

Călătorie la capătul nopții

de Louis-Ferdinand Céline

Louis Ferdinand Céline

Voyage au bout de la nuit

C. Editions Gallimard, 1962

Traducere de Maria Ivănescu

Coperta de C. Grigoriu

Lector: Magdalena Nedrosian

Tehnoredactor: Gheorghe Chiru

Editura Cartea Românească

Apărut 1978. Bun de tipar 13.06.1978. Tiraj 34 880

ex. broșate. Format 16/54×84. Coli ed. 26,68.

Coli tipar 27. C.Z. pentru bibliotecile mari și mici 84–31 R.

Comanda nr. 80 171

Combinatul Poligrafic „Casa Scânteii”

Piața Scânteii nr. 1, București,

Republica Socialistă România

Elisabethei Craig

Notre vie est un voyage
Dans l'hiver et dans la Nuit,
Nous cherchons notre passage
Dans le Ciel où rien ne luit
(*Chanson des Gardes Suisses*, 1793)

E tare folositor să călătorești, asta îți stârnește imaginația. Restul e numai oboseală și decepție. Călătoria aceasta a noastră e în întregime imaginară. Iată forța sa.

Ea ține de la naștere până la moarte. Oameni, animale, orașe și lucruri, totul e imaginat.

E un roman, nimic altceva decât o istorie închipuită. Littre o zice, și el doar nu se înșală niciodată.

Și apoi oricine e în stare să facă atâta lucru.

E destul să închizi ochii.

Călătorie dincolo de viață.

Asta a-nceput așa. Eu, o vorbă, măcar, nu spusese vreodată. Nimic. Arthur Ganate m-a făcut să vorbesc. Arthur, un student, medicinist și el, un camarad. Ne întâlnim deci în piața Clichy. Era după prânz. Vrea să-mi vorbească. Îl ascult. „Să nu stăm afară! mă îndeamnă. Să intrăm!” Îl urmez. Poftim. „Afară, pe terasă, începe el vorba, e prea cald. Vino pe aici!” Mai observăm atunci că nu era nimeni pe străzi din cauza căldurii, nici o trăsură, nimic. Când e foarte frig, la fel, nu e nimeni pe străzi; mi-aduc chiar aminte că tot el îmi zisese în privința asta: „Parizienii au mereu aerul că sunt ocupați, dar de fapt se plimbă de dimineața până seara; dovada, când nu e vreme bună de plimbare, prea cald ori prea frig, nu-i mai vezi; se adună cu toții la o cafea cu lapte ori la un țap de bere. Asta-i! Secolul vitezei! cică. Da' de unde? Mari schimbări! ne îndrugă ei. Mie-mi spui? Nimic nu s-a schimbat cu adevărat. Se admiră între ei fără încetare și atât. Și nici asta nu-i o noutate. Vorbele, ce s-au mai schimbat, și nici ele prea mult! Două, trei, pe ici, pe colo, câteva vorbulețe...” Tare mândri că făcuserăm să se audă aceste adevăruri utile, am rămas locului fermecați să privim femeile din cafenea.

A venit apoi vorba despre președintele Poincaré, care inaugurase, tocmai în dimineața aceea, o expoziție de căței; și apoi din una în alta, despre ziarul *Timpul* unde apăruse știrea. „Poftim, asta zic și eu jurnal, *Timpul!*” mă sâcăie Arthur Ganate. „Nu-i găsești pereche când e să apere rasa franceză! – Și are mare nevoie, având în vedere că nici nu există!” i-am răspuns eu ca să-i arăt că sunt documentat și ca să-i întorc vorba.

– Ba da! Există! Și încă ce frumusețe de rasă! stăruia el, poate chiar cea mai frumoasă din lume, încornorat să fie care minte! Și iață-l pornit să mă spurce. M-am ținut tare, bineînțeles.

– Nu-i adevărat! Rasa, cum îi zici tu, e numai această imensă adunătură de nenorociți în genul meu, urduroși, păduchioși, rebegiți care au eșuat aici terorizați de foame, de ciumă, de bube și de frig, veniți învinși din cele patru colțuri ale lumii. N-au putut merge mai departe din cauza mării. Asta-i Franța și ăștia-s francezii.

– Bardamu, grăi el atunci, grav și cu o anume tristețe, părinții noștri erau demni de noi, nu-i vorbi de rău!...

– Ai dreptate, Arthur, în privința asta ai dreptate! Dușmănoși și docili, batjocoriți, jefuiți, măcelăriți, și mereu imbecili, erau demni de noi. Poți s-o mai zici o dată! Nu ne schimbăm! Nici ciorapii, nici stăpânii, nici părerile, ori o facem atât de târziu, că nu mai merită osteneala. Ne-am născut fideli, de asta crăpăm noi ăștia! Soldați pe degeaba, eroi pentru toată lumea și maimuțe vorbărețe, cuvintele îndură, suntem supușii Regelui Mizerie. El ne stăpânește! Când nu suntem prea cumiți, strânge... Îți pune unghia în gât, mereu, nu prea poți vorbi, trebuie să bagi de seamă dacă ții cu tot dinadinsul să mănânci... Pentru un fleac, te gătuie... Asta nu-i viață...

– Mai e și iubirea, Bardamu!

– Arthur, iubirea e infinitul pus la îndemâna cățeilor, și am și eu demnitatea mea! îi răspund.

– Uită-te la tine! Un anarhist! Ce să mai vorbim! Un șmecheraș în orice caz, tot ce e mai la modă în opiniuni, se vede de la o poștă.

– Mie-mi spui, sigur că sunt anarhist! Și cea mai bună dovadă e că am compus un soi de rugăciune răzbunătoare și socială, după care om mai sta de vorbă: *Aripile de aur!* Asta-i titlul!... Și-i recit:

Un Dumnezeu care numără minutele și banii,
un Dumnezeu disperat, senzual și grohăitor

ca un porc. Un porc cu aripile de aur
care se tăvăleşte peste tot cu gaiderele-n sus,
libov la scărpinături, el e stăpânul nostru.
Să-l pupăm!

– Textulețul ăsta al tău nu rezistă în fața vieții, iar eu, în ceea ce mă privește, sunt pentru ordinea stabilită și nu-mi place politica. Dealtfel ziua în care patria îmi va cere să-mi dau sângele pentru ea, mă va găsi desigur, fără zăbavă, gata să i-l dau. Iată ce mi-a răspuns.

Războiul tocmai se apropia de noi fără să ne dăm seama și în capul meu nimic nu era prea limpede. Această scurtă dar aprinsă discuție mă obosise. Și apoi mai eram și furios pentru că chelnerul mă luase ca pe un milog, din cauza bacșișului. În cele din urmă, ca să terminăm, ne împăcarăm de tot, eu și cu Arthur. Eram de acord aproape în toate.

– E adevărat, ai dreptate în fond, am convenit eu, împăciuitor, la urma urmei ne aflăm cu toții pe o mare galeră, vâslim cu toții din toate puterile, n-ai să vii să-mi spui că nu-i așa!... De-am sta pe cuie chiar, de tras tot noi tragem! Și cu ce ne alegem din asta? Cu nimic! Numai cu lovituri de ciomag, mizerii, tromboane, și alte mârșăvii. La muncă! pretind ei. Iar mai infectă decât orice e munca asta a lor. Jos în cale, abia trăgându-ne sufletul, puțind, șiroind de sudoare, noi, și sus pe punte, uite-i, stăpânii, fără griji, pe genunchi cu frumoase femei trandafirii și trăznind de parfumuri. Ne urcă pe punte. Își pun pe cap pălăriile lor țilindru și ne zic pe gură cam așa: „Bandă de hoituri, e război! Să-i luați în piept pe nemernicii de la bordul patriei nr.2 și să le zburăți creierii! Haide, hai, aveți tot ce vă trebuie la bord! Toți în cor! Urlați cât vă ține gura, să se cutremure: «Trăiască Patria nr. 1!» Să se audă de departe! Țăla care va urla cel mai tare va primi medalia și mirul domnului Isus între ochi! Dumnezeii mamii voastre! Și apoi ăia care nu vor să crape pe mare pot oricând merge s-o mierlească pe uscat, chiar mult mai repede decât aici!”

– Chiar așa! mă aprobă Arthur, dispus să se lase mai ușor convins.

Dar să nu-ți crezi ochilor! Chiar prin fața cafenelei în care ne aflam, începe să treacă un regiment în frunte cu colonelul călare pe calul lui, și ce plăcut și plin de viață părea colonelul! Am țâșnit într-un salt de entuziasm.

– Mă duc să văd dacă-i așa! îi strig lui Arthur, și iată-mă plecat să mă angajez și încă în pas alergător.

– Dobitoc mai ești, Ferdinand! mi-o întoarse Arthur vexat, fără îndoială, de efectul eroismului meu asupra celor care ne priveau.

M-a supărat puțin că lua lucrurile astfel, dar asta nu m-a oprit. Eram în pas. „Aici sunt, aici rămân!” mi-am zis.

– Să ne vedem cu bine, găgăuță! am mai avut timp să-i strig înainte de-a face colțul împreună cu regimentul urmându-și colonelul și fanfara. Exact așa s-a întâmplat.

Apoi am mers mult timp. Străzi nenumărate, mereu mai multe decât străbătusem, iar de prin case civilii și nevestele lor ne încurajau și ne azvârleau flori, de pe terasele cafenelelor, gărilor, din bisericile pline. Patrioții erau! Și apoi au început să fie tot mai puțini, patrioții... Ploaia trecuse și au fost din ce în ce mai puține și apoi deloc, nici o încurajare, nici una singură, măcar, pe drum.

Rămăseserăm așadar numai între noi? Unii în spatele celorlalți? Muzica s-a oprit. „Pe scurt, mi-am zis atunci, când am văzut ce întorsătură luau lucrurile, nu-i de glumit! Trebuie s-o iau de la capăt!” M-aș fi tot dus. Dar era prea târziu. Închiseseră binișor poarta în urma noastră, civilii. Eram prinși ca șoarecii.

Odată ajuns aici, ești bun rămas. Ne urcară pe cai, apoi după două luni de mers călare, din nou pe jos. Probabil costa prea scump. În sfârșit, într-o dimineață, colonelul își căuta calul cu care ordonanța sa plecase, nu se știe unde, în vreun locșor, fără îndoială, unde gloanțele nu treceau chiar ca prin mijlocul drumului. Căci tocmai acolo ne instalaram în cele din urmă, colonelul și cu mine, exact în mijlocul drumului, eu ținându-i registrul în care el consemna ordinele.

Departe, pe șosea, cât de departe se putea vedea, se zăreau două puncte negre, în mijloc ca și noi, dar aceștia erau doi nemți foarte ocupați să tragă în noi de mai bine de un sfert de oră.

El, colonelul nostru, știa poate pentru ce trăgeau acei oameni, nemții probabil că știau și ei, dar eu, cu adevărat habar n-aveam. Oricât mi-aș fi scormonit memoria, nu țineam minte să le fi făcut ceva nemților. Fusesem întotdeauna foarte amabil și politicos cu ei. Îi cunoșteam într-un fel pe nemți, umblasem la școală cu ei, copil fiind, în împrejurimile Hanovrei. Vorbisem limba lor. Erau pe atunci o adunătură de cretini guralivi cu ochii spălăciți și vicleni ca ai lupilor; mergeam împreună să ne întâlnim cu fetele, după ore, în pădurile de prin împrejurimi, trăgeam cu arbaleta sau cu pistolul pe care-l puteam chiar cumpăra cu patru mărci. Beam bere dulce. Dar de aici și până a ne lua acum drept ținte, fără ca să stăm de vorbă mai întâi și chiar așa în mijlocul

drumului, era o distanță, ba chiar o prăpastie. Prea mare diferență.

Pe scurt, războiul mi se părea tot ce putea fi mai de neînțeles. Nu putea să mai dureze. Să se fi petrecut cu oamenii ăștia ceva atât de neobișnuit? Și eu să fi rămas același. Poate că nu băgasem de seamă...

Sentimentele mele în ceea ce-i privea rămăseseră aceleași. Aveam cu toate acestea dorința să încerc să le înțeleg brutalitatea, dar și mai mult aș fi dorit să plec, enorm, absolut, într-atât îmi apărea totul ca efectul unei formidabile erori.

„Într-o poveste ca asta nu mai ai nimic de făcut decât s-o ștergi”, îmi ziceam, oricum...

Deasupra capetelor noastre, la doi milimetri, la un milimetru poate de tâmples, vibrau una după alta acele fire de oțel ademenitoare, pe care le trasează gloanțele ce vor să te ucidă, în aerul cald de vară.

Niciodată nu m-am simțit atât de inutil, printre toate aceste gloanțe și raze de soare. O imensă, universală batjocură.

Eu nu aveam decât douăzeci de ani pe atunci.

Ferme pustii în depărtare, biserici goale și deschise, ca și cum țăranii plecaseră din aceste cătune pentru o zi, toți, la o sărbătoare în celălalt capăt al ținutului și ne încredințaseră tot ce aveau, satul, căruțele cu hulubele în aer, câmpurile, curțile, drumul, copacii și chiar vacile, un câine cu lanțul lui, tot, ce mai. Pentru a face după voie orice ai vrea în absența lor. Frumos din partea lor! „Totuși dacă nu erau plecați aiurea! – îmi ziceam – dacă ar mai fi fost vreunul pe aici, nu ne-am fi purtat desigur atât de nerușinat! Atât de urât! N-am fi îndrăznit în fața lor!” Dar nu era nimeni să ne supravegheze! Numai noi, ca niște însurăței care fac prostii când toată lumea e plecată.

Și mă mai gândeam (în spatele unui copac) c-aș fi dat mult să-l văd cu ochii mei pe Déroulède¹ de care mi se vorbise atâta, să-mi explice el cum făcea când primea un glonț în vintre.

Nemții ghemuiți în drum, căpățânoși și săcâitori, trăgeau prost, dar se pare că aveau gloanțe destule, hambare pline fără îndoială. Hotărât, războiul nu era pe sfârșite! Colonelul, ce să vă spun, dădea dovada unui curaj nebun! Se plimba drept prin mijlocul drumului și apoi de-a lungul și de-a latul, printre traiectorii, atât de firesc, de parcă ar fi așteptat un prieten pe peronul gării, doar ceva mai nerăbdător.

Trebuie să vă spun de la început că eu n-am putut suferi satul niciodată, l-am găsit întotdeauna trist, cu noroaiele lui care nu se mai sfârșesc, cu casele din care oamenii lipsesc mereu și cu drumurile-i care nu duc nicăieri. Și dacă mai adăugăm și războiul, chiar că nu mai era de stat. Vântul se pornise violent și, de pe amândouă părțile taluzului, plopii își amestecau rafalele frunzelor cu zgomotele seci care veneau de dincolo spre noi. Acești soldați necunoscuți nu ne nimereau niciodată, dar tot înconjurându-ne cu mii de morți, parcă ne-ar fi îmbrăcat cu ei. Nu îndrăzneam să mă mișc.

Și colonelul era un monstru! Eram acum sigur, mai rău decât un câine, nu-și putea imagina nici chiar propria-i moarte! Mă gândeam în același timp că trebuie să fie mulți ca el în armata noastră, curajoși, și apoi tot atâția în armata potrivnică, fără îndoială. Cine știe câți? Unu, doi, mai multe milioane poate cu totul? Aici frica mea devenea panică. Cu asemenea ființe imbecilitatea asta infernală putea să continue la nesfârșit... De ce să se fi oprit? Niciodată n-am simțit mai implacabilă sentința oamenilor și a lucrurilor.

Oi fi deci singurul laș de pe pământ? mă gândeam. Și cu ce groază!... Pierdut printre două milioane de nebuni eroici, dezlănțuiți și înarmați până în dinți? Cu căști, fără căști, fără cai, pe motociclete, urlând, în mașini, șuierând, tiraliori, complotiști zburând, în genunchi, săpând, pitindu-se, țopăind pe cărări, detunând, izolați pe pământ ca într-o celulă, pentru a distruge totul, Germania, Franța, Continentele, tot ce respiră, să distrugă, mai turbați decât câinii, adorându-și turbarea (ceea ce câinii nu fac niciodată), de o sută, de o mie de ori mai turbați decât o mie de câini și de tot atâtea ori mai vicioși. Ne stătea de minune! Hotărât, mă gândeam, mă înrolasem într-o cruciadă apocaliptică.

Nu cunoști Oroarea cum nu cunoști voluptatea înainte de a o gusta. Cum aș fi putut bănui această oroare când părăsisem piața Clichy? Cine ar fi putut prevedea înainte de a intra cu adevărat în război, tot ce ascunde eroicul suflet murdar și lănced al oamenilor? Acum eram prins în această goană în masă, spre crima colectivă, spre foc... Totul venea din adâncuri spre noi și acum ne ajunsese.

Colonelul nu se clintise din loc, îl priveam primind, pe taluz, scrisorelele generalului pe care le rupea apoi în bucățele, după ce le citea fără grabă, între gloanțe. Nici una nu conținea ordinul de a opri această grozăvie? Nu i se spunea deci de sus că era o confuzie? O oribilă eroare? O neînțelegere? Că se înșelaseră? Că ceea ce voiseră să facă erau numai niște simple manevre de amuzament și nu asasinate! Dar nu! „Continuă, colonel! Ești pe calea cea bună!” Iată, fără îndoială, ce-i scria generalul des Entrayes, de la divizie, șeful nostru al tuturor, de la care primea un plic la fiecare cinci minute, printr-un agent de legătură pe care frica îl făcea de fiecare dată mai verde și mai cufurit. Aș fi putut să-mi fac un frate într-ale fricii din băiatul acesta! Dar numai

¹ Déroulède (Paul), scriitor și om politic francez, născut la Paris (1846–1914), președinte al Ligii patrioților, autor al volumului de versuri "Cântecele soldatului" (n. tr.).

timp de fraternizat nu era atunci.

Deci nici o eroare? Să tragem așa unii în alții chiar fără să ne vedem, nu ne era prin urmare interzis! O puteam face fără teama de a fi pedepsiți. Dimpotrivă, era un lucru aprobat chiar, încurajat fără îndoială de oamenii serioși, ca tragerea la sorți, logodna, vânatoarea cu câini!... Nimic de zis. Descoperisem dintr-o dată războiul în întregime. Eram dezvirginat. Trebuie să fii singur în fața lui, fir-ar el al dracului, cum eram eu în momentul acela pentru a-ți privi bine marfa pe toate fețele. Se aprinsese războiul între noi și cei din față, și acum ardea! Ca un curent între doi cărbuni ai unui arc voltaic. Și cărbunele nu era pe terminate! Toți vom trece pe aici, colonelul și ceilalți, oricât de șmecher părea el să fie, și hoitul lui nu va face mai multe parale decât al meu când curentul din față îi va trece printre umeri.

Există multe feluri de a fi condamnat la moarte. Ah! cât n-aș fi dat în acel moment să fiu în închisoare și nu aici, tâmpitul de mine! Să fi furat, de exemplu, când era încă atât de ușor, prevăzător, ceva, undeva, cât mai era timp. Nu te gândești înainte la nimic! Numai din închisoare poți ieși viu, nu și din război. Restul, vorbe.

Dacă aș mai fi avut timp, dar nu mai aveam! Nu mai era nimic de furat! Cât ar fi fost de bine într-o tihnită închisoare, îmi ziceam, pe unde nu vâjâie gloanțele! Nu vâjâie niciodată! Știam una gata pregătită, caldă, la soare! O văd ca-n vis, cea de la Saint-Germain, atât de aproape de pădure, o cunoșteam bine, treceam adesea pe acolo, altădată. Cum te mai schimbi! Eram un copil pe atunci, mi-era frică de închisoare. Asta pentru că nu-i cunoșteam bine pe oameni. N-o să mai cred niciodată în ceea ce spun oamenii, în ceea ce gândesc. Numai de ei trebuie să-ți fie frică, mereu.

Cât timp ar trebui să dureze delirul pentru ca să se oprească epuizați, în sfârșit, acești monștri? Cât timp poate să dureze o asemenea criză? Luni? Ani? Cât? Poate până la moartea lumii întregi, a tuturor nebunilor? Până la ultimul? Și pentru că evenimentele luau această întorsătură disperată, m-am hotărât să joc totul pe o carte, să încerc ultimul demers, supremul, să încerc eu, de unul singur, să opresc războiul! Măcar în colțișorul unde mă aflam.

Colonelul se plimba la doi pași. Vruî să-i vorbesc imediat. N-o făcusem niciodată. Era momentul să îndrăznesc. Acolo unde mă aflam nu puteam pierde nimic. „Ce dorești?” m-ar fi întrebat el, îmi închipuiam, foarte surprins bineînțeles, de curajoasa mea intervenție. I-aș explica atunci lucrurile așa cum le înțelegeam eu. S-ar vedea ce crede el însuși despre asta. Totul în viață e să te lămurești. În doi poți mai bine decât de unul singur.

Eram gata să fac acest demers decisiv când exact în același moment, se îndreptă spre noi în pas alergător, sfârșit, deșelat, un dragon (cum li se zicea pe atunci) cu casca în mână, ca Belizarie, și tremurând și plin de noroi, cu fața și mai verde decât a celuilalt agent de legătură. Bâiguia și părea cuprins de un rău ciudat, acest dragon, parcă ieșit din mormânt și căruia îi venea mereu să verse. Nu-i plăceau nici lui gloanțele, acestui strigoi? Le presimțea ca și mine?

– Ce-i? îl opri net colonelul, brutal, deranjat, aruncându-i strigoiului o privire de oțel.

Să-l vadă așa pe neisprăvitul ăsta de dragon într-o ținută atât de puțin reglementară și cufurindu-se tot de frică, îl înfuria pe colonelul nostru peste măsură. Lui nu-i plăcea deloc frica. Era evident. Și apoi cu casca aceea în mână, mai ales, ca o pălărie melon, putea face mult rău regimentului nostru de atac, un regiment care se avânta în război. Părea că-și face intrarea, salutând, el, dragonul fără cal, războiul.

Sub această privire reprobatoare, mesagerul clătinându-se își luă poziția reglementară, cu degetele mici pe cusutura pantalonilor, cum se cade în acest caz. Șovăia astfel țepăn pe taluz. Transpirația îi curgea de-a lungul gâtului și maxilarele îi tremurau atât de tare că scotea din pricina asta scurte schelălăieturi ca un cățel care visează. Nu puteai să-ți dai seama dacă vroia să ne vorbească sau chiar plângea.

Nemții noștri ghemuiți la capătul drumului își schimbau în acel moment instrumentele. Își continuau acum prostiile la mitralieră; scuipeau din ea un fel de pachete mari de chibrite și în jurul nostru zburau imediat roiuri de gloanțe turbate, înțepătoare ca viespile.

Omul putu în cele din urmă să scoată pe gură ceva articulat.

– Sergentul de cavalerie Barousse a fost ucis o clipă mai înainte, domnule colonel, zise dintr-o suflare.

– Ei și?

– A fost ucis în timp ce căuta furgonul cu pâine pe drumul spre Etrapes, domnule colonel!

– Ei și?

– A fost făcut țândări de un obuz!

– Ei și, Dumnezeule!

– Asta-i, domnule colonel!

– Asta-i tot?

– Da, asta-i tot, domnule colonel!

– Și pâinea? întrebă colonelul.

Acesta fu sfârșitul dialogului pentru că mi-aduc aminte că abia a avut timp să zică: „Și pâinea?” Și asta

fu tot. Apoi, nimic altceva decât foc amestecat cu vuiet. Dar un vuiet cum nu cred că ar mai putea exista. Îmi fură atât de pline urechile, ochii, nasul, gura, imediat, de vuiet că am crezut că ăsta-i sfârșitul, că am devenit eu însumi foc și vuiet.

Dar nu, focul se îndepărtă, vuietul îmj rămase mult timp în cap, iar brațele și picioarele-mi tremurau ca și cum cineva mă zgâlțâia din umeri. Mădularele mele păreau că mă părăsesc deși rămăsei cu ele până la urmă. În fumul care-mi înțepă ochii mult timp după aceea, mirosul violent de praf de pușcă și de sulf persistă vrând parcă să ucidă ploșnițele și păduchii întregului pământ.

Mă gândii imediat la sergentul de cavalerie Barousse care se făcuse țandări cum ne informase cestălalt. Era o veste bună. Cu atât mai bine! Mă gândii imediat: „Un hoit mai puțin în regiment!” Vrusese să mă dea în Consiliul de război pentru o cutie de conserve. „Fiecare cu războiul lui!” îmi zisei. În această privință sunt de acord, tot mai servește la ceva războiul din când în când. Mai știam eu vreo trei sau patru din ăștia în regiment, scârbe blestemate, pe care i-aș fi ajutat cu mare plăcere să găsească un obuz ca Barousse.

Cât despre colonel, nu-i doream răul. Dar era și el oricum mort. La început nu-l văzui. Și asta pentru că fusese zvârlit pe taluz, culcat pe o coastă de explozie și proiectat până în brațele dragonului, mesagerul, terminat și el. Se îmbrățișau pentru moment și pentru totdeauna, dar dragonul nu mai avea cap, nimic decât o deschizătură deasupra gâtului, plină cu sânge care bolborosea gâlgâind ca dulceța în cratiță. Colonelul avea burta deschisă, și se strâmba urât din pricina asta. Trebuie să-l fi durut tare lovitura în momentul când s-a produs. Cu atât mai rău pentru el! Dacă ar fi plecat de la primele gloanțe, nu i s-ar fi întâmplat.

Toate aceste cărnuri sângerau enorm adunate la un loc.

Am părăsit fără zăbavă locul, fericit peste măsură de pretextul ce se ivise, ca să mă cărbănesc. Fredonam chiar un crâmpei de melodie, clătînându-mă ca la sfârșitul unei partide prelungite de canotaj când îți simți picioarele puțin străine. „Un singur obuz! Repede se mai aranjează lucrurile cu un singur obuz”, îmi ziceam. „Ia te uită! îmi repetam tot timpul. Ia te uită!...”

Nu mai era nimeni la capătul drumului. Nemții pleaseră. Totuși învățasem foarte repede acel fel de a nu mai merge niciodată de acum încolo decât în umbra copacilor. Mă grăbeam să ajung în cantonament ca să aflu dacă mai fusese cineva din regiment ucis în recunoaștere. Trebuie să mai existe și niște trucuri ca să te lași făcut prizonier!... îmi ziceam. Ici, colo, urme de fum se agățau de mușuroaie. „Sunt oare de-acum cu toții morți? mă întrebam. Fiindcă nu vor să înțeleagă absolut nimic, iată de ce ar fi avantajos și practic să fie uciși cu toții cât mai repede... Cum s-ar mai termina, imediat... Ne-am întoarce acasă... Am trece poate prin piața Clichy în triumf... Unu sau doi, care ar mai fi supraviețuit... Dacă ar fi fost după mine... Niște băieți plăcuți și bine făcuți, înapoia generalului, toți ceilalți vor fi murit ca acest colonel... ca Barousse... Ca Vanille... (alt porc)... etc. Ne-ar acoperi de decorații, de flori, am trece pe sub Arcul de Triumf. Am intra în restaurant, ne-ar servi fără să plătim, n-am mai plăti nimic, niciodată în viața noastră. Ei sunt eroii! s-ar zice când ar veni nota. Apărătorii Patriei! Și asta ar fi de ajuns!... Am plăti cu mici drapele franceze... Casierita ar refuza banii eroilor și ne-ar mai da de la ea ceva parale sărutându-ne când am trece prin fața ghișeului ei. Pentru asta ar merita să trăiești.”

Observai alergând că brațul îmi sângera, dar foarte puțin, nu era o rană destul de adâncă, o zgârietură. Trebuia s-o iau de la capăt.

Începu să plouă, câmpiile Flandrei sorbeau apa murdară. Multă vreme nu mai întâlneam pe nimeni, nimic decât vântul și un pic mai târziu soarele. Din când în când, nu știu de unde, așa, un glonț prin soare și aer mă căuta, bine dispus, îndârjit să mă ucidă, în această singurătate, pe mine. De ce? Niciodată, de-ar fi să mai trăiesc o sută de ani, n-o să mai merg în plimbare la țară. Jurasem.

Mergând așa, încotro vedeam cu ochii, îmi aminteam de ceremonia din ajun. Avusese loc această ceremonie pe o pajiște în spatele unei coline; colonelul cu vocea lui puternică ținuse o predică regimentului: „Sus inimile! zisese... Sus inimile! Și trăiască Franța!” Când nu ai imaginație, să mori nu înseamnă nimic, dar dacă ai, să mori înseamnă prea mult. Iată părerea mea. Niciodată nu înțelesesem atâtea lucruri deodată.

Colonelul nu avusese niciodată imaginație. De aici venise toată nefericirea acestui om, dar mai ales a noastră. Eram deci singurul care-mi imaginam moartea în acest regiment? O preferam pe a mea, moartea, târzie... Peste douăzeci... Treizeci de ani... Poate și mai mult, în locul celei pe care mi-o doreau unii imediat, halind noroiul Flandrei cu gura plină, ba mai mult, cu gura crăpată până la urechi de o schijă. Doar ai dreptul să opinezi asupra propriei tale morți. Dar încotro s-apuc? Drept înainte? Cu spatele la dușman. Dacă jandarmii m-ar fi prins astfel, hoinărind, cred că socotelile mele ar fi fost încheiate. M-ar fi judecat chiar în aceeași seară, foarte repede, fără mofturi, într-o clasă goală de școală. Erau multe clase goale peste tot pe unde treceam. S-ar fi jucat cu mine de-a justiția cum te joci când învățătorul e plecat. Gradații pe estradă, așezați, eu în picioare, cu cătușele la mâini, în fața micilor pupitre. Dimineața m-ar fi împușcat: douăsprezece gloanțe și încă unul. Și atunci?

Si mă gândeam din nou la colonel, curajos cum era acest om, cu platoșa lui, casca și mustățile, dacă l-ai

fi arătat plimbându-se cum l-am văzut eu, sub gloanțe și obuze, într-un music-hall, ar fi fost un spectacol de umplut Alhambra de atunci, l-ar fi eclipsat și pe Fragson, în epoca despre care vă vorbesc o formidabilă vedetă, totuși. Iată la ce mă gândeam eu. La dracu cu inimile! mă gândeam.

După ore nesfârșite de mers furișat și prudent zării în sfârșit pe soldații noștri în fața unui cătun de ferme. Era un avanpost de al nostru. Al unui escadron cantonat acolo. Nici un mort la ei, m-au anunțat. Toți în viață! Și eu care aduceam marea veste: „Colonelul a murit!” le strigai de îndată ce fui destul de aproape de post. „Nu coloneii ne lipsesc!” îmi răspunse caporalul Pistil, care era tocmai de gardă și de corvoadă, tăindu-mi vorba.

– Și până o să fie înlocuit colonelul, cară-te, pungașule, deocamdată, la distribuirea cărnii ăleia împuțite, cu Empouille și Kerdoncuff și luați și câte doi saci de fiecare; distribuirea se face în spatele bisericii... Se vede, acolo... Și apoi aveți grijă de-mi aduceți numai oasele, ca ieri, și mai străduiți-vă să vă și deșertați ca să fiți înapoi la grupă înaintea nopții, pușlamalelor!

Pornirăm toți trei.

„Pe viitor n-am să le mai povestesc nimic!” îmi ziceam ofuscat. Vedeam eu bine că nu merită să le povestești ăstora nimic, că o dramă ca aceea pe care o văzusem. se pierduse prosteste pentru niște nemernici ca ei! Că era prea târziu ca să-i mai intereseze. Și când știam că numai cu opt zile mai înainte s-ar fi scris patru coloane, sigur, de ziar și mi s-ar fi dat și fotografia cu ocazia morții colonelului, așa cum se întâmplase. Niște brute.

Într-o pajiște de august umbrită de cireși și arsă de sfârșitul verii se distribuia toată carnea regimentului. Pe saci și pânze de cort întinse cât erau de mari și chiar direct pe iarbă se lăfăiau kilograme și kilograme de mațe întinse, grăsimi în smocuri galbene și decolorate, oi spintecate cu organele vraiste, șiroind ingenioase în verdeța dimprejur, un bou întreg tăiat în două, spânzurat de un copac și asupra căruia se îndârjeau înjurând patru măcelari ai regimentului ca să-i scoată măruntaiele. Se certau tare între ele grupele pentru grăsimi și pentru rinichi mai ales, în mijlocul unor muște cum nu ți-e dat să vezi decât în asemenea momente, importante și muzicale ca niște păsărele.

Și apoi iarăși sânge peste tot, prin iarbă, în bălți moi și confluențe care-și căutau un loc de scurgere. Se ucidea ultimul porc, ceva mai departe. Patru bărbați și un măcelar își disputau deja niște măruntaie invizibile.

– Ei, borfașule, mi se pare că tu ai dosit ieri mușchiul ăla de vacă!...

Mai avui timp să arunc două trei priviri asupra acestui diferend alimentar sprijinindu-mă de un copac și a trebuit să cedez imensei dorințe de a vomă, și nu puțin, până la leșin.

M-au dus până la cantonament pe o brancardă, dar nu fără a profita de ocazie ca să-mi șterpelească cei doi saci de pânză.

M-am trezit tot în ocările caporalului. Războiul continua.

Orice i se poate întâmpla unui om și iată că-mi veni și mie rândul pe la sfârșitul lui august să devin caporal. Mă trimiteau adesea cu cinci oameni de legătură, la ordinele generalului des Entrayes. Acest șef era mic de stat, liniștit și nu se arăta la prima vedere nici crud, nici eroic. Dar nu trebuie să ai încredere... Părea că pune mai presus de orice tabieturile sale. Se gândea la ele fără încetare și, măcar că noi eram ocupați cu retragerea continuă de mai bine de o lună, el înjura oricum pe toată lumea dacă ordonanța nu-i găsea chiar de la sosire, în noua etapă, în fiecare cantonament, un pat foarte curat și o bucătărie amenajată modern.

Șefului de stat-major, cu cele patru galoane ale sale, această grijă de confort îi dădea multă bătaie de cap. Exigențele menajere ale generalului des Entrayes îl agasau. Mai ales că el, galben, bolnav de gastrită în ultimul hal și constipat, nu era niciodată interesat de mâncare. Trebuia să-și mănânce totuși ouăle moi la masa generalului și să-i asculte cu această ocazie doleanțele. Ești soldat ori nu ești. Oricum nu-l plângeam, pentru că era o mare bestie ca ofițer. Stați și judecați. După ce ne târam până seara, la întâmplare pe dealuri și arături, ne opream în cele din urmă pentru ca generalul nostru să se poată culca undeva. I se căuta și i se găsea un sat liniștit, bine apărat, unde trupele nu cantonaseră încă, sau dacă erau deja trupe în sat, ele erau evacuate grabnic și puse pur și simplu pe drumuri; sub cerul liber chiar dacă apucaseră să se grupeze.

Satul nu era rezervat decât statului-major, bucătăriilor sale, cailor, valizelor și de asemenea acestui mârlan de comandant. Se numea Pinçon, mârlanul, comandantul Pinçon. Sper că a crăpat până acum și nu de moarte bună. Dar în momentul acela, despre care vă vorbesc, era nerușinat de viu. Ne aduna în fiecare seară pe noi, oamenii lui de legătură, ne înjura o bună bucată de vreme, pentru a ne aduce la ordine și a ne trezi înflăcărea. Ne trimitea la dracu-n praznic pe noi, cei care ne târăserăm toată ziua în urma generalului. Pe jos! Pe cal! Și iar pe jos! Tot așa, să-i duci ordinele de aici, dincolo. Când terminam toate acestea, mai bine ne-ar fi înecat. Ar fi fost mai practic pentru toată lumea.

– Cărați-vă! Cărați-vă la regimentele voastre! Și repede! tuna el.

– Unde-i regimentul, domnule comandant? întrebam noi...

– La Barbagny.

– Unde vine Barbagny, ăsta?

– E pe acolo!

Acolo unde arăta el nu era nimic decât noapte, ca peste tot dealtfel, o noapte enormă care înghițea drumul de la doi pași înaintea noastră, iar din întuneric nu ieșea decât un firișor de drum nu mai mare decât un vârful de limbă.

Du-te deci să-i cauți Barbagny-ul lui la capătul lumii! Ar fi trebuit să sacrifici ca să-i găsești Barbagny-ul pe puțin un escadron întreg. Și încă unul de curajoși! Dar eu care nu eram curajos și nici măcar nu vedeam de ce aș fi fost curajos, eu doream evident, mai puțin decât toți, să-i găsesc Barbagny-ul, despre care dealtfel el însuși vorbea absolut la întâmplare. Era ca și cum ar fi încercat înjurându-mă atât de urât să-mi trezească dorința de sinucidere. Ei, nu, nici chiar așa, sunt lucruri pe care le ai sau nu le ai, ai sau n-ai chef să te sinucizi.

Despre tot acest întuneric atât de compact de țî se părea că n-ai să-ți poți vedea brațul dacă-l întinzi un pic mai departe de umăr, nu știam decât un singur lucru, dar pe ăsta absolut sigur, că era plin de nesfârșite poftel ucigașe.

Această mutră spurcată de stat-major nu înceta de cum venea noaptea să ne trimită la moarte și asta-l apuca mai ales pe la apusul soarelui. I te împotriveai în virtutea inerției, te încăpățânași să nu-l înțelegi, întârziai cât puteai pe lângă cantonamentul cât de cât comod, dar când în sfârșit copacii nu se mai zăreau trebuia să consimți totuși să te duci într-un fel spre moarte; cina generalului era gata.

Totul se petrecea începând din acest moment la voia întâmplării. Uneori găseai, alteori nu găseai regimentul și Barbagny-ul lui. Cel mai adesea îl găseam din greșeală, pentru că santinelele escadronului de gardă trăgeau în noi când ne apropiam. Ne recunoșteam astfel, vrând-nevrând, și sfârșeam noaptea aproape întotdeauna în corvezi de tot felul, cărând multele baloturi de ovăz și găleți cu apă, alături de ceilalți, mereu înjurați, ceea ce ne năucea mai mult decât nesomnul.

Dimineața plecam, noi grupa de legătură, toți cinci spre cartierul generalului des Entrayes pentru a continua războiul.

Dar de cele mai multe ori nu găseam regimentul și nu făceam altceva decât să așteptăm să vină ziua învârtindu-ne în jurul satelor pe drumuri necunoscute, pe marginile cătunelor evacuate și ale desigurilor mohorâte pe care le evitam cât puteam din cauza patrulelor nemțești. Dar oricum tot trebuia să stăm undeva în noapte. De toate nu te puteai feri! Din vremurile acelea știu ce trebuie să simtă iepurii încolțiți pe terenurile de vânătoare.

Nu scăpăm noi cu mila. Dacă i-ai fi spus comandantului Pinçon că e un asasin laș și murdar, i-ar fi făcut o plăcere enormă să ordone să fim împușcați pe loc, căpitanului de jandarmi, care nu-l părăsea niciodată, și care cu precizie se gândea numai și numai la asta. Nu nemților le dorea el moartea, căpitanul de jandarmerie.

Trebuiam deci să ocolim ambuscadele, nopți și nopți imbecile la rând, numai și numai cu speranța din ce în ce mai puțin rezonabilă de a ne întoarce cândva și de asemenea, dacă ne vom întoarce de a nu uita niciodată că descoperiserăm pe pământ un om la fel ca tine și ca mine, dar mai avid mâncător de hoituri decât crocodilii și rechinii care adulmecă, la suprafața apei, cu botul căscat, în jurul ambarcațiilor încărcate cu gunoaie și mortăciuni ce se descarcă în larg, la Havana.

Marea înfrângere, în toate, este să uiți și mai ales să-i uiți pe cei care te-au făcut să crapi, și încă să crapi fără să înțelegi cât de porci pot fi oamenii. Când om fi pe marginea gropii, va trebui să nu mai facem pe fanfaronii, dar nici să nu uităm, ci, să povestim totul fără să schimbăm o iotă despre ce am văzut mai vicios la oameni, să dăm ortul popii apoi și să coborâm în mormânt. Asta ți-ajunge ca povară pentru viața întregă.

I-aș fi dat chiar eu însumi rechinilor să-i halească pe acest comandant Pinçon și pe jandarmul lui lângă el pentru a-i învăța minte; i-aș fi dat cu calul meu cu tot, ca să nu mai sufere, căci nu mai avea spinare săracul, atât de rău ajunsese, nu mai avea nimic în loc decât două hălci de carne pe care le purta sub șa, late cât cele două palme ale mele, șiroind, pe viu, cu mari dăre de puroi care se prelingeau pe marginile husei până la încheietura genunchiului. Trebuia să galopăm pe el totuși, câte unul sau doi... Se săturase și el de galopat. Dar caii sunt mult mai răbdători decât oamenii. Se îndoia galopând. Nu-l puteam lăsa decât în aer liber. În grajduri, din cauza mirosului exalat de răni, puțea atât de tare că s-ar fi sufocat. Când îl încălecam îl durea atât de rău că se curba ca-ntr-o reverență, și burta îi ajungea atunci la genunchi. Ai fi zis că încălecai un măgar. Mărturisesc, era mai comod așa. Obosiți și noi cu tot oțelul pe care îl căram pe cap și pe umeri.

Generalul des Entrayes, în casa rezervată, își aștepta cina. Masa era pusă, lampa la locul ei.

– Cărbăniți-vă, dumnezeii mamii voastre, ne soma încă o dată Pinçon, legănându-ne felinarul în dreptul nasului. Ne așezăm la masă! Să nu vă mai spun încă o dată! Să-și ia tălpășița, hoiturile astea împuțite! mai urla. Și se îmbujora la față de turbare, acest diafan, trimițându-ne așa s-o mierlim.

Câteodată bucătarul generalului ne strecura înainte de plecare câte o bucătică, era prea mult de halit pentru general, care primea după regulament patruzeci de rații numai pentru el singur! Nu mai era tânăr acest om. Trebuie să fi fost foarte aproape de pensionare. I se îndoiau genunchii când mergea. Probabil își cănea mustățile.

Vinele, la tâmpile, se vedea bine în lumina lămpii, desenau meandre, ca Sena la ieșirea din Paris. Avea fete mari, se zicea, nemăritate, și tot ca el, nu bogate. Poate că din pricină că-și amintea mereu de ele, avea aerul acesta atât de arțăgos și săcâitor ca un câine bătrân deranjat în obiceiurile lui și care încerca să-și găsească coșul lui cu periniță oriunde cineva vroia să-i deschidă ușa.

Îi plăceau grădinile și trandafirii, nu-i scăpa nici o grădină de trandafiri, pe oriunde trecea. Nimeni nu iubește ca generalii trandafirii. E știut.

Ne așterneam oricum la drum. Greutatea era să pornești mârtoagele la trap. Le era teamă să se miște din cauza rănilor mai întâi și apoi le era teamă de noi și de noapte, le era teamă de tot, ce mai! Și nouă la fel! De zece ori ne întorceam să-l întrebăm pe comandant care-i drumul. Și de zece ori ne făcea chiulăi împuțiți. Cu lovituri de pintenii treceam de ultimul post de gardă, dădeam parola plantoanelor și ne aruncam dintr-o dată în această aventură blestemată, în întunericul acestor ținuturi ale nimănu.

Hoinărind mereu de pe un mal de întuneric pe altul, ajungeam să recunoaștem în cele din urmă câte ceva, așa credeam cel puțin... Când un nor părea mai luminos decât altul ziceam că am zărit ceva... Dar înaintea noastră, nu era nimic sigur decât ecoul într-un du-te vino continuu, ecoul zgomotului pe care-l făceau caii galopând, un zgomot enorm, atât de insuportabil că te înăbușea. Păreau că galopează până la cer, chemând toți caii pământului, să ne masacreze. Asta s-ar fi putut face doar cu o mână și o carabină; era destul s-o sprijini, așteptându-ne, în dosul unui copac. Îmi ziceam că prima lumină care se va vedea va fi cel din urmă foc de armă.

De patru săptămâni de când dura războiul ajunseserăm atât de obosiți, atât de nefericiți, că eu îmi pierdusem din cauza oboselii un pic din frica mea, pe drum. Chinul de a fi hărțuiți zi și noapte de acești oameni, gradații, cei mici mai ales, mai abrutizați, mai meschini încă și mai dușmănoși decât de obicei, îi face să șovăie în cele din urmă chiar și pe cei mai îndârjiți în dorința de a trăi.

Ah! Pofta s-o șterg! Să dorm! Mai întâi! Și dacă într-adevăr nu este nici un mijloc s-o ștergi ca să poți dormi, atunci orice dorință de viață dispăre de la sine. Cât rămâneai în viață trebuia să te faci mereu a căuta regimentul.

Pentru ca în capul unui năărău să se ivească vreun gând trebuie să i se întâmple multe și năpraznice lucruri. Cel care m-a făcut să gândesc pentru prima oară în viața mea, cu adevărat, să gândesc, idei practice și numai ale mele, era desigur comandantul Pinçon, bestia. Mă gândeam deci la el cât puteam eu de tare, clătănându-mă, sătul, zdrobit sub greutatea armelor, accesoriu figurant în această incredibilă aventură internațională în care mă azvârlisem din entuziasm... O mărturisesc.

Fiecare metru de întuneric din fața noastră era o nouă promisiune de a crăpa și de a termina, dar în ce fel? Nu era nimic neprevăzut în această poveste, decât uniforma executantului. Va fi unul de-ai noștri? Sau unul din fața noastră?

Nu-i făcusem niciodată nimic, eu, acestui Pinçon! Nici lui ca dealtfel nici nemților!... Cu capul lui de pește împuțit, cu cele patru galoane care-i străluceau peste tot de la cap la buric, cu mustățile aspre și genunchii ascuțiți, cu binoclul care-i spânzura la gât, ca un clopot de vacă, și cu harta lui de 1/1000 cu tot! Mă întrebam ce turbare de a trimite la moarte pe ceilalți îl stăpânea? Pe ceilalți care nu aveau hartă.

Noi cei câțiva cavaleriști făceam pe drum tot atâta zgomot cât o jumătate de regiment. Probabil că ne auzeam la o distanță de patru ore împrejur sau poate că nu vroiau să ne audă. Tot ce se poate... Le era oare frică nemților de noi? Cine știe?

O lună de nesomn pe fiecare pleoapă, iată ce duceam cu noi și tot atât pe ceafă, pe lângă kilogramele de fierărie. Se exprimau greu cavaleriștii mei din escortă. Într-un cuvânt, de abia vorbeau. Erau băieți veniți din fundul Britaniei pentru stagiul și tot ce știau se datora nu școlii, ci regimentului. În seara aceea încercasem să schimb două vorbe despre satul Barbagny cu cel care era alături de mine și care se numea Kersuzon.

– Ia te uită, Kersuzon, îi spusei, suntem în Ardeni aici, știi. ...Tu vezi ceva în fața noastră? Că eu nu văd nimic...

– E întuneric ca-n cur, mi-a răspuns Kersuzon. Mi-era de-ajuns...

– Și zi așa, n-ai auzit vorbindu-se de Barbagny în timpul zilei? Pe unde-o fi? l-am întrebat.

– Nu. Și-atât.

N-am mai găsit Barbagny-ul niciodată. Ne-am învățat în jurul nostru până dimineața, până în alt sat, unde ne aștepta omul cu binoclul. Domnul general își lua cafeaua sub umbră în fața casei primarului când sosirăm.

Ah! Cât e de frumoasă tinerețea, Pinçon! Îi atrase atenția cu voce tare șeful de Stat-major, văzându-ne

trecând, bătrânul. Zicând asta, se sculă și plecă să facă pipi și un tur cu mâinile la spate, încovoiat. Era foarte obosit în dimineața aceea, îmi strecură ordonanța, dormise prost generalul, îl necăjea vezica, se spunea.

Kersuzon îmi răspundea mereu la fel când îl întrebam noaptea, ajunsese să mă distreze în cele din urmă ca un tic. Mi-a mai repetat de vreo două, trei ori vorba cu întunericul, cu curul și apoi a murit, ucis cum a fost, câtva timp mai târziu, la ieșirea dintr-un sat, îmi aduc bine aminte, un sat pe care îl luasem drept altul, ucis de niște francezi care ne luaseră drept alții.

La numai câteva zile după moartea lui Kersuzon ne-am gândit și am găsit un mijloc, de care eram foarte mulțumiți, ca să nu ne rătăcim în întuneric.

Ne dădeau afară din cantonament. Bun. Nu ziceam nimic. Nu mai bombăneam. „Cărați-vă!” făcea ăla, ca de obicei cu mutra lui de ceară.

– Bine, domnule comandant!

Și iată-ne plecați, fără să ne lăsăm prea mult rugați, în direcția în care trăgea artileria, toți cinci. Ai fi zis că mergeam la furat cireșe. Erau multe văi prin părțile acelea. Ne aflam pe Meusa cu colinele ei, acoperite cu vii, cu strugurii încă necoțiți și toamna, când satele din lemn bine uscate de cele trei luni de vară se puteau aprinde cu ușurință.

Observasem asta noi înșine, într-o noapte când nu știam încotro s-o apucăm. Ardea mereu câte un sat aflat în bătaia tunului. Nu ne apropiam prea mult, priveam numai de departe satul, ca spectatori, ai fi spus, de la zece, doisprezece kilometri. Și seară de seară, în perioada aceea, o mulțime de sate începuseră să se aprindă la orizont, mereu, ca și cum am fi fost înconjurați de cercul imens al unei sărbători ciudate a acestor sate care ardeau în fața noastră, în dreapta și în stânga cu flăcări care urcau și lungeau norii.

Vedeam trecând prin flăcări totul: bisericile, hambarele, unele după altele, clăile care dădeau o flacără mai vie, mai înaltă decât celelalte și apoi grinzile care se ridicau drept în noapte cu bărbi de scânteii înainte de a cădea în flăcări.

Se vede bine când arde un sat, chiar de la douăzeci de kilometri. Era plăcut. Un cătunel de nimic pe care de-abia dacă-l puteai zări în timpul zilei în fundul unui ținut prăpădit, ei, bine, n-aveți idee noaptea când arde, ce efecte scoate! Ai fi zis că-i Nôtre-Dame. Un sat poate arde o noapte întreagă, chiar unul mic, la sfârșit ai zice că-i o floare uriașă, care se face apoi cât un mugure, și apoi dispare.

Scoate fum și atunci știi că e dimineață.

Caii pe care-i lăsam înșeuși în câmp alături de noi nu se mișcau. Noi dormitam toți în iarbă, afară de unul, care făcea de gardă, la rând, obligatoriu. Dar când te uiți la foc, noaptea trece mai ușor, nu mai înduri nimic, nu mai ești singur.

Din nefericire, satele n-au durat... După o lună, în acel ținut n-au mai existat sate. Se trăgea cu tunul și asupra pădurilor. N-au durat nici astea mai mult de opt zile. Ard frumos pădurile, dar țin puțin.

Apoi convoaiele de artilerie o apucară pe toate drumurile, ele într-un sens și civilii care se refugiau în alt sens.

Pe scurt, noi nu mai puteam merge nici înainte, nici înapoi; trebuia să rămânem unde eram.

Făceam coadă la moarte. Generalul însuși nu mai găsea cantonament fără soldați. Ne culcam în cele din urmă în plin câmp, general sau nu. Cei care mai avuseseră un pic de inimă și-o pierdură. Începând cam din aceste luni soldații erau împușcați în grup pentru a fi ridicat moralul și jandarmul începu să fie citat pe ordinul de zi pentru modul în care-și ducea micul lui război, adânc, adevărat.

După o perioadă de odihnă ne-au suit din nou pe cai, câteva săptămâni mai târziu, și am plecat mai departe spre nord. Frigul veni și el după noi. Artileria nu ne mai părăsea. Nu mai întâlneam totuși nemți, decât din întâmplare, câte un husar, sau un grup de tiraliori, ici, colo, în galben și verde, o frumusețe de culori. Se părea că ne căutam, dar ne îndepărtam de îndată ce ne zăream. La fiecare întâlnire doi sau trei cavaleriști rămâneau pe loc, când de la ei, când de la noi. Și caii lor, liberi, cu scările nebune și zăngănitore, veneau galop spre noi, cu șeile zbatându-se în arcuiri bizare și pielea strălucitoare ca cea a portofelelor cadou, de Anul Nou. Veneau să se alăture cailor noștri, prieteni de îndată. Ce noroc! Noi n-am fi putut face la fel!

Într-o dimineață, întorcându-se din recunoaștere, locotenentul de Saint-Engence îi invita pe ceilalți ofițeri să constate că nu le vindea gogoși. „Am spintecat doi!” asigură el pe fiecare în parte, și-și arăta în același timp sabia, unde, era adevărat, sângele închegat umplea micul șanțuleț, făcut într-adins pentru asta.

– A fost uluitor! Bravo, Saint-Engence!... Dacă l-ați fi văzut domnilor! Ce asalt! îl sprijinea căpitanul Ortolan.

Se întâmplase chiar în escadronul lui Ortolan.

– N-am pierdut nimic din ceea ce s-a petrecut! Nu eram departe! O lovitură cu vârful la gât înainte și la dreapta!... Poc! Primul cade ... O altă înțepătură drept în piept!... La stânga! Străpungeți! O adevărată manevră

de gală, domnilor!... Încă o dată, bravo, Saint-Engence! Doi lăncieri! La un kilometru de aici! Ția doi sunt și acum acolo! în mijlocul arăturii! Războiul s-a sfârșit pentru ei, nu-i așa, Saint-Engence?... Ce lovitură dublă! S-au golit probabil ca niște iepuri!

Locotenentul de Saint-Engence, al cărui cal galopase îndelung, primea omagiile și complimentele colegilor cu modestie. Acum, că Ortolan se dăduse drept garant al bravurii lui, liniștit și-n largul său, își ducea iapa la nutreț învârtind-o în cerc în jurul escadronului adunat ca și cum ar fi fost alaiul unei curse cu obstacole.

– Trebuie să trimitem acolo imediat un alt grup de recunoaștere, exact în aceeași parte! Imediat! – se înfierbânta foarte tulburat căpitanul Ortolan. Indivizii ăia doi s-au rătăcit probabil pe aici, dar trebuie să mai fie și alții în spate... Uite, dumneata, domnule caporal Bardamu, du-te cu cei patru oameni ai dumitale!

Mie mi se adresa căpitanul.

– Și dacă vor trage în voi, ei bine, străduiți-vă să-i reperați și veniți de-mi spuneți imediat unde sunt! Probabil sunt brandeburgezi!...

Cei de la activ povesteau că la cartier, în timp de pace, căpitanul Ortolan nu apărea aproape niciodată. În schimb acum în război își scotea strașnic părleala. Cu adevărat, era neobosit. Zelul lui, chiar printre atâția nebuni, se făcea din zi în zi mai remarcat. Priza cocaină, mi se povestea. Palid și încercănat, mereu în mișcare pe membrele lui fragile, de îndată ce punea piciorul pe pământ, se clătina mai întâi, își revenea și măsura arătura în lung și-n lat în căutarea unei fapte de vitejie. Ne-ar fi trimis drept în bătaia tunului să luăm foc cu gura. Colabora cu moartea. Ai fi putut jura că ea avea un contract cu căpitanul Ortolan.

Prima parte a vieții (m-am informat) și-o petrecuse în concursuri hipice, zdrobindu-și coastele de câteva ori pe an. Picioarele lui, mereu frânte așa și nemiîntrebuințate la mers, își pierduseră pulpele. Pășea Ortolan nervos și numai pe vârfuri, de parcă era pe catalige. Pe jos, în blana lui imensă, încovoiat sub ploaie, l-ai fi luat drept dosul unei fantome de cal de curse.

Să reținem că la începutul acestei monstruoase întreprinderi, adică în luna august și până în septembrie chiar, tot se mai găseau, de bine de rău, câteva ore, câteva zile întregi uneori, un capăt de drum, un colț de pădure ocrotitoare pentru condamnații care eram... Puteai atunci să te lași dus de iluzia că ești aproape liniștit și să halești o cutie de conserve cu pâine, până la capăt, fără să te tulbure prea mult presentimentul că ar fi ultima. Dar începând din octombrie se termină și cu aceste mici clipe de acalmie, grindina deveni din ce în ce mai deasă, mai compactă, mai bine împănată, gâlgâind de obuze și de gloanțe. Curând ne vom afla în mijlocul furtunii și ceea ce încercasem până atunci să nu vedem, vom avea drept în fața ochilor și nu o vom putea vedea decât pe ea: propria noastră moarte.

Noaptea, de care ne temeam atât de mult la început, deveni prin comparație destul de blândă. În cele din urmă o așteptam chiar, doream să vină noaptea. Se trăgea în noi cu mai puțină ușurință decât ziua. Era singura diferențăm care conta. E greu să atingi esențialul, chiar în ceea ce privește războiul, o bună bucată de vreme fantezia nu vrea să cedeze. Tot așa, pisicile sub amenințarea focului se aruncă în cele din urmă în apă! Dibuiam în noapte, ici, colo, sferturi de oră care mai semănau adorabilului timp de pace, acelor timpuri de necrezut când totul era binecuvântat, când nimic grav nu se putea întâmpla în fond, când făceai o mulțime de lucruri, toate devenite dintr-odată extraordinar, dumnezeiesc de plăcute. Minunatele timpuri de pace!

Dar curând nopțile, și ele, la rândul lor, fură hărțuite fără milă. Aproape întotdeauna noaptea trebuia să-ți mai chiniești oboseala, să-i adaugi încă un supliment, fie și numai pentru a mânca și a trage un pui de somn în întuneric... Hrana sosea în primele linii rușinos de tăvălită și grețoasă, în lungi cortegii șchioape de căruțe improvizate, pline vârf de carne, prizonieri, răniți, orez, jandarmi și vin, în canistre vinul, care ne aduceau aminte de strașnicele chefuri de odinioară, canistre burduhoase și hurducăite.

Pe jos, cei ce se târau în spatele fierăraielor și a pâinii, prizonieri de-ai noștri și de-ai lor, în cătușe, condamnați la una sau la alta, amestecați, legați de încheietura mâinii la scările jandarmilor, câțiva de împușcat mâine, nu mai triști decât ceilalți. Mâncau și ei rația lor de thon atât de greu de digerat (nici nu mai aveau timp) așteptând să plece convoiul, pe marginea drumului, și aceeași ultimă bucătică de pâine, alături de un civil înlănțuit cu ei, despre care se zicea că ar fi spion și care nu știa nimic despre asta. Nici noi. dealtfel.

Tortura regimentului continua atunci sub formă nocturnă, bâjbâind pe străduțele cotite ale satului fără lumină și fără înfățișare, încovoiați sub sacii mai grei decât oamenii, dintr-un grajd necunoscut în altul, înjurați, amenințați, de la unul la altul, buimăciți, fără nici o speranță de a sfârși altfel decât în spaimă, în bălegar, sătui de a fi torturați, batjocoriți până la sânge de o hoardă de nebuni vicioși deveniți incapabili deodată, toți câți erau, de altceva decât să căsăpească și să fie căsăpiți fără să știe de ce.

Tăvăliți pe jos între două baligi, în înjurături și în lovituri de cizme, te descopereau curând grăduleții și te azvârleau încă o dată spre alte încărcături ale convoiului, și tot așa.

Satul mustea de mâncare și căprarii în noaptea burdușită de grăsime, de mere, de ovăz, de zahăr, totul trebuia cărat în spinare și plasat de urgență în drum, pe băjbăite. Aducea orice convoiul numai salvarea nu.

Sătul, cel de corvoadă se prăbușea pe lângă căruță, dar apărea atunci furierul luminând cu felinarul lărvăria. Maimuța aia cu bărbie dublă pentru care trebuia să descoperi în orice haos adăpători pentru cai. Dar am văzut eu însumi câțiva oameni, cu curul în apă, leșinați de somn, până la gât.

După adăpare trebuia să mai găsești și ferma și străduța pe unde ai venit și pe unde îți închipuiai că ți-ai lăsat grupa. Dar nu găseai nimic, scăpai numai prăbușindu-te încă o dată lângă un zid, o oră măcar dacă-ți mai rămânea vreuna să ațipești. În această meserie de a fi ucis, nu trebuie să faci mofturi, ci să te porți ca și cum viața ar continua, asta e cel mai greu de îndurat, această minciună.

Și furgoanele plecau înapoi, în spatele frontului. Evitând zorile, convoiul își relua drumul, scârțâind din toate roțile lui strâmbe, însoțit de urarea mea să fie surprins, făcut bucăți, ars în sfârșit chiar în cursul zilei, cum se vede în acele stampe militare, să fie prădat convoiul, pentru totdeauna cu tot echipajul lui de gorile jandarmi, de potcoave de cai și de reangajați cu felinare cu tot ce era corvoadă, linte și alte soiuri de făină pe care nu le poți coace niciodată, și să nu-l mai văd în viața mea. Căci dacă e să ostenești peste puteri ca să crapi de oboseală sau de altceva, felul cel mai dureros prin care se ajunge aici este să cari saci ca să umpli noaptea cu ei.

În ziua în care vor fi rași până la osii acești mărlani, ne vor lăsa în pace, mă gândeam, chiar dacă n-ar fi decât pentru o noapte, am putea dormi măcar o dată cu trup și cu suflet cu tot.

Aprovizionarea asta, un coșmar în plus, mic monstru hărțuitor pe deasupra războiului. Brute în față, alături și în spate. Dădeai de ele peste tot. Condamnați la moarte cu amânare, nu mai doream decât să ațipim și în afara acestei dorințe totul era suferință, chiar timpul și efortul de a înfuleca. O lucire de râu, o bucată de zid pe care credeam a le recunoaște... Ne luam după mirosuri ca să regăsim ferma grupei, redeveniți câinii satelor părăsite în noaptea războiului. Ceea ce ne călăuzea cel mai bine era mirosul de rahat.

Adjutantul aprovizionării, paznicul urilor regimentului, pentru moment stăpânul lumii. Cel care vorbește despre viitor e un netrebnic, prezentul contează. A-ți invoca posteritatea înseamnă a ține un discurs viermilor. În întinericul satului de război adjutantul păzea animalele omenești pentru marile abatoare pe care tocmai le deschiseseră. El este regele, adjutantul! Regele Morții! Adjutantul Cretelle! Perfect! Nimeni nu e mai puternic decât el. Nimeni nu e la fel de puternic, decât adjutantul celorlalți, din față.

Nimic nu rămâne viu dintr-un sat decât pisicile înnebunite de groază. Mobilierul bine hăcuit mai întâi, treceau la făcut focul în bucătărie, scaune, fotolii, bufete, de la cel mai ușor până la cel mai greu. Și tot ce puteau căra în spate duceau cu ei, camarazii mei. Piepteni, lămpițe, cești, lucrășoare de nimica, chiar și coronițele însurățeilor totul era bun. Ca și cum am mai fi avut de trăit mulți ani. Furau ca să se distreze și ca să aibă aerul c-or să le fie de folos mult timp. Dorinți dintotdeauna.

Artileria nu era pentru ei decât zgomot. Din pricina asta războiul poate dura atât. Chiar cei care-l fac, chiar în clipa în care-l fac, nu și-l imaginează. Cu glonțul în vintre ar fi continuat să adune de pe drum sandale vechi care „ar mai putea servi la ceva”. Tot așa oia pe o coastă în luncă, agonizează și tot mai paște. Majoritatea oamenilor nu mor decât în ultima clipă; ceilalți încep a se deprinde cu moartea cu douăzeci de ani mai înainte, câteodată chiar mai mult. Aceștia sunt nefericiții pământului.

Cât despre mine, eu nu eram prea înțelept, dar devenisem destul de practic totuși pentru a fi laș până la capăt. Fără îndoială că din cauza acestei hotărâri lăsam impresia unui mare calm. Așa se făcea că inspiram o mare încredere căpitanului Ortolan, lui însuși, care hotărî pentru noaptea aceea să-mi încredințeze o misiune delicată. Era vorba, îmi explică el, între patru ochi, să mă duc trap înaintea zorilor până la Noireur-sur-la-Lys, oraș de țesători, situat la paisprezece kilometri de satul unde eram cantonați. Trebuia să mă asigur la fața locului chiar de prezența dușmanului. În această privință încă de dimineață, cercetașii nu reușeau decât să se contrazică. Generalul des Entrayes era nerăbdător. Cu ocazia acestei recunoașteri, mi se dădu permisiunea să-mi aleg un cal dintre cei mai puțin purulenți ai plutonului. De mult timp nu mai fusesem singur. Mi se păru deodată că plec în călătorie. Dar eliberarea era părelnică. De îndată ce plecai la drum, din cauza oboselii, nu-mi puteam decât cu greu imagina, orice aș fi făcut, uciderea mea, cu destulă precizie și în amănunt. Înaintam din copac în copac, cu zgomotul meu de fierărie. Numai frumoasa mea sabie, ea singură cu zgomotul ei făcea cât un pian. Eram poate de plâns, dar grotesc, în orice caz, sigur.

La ce se gândise, oare, generalul des Entrayes, expediindu-mă așa în liniștea asta, acoperit de țimbale? Desigur că nu la mine.

Aztecii spintecau curent, se povestește, în templele soarelui de la ei, optzeci de mii de credincioși pe săptămână, oferindu-i astfel dumnezeului norilor, ca să le trimită ploaie. Sunt lucruri pe care cu greu le crezi înainte de a merge la război. Dar când ești aici, totul devine limpede, și aztecii și disprețul lor pentru corpul altuia, același pe care trebuia să-l aibă pentru umilele mele mațe domnul general Céladon des Entrayes, mai sus-numitul, devenit și el ca urmare a avansărilor un fel de zeu categoric, un fel de mic soare cumplit de exigent.

Nu-mi rămânea decât o foarte slabă speranță, să fiu făcut prizonier. O zare de speranță cât un crâmpei.

Un crâmpei în noapte, căci împrejurările nu se pretau deloc la politețuri preliminare. Un foc de armă te ajunge mai repede decât o fluturare de pălărie în aceste momente. Dealtfel ce i-aș spune acestui militar ostil din principiu, și venit într-adins să măucidă de la celălalt capăt al Europei?... Dacă ar șovăi o secundă (mi-ar ajunge) ce i-aș spune? Ce ar fi el mai întâi în realitate? În civilie? Vânzător într-un magazin? Un reangajat de profesie? Un gropar poate? Un bucătar?... Căi au mult mai mult noroc, căci îndurând și ei războiul, tot ca și noi, nu li se cere să adere la el, să aibă aerul c-ar crede în el. Nefericiți, dar liberi cai! Târfa asta de entuziasm, vai, nu-i decât pentru noi!

Vedeam foarte clar drumul acum și, așezate pe laturi, pe lutul pământului, marile pătrate și volume ale caselor, cu pereții albiți de lună, ca niște bucăți mari de gheață inegale, încremenite, în blocuri palide. Aici se vor sfârși toate? Cât am să mai zac în această liniște după ce-mi vor fi făcut de petrecanie? Înainte de-a o sfârși de tot? În ce șanț oare? La picioarele căruia dintre aceste ziduri? Mă vor termina poate? Cu o lovitură de cuțit? Îți smulgeau câteodată mâinile, ochii și restul... Se povesteau multe în privința asta și nu glume! Cine știe?... Un pas al calului... Și încă unul... ar fi de ajuns? Animalele astea tropăie fiecare cât doi oameni la un loc în saboți de fier, lipiți unul de altul, într-un caraghios pas gimnastic dezacordat.

Îmi bătea inima tare, ca unui iepure, după grilajul de coaste, agitată, ghemuită, stupidă.

Când te arunci cu capul în jos din înaltul turnului Eiffel tot așa trebuie să te simți. Ai vrea să te prinzi din urmă în spațiu. Păstra pentru mine primejdia ca pe o taină, satul, dar oricum nu în întregime. În mijlocul pieței o fântână arteziană minusculă gălgâia numai pentru mine singur.

Aveam totul numai și numai pentru mine în seara aceea. Eram stăpânul, în sfârșit, al lunii, al satului, al unei nemăsurate spaime. Îmi reluai drumul la trap. Noirceur-sur-la-Lys trebuia să fie încă la o oră de drum cel puțin, când zării o lumină bine ferită deasupra unei porți. Mă îndreptai direct spre această lumină și-mi descoperii astfel un soi de curaj, dezertor, e adevărat, dar de nebănuit. Lumina dispăru repede, dar eu o văzusem bine. Ciocăanii. Stăruii, ciocăanii încă o dată, chemându-i cu voce tare, jumătate nemțește, jumătate franțuzește rând pe rând, pentru orice eventualitate, pe acești necunoscuți ghemuiți în întuneric.

Poarta se întredeschise în cele din urmă, un canat.

– Care ești acolo? făcu o voce. Eram salvat.

– Un dragon...

– Francez? – puteam s-o văd acum pe femeia care vorbea.

– Da, francez...

– Au mai trecut pe aici adineauri niște dragoni nemți... Vorbeau și ei franceza...

– Da, dar eu sunt francez sadea...

– Aha!...

Avea aerul că se îndoiește.

– Pe unde sunt acum? întrebai.

– Au plecat spre Noirceur pe la opt. Și-mi arată nordul cu degetul.

O fată, o broboadă, un șorț alb mai ieșeau acum din întuneric, în pragul porții.

– Ce v-au făcut, am întrebat-o, nemții?

– Au dat foc la o casă pe lângă primărie și mi-au ucis frățiorul cu o lovitură de lance în burtă... Se juca pe Pont Rouge privindu-i cum treceau... Uite!... îmi arătă... E acolo...

Nu plângea. Aprinse din nou lumina a cărei pâlpâire o surprinsesem. Și zării – era adevărat – în fund, micul cadavru culcat pe o saltea, îmbrăcat în costum de marinar; și gâtul și capul, livide ca flacăra luminării, ieșeau dintr-un guler mare pătrat, albastru. Se ghemuise cu brațele, picioarele și spatelul îndoite, copilul. Lovitura de lance îi trecuse un fel de axă a morții prin mijlocul burții. Mama lui, ea, plângea tare, alături, în genunchi, tatăl la fel. Și începură să geamă cu toții în cor. Dar mie mi-era tare sete.

– N-aveți vreo sticlă de vin să-mi vindeți? întrebai.

– Întreab-o pe mama... Poate că știe ea dacă mai este... Ne-au luat mult din el, adineauri, nemții...

Și începură, în urma întrebării mele, să vorbească foarte încet.

– Nu mai este! se întoarse să mă anunțe fata, nemții au luat tot. Deși le-am dat și noi mult, de bună voie.

– Aoleu, și cât au mai băut! remarcă mama care se oprise din plâns, brusc. Le plăcea să bea...

– Mai mult de o suta de sticle, sigur, adăugă tatăl, mereu în genunchi...

– Nu mai e nici una, atunci? stăruii, mai sperând, atât mi-era de sete, și mai ales de vin alb, foarte amar, de cel care te trezește puțin. Vi-l plătesc...

– Nu mai e decât din cel foarte bun. Face cinci franci sticla... căzu la învoială mama.

– S-a făcut! Și scosei cei cinci franci ai mei din buzunar, o monedă mare.

– Du-te de-i caută una! porunci mama în șoaptă surorii.

Sora luă lumânarea și se întoarse într-o clipă cu o sticlă de un litru.

Eram servit, n-aveam decât să plec.

– S-or mai întoarce? întrebai, din nou neliniștit.

– Poate, făcură ei toți deodată, dar atunci or să dea foc la tot... Așa ne-au amenințat când au plecat.

– Aș vrea s-o văd și pe asta...

– Ești tare curajos... Pe acolo! îmi arată tatăl cu mâna, în direcția orașului Noirceur-sur-la-Lys... A ieșit chiar în șosea după mine să mă vadă plecând. Fata și mama rămăseseră temătoare lângă micul cadavru, de veghe.

– Hai, înapoi, îi strigau ele dinăuntru. Intră-n casă, Joseph, n-ai ce căuta pe drum, tu...

– Ești tare curajos, îmi mai zise tatăl o dată și-mi strânse mâna.

Reluai, la trap, drumul spre nord.

– Măcar nu le spune că mai suntem pe aici! ieși fata să strige după mine.

– Or să vadă ei și singuri, mâine, răspunsei eu, dacă mai sunteți pe aici.

Eram nemulțumit că le dădusem cei cinci franci ai mei. Între noi stăteau cei cinci franci. Sunt de ajuns, ca să urăști, cinci franci, și să dorești să crape cu toții. Nici o dragoste să-ți pierzi firea în lumea asta, cât timp vor exista cei cinci franci.

– Mâine, repetară ei nesiguri...

Mâine, și pentru ei, era departe, n-avea nici un sens un mâine ca ăsta. Era vorba, în fond, pentru noi toți să trăim o oră în plus, iar o singură oră într-o lume în care totul s-a redus la crimă, este de-acum o adevărată minune.

Nu mai ținuu mult. Galopam de la un copac la altul și așteptam să fiu somat sau împușcat dintr-un moment în altul. Și nimic.

Trebuia să fi fost cam ora două după miezul nopții, nu mai mult, când ajunsei pe coama unui deal, la pas. Zării de acolo brusc în vale rânduri, rânduri de becuri de gaz aprinse, și apoi în prim plan, o gară luminată toată cu vagoanele ei, cu bufetul, de unde nu se auzea totuși nici un zgomot... Nimic. Străzi, bulevarde, felinare, și alte și alte linii paralele de lumini, cartiere întregi, iar tot restul împrejur mai mult decât întuneric, vid lacom în jurul orașului, al orașului care se întindea întreg, etalat în fața mea ca și cum cineva l-ar fi pierdut aprins și risipit în mijlocul nopții. Am descălecat și m-am așezat pe o moviliță ca să-l privesc mai pe îndelete.

Nu puteam afla de aici dacă nemții intraseră în Noirceur, dar cum știam că în asemenea cazuri dădeau foc de obicei, dacă intraseră și nu incendiaseră orașul imediat, fără îndoială că aveau proiecte și gânduri neobișnuite.

Nici o bubuitură de tun, asta era suspect.

Calul meu vroia și el să se culce. Trăgea de căpăstru și mă făcu să mă întorc. Când privii din nou înspre oraș ceva schimbase în fața mea aspectul colinei, nu mare lucru desigur, dar oricum destul ca să mă facă să strig. „Hei! Cine-i acolo?”... Această schimbare în dispunerea umbrei avusese loc la câțiva pași... Trebuia să fie cineva...

– Gura mai mică! răspunse o voce gravă și răgușită, o voce care părea foarte franceză.

– Ai rămas și tu de căruță? mă mai întrebă.

Acum puteam să-l văd. Un infanterist cu cozorocul foarte vechi de deșcă bătrână. După ani și ani, mi-aduc bine aminte încă de momentul acela, silueta lui ieșind din iarbă, cum se iveau din țintele de tir altădată în bălci soldații.

Ne apropiarăm. Țineam mâna pe revolver. Un gest numai și așa fi tras fără să știu de ce.

– Ascultă, mă întrebă, tu i-ai văzut?

– Nu, dar de asta sunt pe aici, ca să-i văd.

– Ești de la 145 dragoni?

– Da, dar tu?

– Eu sunt rezervist...

– Aha! făcui. Eram uimit, un rezervist. Primul rezervist pe care-l întâlneam în război. Fusesem întotdeauna cu cei de la activ. Nu-i vedeam figura, dar vocea lui era altfel decât a noastră, parcă mai tristă, deci mai autentică decât a noastră. Din pricina asta nu mă putui abține să nu-i acord un pic de încredere. Era ceva, oricum.

– M-am săturat, zicea într-una, am să mă predau nemților... Nu ascundea nimic.

– Cum ai să faci?

Asta mă interesa imediat, mai mult decât orice, proiectul lui, cum va face ca să se lase prins?

– Încă nu știu...

– Cum de ți s-a făcut până una alta poftă s-o ștergi?... Nu-i ușor să te lași prins!

– Mă doare-n cot, am să mă predau și gata.

– Ți-e frică?

– Mi-e frică întâi, și apoi văd că-i o dobitocie, dacă vrei să știi, nu mă sinchisesc de nemți, nu mi-au făcut nimic...

– Taci, îi zic, să nu fie pe aproape, să ne audă...

Parcă aș fi vrut să fiu politicos cu nemții. Doream tare mult să-mi explice el, cât mai eram acolo, acest rezervist, de ce nici eu nu mai aveam curajul să mai fac războiul, ca toți ceilalți... Dar el nu explica nimic, zicea numai că s-a săturat.

Îmi povesti atunci debandada regimentului său, în ajun, în zori, din cauza vânătorilor de infanterie de la noi, care din greșeală deschiseseră focul asupra companiei sale de-a lungul câmpului. Nu-i așteptaseră atunci. Sosiseră cu trei ore mai devreme decât era prevăzut. Atunci vânătorii oboșiți, surprinși, îi ciuruiseră. Cunoșteam cântecul, mi se mai cântase.

– Atât mi-a trebuit! a adăugat. Robinson, mi-am zis! Așa mă cheamă!... Robinson Léon! – Acum sau niciodată trebuie să-ți iei tălpășița, mi-am zis!... Nu-i așa? Am luat-o deci de-a lungul unei pădurici și acolo, ce crezi, mi-am întâlnit căpitanul... Era sprijinit de un copac, bine pocit, căpitănașul!... Gata s-o mierlească... Își ținea izmenele cu mâinile, să verși... Sângera de peste tot rostogolindu-și ochii în cap... Nu era nimeni cu el. Găsise ce căutase... „Mamă! Mamă!” scâncea dându-și sufletul și mai pișându-se sânge...

"Termină odată! îi zisei. Mama! O doare-n cot de tine!"... Așa i-am zis drept în față... Închipuie-ți ce s-o mai fi bucurat, porcul!... Hei, bătrâne!... Nu prea poți zice des căpitanului ceea ce crezi. Nu-i de scăpat o ocazie ca asta. Se întâmplă rar!... Și ca s-o pot întinde mai repede, mi-am azvârlit efectele și armele într-o baltă... O baltă de rațe de alături... Crede-mă, așa cum mă vezi, n-am poftă să ucid pe nimeni... Nu mă pricep... Nici odinioară în timpuri de pace nu-mi plăceau scandalurile... Plecam... Îți dai seama atunci?... În civilie am încercat zilnic să merg la uzină... Mă ocupam un pic chiar și cu gravura, dar nu-mi plăcea din cauza certurilor, îmi plăcea mai mult să vând ziare de seară și într-un cartier liniștit unde eram cunoscut, în jurul Băncii Franței... Place des Victoires, dacă vrei să știi... Rue des Petits-Champs... Era sectorul meu... Nu treceam niciodată dincolo de rue du Louvre și Palais-Royal de o parte, îți dai seama, nu... Făceam dimineața comisioane pentru negustori... Câte o livrare după amiază din când în când, făceam de toate ce mai... Munceam așa cu ziua... Dar arme nu vreau!... Dacă te văd nemții cu arme, ai? Ești curățat! Pe când așa, în voie, ca mine acum... Nimic în mâini... Nimic în buzunare... Simt ei că te pot face mai ușor prizonier, înțelegi? Știi cu cine au de a face... Dacă ai putea, să ajungi la nemți în pielea goală ar fi încă și mai bine... Ca un cal! N-ar ști atunci din ce armată ești...

– E adevărat!

Mi-am dat seama că vârsta înseamnă ceva pentru minte. Te face practic.

– Sunt acolo, ai? Precizam și cântăream împreună șansele și ne căutam viitorul ca-n cărți în marele plan luminos pe care ni-l oferea orașul tăcut.

– Mergem?

Era vorba să trecem mai întâi linia de cale ferată. Dacă erau santinele ne-ar fi reperat. Poate că nu. Trebuia văzut. Trecerea era pe deasupra, sau pe dedesubt, prin tunel.

– Trebuie să ne grăbim, a adăugat acest Robinson... N-o putem face decât noaptea, ziua sunt prea mulți amici, toată lumea lucrează la galerie, ziua, vezi tu, chiar în timp de război se ține târg... Nu iei mârtoaga cu tine? Apucați mârtoaga. Din prudență, ca s-o ștergem mai ușor, dacă am fi fost prost primiți. Ajunserăm la pasajul de nivel, cu brațele lui albe și roșii ridicate. Nu mai văzusem bariere de forma asta. Nu erau așa în împrejurimile Parisului.

– Crezi oare că au intrat în oraș?

– Sigur, a zis... Dă-i drumul înainte!...

Eram acum obligați să fim la fel de curajoși ca cei curajoși, din cauza calului care venea liniștit în urma noastră, ca și cum ne-ar fi împins cu zgomotul, nu se mai auzea decât el. Toc! și toc! cu potcoavele lui. Izbea ecoul în plin, de parcă nimic nu s-ar fi întâmplat.

Acest Robinson se baza pe întuneric ca să scăpăm de aici?... Mergeam la pas amândoi prin mijlocul străzii goale fără să ne ascundem și încă în pas cadențat, ca la exercițiu.

Avea dreptate Robinson, ziua era nemiloasă din cer până-n pământ. Așa cum mergeam pe șosea, probabil că aveam aerul unor oameni pașnici până una alta amândoi, foarte naturali, ca și cum ne-am fi întors din permisie. „Ai auzit că batalionul 1 de husari a fost capturat în întregime?... La Lille?... Au intrat, așa se spune, fără să știe, vai de capul lor, cu colonelul înainte... Pe o stradă principală, frate! Care s-a închis!... Înainte!... Îndărăt!... Nemți peste tot!... La ferestre!... Peste tot!... Atât le-a fost!... Prinși ca șoarecii!... Ca șoarecii!... Ce baftă pe ei...

– Ah! idioții!...

– Ia te uită! Ia te uită!... Nu ne mai reveneam tot admirând această captură atât de netă, atât de

definitivă... Eram muți de uimire. Prăvăliile aveau toate obloanele trase, casele și ele, cu grădinița lor de flori în față, totul foarte curat. Dar imediat după poștă am văzut că una din aceste case, un pic mai albă decât celelalte, strălucea cu toate luminile aprinse, la toate ferestrele, la primul etaj ca și la mezanin. Am sunat la poartă. Cu calul tot în spatele nostru. Un om îndesat și bărbos ne deschise. „Sunt primarul d'n Noirceur, ne-a anunțat imediat, fără ca noi să-l întrebăm ceva, și-i aștept pe nemți!" Și a ieșit la lumina lunii ca să ne vadă mai bine, primarul. Când băgă de seamă că nu eram nemți, ci francezi sadea, nu mai fu atât de solemn, rămase doar cordial. Și un pic încurcat. Evident el nu ne mai aștepta, veneam cumva împotriva dispozițiilor ne care le va fi primit, împotriva hotărârilor luate. Nemții trebuiau să intre în Noirceur în noaptea aceea, fusese prevenit, aranjase totul cu prefectura, colonelul lor aici, ambulanța dincolo etc.. Și dacă intrau chiar acum? Cu noi acolo? S-ar fi iscat sigur neplăceri! S-ar fi creat complicații... Nu ne-a zis-o de-a dreptul, dar se vedea bine că la asta se gândește.

Și începu să vorbească despre interesul general, acolo în întuneric, în liniștea în care eram pierduți. Nimic altceva decât despre interesul general... Despre bunurile materiale ale comunității... Despre patrimoniul artistic din Noirceur, lăsat în paza lui, sarcină sfântă, mai sfântă decât oricare alta... Despre biserica din secolul al XV-lea mai ales... Dacă ei ar da foc bisericii din secolul al XV-lea? Cum au dat celei din Condé-sur-Yser de alături?... Ai?... Așa numai dintr-o proastă dispoziție?... De ciudă că ne-au găsit acolo... Ne făcu să simțim toată responsabilitatea ce cădea pe umerii noștri... Inconștienți soldaței ce eram!... Nemților nu le plăceau orașele suspecte în care mai hoinăreau încă militari dușmani. Era bine știut...

În timp ce ne vorbea așa cu voce scăzută, nevastă-sa și cele două fiice, niște blonde mari, apetisante, îl aprobau cu voce tare, cu câte un cuvânt pe ici, pe colo... Pe scurt, ne dădeau afară. Între noi pluteau valorile sentimentale și arheologice, pe neașteptate foarte vii, pentru că nu mai era nimeni la Noirceur în noapte să le conteste... Patriotice, morale, umflate de vorbe, fantome pe care încerca să le prindă primarul, dar care se mistuiau imediat învinse de frica noastră, și de egoismul nostru, și apoi de adevărul pur și simplu.

Se străduia cu eforturi înduioșătoare, primarul din Noirceur, înflăcărat să ne convingă că datoria noastră era să ne luăm imediat tâlpășița la dracu-n praznic, în felul lui mai puțin brutal, desigur, dar tot atât de hotărât ca domnul comandant Pinçon.

De bună seamă, nu aveai ce să opui tuturor acestor puternici decât dorința noastră, a amândurora, de-a nu muri și de-a nu arde. Era puțin, mai ales că aceste lucruri nu se puteau declara în timpul războiului. Ne-am întors pe alte străzi tot goale. Hotărât, toți oamenii pe care-i întâlneam în noaptea aceea îmi arătaseră suflul lor.

– Ăsta-i norocul meu! oftă Robinson pe când plecam. Vezi, dacă ai fi fost tu vreun neamț, cum ești băiat bun și tu, m-ai fi făcut prizonier și era un lucru bun făcut... E așa de greu să scapi de tine însuși în război!

– Și tu, l-am întrebat, dacă ai fi fost neamț, m-ai fi făcut prizonier? Ai fi primit atunci medalia aia a lor militară! Trebuie să aibă un nume caraghios în nemțește medalia lor militară, ai?

Cum nu găseam până una alta pe nimeni în drumul nostru să ne vrea de prizonieri, ne-am așezat în cele din urmă pe o bancă într-un părculeț și am mâncat cutia de thon pe care Robinson Léon o tot plimba și încălzea de dimineață în buzunar. Foarte departe, se auzea acum artileria, dar cu adevărat foarte departe. Dacă ar fi putut rămâne fiecare de partea lor, dușmanii, și să ne lase în pace!

După asta am luat-o de-a lungul unui chei; lângă șlepurile pe jumătate descărcate, în apă, cu țâșnituri lungi, am urinat. Duceam mereu calul de căpăstru, în spatele nostru, ca pe un câine foarte mare, dar aproape de pod, în căsuța podarului, cu o singură cameră, tot pe o saltea mai era întins un mort, singur, un francez, comandant de vânători de munte care dealtfel semăna un pic la mutră cu acest Robinson.

– Ce urât e! mă făcu să bag de seamă Robinson. Mie nu-mi plac morții...

– Curios e că-ți seamănă puțin. Are un nas lung ca tine, și nici nu ești mult mai bătrân ca el...

– Ce vezi tu e din cauza oboselii, evident că semănăm un pic cu toții, dar dacă m-ai fi văzut mai înainte... Când mergeam pe bicicletă în fiecare duminică!... Eram un băiat frumos! Aveam niște pulpe, bătrâne! Știi, de la sport! Și asta dezvoltă și coapsele...

Am ieșit, chibritul pe care-l aprinsesem ca să-l vedem se stinsese.

– Vezi, e prea târziu, uită-te!...

O lungă dungă cenușie și verde sublinia de-acum în depărtare creasta colinei, la marginea orașului, în noapte: ziua! Una mai mult! Una mai puțin! Trebuia să încercăm să trecem și prin asta cum am trecut și prin celelalte, devenite un fel de inele din ce în ce mai înguste, zilele, și toate străbătute de gloanțe și fulgerări de mitralieră.

– Mai vii pe aici la noapte? mă întrebă la despărțire.

– Nu există la noapte, bătrâne!... Te crezi general!

– Nu mă mai gândesc la nimic, a zis în cele din urmă... La nimic, înțelegi!... Nu mă mai gândesc decât

cum să nu crap... Ajunge... Mă gândesc că o zi câștigată e oricum o zi în plus...

– Ai dreptate... La revedere, bătrâne, și noroc!...

– Noroc și ție! Poate ca o să ne mai vedem!

Ne-am întors fiecare la război. Și apoi s-au petrecut o mulțime de lucruri, pe care nu-i ușor să le povestești acum, pentru că cei de azi nu le-ar mai înțelege.

Ca să fiu bine văzut și luat în considerație, a trebuit să mă grăbesc, zor-nevoie, să mă împrietenesc cu civilii, pentru că ei, în spatele frontului, deveneau, pe măsură ce înainta războiul, din ce în ce mai vicioși. Am înțeles asta imediat ce am ajuns la Paris și am mai priceput că femeile lor aveau foc la cur și bătrânii gura hulpavă și mâinile peste tot, la spate, în buzunare.

Combatanții erau moșteniți în spatele frontului, cei de acolo se învățaseră repede cu gloria și cu bunele maniere de-a o suporta curajos și fără durere.

Mamele, unele infirmiere, altele martire, nu-și mai părăseau lungile lor voaluri întunecate și nici mica diplomă pe care Ministerul le-o înmâna la timp prin funcționarul Primăriei. Pe scurt, lucrurile se aranjau.

În timpul dichisitelor funeralii ești și foarte trist, dar te gândești oricum la moștenire, la vacanța apropiată, la văduva frumușică, care are temperament, se zice, și speră să mai trăiești tu însuși, spre deosebire de asta, mult timp, și să nu crapi poate niciodată... Cine știe?

Când petreci așa convoiul, vezi oameni descoperindu-și cu gesturi largi capetele. Îți face plăcere. E momentul să te ții bine, să ai un aer cuviincios, să nu glumești cu voce tare, să te bucuri numai în sinea ta. E permis. În tine însuși totul e permis.

În timpul războiului, în loc să se danseze la mezanin se dansa în pivniță. Combatanții nu numai că tolerau asta, dar chiar le plăcea. Se interesau de dans imediat ce soseau și nimeni nu găsea că ar fi suspect. Numai curajul e în fond suspect. Să fii curajos cu propriul tău corp? Cereți-i atunci viermelui să fie curajos, e roz și palid și moale, exact ca noi.

În ceea ce mă privea, nu aveam de ce mă plânga. Eram pe punctul de-a scăpa datorită medaliei militare pe care o căpătasem, răni și tot restului. În convalescență fiind, îmi aduseseră medalia chiar la spital. Și în aceeași zi m-am dus la teatru, ca s-o arăt civililor în timpul pauzei. Mare efect. Erau primele medalii care se vedeau la Paris. Bună treabă!

Și tot cu această ocazie, în foaierea Operei Comice, am întâlnit-o pe micuța Lola din America și ea a fost pricina că m-am înviorat de tot.

Există uneori, așa, anumite zile care contează din șirul lunilor peste care ai fi putut foarte bine să treci fără să le trăiești. Ziua aceea a medaliei de la Opera Comică fu pentru viața mea decisivă.

Din cauza ei, a Lolei, am devenit foarte curios în privința Statelor Unite, din cauza întrebărilor pe care i le-am pus imediat și la care ea abia mi-a răspuns. Când ești împins în felul acesta să călătorești, te mai întorci când poți și cum poți...

În momentul acela despre care vă vorbesc, toată lumea la Paris vroia să-și aibă mica sa uniformă. Numai neutrii și spionii n-o aveau și aceștia erau cam aceiași. Lola își avea uniforma ei oficială, cu adevărat foarte frumoasă, pusă în evidență prin mici cruci roșii peste tot, pe manșete, pe îngusta ei bonetă de poliție, șmecherește așezată de-a curmezișul peste părul ei ondulat. Venise să ne ajute să salvăm Franța, mărturisea ea directorului hotelului, pe măsura slabelor ei forțe, dar din toată inima! Ne-am înțeles imediat, dar nu în întregime totuși, pentru că elanurile inimii îmi deveniseră de nesuferit. Le preferam pe cele ale corpului pur și simplu. Trebuie să fii extrem de rezervat cu cele ale inimii, mă învățase – și încă cum! – războiul. Și nu eram gata să uit.

Inima Lolei era tandră, slabă și entuziastă. Corpul darnic, demn de-a fi iubit, n-aveam decât s-o iau așa cum era. O fată totuși bună, Lola, numai că între noi se afla războiul, această blestemată, nemăsurată turbare care împinge jumătate din omenire, cu sau fără plăcere, să trimită cealaltă jumătate spre abator. Inevitabil, o piedică în relațiile cu ceilalți, o asemenea manie. Mie care trăgeam de convalescența mea cât puteam și care nu țineam defel să-mi iau în primire locul în cimitirul înflăcărat al bățăliilor, ridicolul masacrului nostru îmi apărea zornăitor, la fiecare pas pe care-l făceam în oraș. O imensă șarlatanie se etala peste tot.

Erau totuși puține șanse să scap, n-aveam nici una din relațiile necesare ca să ies din încurcătură. Nu cunoșteam decât săraci, adică oameni a căror moarte nu interesează pe nimeni. Cât despre Lola, nu trebuia să mă bizui pe ea ca să scap. Infirmieră cum era, nu ți-ai fi putut închipui, în afară de Ortolan poate, o ființă mai combativă decât această fermecătoare copilă. Înainte de-a fi trecut prin măcelul mocirlos al eroismelor, alintatul ei aer de Jeanne d'Arc m-ar fi înflăcărat poate, m-ar fi convertit, dar acum, de la înrolarea mea din piața Clichy, devenisem în fața oricărui eroism, verbal sau real, bolnăvicios de retractil. Eram vindecăt, foarte vindecăt.

Pentru comoditatea doamnelor din Corpul Expediționar American, grupul de infirmiere din care făcea parte și Lola locuia la hotelul Paritz și pentru ca să-i facă, ei cu deosebire, situația și mai plăcută, i se încredințase (avea relații) chiar în incinta hotelului, direcția unui serviciu special, cel al clătitelor cu mere pentru spitalele din Paris. Se distribuiau în fiecare dimineață mii de porții. Lola îndeplinea această funcție domestică cu un zel care avea să ia dealfel mai târziu o întorsătură proastă.

Lola, trebuie să vă spun, nu făcuse clătite niciodată în viața ei. Angaja prin urmare un număr de bucătărese plătite, și clătitele fură, după câteva încercări, gata de livrat la timp, zemoase, rumenite, și de minune îndulcite. Lola n-avea, pe scurt, decât să le guste înainte de a le expedia în diverse servicii spitalicești. În fiecare dimineață Lola se scula la ora zece și cobora, după ce se îmbăia, spre bucătăriile așezate jos lângă pivnițe. Și asta în fiecare dimineață, vă spun, și îmbrăcată numai într-un kimono japonez negru cu galben, pe care i-l făcuse cadou un prieten din San-Francisco înainte de plecare.

Pe scurt, totul mergea perfect și noi eram gata să câștigăm războiul, când într-o bună zi, la ora prânzului, o găsi tulburată, refuzând să se atingă de orice fel de mâncare. Teama unei nenorociri care i se putuse întâmpla, a unei boli neașteptate mă cuprinse. O rugai să se încreadă în grijulia mea afectiune.

Pentru că gustase neîncetat clătitele de-a lungul unei luni întregi, Lola se îngrășase cu vreo două livre bune! Micuța ei centură mărturisea dealfel dezastrul printr-o nouă gaură. Veniră lacrimile. Încercând s-o consolez, pe cât mă pricepeam, am luat un taxi, cercetând rând pe rând, sub impulsul emoției, mai mulți farmaciști, din diverse colțuri ale Parisului. Din întâmplare, implacabil, toate cântarele confirmară că cele două livre erau temeinic câștigate, de netăgăduit. Îi sugerai atunci să-și predea serviciul unei colege care, ea, ar căuta „avantaje”. Lola nici nu vru s-audă de acest compromis pe care-l considera ca pe o rușine și ca pe o adevărată dezertare în felul ei. Tot cu această ocazie mă informă că străbunicul ei făcuse parte din echipajul în veci glorios al vasului „Mayflower” debarcat la Boston în 1677, și că, având în vedere respectul datorat unei asemenea amintiri, nici nu se putea gândi să se abată de la datoria clătitelor, modestă, dar sfântă oricum.

Fapt este că din ziua aceea ea nu mai gusta clătitele decât cu vârful dinților, pe care-i avea dealfel foarte ordonați și frumoși. Spaima de îngrășare ajunse să-i strice toată plăcerea. Tânjea. Îi fu un timp frică de clătite ca mie de obuze. Cel mai adesea acum făceam amândoi plimbări igienice în lung și-n lat, din cauza clătitelor, pe chei, pe bulevarde, dar nu mai intram la Napolitain, din cauza înghețatei care îngrășă doamnele.

Nu visasem niciodată un loc mai confortabil decât camera ei, toată azurie, cu o sală de baie alături. Fotografiile prietenilor ei peste tot, cu dedicații, puține femei, mulți bărbați, băieți frumoși, bruni cu părul creț, genul ei, îmi vorbea despre culoarea ochilor lor și apoi despre aceste dedicații tandre, solemne și toate definitive. La început, din politețe, mă jenam în mijlocul atâtor efigii, pe urmă m-am obișnuit.

Cum încetam s-o mai sărut, aducea vorba, n-o întrerupeam, fie despre război, fie despre clătite. Franța ocupa un loc însemnat în discuțiile noastre. Pentru Lola, Franța rămânea un fel de entitate cavalierească, cu contururi foarte vagi în spațiu și timp, însă grav rănită, în acest moment, și din cauza asta chiar foarte ațâțătoare. Eu, când îmi vorbeai de Franța, mă gândeam irezistibil la mațele mele și atunci, firește, eram mult mai rezervat în ceea ce privea entuziasmul. Fiecare cu spaima lui. Totuși, pentru că-mi plăcea, o ascultam fără s-o contrazic. Dar în problema sufletului n-o mulțumeam deloc. M-ar fi vrut vibrând tot, strălucind, și eu, bietul de mine, nu înțelegeam deloc pentru ce ar fi trebuit să fiu în această stare, sublimă, când aveam, dimpotrivă, o mie de motive, toate de neînălțurat, să rămân într-o dispoziție exact contrară.

Lola, oricum, nu făcea decât să bată câmpii despre fericire și optimism ca toți oamenii dealfel care se află de partea cea bună a vieții, de partea privilegiaților, a sănătății, a securității, și care mai au încă mult timp de trăit.

Mă hărțuia cu de-ale sufletului, era mereu cu el în gură. Sufletul reprezintă vanitatea și plăcerea corpului cât timp corpul e sănătos, dar înseamnă și dorința de a-l părăsi de îndată ce acesta e bolnav sau îi merge prost. Iei din cele două poze pe cea care-ți face cea mai mare plăcere la un moment dat, și gata! Cât mai poți alege între ele două, e bine. Dar eu nu mai puteam alege, zarurile fuseseră aruncate pentru mine! Cunoșteam adevărul până la os și numai moartea mea mă urma, ca să zic așa, pas cu pas. Îmi era greu să mă gândesc la altceva decât la destinul meu de asasinat cu amânare, pe care dealfel toată lumea îl găsea pentru mine foarte normal.

Acest fel de agonie prelungită, lucidă, sănătoasă, în timpul căreia îți e imposibil să înțelegi altceva decât niște adevăruri absolute, trebuie s-o înduri ca să știi pentru totdeauna ce vorbești.

Concluzia mea era că nemții puteau să vină aici, să omoare, să pustiască, să incendieze totul, hotelul, clătitele, pe Lola, Tuileries-ul, ministrii, pe amicii lor, Cupola, Louvre-ul, Marile Magazine, să se năpustească asupra orașului, să abată asupra lui mânia lui Dumnezeu, focul Infernului, asupra acestui bălci fetid căruia nu-i mai puteai adăuga nimic mai sordid, și că nu aveam, totuși, nimic de pierdut, cu adevărat, ci totul de câștigat.

Nu pierzi mare lucru când arde casa proprietarului. Va veni întotdeauna altul, chiar dacă nu același, neamț sau francez, englez sau chinez, ca să-ți prezinte, nu-i așa, chitanța la momentul oportun... În mărci sau în

franci? Dacă tot trebuie să plătești...

Pe scurt, stăteam extrem de prost cu moralul. Dacă i-aș fi spus ce gândesc despre război Lolei, m-ar fi luat simplu, drept un monstru, și m-ar fi alungat și mi-ar fi refuzat ultimele plăceri ale intimității ei. Mă feream deci cu grijă să-i fac asemenea mărturisiri.

Mai eram pe de altă parte amenințat de câteva dificultăți și rivalități. Anumiți ofițeri încercau să mi-o sufle pe Lola. Concurența lor era de temut, înarmați cum erau cu seducțiile Legiunii de Onoare. Or, începuse să se vorbească mult de această faimoasă Legiune de Onoare în jurnalele americane. Cred că în vreo două sau trei rânduri când mă înșelă, relațiile noastre ar fi fost primejduite, dacă în acel moment ușuratică asta nu mi-ar fi descoperit brusc o utilitate superioară, să gust clătitele în fiecare dimineață în locul ei.

Specializarea asta de ultimă oră mă salvă. Eu puteam să-i țin locul. Nu eram și eu oare un valoros combatant, deci demn de această funcție de încredere? De atunci nu furăm numai amanți, ci și asociați. Așa au început timpurile moderne.

Corpul ei era pentru mine o încântare continuă. Nu mă mai săturam sorbind din ochi acest trup american. Eram, pe drept cuvânt, un porc nerușinat. Nu mă mai săturam de el.

Ajunsesem chiar la convingerea foarte plăcută și fortifiantă că o țară aptă să producă asemenea corpuri atât de îndrăznețe în grația lor și de un avânt spiritual atât de ispitor, trebuia să mai ofere încă multe alte revelații capitale, în sens biologic, bineînțeles.

Mă hotărâi tot mângâind-o pe Lola, să fac o călătorie mai devreme sau mai târziu în Statele Unite, ca un adevărat pelerinaj, și asta de îndată ce va fi posibil. N-avui într-adevăr liniște și pace (într-o viață totuși implacabil de potrivnică și de hărțuită) înainte de-a fi dus la bun sfârșit această aventură, mistic-anatomică.

Așa am primit, stând la dosul Lolei, mesajul unei lumi noi. Nu avea numai un trup, Lola, să ne înțelegem bine, mai era înzestrată și cu un cap micuț, frumușel și puțin crud din cauza ochilor albaștri-cenușii care unduiau ușor spre colțuri, ca cei ai pisicilor sălbatice.

Numai privindu-i fața îmi lăsa gura apă, ca gustul vinului sec, de silex. Ochi duri, pe scurt, și deloc animați de acea amabilă vioiciune comercială, orientalo-scăioasă, pe care o au toți ochii de pe aici.

Ne întâlneam adesea într-o cafenea din apropiere. Răniții din ce în ce mai numeroși șontăcăiau de-a lungul străzilor, adesea în zdrențe. În beneficiul lor se organizau chete, „Zile”, pentru unii, pentru alții, dar mai ales pentru organizatorii „Zilelor”. Să minți, să iubești, să mori. Era interzis să faci altceva. Se mințea cu turbare dincolo de orice imaginație, dincolo de ridicol și de absurd, în jurnale, pe afișe, pe jos, pe cal, în mașină. Toată lumea învățase să mintă. Câștiga cel care mințea cu mai multă nerușinare. Curând nu mai fu nici urmă de adevăr în oraș.

De puținul adevăr pe care-l mai găseai prin 1914, îți era acum rușine. Tot ce atingeai era măsluit, zahărul, avioanele, sandalele, dulceața, fotografiile; tot ce citeai, înghițeau, sugeai, admirai, proclamai, respingeai, apărai, toate acestea nu erau decât niște fantome ostile, trucaje, mascaradă. Trădătorii, ei înșiși erau falși. Delirul de a minți și de a crede se întinde ca râia. Micuța Lola nu știa în franceză decât câteva fraze, dar acestea erau patriotice: „*On les aura!*”..., „*Madelon, viens!*”... Îți venea să plângi.

Așa se apleca ea asupra morții noastre cu încăpățănare, cu impudoare, ca toate femeile de altfel, de îndată ce vine moda de a fi curajos pe socoteala celorlalți.

Și eu care-mi descoperisem atâta poftă pentru toate lucrurile care mă îndepărtau de război. Îi cerui în mai multe rânduri informații asupra Americii, dar ea nu-mi răspundea decât prin comentarii foarte vagi, pretențioase și voit nesigure, încercând să facă asupra mea o strălucită impresie.

Numai că eu nu mai credeam acum în impresii. Mă lăsasem o dată mințit de impresii, a doua oară nu mă mai lasam tras pe sfoară. De nimeni.

Credeam în corpul ei, nu credeam în spiritul ei. O consideram ca pe o fermecătoare învățată, pe Lola, în spatele războiului, în spatele vieții.

Trecea peste neliniștea mea cu o mentalitate de „Petit Journal”: Pompon, Fanfară, Lorena mea și mânuși albe... Între timp făceam amor din ce în ce mai des, pentru că o asiguraseam că asta o slăbea. Dar ea se biziua mai mult pe lungile noastre plimbări. Eu nu puteam să sufăr plimbările lungi. Dar ea stăruia.

Vizitam astfel foarte sportiv Bois de Boulogne, câteva ore în fiecare după amiază, făceam „Turul lacurilor”.

Natura este ceva înspăimântător și chiar așa, foarte domesticită ca-n Bois, tot îi neliniștește într-un fel pe adevărații citadini. Aceștia se lasă aici ușor în voia mărturisitorilor. Nu există loc mai bun ca Bois de Boulogne, umed tot, împremuit, uns și răzuit cum e, în care să-i îmbulzească amintirile, de nestăpânit, pe orașenii în plimbare printre copaci. Lola nu scăpă nici ea de această melancolică și intimă neliniște. Îmi povestea o mie de lucruri aproape sincere, plimbându-ne așa, despre viața ei de la New-York, despre prietenii dragi de acolo.

Nu ajungeam să descurc în întregime adevărul din această țesătură complicată de dolari, logodne,

divorțuri, cumpărări de rochii și de bijuterii de care existența ei îmi părea atât de plină.

Mergeam în ziua aceea spre hipodrom. Mai întâlneam încă printre paragini numeroase trăsură, copii călare pe măgari, și alții stârnind praful și mașini ticsite de cei veniți în permisie care, fără încetare, în viteză, căutau femei libere pe micile alei, între două trenuri, stârnind și mai mult praf, grăbiți să cineze și să facă dragoste, neliniștiți, băloși, la pândă, hăituiți de ora implacabilă și de dorința de-a trăi. Transpirau de pasiune și de căldură.

Parcul era mai puțin îngrijit, ca de obicei, părăsit într-un suspense administrativ.

– Trebuie să fi fost tare frumos pe aici înainte de război!... observă Lola. Elegant!... Povestește-mi, Ferdinand!... Cursele de aici?... Erau ca la noi la New-York?

La drept vorbind, nu fusesem niciodată la curse înainte de război, dar inventam pe loc ca s-o distrez o sută de detalii colorate pe acest subiect, ajutându-mă de ceea ce mi se povestise și mie, în stânga și în dreapta. Rochiile... Elegantele... Cupeurile strălucitoare... Plecarea... Trompetele vioaie și hotărâte... Saltul peste râu... Președintele Republicii... Febra unduitoare a pariurilor...

Îi plăcu atât de tare descrierea mea ideală că povestirea ne apropie. Începând din acest moment Lola crezu că descoperise cel puțin un gust comun amândurora, cel al serbărilor mondene. Mă sărută chiar spontan de emoție, ceea ce i se întâmpla rar, trebuie să recunosc. Și apoi melancolia modelor de altădată o învăluie. Fiecare plânge în felul lui timpul care trece. Lola prin modele ce muriseră zărea fuga anilor.

– Crezi oare, Ferdinand, întreba ea, că vor mai fi curse pe acest câmp?

– Când se va termina războiul, fără îndoială, Lola...

– Dar nu-i sigur, nu-i așa?...

– Nu, nu-i sigur...

Posibilitatea de-a nu mai exista niciodată curse la Longchamps o dezamăgea. Tristețea lumii îi cuprinde pe oameni cum poate, dar până la urmă se pare că reușește aproape întotdeauna.

– Gândește-te că ar mai putea dura mult războiul, Ferdinand, ani întregi, de exemplu... Atunci va fi prea târziu pentru mine... să mă mai întorc aici... Mă înțelegi, Ferdinand?... Îmi plac atât de mult locurile frumoase ca astea de pe aici... foarte mondene... foarte elegante... Va fi prea târziu... Pentru totdeauna prea târziu... poate... O să fiu bătrână atunci, Ferdinand... când se vor relua serbările... Voi fi bătrână... ai să vezi, Ferdinand, va fi prea târziu... Simt că va fi prea târziu...

Și iat-o din nou la fel de dezolată, ca și pentru cele două livre în plus. Îi dădui, ca s-o liniștesc, toate speranțele la care mă puteam gândi... Că nu avea în fond decât douăzeci și trei de ani... Că războiul va trece foarte repede... Că frumoasele zile de altădată se vor întoarce... Ca înainte, mai frumoase decât mai înainte... Pentru ea, cel puțin... Frumușică cum era... Timpul pierdut îl va recupera fără pagubă!... Omagiile... Admirațiile nu-i vor lipsi atât de curând... Se prefăcu a-și uita necazul ca să-mi facă plăcere.

– Mai mergem? întreba ea.

– Nu trebuie să slăbești?

– A, da, e adevărat, uitasem...

Părăseam Longchamps-ul, copiii plecaseră de prin împrejurimi. Nimic, decât praful. Fermisionarii își mai urmăreau Fericirea, dar acum în afara pădurii, hăituită cum era, Fericirea, între terasele de la Port Maillot.

Mergeam de-a lungul malurilor spre Saint-Cloud învăluiți de haloul dansant al brumelor de toamnă. Aproape de pod câteva șlepuri atingeau cu vârfulile copacii, adânc înfundate în apă sub greutatea cărbunelui încărcat până la bordură.

Imensul evantai de verdeață al parcului se desfăcea deasupra grilelor. Copacii aceștia au dulcea amploare și forța marilor vise. Numai că eu nu mai credeam în copaci de când trecusem prin capcanele lor. Un mort în spatele fiecărui copac. Aleea centrală urca între două rânduri de trandafiri spre fântâni. Lângă chioșc, bătrână doamnă care vindea sifon părea să adune încet toate umbrele serii în jurul fustei ei. Mai departe, pe drumurile învecinate, fluturau marile cuburi și dreptunghiuri din pânze întunecate ale barăcilor unui bălci pe care războiul îl surprinsese în toi și peste care-și prăbușise brusc liniștea.

– Uite, e un an de când s-au dus! ne aminti bătrâna vânzătoare. Acum nu mai trece aproape nimeni pe aici... Eu ce mai vin, din obișnuință... Ce de lume mai era pe aici!

Nu înțelesese în rest nimic bătrâna din ceea ce se petrecuse, decât atât, Lola vru să trecem pe lângă aceste corturi goale, ciudată, tristă dorință mai avea și ea.

Număram vreo douăzeci, cele lungi, împodobite cu oglinzi, cele mici, mult mai numeroase, plăcintării de bălci, loterii, chiar un mic teatru, totul bătut de vânt; între copaci, răspândite peste tot, barăci, una din ele, spre aleea centrală, nu mai avea nici draperiile obișnuite, descoperită ca un vechi mister răsuflat.

Se încovoiau deja spre frunze și noroi, corturile. Ne-am oprit lângă ultimul, mai aplecat decât altele, care se legăna pe țărâși în bătaia vântului, ca un vas cu pânzele înnebunite, gata să-și rupă ultima pară. Se

clătina pânza din mijloc, se smucea în vântul înțetit, se vânzolea spre cer, deasupra acoperișului. Pe frontonul barăcii se putea citi vechiul ei nume în verde și roșu; era baraca unui tir: *Standul Națiunilor* se numea.

Nimeni pe acolo s-o păzească. Trăgea poate acum lângă ceilalți, proprietarul, lângă clienți.

Câte gloanțe primiseră micile ținte din dugheană! Ciuruite de punctulețe albe! O nuntă de bălci era ținta: în primul rând, din zinc, mireasa cu florile, vărul, militarul, mirele cu un bot mare roșu, și apoi, în rândul al doilea, alți invitați, pe care probabil că-i omorâseră de mai multe ori când bălciul era în toi.

– Sunt sigură că trebuie să tragi foarte bine, Ferdinand! Dacă ar mai fi bălci m-aș lua la întrecere cu tine!... Nu-i așa că tragi bine, Ferdinand?

– Nu, nu prea trag bine...

Pe ultimul rând, în spatele nunții, grosolan zugrăvită, Primăria cu drapelul ei. Probabil că se trăgea și în Primărie pe când mai funcționa, în ferestre, care se deschideau atunci cu un zgomot sec de sonerie, se trăsesse chiar și în micul drapel de tablă și apoi în regimentul care defila în pantă, alături, întocmai ca al meu, cel din piața Clichy, numai că acesta de aici stătea furișat printre pipe și balonașe, în toate au tras cât au putut, astăzi trăgeau în mine, ieri, mâine.

– Și în mine se trage, Lola! nu m-am putut stăpâni să nu-i strig.

– Hai, să mergem! îmi zise atunci... Spui prostii, Ferdinand, și o să mai și răcim.

Coborâram spre Saint-Cloud pe aleea centrală, Regala, ferindu-ne de noroi, ea mă ținea de mână, mâna ei era mică de tot, dar nu mai puteam acum să mă gândesc la altceva decât la nunta de zinc de la standul de acolo, pe care-l părâsisem în întunericul aleei. Uitasem chiar s-o mai sărut pe Lola, era peste puterile mele. Aveam un sentiment ciudat. Chiar din acel moment, cred, capul meu a devenit atât de greu de potolit cu toate gândurile lui.

Când ajunserăm la podul de la Saint-Cloud se întunecase de-a binelea.

– Ferdinand, vrei să cinăm la Duval? Știu că ție-ți place mult acolo... O să-ți mai schimbe gândurile... Întâlnești întotdeauna acolo multă lume... Numai dacă nu vrei să cizezi la mine în cameră? – Era pe scurt, tare grijulie în seara aceea.

Ne hotărâram în cele din urmă pentru Duval. Dar abia ne-am așezat la masă, că locul mi se păru smintit. Toți acești oameni așezați roată-mprejurul nostru îmi dădură impresia că nu așteaptă nici ei, la fel ca mine, decât să-i asalteze gloanțele din toate părțile în timp ce mâncau.

– Plecați cu toții! i-am prevenit. Cărăbăniți-vă! Or să vă împuște! Or să vă omoare! Or să ne omoare pe toți!...

M-au dus la hotelul Lolei în cea mai mare grabă. Vedeam peste tot același lucru. Toți oamenii care se perindau pe culoarele hotelului Paritz mi se părea că vor fi împușcați, și funcționarii din spatele ghișeului celui mare, și ei tocmai pentru asta făcuți, și tipul de jos de la hotelul Paritz, cu uniforma lui albastră ca cerul și aurită ca soarele, portar îl numeau, și apoi militarii și ofițerii plimbăreți, generalii, mai puțin frumoși decât el, desigur, dar tot în uniformă oricum, pretutindeni un tir imens, din care nu vom mai scăpa nici unii, nici alții. Nu mai era de glumă.

– Or să tragă! strigam cât mă ținea gura în mijlocul marelui salon. Or să tragă! Fugiți cu toții!...

Am strigat apoi pe fereastră același lucru. Apucat rău. Un scandal în toată regula. „Bietul soldat!" se zicea. Portarul m-a dus la bar ușurel, din amabilitate. Mi-a dat să beau și am băut mult, și apoi în sfârșit au venit și jandarmii să mă ia, ei ceva mai brutali. La *Standul Națiunilor* erau și jandarmi, îi văzusem. Lola mă sărută și-i ajută să mă ducă cu cătușele lor.

Și m-am îmbolnăvit atunci, agitat, înnebunit, au explicat ei la spital, de frică. Era posibil. Cel mai bun lucru de făcut, nu-i așa, cât ești pe lume, e să scapi. Bun, nebun, de frică sau nu.

S-au iscat vorbe. Unii au spus: „Băiatul ăsta e un anarhist, să-l împușcăm deci și imediat, acum e momentul, nu-i de șovăit, nu trebuie târăgănat, pentru că e război!"... Dar erau alții mai răbdători, care vroiau numai să fiu sifilitic și sincer nebun și să mă închidă prin urmare până la venirea păcii, sau cel puțin câteva luni, pentru ca ei, înțelepții, cu mintea întregă, cum ziceau, să mă îngrijească în timp ce războiul l-ar face ei singuri. Dovada că nimic nu-ți trebuie, în afara unui nerușinat tupeu, ca să fii crezut rezonabil. Când ai un asemenea tupeu, e de ajuns, totul îți este permis, absolut totul, majoritatea e de partea ta și doar majoritatea decretează cine e nebun și cine nu.

Totuși diagnosticul meu rămânea foarte suspect. Autoritățile hotărâra deci să fiu pus sub observație un timp. Scumpa mea prietenă Lola primi permisiunea de a-mi face câteva vizite, și la fel mama. Asta era tot.

Eram găzduiți noi, răniții, cu tulburări mintale, într-un liceu din Issy-les-Moulineaux, organizat tocmai cu scopul de-a primi și forța la mărturisiri mai lin sau mai brutal, după caz, pe soldații de felul meu, al căror

ideal patriotic era ori numai compromis, ori foarte bolnav. Nu ne tratau deloc rău, dar te simțeai totuși mereu spionat de un personal de infirmieri tăcuți și dotați cu niște urechi enorme.

După ce te supuneau un oarecare timp acestei supravegheri, plecai de acolo discret ca să te duci fie spre azilul de alienați, fie pe front, fie, destul de des, în fața plutonului de execuție.

Mă întrebam mereu care dintre amicii adunați în aceste localuri dubioase, vorbind în șoaptă în sala de mese, erau gata să devină niște fantome.

Lângă grilaj, la intrare, într-un mic pavilion, locuia portăreasa, cea care ne vindea zaharicale, portocale și ce-ți mai trebuia ca să-ți coși nasturii la loc. Ne mai vindea pe deasupra plăceri. Pentru subofițeri era zece franci partida de amor, oricine putea cumpăra. Numai să nu te fi lăsat pradă confidențelor care se fac cu multă ușurință în acele momente. Te puteau costa scump asemenea expansiuni. Ceea ce mărturiseai, ea repeta, cuvânt cu cuvânt, medicului șef și totul trecea în dosarul pentru Consiliul de război. Părea dovedit că făcuse să fie împușcați, datorită mărturisirilor, un caporal de spahii ce nu avea nici douăzeci de ani și un rezervist de la geniu care înghițea cuie pentru a-și provoca dureri de stomac și încă un alt isteric care-i povestise cum își pregătea crizele de paralizie pe front... Mie, ca să mă încerce, îmi propuse într-o seară livretul unui tată de familie, cu șase copii, care murise, zicea ea, și care mi-ar fi putut servi, din cauza mobilizărilor din spatele frontului. Era pe scurt, o vicioasă. În pat, de exemplu, o bogăție de femeie, și ori de câte ori te întâmplai la ea, știa să te mulțumească. O târfă adevărată, și așa și trebuia să fie ca să te poată bucura. În această harababură din spatele frontului, curvăsăria era, oricum, ca piperul într-un sos bun, e indispensabil și leagă.

Clădirile liceului dădeau înspre o terasă largă, aurită vara în mijlocul copacilor, de unde puteai descoperi magnific Parisul, într-o luminoasă perspectivă. Acolo ne așteptau, joia, vizitatorii noștri și Lola printre ei, neuitând să-mi aducă regulat prăjituri, sfaturi și țigări.

Pe doctorii noștri îi vedeam în fiecare dimineață. Ne interogau cu bunăvoință, dar nu știai niciodată ce gândesc în realitate. Plimbau în jurul nostru, pe fețele lor întotdeauna prietenoase, condamnarea noastră la moarte.

Mulți dintre bolnavii care se aflau acolo sub observație ajungeau, mai emotivi decât alții, în această ambianță dulceagă, la o asemenea stare de disperare, că se sculau noaptea și, în loc să doarmă, măsurau dormitorul în lung și-n lat, protestau cu voce tare împotriva propriei lor neliniști, crispați între speranță și disperare ca pe o poală șubredă de munte. Se chinuiau așa zile în șir și-ntr-o seară își dădeau drumul la vale și mergeau să mărturisească necazul lor medicului șef. Pe aceștia nu-i mai vedeai niciodată. Nici eu nu eram mai liniștit. Dar când ești slab te întărești, despuind pe oamenii de care te temi cel mai mult de ultimul rest de prestigiu pe care mai ești încă tentat să li-l acorzi. Trebuie să înveți să-i vezi așa cum sunt, adică mai răi decât sunt din toate punctele de vedere. Asta te ușurează, te eliberează și te apără cum nici nu-ți poți închipui. Îți dă o personalitate în plus. Și atunci sunteți doi.

Începând din acest moment faptele lor nu mai au pentru tine acea murdară atracție mistică care te slăbește și te face să-ți pierzi timpul, iar comedia lor nu este deloc mai plăcută și mai necesară progresului tău intim decât cea a unui porc.

Lângă mine, vecin de pat, dormea un caporal, angajat și el voluntar. Profesor înainte de luna august într-un liceu din Touraine, unde preda, mă informă, istoria și geografia. După câteva luni de război, se dovedise a fi un hoț fără pereche, profesorul. Nu-l puteai împiedica să fure din convoiul regimentului său conserve, din furgioanele Intendenței, din rezervele Companiei, și de peste tot de unde mai găsea.

Eșuase cu noi acolo, vag destinat Consiliului de război. Totuși, cum familia se încăpățâna să dovedească precum că obuzele îl năuciseră, instrucția îi amâna judecata de la o lună la alta. Nu prea vorbea cu mine. Petrecea ore-n șir pieptănându-și barba, iar când îmi vorbea, vorbea mereu despre același lucru, despre mijlocul pe care-l descoperise ca să nu-i mai facă nevesti-sii copii. Era nebun cu adevărat? Când lumea se întoarce cu susu-n jos și când devii nebun, numai întrebând de ce vor să te omoare e evident că poți trece drept nebun cu foarte multă ușurință. Și totuși cât trebuie să te străduiești, și ce magnifice eforturi de imaginație se produc în anumite creiere când e vorba să treci drept nebun spre-a evita marele măcel.

Hotărât, tot ce e mai interesant se petrece-n umbră. Nu știi nimic din adevărata istorie a omenirii.

Princhard se numea acest profesor. Ce putea oare inventa el pentru a-și salva carotidele, plămâni și nervii lui optici? Iată întrebarea esențială, cea pe care ar fi trebuit să ne-o punem între noi, oamenii, pentru a rămâne strict umani și practici. Dar eram departe de asta, bătăind într-un ideal de absurdități, îngrediți de pornirile eroice și smintite, șoareci pârjoliți, deja, încercam înnebuniți să ne salvăm de pe vasul de foc, dar nu aveam nici un plan comun de ansamblu, nici o încredere unii în alții. Năuciți de război, noi eram nebuni. Într-un fel nou: de frică. Fața și reversul războiului.

Nutrea totuși pentru mine, trăind alături acest delir comun, o oarecare simpatie, acest Princhard, suspectându-mă, desigur.

Acolo unde ne aflam, sub firma care ne găzduia, nu putea exista nici prietenie, nici încredere. Fiecare lăsa să se-nțealegă numai ceea ce credea că-i este favorabil pentru a-și salva propria-i piele, pentru că totul sau aproape totul era repetat de denunțatorii la pândă.

Din când în când, unul dintre noi dispărea, asta însemna că dosarul lui fusese constituit, că afacerea avea să se termine la Consiliul de război, la Batalionul disciplinar, sau pe front și pentru cei mai favorizați de soartă la Azilul de la Clamart.

Alți războinici dubioși soseau, mereu, din toate armele, foarte tineri sau aproape bătrâni, înspăimântați sau fanfaroni peste măsură, nevestele sau mamele îi vizitau, cu copiii lor mici, cu ochii beliți, joia.

Toată această lume plângea din abundență, în vorbitor, mai ales seara. Neputința lumii venea să plângă acolo, când femeile și copiii plecau, pe culoarul livid sub lumina gazului, la sfârșitul vizitei, târându-și picioarele. Nu erau decât o turmă de plângăreți dezgustători, numai atât.

Pentru Lola, să vină să mă vadă în acest soi de închisoare era tot o aventură. Noi doi nu plângeam. Secase izvorul lacrimilor noastre.

– E adevărat, ești chiar nebun, Ferdinand? mă întrebă ea într-o joi.

– Sunt! mărturisii eu.

– Te vor trata aici?

– Nu se tratează frica, Lola.

– Ți-e chiar așa de frică?

– Mai mult chiar, Lola, atât de frică, că dacă aș muri de moartea mea cea bună, mai târziu, nu vreau în nici un fel să mă ardă! Aș vrea să fiu îngropat în pământ, să putrezesc în cimitir, liniștit, acolo, gata să reînvie poate... Nu se știe niciodată! În timp ce dacă m-ar face cenușă, Lola, înțelegi tu, totul s-ar termina, absolut totul. Un schelet, oricum ar fi, mai seamănă puțin a om... E oricând mai pregătit să reînvie decât cenușa... Cenușa, s-a terminat! Ce crezi?... Atunci, nu-i așa, războiul...

– O! Atunci ești laș din cap până-n picioare, Ferdinand! Respingător ca un șobolan...

– Da, foarte laș, Lola, refuz războiul cu toate ale lui... Nu-l bagatelizez... Nu mă resemnez... Nu mă plâng pe mine... Îl refuz categoric, cu toți oamenii lui, nu vreau să am de-a face nici cu el, nici cu ei. Fie ei nouă sute nouăzeci și cinci de milioane și eu unul singur, tot nu vor avea dreptate, dreptatea e de partea mea, pentru că eu sunt singurul care știe ce vrea: nu mai vreau să mor.

– Dar e imposibil să refuzi războiul, Ferdinand! Numai nebunii și lașii refuză războiul când Patria e în pericol!...

Când descoperi până la ce punct puteam să mă laud cu rușinoasa mea stare, încetă să mai creadă că aș fi cătuși de puțin de plâns. Mă înfieră cu disprețul ei, definitiv.

Hotărî să mă părăsească pe loc. Era prea mult. Conducând-o până la porțița sanatoriului în acea seară, nu mă mai sărută...

Desigur îi era imposibil să admită că un condamnat la moarte nu primise în același timp și vocația pentru asta. Când îi cerui noutăți despre clătitele noastre, tot la fel, nu-mi răspunse.

Întorcându-mă în cameră îl găsii pe Prinhard în fața ferestrei încercându-și ochelarii împotriva luminii de gaz, în mijlocul unui cerc de soldați. Era o idee care-i venise, ne explica el, pe malul mării, în vacanță și pentru că era vară acum, vroia să-i poarte în timpul zilei, în parc. Acest parc era imens și foarte bine supravegheat dealtfel de grupele de infirmieri vigilenți. A doua zi deci Prinhard insistă să-l însoțesc până la terasă ca să-și încerce frumoșii ochelari. Lumina după-amiezii îl învăluia splendid pe Prinhard, apărat de ochelarii lui opaci; observai că are nasul aproape transparent în jurul nărilor și că respiră precipitat.

– Prietene, îmi mărturisi el, timpul trece și nu lucrează pentru mine... Conștiința mea este inaccesibilă remușcărilor, sunt liber, mulțumesc lui Dumnezeu! de asemenea sficiuni... Nu crimele se pedepsesc în această lume... S-a renunțat de mult... Gafele contează... Și cred că eu am comis una... De neiertat...

– Furând conserve?

– Da, închipuie-ți, am crezut că-i deosebit de inteligent! Ca să mă sustrag războiului și în acest fel, rușinos, dar trăind încă, să mă întorc într-un timp de pace așa cum te întorci, extenuat la suprafața mării, după un lung plonjon în adâncuri... Eram cât pe-acți să reușesc... Numai că războiul durează, evident, prea mult... Nu se mai nasc pe măsură ce el se lungește, indivizi suficient de dezgustători pentru a dezgusta Patria... Ea a început să accepte toate sacrificiile, de oriunde ar veni ele, toate hoiturile, Patria... A devenit infinit de indulgentă în alegerea martirilor săi, Patria! În prezent, nu mai există soldat nedemn să poarte armele și nici, mai ales, să moară sub arme și prin arme... Vor face, ultima noutate, din mine un erou. Probabil că nebunia masacrelor este peste măsură de imperioasă, ca să te apuci să ierți furtul unei cutii de conserve! Ce zic eu? Să-l uiți! Desigur, avem obiceiul să admirăm zilnic mari bandiți, a căror opulență lumea întreagă o venerază împreună cu noi și a căror existență se dovedește de îndată ce o cercetezi mai îndeaproape, a fi o perpetuă crimă

reînnoită în fiecare zi, dar acești oameni se bucură de glorie, de onoruri și de putere, hoțiile lor sunt consacrate de legi, în timp ce oricât de departe ai căuta în istorie – și știi că o cunosc foarte bine – totul demonstrează că un biet găinar și mai ales un hoț de alimente neînsemnate cum ar fi o bucată de pâine, de slănină, sau un boț de brânză, atrage asupra sa, fără putință de scăpare, oprobiul indiscutabil, renegarea categorică a societății, pedepsele majore, dezonoarea automată, rușinea de neispășit, și asta din două motive, mai întâi pentru că autorul unor asemenea hoții e în general un sărac și pentru că starea lui implică în ea însăși o rușine esențială și apoi pentru că actul său comportă un soi de tăcut reproș făcut comunității. Furtul săracului devine o malițioasă reluare în posesie individuală a ceea ce-i aparține, mă înțelegeți? Unde am ajunge? Așa că represiunea miilor de pungași se execută sub toate climatele, bagă de seamă, cu o rigoare extremă, nu numai ca un mijloc de apărare socială, dar mai ales ca o recomandare servită tuturor nefericiților să stea la locul lor și în casta lor, nevoiași, bucuroși resemnați să crape la nesfârșit de-a lungul secolelor de mizerie și de foame... Până acum totuși le rămânea micilor pungași un avantaj în Republică, acela de-a fi privați de onoarea de-a purta arme patriotice. Dar începând de mâine, această stare de lucruri se va schimba, îmi voi relua locul începând de mâine, eu, hoțul... locul meu în armată... Așa sunt ordinele... Acolo sus s-a hotărât să se șteargă cu buretele, ceea ce numesc ei „momentul meu de răstăcere” și asta, bagă bine de seamă, pe considerentul a ceea ce mai numesc ei „onoarea familiei” mele. Ce bunătate! Te întreb, prietene, oare familia mea o să servească de țintă și strecurătoare gloanțelor franceze și nemțești, amestecate?... Numai eu singur, nu-i așa? Și când voi fi mort, onoarea familiei mele o să mă reînvie? Uite, parcă-mi văd familia, odată războiul trecut... Cum trec toate. Vesel țopăindu-mi familia pe gazonul verii ce s-a întors, parcă o văd, în duminicile frumoase... Totuși numai la trei picioare dedesubt, eu, tăticul, foșgăind de viermi și mai infect decât un kilogram de rahat de 14 iulie, voi putrezi cu toate cărnurile mele dezolate... Să îngrașe brazdele agricultorului anonim, acesta este adevăratul viitor al soldatului! Ah! Prietene! Lumea asta nu-i decât o enormă antrepriză ca să te zvârle dincolo! Ești încă tânăr. Fie ca aceste minute pătrunzătoare să conteze cât ani întregi! Ascultă-mă bine, prietene, și nu mai lăsa să treacă acest semn capital cu care sunt împodobite toate ipocriziile ucigașe ale Societății noastre, fără să te pătrunzi bine de însemnătatea lui: „înduioșarea asupra sorții, asupra condiției celui nenorocit”... V-o spun vouă, oameni buni, celor batjocoriți de viață, celor bătuți, jefuiți, nădușiților din totdeauna, vă previn, când mai marii lumii încep să vă iubească, înseamnă că vor să facă din voi carne de tun. Acesta e semnul... E infailibil. Începe cu dragoste. Ludovic al XIV-lea cel puțin, aduceți-vă aminte, nu se sinchisea absolut deloc de bunul popor, cât despre Ludovic al XV-lea la fel. Se ștergea la cur cu el. Nu se trăia bine, în timpurile acelea, desigur, săracii n-au trăit bine niciodată, dar nu se puneau să-i măcelărească cu încăpățânarea și îndârjirea pe care o găsești la tiranii noștri de astăzi. Nu există hodină pentru cei mici, ți-o spun, decât atunci când sunt disprețuiți de cei mari care nu se pot gândi la popor decât din interes și din sadism... Filozofii sunt aceia, bagă bine de seamă cât mai stăm pe aici, care au început să spună poporului tot soiul de povești... Lui, care nu cunoștea decât catehismul... Au început, proclamară ei, să-l educe... Ah! Aveau o mulțime de adevăruri să-i descopere! Cât de frumoase și noi! Cum mai luceau! Rămâneai uluit! Asta e! A început să zică bunul meu popor, asta așa e! întocmai! Să murim cu toții pentru asta! El nu cere niciodată decât să moară, poporul! Așa e el! „Trăiască Diderot” au răcnit și apoi „Bravo Voltaire”! Iată cel puțin niște filozofi adevărați! Să mai trăiască și Carnot¹, cel care organizează atât de bine victoriile! Trăiască lumea întregă! Iată cel puțin niște băieți buni care nu-l lasă pe acest bun popor să moară în ignoranță și fetișism. Îi arată drumul Libertății! îl emancipează! Fără întârziere! Mai întâi toată lumea să știe să citească jurnalele! Asta e salvarea! Dumnezeii lor! Și repede! Nici un analfabet! Nu ne mai trebuie! Numai soldați-cetățeni! Să voteze! Să citească! Să se bată! Să mărșăluiască! Să trimită bezele! Cu acest regim, curând bunul meu popor fu gata copt! Atunci, nu-i așa, entuziasmul de a fi liber trebui să servească la ceva, nu-i așa! Danton nu era elocvent de florile părului. Prin câteva discursuri foarte bine simțite, din cele care se mai aud și astăzi, ți-a mobilizat bunul lui popor cât ai zice pește! Și fu prima plecare a primelor batalioane de emancipați frenetici! Primii alegători prostiți și drăpăluți pe care Dumouriez² i-a dus să fie găuriți în Flandra! Pentru el însuși, Dumouriez, venit prea târziu la acest joc idealist cu totul nou, a preferat în cele din urmă banii și a dezertat; fu ultimul nostru mercenar... Soldatul gratuit era ceva nou... Atât de nou că Goethe, cât era el de Goethe, sosind la Valmy a rămas cu ochii beliți. În fața acestor cohorte zdrențăroase și entuziaste care veniseră de bună voie să se lase măcelărite de regele Prusiei, întru apărarea inedităi ficțiuni patriotice, Goethe trăi senti-

¹ *Carnot* (Lazare), membru al Convenției și matematician francez, născut la Nolay (1753–1823). Este unul dintre creatorii geometriei moderne. Membru al Comitetului salvării publice, a creat cele paisprezece armate ale Republicii și a conceput toate planurile campaniei; a fost supranumit Organizatorul victoriei. A fost exilat în timpul Restaurației ca regicid. (n. tr.)

² *Dumouriez* (Charles François du Périer), general francez născut la Cambrai (1739–1823), ministru al Afacerilor străine în 1792. A câștigat bătăliile de la Valmy, Jemmapes și a cucerit Belgia. Bătut la Neerwinden (1793) a fost demis de Convenție și a trecut la dușmani (n. tr.).

mentul că mai avea încă multe de învățat. Din ziua aceasta, strigă el, după obiceiul geniului său magnific, începea o epocă nouă! Mie-mi spui? După aceea, cum sistemul era excelent, începură să fabrice eroi în serie, care costară din ce în ce mai puțin, din cauza perfecționării sistemului. Toată lumea îl găsea excelent, Bismarck, cei doi Napoleoni, Barrés, și el, ca și cavalerista Eisa¹! Religia drapelardă o înlocui prompt pe cea celestă, nor bătrân dezumflat de reformă și condensat în pușculițele episcopale. Altădată moda fanatică era: „Trăiască Isus! La rug cu ereticii!”, cam rari și de bună voie, ereticii, oricum. În timp ce acum, aici unde am ajuns, țipetele hoardelor: „La spânzurătoare cu lașii! Cu neputincioșii! Alfabetizați prostovani! Cu milioanele, la dreapta!” produc vocații. Cât despre cei ce nu vor să sfâșie, nici să asasineze pe nimeni, pacifiștii împuții, năvăliți peste ei și măcelăriți-i! Omorâți-i în diverse feluri și pe săturate! Smulgeți-le, ca să-i învățați minte, mațele din ei, ochii din orbite și anii vieții lor scârboase! Omorâți-i, legiuni, terciuiți-i, însângerați-i, pârjoliți-i cu acizi și toate astea pentru ca Patria să devină mai iubită, mai plăcută, mai blândă. Și dacă mai sunt printre voi cumva nespălați care refuză să înțeleagă aceste lucruri divine, n-au decât să meargă să se-ngroape cu ceilalți, dar nu în același loc, ci la capătul cimitirului sub epitaful infam de lași fără ideal, căci vor fi pierdut nenorociții dreptul magnific la un fir de umbră al monumentului adjudecatar și comunal ridicat pentru morții cuviincioși pe aleea centrală și vor fi pierdut de asemenea dreptul de-a culege ecoul ministrului care va veni într-o duminică să urineze la Prefect și să dea din gură după prânz, deasupra mormintelor...

Dar din fundul grădinii cineva îl strigă pe Princhar. Îl căuta de urgență medicul șef prin infirmierul de servici.

– Mă duc, a spus Princhar, și nu-i mai rămase timp decât să-mi strecoare ciorna discursului pe care-l încercase asupra mea o clipă mai înainte. Un truc de cabotin.

Pe el, pe Princhar, nu l-am mai văzut niciodată. Avea viciul intelectualilor, era neserios. Știa prea multe și asta îl zăpăcea. Avea nevoie de o mie și unu de trucuri ca să se-nviorze, ca să se hotărască.

E deja departe de noi seara în care el a plecat, dacă stau și mă gândesc. Mi-aduc bine-aminte totuși. Casele mahalalelor care mărgineau parcul se mai zăriră o clipă, foarte clar, cum se întâmplă cu toate lucrurile, înainte de-a le cuprinde înserarea. Copacii creșteau în umbră și urcau spre cer să-ntâlnească noaptea.

N-am făcut nimic niciodată ca să aflu vești de la el, să știu cu adevărat dacă a dispărut acest Princhar, cum mi se spusese! Dar e mai bine să fi dispărut!

Veninoasa noastră pace își arăta arama încă din timpul războiului.

Puteai să ghicești ce va fi această isterică de pace numai văzând-o agitându-se de pe acum în taverna de la Olympia. Jos, în lunga pivniță dancing, sclipind dintr-o sută de oglinzi, tropăia în praf și la marea disperare în muzica negro-iudeo-saxonă. Britanici și negri, amestecați. Levantini și ruși găseai peste tot, fumând, zbierând, melancolici și cazoni, întinși pe sofalele vișinii. Acești soldați de care astăzi abia dacă ne mai aducem aminte au prăsit viitorul, lucrul acesta ce crește încă și care nu va deveni un biet gunoi decât ceva mai târziu, cu timpul.

Stârniți de cele câteva ore petrecute la Olympia în fiecare săptămână, mergeam în grup să-i facem o vizită lenjereșei-mănușăresei-librăresei noastre, madama Herote din l'Impasse des Beresinas, în spatele cafenelei Folies-Bergères, acum dispărută, unde veneau, însoțiți de fete, cățeluși în lesă, să facă pipi.

Noi veneam să ne căutăm fericirea, pe băjbăite, fericire pe care toată lumea o amenința cu turbare. Ți-era rușine de această poftă, dar trebuia să ți-o îndeplinești. E mai greu să renunți la dragoste decât la viață. Ți petreci timpul omorând sau adorând în această viață, și totul în același timp. „Te urăsc! Te ador!” Te aperi, te conservi; cu orice preț, îți treci viața bipedului din secolul următor, cu frenezie, ca și cum ar fi peste măsură de plăcut să te continui, ca și cum asta ne-ar face la urma urmei eterni. Dorința de-a face dragoste cu orice preț, așa cum te scarpini.

Mintal mi-era mai bine, dar situația mea militară rămânea destul de incertă. Mi se dădea voie să ies în oraș din când în când. Lenjereasa noastră se numea deci madama Herote. Avea fruntea atât de joasă și de îngustă că la început nu-ți era la îndemână în preajma ei, în schimb buzele îi erau atât de surâzătoare și de cănoase că nu mai știai ce să faci ca să-i scapi. La adăpostul unei volubilități fără pereche, al unui temperament de neuitat, ea ascundea o serie de intenții simple, rapace, pios comerciale.

Avere se pornise să facă în câteva luni, datorită aliaților și mai ales pântecului ei. Scăpase de ovare, trebuie să vă spun, operată fiind de salpingită anul trecut. Făcu avere datorită acestei castrații eliberatoare. Există asemenea infirmități feminine care se dovedesc providențiale. O femeie care-și petrece timpul păzindu-se mereu de sarcină nu-i decât un fel de impotentă și nu va avea prea mult succes.

Bătrânii și tinerii mai cred, bănuiesc, că se poate face mai ușor amor și nu prea scump în cămăruțele din fundul dughenelor unor lenjereșe. Asta așa era, acum vreo douăzeci de ani, dar de atunci multe lucruri nu se mai

¹ *Cavalerista Eisa* – eroină franceză care a luptat în primul război mondial, (n. tr.)

fac, mai ales dintre cele plăcute. Puritanismul anglo-saxon ne seacă în fiecare zi tot mai mult, el a redus aproape la nimic inepuizabila plăcere din cămăruțele din fundul dughenelor. Totul tinde spre căsătorie și corectitudine.

Madama Herote știu să obțină un profit bun de pe urma ultimelor libertăți pe care le mai apucă de-a face amor în picioare și nu prea scump. Un expert-evaluator de obiecte scoase la licitație, fără ocupație, trecu prin fața magazinului într-o duminică, intră și-i tot acolo și acum. Ramolit fusese el și așa și rămase, nici vorbă. Fericirea lor se consuma în tăcere. În umbra ziarelor chemând în delir la ultimele sacrificii patriotice, viața, strict măsurată, plină de prevedere, continua, chiar mai ingenioasă ca niciodată. Așa sunt fața și reversul, ca lumina și umbra, ale aceleiași medalii.

Expertul madamei Herote plasa în Olanda fonduri pentru amicii lui, cei mai bine informați, și apoi și pentru madama Herote, de îndată ce devenită intimi. Cravatele, sutienele, și cămășile pe care le vindea rețineau clienții și clientele și mai ales îi ispiteau să revină.

Un mare număr de întâlniri naționale și străine avură loc la lumina trandafirilor a brise-bisurilor printre frazele fără sfârșit ale patroanei a cărei prezență voluminoasă, vorbăreată și parfumată până la leșin ar fi putut deșuchia pe cel mai rănced dintre hepatici. Din această amestecătură, departe de a-și pierde capul, își trăgea beneficiile ei, madama Herote, în bani mai întâi, pentru că-și punea deoparte dijma convenită din vânzările de sentimente, apoi ca urmare a faptului că se făcea atâta dragoste în juru-i. Unind cuplurile, dar și despărțindu-le, cu o bucurie cel puțin egală, prin bârfe, insinuări, trădări, imagina fericiri și dureri fără să se descumpănească. Întreținea viața pasiunilor. Din asta comerțul ei nu avea decât de câștigat.

Proust, un strigoi aproape el însuși, s-a pierdut cu o extraordinară tenacitate în infinita, diluanta neseriozitate a ritualurilor și demersurilor care se încolăcesc în jurul oamenilor de lume, oameni ai golului, fantome de dorinți, partuzarzi nehotărâți așteptându-și mereu un Watteau al lor, căutători fără chef ai unor improbabile Cytère.

Dar madama Herote, populară și substanțială din fire, era bine înfiptă cu picioarele în pământ prin poftes aspre, stupide și precise.

Dacă oamenii sunt atât de răi, e poate numai pentru că suferă, dar e lung timpul care separă momentul în care au încetat să mai sufere de cel în care devin ceva mai buni. Frumoasa reușită materială și pasională a madamei Herote nu avusese încă timp să îndulcească predispozițiile ei cuceritoare, rapace.

Nu era mai rea decât majoritatea comercianților de prin împrejurimi, dar își dădea multă osteneală să-ți demonstreze contrariul și atunci știai cu cine ai de-a face. Prăvălia nu era doar un loc de întâlnire, ci și un soi de intrare secretă într-o lume de bogăție și de lux în care până atunci, cu toată dorința mea, nu pătrunsesem și din care fui dealtfel prompt și penibil eliminat în urma unei incursiuni furișe, prima și ultima.

Parizienii bogați locuiau împreună, cartierele lor, în bloc, formând o felie de tort urban al cărui vârf atingea Louvre-ul, în timp ce fundul rotunjit se oprea sub copacii dintre Pont d'Auteuil și Porte des Ternes. Poftim. Felia cea bună a orașului. Restul nu-i decât mizerie și bălegar.

Când treci prin fața caselor celor bogați nu remarci mai întâi prea mari diferențe față de alte cartiere, doar străzile sunt pe aici un pic mai curate și atât. Ca să pătrunzi în interiorul caselor acestor oameni, al acestor lucruri, trebuie să te încredințezi hazardului sau intimității.

Prin prăvălia madamei Herote puteai să pătrunzi ceva mai mult în această rezervație, datorită argentinienilor care coborau din cartierele privilegiate pentru a-și procura de la ea izmene și cămăși și pentru a glumi cu frumoasa alesătură de prietene ambițioase, teatrale și muzicale, bine făcute, pe care madama Herote le atrăgea în acest scop.

La una din ele, eu, care n-aveam nimic de oferit decât tinerețea mea cum se zice, începui să țin mult mai mult decât s-ar fi convenit. Micuța Musyne, o numeau între ei.

În pasajul Beresinas, toată lumea se cunoștea de la o prăvălie la alta, ca-ntr-o adevărată mică provincie, de ani de zile înghesuți între două străzi ale Parisului, adică bârfindu-se și spionându-se omeneste până la delir.

În ceea ce privește subzistența, înainte de război, se disputa între comercianți o viață cârpăcită și disperant de economă. Între atâtea alte sărmene nevoi se afla și necazul cronic al acestor prăvăliași de a fi obligați, în penumbra vitrinelor prin care nu putea pătrunde lumina, să aprindă gazul de la ora patru seara. Dar își rezervau astfel, în schimb, retrasă, o ambianță propice propunerilor delicate.

Multe dintre prăvălii erau cu toate acestea periclitate din cauza războiului în timp ce dugheana madamei Herote, sprijinită de tinerii argentinieni, de ofițerii cu soldă, și de sfaturile prietenului expert, era de o prosperitate pe care toată lumea în împrejurimi o comenta, vă puteți închipui, în termeni oribili.

Să băgăm de seamă de exemplu că în această epocă celebrul cofetar de la numărul 112 își pierdu brusc frumoasele clientele datorită mobilizării.

Obișnuitele degustătoare, cu mânuși lungi, obligate, pentru că li se rechiziționaseră caii, să meargă pe jos, nu mai venira și nici n-aveau să mai vie vreodată. Cât despre Sambanet, legătorul de note muzicale, își

stăpâna din ce în ce mai greu dorința pe care o avusese dintotdeauna de a sodomiza un soldat. Un asemenea curaj într-o seară, picat prost, îl puse rău cu câțiva patrioți care-l acuzară din capul locului de spionaj. Trebui să-și închidă dugheana.

Dimpotrivă domnișoara Hermance de la numărul 26 a cărei specialitate fusese până în acea zi un anumit articol de cauciuc, avuabil sau nu, s-ar fi descurcat foarte bine datorită împrejurărilor, dacă n-ar fi trecut, evident prin toate dificultățile din lume în aprovizionarea cu „prezervative” pe care le primea din Germania.

Pe scurt, singură madama Herote, cu prilejul noii epoci a lenjeriei fine și democratice, prospera cu ușurință.

Se expediau sumedenie de scrisori anonime între prăvălii și toate foarte pipărate. Madama Herote prefera, în ceea ce o privea și pentru distracția ei, să le adreseze personajelor sus-puse; chiar și aici își manifesta puternica ambiție care constituia însuși fondul temperamentului ei. De exemplu, îi trimitea câte una Președintelui Consiliului, numai pentru a-l asigura că e încornorat, iar Mareșalului Pétain, în englezește, cu ajutorul dicționarului, ca să-l facă să turbeze. Scrisoarea anonimă? Apă de ploaie! Madama Herote primea în fiecare zi un pachetel pe socoteala ei, cu acele scrisori nesemnate și care nu miroseau deloc bine, vă asigur. Rămânea gânditoare, năucită zece minute, dar își restabilea repede echilibrul, nu știu cum, nu știu cu ce, dar întotdeauna și foarte hotărât. neavând în viața ei interioară nici un loc pentru îndoială și cu atât mai puțin pentru adevăr.

Printre clientele și protejatele sale, o sumedenie de artiste îi soseau mai mult cu datorii decât cu rochii. Pe toate madama Herote le sfătuia și ele erau mulțumite, între altele și pe Musyne care mie mi se părea cea mai frumoasă dintre toate. Un adevărat înger muzical, o podoabă de violonistă, o podoabă foarte dezghețată totuși, cum dealtfel mi-o și dovedi mai târziu. Implacabilă în dorința ei de-a reuși pe pământ și nu în cer, se descurca în momentul când a cunoscut într-un actuleț tot ce putea fi mai șic și mai parizian, azi de mult uitat, la Variétés.

Apărea cu vioara într-un fel de prolog improvizat, versificat, melodios. Un gen adorabil și subtil.

Cu iubirea pe care i-o închinai, timpul meu deveni frenetic și se scurgea în salturi de la spital până la ieșirea teatrului. Nu eram niciodată singurul care o așteptam, dealtfel. Militari tereștri se întreceau să mi-o răpească, aviatori de asemenea, ba mult mai ușor încă, dar înțâietatea în seducție le revenea fără îndoială argentinienilor. Comerțul lor cu carne înghețată lua, datorită înmulțirii contingentelor, proporțiile unei forțe a naturii. Micuța Musyne a profitat cât a putut de aceste zile mercantile. Bine a făcut, argentinienii nu mai există astăzi.

Nu înțelegeam. Eram înșelat în toate și de toată lumea, de femei, de bani, de idei. Înșelat și nemulțumit. Mi se întâmplă și acum s-o mai întâlnesc pe Musyne cam la doi ani o dată, sau aproape, ca pe majoritatea ființelor pe care le-am cunoscut foarte bine altădată. E răgazul care ne trebuie, doi ani, ca să ne dăm seama dintr-o ochire sigură ca instinctul, de urâtenia care a împovărat un obraz chiar delicios la vremea lui.

Rămâi șovăind în fața lui o clipă, și apoi în cele din urmă îl acceptai așa cum e acum, cu această dizarmonie crescândă, ignobilă a întregii figuri. Trebuie chiar să-i surâzi acestei meticuloase și lente caricaturi la care cei doi ani au trudit din greu. Să acceptăm timpul, oglinda noastră. Și când ne-am regăsit pe de-antregul, așa cum suntem, (ca pe o scrisoare străină pe care eziți s-o primești la prima vedere), putem zice că n-am greșit calea, că am mers pe drumul cel adevărat, fiecare pe al lui, inevitabilul drum al celor doi ani în plus, drumul spre hoit. Asta-i totul.

Musyne, când o întâlneam astfel, din întâmplare, părea că vrea să fugă de mine cu tot dinadinsul, să mă evite, să se-ntoarcă din drum, orice, atât o înspăimântam cu capul meu urât... Miroseam urât, evident, a tot trecutul, dar de mine care-i știu vârsta de atâta amar de ani, orice ar face tot nu poate scăpa în nici un fel. Rămâne așa nemișcată în fața existenței mele ca-n fața unui monstru. Ea, atât de delicată, se crede obligată să-mi pună întrebări grosolane, imbecile, cum ar pune o servitoare prinsă cu ocaua mică. Femeile au fire de servitoare. Dar ea poate mai mult joacă aceasta repulsie decât o simte: e și asta un fel de consolare care-mi rămâne. Îi dau eu însumi impresia că sunt murdar. Artist și eu în felul meu. La urma urmei de ce n-ar fi tot atâta artă posibilă în urâtenie ca și în frumusețe. Rămâne un gen de cultivat, asta-i tot.

Am crezut mult timp că e proastă micuța Musyne, dar asta nu era decât părerea unui vanitos dat pe ușă afară. Știți, înainte de război eram cu toții mult mai neștiutori și mai negliobi decât astăzi. Nu cunoșteam despre lume mai nimic în general, în sfârșit, niște inconștienți... Bieții indivizi ca mine puteau fi cu mult mai ușor trași pe sfoară. Iubirea pentru Musyne cea atât de frumoasă, credeam eu ca trebuia să-mi acorde puteri nelimitate și mai întâi și mai ales curajul care-mi lipsea, și toate numai pentru că era atât de frumoasă și atât de bună muziciană, puicuța mea! Dragostea e ca alcoolul, cu cât ești mai neputincios și mai beat, cu atât te crezi mai puternic și mai deștept și mai sigur de drepturile tale.

Madama Herote, verișoară a numeroși eroi decedați, nu mai ieșea din fundătura ei decât în ținută de mare doliu; dar nu prea mergea în oraș, decât rar, expertul se arăta a fi destul de gelos. Ne adunam în sufrageria

din spatele prăvăliei care, odată cu prosperitatea, luă definitiv înfățișarea unui salon. Veneam aici ca să stăm de vorbă, să ne distrăm, plăcut, convenabil, la lumina gazului. Micuța Musyne, la pian, ne fermeca cu clasici, numai cu clasici conform acelor timpuri dureroase. Stăteam așa după-amieze întregi, unul lângă altul cu expertul între noi, legănându-ne secretele, temerile și speranțele.

Servitoarea madamei Herote, recent angajată, ținea mult să știe când se vor hotărî în sfârșit să se căsătorească unii cu alții. În satul ei nu se concepeau uniunile libere. Toți acești argentinieni, ofițeri, clienți curioși îi produceau o frică aproape animală.

Musyne era din ce în ce mai mult acaparată de clienții sud-americieni. În felul acesta, cunoscuți până la urmă în întregime toate bucătăriile și pe toți servitorii acestor domni, tot mergând să-mi aștept iubita în camera de oficiu. Valeții acestor domni mă luau de altfel drept codoș. Și apoi toată lumea mă luă în cele din urmă drept codoș, inclusiv Musyne și toți obișnuiții prăvăliei madamei Herote. Nu puteam face nimic. De altfel asta trebuia să se întâmple mai devreme sau mai târziu, să fiu etichetat.

Obținui de la autoritățile militare un alt concediu de convalescență pe o durată de două luni și se vorbea chiar să fiu reformat. Ne hotărârăm eu și cu Musyne să locuim împreună la Billancourt. Era doar un pretext ca să scape de mine, pentru că profita că stăm departe ca să dea cât mai rar pe acasă. Găsea mereu alte motive ca să rămână la Paris.

Noaptea la Billancourt erau blânde, însuflețite uneori de acele copilărești alarme de avioane și zepelinuri, datorită cărora orașenii aflau prilejul de-a încerca emoții justificate. Așteptându-mi iubita, mă plimbam la căderea serii până la podul Grenelle, acolo unde întinericul urca din fluviu până la tăblia metroului, cu lampadarele lui înșirate, suspendate în mijlocul nopții, și cu fierăria lui enormă care se înfunda bubuind scurt în coasta marilor imobile ale cheiului Passy.

Există anumite locuri ca acestea în orașe, de o urâtenie atât de stupidă că ești aproape întotdeauna singur acolo.

În cele din urmă Musyne nu se mai întorcea în așa zisa noastră locuință decât o dată pe săptămână. Însotea din ce în ce mai des cântărețele pe la casele argentinienilor. Ar fi putut cânta și și-ar fi putut câștiga existența prin cinematografe, ar fi fost mult mai ușor pentru mine să mă duc s-o iau, dar argentinienii erau veseli și plăteau bine, în timp ce cinematografele erau triste și plăteau prost. Viața toată e făcută din asemenea preferințe.

Colac peste pupăză se mai ivi, spre nenorocul meu, și *Teatrul Armatelor*. Musyne își făcu pe loc o sută de relații militare la Minister plecând din ce în ce mai des pe front pentru a-i distra pe bieții noștri ostași și asta săptămâni în șir. Cânta minuțios armatelor sonata și adagio-ul în fața stalurilor Statului-major, bine plasat ca să-i vadă picioarele. Soldații întărcuiți în trepte în spatele șefilor nu se bucurau decât de ecourile muzicale... Petrecea astfel vrând-nevrând nopți foarte complicate în hotelurile din zona armatelor. Într-o zi mi se întoarse foarte veselă de pe front înarmată cu un brevet de eroism, semnat de unul din marii noștri generali, dacă vă place. Diploma asta a stat la baza deplinei ei reușite.

În colonia argentiniană a știut să se facă dintr-o dată foarte populară. O sărbătoriră. Se înnebuneau după Musyna mea, violonistă de război atât de delicată! Atât de proaspătă și cârlionțată, și eroină pe deasupra. Acești argentinieni având recunoștința pântecelui închinau marilor noștri șefi una din acele admirații care nu se găsesc pe toate drumurile, și când Musyne li se întoarse cu documentul autentic, cu botișorul ei frumos, cu degetele ei agile și glorioase, începură s-o iubească care mai de care, pe întrecute, ca să zic așa. Poezia eroică pune stăpânire fără putință de împotrivire pe cei ce nu merg la război și mai ales pe cei pe care războiul e gata să-i îmbogățească peste măsură. E firesc.

Ah! Eroismul zurbagiu, să leșini nu alta, zău! Armatorii din Rio își ofereau numele și acțiunile drăgălașei care feminiza atât de dulce, atât de la îndemână, curajul francez și războinic. Musyne știu să-și creeze, trebuie s-o mărturisesc, un mic repertoriu foarte cochet de incidente de război și care, întocmai ca o pălărie hoată, îi veneau de minune. Mă uimea pe mine însumi cu tactul ei și, trebuie să vă spun, ascultând-o, nu eram în materie de minciuni pe lângă ea decât un vulgar simulator. Avea darul de a-și prezenta găselnițele într-un fel de distanță dramatică unde totul devenea și rămânea prețios și emoționant. Noi combatanții, în chestiuni de vorbe goale, eram vulgar de temporali și preciși, îmi dădum seama brusc. Ea lucra în eternitate, frumoasa mea! Trebuie să-l crezi pe Claude Lorrain, prim planurile unui tablou sunt întotdeauna respingătoare și arta cere să situezi interesul operei în depărtări, în inefabil, acolo unde se refugiază minciuna, vis prins asupra faptului, și singura dragoste a oamenilor. Femeia care știe să țină seama de mizerabila noastră fire ne câștigă ușor dragostea, devine repede indispensabilă și suprema noastră speranță. Așteptăm de la ea să ne conserve iluzoria noastră rațiune de a fi, dar tot așteptând ea poate, în exercițiul acestei magice funcțiuni, să-și câștige cu ușurință existența. Musyne nu scăpă ocazia, din instinct.

Pe argentinienii ei îi găseai pe lângă Ternes, dar mai ales în marginea cartierului du Bois, în mici hotele

particulare, bine închise, strălucitoare, unde în acele vremuri de iarnă domnea o căldură atât de plăcută că, venind de afară, cursul gândurilor îți devenea brusc optimist, fără voia ta.

Disperat și tremurând de teamă, mă angajasem, ca să fie gafa deplină, să merg cât mai des posibil, v-am mai spus, să-mi aștept femeia în camera de oficiu. Așteptam cu răbdare, uneori până dimineața, mi-era somn, dar gelozia mă ținea treaz, și vinul alb de asemenea, vin pe care servitorii mi-l ofereau la discreție. Pe stăpânii lor argentinieni îi vedeam foarte rar, le auzeam cântecele și spaniola lor bubuitoare și pianul care nu se mai oprea, dar la care cântau cel mai adesea alte mâini decât cele ale Musynei. Ce-mi făcea oare, în timpul ăsta, puicuța cu mâinile?

Când mă întâlnea dimineața în fața ușii, se strâmba văzându-mă. Eram natural în vremea aceea ca un animal, nu vroiam să-mi las frumoasa și gata, ca pe un os.

Îți pierzi cea mai mare parte a tinereții din cauza gafelor. Era evident că iubita mea mă va părăsi curând și pentru totdeauna. Încă nu învățasem că existau două lumi foarte diferite, cea a bogaților și cea a săracilor. Mi-au trebuit ca atâtor altora douăzeci de ani și războiul, ca să învăț să stau la locul meu, să întreb de prețul lucrurilor și al ființelor înainte de a le atinge, și mai ales înainte de a le iubi.

Încălzindu-mă așadar în oficiu cu tovarășii mei servitorii, nu înțelegeam că deasupra capului meu dansau zeii argentinieni, ar fi putut fi și nemți, francezi, chinezi, nu asta avea importanță, dar zeii, bogați, iată ce trebuia să înțeleg. Ei deasupra cu Musyne, eu dedesubt cu nimic. Musyne se gândea serios la viitorul ei; prefera atunci să și-l facă alături de un zeu. Și eu bineînțeles mă gândeam la viitorul meu, dar într-un fel de delir, pentru că tot timpul, în surdina, mi-era frică că voi fi ucis în război și frică să nu crap de foame în timp de pace. Moartea mă amânase și eram îndrăgostit. Un coșmar. Nu prea departe de noi, la mai puțin de o sută de kilometri, milioane de oameni curajoși, bine înarmați, bine instruiți, mă așteptau să-mi facă de petrecanie și francezii mă așteptau și ei să-mi pună pielea pe băț, dacă nu vroiam să mi-o las găurită de cei din față.

Există pentru cel sărac în lumea asta două feluri mari și late de a o mierli, fie prin indiferența absolută a semenilor lui în timp de pace, fie prin pasiunea criminală a acelorași în timp de război. Dacă încep să se gândească la tine, numai și numai la torturarea ta se gândesc ceilalți, la nimic altceva. Nu-i interesezi decât sângerând, bestiile! Prinhard avusese dreptate în această privință. În iminența abatorului nu speculezi prea mult asupra a ceea ce va fi viitorul tău, nu te gândești decât să iubești de-a lungul celor câteva zile care ți-au mai rămas, acesta fiind singurul mijloc de a-ți uita un pic trupul, pe care-l vor beli de sus în jos.

Pe când Musyne îmi scăpa, eu mă credeam un idealist, așa se numesc bietele instincte proprii învăluite în vorbe mari. Permisia mi se apropia de sfârșit. Jurnalele chemau pe front pe toți cei în stare să se bată, și bineînțeles înainte de toate, pe cei care nu aveau relații. Devenise oficială ideea că nu mai aveai voie să gândești decât la câștigarea războiului.

Musyne ca și Lola dorea foarte tare să mă-ntorc zor-nevoie pe front și să rămân acolo, și cum nu prea păream grăbit, se hotărî să bruscheze lucrurile, ceea ce nu era totuși în obiceiul ei.

Într-o seară când, printr-o excepție, ne întorceam împreună la Billancourt, iată că se dă alarma și toți oamenii din clădirea noastră se precipită spre pivniță în onoarea nu știu cărui zepelin.

Aceste mărunte panici în timpul cărora un cartier întreg în pijama îndărătul unei lumânări dispărea cotcodăcind în adâncuri pentru a scăpa de un pericol aproape în întregime imaginar, dădeau măsura îngrijorătoarei neseriozități a acestor ființe, când găini speriate, când oi neghioabe și supuse. Asemenea monstruoase inconsistențe sunt capabile să dezguste pentru totdeauna pe cel mai răbdător, pe cel mai tenace dintre sociofili.

De la primul țigă de alarmă, Musyne uita că tocmai i se descoperise atâta eroism la Teatrul Armatei. Mă zorea să mă azvârlu cu ea în fundul subteranelor, în metrou, în canale, oriunde, dar la adăpost și cât mai adânc și mai ales imediat. Văzându-i pe toți rostogolindu-se astfel, locatari mari și mici, veseli sau gravi, patru câte patru, spre gaura salvatoare, mă cuprindea chiar și pe mine până la urmă un soi de indiferență. Laș sau curajos, asta nu înseamnă mare lucru. Iepure aici, erou dincolo, e același om, nu gândește aici mai mult ca dincolo. Tot ce nu-i câștig de bani îl depășește evident peste măsură. Tot ce-i viață sau moarte îi scapă. Chiar propria lui moarte o speculează prost și de-a-ndoaselea. Nu se pricepe decât la bani și la teatru.

Musyne scâncea în fața rezistenței mele. Alți locatari ne îndemneau să-i însoțim și mă lăsai în cele din urmă convins. Se făcuseră în ceea ce privește alegerea pivniței o serie de propuneri contradictorii. Pivnița măcelarului câștigă în cele din urmă toate azeziunile, se pretindea că este cea mai adâncă dintre toate pivnițele din imobil. Încă din prag te ajungeau adierile unui miros înțepător și bine cunoscut mie, care-mi deveni pe loc absolut insuportabil.

- Ai să cobori acolo, Musyne, printre toate hălcile alea spânzurate în cârlige? o întrebai.
- De ce nu? îmi răspunse foarte uimită.
- Ei bine, mie, îi zic, asta mi-aduce aminte de ceva, și prefer să urc sus...

– Pleci?

– Ne întâlnim după ce se termină!

– Dar s-ar putea să dureze...

– Prefer să te aștept sus, îi zic. Nu-mi place carnea și apoi o să se termine repede.

În timpul alarmei, protejați în ungherele lor, locatarii schimbau amabilități deocheate. Câteva dame-n capot, ultimele venite, se grăbeau cu eleganță și măsură spre această boltă duhnitoare căreia măcelarul și măcelărița îi făceau onorurile, scuzându-se mereu, de frigul artificial, indispensabil bunei conservări a mărfii.

Musyne dispăru cu ceilalți. Am așteptat-o sus, în casă, o noapte, o zi întreagă, un an... Nu s-a mai întors să mă caute niciodată.

Cam de prin această epocă am devenit, în ceea ce mă privea, din ce în ce mai greu de mulțumit, și-n cap nu mai aveam decât două idei: să-mi scap pielea și să plec în America. Dar să scap de război era cel dintâi lucru care m-a ținut cu sufletul la gură luni și luni în șir.

„Tunuri! Oameni! Muniții!” cereau fără să pară că obosesc patrioții. Aveau aerul că nu mai puteau dormi atât timp cât biata Belgie și nevinovata Alsacie nu vor fi smulse jugului german. Era o obsesie care-i împiedica, ni se afirma, pe cei mai buni dintre noi să respire, să mănânce, să facă dragoste. Dar nu aveau totuși aerul că asta i-ar împiedica să facă afaceri pe supraviețuitori. Moralul era bun în spatele frontului, nimic de zis.

Trebuia să ne întorcem în viteză la regimentele noastre. Dar pe mine, de la prima vizită, mă găsiră sub media admisă, și bun să fiu trimis spre un alt spital, de boli de oase și de nervi. Într-o dimineață ieșirăm șase din Prefectura Parisului, trei artileriști și trei dragoni, răniți și bolnavi în căutarea aceluia loc unde se reparau curajul pierdut, reflexele lipsă și brațele rupte. Trecurăm mai întâi ca toți răniții din acea epocă, pentru control, pe la Val-de-Grâce, citadelă burduhoasă, atât de nobilă și îmbărboșată de copaci și ale cărei coridoare miroseau a omnibus, miros dispărut astăzi fără îndoială, amestec de picioare, paie și lămpi de petrol. Nu făcurăm mulți purici la Val, de cum ne-au zărit ne-au înjurat cum scrie la carte doi ofițeri administrativi, mătreșoși și obosiți din cale-afară, ne-au amenințat cu Consiliul de război și ne-au azvârlit în stradă spre alți administratori. Nu aveau loc pentru noi, ziceau, indicându-ne o destinație vagă: un bastion, undeva în zonele din jurul orașului.

Colindând cârciumile și bastioanele, mai luând ici un păhăruț, dincolo o cafea, plecarăm toți șase la întâmplare pe drumuri greșite, în căutarea acestui nou adăpost care părea specializat în vindecarea unor eroi incapabili ca noi.

Unul singur dintre noi avea o rămășiță de avere, care încăpea toată, trebuie să spun, într-o cutiuță de zinc de biscuiți Pernot, marcă celebră atunci și de care n-am mai auzit niciodată vorbindu-se. Înăuntru camaradul nostru ascundea țigări și o periută de dinți, cu toate că-l luam cu toții în răs pentru grija, puțin obișnuită pe atunci, pe care o avea pentru dinții lui; îl tratam, din cauza acestui rafinament insolit, de „homosexual”.

În sfârșit, ajunserăm după multe ezitări, cam pe la miezul nopții, lângă rambleurile înghițite de întuneric ale aceluia bastion de la Bicêtre, „43” cum se numea. Era cel căutat.

Îl renovaseră pentru a găzdui infirmii și bătrânii. Grădina nu era încă pusă la punct.

Când sosirăm, acolo nu locuia decât portăreasa, în partea destinată militarilor. Ploua cu găleata. Îi fu frică de noi portăresii auzindu-ne, dar o făcurăm să rădă punându-i imediat mâna unde trebuie. „Credeam că-s nemții! făcu ea. – Sunt departe! i se răspunse. – Pe unde sunteți bolnavi? se neliniști ea. – Peste tot, dar nu la păsărică!” i-o întoarse un artilerist drept răspuns. Asta da, bună glumă, o aprecie cel mai mult portăreasa. În același bastion cu noi stăteau prin urmare și bătrânii de la Asistența publică. Se construiseră pentru ei de urgență noi clădiri garnisite cu kilometri de geamuri, îi țineau acolo până la sfârșitul ostilităților, ca pe niște insecte. Pe colinele din jur o erupție de parcele înguste își disputau noroaiile mocirloase imposibil de țărnut în între seriile de bordeie precare. Creșteau în umbra lor din când în când câte o salată și trei ridichi ai căror melci dezgustători consimt, nu se știe niciodată de ce, să-și prezinte omagiile proprietarului.

Spitalul nostru era curat, trebuia să te grăbești să vezi toate acele lucruri în cele câteva săptămâni de la început, cât mai erau noi, căci pentru curățenie la noi nu există nici un fel de gust, suntem în privința asta de-a dreptul niște scârbe. Ne-am culcat cum vă spusesei, la voia întâmplării în paturile metalice și la lumina lunii, atât erau de noi aceste clădiri că nici lumină electrică nu aveau.

La sculare, noul nostru medic șef veni să ne cunoască, părând foarte mulțumit că ne vede, tot numai cordialitate. Avea motive în ceea ce-l privea să fie fericit, primise al patrulea galon. Și mai avea omul pe deasupra cei mai frumoși ochi din lume, catifelăți și supranaturali, se servea din plin de ei pentru a emoționa pe cele patru fermecătoare infirmiere voluntare care-l mâncau din ochi și-l înconjurau cu atenții și maimuțări. De la primul contact, își dădu seama de starea moralului nostru, cum ne și preveni de altfel. Fără mofturi, apucând familiar de umăr pe unul dintre noi, zgâlțâindu-l patern, cu o voce reconfortantă, ne indică regulile și cel mai scurt drum să ajungem voioși și cât mai degrabă în stare să ne rupem din nou gâtul.

De acolo de unde provenea, evident, ăia nu se gândeau decât la asta. Ai fi zis că le făcea bine. Era un

viciu nou. „Franța, dragii mei, are încredere în voi, ea e o femeie, cea mai frumoasă dintre femei, Franța! intona el. Se bazează pe eroismul vostru, Franța! Victimă a celei mai lașe, a celei mai nerușinate agresiuni. Are dreptul să ceară de la voi să fie răzbunată, Franța! Să fie restabilită în integritatea teritoriului ei, chiar cu prețul celui mai înalt sacrificiu, Franța! Noi ne vom face aici, în ceea ce ne privește, datoria noastră, prieteni, îndepliniți-o și voi pe a voastră! Știința noastră vă aparține! E a voastră! Toate resursele ei sunt în serviciul vindecării voastre! Ajutați-ne la rândul vostru pe măsura bunăvoinței voastre! Știu că am dobândit deja bunăvoința voastră! Și că în curând vă veți putea relua locurile alături de camarazii voștri scumpi din tranșee! Locul vostru sfânt! Pentru apărarea pământului nostru scump. Trăiască Franța! Înainte!“. Știa să le vorbească soldaților.

Stăteam fiecare lângă piciorul patului, în poziția de drepti, ascultându-l. În spatele lui, o brunetă din grupul frumoaselor infirmiere își stăpâna cu greu emoția sufocantă, pe care câteva lacrimi o făcuseră vizibilă. Celelalte infirmiere, tovarășele ei, se precipitară imediat: „Dragă! dragă! Te asigur... Se va întoarce, ai să vezi!...“

Era una din verișoarele ei, o blondă cam plinuță, care o consola, cum putea. Trecând pe lângă noi, susținând-o cu brațele, plinuța îmi mărturisi că se pierdea cu firea frumoasă a ei verișoară din cauza recente plecări a unui logodnic mobilizat la marină. Maestrul înflăcărat, descumpănit, se străduia să atenueze frumoasa și tragică emoție produsă de scurta dar vibranta lui alocuțiune. Rămase încurcat și îngrijorat în fața ei. Trezise o prea dureroasă neliniște într-o inimă nobilă, evident patetică, toată numai sensibilitate și tandrețe. „Dacă am fi știut, maestre! șușotea verișoară cea blondă, v-am fi prevenit... Se iubeau cu atâta duioșie, dacă ați ști...!“ Grupul de infirmiere și Maestrul însuși dispărură pălăvrăgind întruna și fremătând de-a lungul culoarelor. Nu se mai ocupau de noi.

Încercai să-mi aduc aminte și să înțeleg sensul acestei alocuțiuni pe care tocmai o rostise omul cu ochii splendizi, dar departe de a mă întrista, îmi păsură, gândindu-mă bine, aceste vorbe peste măsură de bine alcătuite pentru a mă dezgusta de moarte. Aceasta era și părerea amicilor mei, dar ei nu găseau în aceste vorbe, ca mine, și un anume fel de dispreț și de insultă. Nu căutau deloc să înțeleagă ce se petrecea în jurul lor în viață, băgau numai de seamă, și cu destulă greutate, că obișnuitul delir al lumii crescuse de câțiva timp înapoi, în așa măsură, că nu mai puteai evident să-ți sprijini existența pe nimic stabil.

Aici la spital, exact ca și în nopțile Flandrei, moartea ne hăitua. Numai că aici ne amenința mai de departe moartea, tot atât de irevocabilă ca și dincolo, e adevărat, odată asmuțită prin grija administrației asupra hoitului nostru înfricoșat.

Aici nu ne mai înjurau, desigur, ne vorbeau chiar cu blândețe, ne vorbeau tot timpul despre altceva decât despre moarte, dar condamnarea noastră era prezentă de fiecare dată foarte clar în colțul fiecărei hârtii pe care ni se cerea s-o semnăm, în fiecare precauție care se lua în privința noastră: Medalii... trese... cea mai mică permisie... orice sfat... Erai pus la socoteală, pândit, numerotat în marea rezervă care pleca mâine. Atunci, vrând-nevrând, toată această lume civilă și sanitară care ne înconjura se simțea mult mai la îndemână decât noi, prin comparație. Infirmierele, puicuțele, nu împărțeau cu noi destinul nostru, nu se gândeau spre deosebire de noi decât să trăiască cât mai mult și mai mult și să iubească, era clar, să se plimbe, și, de o mie de ori, de zece mii de ori să facă și iar să facă dragoste. Fiecare din aceste inocente își ținea micul ei plan în curișor, ca ocașii banii, pentru mai târziu, micul plan de amor, când noi vom fi crăpat în cine știe ce mlaștină, Dumnezeu știe cum!

Vor scoate atunci câteva suspine de aducere aminte, speciale, de tandrețe, care le vor face și mai atrăgătoare, vor evoca într-o liniște emoționantă tragicele timpuri ale războiului, strigoi... „Vă mai aduceți aminte de bietul Bardamu, vor zice la o oră de seară, gândindu-se la mine, cel care se stăpâna atât de greu să nu tușească? Avea moralul tare scăzut, bietul de el... Ce s-o mai fi întâmplat cu el?“

Câteva regrete poetice plasate la locul potrivit stau atât de bine unei femei ca buclele vaporose sub lumina lunii.

În spatele fiecărei vorbe și a solitudinii lor, trebuia de acum să înțelegem: „Vei crăpa curând, drăguțule soldat... Vei crăpa... Așa e războiul... Fiecare cu viața lui... Fiecare cu rolul lui... Fiecare cu moartea lui... Ne facem că-ți împărțăm disperarea. Dar nu se împarte moartea cu nimeni... Totul trebuie să aparțină sufletelor și corpurilor sănătoase... ne distrăm și noi... nimic mai mult, doar suntem niște fete puternice, frumoase, stimate, sănătoase și bine crescute... Pentru noi totul devine biologie automată, strălucit spectacol, și se convertește în bucurie! Așa cere sănătatea noastră! Nu suportăm urâtele necuviințe ale suferinței... Avem nevoie numai și numai de excitante... Veți fi repede uitați, soldaților... Fiți drăguți, crăpați cât mai repede... Să se termine războiul și să ne putem mărita cu unul din plăcuții voștri ofițeri... Un brunet mai ales!... Trăiască Patria de care vorbește mereu tata!... Cât de bună trebuie să fie dragostea când te întorci din război!... Va fi decorat bărbățul nostru!... Va fi distins... Vei putea să-i văcsuiești frumoasele cizme în fericita zi a căsătoriei noastre dacă ai să mai trăiești până atunci, soldățelule... Nu vei fi și tu atunci fericit de fericirea noastră, soldățelule?...

În fiecare dimineață îl vedeam și revedeam pe medicul nostru șef, urmat de infirmierele lui. Era un savant, am aflat. În jurul saloanelor noastre rezervate tropăiau bătrânii ospiciului de alături în țopăieli inutile și dezacordate... Veneau să-și scuipe cancanurile cu cariile lor, de la o sală la alta, purtători ai unor resturi de bârfe și clevetiri scâlciate. Închiși aici în mizeria lor oficială ca-ntr-un țarc bălos, bătrânii lucrători își pășteau tot găinațul ce se depusese pe sufletele lor ca urmare a lungilor ani de servitute. Uri neputincioase, rânzite în puturoșenia pișărcoasă a saloanelor comune. Nu se mai foloseau de ultimele și behăitele lor energii decât ca să-și mai facă puțin rău și să-și distrugă restul de plăcere și suflu ce le mai rămăsese.

Supremă plăcere! În hoitul lor învârtoșat nu mai trăia nici un atom neîmbolnăvit de răutate.

De când se auzi că vom împărți, noi, soldații, comoditățile relative ale acestui bastion cu acești bătrâni, începură să ne deteste la unison, nu fără a veni în același timp totuși să ne cerșească fără încetare resturile de tutun risipite pe pervazurile ferestrelor și cojile de pâine căzute pe sub bănci. Fețele lor pergamentoase se turteau la orele mesei de ferestrele sufrageriei noastre. Aruncau printre zbârciturile urduroase ale nasului priviri de bătrâni șobolani pofticioși. Unul dintre acești infirmi, care părea mai viclean și mai ticălos decât alții, venea să ne cânte cântece din vremea lui ca să ne distreze, moș Birouette îl chema. Făcea orice ai fi cerut de la el numai să-i dai tutun, orice ai fi cerut numai să nu-l fi pus să treacă prin fața morgii bastionului care nu era dealtfel pustie niciodată. Una dintre glume era să-l duci până acolo, într-o așa zisă plimbare. „Vrei să intri?” îl întrebam când ne aflam exact în fața ușii. O lua la fugă horcăind, dar atât de repede și atât de departe că nu-l mai vedeai pe moș Birouette cel puțin două zile. Zărise pentru o clipă moartea.

Medicul nostru șef cu ochi frumoși, profesorul Bestombe, instalase, ca să ne dea curaj, un întreg aparataj foarte complicat de instrumente electrice sclipitoare ale căror descărcări periodice le suportam, efluvii pe care el le pretindea tonice și pe care trebuia să le acceptăm sub pedeapsa cu expulzarea. Era foarte bogat, se părea, Bestombes, trebuia să fie pentru ca să poată cumpăra tot acest costisitor bazar electrocutor. Socrul lui, mare om politic, speculând puternic cursul cumpărărilor guvernamentale de terenuri, îi permitea această risipă.

Trebuia să profite. Totul se aranjează. Climele și pedepsele. Așa cum era, nu-l detestam. Examina sistemul nostru nervos cu o atenție extraordinară și ne interoga pe tonul unei curtenitoare familiarități. Această bonomie, cu grijă pusă la punct, le distra delicios pe infirmierele, toate distinse, din serviciul său. Așteptau în fiecare dimineață, drăguțele de ele, momentul să se bucure de manifestările înaltei lui amabilități, îl mâncau din ochi. Noi jucam cu toți în fond într-o piesă în care el, Bestombes, își alesese rolul savantului binefăcător și profund, agreabil omenos, totul era să cazi la învoială.

În acest nou spital, stăteam în aceeași cameră cu sergentul Branledore, un reangajat; vechi client al spitalelor, Branledore. Își târâse intestinul perforat de luni și luni, prin patru secții diferite.

Învățase în timpul acestor șederi să atragă și să rețină simpatia activă a infirmierelor. Vârșea, urina și se cufurea sânge destul de des, respira cu greutate, dar asta n-ar fi fost de ajuns ca să-i atragă grațiile foarte speciale ale personalului îngrijitor care văzuse altele mult mai rele. Atunci, între două sufocări, dacă un doctor sau o infirmieră treceau pe acolo: „Victorie! Victorie! Victoria e a noastră!” striga Branledore, sau murmura numai dintr-un plămân sau din toți plămânii, după caz. Devenit astfel conform unei înflăcărate literaturi agresive printr-un efect de oportună punere în scenă, se bucura de cea mai înaltă cotă morală. Cunoștea el bine trucul.

Cum peste tot nu era decât un Teatru, trebuia să joci și avea dreptate Branledore; nimic nu-i mai idiot și nu irită mai mult, e adevărat, ca un spectator inert urcat din întâmplare pe scenă. Când ești acolo sus, nu-i așa, trebuie să joci, să te decizi să iei tonul, să te însuflețești sau să dispari de tot. Femeile, ele mai ales, cereau spectacol și erau nemiloase, afurisite, cu amatorii dezorientați. Războiul, fără îndoială, prieste ovarelor, ele cer eroi și cei care nu erau trebuiau să se prefacă măcar sau, dacă nu, să se pregătească să suporte cel mai infam dintre destine.

După opt zile petrecute în această nouă secție, am înțeles urgența cu care trebuia să ne schimbăm aliura și, datorită lui Branledore (în civilie comis voiajor de dantele), noi, oamenii înfricoșați și căutând un loc de fereală, stăpâniți de amintirile rușinoase ale abatoarelor care eram la sosire, devenirăm o ceată deșucheată de băieți veseli, toți hotărâți să câștige victoria și, v-o garantez, plini de elan și de formidabile țeluri. Limba ne devenise stufoasă și atât de pipărată că doamnele roșeau uneori, dar nu se plângeau niciodată totuși, pentru că e de la sine înțeles că un soldat pe cât e de brav pe atât e de nepăsător și mojiic mai des decât se cuvine, și cu cât e mai mojiic cu atât e mai curajos.

La început, tot imitându-l pe Branledore din toate puterile, bieteile noastre compoziții de aliură patriotică nu erau încă bine puse la punct, nici prea convingătoare. Ne-a trebuit cam o săptămână bună, aproape două de repetiții intense pentru a găsi exact tonul cel bun.

De îndată ce doctorul nostru, profesor agregat Bestombes, băgă de seamă, acest savant, strălucita ameliorare a calităților noastre morale, hotărî, cu titlu de încurajare, să ne permită câteva vizite, începând cu

cele ale rudelor noastre.

Unii soldați bine înzestrați, auzisem povestindu-se, când se avântau în bătălie simțeau un fel de beție și chiar o voluptate vie. În ceea ce mă privește, de îndată ce încercam să-mi imaginez o voluptate de genul acesta foarte special, mă îmbolnăveam pentru opt zile cel puțin. Mă simțeam atât de incapabil să ucid pe cineva, că era evident mult mai bine să renunț și s-o sfârșesc imediat... Nu că experiența mi-ar fi lipsit, se făcuse totul pentru a-mi deștepta gustul, dar îmi lipsea cu desăvârșire talentul. Mi-ar fi trebuit poate o inițiere mai lentă.

Hotărâi într-o zi să-i împărtășesc profesorului Bestombes greutățile prin care treceam trup și suflet în a fi atât de curajos pe cât aș fi dorit și pe cât împrejurările, sublime desigur, o cereau. Mă temeam puțin să nu mă ia drept un obraznic nerușinat, un palavragiu. Dar deloc. Dimpotrivă! Maestrul se declară foarte fericit că în acest acces de sinceritate veneam la el să-i mărturisesc tulburarea sufletească care mă cuprinsese.

– Te simți mai bine, Bardamu, prietene! Te simți mai bine, pur și simplu! – Asta era concluzia. – Mărturisirea pe care vii să mi-o faci, absolut spontan, o consider, Bardamu, ca indiciul foarte încurajator al ameliorării importante a stării duminale mintale. ...Vaudesquin, de altfel, acest observator modest, dar cât de pătrunzător, al slăbiciunilor morale ale soldaților Imperiului, rezumase, începând de prin 1802, observațiile de acest gen într-un memoriu, acum clasic, cu toate că pe nedrept neglijat de studenții noștri de astăzi, în care nota, zic cu multă dreptate și precizie crizele așa zise de „mărturisiri”, care survin, semn între toate excelent, la convalescentul moral... Marele nostru Dupré, aproape un secol mai târziu, a știut să stabilească în privința aceluiași simptom nomenclatura sa de acum celebră, în care această criză identică figurează cu titlul de criză de „grupare a amintirilor”, criză care trebuie, după părerea aceluiași autor, să precedă cu puțin, când tratamentul este bine condus, prăbușirea masivă a idețiilor anxioase și eliberarea definitivă a câmpului conștiinței, al doilea eveniment important în fond în cursul restabilirii psihice. Dupré, de pe altă parte, în terminologia sa atât de imagistică, al cărei apanaj îl deținea, dă numele de „diaree cognitivă de eliberare” acestei crize, însoțită la subiect cu o senzație foarte activă de euforie, cu o reluare foarte evidentă a activității de relaționare, cu reluarea între altele foarte importantă a somnului, care se prelungește uneori zile întregi, în sfârșit, un alt stadiu: supraactivitatea foarte accentuată a funcțiilor genitale, în așa măsură că nu rar se observă la aceiași bolnavi înainte foarte frigizi o veritabilă „foame erotică”. De unde această formulă: „Bolnavul nu intră în convalescență, se năpustește”. Acesta este termenul magnific descriptiv, nu-i așa, al acestor triumfuri recuperative, prin care un alt mare psihiatru al nostru din ultimul secol, Philibert Margeton, caracteriza reluarea cu adevărat triumfală a tuturor activităților normale la un subiect convalescent de boala fricii... În ceea ce te privește, Bardamu, te consider, și începând chiar de acum, ca pe un veritabil convalescent... Poate te interesează Bardamu, pentru că tot am ajuns la această mulțumitoare concluzie, să știi că mâine, exact, prezint la Societatea de psihologie militară un memoriu asupra calităților fundamentale ale spiritului uman?.. E un memoriu solid, cred.

– Desigur, Maestre, aceste chestiuni mă pasionează...

– Ei bine, află pe scurt, Bardamu, ce susțin eu în această teză: că înainte de război, omul era pentru psihiatrie un necunoscut de neabordat și resursele spiritului său o enigmă...

– Asta e și foarte modesta mea părere, Maestre...

– Războiul, vezi dumneata, Bardamu, prin mijloacele incomparabile pe care ni le pune la dispoziție pentru a încerca sistemul nervos, acționează ca un formidabil revelator al Spiritului uman! Ne trebuie acum încolo secole să ne aplecăm, meditativi, asupra acestor revelații patologice recente, secole de studii pasionante... S-o mărturisim cinstit... Nu făcusem decât să bănuim până acum bogățiile emotive și spirituale ale omului! Dar acum, datorită războiului, s-a terminat!... Pătrundem în urma unei efracții, dureroasă desigur, dar pentru știință decisivă și providențială, în intimitatea lor! De la primele descoperiri datorita psihologului și a moralistului modern fu pentru mine, Bestombes, neîndoielnică. O reformă totală a concepțiilor noastre psihologice se impunea.

De aceeași părere eram și eu, Bardamu.

– Cred că-ntr-adevăr ar fi bine... Maestre...

– Ah, și dumneata crezi la fel, Bardamu, ce să-ți mai spun eu! La om, vezi dumneata, binele și răul se echilibrează, egoismul pe de o parte, altruismul pe de alta. La subiectele de elită mai mult altruism decât egoism. O fi așa? Chiar așa?

– Este exact așa, Maestre, chiar așa-i....

– Și la subiectele de elită care poate să fie, te întreb, Bardamu, cea mai înaltă entitate cunoscută care poate să le excite altruismul și să oblige acest altruism să se manifeste?

– Patriotismul, Maestre!

– Ah! Vezi și dumneata, nu trebuie să ți-o mai spun! Mă înțelegi foarte bine... Bardamu! Patriotismul și corolarul său, gloria, dovada sa pur și simplu...

– Adevărat!

– Ah! Dragii noștri soldați, bagă de seamă, chiar de la primul botez al focului au știut să se elibereze spontan de toate sofismele și conceptele neimportante și îndeosebi de sofismul conservării. S-au confundat din instinct și fără greutate cu veritabila noastră rațiune de a fi, Patria noastră. Pentru a ajunge la acest adevăr, inteligența nu e numai inutilă, ci de-a dreptul jenantă! E un adevăr al inimii, Patria, ca toate adevărurile esențiale, aici poporul nu se înșeală niciodată! Acolo unde savantul nepriceput o ia razna...

– Frumos, Maestre! Foarte frumos! Antic!

Îmi strânse mâinile amândouă aproape afectuos, Bestombes.

Cu o voce devenită paternă, ținu să mai adauge spre bucuria mea: "Așa înțeleg eu să-mi tratez bolnavii, Bardamu, corpul prin electricitate, iar spiritul prin viguroase doze de etică patriotică, prin adevărate injectări de morală tămăduitoare."

– Vă înțeleg, Maestre!

Înțelegeam într-adevăr din ce în ce mai bine.

Părăsindu-l mă dusei fără întârziere la liturghie cu camarazii mei restabiliți, în capela nou-nouță, și acolo îl zării pe Branledore care își manifesta înaltul său moral în spatele ușii celei mari dându-i lecții de antren nepoatei portăresei. Cum mă poftise, pornii țintă către el.

După-amiază ne veniră de la Paris rudele pentru prima oară de când eram acolo și apoi de atunci în fiecare săptămână.

Îi scrisesem mamei în sfârșit. Era fericită că mă revedea și scâncea ca o cățea căreia i se înapoiază în sfârșit puiul. Credea fără îndoială că mă ajută mult strângându-mă la pieptul ei, dar rămânea inferioară cățelei pentru că ea credea în vorbele cu care o amăgiseră când mă luaseră de lângă ea. Cățeaua cel puțin nu crede decât ceea ce simte. Împreună cu mama făcui o plimbare lungă într-o după amiază pe străzile învecinate spitalului, mergând alene pe așa-zisele străzi de pe acolo, străzi cu stâlpii nevopsiți, între lungi fațade asudând de igrasie, cu ferestre împestrițate de sute de zdrențe atârând, cămășile săracilor, în zgomotul de prăjeală care sfârâie la ora prânzului, adevărată năvală de grăsimi puturoase. Prin paragina fleșcăită care înconjură orașul, acolo unde se prelinge și mucezește în cele din urmă iluzia luxului său, orașul arată cui vrea să-l vadă dosul lui mare din lăzi de gunoaie, uzine pe care le eviți plimbându-te, trăznind de toate duhurile posibile, unele de necrezut, și unde aerul din jur n-ar putea puți mai mult. Foarte aproape mucezește un mic bâlci, între două hornuri înalte și inegale, caii lui de lemn pictați sunt prea scumpi pentru cei care-i poftesc, adesea săptămâni întregi, niște bieți mucoși rahitici, atrași, respinși, și țintuiți pe loc în același timp, cu toate degetele în nas, de neputință, sărăcie și muzică.

Totul e o zbatere continuă pentru a uita adevărul acestor locuri care se întoarce plângând mereu fără odihnă asupra tuturor; în zadar s-au ostenit, au băut în zadar, și încă de cel negru, gros ca cerneala: cerul rămâne așa cum e acolo, bine zăvorit deasupra lor ca o mlaștină uriașă pentru fumul mahalalelor.

Jos noroiul te istovește, existența e închisă la fel din toate părțile, bine îngrădită de hoteluri și iar de uzine. Prin părțile acestea zidurile seamănă a sicrie. Lola plecată pentru totdeauna, Musyne și ea, nu mai aveam pe nimeni. De asta îi scrisesem în cele din urmă mamei, așa numai ca să văd pe cineva. La douăzeci de ani nu mai aveam decât trecut. Străbăteam cu mama străzi după străzi cu aer duminical. Ea-mi povestea micile necazuri ale prăvăliei ei, ce se spune pe la ei despre război, în oraș, că era trist războiul, „groaznic” chiar, dar având mult curaj, vom scăpa cu toții până la urmă, morții nu erau pentru ea decât niște accidente, ca la curse, n-aveai decât să te ții bine în șa și nu cădeai. În ceea ce o privea ea nu descoperise în război decât un nou mare necaz pe care încerca să nu-l răscolească prea mult; parcă îi era frică de el; era plin de lucruri de temut pe care ea nu le înțelegea. Credea în fond că niște oameni de felul ei erau făcuți să sufere de toate, acesta era rolul lor pe pământ, și dacă lucrurile mergeau acum atât de prost, se mai datora în mare parte și faptului că ei comiseseră o mulțime de greșeli care se tot adunaseră, bieții oameni... Făcuseră rele, fără să-și dea seama, desigur, dar erau totuși vinovați și foarte bine că li se dădea astfel suferind ocazia să-și ispășească netrebnicile... Mama mea era o „invulnerabilă”.

Acest optimism resemnat și tragic îi servea drept crez și forma fondul firii ei.

Umblam amândoi pe străzile încă nedepartate, prin ploaie; în unele locuri trotuarele se înfundă și dispar, frasinii subțiri de pe margine păstrează iarna încă mult timp picăturile pe crengi, tremurând în vânt, o mică feerie. Drumul spre spital trecea prin fața a numeroase hoteluri noi, unele deja botezate, altele scăpate de această boală. „Cu săptămâna” cum erau pur și simplu. Războiul le golise brutal de mulțimea de antreprenori și muncitori. Nici măcar locatarii nu se mai întorceau aici ca să moară. Era și asta o treabă, să mori, dar se achitau de ea altundeva.

Mama mă conduse până la spital, smiorcăindu-se, accepta accidentalul morții mele, nu numai că era de acord, dar se întreba dacă și eu eram la fel de resemnat ca și ea. Credea în fatalitate tot atât de mult ca în frumosul metru de la „Arte și Meserii”, despre care-mi vorbise întotdeauna cu respect, pentru că învățase în

tinerețea ei că acel de care se servea în comerțul ei de mărunțișuri era copia exactă a acestui superb etalon oficial.

Între parcelele acestui sat ruinat mai existau pe ici pe colo câteva câmpuri și culturi, și chiar câțiva țărani bătrâni, înghesuiți între noile case, agățați de aceste rămășițe. Când ne mai rămânea timp până la căderea serii, mergeam împreună cu mama să-i privim pe acești caraghioși de țărani încăpățânându-se să răscolească pământul cu fierul, lucrul acela moale și bulgăros care era pământul, în care se puneau morții la putrezit și de unde ne venea totuși pâinea. „Trebuie să fie tare pământul!” remarca de fiecare dată mama privind-i perplexă. Nu cunoștea decât mizeriile care se asemănau cu ale ei, mizeriile orașului, încerca doar să-și imagineze cum puteau fi cele de la țară. Era singura curiozitate pe care i-am descoperit-o vreodată mamei mele, și-i ajungea ca distracție pentru o duminică. Cu asta se întorcea în oraș.

Nu mai primisem deloc vești de la Lola și nici de la Musyne. Rămăseseră de bună seamă, putorile, de partea cea bună a vieții, acolo unde domnea consemnul surâzător, dar implacabil de a ne elimina pe noi, hoiturile destinate sacrificiului. În două rânduri fusesem trimis spre locurile în care se țineau ostaticii. Chestiune de timp și de așteptare numai. Zarurile erau aruncate.

Branledore, vecinul meu de spital, sergentul, cel care se bucura, v-am povestit, de-o trainică popularitate printre infirmiere, era acoperit tot de pansamente și șiroia de optimism. Toată lumea la spital îl invidia și-i imita purtările. Deveniți prezentabili și deloc dezgustători moralicește, începurăm și noi la rândul nostru să primim vizitele potențailor, înalți funcționari ai administrației pariziene. Se zvonea prin saloane că centrul neuro-medical al profesorului Bestombes devenise adevăratul loc al intensei ardori patriotice, vatra, ca să zic așa. Primirăm în zilele noastre de vizita nu numai episcopi, ci și o ducesă italiană, un mare producător de muniții, și curând chiar Opera însăși și pe societarele Teatrului Francez. Veneau să ne admire la fața locului. O frumoasă subvenționată a Comediei, fără pereche în recitarea versurilor, veni chiar de mai multe ori la căpătâiul meu să-mi declame cu deosebire din cele eroice. Roșcata și perversa ei coamă (pielea se armoniza cu ea) era înfiorată în acest timp de unde uimitoare ale căror vibrații îmi ajungeau până la perineu. Cum divina mă tot întreba despre faptele mele războinice, îi dădui atâtea amănunte, atât de înflăcărâte și de emoționante, că nu-și mai lua ochii de la mine. Profund tulburată, ceru permisiunea de a cizela în versuri, cu ajutorul unui poet ce făcea parte dintre admiratorii ei, pasagiile cele mai patetice ale povestirii mele. Consimții din capul locului. Profesorul Bestombes, pus la curent cu acest proiect, se arătă deosebit de binevoitor. Dădu chiar un interviu cu această ocazie și chiar în aceeași zi trimișilor unui mare „Illustré National” care ne fotografie pe toți pe peronul spitalului alături de frumoasa societară. „E cea mai înaltă datorie a poeziei, în orele tragice prin care trecem, declara profesorul Bestombes, care nu pierdea nici o ocazie de-a sădi în noi gustul epopeii! S-au dus vremurile micilor interese meschine! Jos cu literaturile înțepenite! Un suflet nou ne-a înflorit în mijlocul marelui și nobilului bubuit al războiului. Avântul marii renașteri patriotice ni-l cere de acum înainte! Înaltele creste promise Gloriei noastre!... Cerem suflul grandios al poemului epic!... În ceea ce mă privește mă declar satisfăcut că în spitalul pe care-l conduc se formează sub ochii noștri, de neuitat, una din acele sublime colaborări creatoare între Poet și unul dintre eroii noștri!”

Branledore, tovarășul meu de cameră, a cărui imaginație nu putea ține pasul cu a mea în această împrejurare și care nu figura nici măcar în fotografie, fu cuprins de o vie și îndârjită gelozie. Începu din ziua aceea să-mi dispute cu sălbăticie laurii eroismului, inventa noi întâmplări, se depășea pe sine însuși, nu-l mai puteai opri, faptele lui țineau de delir.

Mi-era greu să găsesc ceva mai vibrant, să mai adaug ceva la aceste enormități și totuși nimeni la spital nu se resemna, câștiga cel care, cuprins de elanul întrecerii scornea cât mai „frumoase pagini războinice” în care el să figureze sublim. Trăiam un mare roman de vitejie, în pielea unor personaje fantastice, în spatele cărora, derizorii, tremuram din toate cărnurile noastre și cu tot sufletul. Ai fi rămas mut de uimire dacă ne-ai fi surprins adevărata față. Războiul era în toi.

Marele nostru Bestombes mai primea și vizitele a numeroase notabilități străine, domni științifici, neutri, sceptici și curioși. Inspectorii generali ai Ministerului treceau însăbiați și împintenați prin sălile noastre, viața lor militară prelungindu-se prin cei de acolo, reîntineriți va-să-zică, și umflați cu noi indemnizații. Așa că nu erau deloc zgârciți cu distincțiile și cu elogiile, Inspectorii. Totul mergea de minune. Bestombes și superbii lui bolnavi deveniră onoarea serviciului Sănătății.

Frumoasa mea protectoare de la Teatrul Francez veni curând să-mi facă o nouă vizită în particular, în timp ce poetul ei de casă termina, rimată, povestirea vitejiilor mele. Pe tânărul acesta îl întâlnii în cele din urmă, palid, sperios, undeva la un colț de culoar. Fragilitatea fibrelor inimii sale, mi se mărturisii el, după chiar părerea doctorilor, era un miracol. Așa că-l țineau medicii lui, grijulii cu ființele delicate, departe de armată. Drept

răsplată, se apucă, bărdulețul, chiar cu riscul sănătății lui, și cu toate forțele lui spirituale, să făurească pentru noi, „Tunul moral al Victoriei noastre”. Frumoasă sculă prin urmare, în versuri de neuitat, bineînțeles ca și tot restul dealtfel.

N-aveam de ce mă plânge, pentru că mă alesese dintre atâția eroi de netăgăduit să fiu eroul ei! Fui dealtfel, mărturisesc, regește servit. Magnific, pe drept cuvânt. Evenimentul recitalului avu loc chiar la Comedia Franceză, într-o după amiază, zisă poetică. Fu invitat tot spitalul. Când apăru pe scenă roșcovana mea, fremătătoarea recitatoare, cu gesturi grandioase, și talia amplu înfășurată în cutele devenite în sfârșit voluptuoase ale tricolorului, fu ca un semnal pentru întreaga sală, în picioare, pofticioasă, al uneia din acele ovații care nu se mai sfârșesc. Eram pregătit desigur, și totuși uimirea mea fu atât de mare că nu-mi putui ascunde vecinilor mei stupefacția auzind-o vibrând, implorând în felul acesta, pe superba mea amică, gemând chiar, pentru a face mai sensibilă drama inclusă în episodul pe care-l inventasem pentru ea. Poetul ei desigur putea să-mi dea lecții de imaginație, îmi exagerase monstruos povestea, ajutat de rimele lui scânteietoare, de adjectivele formidabile care se rostogoleau solemn în profunđa și admirativa liniște. Ajunsă în elanul unei perioade la partea cea mai patetică, adresându-se lojii în care ne aflam, Branledore cu mine și cu alți câțiva răniți, artista, cu cele două brațe splendide întinse, păru că se oferă celui mai viteaz dintre noi. Poetul ilustra cu pioșenie în acel moment o fantastică faptă de bravură pe care mi-o atribuisem. Nu-mi dădeam prea bine seama ce se întâmpla, dar scena nu era de ici de colo. Din fericire nimic nu este incredibil în materie de eroism. Publicul ghici sensul ofrandei artistice și sala întreagă întoarsă spre noi, urlând de bucurie, transportată, tropăitoare, îl ceru pe erou.

Branledore acoperise toată fațada lojei și noi nu ne mai vedeam deloc pentru că el ne putea ascunde în întregime aproape în spatele pansamentelor lui. O făcea într-a-dins, nemernicul.

Doar doi dintre camarazii noștri, urcați pe scaune în spatele lui, se lăsară oricum admirați de mulțime, peste capul și umerii lui. Fură aplaudați pe rupele.

„Dar despre mine e vorba! eram gata să țip în acel moment. Numai despre mine!” Îl cunoșteam însă pe Branledore al meu, ne-am fi certat în fața lumii și poate ne-am fi și bătut. Câștigă partida în cele din urmă. Se impuse. Triumfând, rămase singur, cum și dorea dealtfel, ca să culeagă enormul omagiu... Învinși, nu ne mai rămânea decât să dăm buzna spre culise, ceea ce și făcurăm, unde ne sărbătorim din fericire, din nou. Consolare. Dar actrița noastră inspiratoare nu mai era singură în cabina ei. Lângă ea se așinea poetul, poetul ei, poetul nostru. Iubeau amândoi cu multă delicatețe soldații. Mă făcură s-o înțeleg artistic. O afacere. Insistară, dar nu ținui cont de amabilele lor indicații. Cu atât mai rău pentru mine, s-ar fi putut aranja foarte bine lucrurile. Aveau multă influență, îmi luai rămas bun, brusc și prostește supărat. Eram tânăr.

Să recapitulăm: aviatorii mi-o răpiseră pe Lola, argentinienii mi-o luară pe Musyne, iar acest armonios invertit mi-o sufla acum pe superba mea comediană. Dezamăgit părăsii Comedia în timp ce se stingeau ultimele lumini ale culoarelor și ajunsei singur, noaptea, pe jos, la spitalul nostru, capcană în fundul noroaielor veșnice și al mahalalelor rebele.

Fără mofturi, trebuie să recunosc că niciodată n-am avut capul prea limpede. Acum însă, pentru un fleac, mă luau niște amețeli de intram sub roțile trăsurilor. Bâjbâiam în război. Cât privește banii de buzunar, nu puteam să mă bizui în timpul șederii mele la spital decât pe cei câțiva franci pe care mi-i dădea mama în fiecare săptămână cu destulă greutate. Așa că de îndată ce fu posibil, o pornii să-mi caut mici suplimente pe ici pe colo, pe unde mai credeam să pot găsi. Unul din foștii mei patroni, mai întâi, îmi păru nimerit în această privință și primi curând vizita mea.

Mi-am adus aminte exact la momentul potrivit de-a fi trudit în niște vremuri întunecate la acest Roger Puta, bijutierul de pe bulevardul Madeleine, în calitate de angajat temporar, un pic înainte de declararea războiului. Munca mea la acest scârbos de bijutier era, ca angajat „temporar”, să frec argintăria magazinului, numeroasă, variată și, în timpul sărbătorilor cu cadouri, din cauza traficului continuu, greu de întreținut.

După terminarea cursurilor, căci urmam riguroase și interminabile studii (din cauza examenelor ratate), ajungeam în goană în odăița din fundul prăvăliei domnului Puta unde mă trudeam două, trei ceasuri să frec șocolatierele lui cu „blanc d'Espagne”, până la cină.

În schimbul muncii mele eram hrănit la bucătărie, din abundență dealtfel. Mai aveam însă și o altă misiune, să scot câinii de pază ai magazinului afară, să facă pipi. Totul pentru patruzeci de franci pe lună. Giuvaergeria domnului Puta scânteia cu miile-i de diamante în colțul străzii Vignon, și fiecare din aceste diamante costa de mai multe zeci de ori salariul meu. Mai scânteiază și acum acolo dealtfel bijuteriile lui. Vărsat la auxiliar în timpul mobilizării, acest patron Puta se puse mai ales în serviciul unui ministru, a cărui mașină o conducea din când în când. Dar pe de altă parte, și de data asta într-un mod foarte oficial, Puta se

dovedea a fi și unul dintre cei mai utili, comercializând bijuteriile Ministerului. Înalții funcționari speculau avantajos asupra tranzacțiilor încheiate sau de încheiat. Cu cât înaintam în război cu atât aveam mai multă nevoie de bijuterii. Domnul Puta făcea uneori cu greu față comenzilor, atât de multe primea.

Când era foarte obosit, domnul Puta avea cât de cât un aer mai inteligent, din cauza oboselii care-l năucea, dar numai în aceste momente. Odihnită, fața lui, cu toată finețea incontestabilă a trăsăturilor, prezenta o armonie de o placiditate atât de stupidă, că era greu să nu-i păstrezi pentru totdeauna o amintire dezolantă.

Nevasta lui, doamna Puta, făcea una cu casa magazinului, pe care n-o părăsea, ca să zic așa, niciodată. O crescuseră ca să devie soție de bijutier. Ambiția părinților, își cunoștea datoria, absolut întreaga datorie. Menajul era fericit și casa prosperă. Nu că ar fi fost urâtă doamna Puta, nu, ar fi putut fi chiar destul de drăguță, ca atâtea altele, numai că era atât de prudentă, atât de neîncrezătoare, că se oprea la marginea frumuseții ca la marginea vieții, cu părul ei puțin prea pieptănat, cu gesturile puțin prea repezi sau prea furișe, cu surâsul ei prea făcut și brusc. Te necăjeai să dezlegi ce era prea aranjat în această ființă, precum și motivele jenei pe care o simțai permanent în preajma ei. Această repulsie instinctivă, pe care o inspiră negustorii celor de care se apropie și care-și dau seama de ea, este una din rarele consolări pe care o încearcă cei care nu vând nimic nimănui, de a fi atât de săraci cum sunt.

Grijile mărunte ale comerțului o stăpâneau pe doamna Puta ca și pe madama Herote, deși în alt gen și cam tot așa cum Dumnezeu le stăpânește pe călugărițe, trup și suflet.

Din când în când, totuși, o încerca și pe patroana noastră un fel de grijă de circumstanță. I se întâmpla astfel să zăbovească cu gândul la părinții celor plecați în război. „Ce nenorocire, totuși, acest război pentru cei cu copii mari!”

– Gândește-te înainte de a vorbi! o repezea soțul, pe care aceste sensiblerii îl găseau pregătit și decis. Franța nu trebuie apărată?

Așa că inimi bune, dar și buni patrioți înainte de orice, stoici în fond, adormeau în fiecare seară de război deasupra milioanei prăvăliei lor, avere franceză.

În bordeiele pe care le frecventa din când în când, domnul Puta se arăta deosebit de exigent și doritor de a nu fi luat drept un risipitor. „Eu nu sunt vreun englez, frumușico, o prevenea el din capul locului. Știu ce-i munca! Sunt un mic soldat francez deloc grăbit!” Asta-i era declarația introductivă. Femeile stimau mult acest fel înțelept de a-și adăvăsi plăcerea. Petrecăreț, dar nu prost, bărbat. Profita de faptul că știa cu cine are de-a face pentru a efectua câteva tranzacții de bijuterii cu patroana bordelului care nu credea în plasamentul de la Bursă. Domnul Puta progresa într-un mod surprinzător din punct de vedere militar, din reforme temporare în amânări definitive. Curând fu liber de tot după nu știu câte oportune vizite medicale. Socotea ca pe una din cele mai mari bucurii ale existenței sale contemplarea și, dacă era posibil, pipăirea pulpelor frumoase. Era măcar o plăcere prin care-și depășea nevasta, destinată numai și numai comerțului. La calități egale, găsești întotdeauna, se pare, un pic mai multă neliniște la bărbat decât la femeie, oricât de mărginit, de clocit ar fi el. Avea ceva de artist la urma urmei acest domn Puta. Mulți oameni, în materie de artă, rămân ca el pentru totdeauna la mania pulpelor frumoase. Doamna Puta era foarte fericită că nu avea copii. Își manifesta atât de des satisfacția de a fi sterilă că soțul comunică la rândul lui mulțumirea lor patroanei bordelului. „Trebuie să se ducă și la război copiii cuiva, răspundea și ea la rândul ei, pentru că este o datorie!” Era adevărat că războiul comporta datorii.

Ministrul pe care-l servea Puta cu automobilul n-avea nici el copii, ministrii nu fac copii.

Un alt angajat accesoriu trudea în același timp cu mine la micile nevoi ale magazinului cam prin 1913; era Jean Voireuse, un pic „figurant” seara în teatre mici și după-amiaza comisionar la Puta. Se mulțumea și el cu o plată minimă. Dar se descurca datorită metroului. Mergea aproape tot atât de repede pe jos ca și cu metroul, când își făcea cursele, și atunci băga banii de bilet în buzunar. Tot ca supliment. Îi miroseau oleacă picioarele și chiar mai mult, e drept, dar el știa și-mi cerea să-l avertizez când nu erau clienți în magazin pentru ca să poată intra fără grijă și să-și facă socotelile în liniște cu doamna Puta. Odată banii încasați, îl trimiteau imediat să mă întâlnească în odăița din fundul prăvăliei. Picioarele îi serviră încă și mai mult în timpul războiului. Trecea drept cel mai rapid agent de legătură din regimentul lui. În timpul convalescenței veni să mă vadă la fortul meu din Bicêtre și chiar cu ocazia acestei vizite hotărâram să mergem împreună să-l tapăm pe fostul nostru patron. Zis și făcut. Când ajunserăm în bulevardul Madeleine, tocmai terminau de aranjat vitrina...

– Ia te uită, voi erați! se miră puțin, văzându-ne domnul Puta. Oricum, sunt bucuros că vă văd! Intrați! Dumneata, Voireuse, arăți bine! Merge! Dar dumneata pari bolnav, Bardamu băiete! în sfârșit! Ești tânăr! O să-ți revii! Voi aveți, oricum, noroc, voi aștia! Orice ai zice, trăiți ore magnifice, nu-i așa, pe acolo? Și în aer liber! Asta e Istoria, prieteni, ori eu nu mă pricep! Și ce Istorie!

Nu-i răspundeam nimic domnului Pută, îl lăsam să zică tot ce vrea înainte de a-l tapa... Atunci el continuă:

– Ah! E greu, sunt de acord, tranșeele!... E adevărat! Dar și aici e foarte greu, să știți!... Ați fost răniți și

voi? Eu sunt deșelat! Fac serviciul de noapte în oraș de doi ani! Vă închipuiți? Gândiți-vă! Absolut deșelat! Mort! Ah! Străzile Parisului noaptea! Fără lumină, prieteni... Și să mai și conduci o mașină adesea cu ministrul în ea! Și-ncă-n viteză! Vă puteți închipui!... Poți muri de zece ori pe noapte!...

– Da, punctă doamna Puta, și câteodată o conduce și pe soția ministrului...

– Așa-i! Și nu se mai termină...

– E îngrozitor! reluăm noi, în cor.

– Și câinii? întrebă Voireuse ca să fie politicoș. Ce-ați făcut cu ei? îi mai plimbați pe la Tuileries?

– I-am împușcat! îmi aduceau numai necazuri! Nu făceau figură bună în magazin!... Ciobănești de rasă germană!

– Ce păcat! regreta nevastă-sa. Câinii cei noi pe care-i avem acum sunt foarte drăguți, niște scoțieni... Cam miros... Pe când ciobăneștii ăia germani, îți aduci aminte, Voireuse?... Nu miroseau niciodată, ca să zic așa. Puteai să-i ții închiși în magazin chiar și după ploaie...

– Așa-i, adăugă domnul Puta. Nu ca afurisitul ăsta de Voireuse cu picioarele lui! îți mai miros și acum picioarele, Jean! Afurisitule!

– Cred că da, puțin, a răspuns Voireuse.

În acest moment intrară niște clienți.

– Nu vă mai rețin, prieteni, ne zise domnul Puta grijuliu să-l scoată pe Jean cât mai degrabă din magazin. Și sănătate mai ales! Nu vă mai întreb de unde veniți! Nu! Apărarea Națională înainte de toate, asta e părerea mea!

La aceste vorbe despre Apărarea Națională, domnul Puta deveni deodată foarte serios, de parcă ar fi dat restul... Ne concedia în felul acesta. Doamna Puta ne dădu la plecare câte douăzeci de franci la fiecare. Magazinul lustruit și lucind ca un yacht, nu mai îndrăzneam să-l traversăm înapoi din cauza scroambelor noastre care păreau monstruoase pe covorul fin.

– O! Ia te uită la ei, Roger, la amândoi! Ce caraghioși sunt!... S-au dezobișnuit! Ai zice că au călcat în ceva! se minuna doamna Puta.

– O să-și revină! făcu domnul Puta, cordial și bonom, și foarte mulțumit de a se fi scuturat de noi cu atât de puțină cheltuială.

Ajunși în stradă, ne gândirăm că nu puteam face mare lucru cu cei douăzeci de franci de fiecare, dar Voireuse mai avu o idee.

– Să mergem, îmi zise, la mama unui camarad care a murit în timp ce eram pe Meusa, mă duc la fiecare opt zile, la părinții lui, să le povestesc cum le-a murit fiul... Sunt oameni bogați... Îmi dau până-ntr-o sută de franci de fiecare dată, mai ales maică-sa... Le face plăcere, zic ei... Înțelegi?

– Eu ce să fac la ei? Ce să-i spun maică-sii?

– Ei bine, ai să zici că l-ai văzut și tu... Și-o să-ți dea și ție o sută de franci... Sunt oameni bogați într-adevăr! Zău! Nu ca mărlanul ăsta de Pută... Nu se uită ei la atâta...

– De acord, dar ești sigur că n-o să-mi ceară amănunte?... Doar nu l-am cunoscut pe fiu-său... O să mă bâlbâi dacă mă-ntrebă...

– Nu, nu, nu face nimic, zici și tu ca mine... Ai să faci da, da... Nu-ți bate capul! E necăjită rău, înțelegi tu, femeia asta, numai să-i vorbești de fiul ei și e mulțumită... Nu vrea altceva... Orice... Nu-i greu...

Mă codeam, dar îmi doream foarte mult și cei o sută de franci care-mi păreau foarte ușor de obținut, ca picați din cer.

– Bine, mă hotărâi, în cele din urmă... Dar nu trebuie să născocesc nimic, te anunț! îmi promiți? Am să zic ca tine, și gata... Spune-mi și mie cum a murit băiatul?

– A luat un obuz în scăfârlie, bătrâne, și nu unul de cel mic, la Garence, așa se numea locul, în ținutul Meusei pe malul unui râu... Atâtica măcar nu s-a mai găsit din băiat, bătrâne! Parcă nici n-ar fi fost vreodată... Și era totuși mare și bine făcut băiatul, puternic, sportiv, dar te pui cu un obuz? Nu rezisti!

– Așa-i!

– Curățat, zău... Maică-sa nu vrea să creadă nici astăzi! Degeaba i-am spus și tot răs-spus... Ar vrea să fie numai dispărut... Cam neghioabă ideea... Dispărut! Nu-i vina ei, ea n-a văzut niciodată obuze, nu poate să-nțeleagă că te-mprăștii în aer ca un pârț... și cu asta gata, mai ales că era fiul ei...

– Evident!

– N-am mai fost de vreo cincisprezece zile pe la ei... Dar ai să vezi când ajungem acolo, mă primește imediat, maică-sa, în salon și știi e frumos la ei, parcă-ai fi într-un teatru, atâtea perdele, covoare, oglinzi peste tot... O sută de franci, înțelegi, nu se cunoaște la ei... Ca cinci franci pentru mine, aș putea spune... Astăzi o să fie bună chiar și pentru două sute... De cincisprezece zile de când nu m-a mai văzut... Ai să vezi servitori cu nasturi de aur, frate...

Pe bulevardul Henri-Martin, am luat-o la stânga, am mai mers drept înainte puțin, în sfârșit, am ajuns în fața unei porți cu zăbrele în mijlocul copacilor unei alei particulare.

– Vezi! îmi atrase atenția Voireuse, când furăm în fața porții, parcă-i un castel... Ce-ți ziceam eu... Tatăl e un mare grangur pe la căile ferate, așa mi s-a spus... E un barosan...

– Nu-i cumva vreun șef de gară! întrebai eu ca să fac o glumă.

– Nu râde... Uite-l colo, cel care coboară. Vine spre noi... Dar omul bătrân pe care mi-l arăta el nu se grăbea spre noi, mergea încovoiat înconjurând peluza, vorbind cu un soldat. Ne apropiarăm. Recunosci soldatul, era același rezervist pe care-l întâlnisem noaptea la Noirceur-sur-la-Lys, pe când eram în recunoaștere. Mi-amintii pe loc și numele pe care mi-l spusese: Robinson.

– Îl cunoști pe pifanul ăsta? mă întrebă Voireuse.

– Da, îl cunosc.

– Probabil că-i un prieten de-al lor... Or fi vorbind despre bătrână; n-aș vrea să ne împiedice s-o vedem...

Pentru că mai ales ea dă biștarii...

Domnul cel bătrân se apropie de noi. Tremura.

– Dragul meu prieten, îi zise el lui Voireuse, cu mare durere te anunț că de la ultima dumitale vizită, biata mea soție s-a prăpădit, s-a prăbușit sub povara imensei noastre dureri... Joi am lăsat-o singură un moment, așa ne-a cerut... Plângea...

Nu putu să-și termine fraza. Se întoarse brusc și ne părăsi.

– Te-am recunoscut imediat, mi se adresă atunci Robinson, de îndată ce bătrânul domn fu destul de departe de noi.

– Și eu te-am recunoscut...

– Ce i s-a întâmplat bătrânei? l-am întrebat atunci.

– Ei bine, s-a spânzurat alaltăieri asta-i tot! a răspuns. Ce neroadă, spune și tu! a mai adăugat... Îmi era ca o a doua mamă!... Asta-i bafta mea! De asta am parte! Prima oară când vin și eu în permisie!... De șase luni aștept ziua asta!...

Nu ne-am putut stăpâni, eu și cu Voireuse, să nu râdem de ghinionul care i se întâmplase lui Robinson. De împuțită era cu adevărat împuțită surpriza, nu numai pentru că murise, dar nu mai pupam nici noi cele două sute de franci, noi care scorniserăm o nouă minciună pentru această împrejurare. Din capul locului nu eram mulțumiți nici unii nici alții.

– De asta făceai moaca aia așa pocăită, parșivule? îl împungeam noi pe Robinson ca să-l ațâțăm și să-l luăm în răs. Credeai că ai să-ți ungi și tu gâtulejul cu ceva? Un chefuleț colo pe cinste cu bătrânii? Credeai c-ai s-o păcălești pe maica?... Poftim! Ai ce-ai căutat!...

Cum nu puteam rămâne acolo totuși privind peluza și hârjonindu-ne, am plecat toți trei înspre Grenelle. Ne-am socotit banii, nu erau prea mulți. Cum trebuia să ne întoarcem în aceeași seară la spitalele și garnizoanele noastre, aveam exact cât să cinăm la o cârciumă în trei, și ne mai rămânea poate ceva, dar nu destul „pentru a face un salt” până la bordel. Totuși aveam cât să luăm jos un pahar, dar numai unul.

– Mă bucur că te văd din nou, m-a anunțat Robinson, dar ce pui de lele și mama asta a băiatului!... Când mă gândesc, să se spânzure ea tocmai în ziua în care soseam eu!... N-am să uit asta!... Ce, eu mă spânzur, ia spune?... De supărare?... Mă distrez spânzurându-mă? Sau tu?

– Oamenii bogați, făcu Voireuse, sunt mai sensibili decât ceilalți...

Avea inima bună Voireuse. Mai adăugă: „Dacă aș avea șase franci aș urca cu brunețica pe care o vezi acolo lângă automat.”

– Du-te, i-am spus, ai să ne povestești dacă pupă bine...

Numai că-n zadar ne-am scuturat buzunarele, nu aveam destul cu bacșiș cu tot ca s-o poată căpăta. Mai aveam exact încă pentru o cafea de fiecare și două lichioruri. Odată lefteri, ne-am dus la plimbare!

În piața Vendôme ne-am despărțit în cele din urmă. O lua fiecare pe drumul lui. La despărțire nu mai vedeam bine și vorbeam în șoaptă, atât de tare răsuna ecoul. Nici o lumină, era interzis. Pe el, pe Jean Voireuse, nu l-am mai văzut niciodată. Pe Robinson l-am mai întâlnit adesea după aceea. Pe Jean Voireuse gazele l-au dat gata, la Somme. S-a dus să moară la marginea mării, în Bretania, doi ani mai târziu, într-un sanatoriu marin. Mi-a scris de vreo două ori la început și apoi deloc. Nu mai fusese la mare niciodată. „Nu-ți închipui cât e de frumos, îmi scria, fac băi, pentru picioare, dar cred că vocea mea s-a dus pe copcă.” Îl durea, pentru că ambiția lui în fond era să poată intra într-o zi în corul teatrului.

Sunt mai artistice corurile și mai bine plătite decât simpla figurație.

Grangurii m-au lăsat în cele din urmă în pace și am putut să-mi salvez mațele, dar capul mi-era rău

zdruncinat și pentru totdeauna. Nimic de zis. „Pleacă!... s-au răstit la mine. Nu mai faci nici trei parale!...”

„În Africa! mi-am zis eu. Cu cât mai departe, cu atât mai bine!” Era un vas ca oricare altul al *Companiei Corsarilor Reuniți*, cel pe care mă-mbarcasem. Mergea spre tropice, cu încărcătura lui de bumbac, ofițeri și funcționari.

Era atât de vechi acest vas că i se luase până și placa de aramă, de pe puntea superioară, pe care se afla altădată înscris anul nașterii sale; era atât de îndepărtată această naștere că ar fi incitat temerile pasagerilor și batjocurile lor.

M-am imbarcat deci pe acest vas, să-ncerc să mă refac în Colonii. Țineau cei care-mi vroiau binele să fac avere. De asta-mi ardea mie acum, să plec, dar cum trebuie întotdeauna să pari util când nu ești bogat, și cum pe de altă parte nu mai terminam cu studiile, situația nu putea să mai dureze. N-aveam destui bani ca să plec în America. „Du-te-n Africa!” mi-am zis atunci și m-am lăsat împins spre tropice, unde, mă asigurau, sunt de ajuns un pic de răbdare și o bună purtare ca să-ți faci imediat o situație.

Aceste pronosticuri mă făceau visător. Nu aveam prea multe calități, dar aveam desigur ținută, nimic de zis, o fire modestă, o politețe la îndemână și teama mereu de a nu întârzia și mai ales grija de a nu trece niciodată în viață înaintea altei persoane, delicatețe, ce mai...

Faptul că am putut să scap viu dintr-un abator internațional cuprins de demență, este oricum o referință de tact și de discreție. Dar să ne întoarcem la această călătorie. Cât timp am navigat în apele Europei, nu se anunța a fi prea rău. Pasagerii zăceau risipiți în umbra spațiilor dintre punți, în W.C-uri, în fumoar în grupulețe bănuitoare și fonfăite. Totul bine îmbâcsit de alcool și de cancanuri, de dimineată până seara. Râgâiau, moțâiau și vociferau rând pe rând, păreau a nu regreta nimic din Europa.

Vasul nostru avea un nume: *Amiralul Bragueton*. Nu se ținea pe apă decât datorită zugrăvelilor. Atâtea straturi acumulate ca niște învelișuri i-au constituit în cele din urmă un fel de a doua carcasă *Amiralului Bragueton*, ca niște foi de ceapă. Navigam spre Africa, cea adevărată, cea mare; cea a pădurilor nesfârșite, a miasmelor otrăvitoare, a singurătăților inviolabile, spre semeții tirani negri lâncezind pe la răspântiile fluviilor nesfârșite. Pe un pachet de lame „Pillet” voi schimba cu ei fildeşuri foarte lungi, păsări strălucitoare, sclave minore, mi se promisese. Viață, ce mai! Nimic comun cu această Africă jupuită de agenții și monumente, de drumuri de fier și câștiguri ușoare. O, nu! Mergeam s-o vedem în mustul ei, adevărata Africă! Noi pasagerii bețivi de pe *Amiralul Bragueton*!

Dar după ce trecurăm de coastele Portugaliei, lucrurile începură să se strice. Irezistibil, în fiecare dimineată la trezire, eram striviți de o atmosferă de etuvă nesfârșit de uncropită, neliniștitoare. Apa în pahare, marea, cearceafurile, sudoarea noastră, totul era leșios, cald. Imposibil de acum încolo, ziua, noaptea, să simți ceva răcoros în mână, sub fund, în gât, în afară de gheața cu whisky a barului. Atunci o abjectă disperare s-a abătut asupra pasagerilor de pe *Amiralul Bragueton*, condamnați să nu se îndepărteze de bar, subjuțați, ținuți de ventilatoare, lipiți de bucățelele de gheață, mereu gata să schimbe amenințări și regrete în cadențe incoerente.

N-a durat mult. În această stabilitate disperată a căldurii, tot conținutul uman al vasului s-a coagulat într-o masivă bețivănie. Se mișcau fără vlagă între punți ca niște caracatițe pe fundul unei băi cu apă stătută. Începând din acest moment, văzurăm țâșnind la suprafață neliniștitoarea natură a albilor, provocată, eliberată, deșucheată, în sfârșit, adevărata lor natură, exact ca și în război. Etuva tropicală scotea la iveală instinctele tot așa cum broaștele și viperele se lăteau în luna lui august, pe zidurile crăpate ale închisorilor. În frigul Europei, sub cețurile pudice ale nordului, nu poți, înafară de perioada masacrelor, decât să bănuiești colcăitoarea cruzime a fraților noștri, dar putregaiul din ei invadează suprafața de îndată ce-i muncește febra ignobilă a tropicelor. Atunci își dau drumul fără rușine și mârșăvia triumfă și ne acoperă în întregime. Aceasta este mărturisirea biologică. De îndată ce munca și frigul nu ne mai constrâng, slăbesc menghina, poți vedea la albi, ceea ce descoperi pe o plajă veselă, după ce marea s-a retras: adevărul, bălți puțind greu, crabi, hoit și balegă.

Astfel, odată trecuți de Portugalia, toată lumea de pe vas începu să-și elibereze instinctele cu turbare, ajutându-se de alcool, și cu acel sentiment de plăcere intimă pe care îl procură o gratuitate absolută a călătoriei, mai ales militarilor și funcționarilor în activitate. Să te simți hrănit, culcat, adăpat pe nimic patru săptămâni consecutiv, ce credeți, e destul, nu-i așa, ca-n sinea ta să delirezi de economie? Eu, singurul plătitor al călătoriei, fui socotit prin urmare, de îndată ce această particularitate fu descoperită, de o nerușinare sfruntată, clar de nesuportat.

Dacă aș fi avut cât de cât experiența mediilor coloniale, la plecarea din Marsilia, m-aș fi târât, tovarăș de călătorie nedemn, în genunchi, cerând iertarea, mila acestui ofițer de infanterie colonială, pe care-l întâlneam peste tot, cel mai înalt în grad, și m-aș fi umilit pe deasupra pentru mai multă siguranță și la picioarele funcționarului celui mai bătrân. Poate atunci, acești pasageri fantastici m-ar fi tolerat în mijlocul lor fără greutate? Dar ignoranta, inconștienta mea pretenție de a respira alături de ei era cât pe-acum să mă coste viața.

Nu ești niciodată destul de circumspect. Datorită unei oarecare abilități, n-am pierdut atunci decât restul

de amor-propriu ce-mi mai rămăsese. Și iată cum se petrecură lucrurile. La câțva timp după ce trecurăm de insulele Canare, aflai de la un chelner de cabină că toți căzuseră de acord că sunt pozeur, adică insolent?... Că mă bănuiau de codoșlăc și în același timp de pederastie... C-aș fi și cocainoman... Dar asta, așa, în treacăt... Apoi își făcu loc ideea că probabil am fugit din Franța ca să scap de urmările unor pungășii dintre cele mai grave. Dar asta nu era decât începutul încercărilor mele. De abia atunci aflai despre obiceiul impus pe această rută de a nu fi acceptați decât cu extremă circumspecție, însoțită de altfel de tracasări, pasagerii plători; adică cei care nu se bucurau nici de gratuitatea militară, nici de aranjamentele birocratice, coloniile franceze aparținând, se știe, de fapt nobilimii „Anuarelor”.

Nu există la urma urmei decât foarte puține motive pentru un civil necunoscut să se aventureze prin părțile acelea... Spion, suspect, găsiră o mie de motive să mă privească chiorăș, ofițerii drept în ochi, femeile surzând cu subînțelesuri. Curând servitorii ei înșiși, încurajați, începură să schimbe în spatele meu remarci grosolan de caustice. Nu se mai îndoia nimeni că eu eram cel mai insuportabil mârlan de la bord, și ca să zic așa singurul. Iată ceva care promitea.

Stăteam la masă cu patru funcționari de poștă din Gabon, hepatici, știrbi. Familiari și prietenoși la începutul traversării, nu-mi adresară mai apoi nici o vorbă. Adică de îndată ce fui pus, printr-un acord tăcut, sub regimul unei supravegheri colective. Nu mai ieșeam din cabina mea decât cu infinite precauții. Aerul atât de încins îmi apăsa epiderma ca o greutate. În pielea goală, cu zăvorul tras, nu mă mai mișcăm și încercam să-mi imaginez ce plan diabolicii pasageri putuseră concepe ca să mă piardă. Nu cunoșteam pe nimeni la bord și totuși fiecare părea să mă cunoască, semnalmentele mele trebuie să se fi precizat brusc în mintea lor, ca cele ale criminalului celebru pe care le publică jurnalele.

Dețineam fără să vreau rolul indispensabilului infam și abject și nemernic, rușinea speciei umane, semnalat pretutindeni de-a lungul secolelor, de care lumea întreagă auzise vorbindu-se ca despre dracul sau bunul Dumnezeu, dar care rămânea atât de divers, de cețos, pe pământ și în viață, pe scurt insesizabil. Le trebuiau, pentru a-l izola, nemernicul, a-l identifica, a pune mâna pe el, împrejurările excepționale care nu se puteau întâlni decât pe bordul acesta strâmt.

O adevărată bucurie generală și morală se anunța la bordul *Amiralului Bragueton*. Păcătosul nu va mai scăpa de soarta lui. Acela eram eu.

Numai acest eveniment și merita toată călătoria. Izolat printre acești dușmani neașteptați, mă străduiam cât puteam să-i identific fără ca ei să mă observe. Ca să reușesc îi spionam fără rușine, dimineața mai ales prin hubloul cabinei mele, înainte de micul dejun, luând aer, păroși de la pubis până la sprâncene și de la rect până la tălpi, în pijama, transparent în soare; trântiți de-a lungul bastingajului cu paharul în mână, se adunau acolo să râgâie, dușmanii mei, amenințând să borască totul în jurul lor, mai ales căpitanul cu ochii bulbucați și injectați pe care ficatul îl muncea temeinic încă din zori. Cu regularitate la trezire, cerea noutăți despre mine celorlalți cheflii, dacă „nu mi l-ați făcut vânt peste bord” întreba. „Ca pe un scuipat”, și, ca să le dea și imaginea în același timp, scuipa în marea spumoasă. Ce glumă!

Amiralul nu înainta deloc, se târa mai degrabă, fornăind de la un ruluiu la altul. Nu era o călătorie, era un fel de boală. Membrii acestui conciliu matinal, când îi examinam din colțul meu, îmi păreau cu toții destul de bolnavi, malarici, alcoolici, sifilitici fără îndoială, decăderea lor, vizibilă de la zece metri, mă consola un pic de propria mea hăituiala. La urma urmei erau și ei niște înfrânți ca și mine, acești Matamori!... Mai făceau doar pe fanfaronii! Singura diferență! Țânțarii se însărcinaseră să-i stoarcă de ultimele puteri, și să le distileze în vene acele otrăvuri fără leac... Treponema la ora aceea le pilea arterele... Alcoolul le umfla ficiții... soarele le despica rinichii... Păduchii li se lipeau de păr și exema de pielea burții... Lumina sfârâind le va prăji în cele din urmă retina!... În scurt timp ce le va mai rămâne? Un boț de creier... Ce să facă cu el, oare?... Acolo unde mergeau? Să se sinucidă? Numai la asta le mai putea servi creierul acolo unde mergeau... Orice s-ar fi spus, nu-i deloc plăcut să îmbătrânești într-o țară fără distracții... Unde ești obligat să te privești în oglinda cu argintul mucezit cum devii din ce în ce mai putregăios, din ce în ce mai urât... Putrezești repede între verdețuri, mai ales când e o căldură atroce.

Nordul cel puțin îți conservă cărnurile; sunt întotdeauna palizi oamenii din nord. Între un suedez mort și un tânăr nedormit, puțină diferență. Dar colonialul este deja plin de viermi o zi după debarcare. Numai pe ei îi așteaptă acești infinit de laborioși viermuși și nu-i vor părăsi decât hăt bine dincolo de viață; saci de larve.

Mai aveam încă opt zile de mare înainte de a face escală în fața Bragamansului, primul pământ promis. Aveam senzația că stau pe o cutie de exploziv. Nu mai mâncam aproape nimic pentru a evita să mă duc la masa lor și să traversez punțile în plină zi. Nu scoteam nici o vorbă. Nu mă vedeau niciodată plimbându-mă. Era greu să fii atât de puțin pe vas ca mine, locuind totuși acolo.

Chelnerul meu de la cabină, tată de familie, îmi mărturisi că străluciții ofițeri coloniali juraseră, cu paharul în mână, să mă pălmuiască la prima ocazie și să mă arunce peste bord. Când îl întrebam de ce, nici el

nu știa nimic și chiar se întreba la rândul lui ce putusem să fac ca să ajung aici. Rămâneam cu îndoiala. Și o puteam duce mult timp așa. Eram un nespălat și cu asta basta.

N-o să mă mai las înșelat să călătoresc cu oameni atât de greu de mulțumit. Mai erau și atât de lipsiți de ocupație, închiși cu ei înșiși treizeci de zile, că-ți trebuia foarte puțin să-i scoți din fire. Dealtfel, în viața de toate zilele, să ne gândim că cel puțin o sută de indivizi de-a lungul unei singure zile foarte obișnuite ne doresc biata noastră moarte, de exemplu toți cei pe care îi încurcăm, grăbiți la coadă în urma noastră la metrou, toți cei care trec prin fața apartamentului nostru și nu au și ei unul, toți cei care doresc să terminăm de făcut pipi ca să facă și ei, în sfârșit copiii noștri și mulți alții. Mereu. Te obișnuiești. Pe un vas se observă mai bine această grabă, și e mai supărător.

În această etuvă mocnită, sudoarea acestor ființe opărite se concentrează, presentimentele absolutei singurătăți coloniale care-i va învălui curând pe ei și destinul lor îi fac să geamă de pe acum ca niște muribunzi. Se agață, mușcă, se sfâșie, se bârfesc. Importanța mea la bord creștea prodigios de la o zi la alta. Rarele mele apariții la masă, oricât de furișate și neobservate mă străduiam să le fac, luau amploarea unor adevărate evenimente. De îndată ce intram în sala de mese, cei o sută douăzeci de pasageri tresăreau, șuşoteau...

Ofițerii coloniali, bând copios aperitiv după aperitiv, adunați în jurul mesei căpitanului, administratorii-tutungii, institutoarele congoleze mai ales, din care *Amiralul Bragueton* transporta o întregă alesătură, toți din supoziții răuvoitoare în deducții calomnioase, ajunseseră să-mi acorde în cele din urmă o importanță infernală.

La îmbarcarea din Marsilia nu eram decât un neînsemnat visător, dar acum, sub efectul acestei concentrații iritante de alcoolici și vaginuri nerăbdătoare, mă văzui înzestrat, de nerecunoscut, cu un tulburător prestigiu.

Comandantul vasului, mare pișicher traficant și plin de negi care-mi strângea mâna cu plăcere la începutul traversării, de fiecare dată când ne întâlneam, acum nu părea să mă mai recunoască, așa cum eviți pe un om căutat pentru o afacere dubioasă, vinovat... De ce? Când ura oamenilor nu comportă nici un risc, prostia lor se lasă repede convinsă, motivele vin singure.

După cele ce credeam a observa, în reaua credință compactă în care mă zbăteam, una din domnișoare anima elementul feminin al cabalei. Se întorcea în Congo să dea ortul popii, cel puțin așa speram, târfa. Aproape nu-i mai părăsea pe ofițerii coloniali cu torsurile mulate în cârpele lor glorioase și împodobiți pe deasupra și cu jurământul pe care-l făcuseră să mă strivească nici mai mult nici mai puțin decât ca pe o infectă lipitoare, mult înainte de viitoarea escală. Se întrebau pe rând dacă voi fi tot atât de respingător, strivit, cum eram în forma mea obișnuită. Pe scurt, se amuzau. Această domnișoară le ațâța verva, chema furtuna pe puntea *Amiralului Bragueton*, și n-avea să se astâmpere până ce nu mă vor fi adunat carne vie, dezbarat pentru totdeauna de imaginara mea obrăznicie, pedepsit de a fi îndrăznit să exist în fond, bătut cu turbare, însângerat, stâlcit, implorând mila sub cizma și pumnul unuia dintre acești flăcăi, a cărui activitate musculară, splendidă mânie, ardea de dorința de a o admira. Scenă de nobil măcel care i-ar fi înviorat ovarele ofilite. Tot atât de prețios cât violul unei gorile. Timpul trecea și e periculos să lași prea mult așteptate coridele. Animalul eram eu. Vasul întreg o cerea, fremăta până-n buncăre.

Marea ne închidea în acest circ țintuit în șuruburi. Mașiniștii erau și ei la curent. Și cum nu mai aveam decât trei zile până la escală, zile decisive, mai mulți toreros se oferiră. Cu cât îl ocoleam mai mult, cu atât scandalul devenea mai agresiv, mai iminent în privința mea. Sacrificatorii își exersau mâna. Mă încolțiseră între două cabine în spatele unei cortine. Am scăpat ca prin urechile acului, dar era foarte periculos să mă mai duc la closet. Când nu mai avurăm decât aceste trei zile de mare în fața noastră, am profitat ca să renunț la toate nevoile mele naturale definitiv. Hublourile îmi ajungeau. În jurul meu totul era copleșit de ură și plictiseala. Și trebuie să vă mărturisesc că este absolut incredibilă plictiseala la bord, cosmică, ce mai vorbă. Acoperă marea, vasul și cerurile. Oamenii înțelepți și tot devin bizari, darămite aceste brute himerice.

Un sacrificiu! Trebuia să trec și prin asta. Lucrurile se precizară într-o seară după cina la care luasem parte hărțuit de foame. Am ținut nasul în farfurie tot timpul, neîndrăznind nici măcar să-mi scot batista să mă șterg. Nimeni, niciodată n-a mâncat mai discret decât mine. Din sala mașinilor simțeau urcând sub fund o măruntă și neîncetată vibrație. Vecinii mei de masă erau probabil la curent cu ceea ce se hotărâse în privința mea, căci începură, spre uimirea mea, să-mi vorbească liber și amabil, despre dueluri și spade și să-mi pună întrebări... Exact în acest moment institutoarea, cea căreia îi mirosea gura atât de tare, se îndreptă spre salon. De abia avui timp să observ că purta o rochie din dantele de mare ținută, că se și așeză la pian cu o grabă crispată, să cânte, dacă se poate spune așa ceva, câteva arii pe care nu le termina niciodată. Ambianța devenise foarte tensionată și suspectă.

Nu făcui decât un salt ca să mă refugiez în cabina mea. Eram ca și ajuns când unul din căpitanii coloniști, cel mai fudul, cel mai musculos dintre toți, îmi bară net drumul, fără violență, dar ferm. „Să urcăm pe punte”, mă invită el. Ajunserăm din câțiva pași. Pentru această ocazie, își pusese chipiul lui cel mai aurit, se

încheiase de la brăcinar până la gât, ceea ce nu mai făcuse de la plecarea noastră. Eram deci în plină ceremonie dramatică. Nu-mi era la îndemână, inima îmi bătea la înălțimea buricului.

Acest preambul, această impecabilitate anormală mă făcu să presimt o execuție lentă și dureroasă. Omul acesta îmi făcea impresia unei bucăți de război zvârlită brusc în calea mea, îndărătnică, asasină, de neclintit.

În spatele lui, blocându-mi ușa interpunții, se iviră în același timp patru ofițeri subalterni, extrem de atenți, escorta Fatalității.

Deci nici o posibilitate de scăpare. Această interpelare fusese minuțios pusă la punct. "Domnule, aveți în fața dumneavoastră pe căpitanul Frémizon din trupele coloniale! În numele camarazilor mei și al pasagerilor acestui vas pe drept cuvânt indignați de incalificabila dumneavoastră conduită, am onoarea să vă cer explicații!... Anumite vorbe pe care le-ați spus la adresa noastră de la plecarea dumneavoastră din Marsilia sunt inacceptabile!... Iată momentul, domnule, de a vă da pe față nemulțumirile!... De-a susține cu voce tare ceea ce colportăți cu nerușinare pe furiș de douăzeci și una de zile! Să ne spuneți în sfârșit ce gândiți!..."

Simții, auzind aceste vorbe, o imensă ușurare. Mă temeam de vreo condamnare la moarte imparabilă, dar îmi ofereau, pentru că îmi vorbise căpitanul, o porțiță de scăpare. Mă năpustii spre această zare de noroc. Orice posibilitate de lașitate devine o magnifică speranță pentru cel care se pricepe s-o folosească. Asta e părerea mea. Nu trebuie să te arăți niciodată mofturos în ceea ce privește mijlocul de a scăpa de un măcel și nici să-ți pierzi timpul căutând motivele unei persecuții al cărei obiect ești. Să scape îi este de ajuns unui înțelept.

– Domnule căpitan! Îi răspunsei cu vocea atât de convingătoare cât puteam s-o am în acel moment, ce eroare extraordinară sunteți gata să comiteți! Dumneavoastră! Eu! Cum să-mi atribuiți mie sentimente de o asemenea perfidie? E mult prea nedrept! Aș putea muri de supărare! Cum? Eu, ieri încă apărătorul scumpei noastre patrii! Eu, al cărui sânge s-a amestecat cu al dumneavoastră ani și ani de-a lungul unor nenumărate bătălii! Mă copleșiți cu atâta nedreptate, domnule căpitan!

Apoi adresându-mă grupului întreg:

– Căror abominabile bârfeli ați fost victime, domnii mei? Să ajungeți să credeți că eu, fratele dumneavoastră, la urma urmei, m-aș fi încăpățânat să răspândesc imunde calomnii pe socoteala eroicilor ofițeri! Asta e prea mult! Mult prea mult! Și tocmai în momentul în care ei se pregătesc, acești eroi, acești incomparabili eroi, să reia, și cu ce curaj, paza sfântă a nemuritorului nostru imperiu colonial! urmași eu. Acolo unde neprețuiții soldați ai rasei noastre s-au acoperit de glorie eternă! Mangin! Faidherbe, Gallieni!... Ah! Domnule căpitan! Eu? așa ceva?

Așteptam. Speram să fi fost emoționant. Din fericire fui pentru o secundă. Fără întârziere atunci, profitând de acest armistițiu de bălbâieli, mersei drept spre el și-i apucaii cele două mâini, strângându-le cu emoție.

Eram mai liniștit avându-i mâinile între ale mele, prizoniere. Și tot ținându-le așa, continuai să-i explic cu volubilitate și tot dându-i dreptate de mii de ori, îl asiguram că totul între noi trebuie luat de la capăt și altfel de data asta! Că naturala și stupida mea timiditate singură era izvorul acestei fantastice neînțelegeri! Că desigur conduita mea ar fi putut fi interpretată ca un dispreț de neconceput pentru acest grup de pasageri și pasagere, „eroi și persoane încântătoare totodată... Providențială reuniune de mari caractere și talente... Fără să uităm pe doamne, incomparabile muziciene, podoabe ale bordului!..." Și tot cerându-i într-una iertare, solicitai în încheiere să fiu admis fără amânare și fără nici o restricție în sânul veselului lor grup patriotic și fratern... și-n care țineam din acest moment și pentru totdeauna să figurez... Fără să-i las mâinile, îmi dublai elocvența.

Atât timp cât nu ucide, militarul e un copil. Îl câștigi ușor. Neavând obiceiul să gândească, de îndată ce-i vorbești este obligat să se hotărască la eforturi copleșitoare ca să înțeleagă. Căpitanul Frémizon nu mă ucidea, nici nu era gata să bea, nu făcea nimic cu mâinile, nici cu picioarele, încerca numai să gândească. Era mult prea mult pentru el. De fapt îl țineam de cap.

Treptat cât timp dură această probă de umilință, simțeam amorul meu propriu, și așa gata să mă părăsească, estompându-se și mai mult, și apoi părăsindu-mă, abandonându-mă de tot, ca să zic așa oficial. Orice s-ar spune este un moment agreabil. De la acest incident am devenit pentru totdeauna foarte liber și suplu, moralmente se înțelege. Poate de frică ai mai ales nevoie ca să te descurci în viață. În ceea ce mă privește n-am mai dorit alte arme din ziua aceea, sau alte virtuți.

Camarazii militarului șovăielnic, veniți și ei acum dinadins ca să șteargă sângele și să joace arșice cu dinții mei risipiți, trebuiră să se mulțumească, în loc de triumf, să-mi prindă vorbele din aer. Civiliii alergând fremătători la anunțul unei execuții capitale arborau acum niște mutre dezolate. Cum nu știam prea bine ce îndrugam, în afară de faptul că trebuia să rămân cu orice preț în nota lirică, tot ținând mâinile căpitanului, fixam un punct nevăzut în ceața, vâscoasă prin care *Amiralul Bragueton* înainta suflând și scuipând de la o învârtitură de elice la alta. În sfârșit, ca să termin, am riscat, învârtind un braț deasupra capului, lăsând una din mâinile căpitanului, una singură, și m-am lansat în următoarea perorație: „Între noi vitejii, oare nu trebuie să ne

înțelegem până la urmă, domnilor ofițeri? Trăiască Franța atunci, Dumnezeii mă-sii! Trăiască Franța!" Era trucul sergentului Branledore. Reuși și în cazul acesta. Singurul caz în care Franța îmi salvă viața. Până atunci se întâmplase mai degrabă contrariul. Observai printre auditori un mic moment de ezitare, dar oricum îi este foarte greu unui ofițer, oricât de prost dispus ar fi, să pâlmuiască un civil, în public, tocmai când acesta strigă atât de tare cât strigasem eu: „Trăiască Franța!" Ezitarea asta mă salvă.

Prinsei două brațe la întâmplare din grupul de ofițeri și invitai pe toată lumea să se cinstească la bar în sănătatea mea și pentru împăcarea noastră. Acești viteji nu rezistară decât un minut și apoi băurăm două ore. Numai femelele de la bord ne urmăreau din ochi, tăcute și treptat decepționate. Prin hublourile barului, o zăream printre altele pe îndârjita pianistă institutoare într-un du-te-vino continuu, în mijlocul unui grup de pasagere, hiena. Bănuiau ele exact, putorile, că scăpasem din cursă datorită unei viclenii și-și promiteau să mă prindă la cotitură. În acest timp, noi bărbații beam fără oprire sub inutilul dar năucitorul ventilator, care-și dădea duhul măcinând fără încetare încă de pe lângă Insulele Canare bumbacul leșios al atmosferei. Și tot mai aveam nevoie de vervă, de o limbuție pe placul noilor mei prieteni, nesperioasă. Nu mai conteneam ca să nu mă dau de gol, admirându-le patriotismul, și tot ceream și-i tot rugam pe acești eroi să-mi spună întâmplări și povești despre vitejia colonială. Faptele de vitejie, ca și porcăriile, plac întotdeauna tuturor militarilor de oriunde. Ceea ce trebuie în fond ca să obții un fel de pace cu oamenii, ofițeri sau nu, armistițiu fragil, ce-i drept, dar prețios oricum, este să le permiți în toate împrejurările să se etaleze, să se tăvălească în lăudăroșeni imbecile. Nu există vanitate inteligentă. Vanitatea e un instinct. Și nu există om care să nu fie înainte de toate vanitos. Rolul de periută admirativă este aproape singurul în care omul își tolerează semenul cu o oarecare plăcere. Cu acești soldați nu aveam nevoie să cheltuiesc prea multă imaginație. Era destul să mă minunez continuu. E ușor să ceri mereu și mereu întâmplări din război. Acești tovarăși erau înzăuați în ele. Eram parcă din nou în vremea frumoaselor zile de spital. După fiecare din povestirile lor, nu uitam să punctez aprecierea mea, cum mă învățase Branledore, printr-o frază măreață: „Ei bine, iată o adevărată pagină de Istorie"! Nimic mai bun decât această formulă. Începui să devin din ce în ce mai interesant pentru acest cerc, căruia mă raliaseam pe furiș. Oamenii aceștia se puseră să povestească despre război atâtea baliverne câte auzisem eu altădată și câte mai târziu povestisem eu însumi, pe când eram în concurență imaginativă cu amicii de la spital. Numai cadrul acestora era diferit și minciunile lor se agitau de-a lungul pădurilor congoleze în loc de Vosges sau Flandra.

Domnul căpitan Frémizon, cel care cu o clipă mai înainte numai se oferise să purifice bordul de infecta mea prezență, de când văzuse felul meu de a asculta mai atent ca oricine, începu să-mi descopere mii de plăcute calități. Fluxul arterelor lui era parcă ușurat de efectul originalelor mele elogii, viziunea i se lumina, ochii striaiți și însângezați de alcoolic înveterat îi scânteiară în cele din urmă străpungând abrutizarea, iar cele câteva îndoeli din adâncul lui pe care le putuse concepe asupra propriei lui valori și care-l mai cuprindeau încă în momentele lui de depresiune, se estompară pentru un timp, adorabil, prin minunatul efect al inteligențelor și pertinentelor mele comentarii.

Evident, eram un creator de euforie! Își plezneau coapsele de plăcere! Numai eu știam să le fac viața agreabilă cu toată această jilăveală muribundă! Nu ascultam eu de altfel fermecat?

Amiralul Bragueton în timp ce noi divagam în felul acesta, își micșoră și mai mult viteza, domolindu-se în propriu-i must; nici un atom de aer mobil în jurul nostru, mergeam probabil de-a lungul coastei, dar atât de greu, că mi se părea că înaintam într-o melasă.

Melasă și cerul deasupra bordajului, nimic decât un plasture negru și topit după care mi se scurgeau ochii. Să mă întorc în noapte era marea mea dorință, chiar asudat și gemând, în orice fel și oricum la urma urmei! Frémizon nu mai contenea povestind despre el. Pământul îmi părea foarte aproape, dar planul escapadei mele îmi trezea mii de motive de neliniști... Puțin câte puțin, conversația noastră încetă să mai fie cazonă pentru a deveni deocheată și apoi de-a dreptul porcoasă, în sfârșit, atât de dezlânată, că nu mai știai de unde s-o apuci ca s-o continui; unul după altul conviviile mele renunțară și adormiră și sforăitul îi copleși, dezgustător somn care le râcăia profunzimele nasului. Acum sau niciodată era momentul să dispar. Nu trebuie să lași să-ți scape aceste pauze de cruzime pe care le impune oricum natura chiar organismelor celor mai vicioase și mai agresive din lume.

Ancorasem acum la o distanță mică de coastă. Nu se zăreau decât câteva felinare oscilând de-a lungul malului.

Pe lângă vas se înghesuiră foarte repede vreo sută de pirogi tremurătoare încărcate de negri care răcneau. Acești negri asaltară punțile pentru a-și oferi serviciile. În câteva secunde, îmi dusei la scara de coborâre cele câteva bagaje pregătite pe furiș și mă cărăbăanii pe urmele unuia din acei barcagii ale cărui trăsături și umblet erau aproape în întregime ascunse de întuneric. La baza pasarelei, și la suprafața apei clipocind mă interesai de destinația noastră.

– Unde suntem? întrebai.

– La Bambola-Fort-Gono! îmi răspunse această umbră.

Începurăm să plutim în voie cu mari lovituri de vâsle. Îi ajutai și eu ca să înaintăm mai repede.

Mai avui timp să-i zăresc încă o dată, în timp ce fugeam, pe primejdioșii mei tovarăși de bord. La lumina felinarelor interpușilor, zdrobiți de năuceală și de gastrită continuau să fermenteze grohând prin somn. Ghiftuiți, tăvăliți, semănau acum între ei, ofițeri, funcționari, ingineri și percepatori, buboși, burduhoși, verzui, claie peste grămadă, ca două picături de apă. Câinii seamănă cu lupii când dorm.

Câteva clipe mai târziu atingeam pământul și noaptea mai compactă încă sub copaci, iar în spatele nopții toate complicitățile tăcerii.

În această colonie Bambola-Bragamance, deasupra tuturor stăpânea Guvernatorul. Militarii și funcționarii lui abia dacă îndrăzneau să respire când el catadicsea să-și coboare privirile până la persoanele lor.

Mult sub acești notabili, comercianții așezați aici păreau să fure și să prospere mai ușor decât în Europa. Nici o nucă de cocos, nici o arahidă a întregului teritoriu nu scăpa de jaful lor. Funcționarii înțelegeau bine, pe măsură ce deveneau mai oboșiți și mai bolnavi, că-și bătuseră joc de ei făcându-i să vină aici ca să nu le dea în cele din urmă decât galoane și formulare de completat și aproape deloc bani. Așa că se uitau chiorâș la comercianți. Elementul militar, mai abrutizat decât celelalte două, înghițea glorie colonială și ca să nu-i rămână în gât, kilograme de chinină și kilometri de regulamente.

Toată lumea devenea, se înțelege de la sine, tot așteptând să coboare termometrul, din ce în ce mai nemiloasă. Ostilitățile particulare și colective erau interminabile și de neînțeles, între militari și administrație, și apoi între aceștia din urmă și comercianți, și apoi între aceștia aliați temporar contra celorlalți, și apoi toți împotriva negrilor, și în sfârșit negrii între ei. Astfel rarele energii care scăpau paludismului, setei, soarelui, se consumau în uri atât de mușcatoare, atât de stăruitoare, că mulți dintre coloniști crăpau în cele din urmă pe loc otrăviți de ei înșiși ca scorpionii.

Totuși această anarhie foarte virulentă se afla bine îngrădită de o poliție ermetică, precum crabii în panierul lor. Înjurau în zadar funcționarii, și apoi Guvernatorul găsea de altfel de recrutat, ca să-și mențină colonia sub ascultare, toți polițaii milogi de care avea nevoie, tot pe atâția negri îndatorați pe care mizeria îi alunga cu miile spre coastă, învinși de comerț, veniți în căutarea unei bucăți de pâine. Îi învățau pe acești recruți dreptul și modalitatea de a-l admira pe Guvernator. Avea aerul că plimbă, Guvernatorul, pe uniformă lui tot aurul finanțelor sale și în plin soarele nămiezii, nu-ți venea a crede ochilor, fără să mai punem la socoteală penele.

Mergea la Vichy în fiecare an, Guvernatorul, și nu citea decât „Journal officiel”. O mulțime de funcționari trăia cu speranța că într-o zi se va culca cu nevasta lor, dar Guvernatorului nu-i plăceau femeile. Nu-i plăcea nimic. Scăpând de fiecare nouă epidemie de febră galbenă, Guvernatorul supraviețuia ca-ntr-o vrajă, în timp ce atâția dintre cei care vroiau să-l îngroape crăpau ca muștele la prima molimă.

Lumea își aducea aminte că la un oarecare „14 iulie”, pe când trecea prin fața frontului de trupe al Reședinței, jucându-și calul înconjurat de spahiii din garda sa, singur înaintea unui ditamai drapelul, un sergent exaltat de febră fără îndoială se aruncase în fața calului strigându-i: „Piei, drace!” Părusse foarte afectat Guvernatorul de acest fel de atentat, care rămase de altfel fără explicație.

E greu să privești drept în față oamenii și lucrurile de la tropice, din cauza culorilor pe care le emană. Sunt mereu în efervescență culorile și obiectele. O cutiuță de sardele deschisă în plină amiază pe drum răspândește atâtea reflexe diferite că te poate orbi. Trebuie să fii foarte atent. Nu se află acolo decât oameni isterici și lucrurile se străduiesc și ele să devină. Viața nu-i de suportat decât la căderea nopții, dar și întunericul este imediat acaparat de roiurile de țânțari. Nu unul, nu doi sau o sută, ci bilioane. A scăpa în aceste condiții devine o operă autentică de apărare. Carnaval ziua, ciur noaptea, război pe tăcute.

Când adăpostul în care te retragi, și care pare chiar primitiv, s-a liniștit în sfârșit, termita vin să-ți ia în stăpânire construcția, etern ocupate cum sunt nerușinatele, să-ți halească stâlpii colibeii. Vină atunci uraganul peste această șubredă dantelărie și străzi întregi vor fi evaporate.

Orașul Fort-Gono unde eșuasem se ițea astfel, precară capitală a Bragamance-ului, între mare și pădure, echipată însă, împodobită cu tot ce-i trebuia în materie de bănci, spelunci, cafenele, terase, ba chiar și un birou de recrutare, pentru a fi o mică metropolă, fără să uităm parcul Faidherbe și bulevardul Bugeaud, destinate plimbării, ansamblu de construcții de un roșu aprins în mijlocul zgrunțuroaselor faleze, pline de larve și bătucite de generații de garnizonari și administratori besmetici.

Elementul militar bombănea pe la ora cinci în jurul aperitivelor, a lichiorurilor ale căror prețuri, în momentul când soseam eu, tocmai se majoraseră. O delegație de clienți ar fi solicitat Guvernatorului să adopte o hotărâre care să interzică cârciumarilor să stabilească de capul lor prețurile curente la absint și la cassis. Dacă

stăteai să-i asculți pe unii clienți, colonizarea devenea din ce în ce mai penibilă din cauza gheții. Introducerea gheții în colonii, era adevărat, fusese semnalul devirilizării colonizatorului. De acum încolo, lipit din obișnuință de aperitivul lui cu gheață, va trebui să renunțe colonizatorul să domine clima numai prin stoicismul său. Alde Faidherbe, Stanley, Marchand, să observăm în treacăt, nu bârfeau berea, vinul, și apa caldă și mocirloasă pe care au băut-o ani și ani fără să se plângă. Aici e totul. Iată cum se pierd coloniile.

Am mai aflat multe altele la umbra palmierilor care creșteau, în schimb, plini de o sevă provocatoare de-a lungul acestor străzi cu locuințe fragile. Numai această violență de verdeață neobișnuită împiedica locul să semene foarte tare cu Garenne-Bezons.

Noaptea, prostituția indigenă era în toi printre nurașii de țânțari harnici și mustind de febră galbenă. O prospătură de elemente sudaneze venea să ofere celui în plimbare tot ce era mai atrăgător sub paniole. La prețuri foarte rezonabile puteai să ai o familie întreagă timp de o oră sau două. Mi-ar fi plăcut să hoinăresc din sex în sex, dar fui obligat să-mi caut un loc de muncă.

Directorul Companiei Pordurière din Micul Congo căuta, mă asiguraseră, un funcționar începător pentru a ține una din factoriile sale din junglă. M-am prezentat fără întârziere să-i ofer incompetentele dar grăbile mele servicii. Nu-mi rezervă o primire prea încântătoare directorul. Acest maniac – trebuie să-i zic pe nume – locuia nu departe de reședința Guvernatorului, într-un pavilion spațios, construit din lemn și rogojini. Înainte chiar de a mă privi, îmi puse câteva întrebări foarte brutale despre trecutul meu și apoi, un pic mai calmat de răspunsurile mele toate naive, disprețul lui în ceea ce mă privea luă o întorsătură mai indulgentă. Totuși nu găsi deloc de cuvânt să mă poftescă să stau.

– După hârtiile duminiciale văd că știi un pic de medicină? remarcă el.

I-am răspuns că-ntr-adevăr făcusem ceva studii în acest domeniu.

– O să-ți folosească atunci! făcu el. Dorești puțin whisky?

Eu nu beam. „Vrei să fumezi?” Și iar refuzai. Această abținere îl surprinse. Chiar se strâmbă.

– Nu-mi plac deloc funcționarii care nu beau, nici nu fumează... Ești cumva pederast?... Nu? Cu atât mai rău!... Oamenii de soiul ăsta ne fură mai puțin decât alții... Am observat din experiență... Se atașează... În sfârșit, dădu el înapoi, în general mi s-a părut a remarca această calitate a pederastilor, acest avantaj... Poate o să dovedești contrariul!... Și apoi fără pauză: Ți-e cald? O să te obișnuiești! Va trebui să te obișnuiești de altfel! Cum ai călătorit?

– Dezagreabil! i-am răspuns.

– Ei bine, prietene, încă n-ai văzut nimic, o să mai stăm de vorbă noi despre țara asta după ce ai să petreci un an la Bikomimbo, acolo unde te trimit ca să înlocuiești un alt farsor...

Negresa lui, ghemuită în apropierea mesei sale, își masa picioarele și le curăța cu o surcea.

– Pleacă, putoare! îi zvârli stăpânul. Du-te și-mi caută boy-ul! Și gheață!

Boy-ul cerut sosi foarte încet. Directorul se sculă atunci, agasat, și printr-o destindere, îl primi pe boy cu o pereche formidabilă de palme și două lovituri de picioare răsunătoare în burtă.

– Oamenii ăștia or să mă omoare, asta e! prezise directorul suspinând. Se prăbuși în fotoliul său garnisit cu o pânză galbenă murdară și destrămată.

– Te rog, bătrâne, făcu el deodată foarte familiar și parcă eliberat pentru un timp de brutalitatea pe care o comisese, dă-mi cravașa și chinina... sunt pe masă... N-ar trebui să mă-nfurii așa... E tâmpit să cedezi temperamentului...

Din casa lui aveam sub ochi portul fluvial care sclipea jos printr-o perdea de praf atât de densă, atât de compactă, că mai mult i se auzeau sunetele activității haotice decât i se distingeau detaliile. Șiruri de negri pe mal, muncind sub amenințarea bătei, descărcând, cală după cală, vapoarele niciodată goale, cățărându-se de-a lungul pasarelelor tremurătoare și înguste, cu coșul lor mare plin pe cap, în echilibru, printre înjurături, un fel de furnici verticale.

Era un du-te-vino în șiruri sacadate, învăluite într-un abur stacojiu. Printre aceste umbre muncind, unele purtau un mic punct negru pe spate, erau mamele care veneau să care și ele sacii cu fructe de palmier, cu copiii lor cu tot ca pe o greutate suplimentară. Mă întreb dacă furnicile ar putea face la fel.

– Nu-i așa, ai zice că aici e o veșnică duminică?... reluă glumind directorul. E vesel! E multă lumină! Femeile mereu în pielea goală! Ai observat? Și ce femei, nu-i așa? Ți se pare ciudat când vii de la Paris, nu-i așa? Și uită-te și la noi! Mereu în dril alb! Ca pe malul mării, vezi! Nimic mai frumos, nu? Niște comunianți, ce mai! Aici e mereu sărbătoare, ți-o spun eu! Un adevărat 15 august! Și așa-i până-n Sahara! Închipeie-ți!

Tăcea, apoi suspina, bombănea, mai repeta de două trei ori „rahat”, se ștergea și relua conversația.

– Acolo unde te duci pentru Companie, e în plină pădure, umezeală... La zece zile de aici... Mai întâi marea... Și apoi fluviul... Un fluviu tot roșu, ai să vezi... De cealaltă parte spaniolii... Cel pe care-l vei înlocui în această fabrică e un nemernic, bagă de seamă... Între noi... ți-o spun... Nu-l pot face cu nici un chip să ne

trimită socotelile, golanul! Cu nici un chip! Degeaba i-am trimis somații peste somații!... Omul nu-i prea mult timp cinstit când e singur, asta-i! Ai să vezi!... Ai să vezi și dumneata!... E bolnav, ne scrie! Auzi vorbă! Bolnav! Și eu sunt bolnav! Și ce-i cu asta! Toți suntem bolnavi! Dumneata însuși ai să fii bolnav și nu peste multă vreme! Nu-i un motiv! Mă doare pe mine-n cot că e el bolnav!... Compania mai întâi!... Ajuns acolo fă-i inventarul mai întâi!... Sunt provizii pentru cel puțin trei luni în această factorie și mărfuri pentru un an... N-o să duci lipsă!... Nu pleca noaptea mai ales... Nu te încrede... Negrii lui pe care o să-i trimită să te ia de pe mare te vor arunca probabil în apă. I-a-nvățat el! Sunt tot atât de parșivi ca și el! De asta sunt sigur! Le-a strecurat el două vorbe, negrilor, în privința dumitale!... Așa se face pe aici! Ia-ți și chinina, a dumitale, și numai pentru dumneata, înainte de-a pleca... E capabil să pună ceva într-a lui!

Directorul se săturase să-mi dea sfaturi, se sculă ca să mă concedieze. Acoperișul de tablă ondulată, de deasupra capului, părea să cântărească două mii de tone cel puțin, atât de mult adunase deasupra noastră tabla, toată căldura. Ne schimonoseam amândoi de atâta căldură. Să crăpăm, nu alta. Mai adăugă:

– Nu cred că merită osteneala să ne mai vedem înainte de plecarea dumitale, Bardamu! Aici totul te obosește! În sfârșit, am să merg poate la hangare să te supraveghez înainte de plecare!... Să scrii când ai să ajungi acolo... Există un curier pe lună... De aici pleacă curierul... Noroc bun, atunci!...

Și dispăru învăluit de propria-i umbră între cască și veston. I se vedeau foarte bine ațele tendoanelor gâtului, la ceafă, arcuite ca două degete pe care se sprijinea capul. Se mai întoarse o dată:

– Spune-i ăluia să coboare-n viteză aici!... Că am două vorbe să-i spun!... Să nu-și piardă timpul pe drum!... Ah! Hoitul! Mai ales să nu crape pe drum!... Ar fi păcat! Chiar păcat! Nemernicul!

Un negru din serviciul său mergea înaintea mea cu un felinar mare pentru a mă conduce spre locul unde trebuia să stau, în așteptarea plecării înspre acest plăcut Bikomimbo promis.

Mergeam de-a lungul aleelor unde toată lumea părea să fi ieșit după asfințit. Întunericul ciocănit de gonguri acoperea totul, întretăiat de cântece scurte și incoerente ca un sughiț, marele întuneric negru al ținuturilor calde, cu inima lui brutală de tam-tamuri care bat mereu prea repede.

Tânărul meu ghid luneca suplu pe picioarele goale. Probabil că prin tufișuri se aflau europeni în hoinăreală amoroasă, îi auzai cu vocile lor de albi, pe care le recunoșteai repede, agresive, false. Liliicii zburau fără încetare de colo până colo, brăzdând roiurile de insecte pe care lumina le atrăgea în drumul nostru. În fiecare frunză de copac se ascundea cel puțin un greier, judecând după zarva asurzitoare pe care o făceau cu toții la un loc.

Furăm opriți la răspântia a două drumuri, la jumătatea unei coline de un grup de tiraliori indigeni, care discutau lângă un sicriu așezat jos, acoperit de un drapel tricolor larg desfășurat.

Era un mort de la spital, pe care nu știau prea bine unde să-l îngroape. Ordinele erau vagi. Unii doreau să-l îngroape într-unui din câmpurile din vale, alții insistau pentru un loc în susul coastei. Trebuiau să Cadă ele acord. Ne-au cerut mie și boy-ului meu părerea în această chestiune.

În sfârșit purtătorii se hotărâră pentru cimitirul din vale mai degrabă decât pentru cel din deal, din cauza pantei. Mai întâlnirăm în drumul nostru trei tineri albi din rasa celor care frecventează duminica meciurile de rugby în Europa, spectatori pasionați, agresivi și gălbejiți. Aparțineau aici ca și mine Societății Porduriere și-mi arătară drumul spre acea casă în care se găsea, temporar, patul meu demontabil și portativ.

Plecarăm. Locuința era goală în afară de câteva ustensile de bucătărie și așa-zisul meu pat. De îndată ce mă lungii pe acest obiect șubred și filiform, douăzeci de lilieci țâșniră din toate colțurile și se lansară într-un du-te-vino foșnitor ca tot atâtea fâșăituri de evantai, deasupra înfricoșatului meu pat de odihnă.

Micuțul negru, călăuza mea, se întoarse să-mi ofere serviciile sale intime și cum nu aveam chef în seara aceea, se oferi pe dată, decepționat, să mi-o prezinte pe soră-sa. Eram curios să știu cum o va putea găsi pe soră-sa într-un asemenea întuneric.

Tam-tamul satului din apropiere tocând mărunț îți făcea răbdarea așchii. Mii de fânțari îndemânatici îmi luară în stăpânire coapsele și nu mai îndrăzneam să pun piciorul jos de frica scorpionilor și a șerpilor veninoși a căror vânătoare nerușinată bănuiam că începuse. Aveau șoareci la alegere, șerpii, îi auzeam ronțând, temători în perete, în podea, în plafon, tot ce se putea ronțai.

În sfârșit se ridică luna, și fu un pic mai mult calm în culcuș. Pe scurt nu prea era plăcut în colonii.

Veni și cea de-a doua zi, un cazan. O dorință formidabilă de a mă întoarce în Europa îmi copleșea trupul și sufletul. Nu-mi lipseau decât banii ca s-o iau la sănătoasa. Era destul. Nu-mi mai rămânea pe de altă parte decât o săptămână de petrecut la Fort-Gono înainte de-a merge să-mi iau în primire postul de la Bikomimbo, cel atât de plăcut descris.

Cea mai mare clădire din Fort-Gono, după palatul Guvernatorului, era spitalul. Dădeam de el peste tot în drumul meu; nu făceam o sută de metri în oraș fără să dau de unul din pavilioanele sale care puteau de departe a acid fenic. Mă aventuram din când în când până la cheiurile de îmbarcare pentru a-i vedea la muncă la fața

locului pe bieții mei colegi anemici pe care Compania Pordurière și-i procura în Franța prin societăți întregi de patronaj. O grabă agresivă îi stăpânea încercând și descărcând cargo-urile unul după altul. „Costă atât de scump un cargou ancorat în radă!” repetau ei sincer dezolați, ca și cum ar fi fost vorba de banii lor.

Îi săcăiau cu frenezie pe descărcătorii negri. Erau zeloși, fără îndoială, și tot atât de lași și de răi pe cât de zeloși. Funcționari de aur, pe scurt, bine aleși, de un entuziasm inconștient, să nu-ți vină a crede. Fii, cum mama mea visa să aibă unul și pentru ea, unul de care să fie mândră în fața lumii, un fiu cu adevărat legitim.

Veniseră în Africa tropicală aceste biete stârpituri să-și ofere cărnurile lor patronilor, sângele lor, viețile lor, tinerețea lor, martiri pentru douăzeci de franci pe zi (minus reținerile), mulțumiți, cu toate acestea mulțumiți, pândiți până la ultima lor picătură de sânge de zecile de milioane de țanțari.

Colonia îi umflă sau îi slăbește pe bieții angloați, dar îi ține în gheare; nu există decât două căi ca să crapi sub căldura soarelui, calea grasă sau calea slabă. Alta nu există. Ai putea alege între ele, dar depinde de fire dacă te îngrași sau dacă îți crapă pielea pe os.

Nici directorul de sus de pe faleza roșie, care se agita diabolic cu negresa lui, sub acoperișul de tablă cu douăzeci de mii de kilograme de soare, nu va scăpa nici el de scadență. Era genul slab. Se zbătea numai. Părea că stăpânește clima. Iluzie! În realitate se descompunea chiar mai repede decât alții.

Se zvonea că posedă un plan de escrocherie magnifică ca să facă avere în doi ani. Dar nu-și va îndeplini planul chiar dacă s-ar strădui să fure compania zi și noapte. Douăzeci și doi de directori încercaseră înaintea lui să facă avere, fiecare cu planul lui, ca la ruletă. Toate acestea erau bine cunoscute de acționarii care-l spionau de dincolo, de mult mai sus, din strada Moncey din Paris, pe director, și-i făcea să râdă. O copilărie. Știa ei bine acționarii, mai mari bandiți decât oricine, că era sifilitic directorul lor și foarte agitat sub căldura tropicelor, și că înghițea chinină și bismut până-i țiuiau urechile și arsenic până aveau să-i cadă toate gingiile.

În contabilitatea generală a Companiei, lunile îi erau socotite și răsocotite directorului, ca lunile porcului.

Bieții mei colegi nu schimbau nici o idee între ei, nimic decât formule fixe gata coapte și răscoapte ca niște coji de gândire. „Nu trebuie să-ți bați capul!” ziceau ei. „Îi vom învinge!”... „Agentul general e un nemernic!... Pe negri să-i tăbăcești până-i faci pungi de tutun!” etc.

Seara ne întâlneam la aperitiv, după ce se executau ultimele corvezi, cu un agent auxiliar al Administrației, domnul Tandernot, așa se numea, originar din La Rochelle. Dacă se amesteca printre negustori era numai ca să-i plătească aperitivul. Avea nevoie. Scadența. Nu mai avea bani deloc. Locul lui era cel mai jos în ierarhia colonială. Funcția lui consta în a conduce lucrările rutiere în inima pădurilor. Indigenii lucrau sub băta polițailor lui, firește. Dar cum nici un alt alb nu trecea vreodată pe noile drumuri create de Tandernot și cum, pe de altă parte, negrii preferau drumurilor cărările lor de pădure, pentru a fi cât mai puțin reperați din cauza impozitelor și cum în fond ele nu duceau nicăieri, drumurile Administrației lui Tandernot dispăreau sub vegetația care creștea rapid, într-adevăr de la o lună la alta, într-un cuvânt.

– Am pierdut anul trecut cam 122 de kilometri! ne amintea mereu cu plăcere acest pionier fantastic despre drumurile lui. Dacă vreți să mă credeți!...

Nu i-am cunoscut cât am stat acolo decât o singură fanfaronadă, umilă vanitate, lui Tandernot, aceea de a fi singurul european care putea să răcească în Bragamance la 44 de grade la umbră... Această originalitate îl consola de multe lucruri... „Iar am răcit ca un idiot!” anunța el destul de mândru la aperitiv. „Numai mie mi se poate întâmpla așa ceva!” – „Ce mai tip și Tandernot ăsta!” exclamau atunci membrii bandei noastre de cretini. Era oricum mult mai bine decât nimic, o asemenea satisfacție. Orice pentru vanitate e mai bun decât nimic.

Una dintre distracțiile bieților salariați ai Companiei Pordurière consta în a organiza concursuri de febră. Nu era greu, dar se provocau cât era ziua de lungă și atunci timpul trecea mai ușor. Când venea seara și cu ea și febra, zilnică aproape, și-o măsurau. „Ia te uită, am treizeci și nouă!... Ce vorbești, nu te mai osteni, am patruzeci când vreau!”

Aceste rezultate erau de altfel foarte exacte și constante. La lumina lămpilor electrice își puneau termometrele, învingătorul tremura triumfând. „Nu mai pot face pipi, atât de mult transpir!” remarca de fiecare dată cel mai descărnat dintre toți, un coleg subțirel, unul din Ariège, un campion al febricitației venit aici ca să scape de seminar, îmi mărturisea el, unde „nu avea destulă libertate.” Dar timpul trecea și nici unii nici alții dintre acești camarazi nu puteau să-mi spună cărui gen de original aparținea exact individul pe care trebuia să-l înlocuiesc la Bikomimbo.

„Un tip ciudat” mă avertizau ei, și atât.

– La început în colonie, mă sfătuia micul seminarist din Ariège, cel cu febra mare, trebuie să-ți pui în evidență calitățile! Ori ești una, ori ești alta! Vei fi pentru director ori tot numai aur, ori tot numai gunoi! Și te judecă imediat, bagă de seamă!

De asta mi-era frică mie cel mai tare, să nu fiu judecat, în ceea ce mă privea, „numai gunoi” sau și mai

rău.

Acești tineri neguțători de sclavi, prietenii mei, mă duseră să fac o vizită unui coleg din Compania Pordurière care merită să fie evocat special în această povestire. Patron al unei dughene din centrul cartierului european mucegăit de oboseală, prăbușit, unsuros, se ferea de lumină din cauza ochilor pe care doi ani de răscoacere neîntreruptă sub tabla acoperișului îi uscaseră fără milă. Îi trebuia, spunea el, o bună jumătate de oră dimineața ca să-i deschidă și apoi încă o jumătate de oră ca să vadă cât de cât ceva cu ei. Orice rază de lumină îi rănea. O enormă cârțiță râioasă.

A se înăbuși de căldură și a suferi era pentru el ca o a doua natură, să fure la fel. L-ai fi descumpănit dacă l-ai fi făcut dintr-odată sănătos și cinstit. Ura lui pentru Agentul general Director mi se pare astăzi încă, după atâta vreme, una din pasiunile cele mai puternice pe care mi-a fost dat să le observ vreodată la oameni. O furie extraordinară îl răvășea în privința acestuia, trecând peste durerea lui și la cea mai mică ocazie turba îngrozitor tot scărpinându-se de sus în jos.

Se scărpină dealtfel fără încetare învârtindu-se în jurul lui însuși ca-ntr-o mișcare giratorie ca să zic așa de la extremitatea coloanei vertebrale la baza gâtului. Își brăzda epiderma și chiar derma cu dăre de unghii însângerate fără ca asta să-l împiedice să-și servească clienții, numeroși, negri aproape întotdeauna, mai mult sau mai puțin goi.

Își afunda atunci mâna liberă, preocupat, în tot felul de taințe dintr-o parte sau alta a întunecoasei lui prăvălii. Scotea fără să se înșele niciodată, necrezut de abil și de prompt, exact ceea ce-i trebuia clientului: tutun în foi puturoase, chibrituri ude, cutii de sardele și melasă cu polonicul, bere supraalcoolizată în căni măsluite pe care le lăsa să cadă brusc dacă-l apuca frenezia scărpinatului, de exemplu, tocmai în adâncurile fără fund ale pantalonilor lui. Își vâră atunci tot brațul care ieșea curând prin prohabul totdeauna întredeschis din precauție.

Această boală care-i rodea pielea, el o numea cu numele local „Corocoro”. „Această împutită de corocoro”!... Când mă gândesc că afurisita de „corocoro” nu s-a prins încă de porcul ăsta de Director, se înfură el, simt că mă-mbolnăvesc și mai rău...! Nu se prinde de el corocoro!... E mult prea putred. Asta nu e om, codoșul ăsta, e o infecție!... Un rahat sadea!...”

Dintr-o dată toată adunarea izbucnea în râs, chiar și negrii-clienți stârniți și ei. Ne cam îngrozea acest amic. Avea totuși un prieten, o biată ființă respirând greu, încărunită care conducea un camion pentru Compania Pordurière. Ne aducea întotdeauna gheață, furată de ici de colo, evident, de pe vasele acostate la chei.

Ciocnirăm în sănătatea lui la teighea în mijlocul clienților negri cărora le curgeau balele de poftă.

Clienții erau indigeni destul de dezghețați pentru a îndrăzni să se apropie de noi, albi, o elită în fond. Ceilalți negri, mai puțin curajoși, preferau să rămână la distanță. Instinctul. Dar cei mai șlefuiți și mai corupți deveneau comisionarii magazinului. În dugheană îi recunoșteai pe comisionarii negri după faptul că-i înjurau cu pasiune pe ceilalți negri. Colegul cu „corocoro” se ocupa de traficul cu cauciuc brut, care i se aducea din junglă în saci, în bulgări umezi.

Pe când eram acolo, niciodată sătui să-l ascultăm, o familie de recoltatori, timidă, se postă pe pragul ușii, Tatăl înaintea celorlalți: zbârcit, încins cu o mică paniolă portocalie și cu sabia topor spânzurându-i de braț.

Nu îndrăznea să intre sălbaticul. Unul dintre comisionarii indigeni îl pofti totuși: „Vino, negrișorule! Hai de te uită! Nu mâncăm carne de sălbatic!” Acest limbaj îl hotărî în cele din urmă. Intrară în coliba încinsă în fundul căreia tuna și fulgera omul nostru cu „corocoro”.

Acest negru părea a nu fi văzut niciodată o dugheană și nici albi. Una dintre femeile lui îl urma, cu ochii plecați, purtând pe creștet, în echilibru, un coș mare plin cu cauciuc brut.

Cu hotărâre comisionarii recrutori îi apucară coșul să-l cântărească la balanță. Negrul nu înțelegea mai mult trucul cu balanța decât tot restul. Femeia nu îndrăznea să ridice capul. Ceilalți negri ai familiei îi așteptau afară, cu ochii beliți. Îi băgară înăuntru cu copii cu tot ca să nu piardă nimic din spectacol.

Era pentru prima oară că veneau cu toții așa din pădure, spre albi din oraș. Se munceau probabil de foarte mult timp și unii și alții să recolteze acest cauciuc. Atunci, evident, rezultatul îi interesa pe toți. Îi trebuie mult timp cauciucului să se prelingă în păhăruțele agățate de trunchiurile copacilor. Adesea un păhăruț nu se umple nici în două luni.

Odată cântărirea terminată, scărpinătorul nostru îl trase pe tatăl năucit, în spatele teighelei, și cu un creion îi făcu socoteala și-i închise în podul palmei câteva monede. Și apoi: „Pleacă! i-a zis. Asta ți-e plata!...”

Toți albineții se prăpădeau de râs, atât de bine-și rezolvase afacerea. Negrul rămase nemișcat, rușinat în fața teighelei cu mica lui izmana portocalie în jurul sexului.

– N-ai mai văzut bani, sălbaticule? – îl interpelează ca să-l dezmeticească unul dintre comisionarii dezghețați, obișnuit și bine instruit fără îndoială în acest fel de tranzacții peremptorii. Nu prea știi „francé”, ai? Gorilă?... Vorbește și tu ceva! Kus-kus? Mabilia? Tâmpitul! Boșimanule! Idiot de-a dreptul!

Dar el rămase în fața noastră, sălbaticul, strângând monedele. Ar fi fugit dac-ar fi îndrăznit, dar nu îndrăzne.

– Vrei să cumperi ceva cu banii tăi? interveni „scărpinaătorul” la timp. N-am mai văzut un imbecil ca ăsta de foarte multă vreme, remarcă el. Probabil că vine de departe! Ce vrei? Dă-mi banii!

Îi luă banii cu forța și în locul monedelor îi boți în căușul palmei o batistă mare foarte verde pe care o culesese neobservat dintr-o tainiță a tejghelei.

Tatăl negru șovăia încă să plece cu această batistă. Scărpinaătorul făcu atunci altceva mai bun. Cunoștea desigur toate trucurile comerțului colonial. Fluturând în fața unui negru dintre cei mititei, bucata verde de etamină: „Nu-ți place, spune, păduche? Ai mai văzut așa ceva, frumușelule, spune, hoit mic, spune, pui de năpârcă, batiste!”, i-o înnodă în jurul gâtului cu de-a sila, vrând să-l acopere.

Familia sălbaticului contempla acum pe cel mic împodobit cu obiectul acela mare de stambă verde... Nu mai era nimic de făcut pentru că batista intrase în familie. N-aveau decât s-o accepte, s-o ia și să plece.

Începură deci cu toții să dea înapoi încet, să treacă pragul, și în momentul în care tatăl se întorcea, fiind ultimul, ca să zică ceva, comisionarul cel mai vioi și care era și încălțat, îl stimula pe acest tată, printr-o lovitură de cizmă între fese.

Micul trib, regrupat, tăcut, pe cealaltă parte a bulevardului Faidherbe, sub o magnolie, ne urmărea cum terminam aperitivul. Ai fi zis că încercau să înțeleagă ce li se întâmplase.

Omul cu „corocoro” făcu cinste. Ne puse chiar fonograful să cânte. Se găseau de toate în prăvălia lui. Asta-mi aducea aminte de convoaiele de război.

În serviciul Companiei Pordurière din Micul Togo trudeau deci în același timp cu mine, v-am spus, în hangare și pe plantații, un mare număr de negri și de bieți albi ca mine. Indigenii, ei, nu muncesc deloc în fond decât mânați de bătă, își păstrează această demnitate, în timp ce albi, perfecționați de învățământul public, muncesc singuri.

Bâta obosește în cele din urmă pe cel care o mânuiește, în timp ce speranța de-a deveni puternic și bogat cu care sunt îndopați albi nu costă nimic, absolut nimic. Să nu-mi mai lăudați Egiptul și pe tiranii tătari! Nu erau acești demodați diletanți decât niște negustorași înfumurați în arta supremă de-a scoate sufletul din bestia verticală, punând-o la munci. Nu știau acești primitivi să-i spună sclavului "domnule", nici nu-l puneau să voteze din când în când, nici nu-i plăteau jurnalul și mai ales nu-l duceau în război, pentru a-l face să-i treacă cheful de viață. Un creștin de douăzeci de secole, știu eu ce știu, nu poate sta locului când prin fața lui trece un regiment. Îi trăznesc prea multe idei prin cap.

Așa că mă hotărâi în ceea ce mă privea să mă supraveghez de aici încolo de foarte de aproape, și să învăț să tac cu scrupulozitate, să-mi ascund dorința de-a o întinde, să prosper în sfârșit cât se poate și cu orice preț, în serviciul Companiei Pordurière. Nici un minut de pierdut.

De-a lungul hangarelor, pe malurile râurilor mlăștinoase se tolăneau, sumbre și de neclintit, bandele de crocodili la pândă. Ei, specie metalică, se bucurau de această căldură delirantă, și negrii la fel, se pare.

Te întrebai dacă era posibilă în plină amiază toată această agitație a mulțimilor trudind din greu de-a lungul cheiurilor, această viermuială de negri surescitați și croncănituri.

Ca să învăț cum se numără sacii, înainte de-a lua jungla în piept, a trebuit să mă asfixiez cu încetul în hangarul central al Companiei alături de ceilalți comisionari, între două mari cântare, strivit în mijlocul mulțimii de negri în zdrențe mirosind a amoniac, spuziți și lărmuitori. Fiecare trăgea după el micul lui nor de praf, agitat, ritmic. Loviturile surde ale supraveghetorilor de transport se abăteau pe aceste spinări magnifice fără să trezească nici proteste, nici vaiete. O pasivitate de năuci. Durere suportată tot atât de firesc ca aerul torid al acestui cuptor prăfos.

Directorul trecea din când în când, mereu agresiv, ca să se asigure că făceam progrese reale în tehnica numărării și a cântării trucate.

Își făcea drum până la cântare, prin agitația indigenă, cu lovituri de bătă. „Bardamu, îmi zise într-o dimineață, în vervă fiind, îi vezi tu pe negrii ăștia din jurul nostru, nu-i așa?...”

Ei bine, când am sosit eu în Micul Togo, sunt vreo treizeci de ani în curând de atunci, nu trăiau decât din vânat, din pescuit și din masacrele între triburi, nemernicii!... Mic dughengiu pe la începuturile mele, i-am văzut așa cum îți spun, întorcându-se victorioși în satul lor, încărcăți cu mai mult de o sută de panere de carne de om însângerată ca să aibă cu ce-și umple mațele!... Mă auzi, Bardamu? ...Toată sângerândă!... Carnea dușmanilor lor!... Ce mai petrecere!... Astăzi, nici o victorie!... Am venit noi! Nici tu trib! Nici tu fasoane! Nici tu surle și trâmbițe! Mână de lucru și arahide! La muncă! Nici tu vânătoare! Nici tu puști! Arahide și iar arahide!... Ca să plătească impozitul! Impozitul ca să vină spre noi cauciucul și iar arahidele! Asta-i viața, Bardamu! Arahide!

Arahide și cauciuc!... Uite-l și pe generalul Tombat, vine spre noi".

Acesta venea într-adevăr spre noi, bătrân, prăbușit sub povara soarelui.

Nu mai era chiar militar, generalul, dar nici civil totuși. Credincios al Companiei Pordurière, servea de legătură între administrație și comerț. Legătură indispensabilă cu toate că aceste două elemente au fost întotdeauna în concurență și în stare de ostilitate permanentă. Dar generalul Tombat manevra admirabil. Scăpase, între altele, dintr-o recentă afacere dubioasă de vânzare de bunuri dușmane, care era socotită insolubilă, în locurile sus-puse.

La începutul războiului, îi pleznise un pic urechea generalului Tombat, exact ceea ce trebuia pentru o demobilizare onorabilă după lupta de la Charleroi. Își plasase disponibilitatea imediat în serviciul „celei mai mari Franțe”. Și totuși, Verdunul terminat de multă vreme îl mai tracasa încă. Mototolea știrile în podul palmei. „Țin ei, soldații noștri! Țin!...” Era atât de cald în hangar și totul se petrecea atât de departe de noi, că-l puteam scuti pe generalul Tombat de a pronostica în continuare. Repetarăm în cele din urmă din curtoazie amândoi deodată și Directorul cu noi: „Sunt admirabili!” și Tombat ne părăsi cu aceste cuvinte.

Directorul, câteva minute mai târziu, își deschise un alt drum violent printre torsurile înghesuite și dispăru și el în praful înțepător.

Cu ochii lui, cărbuni aprinși – intensitatea dorinței de a stăpâni compania îl consuma pe acest om – mă cam îngrozea. Mi-era greu să mă obișnuiesc fie numai și cu prezența lui. N-aș fi crezut că există pe lume un hoit de om capabil de atâta tensiune a poftei. Nu vorbea aproape niciodată cu voce tare, numai în cuvinte furișate, ai fi crezut că nu trăia, că nu gândea decât să conspire, să spioneze, să trădeze cu patimă. Se știa că fura, falsifica, șterpelea numai el singur mai mult decât toți funcționarii la un loc, nici ei dintre cei delăsători totuși, vă asigur. Nu-mi era greu să cred.

Cât timp dură stagiul meu la Fort-Gono, am mai avut un pic de răgaz ca să mă plimb prin acest așa-zis oraș unde nu găsi decât un singur loc absolut agreabil: Spitalul.

De îndată ce sosești undeva se trezește în tine ambiția. Eu nu aveam decât o singură vocație, vocația de a fi bolnav. Fiecare cu genul lui. Mă plimbam în jurul acestor pavilioane primitoare și promițătoare, tânguitoare, retrase, îngrijite, și nu le părăseam decât cu mare regret, pe ele și domeniul lor de antiseptice. Peluze încadrau această reședință, peluze înveselite de păsările ascunse-n iarbă și de șopârlele sperioase și multicolore. Un gen de „Paradis Terestru”.

Cât despre negri, te obișnuiești repede cu ei, cu încetineala lor hilară, cu gesturile lor prea ample, cu burțile revărsate ale femeilor lor. Negrăria puțea de mizerie, de vanități interminabile și dezgustătoare resemnări; ca toți săracii de pe la noi în fond, dar cu mai mulți copii și cu mai puține rufe murdare și mai puțin vin negru în preajma lor. După ce terminam în sfârșit de mirosit, de adulmecat spitalul, ca să zic așa, pe de-a-ntregul, urmând mulțimea indigenă, încremeneam o clipă în fața unui soi de pagodă ridicată în împrejurimile orașului Fort-Gono, de un negustor, pentru amuzamentul petrecăreților erotici ai coloniei.

Albii bogați din Fort-Gono se arătau aici noaptea, se îndârjeau la joc, înfulecând din abundență, căscând și mai mult și râgâind pe îndelete. Pentru două sute de franci o aveai pe frumoasa patroană. Pantalonii le dădeau chefliilor mult de furcă când trebuiau să se scarpine și de aceea bretelele nu se aflau niciodată la locul lor.

Noaptea o mulțime de popor ieșea din colibe la orașului indigen și se înghesuia în fața pagodei, niciodată sătulă să-i vadă și să-i audă pe albii fâțându-se în jurul pianului mecanic, cu corzile mucegăite, suportând falsurile sale false. Ascultând muzica patroana se prefăcea că ar avea mare poftă de dans, transportată de plăcere.

După multe zile de încercări putui schimba în sfârșit cu ea câteva vorbe, pe furiș. Regula, îmi mărturisea ea, n-o ținea mai puțin de trei săptămâni. Efectul tropicelor. Consumatorii pe deasupra o oboseau. Nu pentru că ar fi făcut dragoste prea des, dar cum aperitivele la pagodă erau mai degrabă scumpe, încercau să obțină cât mai mult pentru banii lor, în același timp, și o pișcau enorm de fund, înainte de a pleca. Asta o obosea mai ales.

Această negustoreasă cunoștea toate poveștile coloniei, dragostele care se înnodau desperate între ofițerii hărțuiți de febră și rarele soții de funcționari, topite și ele în hemoragii interminabile, năuce în umbra verandelor, tolănite în străfundurile fotoliilor înclinate la maximum.

Aleile, birourile, dughenele din Fort-Gono sângerău de dorinți mutilate. Să facă tot ce se face în Europa părea o obsesie majoră, plăcerea, fandoseala cu orice preț a acestor ocași, în ciuda abominabilei călduri și a decrepitudinii crescânde, de neînviș.

Vegetația puhavă a grădinilor era cu greu ținută-n frâu, agresivă, sălbatică, între uluci, violentele frunzișuri formând un fel de lăptuci delirante în jurul fiecărei case, albuș zbârcit de ou răscopt în care sfârșea descompus în întregime câte un european gălbejit. Astfel că găseai tot atâtea lăptucării complete câți funcționari de-a lungul bulevardului Fachoda, cel mai animat, cel mai frecventat din Fort-Gono.

Mă întorceam în fiecare seară la locuința mea, fără îndoială neisprăvită, în care scheletul patului mi-era

montat de boy-ul pervers. Îmi întindea curse boy-ul, era lasciv ca o pisică, vroia să-mi intre în familie. Dar eu eram bătut de alte gânduri și mai ales mă obseda proiectul de-a mă refugia câtva timp măcar la spital, singurul armistițiu la îndemâna mea în acest carnaval torid.

În timp de pace ca și în timp de război, nu eram dispus la fleacuri. Chiar alte oferte, care-mi parveniseră dealtfel printr-un bucătar al patronului, foarte sincer și modern obscene, îmi părură fără interes.

I-am mai luat o dată la rând pe toți amicii de la Pordurière încercând să mă informez asupra aceluia funcționar neloial pe care trebuia să-l înlocuiesc, orice s-ar fi întâmplat, conform ordinelor, în pădure. Pălăvrăgeală zadarnică.

Cafeneaua Faidherbe, la capătul bulevardului Fachoda, bâzâind la ora crepusculului de sute de bârfeli, trăncăneli și calomnii, nu-mi furniza nimic substanțial. Numai impresii. Crăpau de pline haznalele de gunoi ale impresiilor în această penumbră încrustată de lampioane multicolore. Agitând dantela palmierilor uriași, vântul abătea roiuri de țânțari în farfurii. Guvernatorul, în pălăvrăgeala din jur, încasa porția cea mai mare datorită gradului său înalt. Mitocănia lui de neiertat forma fondul întregii conversații, aperitiv, când ficatul colonial, îngreșat, se ușurează înaintea cinei.

Toate automobilele din Fort-Gono, vreo zece în total, treceau și retreceau în acest moment prin fața terasei. Nu păreau a merge niciodată prea departe automobilele. Piața Faidherbe își avea atmosfera ei de puternic antren, decorul ei ațățător, năvala ei vegetală și verbală de sub-prefectură din sud cuprinsă de delir. Cele zece automobile nu părăseau piața Faidherbe decât ca să revină tot aici, câteva minute mai târziu, efectuând încă o dată același periplu cu încărcătura lor de anemii europene, decolorate, învelite în țoalele lor cafenii, ființe fragile și sfărâmicioase ca șerbeturile zaharisite.

Petreceau așa săptămâni și ani în șir unii în fața altora, coloniștii, până în momentul când nu se mai priveau, obosiți să se tot urască. Câțiva ofițeri își plimbau familiile, atenți la saluturile militare și civile, nevasta blindată în bandaje igienice speciale, copiii, soi penibil de melci europeni, se dizolvau lângă ei de căldură într-o diaree continuă.

Nu-i destul să ai un chipiu ca să comanzi, trebuie să ai și trupe. Sub clima de la Fort-Gono, cadrele europene se topeau mai rău decât untul. Un batalion devenea ca o bucată de zahăr pusă în cafea, cu cât o priveai mai mult cu atât o vedeai mai puțin. Majoritatea contingentului se afla mereu la spital, clocindu-și frigurile, foșgăind de păduchi, câte unul pentru fiecare fir de păr și pentru fiecare cută, căprarii întregi dospind între țigări și muște, masturbându-se pe cearceafurile umede, simulând cu nerușinare, în accese de febră provocate și răsfățate cu migală. Se osteneau mult în privința asta bieții netrebniți, pleiadă rușinoasă, în blânda penumbră a obloanelor verzi, reangajați repede ieșiți din uz, amestecați – spitalul era mixt – cu mici funcționari de prăvălie, fugind și unii și alții de junglă și patroni, hăituiți.

În năuceala lungilor sieste paludice, e atât de cald că și muștele se odihnesc. De mâinile păroase și lipsite de sânge spânzură romane jechoase pe ambele laturi ale paturilor, desperecheate, romanele, cu jumătate din foi lipsă din cauza bolnavilor de dezinterie cărora nu le ajunge niciodată hârtia și a Surorilor arțăgoase care cenzurau în felul lor operele în care bunul Dumnezeu nu e respectat. Păduchii trupei le hărțuiesc și pe ele ca pe toată lumea, pe aceste Surori. Ca să se scarpine mai bine merg să-și ridice fustele în spatele paravanelor unde cei morți în acea dimineață nu ajungeau să se răcească, atât le era și lor de cald încă.

Așa lugubru cum era spitalul, era singurul loc totuși unde puteai să te simți mai uitat, ferit de oamenii de afară și de șefi. Vacanța de sclavi, esențială la urma urmei, și singura la îndemâna mea.

Mă interesai de condițiile de intrare, de obiceiurile doctorilor, de maniile lor. Plecarea mea în pădure n-o priveam decât cu disperare și revoltă și-mi făgăduiam de pe acum să contractez cât mai degrabă toate febrele care-mi erau la îndemâna ca să revin la Fort-Gono bolnav și descărnat, atât de dezgustător, că vor trebui nu numai să mă primească, dar să mă și repatrieze. Știam multe trucuri ca să mă îmbolnăvesc, mai învățasem și altele noi, speciale pentru colonie.

Mă pregăteam să înving mii de greutate, căci nici directorii Companiei Pordurière, nici șefii de batalioane nu ostenesc ușor să-și hăituiască prăzile lor slabe rebegite, jucând belota între paturile pișărcoase.

M-ar fi găsit hotărât să putrezesc de tot ce era nevoie. Pe deasupra nu te țineau decât puțin timp la spital, în caz că nu-ți terminai aici cariera colonială odată pentru totdeauna. Cei mai subtili, cei mai șmecheri, cei cu mai multă voință dintre febrili ajungeau câteodată să se strecoare într-un transport pentru metropolă. Era dulcele miracol. Majoritatea bolnavilor spitalizați însă se declarau, la capătul tuturor șiretlicurilor, învinși de regulamente și se întorceau în junglă, să-și lepede acolo ultimele kilograme. Dacă chinina îi lăsa pradă viermilor până la urmă, cel puțin cât erau sub regim spitalicesc un preot le închidea simplu ochii în jurul orei șase și patru senegalezii de serviciu porneau cu aceste rămășițe livide spre îngrăditura de humă roșie din apropierea bisericii din Fort-Gono, atât de încinsă sub tabla acoperișului că nu mai intrai acolo a doua oară, mai tropicală decât tropicele. Ca să te poți ține pe picioare în biserică trebuie să scoți limba de un cot precum câinii.

Așa mor oamenii cărora evident li-e foarte greu să facă în viață tot ce li se cere: fluture în tinerețe, larvă când e să crape.

Mai încercai să obțin de ici de colo câteva informații ca să-mi fac o idee. Bikomimbo așa cum mi-l zugrăvisse directorul îmi părea totuși ceva de necrezut. Pe scurt era vorba de o fabrică de încercare izolată în mijlocul indigenilor și a pădurilor pe care mi-o prezentară ca pe o imensă rezervație mișunând de fiare și boli, de o tentativă de pătrundere departe de coastă, la o distanță de cel puțin zece zile.

Mă întrebam dacă nu erau pur și simplu geloși pe soarta mea, ceilalți, amicii de la Porduriere, care treceau alternativ de la indolență la agresivitate. Prostia lor (n-o aveau decât pe ea) depindea de calitatea alcoolului înghițit, de scrisorile pe care le primeau, de cantitatea mai mare sau mai mică de speranță pe care o pierduseră în timpul zilei. Regulă simplă, cu cât se prăpădeau cu atât deveneau mai fanfaroni. Fantome, (ca și Ortolan în război) erau în stare de orice.

Aperitivul dura trei ore bune. Se vorbea mereu despre Guvernator, pivotul tuturor conversațiilor, și apoi despre furturi de obiecte posibile și imposibile și în sfârșit despre sexualitate: cele trei culori ale drapelului colonial. Funcționarii de față acuzau pe militari că se lăfăiesc în delapidări și abuzuri de autoritate, dar nici militarii nu se lăsau mai prejos. Comercianții îi considerau din punctul lor de vedere pe toți acești stipendiați, ca pe tot atâția ipocriți, impostori și hoți. Cât despre Guvernator, zvonul rechemării lui circula de vreo zece ani buni în fiecare dimineață și totuși telegrama atât de interesantă a acestei dizgrații nu sosea niciodată în ciuda celor două scrisori anonime cel puțin, expediate dintotdeauna în fiecare săptămână pe adresa Ministrului, ducând cu ele pe socoteala acestui tiran local mii de salve de orori foarte bine țintite.

Negrii au noroc cu pielea lor în foi de ceapă, albul, el se otrăvește prins cum e între propriul său must acid și cămașa de pânză. Vai de cel ce se apropie de el. Mă învățasem minte de pe *Amiralul Bragueton*.

Câte năstrușnicii n-am aflat numai în câteva zile pe seama directorului meu! Despre trecutul lui plin de mai multe ticăloșii decât o închisoare de port în timpul războiului. Descoperiseră de toate în trecutul lui și chiar, bănuiesc, magnifice erori judiciare. E adevărat că fără să vrea capul lui reprezenta, fără îndoială, o figură înfricoșătoare de asasin, sau mai degrabă ca să nu nedreptățesc pe nimeni, de om imprudent, peste măsură de grăbit să se realizeze, ceea ce e unul și același lucru.

La ora siestei, trecând, puteai zări, prăbușite în umbra pavilioanelor lor din bulevardul Faidherbe câteva albe, pe ici pe colo, soții de ofițeri, de coloniști, pe care clima le topea mult mai repede decât pe bărbați, cu câte un fir de voce grațios șovăitoare, surâsuri peste măsură de indulgente, fardate, peste crâncena lor paloare ca niște muribunde împăcate. Vădeau mai puțin curaj și ținută, aceste burgheze transplantate decât patroana Pagodei care nu se putea bizui decât pe ea însăși. Compania Porduriere înghițea pe de altă parte mulți funcționărași albi în genul meu, pierzând cu zecile din aceste stârpituri în fiecare sezon în factoriile sale din vecinătatea bălților. Erau pionierii.

În fiecare dimineață Armata și Comerțul veneau să-și reclame soldații chiar în Biroul spitalului. Nu trecea nici o zi fără ca un căpitan să nu amenințe și să nu coboare pe capul Administrației spitalului toate trăznetele cerului pentru ca să-i fie trimiși în cea mai mare grabă cei trei sergenți paludici belotiști și cei doi caporali sifilitici, exact cadrele de care avea nevoie ca să-și organizeze o companie. Dacă i se răspundea că sunt morți chiulăii lui, atunci îi lăsa pe administratori în plata domnului și se întorcea la Pagodă să mai bea ceva.

Abia aveai timp să vezi cum dispar oamenii, zilele și obiectele în această verdeață, climă, căldură și muște. Borhot dezgustător în care dispăreau topindu-se bucată cu bucată fraze, mădulare, regrete, globule totul se pierdea în soare, se îneca în torentul de lumină și culori, odată cu pofta și timpul. În aer numai spaima strălucea orbitoare.

În sfârșit, așa-zisul cargou care trebuia să mă ducă de-a lungul coastei până în apropierea postului meu ancoră la Fort-Gono. Se numea *Papaoutah*. O cochilie foarte mică, foarte plată, construită pentru estuare... *Papaoutah* era încălzită cu lemne. Fiind singurul alb de la bord, un colțisor îmi fu destinat între bucătărie și closete. Mergeam atât de încet pe valuri, încât am crezut mai întâi că e vorba de o precauție până ieșim din rada portului. Dar n-am mers mai repede niciodată, ținând coasta, o nesfârșită bandă cenușie și plină de tufișurile unor copaci copleșiți de valuri de căldură unduitoare. Ce plimbare! *Papaoutah* despica apa ca pe propria-i sudoare, dureros. Desfăcea cu grijă vălureț după vălureț, ca pe niște pansamente. Pilotul mi se păru de la distanță a fi mulatru; spun mi se păru, căci n-am găsit niciodată elanul necesar să urc pe pasarelă și să-mi dau eu însumi seama. Rămâneam lângă negri, singurii pasageri, în umbra palierului, atât timp cât soarele stăpânea puntea, până la ora cinci. Ca soarele să nu-ți aprindă creierii prin ochi, trebuia să clipești ca un șobolan. După ora cinci puteai să-ți acorzi plăcerea unui tur de orizont, altă viață. Acest franjure cenușiu, ținut stufos plutind pe ape, în depărtare, un fel de subsuoară turtită, nu-mi spunea mare lucru. Era dezgustător să respiri aerul acesta care chiar și noaptea rămânea atât de leșios, de muced. Toată cloceala asta la care se mai adăugau și mirosul mașinilor și ziua valurile obositoare prea roșietice aici și prea albastre dincolo, îți apăsa inima. Mai rău decât pe *Amiralul*

Bragueton, minus militarii ucigași, evident.

În sfârșit, ne apropiarăm de portul destinației mele. Mi se aminti numele: „Topo”. Tușind, scuișând, tremurând, în de trei ori timpul a patru mese cu conserve, *Papaoutah* ajunsese în cele din urmă să acosteze pe aceste ape ca lăturile.

Pe malul prăfos se zăreau trei colibe enorme acoperite cu paie. De departe te îmbiau la prima vedere cu un aer destul de plăcut. Gura unui fluviu nisipos, al meu, îmi explicară, cel pe care trebuia să urc pentru a ajunge, în barcă, până-n inima pădurii mele. La Topo, un post la marginea mării, nu trebuia să rămân decât câteva zile, așa se convenise, timp în care să-mi iau supremele hotărâri coloniale.

Ancorârăm la un debarcader fragil și *Papaoutah* cu burta lui cea mare, înainte de a-l atinge, îi șterse bara. De bambus era debarcaderul, mi-aduc bine aminte. Își avea și el istoria lui, îl refăceau în fiecare lună, aflai, din cauza moluștelor agile și prompte care veneau cu miile să-l halească pe măsură ce-l construiau. Această construcție era una din ocupațiile disperate de care suferea locotenentul Grappa, comandantul postului Topo și al regiunilor învecinate. *Papaoutah* nu trecea decât o dată pe lună, dar moluștelor nu le trebuia mai mult de o lună ca să-i halească debarcaderul.

La sosire, locotenentul Grappa se interesă de hârtiile mele, le verifică autenticitatea, le copie într-un registru neînțeles, și-mi oferă un aperitiv. Eram primul călător, mă încredința el, care venise la Topo de vreo doi ani încoace. Nu venea nimeni la Topo. Nu exista nici un motiv să vii la Topo. Sub ordinele locotenentului Grappa servea sergentul Alcide. În izolarea lor nu se iubeau deloc. „Nu trebuie să mă-ncred niciodată în subalternul meu, mă informă Grappa de la primul contact, există în el o tendință spre familiaritate!”

Cum în această pustietate, dacă ai fi inventat evenimente nu te-ar fi crezut nimeni, locul nu se preta, sergentul Alcide pregătea dinainte mai multe dări de seamă „Nimic” pe care Grappa le semna fără întârziere și pe care *Papaoutah* le ducea punctual Guvernatorului General.

Între lagunele din jur și în străfundurile păduroase zăceau câteva triburi mucegăite, decimate, abrutizate de tripanozoma și mizerie cronică; furnizau totuși și ele, aceste triburi, un mic impozit, dar numai cu lovituri de bătă bineînțelese. Se recrutau chiar dintre tinerii lor cei câțiva polițiști care să mânuiască prin împuțnerie băta cu pricina. Efectivele poliției se ridicau la doisprezece oameni.

Pot vorbi despre ei, i-am cunoscut bine. Locotenentul Grappa îi echipa în felul lui pe acești norocoși și-i hrănea regulat cu orez. O pușcă la doisprezece, asta era porția! Și un mic drapel pentru toată lumea. Fără încălțări. Dar cum totul e relativ în această lume și se judecă prin comparație, primitivii recruți ai ținutului găseau că Grappa aranja foarte bine lucrurile. Chiar refuza în fiecare zi Grappa alți și alți voluntari și entuziaști, fii dezmoșteniți ai junglei.

Vânătoarea nu aducea nimic în jurul satului și nu haleau mai puțin de o bunică pe săptămână, în lipsa gazelelor. De la ora șapte în fiecare dimineață, polițiștii lui Alcide se duceau la exercițiu. Cum locuiam într-un colț al colibeii lui, pe care mi-l cedase, eram foarte bine instalat pentru a asista la această năstrușnicie. Nici o armată din lume n-a avut vreodată soldați mai binevoitori. La apelul lui Alcide, tropăind prin nisip, câte patru, câte opt, și apoi câte doisprezece, acești primitivi se străduiau enorm imaginându-și rucsacurile, încălțărilor, baionetele și mai mult chiar având aerul că se servesc de ele. Ieșiți direct din natura atât de apropiată și atât de viguroasă, nu erau îmbrăcați decât cu niște părelnici chiloți kaki. Tot restul trebuia să fie imaginat de ei și chiar era. La comanda lui Alcide, peremptorie, acești ingenioși războinici, așezându-și jos ruksacurile lor fictive, alergau în gol zvârlind spre dușmanii iluzorii iluzorii săbii. După ce se prefăceau că se descheie la nasturi, formau invizibile grupe și la un alt semn se pasionau în abstracții de muschetărie. Văzându-i cum se străduiau din toate puterile, gesticulând așa minuțios și pierzându-se în dantelării de mișcări sacadate și dement de inutile, rămâneai descurajat până la marasm. Mai ales că la Topo căldura deșăntată și înăbușeala, perfect concentrate de nisip între oglinzile mării și ale fluviului, șlefuite și acordate, te-ar fi făcut să juri pe fundul tău că te ținea cineva așezat cu forța pe o bucată recent căzută din soare.

Dar aceste condiții implacabile nu-l împiedicau pe Alcide să-njure, dimpotrivă. Urletele lui se abăteau asupra fantasticului exercițiu și ajungeau foarte departe până la vârfurile cedrilor împărătești de la liziera tropicală. Și chiar mai departe răsuna al său „drepti”.

În acest timp, locotenentul Grappa își pregătea justiția. Vom reveni asupra ei. Supraveghea de asemenea de departe și din umbra colibeii sale fugoasa construcție a debarcaderului lui blestemat. La fiecare sosire a vasului *Papaoutah* aștepta optimist și sceptic echipamentele complete pentru efectivul lui. Cerea de doi ani de zile aceste echipamente complete. Fiind corsican, Grappa se simțea mai umilit poate decât oricare altul văzând că acești trupeți rămân tot goi.

În coliba noastră, a lui Alcide și a mea, se practica abia clandestin, un, hai să-i zicem, comerț de obiecte mici și diverse resturi de mâncare. Dealtfel, tot traficul din Topo trecea pe la Alcide, pentru că el deținea un mic stoc, unicul, de tutun în frunze și în pachete, câțiva litri de alcool și câteva metraje de bumbac.

Cei doisprezece trupeți din Topo simțeau pentru Alcide, era vizibil, o veritabilă simpatie și asta cu toate că el îi înjura la nesfârșit și-i lovea cu picioarele în fund destul de pe nedrept. Dar băgaseră de seamă la el, acești trupeți nudiști, elementele evidente ale mării rudeni, acelea ale mizeriei incurabile, înăscute. Tutunul îi apropia prin forța lucrurilor. Adusesem cu mine câteva jurnale din Europa. Alcide le parcurse cu dorința de a afla știri, dar cu toate că o luă de trei ori de la cap pentru a-și fixa atenția pe aceste coloane disparate nu ajunse să le termine de citit. „Eu, acum, îmi mărturisii el după această zadarnică încercare, nu prea mă mai sinchisesc de știri! Sunt de trei ani aici!” Asta nu înseamnă deloc că Alcide ar fi vrut să mă uimească făcând pe ermitul, nu, dar brutalitatea, indiferența lumii din greu resimțite îl obligau la rându-i, în calitatea lui de sergent reangajat, să considere lumea întregă în afară de Topo ca pe un fel de Lună.

Era dealtfel bun din fire Alcide, serviabil, generos și toate celelalte. Îl înțelesei mai târziu, un pic prea târziu. Formidabila lui resemnare îl copleșea, această calitate de bază care-i face pe săraci fie din armată, fie de oriunde, la fel de ușor de ucis ca și de lăsat în viață. Niciodată, sau aproape niciodată nu cer socoteală, sărmanii de ei, pentru tot ce îndură. Se urăsc unii pe alții și asta le ajunge.

În jurul colibeii noastre creșteau risipite în plină lagună de nisip torid, nemilos, niște curioase floricele proaspete, cu codița scurtă, verzi, trandafirii sau purpurii, cum nu le vezi în Europa decât pictate pe porțelanuri, un fel de zorele ancestrale și neizmenite. Suportau lungă zi infernală, închise pe tulpinița lor și se deschideau seara tremurând gingaș sub primele adieri calde.

Într-o zi, când Alcide mă văzu culegând un buchețel, mă preveni: „Culege dacă vrei, dar să nu le stropești, drăguțele de ele, asta le-ar ucide... Sunt foarte fragile, nu seamănă cu acele floarea-soarelui pe care le cultivam pentru copiii de trupă, la Rambouillet! Puteai să faci pipi pe ele cât vroiai!... Sorbeau totul!... Dealtfel florile sunt ca oamenii... cu cât mai mari cu atât mai imbecili!” Asta pe seama locotenentului Grappa, evident, al cărui trup era mare și mătăhălos, cu mâinile scurte, teribil de roșii. Mâini care nu înțelegeau nimic. Nici nu încerca dealtfel Grappa să-nțeleagă ceva.

Stătui la Topo două săptămâni, timp în care împărții nu numai existența și popota cu Alcide, purecii de pat și de nisip (două feluri), dar și chinina și apa puțului din apropiere, neiertător de caldă și diareică.

Într-o zi, locotenentul Grappa, într-un surplus de amabilitate, mă invită, printr-o excepție, să iau cafeaua cu el. Era gelos Grappa și nu-și arăta niciodată concubina indigenă nimănui. Ca să mă invite, alesese deci o zi când negresa lui era plecată în vizită la părinții ei în sat. Era și zi de audiență la tribunalul lui. Voia să mă uimească.

În jurul colibeii sale, sosiți de dimineață, se-nghesuiau jălbarii. Mulțime risipită colorată de paniole și împetriștată de martori văicăreți. Pârâții și simplul public în picioare, amestecați în același cerc, toți mirosind puternic a usturoi, a santal, a unt topit, a sudoare șofranie. Ca și polițaii lui Alcide, toate aceste ființe păreau că țin înaintea de orice să se agite frenetic în plină ficțiune; rostogoleau în jurul lor un idiom de castaniete, învârtind deasupra capetelor mâini crispate într-un val de argumente.

Locotenentul Grappa, adâncit în fotoliul său din ramuri de palmier, scârțâietor și plângăreț, zâmbea în fața acestei incoerente adunături. Se baza pentru a cârmui pe interpretul postului care-i transmitea bâlbâindu-se, pe înțelesul lui și cu voce tare, incredibile jalbe.

Era vorba mi se pare de o oaie chioară pe care niște părinți refuzau s-o dea înapoi, în timp ce fiica lor, legal vândută, nu fusese niciodată livrată soțului, pe motivul unui omor pe care un frate al ei găsisese mijlocul să-l comită între timp asupra surorii celui care păstra oaia. Și multe alte reclamații și mai complicate încă.

În fața noastră o sută de fețe pasionate de aceste probleme de interese și obiceiuri, își descopereau dinții cu mici clănțănături seci sau cu mari gălgâituri de vorbe africane.

Căldura era în toi. Cercetam cerul din ochi printr-un colț al acoperișului să vedem dacă nu se pregătește vreo catastrofă. Nici măcar o furtună.

– Am să-i împac imediat! hotărî în cele din urmă Grappa pe care palavrele și căldura îl împingeau să ia hotărâri. Unde-i tatăl miresei?... Aduceți-l!

– E aici! răspunseră douăzeci de cumetri, împingând în față un negru bătrân destul de vlăguit, înfășurat într-o paniolă galbenă care-l drapa foarte demn, ca pe un roman. Scanda bătrânul tot ce se spunea în jurul lui, cu pumnul strâns. Nu avea aerul că venise acolo să se plângă, ci mai degrabă să-și ofere puțină distracție cu ocazia unui proces de la care el nu mai aștepta de-acum de foarte mult timp un rezultat pozitiv.

– Haide! comandă Grappa. Douăzeci de lovături! Să se termine odată! Douăzeci de ciomege pentru codoșul ăsta bătrân!... Să se învețe minte să mai vină pe aici să mă plictisească în toate joile cu imbecila lui poveste cu oaia!

Bătrânul văzu repezindu-se asupra lui patru polițiști musculoși. Nu înțelese mai întâi ce vor de la el și apoi începu să rostogolească niște ochi injectați ca aceia ai unui animal bătrân înspăimântat care nu fusese niciodată până atunci bătut. În realitate nici nu încerca să reziste, dar nici nu știa cum să se așeze, ca să

primească cu mai puțină durere această ploaie de lovituri ale justiției.

Polițiștii dădeau să-i smulgă stofa de pe el. Doi dintre ei vroiau cu orice preț ca el să îngenunche, ceilalți dimpotrivă îi comandau să se așeze pe burtă. În sfârșit se-nțeleseră să-l întindă așa cum era la pământ simplu, cu paniola ridicată și primi pe dată o ciomăgeală pe spinare și pe fesele fleșcăite care ar fi făcut o vită să mugească opt zile în șir. Zvârcolindu-se, nisipul fin țâșnea în jurul burții amestecat cu sânge, scuipa nisip urlând, ai fi zis că-i o cățea basset, borțoasă, enormă, pe care o torturau de plăcere.

Asistenții tăcură cât timp dură bătaia. Nu se mai auzeau decât zgomotele loviturilor. Odată totul terminat, bătrânul bine ciomăgit încercă să se ridice și să-și adune în jurul lui paniola romană. Sângera vârtos pe gură, pe nas, și mai ales de-a lungul spinării. Mulțimea se îndepărtă ducându-l cu ea, zumzâind de mii de comentarii și cancanuri pe un ton de înmormântare.

Locotenentul Grappa își aprinse din nou țigara. În fața mea ținea să păstreze distanța față de aceste lucruri. Nu pentru că, mă gândesc, ar fi fost mai neronian decât altul, dar mai simplu, nu-i plăcea să-l forțezi să gândească. Îl enerva. Ceea ce-l irita în funcția lui judecătorească erau întrebările care i se puneau.

Mai asistarăm în ziua aceea la alte două corecții memorabile, urmări ale altor povești deconcertante, de dote luate înapoi, de pește promis... de logodne îndoielnice... de copii nesiguri...

– Ah! dacă ar ști toți cât mă doare-n cot de toate neînțelegerile lor nu și-ar mai părăsi pădurea ca să vie să-mi povestească imbecilitățile lor și să mă năucească!... Îi țin eu la curent cu necazurile mele? conchise Grappa. Totuși, se întoarse el, am ajuns să cred că au prins gust pentru justiția mea, lepădăturile!... De doi ani de zile încerc să-i dezgust, și ei vin totuși în fiecare joi... Și crede-mă dacă vrei, tinere, că vin mereu tot ăia!... Niște vicioși, ce mai!...

Și apoi am adus vorba despre Toulouse, unde-și petrecea regulat concediile și unde ar fi vrut să se retragă Grappa peste șase ani cu pensia lui. Așa hotărâse. Vorbeam cu plăcere despre Calvados, când furăm din nou deranjați de un negru pasibil de nu știu ce pedeapsă și care întârziase să și-o primească. Venise de bună voie două ore după ceilalți ca să se supună ciomăgelii. Umblase două zile și două nopți venind tocmai din satul lui, traversând pădurea în acest scop și nu-nțelegea să se-ntoarcă mofluz. Dar era în întârziere, iar Grappa intransigent în privința punctualității penale. „Cu atât mai rău pentru el! N-avea decât să nu plece ultima oară!... Joia trecută l-am condamnat la cincizeci de ciomege pe nemernicul ăsta!...”

Clientul protesta totuși pentru că avea o scuză reală: trebuise să se-ntoarcă în cea mai mare grabă în satul lui ca să-și îngroape mama. Se-ngrijea singur de vreo trei sau patru mame...

– Rămâne pentru audiența următoare!

Dar de abia avea timp acest client să se ducă până-n satul lui și să se-ntoarcă până joia viitoare. Protesta. Se-mpotriva. Trebură să-l scoată afară pe masochist cu picioare-n fund. Îi făcu plăcere, dar nu destulă. În sfârșit se aciui la Alcide care profită să-i vândă un întreg sortiment de tutun masochistului în foi în pachete și praf de prizat.

Bine distrat de aceste multiple incidente, îmi luai rămas bun de la Grappa care se retrăgea pentru siestă, evident în fundul colibeii sale, unde se odihnea menajera lui indigenă întoarsă din satul ei. Avea o pereche de coapse splendide această negresă, bine educată de Surorile din Gabon. Nu numai că vorbea franțuzește, peltic, dar se mai pricepea și să-ți ofere chinina în dulceață și să-ți scoată purecii înfipți în adâncul tălpii piciorului. Știa să se facă plăcută într-o sută de feluri colonialistului, fără să-l obosească sau obosindu-l, la alegere.

Alcide mă aștepta. Era un pic supărat. Această invitație cu care mă onorase locotenentul Grappa îl hotărî fără îndoială la mărturisiri. Pipărate, mărturisirile. Îi făcu un portret lui Grappa, clar, albie de porci. I-am răspuns că și eu sunt de aceeași părere în toate. Punctul slab al lui Alcide era că făcea comerț în ciuda interdicțiilor regulamentului militar cu negrii din pădurea învecinată și cu cei doisprezece tiraliori ai trupei sale. Aprovizionă această trupă cu tutun, fără milă. Primindu-și porția lor de tutun, nu le mai rămânea polițiștilor din soldă nimic de luat, totul era fumat. Fumau chiar pe datorie. Acest modest comerț, dat fiind raritatea numerarului în regiune, stânjenea, pretindea Grappa, plata impozitelor.

Locotenentul Grappa nu vroia, prudent, să provoace sub guvernarea sa un scandal la Topo, dar, gelos poate, dădea din cap muștrător. Ar fi dorit ca toate minusculele disponibilități indigene să rămână, se înțelege, pentru impozit. Fiecare cu genul lui și cu micile sale ambiții.

La început practica creditului asupra soldei îi uimise și li se păruse chiar nefirească tiraliorilor care munceau numai pentru a fuma tabacul lui Alcide, dar se obișnuiseră cu ajutorul picioarelor în fund. Acum nici nu mai încercau măcar să-și ia solda, o fumau dinainte, liniștiți, pe pragul colibeii lui Alcide, printre floricelele vioaie, între două exerciții de imaginație.

La Topo în fond, oricât de minuscul era ținutul, se găsea loc pentru două sisteme de civilizație, aceea a locotenentului Grappa mai aproape de cea romană, care biciuia simplu supusul pentru a scoate de la el impozitul, din care el reținea, după spusele lui Alcide, o parte nerușinat de mare, și numai pentru el, și apoi

sistemul lui Alcide propriu-zis, mai complicat, în care se puteau zări de pe acum semnele unui stadiu secund de civilizație, nașterea în fiecare tirador a unui client, combinație comercialo-militară, pe scurt, mult mai modernă, mai ipocrită, a noastră.

În ceea ce privește geografia, locotenentul Grappa nu putea decât bănuși cu ajutorul câtorva hărți foarte aproximative pe care le avea la Post, vastele teritorii încredințate pazei sale. Nici n-avea poftă să știe mai mult pe seama acestor teritorii. Copacii, pădurea, la urma urmei, știi ce sunt, le vezi foarte bine și de departe.

Ascunse în frunzișurile dese și în străfundurile acestei imense opărituri, câteva triburi extrem de risipite, zăceau ici colo, între pureci și muște, abrutizate de totemuri, îndopându-se invariabil cu manioc putred... Triburi perfect naive și candid canibale, năucite de mizerie, pustiiite de mii de boli. Nimic care să merite să te apropii de ele. Nimic nu justifica o expediție dureroasă și fără ecou. Când înceta să-și mai aplice legea, Grappa se întorcea mai degrabă către mare și contempla acel orizont de unde apăruse într-o zi și pe unde avea să plece cândva, dacă totul va merge bine.

Oricât de familiare și agreabile îmi deveniseră aceste locuri, în cele din urmă trebui totuși să mă gândesc să părăsesc Topo pentru dugheana ce-mi fusese promisă la capătul a câteva zile de navigație fluvială și de peregrinări forestiere.

Cu Alcide ajunsesem să mă-nțeleg foarte bine. Încercam împreună să pescuim peștele-ferăstrău, acest soi de rechini care mișunau în fața colibei. Era tot atât de stângaci în acest joc ca și mine. Nu prindeam nimic.

Coliba lui nu era mobilată decât de patul lui demontabil, de al meu și de câteva cutii goale sau pline. Pusese deoparte ceva bani, probabil, datorită comerțului său.

– Unde-i ții?... îl întrebai de mai multe ori. Unde-ți ascunzi banii tăi scârboși? – Ca să-l fac să turbeze. – Ai să faci un chef strașnic la întoarcere? îl tachinam. De douăzeci de ori cel puțin în timp ce atacam nelipsitele noastre „conserva de tomate” imaginam, pentru plăcerea lui, peripețiile unei plimbări fenomenale după întoarcerea sa la Bordeaux, din bordel în bordel. Nu-mi răspundea nimic. Râdea numai, ca și cum ceea ce-i spuneam îl amuza.

În afara exercițiului și a sesiunilor de justiție, nu se petrecea cu adevărat nimic la Topo, atunci, vrând, nevrând, reluam cât mai des aceeași glumă, în lipsa altor subiecte.

În una din ultimele zile îmi veni ideea să-i scriu domnului Puta, ca să-l tapez de niște bani. Alcide se însărcina să-mi pună la poștă scrisoarea cu primul *Papaoutah*. Materialul de scris al lui Alcide se afla într-o cutiuță de biscuiți, exact la fel cu cea pe care o văzusem la Branledore. Toți sergenții reangajați aveau deci aceleași obiceiuri. Dar când vrui să deschid cutia, Alcide făcu un gest, care mă surprinse, vrând să mă împiedice. Eram jenat. Nu știam de ce nu mă lăsase s-o deschid, și o pusei înapoi pe masă. „Ei, hai, deschide-o! zise în sfârșit. Hai, nu-i nimic!” Cum o deschideai, chiar pe dosul capacului, era lipită fotografia unei fetițe. Numai capul, o figură mititică, foarte drăgălașă dealfel, cu bucle lungi, cum se purtau pe vremea aceea. Luai hârtie, toc, și închisei repede cutia la loc. Eram vădit emoționat de indiscreția mea, dar mă și întrebam de ce se tulburase atât de tare.

Îmi închipuii imediat că e vorba de un copil al lui de care se ferise să-mi vorbească până atunci. N-am întrebat nimic, dar îl auzeam în spatele meu cum încerca să-mi povestească ceva cu privire la fotografie, cu o voce ciudată pe care nu i-o cunoscusem până atunci. Se bâlbâia. Nu mai știam ce să fac. Trebuia să-l ajut să-și facă confidențele. Nu știam cum să procedez ca să sar peste acest moment. Va fi o mărturisire penibilă, eram sigur. Nu țineam deloc s-o ascult.

– Nu-i nimic, îl auzii în sfârșit. E fata fratelui meu. Au murit amândoi...

– Părinții ei?...

– Da, părinții ei...

– Cine o crește atunci? Mama ta? îl întrebai eu așa, ca să mă arăt interesat.

– Nu mai am nici mamă...

– Cine atunci?

– Ei bine, eu!

Rânjea împurpurat Alcide, ca și cum ar fi făcut ceva nepermis. Reluă grăbit:

– Adică vreau să-ți explic... O țin la Surori la Bordeaux... Dar nu la Surori pentru săraci, să fim înțeleși!... La Surorile „bine”... Mă ocup eu, fii liniștit. Nu vreau să-i lipsească nimic! Ginette se numește... E o fetiță tare drăgălașă... Ca maică-sa dealfel... Îmi scrie, face progrese, numai că știi pensioanele de acest fel sunt scumpe... Mai ales că are de acum zece ani... Vreau să-nvețe și pianul în același timp... Ce zici de pian?... E frumos pentru fete să știe să cânte la pian?... Nu crezi?... Și engleza? Folosește la ceva engleza?...

Începui să-l privesc mai atent pe Alcide, pe măsură ce-și mărturisea păcatul de a nu fi destul de generos, cu mustăcioara lui cosmetică, sprâncenele de excentric, pielea lui calcinată. Pudicul Alcide! Cât a trebuit să economisească din solda lui săracă... din primele famelice... și din minusculul lui comerț clandestin... luni, ani,

în acest Topo infernal!... Nu știam ce să-i răspund, nu eram foarte competent, dar mă depășea atât de mult cu inima lui, că mă-nroșisem tot... Lângă Alcide nu eram decât un netrebnic neputincios, opac și nefolositor. Nu mai aveam de ce face nazuri. Era clar.

Nu mai îndrăznii brusc să vorbesc cu el, mă simțeam dintr-odată peste măsură de nedemn ca să-i vorbesc. Eu, care până mai ieri nu-l băgăm în seamă și chiar îl disprețuiam într-un fel, pe Alcide.

– N-am noroc, continuă el, fără să-și dea seama că mă tulbură cu confidențele lui. Gândește-te că acum doi ani a făcut o paralizie infantilă... Închipuie-ți... Știi ce-i o paralizie infantilă?

Îmi explică apoi că piciorul stâng al copilului rămăsese atrofiat și că urma un tratament electric la Bordeaux, la un specialist.

– Crezi că o să se facă bine?... mă-ntreba neliniștit, îl asigurai că se va restabili foarte bine, complet, cu timpul și electricitatea. Vorbea de maică-sa care murise și de infirmitatea fetiței cu multă precauție. Îi era frică chiar de departe să nu-i facă vreun rău.

– Ai mai văzut-o de când s-a îmbolnăvit?

– Nu... eram aici.

– Vei pleca curând?

– Cred că nu înainte de trei ani... Înțelegi, aici eu fac ceva comerț... Cu asta o ajut mult... Dacă aș pleca în concediu, la întoarcere aș găsi locul ocupat... mai ales cu porcul de colo...

Așa că Alcide ceruse să i se dubleze șederea, să facă șase ani în loc de trei, pentru nepoțica de la care nu avea decât câteva scrisori și acest mic portret. „Ceea ce mă necăjește e că nu are pe nimeni acolo pentru vacanță. E greu pentru un copil...”

Evident, Alcide plutea în sublim la largul lui și aș zice chiar familiar, tutuind îngerii, flăcăul ăsta! având aerul că nimic nu s-a întâmplat. Oferise aproape fără să stea la îndoială unei fetițe vag înrudite anii de tortură, anihilarea propriei lui vieți în această monotonie toridă, fără condiții, fără tocmeală, fără nici un interes, decât acela al inimii lui bune. Oferise acestei fetițe îndepărtate destulă tandrețe pentru a reface o lume întreagă și asta nu se vedea.

Adormi brusc, învăluit de razele luminării. Mă sculai ca să-i văd mai bine trăsăturile la lumină. Dormea ca toată lumea. Avea un aer chiar foarte obișnuit. N-ar fi chiar atât de lipsit de logică dacă ar exista pe lumea asta ceva care să-i deosebească pe cei buni de cei răi.

Două sunt căile prin care poți pătrunde în pădure, fie tăindu-ți un tunel, asemeni șoarecilor în căpițele de fân – dar e sufocant: am strâmbat din nas, – fie suportând urcarea fluviului, îngrămădit pe fundul unei bărci scobite într-un trunchi de copac, îmbrâncită de vâsle dintr-o cotitură într-un stufăriș, așteptând cu nerăbdare sfârșitul zilelor nenumărate, oferindu-te pe de-a-ntregul soarelui în toi, fără puțință de scăpare. Și apoi năucit de acești negri croncănitori, să ajungi acolo unde trebuie în starea în care poți.

De fiecare dată la plecare, pentru a se pune de acord, le trebuia un timp îndelungat vâsleșilor. Ceartă. Un capăt de vâslă în apă mai întâi și apoi două sau trei urlete ritmate la care răspundea pădurea, câteva vârtejuri, de apă, lunecăm, două rame, apoi trei, mai băjbâim încă, valuri, ocări, o privire înapoi te duce spre marea care se turtește la orizont, se îndepărtează, iar în fața ta, întinderea lucie, împotriva căreia mergem ostenindu-ne, și Alcide lângă debarcaderul lui pe care-l zăresc de departe, învăluit parcă de aburii râului și sub casca lui enormă, în formă de clopot, nimic decât o tărtăcuță, un boț de figură, și restul din Alcide unduind dedesubt în tunica lui parcă spânzurat de pe acum într-o năstrușnică amintire cu pantaloni albi.

Este tot ce-mi rămâne din acel loc, din acel Topo. Au mai putut oare să apere mult timp acest cătun încins împotriva coasei mohorâte a fluviului cu ape cafenii? Și cele trei colibe păduchioase mai stau oare și acum în picioare? Și alți Grappa și alți necunoscuți Alcide mai antrenează ei oare alți primitivi tiraliori în bătălii fantomatice? Își mai aplică și acum oare dreptatea lor sumară? Apa pe care o beau este oare la fel de rancedă? De leșioasă? Să te dezguste de propria-ți gură opt zile după fiecare înghițitură... Mereu fără un pic de gheață? Și chinina umplându-ți urechile de zumzet ca de bărzăuni... Și acele lupte pe care neobosiții bărzăuni ai chininei le dau cu țanțarii?... Sulfat? Clorhidrat? Dar mai întâi de toate or mai fi existând negrii de copt și răscopt în această etuvă? Poate că nu...

Poate că nimic din toate acestea nu mai există, poate că micul Congo a lins Topo cu limba lui noroioasă într-o seară de uragan și că totul s-a terminat, terminat de-a binelea, că până și numele i-a dispărut de pe hartă, că numai eu mai sunt, pe scurt, să-mi amintesc de Alcide... Că până și nepoată-sa l-a uitat... Că locotenentul Grappa n-a mai revăzut Toulouse-ul niciodată... Că pădurea care pândea dintotdeauna duna la cotitura sezonului ploios a înghițit totul, a strivit totul sub umbra mahonilor imenși, totul, până și neașteptatele floricele ale nisipului pe care Alcide mă ruga să nu le „stropesc”... Că nu mai există absolut nimic.

Ce-au fost cele zece zile cât am urcat fluviul îmi voi aminti multă vreme... Ferindu-ne de trâmbele noroioase în fundul pirogii, căutând ascunsele locuri de trecere printre stufulișurile enorme în derivă, dibaci ocolite. Muncă de ocazi, pe brânci.

După fiecare asfințit făceam haltă pe un promontoriu stâncos. Într-o dimineață părăsirăm această infernală barcă primitivă ca să intrăm în pădure pe o cărare ascunsă care se insinua în penumbra verde și umedă, luminată numai din loc în loc de câte o rază de soare scufundată din înălțimea cerului în această infinită catedrală de frunze.

Copaci monstruoși doborâți obligau grupul nostru la mii de ocolișuri. Prin scorbura lor un metrou întreg s-ar fi plimbat în voie.

La un moment dat ieșirăm în plină lumină, ne aflam în fața unui spațiu defrișat, dar trebui să mai urcăm o bucată de drum, să mai facem un efort. Înălțimea pe care am ajuns în cele din urmă domina pădurea nesfârșită, presărată de vârfuri galbene, roșii și verzi, acoperind, înconjurând munți și văi, monstruos de abundentă ca apa și ca cerul. Omul a cărui locuință o căutam stătea mai departe, îmi făcurea semn, un pic mai departe, încă... În altă văiugă. Ne aștepta acolo omul.

Între două stânci mari își construise o colibă, un fel de adăpost, ferit, mă făcu el să bag de seamă, de furtunile estice, cele mai rele, mai turbate. Eram de acord că prezenta un avantaj, dar în ceea ce privește coliba, ea aparținea evident ultimei trepte de mizerie, locuință aproape teoretică, destrămându-se din toate părțile. Mă așteptam desigur la ceva de genul acesta, dar oricum realitatea depășea previziunile mele.

Probabil că i-am părut năucit amicului meu, căci mă interpelă brusc, ca să mă facă să-mi părăsesc gândurile: „Haide, o să-ți fie mai bine decât în război! Te descurci! Se mănâncă rău, e adevărat, și drept băutură, noroi sadea, dar poți să dormi cât vrei... Nici o bubuitură de tun, amice! Nici gloanțe! Pe scurt, o afacere!” Vorbea într-un fel ca Agentul general, dar ochii îi avea decolorați ca ai lui Alcide. Bătea înspre treizeci de ani, bărbos... Nu-l privisem bine la sosire, atât fusesem de deconcertat de sărăcia așezării lui, cea pe care trebuia să mi-o lase moștenire și care trebuia să mă adăpostească poate ani îndelungați... Dar îi găsii, observându-l, mai pe urmă, o figură evident aventuroasă, o figură în unghiuri foarte bine desenate, unul din acele capete de revoltă care taie prea adânc în carnea vie a existenței în loc să se vânture la suprafața ei, cu un nas mare și gros și cu niște obraji plini ca niște șalupe, care clipocesc împotriva destinului într-un zgomot de vorbărie. Era un nefericit.

– E adevărat, reluai eu, nu-i mai rău decât în război! Pentru moment atâta mărturisire ajungea, nu vroiam să spun mai mult. Dar el continuă pe același subiect.

– Mai ales acum când războaiele țin atât de mult... adăugă el. În sfârșit, ai să vezi, numai că e cam plictisitor pe aici, asta e! N-ai nimic de făcut... Parcă ai fi în vacanță... Poftim, numai de vezi și dumneata ce fel de vacanță! Nu?... În fine, depinde și de fire, ce să mai zic...

– Și apa? întrebai. Cea pe care o vedeam în paharul meu, turnată de mine, mă neliniștea, gălbuie, băui din ea, grețoasă și caldă, exact ca și cea de la Topo. O mână de noroi de trei zile.

– Asta-i apa?

Chinul apei reînțepea.

– Da nu-i decât asta pe aici, și ploaia... Numai că dacă va ploua coliba n-o să reziste prea mult. O vezi doar în ce stare e?

Vedeam.

– Drept hrană, continuă, nimic, decât conserve, halesc la ele de vreun an... Și n-am murit!... Într-un sens e mai comod, dar nu te poți ține numai cu asta; indigenii, ei, se îndoapă cu manioc putred, e treaba lor, le place... De trei luni trece prin mine tot... Diaree. Poate că e de vină și febra; le am pe amândouă... Și apoi, cam în jurul orei cinci, nu mai văd prea bine... Așa îmi dau seama că am febră, pentru că în privința temperaturii, zău, e greu să-ți fie mai cald aici, la temperatura ținutului!... Pe scurt, numai după frisoane îți dai seama că ai febră. Și parcă ești și mai puțin amărât... Dar și asta depinde tot de fire... Ai putea să bei alcool să-ți mai vină sufletul la loc, dar mie nu-mi place alcoolul... nu-l suport...

Părea că are mare respect pentru ceea ce el numea „firi”.

Și apoi, cât mai stătu pe acolo, îmi dădu și alte câteva informații atrăgătoare: „Ziua, căldura, noaptea, zgomotul e cel mai greu de suportat... De necrezut... Fiarele acestor ținuturi care se fugăresc să se iubească sau să se mănânce între ele, nu știu, așa mi s-a spus... Vorba e că fac un adevărat vacarm... Și dintre toate cele mai zgomotoase sunt hienele!... Vin foarte aproape de colibă... Le auzi... Nu te poți înșela... Nu seamănă cu zgomotele chininei... Păsările, bărzăunii, țiuitul chininei în urechi, mai pot fi confundate... Se întâmplă... În timp ce hienele hohotesc... Îți adulmecă carnea... Și le vine să rădă... Grăbite, cum sunt, să te vadă crăpând, fiarele!... Le poți chiar vedea ochii sticlind, se zice... Le place hoitul... Dar eu nu le-am privit niciodată în ochi... Într-un fel îmi pare rău...”

– Plăcut mai e pe aici! Îi răspund.

Dar cu asta nu se terminau amuzamentele nopții.

– Mai e și satul pe deasupra, adăugă el... Nu-s nici o sută... dar fac un zgomot cât zece mii, poponarii dracului!... O să mai stăm noi de vorbă! Ah! Dacă ai venit pentru tam-tam, nu te-ai înșelat în privința coloniei!... Aștia joacă pentru că e lună și apoi pentru că nu mai e lună... Și pentru că așteaptă luna... În sfârșit, mereu pentru ceva! Ai zice că se-nțeleg cu fiarele ca să te năucească! Să crăpi, nu alta! Aș mântui cu toții deodată dacă n-aș fi prea obosit... Prefer să-mi pun niște bumbac în urechi... Înainte cât mai aveam ceva vaselină în farmacia mea. ungeam bumbacul cu ea, acum folosesc untură de banană în loc. E bună și untura de banană... Se pot distra și cu trăznetele lui Dumnezeu dacă le place, puii de cătea! Nu mă mai sinchiesc cu bumbacul meu uns cu untura dintr-asta! Nu mai aud nimic! Negrii, o să-ți dai seama imediat, sunt toți vlăguiți și putregăioși!... Ziua stau pe vine, ai zice că nu se pot duce măcar să urineze după un copac, dar imediat ce vine noaptea, țin'te nene! Numai desfrâu! Nervi! Isterie! Așchii de întunerice prefăcute în isterie! Aștia-s negrii, ți-o spun eu! Niște nemernici!... Niște degenerați, ce mai!

– Vin adesea să cumpere de la dumneata?

– Să cumpere? Glumești! Trebuie să-i furi înainte de a te fura ei pe dumneata, asta-i comerțul! De mine, dealtfel, nu se rușinau, în timpul nopții, evident, cu bumbacul meu în urechi bine uns! Nici nu era cazul să facă pe manierații, nu?... Și apoi după cum vezi n-am ușă la colibă, și atunci poți spune că se serveau singuri... E plăcută viața pentru ei pe aici...

– Dar inventarul? Întrebai, absolut năucit de aceste precizări. Directorul general mi-a recomandat să stabilesc inventarul de îndată ce sosesc, și încă minuțios!

– În ceea ce mă privește, îmi răspunse atunci foarte calm, mă doare-n cot de Directorul general... Cum am onoarea să vă zic...

– Dar n-ai să te duci la Fort-Gono să-l vezi la întoarcere?

– Nu, nu voi mai vedea niciodată nici Fort-Gono, nici pe Directorul general... E mare pădurea, frate...

– Unde ai să te duci, atunci?

– Dacă or să te-ntrebe să le spui că nu știi nimic! Dar pentru că ești curios, dă-mi voie, cât mai sunt pe aici, să-ți dau un sfat bun și sfânt! Nu te sinchisi de afacerile Companiei Pordurière, cum nici ea nu se sinchisește de ale dumitale, și dacă ai s-o iei la sănătoasa tot atât de repede pe cât de repede se leapădă Compania de dumneata, poți spune de pe acum că ai să câștigi cu siguranță „Marele Premiu”!... Fii deci fericit de-ți las un pic de numerar și nu-ntreba mai mult!... În ceea ce privește marfa dacă e adevărat că ți-a recomandat s-o iei în stăpânire... răspunde-i Directorului că nu mai era nimic și gata!... Dacă n-o să vrea să te creadă, tot n-are nici o importanță!... Și așa ne consideră neclintit niște hoți, orice ai face!... Nu se va schimba cu nimic opinia publică și măcar o dată ne vom alege și noi cu ceva... Directorul se pricepe, dealtfel, fii fără grijă, la șarlatanii mai bine ca oricine și nu merită osteneala să-l contrazici! Asta-i părerea mea! Nu crezi tot așa? Se știe că pentru a veni aici, nu-i așa, trebuie să fii gata să omori și pe mama și pe tata! Atunci!

Nu eram prea sigur că tot ce-mi îndruga el acolo era adevărat, fapt e că pe moment acest predecesor al meu îmi lăasă impresia unui șacal fără pereche.

Nu eram deloc liniștit. „Încă o poveste scârboasă în care am intrat”, îmi mărturisii mie însumi, și asta din ce în ce mai convins. Încetai să mai vorbesc cu acest bandit, într-un colț, grămadă, descoperii într-un talmeș-balmeș mărfurile pe care vroia să mi le lase, niște stămburi fără importanță... Alături, paniole, încălțări cu duzinele, piper în cutii, felinare, o seringă pentru injecții, și mai ales o cantitate dezarmantă de conserve de fasole „à la Bordelaise” și în sfârșit o carte poștală în culori reprezentând Piața Clichy.

– Lângă stâlp ai să găsești cauciucul și fildeșul pe care le-am cumpărat de la negri... La început, m-am strădui, pe urmă... poftim trei sute de franci... socoteala dumitale,...

Nu știam despre ce socoteală e vorba, dar renunțai să-l mai întreb.

– Ai să mai faci poate și câteva schimburi în natură, mă preveni el, pentru că știi, banii, aici, nu prea ai ce face cu ei, nu-ți pot folosi decât ca să ștergi putina.

Și începui să râdă. Nevrând să-l contrazic pentru moment, făcui la fel, izbucnii în râs odată cu el, ca și cum aș fi fost foarte mulțumit.

În ciuda acestei sărăcii lucii în care lăncezea de luni întregi, se-nconjurase de o servitorime foarte complicată, compusă din băieți mai ales, foarte grăbiți să-i aducă fie unica lingură de bucătărie, fie paharul desperecheat, fie să-i scoată din talpa piciorului, fin, numeroșii și clasicii pureci tropicali înfigăreți... În schimb, el le trecea, binevoitor, mâna printre coapse la fiecare moment. Singura muncă pe care l-am văzut prestând-o singur era să se scarpine, dar atunci, ca dughengiul de la Fort-Gono, o făcea cu o uimitoare agilitate, cum hotărât nu se poate vedea decât în colonii.

Mobilierul pe care mi-l lăsa moștenire îmi relevă tot ce ingeniozitatea poate obține, din cutii de săpun

sfârtecate, în materie de scaune, măsuțe și fotolii... Mă mai învăț acest tenebros cum se pot azvârli dintr-o lovitură, scurtă, departe, ca să te distrezi, din vârful piciorului agil, scârboasele omizi cu valtrapi, care veneau fără încetare, mereu altele, fremătătoare și băloase, să ia cu asalt coliba noastră de pădure. Să te ferească sfântul să le strivești neîndemânat! Ești pedepsit opt zile-n șir cu o putoare insuportabilă care se degajă lent din terciul lor de neuitat. Citise în cărți că aceste scârboase orori reprezentau în materie de viață tot ce era mai vechi în lume... Datau, pretindea el, din era secundară! „Când noi vom fi ajuns tot atât de departe ca și ele, prietene, nu vom puțin și noi la fel?” Întocmai.

Asfințiturile în acest infern se dovediră a fi fără pereche. De necrezut... Tragice de fiecare dată ca niște enorme asasinate ale soarelui... O imensă paradă. Numai că era prea mult de admirat pentru un singur om. Timp de o oră, cerul se fudulea împroșcat tot de la un capăt la altul de un roșu delirant. După aceea verdele izbucnea în mijlocul copacilor și urca de la pământ în dăre tumultuoase până la stele. Și apoi cenușiul acoperea tot orizontul și iar se făcea roșu, dar de data aceasta un roșu stins care nu ținea mult. Așa se termina. Toate culorile cădeau pleoștite în zdrențe peste pădure ca niște paiete roase de purtare. Și asta în fiecare zi, exact în jurul orei șase.

Și noaptea cu toți monștrii ei intra în dans acompaniată de miile de orăcăituri ale neamului broscar.

Pădurea nu aștepta decât țișnău lor ca să-nceapă să tremure, să șuiere, să mugească din toate măruntaiele. O enormă gară amoroasă, neluminată, gata să plesnească. Copaci întregi încărcăți de cheflii entuziaști, de doruri neîmplinite, de oroare. În cele din urmă, am ajuns să nu ne mai auzim unul pe altul, în colibă... Trebuia să urlu la rândul meu pe deasupra mesei ca o cucuvaie pentru ca tovarășul meu să mă poată înțelege. Găsisem ce căutasem, mie care nu-mi plăcea la țară.

– Cum te cheamă? Parcă Robinson mi-ai spus? îl întrebai.

Dar el tocmai atunci îmi repetă că indigenii sufereau pâna la marasm de toate bolile posibile și că nu erau capabili acești nenorociți să se ocupe de vreun comerț, oricare ar fi el. În timp ce noi vorbeam despre negri, țăntarii și insectele, atât de mari, atât de numeroase, se abătura în jurul lămpii în rafale așa de dense că trebuia să stingem lumina.

Figura acestui Robinson îmi mai apăru o dată, înainte de a stinge, voalată de rețeaua de insecte. Poate tocmai de aceea trăsăturile sale se impuseră mai adânc memoriei mele, în timp ce până atunci nu-mi spusese nimic precis. În întineric el continuă să vorbească, în timp ce eu mă întorceam căutând în trecutul meu însoțit de sunetul vocii lui ca de o chemare în fața porților anilor, lunilor și zilelor mele, pentru a mă întreba unde mai putusem întâlni această ființă. Dar nu descoperii nimic. Nu mi se răspundea. Te poți pierde mergând pe băjbăite printre formele revolute. E înfricoșător să ai în trecutul tău oameni și lucruri care nu se mai mișcă.

Ființele vii pe care le-ai pierdut prin criptele timpului dorm atât de bine la un loc cu morții că aceeași umbră îi învăluie de pe acum.

Și așa, nu mai știi îmbătrânind pe cine trezești, pe morți sau pe vii.

Încercam să-l identific pe acest Robinson, când un sălbatic hohot de râs, nu departe în noapte, mă făcu să tresar. Și tăcu. Mă avertizase, hienele fără îndoială.

Și apoi nimic altceva decât negrii satului și tam-tam-urile lor, această percuție trăncănitore în lemn găunos, termite ale vântului.

Numele de Robinson mă tracasa evident din ce în ce mai mult. Începuserăm să vorbim despre Europa în întineric în care ne găseam, de mesele pe care le poți lua acolo când ai bani și de băuturi desigur! Atât de răcoritoare! Nu vorbeam deloc însă despre ziua de mâine când trebuia să rămân acolo singur, pentru ani întregi poate, acolo cu toate aceste cutii de fasole... Era mai bine să fi rămas în război? Era mai rău, desigur!... Mult mai rău!... Era și el de aceeași părere... Fusesse și el în război... Și totuși pleca de aici... Se săturase de pădure, cu toate acestea... Încecai să aduc iarăși vorba despre război. Dar el era cel care ocolea acum subiectul.

În sfârșit, când ne culcarăm fiecare într-un colț al acestei ruini de frunze și pereți despărțitori, îmi mărturisii fără menajamente că, totul fiind foarte bine cântărit, prefera riscul de-a fi înhățat de un tribunal civil pentru furt decât să mai îndure mult timp viața asta cu cutii de fasole pe care o ducea de mai bine de un an. Eram lămurit.

– N-ai bumbac pentru urechi? mă mai întrebă... Dacă nu ai, fă-ți din câteva fire de cuvertură și untură de banană. Or să-ți iasă niște tampoane foarte bune... Nu vreau să-i mai aud păcănind pe porcii ăștia!

Existau de toate în această nebunie, în afară de porci, dar ținea la acest termen impropriu și generic.

Șmecheria cu bumbacul mă tulbură, ca și cum ar fi trebuit să ascundă vreo josnică viclenie din partea lui. Nu-mi puteam stăpâni frica imensă că mă va asasina acolo, pe „demontabilul” meu, înainte de a pleca, ducând cu el ce mai rămăsese din caserie... Ideea asta mă năucea. Dar ce să fac? Să strig? Pe cine? Pe antropofagii din sat? Dispărut? Aproape că eram de-adevăratelea! Chiar la Paris, fără avere, fără datorii, fără moștenire, abia dacă exiști, cu mare greutate nu ești un dispărut... Și atunci, aici? Cine și-ar bate capul să vie

până la Bikomimbo, măcar să scuipe în apă, nu mai mult, în amintirea mea? Nimeni, evident.

Orele trecură una după alta alternând răgazul cu neliniștea. El nu sforăia. Toate zgomotele, toate fluierăturile care se auzeau din pădure mă împiedicau să-i aud respirația. Nu era nevoie de nici un bumbac. Numele de Robinson îmi relevă în cele din urmă, tot stăruind, un corp, o înfățișare, o voce chiar, pe care o cunoscusem... Și apoi în momentul în care cedam de-a binelea somnului, individul întreg răsări în fața patului meu, îi fixai amintirea, nu a lui desigur, dar precis amintirea acelui Robinson, omul de la Noirceur-sur-la-Lys, de acolo, din Flandra, pe care-l însoșisem pe țarmurile acelei nopți în care căutam împreună o gaură ca să scăpăm de război și apoi mai târziu la Paris... Îmi amintii totul. Anii mi se perindau acum brusc prin fața ochilor... Fusesem bolnav de cap, mi-era greu... Acum că știam, că-l descoperisem și tot mi-era frică. Mă recunoscuse și el? În orice caz, se putea bizui pe tăcerea și complicitatea mea.

– Robinson! Robinson! îl strigai vesel ca pentru a-i da o veste bună. Hei, bătrâne! Hei, Robinson!... Nici un răspuns.

Cu inima bătând nebunește, mă ridicai și mă pregătii să primesc tâlhăreasca lovitură în țeastă... Nimic. Atunci destul de curajos, mă aventurai până la celălalt capăt al colibeii, orbecăind, acolo unde îl văzusem culcându-se. Plecase.

Așteptai ziua aprinzând din când în când câte un chibrit. Ziua sosi într-o trambă de lumină și apoi negrii servitori răsăriră să-mi ofere, hilari, enorma lor inutilitate, în afară totuși de faptul că erau veseli. Înceau să mă-nvețe ce-i nepăsarea. Mă străduii printr-o serie de gesturi foarte bine gândite să-i fac să înțeleagă cât de mult mă neliniștea dispariția lui Robinson, dar nu păreau că s-ar sinchisi câtuși de puțin. Era o nebunie, asta așa-i, să te ocupi de altceva decât de ceea ce se vedea. În sfârșit în aceasta istorie cel mai mult regretam banii. Dar foarte rar se întâmplă să vezi și a doua oară pe oamenii care au fugit cu banii... Această împrejurare mă făcu să bănuiesc că Robinson va renunța să se întoarcă așa numai ca să mă asasineze. Era până una alta un bun câștigat.

Deci numai pentru mine tot peisajul! Aveam de acum încolo tot timpul să mă-ntorc spre el, mă gândeam eu, la suprafața sau în adâncimea acestei imensități de frunze, a acestui ocean de roșu, dungat cu galben, vine de foc, magnifice fără îndoială pentru cel ce iubește natura. Hotărât, n-o iubeam deloc. Poezia tropicelor mă dezgusta. Privirea, gândul numai la aceste ținuturi îmi venea pe gât ca thonul. Orice s-ar spune, va fi întotdeauna un ținut pentru țânțari și pantere... Fiecare cu locul lui.

Preferam să mă-ntorc în coliba mea și s-o pun pe picioare în așteptarea furtunii care nu mai putea să întârzie mult. Dar și acolo trebui să renunț repede la încercarea mea de consolidare. Firesc pentru ea ar fi fost să se prăbușească încă, nici într-un caz să fie refăcută... Bordeii invadat de insecte se destrăma din toate părțile, hotărât n-ai fi putut face din locuința mea nici măcar o privată mai de doamne-ajută.

După ce am descris vlăguit vreo câteva cercuri prin junglă, a trebuit să mă-ntorc și să mă prăbușesc tăcând, din cauza soarelui. Mereu el. Totul tace, totul, de frica de a nu arde sub soarele amiezii, ar fi fost de ajuns o scânteie pentru aceste ierburi, animale și oameni, totul încins peste măsură. Apoplexia de amiază.

Puiul meu de găină, singurul, care se temea și el de această oră, intra cu mine în colibă, el unicul bun moștenit de la Robinson. A trăit cu mine așa vreo trei săptămâni, plimbându-se, urmându-mă ca un câine, piuind la tot pasul, zărind șerpi peste tot. Într-o zi de mare plictiseală l-am mâncat. N-avea nici un gust carnea lui decolorată de soare ca o stambă. Poate că din cauza lui m-am îmbolnăvit atât de rău. În sfârșit, fapt e că a doua zi după acest prânz nu m-am mai putut scula. Spre amiază, vlăguit, m-am târât până la cutiuța de medicamente. Nu era nimic înăuntru decât tinctură de iod și un plan al nord-sudului. Clienți nu mai văzusem deloc să vie pe la factorie, numai niște gură-cască negri gesticulând interminabil și mestecând Kola, erotici și plini de friguri. Acum se adunaseră în cerc în jurul meu, negrii, aveau aerul că vorbesc despre figura mea foarte nelalocul ei. Bolnav, eram pe de-a-ntregul, în așa hal încât aveam senzația că picioarele nu-mi mai trebuiesc, spânzurând pe marginea patului ca niște obiecte fără rost și într-un fel comice.

De la Fort-Gono, de la Director, nu-mi ajungeau prin curier decât scrisori murdare de ocări și de prostii, și tot atât de amenințătoare. Comercianții care se dau drept mai mici sau mai mari șmecheri de profesie se dovedesc cel mai adesea în practică niște gafeuri neîntrecuți. Mama mea, din Franța, mă încuraja să veghez asupra sănătății mele, ca și-n război. Sub ghilotină, mama m-ar fi certat că mi-am uitat fularul. Nu pierdea nici un prilej, mama, să încerce să mă facă să cred că lumea era bună și că făcuse mare bine că mă adusese pe lume. Era marele șiretlic al nepăsării materne această presupusă Providență. Mi-era dealtfel foarte ușor să nu răspund tuturor acestor palavre ale patronului și ale mamei și nici nu răspundeam vreodată. Totuși această atitudine nu îmbunătățea situația.

Robinson furase aproape tot conținutul acestei instituții comerciale fragile și cine m-ar fi crezut dacă aş fi spus-o? Să scriu? La ce bun? Cui? Patronului? În fiecare seară pe la ora cinci dărdâiam de febră și eu la rândul meu, și încă de o febră atât de puternică încât patul mi se clătina scârțâind ca un hamac... Negrii satului îmi luaseră locul în serviciu și în coliba mea; nu le cerusem, dar să-i dau afară de acum era pentru mine un efort

prea mare. Se certau pe ce mai rămăsese din factorie, șterpelind tutunul din butoiașe, încercând ultimele paniole, apreciindu-le, luându-le cu ei, mai adăugând dacă se mai putea adăuga ceva la debandada generală a întreprinderii mele. Cauciucul zvârlit pe jos și risipit își amesteca suculele cu al pepenilor de junglă, cu acele papaie dulcele cu gust de pere mălăiețe a căror amintire, cincisprezece ani mai târziu, mă îngrețoșa încă, atât de multe mâncasem în loc de fasole.

Încercam să-mi dau seama la ce nivel de neputință ajunseseam, dar nu reușeam. „Toată lumea fură”, îmi repetase de trei ori Robinson înainte de-a dispărea. Era și părerea Agentului general. În timpul febrei aceste vorbe îmi dădeau fiori. „Trebuie să te descurci” îmi mai spusese, încercam să mă scol. Nici asta nu puteam. În ceea ce privește apa pe care trebuia s-o beau, avusese dreptate, noroi era, mai rău, mâl bălțit. Negroimea îmi aducea multe banane, mari, mici, portocalii, roșii și mai ales papaie, dar mă durea atât de tare burta de ele și de toate! Aș fi vomat întreg pământul.

De îndată ce mă simțeam mai în putere, mai puțin năucit, oribila frică mă cuprindea din nou din cap până-n picioare, frica de-a trebui să dau socoteală Societății Pordurière. Ce le voi spune acestor diabolici? Mă vor crede oare? Mă vor aresta fără doar și poate! Cine mă va judeca? Tipi speciali înarmați cu legi teribile pe care le dețin nu se știe de unde, asemeni Consiliului de război, dar ale căror intenții adevărate nu ți le descoperă niciodată și care se distrează făcându-te să urci cu ele, sângerând, pe cărarea spre Infern, drumul care-i duce pe săraci la moarte. Legea este marele Luna Park al durerii. Când nenorocitul se lasă prins de ea, îl auzi țipând secole de-a rândul după aceea.

Preferam să rămân acolo năuc, tremurând dezgustător la 40 de grade decât să fiu obligat, lucid, să-mi imaginez ce mă așteaptă la Fort-Gono. Ajunseseam să nu mai iau chinină ca să las febra să-mi ascundă realitatea. Te îmbeți cu ce ai la îndemână. În timp ce eu mocneam așa zile și săptămâni, mi se terminară chibritele. Nu mai aveam. Robinson nu-mi lăsase cu adevărat în urma lui decât fasole „à la Bordelaise”. Din astea chiar că puteam zice că-mi lăsase. Vomam cutii întregi. Și ca să ajungi la acest rezultat trebuia să le mai și încălzești.

Această penurie de chibrite îmi prilejui o mică distracție, aceea de a privi pe bucătarul meu aprinzându-și focul între două pietre în formă de amnar cu niște ierburi uscate. Privindu-i îndeletnicirea îmi veni o idee. Cu febra pe care o aveam, ideea prinse o ciudată consistență. Cu toate că din fire neîndemânatec, după o săptămână de exercițiu, știam și eu tot ca și negrul meu să-mi fac focul între două pietre ascuțite. Pe scurt începeam să mă descurc în starea mea primitivă. Focul e principalul, rămâne vânătoarea, dar nu aveam nici o ambiție, focul pietrei de silex îmi ajungea. Mă exersam foarte conștiincios. Nu aveam decât asta de făcut zi de zi. Șmecheria cu omorâtul omizilor din „era secundară” o deprinsesem mult mai puțin. Nu dobândisem încă dibăcia necesară. Pe cele mai multe le storcoșeam. Nu mă interesa. Le lăsam să intre libere în coșmelia mea, ca prietene. Surveniră două furtuni succesive, a doua dură trei zile și mai ales trei nopți. Băui în sfârșit apa de ploaie din bidon, caldă adevărat, dar oricum... Stocul de pânzeturi începu să se topească sub averse, fără împotrivire, amestecându-se unele cu altele, marfă împruțită

Negrii foarte săritori îmi căutară în pădure tufe de liane ca să-mi ancoroz coliba de pământ, dar în zadar, frunzișul pereților la cel mai mic vânt începea să bată nebunește deasupra acoperișului ca niște aripi rănite... Nimic nu ajută. Numai așa de amuzament.

Negrii mari și mici se hotărâră să trăiască, în deruta mea, într-o completă familiaritate cu mine. Erau veseli. Mare distracție. Intrau și ieșeau de la mine, dacă se poate spune așa ceva, când vroiau. Libertate. Ne făceam semne de mare înțelegere. Fără febră m-aș fi apucat să le-nvăț limba. Timpul îmi lipsi. Cât despre focul de piatră, cu toate progresele mele, nu învățasem încă cea mai bună metodă pentru a-l aprinde, cea expeditivă. Multe scânteii îmi săreau încă în ochi și asta-i făcea pe negri să râdă cu poftă.

Când nu zăceam de febră pe „demontabilul” meu sau nu-mi scăpăram amnarul primitiv, nu mă mai gândeam decât la conturile de la „Pordurière”. E curios cât de greu te eliberezi de teroarea socotelilor în neregulă. Desigur moștenisem această teroare de la mama care mă contaminase cu tradiția ei: „Furi azi un ou... mâine un bou... și apoi îți omori mama până la urmă”. Ne trebuie multă osteneală ca să scăpăm de toate acestea. Le înveți când ești mic și apoi te-nspăimântă fără încetare, mai târziu, în momentele importante. Ce slăbiciuni! Și nu te poți bizui ca să scapi decât pe forța împrejurărilor. Din fericire, această forță a împrejurărilor este enormă. Așteptând, noi, eu și factoria, ne scufundam. Dispăream în noroi după fiecare aversă, mai cleioasă, mai compactă. Sezonul ploilor. Ceea ce ieri părea a fi încă o stâncă, astăzi nu mai era decât o melasă flască. Crengile atârnav ude, apa caldă te urmărea în cascade, se răspândea prin colibă și peste tot în împrejurimi ca în vadul unui vechi fluviu părăsit. Totul se topea într-un terci de mărfuri proaste, de speranțe, de socoteli, de febră tot jilavă și ea. O ploaie atât de densă că-ți închidea gura ca un căluș cald când se abătea asupra ta. Acest potop nu împiedica animalele să se-ntâlnească, privighetorile începură să facă tot atâta zarvă cât șacalii. Anarhie peste tot, și în arcă eu, Noe, vlăguit. Mi se năzări că venise momentul să le pun capăt la toate.

Mama mea nu avea numai dictoane pentru cinste, mai zicea, îmi amintii la timp, când ardea acasă

pansamentele vechi: „Focul purifică totul”. La mama găsești de toate pentru toate întâmplările sorții. E de ajuns să știi să alegi.

Momentul se ivi. Silexurile mele nu erau prea bine alese, nici prea ascuțite, scânteile îmi rămâneau în pumni... În sfârșit, totuși, primele mărfuri luară foc, în ciuda umezelii. Era un stoc de șosete foarte ude. Totul se întâmpla după apusul soarelui. Flăcările se ridicară repede, năvalnice. Indigenii satului se adunară în jurul focului, croncâinind furioși. Cauciucul natural pe care-l cumpărase Robinson sfârâia la mijloc și mirosul lui îmi aminti fără putere de împotrivire incendiul celebru al Societății de Telefoanele de pe cheiul Grenelle pe care-l privisem cu unchiul meu Charles, cel ce știa să cânte atât de bine romanțe. Se petrecea în anul dinaintea Expoziției, celei mari, când eu eram încă foarte mic. Nimic nu obligă amintirile să apară ca mirosurile și flăcările. La fel mirosea și coșmelia mea. Cu toate că foarte udă, a ars în întregime fără nazuri, cu marfă cu tot. Socotelile erau făcute. Pădurea tăcu pentru un moment. Liniște deplină. Văzuseră multe la viața lor bufnițele, leoparzii, broaștele și papagalii. Nu era ușor să-i epatezi. Ca pe noi războiul. Pădurea se putea întoarce acum să apuce ce mai rămăsese sub potopul ei de frunze. Nu-mi salvasem decât băgăjelul meu, patul pliant, cei trei sute de franci și bineînțelese câteva cutii de fasole, vai! pentru drum.

După o oră de incendiu, nu mai rămăsese mai nimic din bordeiul meu. Câteva smocuri de scânteii sub ploaie și câțiva negri năuci care scociorau cenușa cu capătul lăncii, învăluți de adierile acestui miros credincios tuturor dezastrelor, exalat de toate derutele lumii, mirosul de praf de pușcă fumegând.

Nu mai aveam decât atâta timp cât s-o iau la sănătoasa. Să mă-ntorc la Fort-Gono pe propriile-mi urme? Să încerc să ajung acolo și să le explic conduita mea și împrejurările acestei aventuri? Șovăiam... Dar nu mult timp. Nimic nu se poate explica. Lumea nu știe decât să te ucidă când se năpustește peste tine, asemeni unui om dormind care-și omoară purecii când se-ntoarce pe o coastă. Iată ce-ar însemna să mor prostește, îmi zisei, ca toată lumea adică. A te încrede în oameni înseamnă într-un anumit fel a te lăsa ucis.

Hotărâi, cu toată starea în care mă aflam, să iau pădurea în piept în direcția în care o luase și acel Robinson al tuturor nefericirilor.

Pe drum, am mai auzit adesea fiarele pădurii, cu văicărelile, tremolo-urile și fluierăturile lor, dar de văzut nu le-am văzut niciodată, dacă nu pun la socoteală acel porculeț sălbatic pe care odată era gata să calc în apropierea colibeii mele. Auzind aceste țipete, chemări, urlete, ai fi putut crede că erau, acolo, foarte aproape, animalele, cu sutele, cu miile, colcăind. Totuși de îndată ce te apropii de locul vacarmului lor, mai nimeni, doar niște bibilici mari albastre împopoțonate în penajul lor ca pentru o nuntă, și atât de stângace când săreau tușind de pe o creangă pe alta, c-ai fi zis că li s-a întâmplat o nenorocire.

Mai jos pe mucegaiul tufișurilor fluturi grei și mari, bordați ca niște „faire-part-uri”, tremurând de efortul de a se deschide, iar ceva mai jos, noi, înotând în mълul galben, înaintam cu mare greutate, mai ales că mă purtau pe o brancardă negrii, confecționată din saci cusuți cap la cap. Ar fi putut foarte bine să mă zvârle-n mъл în timp ce treceam peste o mlaștină. De ce n-au făcut-o? N-aveam s-o știu decât mai târziu. Sau și mai bine ar fi putut să mă halească, le stătea doar în obicei, nu?

Din când în când îi întrebam câte ceva cu limba cleioasă pe acești însoțitori și mereu îmi răspundeau: Da, da. Pe scurt, nu mă contraziceau. De treabă oameni. Când diareea îmi lăsa un pic de răgaz, febra mă lua în primire imediat. De necrezut cum mă putusem îmbolnăvi în halul ăsta. Începusem chiar să nu mai văd foarte limpede, sau mai degrabă vedeam totul în verde. Noaptea când toate fiarele pământului ne împresurau tabăra, aprindeam focul. Și de ici, de colo, un țipăt străbătea până la noi în ciuda enormului cort negru al pădurii care ne înăbușea. O fiară sugrumată, cu toată oroarea de oameni și de foc, ajungea totuși să ni se plângă nouă celor care ne aflam acolo, foarte aproape de ea.

Începând din a patra zi nu mai încercai nici măcar să deosebesc realitatea de lucrurile absurde pe care febra mi le băga în cap, unele peste altele, amestecate cu bucăți de oameni, resturi de hotărâri și disperări care nu se mai terminau.

Dar oricum oare să fi existat, îmi spun astăzi, când stau și mă gândesc, acel alb bărbos pe care-l întâlnirăm într-o dimineață pe un promontoriu de pietricele la joncțiunea a două fluvii? Chiar auzeam foarte aproape de mine bubuitul unei cataracte. Era un tip în genul lui Alcide, dar sergent spaniol. Tot rătăcind pe cărări, trecusem în colonia Rio del Rio, antic domeniu al Coroanei Castiliei. Acest spaniol, biet militar, avea și el o coșmelie. A făcut mare haz, mi se pare, când i-am povestit toate nenorocirile și ce făcusem eu cu a mea! A lui, e adevărat, se prezenta ceva mai bine, dar nu cine știe ce. Necazul lui special era cu furnicile roșii. Își găsiseră să treacă, în migrația lor anuală, exact prin mijlocul cocioabei lui, afurisitele, și tot treceau de mai bine de două luni.

Ocupau aproape tot locul; nici nu te puteai întoarce pentru că, deranjate, pișcau foarte tare.

Fu foarte fericit când îi dădui din fasolele mele, pentru că el mânca numai tomate de trei ani. Ce era să mai zic. Consumase deja, mă informă, mai mult de trei mii de cutii numai el singur. Obosit să le mai prepare în vreun fel, le golea acum la modul cel mai simplu din lume ca pe ouă prin două mici orificii pe care le făcea în capac.

Furnicile roșii, de îndată ce aflară că avea noi conserve, schimbară garda în jurul cutiilor lui. Nu puteai să lași nici măcar o singură cutie aruncată la întâmplare, începută, pentru că atunci toată rasa de furnici roșii intra în colibă. L-ar fi înghițit și pe spaniol.

Aflai de la această gazdă că orașul-capitală a coloniei Rio del Rio se numea San Tapeta, oraș și port celebru pe toată coasta și chiar mai departe, pentru armarea galerelor de cursă lungă.

Pista pe care o urmam ducea exact acolo, acesta era drumul, era de-ajuns s-o mai ținem așa trei zile și trei nopți. Ca să-mi vindec delirul îl întrebai pe acest spaniol dacă nu cunoștea vreo bună doftoroaie indigenă care m-ar fi pus pe picioare. Capul mă chinuia îngrozitor. Dar nici nu vru s-audă de așa ceva. Chiar pentru un colonizator spaniol era în așa hal de africanofob, că refuza când mergea la privată să se servească de frunzele de bananieri și-și ținea la dispoziție un vraf de „*Boletín de Asturias*” pedant decupate în acest scop. Nici el nu citea jurnalele, ca și Alcide.

De trei ani de când trăia acolo, singur cu furnicile, cu micile lui manii și jurnale vechi, cu acest teribil accent spaniol care e atât de puternic că pare un fel de a doua persoană, era foarte greu să-i mai trezești interesul pentru ceva.

Când își înjura negrii era ca o furtună. Alcide nici nu conta pe lângă el în materie de înjurături. Îi dădui în cele din urmă toate fasolele mele acestui spaniol, atât de mult îmi plăcuse. Drept recunoștință îmi întocmi un frumos pașaport pe hârtie granulată cu însemnele Castiliei și cu una din acele semnături atât de minuțios lucrată că-i răpi migăloasa execuție zece minute bune.

În ceea ce privește San Tapeta, nu se putea să nu-l nimeresc, spusese adevărul, era drept înaintea noastră. Nu știu cum am ajuns aici, dar de un lucru sunt sigur, că mă dădură pe mâinile unui preot care-mi păru și el atât de vlăguit că numai avându-l lângă mine prindeam curaj, prin comparație. Nu pentru multă vreme.

Orașul San Tapeta era așezat pe o coastă stâncoasă drept în fața mării și verde de nu-ți credeai ochilor. Un spectacol magnific fără îndoială, văzut din rada portului, somptuos de departe, dar de aproape nimic, decât hoituri istovite ca și la Fort-Gono, coapte și răscoapte la nesfârșit. Cât despre negrii micii mele caravane, într-un moment de luciditate, i-am trimis înapoi. Traversaseră o mare parte de pădure și se temeau la întoarcere pentru viața lor, ziceau. Au plâns înainte de a mă părăsi, dar mie-mi lipsea forța necesară ca să mai și plâng. Suferisem și transpirasem prea mult. Nu se mai termina.

Pe cât mi-aduc aminte multe ființe croncănitoare de care această aglomerație era plină veniră din acest moment să se-nvârtă în jurul patului meu, pe care-l mutaseră special în presbiteriu, distracțiile erau rare la San Tapeta. Preotul mă îndopa cu ceaiuri, o cruce mare de aur i se legăna pe burtă și din adâncurile sutanei când se apropia de căpătâiul meu se auzea zgomot puternic de mărunțiș, dar nici poveste să fi putut sta de vorbă cu cineva, căci numai delirul mă obosea peste măsură.

Credeam că se terminase cu mine de-a binelea, încercam să privesc la ceea ce se mai putea zări din această lume pe fereastra preotului. N-aș îndrăzni să afirm că aș putea astăzi descrie acele grădini fără să comit grosolane și fantastice erori. Soarele, cu siguranță, era tot același, ca și cum te-ai fi găsit mereu cu fața într-un cazan încins și apoi dedesubt tot soare și acești arbori năstrușnici și iarăși alei, și soiurile de salate crescute cât stejarii și păpădiile din care ar fi fost de ajuns trei sau patru la un loc ca să alcătuiesti un frumos și banal castan de pe la noi. Adăugați peste toate o broască râioasă sau chiar două, grele cât prepelicarii și care, strâmtorate, mărșăluiesc căutându-și adăpost de la o tufă de flori la alta.

Prin mirosuri se sfârșesc ființele, țările și obiectele. Toate aventurile pier pe nas. Am închis ochii pentru că-ntr-adevăr nu-i mai puteam ține deschiși. Atunci mirosul acru al Africii s-a estompat, noapte după noapte. Și-mi fu din ce în ce mai greu să regăsesc greșosul ei amestec de pământ mort, de floci încinși și șofran pisat.

Un timp a trecut și iarăși un timp și veni un moment în care am simțit noi șocuri și revulsii și zguduituri, de data asta mai ritmice, mai legănate.

Eram încă desigur culcat, dar de astă dată pe ceva mișcător. Mă lăsam dus, vomam, mă trezeam și iar adormeam. Eram pe mare. Mă simțeam atât de istovit că abia putui să-mi dau seama de noul miros de cordaj și de gudron. Era răcoare în colțișorul zdruncinat în care fusesem zvârlit, exact sub un hublou larg deschis. Mă lăsaseră singur. Călătoria continua, era evident... Dar care? Auzeam pași pe punte, o punte de lemn, exact deasupra nasului meu, și vocile și valurile care clipoceau și se destrămau lovindu-se de bordaj.

Se întâmplă rar ca viața să se întoarcă la căpătâiul tău, oriunde ai fi, altfel decât sub forma unei blestemate farse porcești. Căci numai așa poate fi socotită farsa pe care mi-o jucaseră oamenii din San-Tapeta. Nu profitaseră ei de slăbiciunea mea ca să mă vândă, istovit cum eram, echipajului unei galere? Frumoasă

galeră, pe onoarea mea, mărturisesc, cu bordurile înalte, bine legată, încoronată de frumoase pânze purpurii, o teugă toată aurită, un vas cu toate locurile pentru ofițeri capitonate și în chip de proră un superb tablou în ulei de ficat de morun reprezentând pe *Infanta Combitta* în costum de polo. Ea, mi se explică mai târziu, această alteță, patrona cu numele ei, cu coapsele și onoarea ei regală vasul care ne purta. Măgulitor.

La urma urmei, în privința aventurii mele, să fi rămas la San-Tapeta, bolnav ca un câine cum eram și istovit, aș fi crăpat sigur la acel preot unde mă plasaseră negrii... Să mă fi întors la Fort-Gono? N-aș fi scăpat de cei „cincisprezece ani” în privința conturilor mele... Aici cel puțin eram în mișcare și asta însemna de-acum o speranță... Dacă mă gândesc bine, acest căpitan al *Infantei Combitta* a avut ceva curaj cumpărându-mă chiar la un preț de nimic de la preotul meu în momentul când ridica ancora. Își riscase toți banii în această afacere căpitanul. Ar fi putut pierde tot... Se bizuise pe acțiunea binefăcătoare a aerului mării ca să mă pună pe picioare. Merita o răsplată. Deliram încă enorm, dar cu o oarecare logică. Câștigase pentru că mă simțeam de-acum mai bine și era foarte mulțumit. Din momentul în care deschisei ochii veni adesea să mă viziteze în colțișorul meu retras, împodobit cu pălăria lui cu pene, căpitanul. Așa îmi apărea.

Se distra văzând cum mă căzneau să mă scol de pe rogojina mea, în ciuda febrei care mă-ncleșta. Vomam... „Hai, căcăciosule, curând ai să poți trage la rame cu ceilalți!” îmi prezicea... Frumos din partea lui, și râdea în hohote, altoindu-mi câteva bastoane, dar pe atunci încă foarte amicale, și pe ceafă, nu la dos. Vroia să mă amuz și eu, să mă bucur cu el de afacerea bună pe care o făcuse achiziționându-mă.

Hrana la bord îmi păru chiar acceptabilă. Deliram însă mereu. În scurt timp, așa cum îmi prezise căpitanul, mă înzdrăvenii destul ca să pot trage din când în când la rame alături de camarazii mei. Dar unde erau zece eu vedeam o sută: delirul.

Ne osteneam destul de puțin în timpul acestei traversări pentru că navigam în majoritatea timpului cu pânze. Condiția noastră pe vas nu era deloc mai nenorocită decât aceea a unor călători obișnuiți din clasele de jos într-un vagon duminical și mai puțin periculoasă decât aceea pe care o îndurasem pe *Amiralul Bragueton* la venire. Furăm dealtfel din plin purtați de vânt în timpul acestei treceri de la estul la vestul Oceanului Atlantic. Temperatura scădea. Pe vas nu se plângea nimeni. Numai că drumul era prea lung. În ceea ce mă privea mă săturasem de spectacolul mărilor și al pădurilor pentru vecie.

I-aș fi cerut căpitanului amănunte despre scopul și mijloacele călătoriei noastre, dar de când îmi mergea evident mai bine, încetase să se mai intereseze de soarta mea. Și apoi băteam totuși prea mult câmpii pentru o conversație. Nu-l mai vedeam decât de departe, ca pe un adevărat patron.

La bord printre galerieni, începui să-l caut pe Robinson și de mai multe ori noaptea în plină liniște îl strigai cu voce tare, nu-mi răspundeau decât înjurăturile și amenințările. Ocnașii.

Totuși cu cât mă gândeam mai mult la amănuntele și împrejurările aventurii mele, cu atât mai probabil mi se părea să i se fi jucat și lui aceeași festă la San-Tapeta. Numai că Robinson trebuia să tragă la vâsle pe altă galeră acum. Negrii pădurii trebuie să fi fost cu toții înțeleși în afaceri. Fiecare la rândul lui, asta era regula. Trebuie să trăiești și să scoți în vânzare lucrurile și oamenii pe care nu-i mănânci imediat. Relativa gentilețe a negrilor în privința mea se explica la modul cel mai infam.

Infanta Combitta se rostogoli încă săptămâni și săptămâni străbătând hula atlantică a crizelor de rău de mare până când într-o seară totul s-a calmat în jurul nostru. Nu mai deliram. Foiam în jurul ancorei. A doua zi la trezire am înțeles deschizând hublourile că ajunseseam la destinație. Era un spectacol magnific!

Ce surpriză, fu cu adevărat o surpriză. Ceea ce ni se dezvălui brusc prin ceață ni se păru atât de bizar, că mai întâi nu ne-a venit să credem, dar când am ajuns în dreptul lui, tot galerianul ce era acolo începu să facă haz văzând cum se ridica așa oblu-n față noastră...

Închipuiți-vă că orașul lor stătea-n picioare, absolut drept. New-York-ul este un oraș construit pe verticală. Mai văzuserăm și noi orașe, desigur, și încă din cele frumoase, și porturi, și încă din cele faimoase. Dar la noi, nu-i așa, orașele stau culcate pe malul mării sau pe fluvii, se-ntind de-a lungul peisajului, își așteaptă călătorul, în timp ce acesta, american, nu se sinchisea, nu, se ținea drept, foarte țepăn, acolo, fără strop de tandrețe, țepăn de te apuca frica.

Am făcut deci haz ca niște netoți. Evident era caraghios un oraș atât de țepăn. Dar nu puteam face haz de spectacol decât din gât, din cauza frigului care venea din larg în tot acest timp, străbătând ceața posomorâtă și roșietică, agilă și pișcătoare, luându-ne cu asalt pantalonii ca și crăpăturile acestei zidării, străzile orașului, spre care se mai năpusteau și norii călare pe spinarea vântului. Galera noastră își ținea brazda ei îngustă exact la nivelul digurilor, acolo unde se termina o apă căcănie, toată bălăcită de un șir de bărcuțe și remorhere nesățioase și încornorate.

Pentru un neisprăvit nu e niciodată ușor să debarce undeva, dar pentru un galerian e și mai rău, mai ales

că americanilor nu le plac deloc galerienii care vin din Europa. „Sunt toți niște anarhiști”, zic ei. Nu vor să-i primească decât pe curioșii care le aduc bani, pentru că toți banii Europei sunt fiii ai Dolarului.

Aș fi putut încerca, cum mai încercaseră și alții, să traversez portul înot și, odată ajuns la chei, să încep să strig: „Trăiască Dolarul! Trăiască Dolarul!” O șmecherie. O mulțime de oameni au debarcat așa și apoi au făcut avere. Nu-i sigur, se povestește numai. Se întâmplă să vezi în vis lucruri și mai rele. Eu aveam în cap cu febra la un loc o altă combinație.

La bordul galerei învățasem să socotesc purecii (nu numai să-i prind, dar să-i adun și să-i scad, într-un cuvânt statistici), meserie delicată care nu prea pare cine știe ce, dar care presupune o întreagă tehnică, și eu vroiam să mă folosesc de ea. Americanii, orice ați zice, sunt pricepuți în materie de tehnică. Le-ar fi plăcut la nebunie maniera mea de-a socoti purecii, eram sigur dinainte. După părerea mea nu trebuia să scap ocazia.

Eram gata să le ofer serviciile mele, când dintr-o dată se dădu ordin galerei noastre să intre în carantină într-un golfuleț de-alături: la adăpost, la o azvârlitură de băț de un sătuleț discret, în fundul unui golf liniștit, la două mile est de New-York.

Săptămâni întregi am fost ținuți acolo sub observație, încât ne înjghebarăm obiceiurile noastre. Astfel în fiecare seară după cină se desprindea de la bord ca să meargă-n sat echipa cu aprovizionarea cu apă... Trebuia să fac și eu parte din ea pentru ca să-mi ating scopurile.

Camarazii știau bine unde vroiam să ajung, dar pe ei nu-i tenta aventura. „E zăltat, ziceau ei, dar nu-i periculos”. Pe *Infanta Combitta* nu mâncau prost, îi cam ciomăgea pe băieți, dar nu prea, pe scurt se putea trăi. Munca nu era din cale-afară de grea. Și apoi, sublim avantaj, nu-i dădea nimeni afară de pe galeră niciodată, mai mult chiar regele le promisese pentru când vor avea 62 de ani un fel de pensioară. Această perspectivă îi făcea fericiți, aveau la ce visa și duminica, pentru a se simți liberi, pe deasupra, se jucau de-a votul.

Săptămâni de-a rândul cât ținu carantina, răcneau pe punte, se băteau, se iubeau rând pe rând. Și apoi ceea ce-n sfârșit îi împiedica s-o șteargă cu mine era mai ales faptul că nu vroiam să știe nimic despre această Americă după care eu eram nebun. Fiecare cu monștrii lui, și pentru ei America era dracul. Încercam chiar să mă dezguste de ea. În zadar le spuneam că aveam cunoștințe în această țară, pe micuța Lola mai ales, care trebuia să fie foarte bogată acum și apoi fără îndoială pe Robinson care trebuie să-și fi făcut o situație în afaceri, nu vroiam să renunț deloc la aversiunea lor pentru Statele-Unite, la dezgustul și la ura lor: „Zărghit ai fost de când te știm!” îmi ziceau, într-o zi m-am prefăcut că mă duc până la caneaua din sat și apoi le-am spus că nu mă mai întorc pe galeră. Salut!

Ocașii erau băieți de treabă-n fond și, măcar că mi-au spus de atâtea ori că nu fac bine, mi-au urat drum bun și noroc și numai bucurie să dea Dumnezeu, dar în felul lor: „Du-te! mi-au zis. Du-te! Dar nu faci bine! Gusturile tale nu-s pentru un păduchios ca tine! Febra te înnebunește! Ai să te-ntorci din America ta mai nenorocit decât noi! Gusturile tale or să te piardă! Vrei să-nveți? Dar știi și așa prea mult pentru ceea ce ești!”

În zadar le spuneam că aveam prieteni prin partea locului, care mă așteptau. Deliram.

– Prieteni? se strâmbau ei, prieteni! Ce se mai sinchisesc ei de mutra ta, prietenii? Te-au uitat de când hăul și pârau!!...

– Dar vreau să-i văd pe americani! îi dam eu zor în van. Și apoi mai sunt pe-aici și niște femei fără pereche!...

– Ai face bine să te-ntorci cu noi, găgăuță! îmi răspundeau. Ți-am spus doar că nu merită osteneala să te duci la ei! Ai să te-mbolnăvești mai rău decât acum! Te-nvățăm noi ce-s americanii, imediat! Genul milionar sau genul hoit! Nu-i cale de mijloc! Sigur că pe milionari n-ai să-i vezi tu în halul în care ești! Dar hoituri, biziue-te pe ei, ai să te sature! Fii liniștit! Și nu mai târziu decât imediat!

Poftim cum m-au luat camarazii. M-au scos din sărite toți în cele din urmă, milogii, poponarii, stârpiturile. „Hai, cărați-vă! le-am răspuns; vă curg balele de ciudă! Dacă or să mă pună americanii cu botul pe labe, rămâne de văzut! Dar voi n-aveți între picioare decât o plăcintă și aia foarte moale!”

Bine le-am mai zis-o! Eram mulțumit!

Cum se apropia noaptea îi chemară pe galeră. Începură să tragă cu toții la vâsle în cadență fără unul, acela eram eu. Am așteptat până nu s-au mai auzit deloc, am numărat apoi până la o sută, și am luat-o la goană cât am putut de repede spre sat. Satul era un locșor îngrijit, bine luminat, cu case de lemn, care așteptau să fie folosite, dispuse la stânga și la dreapta unei capele, și ea foarte tăcută, numai că eu aveam frisoane, malarie, și-mi era frică. Pe ici, pe colo se mai vedeau câte un marinar al acestei garnizoane care nu părea să-și bată prea mult capul și chiar copii și o fată foarte bine făcută: America! Sosisem. E o plăcere să privești, după atâtea aventuri nefericite! Îți dă putere ca un fruct! Nimerisem în singurul sat care nu servea la nimic. O mică garnizoana de familii de marinari îl menținea într-o stare bună cu toate instalațiile lui pentru eventuala zi în care o ciumă turbată ar sosi pe un vas ca al nostru și ar amenința marele port.

Atunci în aceste instalații vor crăpa cât mai mulți străini posibili pentru ca ceilalți să nu ia vreo boală.

Aveau chiar și un cimitir foarte aproape în împrejurimi plantat cu flori peste tot. Așteptau. De șaiszeci de ani așteptau fără să facă nimic decât să aștepte.

Găsind un mic adăpost gol, m-am strecurat înăuntru și am adormit pe loc, iar de dimineață străduțele erau pline de marinari îmbrăcați în pantaloni scurți, armonioși și bine făcuți, de mai mare dragul, jucându-se cu mătura și improșcând căldări de apă în jurul adăpostului meu și pe la toate răspântiile acestui sat teoretic. În zadar m-am străduit să-mi păstrez un aer nepăsător, mi-era atât de foame că mă apropiam fără să vreau de un loc care mirosea a bucătărie.

Acolo fui descoperit și înghesuit între doi soldați hotărâți să afle cine sunt și care se întreabă dacă nu era mai bine să mă-arunce imediat în mare. Dus pe căi rapide în fața Directorului Carantinei, nu prea eram la largul meu și cu toate că-mi încropisem eu ceva curaj într-o viață mereu potrivnică, mă simțeam încă prea plin de febră pentru a mă azvârli în câteva improvizații strălucitoare. Băteam mai degrabă câmpii și n-aveam inimă pentru asta.

Era mai bine să-mi pierd cunoștința. Ceea ce se și întâmplă. În biroul lui, unde mă deșteptai mai târziu, câteva doamne îmbrăcate în culori deschise înlocuiseră bărbații din jurul meu, și suportai din partea lor un chestionar vag și binevoitor eu care m-aș fi foarte mulțumit. Dar nici o îngăduință nu durează pe lumea asta și de-a doua zi bărbații începură să-mi vorbească de închisoare. Mă folosii de acest moment pentru a le vorbi despre pureci, așa fără să pară că insist... Că știam să-i prind... Să-i număr... Că era meseria mea să grupez acești paraziți în veritabile statistici. Vedeam eu bine că erau interesați de vorbele mele, clătinau din cap, paznicii mei. Mă ascultau. Dar de crezut asta era altă brânză în ceea ce traistă.

În sfârșit, apărui comandantul stațiunii în persoană. Îi ziceau „Surgeon general”, ceea ce era un nume prea frumos pentru un pește. Se arată grosolan, dar mai hotărât decât ceilalți. „Ce tot îndrugi, băiete? Îmi zise, știi să numeri pureci? Aha, aha!...” Se bucura dinainte de o șarlatanie ca asta, ca să mă-nfunde. Dar întorcându-i vorba îi recitai mica pledoarie pe care o pregătisem. „Am încredere în recensământul purecilor! E un factor de civilizație pentru că recensământul se află la baza unui material statistic dintre cele mai prețioase!... O țară progresistă trebuie să-și cunoască numărul purecilor, divizați pe sexe, grupați pe vârstă, ani, anotimpuri...”

– Haide, haide! Destulă vorbă, tinere! mi-o tăie el, *Surgeon*-ul general. Au mai venit pe aici mulți flăcăi înaintea ta din Europa care ne-au îndrugat verzi și uscate și nu erau până la urmă decât niște anarhiști ca și ceilalți, mai răi chiar decât alții... Nu mai credeau nici măcar în anarhie! Vorbărie de fanfaroni!... Măine o să te punem la încercare pe lângă emigranții de peste drum la Ellis Island în serviciul dușurilor! Aghiotantul meu Mr. Mischief îmi cere de două luni un agent socotitor de pureci, o să ne spună el dacă ai mințit. Vei merge la el spre încercare! Fuga marș! Și dacă cumva ne-ai înșelat, în apă cu tine! Fuga marș! Și păzea!

Am rupt-o de fugă din fața acestei autorități americane cum o mai rupsesem de fugă din fața altor autorități, prezentându-i mai întâi fața și apoi dosul printr-o semiînțoarcere agilă, totul însoțit de salutul militar.

Mă gândeam că această cale a statisticilor trebuie să fie tot așa de bună ca oricare alta ca să mă apropiu de New-York. De a doua zi Mischief, maiorul în chestiune, mă puse scurt la curent cu serviciul meu, gras și galben cum era acest om și miop fără pereche, purtător de enormi ochelari fumurii. Probabil că mă recunoștea în felul în care fiarele sălbatice își recunosc vânatul, după aliura generală, pentru că în privința detaliilor era imposibil cu ochelarii pe care-i purta.

Ne înțelesesem în ceea ce privește misiunea mea fără greutate și chiar cred că spre sfârșitul stagiului meu îmi nutrea multă simpatie Mischief. A nu te vedea unul cu altul e un motiv temeinic să te simpatizezi, dar mai ales felul meu remarcabil de a prinde purecii îl fermeca. N-aveam pereche-n stațiune când era vorba să-i pun la cutie pe cei mai îndărătnici, mai solzoși, mai nerăbdători, ba chiar eram capabil să-i selecționez după sexul emigrantului. O muncă formidabilă, nici vorbă... Mischief se bizui în cele din urmă în întregime pe mine.

Spre seară aveam, tot ucigând pureci, unghiile degetului mare și ale indexului învinețite și tot nu-mi terminasem treaba pentru că-mi rămânea lucrul cel mai important de făcut, să întocmesc coloanele situației caracteristice a zilei: purecii de Polonia, de Iugoslavia... de Spania... Morpionii din Crimeea... Râioșii din Peru... Tot ce purta umanitatea în derută ascuns și pișcător îmi trecea mie printre unghii. Era o operă după cum se vede monumentală și meticuloasă. Statisticile noastre se calculau la New-York, într-un serviciu special înzestrat cu mașini electrice de socotit purecii. În fiecare zi, micul remorcher al Carantinei traversa rada în toată lungimea ei pentru a duce acolo statisticile noastre de calculat sau de verificat.

Așa trecură zile și zile, mă mai înzdrăvenisem cât de cât, dar pe măsură ce-mi treceau delirul și febra în acest confort, gustul aventurii și al altor imprudențe îmi reveni fără scăpare. La 37 de grade totul era banal.

Aș fi putut rămâne acolo liniștit, bine hrănit la popota stațiunii cu atât mai mult cu cât, remarcasem, fata maiorului Mischief, strălucitoare la cei cincisprezece ani ai ei, venea după ora cinci să joace tenis, într-o fustă extrem de scurtă în fața biroului nostru. În privința picioarelor rar mi-a fost dat să văd ceva mai frumos, puțin masculine încă, și totuși de pe acum mai delicate, frumusețe a cărnii ce sta să-nflorească. O adevărată invitație

la fericire, să chiui de bucuria ce ți se făgăduia. Tinerii subofițeri ai detașamentului n-o mai părăseau.

Nu aveau ca mine răspunderea unei munci utile, parșivii! Nu pierdeam nici un amănunt din manejul lor în jurul micului meu idol. Mă albăstream de furie de mai multe ori pe zi. Îmi zisei în cele din urmă că noaptea aș fi putut trece și eu drept marinar. Mângâiam aceste speranțe când într-o sâmbătă din săptămâna a douăzeci și treia evenimentele se precipitară. Colegul însărcinat cu transportul statisticilor, un armean, fu pe neașteptate promovat agent socotitor de pureci în Alaska pentru câinii prospectorilor.

De frumoasă era frumoasă avansarea și el se arăta dealtfel încântat. Câinii din Alaska sunt foarte prețioși într-adevăr. E întotdeauna nevoie de ei. Îi îngrijesc bine. În timp ce de emigranți îi doare-n cot. Sunt și așa prea mulți.

Cum de aici înainte nu mai aveam pe nimeni să ne ducă statisticile la New-York, nu făcură multe mofturi la birou ca să mă trimită pe mine. Mischief, patronul meu, îmi strânse mâna la plecare, recomandându-mi să fiu cuminte în oraș și cuviincios. Fu ultimul sfat pe care mi-l dădu acest om cumsecade și cât nu mă văzuse el până atunci de acum încolo nici atât n-avea să mă mai vadă. De îndată ce ajunsei la chei începu să toarne cu găleata, făcându-mi learcă vestonul meu cel subțirel și statisticile care mi se topiră încetul cu încetul în mână. Am păstrat câteva într-un teanc destul de gros, ieșindu-mi din buzunar, ca să am cât de cât aerul unui om de afaceri în oraș, și mă aruncau plin de teamă și de emoții spre alte aventuri.

Ridicând nasul spre toată această zidărie, mă apucă un fel de amețeală pe dos din cauza ferestrelor cu adevărat prea numeroase și atât de asemănătoare că ți se făcea greață.

Subțirel îmbrăcat mă grăbii rebegit spre crăpătura cea mai întunecată pe care o putui descoperi în această fațadă imensă, sperând că trecătorii nu mă vor băga-n seamă atât de ușor printre ei. Rușine inutilă. N-aveam de ce mă teme. Pe strada pe care o alesesem, cu adevărat cea mai îngustă dintre toate, nu mai lată decât un pârâu de pe la noi, și foarte murdară, foarte umedă, plină de umbre, forfoteau deja atâția oameni mici și mari că mă duseră cu ei ca pe o umbră. Mergeau și ei ca și mine în oraș, la muncă, fără-ndoială, cu capul în pământ. Erau săracii de pretutindeni.

Ca și cum aș fi știut unde merg, m-am prefăcut că stau o clipă la îndoială și schimbându-mi drumul, o luai la dreapta pe o altă stradă mai bine luminată, „Broadway” se numea. Numele l-am citit pe o placă. Lumina zilei cu pescăruși și fâșii de cer rămânea sus, mult deasupra ultimelor etaje. Noi înaintam în lumina licărită de jos, bolnavă ca a pădurii și atât de cenușie că strada se umpluse de ea ca de un amestec vâscos de bumbac murdar.

Era ca o plagă tristă fără sfârșit, strada mișunând cu noi pe fundul ei, de la un trotuar la altul, de la un chin la altul, spre un capăt niciodată întrezărit, capătul tuturor străzilor lumii.

Mașini nu treceau, numai oameni și iar oameni.

Era cartierul prețios, mi s-a explicat mai târziu, cartierul aurului: Manhattan. Nu se intra acolo decât pe jos, ca-n biserică. E chiar inima băncii lumii de astăzi. Dar tot mai erau și din cei care trecând scuipau pe jos. Trebuie să fii îndrăzneț.

Un cartier îndopat cu aur, o adevărată minune, minune ce poate fi percepută de dincolo de uși cu foșnetul ei de dolari mototoliți, el, totdeauna prea gingaș, Dolarul, un adevărat Duh Sfânt, mai prețios decât sângele.

Am avut timp să-i văd, și chiar să intru să le vorbesc acestor funcționari care păzeau grămezile de bani. Sunt triști și prost plățiți.

Când credincioșii intră în Banca lor, să nu credeți că se pot servi după pofta lor. Nu, deloc. Vorbesc dolarului, îi șoptesc o mulțime de lucruri printr-un fel de grilaj, se mărturisesc, ce mai! Fără mult zgomot, lămpi odihnitoare, un ghișeu minuscul de tot între două arcade înalte, asta-i tot. Nu-și înghit anafura, și-o pun pe inimă. Nu puteam sta prea mult să-i admir. Trebuia să-i urmez pe oamenii de pe stradă între pereții de umbră lucie.

Deodată strada noastră s-a lărgit ca o crăpătură ce-ar da într-un lac de lumină verde-albăstruie, înghesuită între monștrii fără sfârșit ai caselor. Chiar în mijlocul acestui luminiș se afla o clădire cu o înfățișare campestră și mărginită de niște peluze nefericite.

Întrebai pe câțiva trecători din mulțimea care mă-nconjura ce reprezenta clădirea care se vedea acolo, dar se prefăcură a nu mă auzi. N-aveau timp de pierdut. Un tânăr doar ce se afla tocmai atunci în preajma mea avu bunăvoința să mă informeze că era primăria, vechi monument din epoca colonială, completă el, tot ce mai rămăsese din istorie... ce mai lăsaseră să rămână pe acolo... Împrejurimile acestei oaze dădeau într-un scuar cu bănci și de aici puteai să privești destul de bine primăria, stând. Nu era nimic altceva de văzut în momentul în care sosisem.

Așteptai o oră bună în același loc și apoi din această penumbră, din această mulțime în mișcare, discontinuă, ursuză, se ivi, cam pe la prânz, de necontestat, o bruscă avalanșă de femei, perfecțiuni de frumusețe.

Ce descoperire! Ce Americă! Ce încântare! Amintirea Lolei! Exemplul ei nu mă înșelase! Era adevărat!

Atinsesem punctul cel mai înalt al călătoriei mele. Și dacă foamea nu m-ar fi ghiontit neîncetat, m-aș fi crezut ajuns în unul din acele momente de supranaturală revelație estetică. Frumusețile pe care le descoperisem, fără număr, m-ar fi smuls cu puțină încredere și puțină bunăstare trivialei mele condiții omenești. Nu-mi lipsea decât un sandviș, ce mai vorbă, ca să mă cred în plin miracol. Și cât de mult îmi lipsea acest sandviș.

Dar ce grațioasă mlădiere! Ce delicatețe de necrezut! Ce modele de armonie! Periculoase nuanțe! Strălucind de toate primejdiile! De toate promisiunile posibile ale capului și ale corpului printre atâtea blonde! Și brune! Și aceste tiziene! Și cât de multe erau! Poate, mă gândeam, a reînviat Grecia! Sosisem la timp! Îmi părură cu atât mai divine aceste apariții cu cât ele nu mă băgau în seamă deloc, nu se gândeau măcar că exist și eu, alături pe o bancă, istovit, mort de admirație erotico-mistică, de chinină și de foame, trebuie să mărturisesc.

Dacă ar fi fost posibil să-mi ies din piele aș fi ieșit exact în acel moment, odată pentru totdeauna. Nimic nu m-ar mai fi oprit.

Ar fi putut să mă ia, să mă prefacă în abur, aceste ireale midinete, nu aveau decât un gest de făcut, un cuvânt de zis și aș fi trecut pe loc și în întregime în lumea Visului, dar fără îndoială că aveau altceva mai bun de făcut.

O oră sau două trecură astfel în deplină stupefacție. Nu mai speram nimic.

Mațele îmi chiorăiau. Ați văzut vreodată pe la noi pe la țară cum se păcălește un cerșetor? Îi umpli un portofel vechi cu mațe putrede de pui. Ei bine, un om, vă spun eu, e cam tot așa, doar mai mare și mai mobil, și lacom, iar înăuntru o iluzie.

Trebuia să mă gândesc serios să nu atac mica mea rezervă de bani. Nu prea aveam cine știe ce. Nu îndrăzneau să-i număr. Dealtfel nici n-aș fi putut, vedeam dublu. Simțeam numai prin stofă biletele subțiri, fragile, foarte aproape în buzunar, la un loc cu statisticile mele desperecheate.

Treceau și bărbați pe acolo, mai ales tineri cu capetele parcă tăiate în lemn trandafiriu, cu priviri seci și monotone, fălci cum nu întâlnești prea des, atât de late și grosolane... În sfârșit, poate că așa le plăceau femeilor lor fălcile. Sexele păreau că merg fiecare pe partea sa de stradă. Femeile nu priveau nimic decât vitrinele magazinelor pe de-a-ntregul copleșite de farmecul poșetelor, al eșarfelor, al nimicurilor de mătase expuse câte puțin în fiecare vitrină, dar într-un fel precis, categoric. Nu prea găseai bătrâni în această mulțime. Și la fel de puține cupluri. Nimeni nu găsea ciudat faptul că eu stăteam acolo, singur de ore în șir, nemișcat pe banca aceea, privind la lumea care trecea. Totuși la un moment dat, polițistul din mijlocul drumului, așezat ca o călimară, începu să mă suspecteze de planuri dubioase. Era vizibil.

Oriunde te-ai afla, de îndată ce atragi asupra ta atenția autorităților, cel mai bine e să dispari și încă în cea mai mare grabă. Fără explicații. În abis! mi-am zis.

În dreapta băncii mele se deschidea într-adevăr o gaură mare, chiar în trotuar, în genul gurii de metrou de pe la noi. Această gaură îmi păru propice, vastă cum era cu o scară interioară din marmoră trandafirie. Văzusem deja o mulțime de oameni de pe stradă dispărând în ea și apoi apărând. În această subterană își făceau nevoile. Mă lămurii imediat. Și sala unde se petrecea totul era tot de marmoră. Un fel de piscină, dar golită de ultima picătură de apă. O piscină infectă, plină numai de o lumină filtrată, muribundă care-și dădea duhul acolo peste oameni dezbumbați în mijlocul mirosurilor lor, stacojii de efortul de a-și da afară puturoșeniile în fața tuturor, cu zgomote barbare.

Ca-ntr-o bărbăți, așa fără mofturi, în răsetele tuturor celor din jur, însoțite de încurajări ca la fotbal. Sosind, își scoteau vestonul mai întâi, ca și cum ar fi executat un exercițiu de forță. Pe scurt se puneau la ținută, așa era obiceiul.

Și apoi așa dezbrăcinați, râgâind și gesticulând mai rău ca-ntr-o casă de nebuni se instalau în cavernele fecale. Noii sosiți trebuiau să răspundă la mii de glume murdare în timp ce coborau treptele dinspre stradă, dar păreau cu toate acestea foarte încântați.

Cu cât se țineau pe trotuare mai sobri, triști chiar, cu atât perspectiva de a-și goli mațele într-o companie gălăgioasă părea a-i elibera și a-i bucura intim.

Ușile cabinetelor foarte murdare spânzurau smulse din țățâni. Se trecea de la o celulă la alta schimbând o vorbă, cei care așteptau să se elibereze un scaun fumau țigări puturoase bătându-l pe umăr pe ocupantul în munci, îndârjit, crispat, cu capul între mâini. Mulți gemeau tare ca răniții și lehuzele. Constipații erau amenințați cu torturi ingenioase.

Când zgomotul apei trase anunța un loc vacant, strigătele se dublau în jurul alveolei libere pe care o jucau adesea cu banul. Ziarele citite de curând, groase cât o periniță, erau sfâșiate pe loc de haita de truditari

rectali. Nu se vedeau bine figurile din cauza fumului. Nu îndrăzneam să mă apropii de ei din cauza mirosurilor.

Acest contrast era făcut într-adins ca să deconcerteze un străin. Tot acest dezamăgitor intim, această formidabilă familiaritate intestinală, iar pe stradă o perfectă restricție! Eram năucit.

Urcai la lumina zilei pe aceleași scări ca să mă odihnesc pe aceeași bancă. Neașteptată destrăbălare de digestie și vulgaritate. Am lăsat în plata Domnului aspectele atât de deconcertante ale aceleiași aventuri. Nu aveam putere să le analizez, nici să le fac sinteza. Să dorm vroiam cu orice preț. Delicioasă și rară frenezie!

Reintrai deci în șirul trecătorilor care apucau pe una din străzile laterale și avansarăm în salturi din cauza prăvăliilor ale căror vitrine fragmentau mulțimea. Ușa unui hotel se deschidea mai încolo provocând o mare agitație. Oamenii erau împroșcați pe trotuar printr-o vastă ușă-tambur, eu fui înghițit în sens invers exact în mijlocul vestibulului din interior.

Uimire... Trebuie să ghicești totul, să-ți imaginezi numai splendoarea edificiului, amploarea proporțiilor sale pentru că totul se petrecea în jurul unor becuri atât de voalate că nu-ți era la îndemână decât după un anumit timp.

Multe femei tinere în această penumbră, cufundate în fotolii adânci ca-n tot atâtea scrinuri. În jur bărbați atenți, tăcuți, venind și plecând, treceau la o oarecare distanță de ele, curioși și temători, ocolind șirul de picioare ridicate cruciș până la magnificele înălțimi de mătase. Aceste minuni îmi păreau că așteaptă evenimente foarte grave și foarte importante. Evident nu la mine se gândeau ele.

Așa că trecui și eu la rândul meu prin fața acestei nesfârșite tentații palpabile, cât putui mai furișat.

Cum erau cel puțin o sută aceste somități cu fustele suflecate, așezate pe un singur rând de fotolii, ajunsei la Biroul de recepție atât de visător, absorbind o rație de frumusețe atât de tare pentru temperamentul meu, că mă clătinam.

La pupitru, un funcționar lustruit îmi oferii brutal o cameră. Mă hotărâi pentru cea mai mică din hotel. Nu aveam probabil la momentul acela mai mult de vreo 50 de dolari, aproape nici o idee și deloc curaj.

Speram că va fi realmente cea mai mică odaie din America cea pe care mi-o oferise funcționarul, hotelul lui, *Laugh Calvin*, era anunțat pe afișe ca fiind cel mai bine amenajat dintre toate hotelurile somptuoase de pe continent.

Deasupra mea câte nesfârșite camere mobilate! Și foarte aproape de mine, în aceste fotolii, ce tentative de viol în serie! Ce abisuri! Ce pericole! Supliciu estetic al săracului este deci interminabil? Mai îndârjit decât foamea? Dar n-avui timp să mă las copleșit, agili, oamenii biroului îmi înmânară o cheie grea cât mâna... Nu îndrăzneam să mă mișc.

Un flăcăiaș dezghețat, îmbrăcat ca un tânăr general de brigadă, se ivi din umbră în fața ochilor mei: comandant imperativ.

Funcționarul lustruit de la birou izbi de trei ori în soneria metalică și flăcăuașul meu începu să fluiera. Mă expediau. Era semnalul. O luarăm unul după altul.

Mai întâi pe un culoar, plăcut la vedere, mergeam întunecați și hotărâți ca un metrou. El conducea, băiatul. Un colț, un ocol, și încă unul. Repede. Ne încrucișăm uneori cu propria noastră urmă. Trece și asta. Ascensorul. Obosesc brusc. Am ajuns? Nu. Încă un culoar. Și mai întunecat. Ziduri de abanos peste tot mi se pare. N-am timp să examinez. Tânărul fluieră, îmi duce valiza mea ușoară. Nu îndrăznesc să-i cer nimic. Numai să merg asta trebuie, îmi dau bine seama. În trecerea noastră pe ici, pe colo, un bec roșu sau verde zvârle câte o poruncă. Dungii aurite marchează ușile. Am trecut de mult de numărul 1 800 apoi de 3 000 și tot mai mergem duși de destinul nostru de neînvinși. Urma necunoscutul învăluit în umbră ca pe propriul său instinct, micul comisionar galonat. Nimic nu părea a-l descumpăni în această peșteră. Fluierul lui modula un sunet plângăreț când treceam pe lângă un negru, o cameristă, neagră și ea. Asta era tot.

În efortul general de a mă grăbi, îmi pierdii de-a lungul acestor coridoare uniforme puținul curaj care-mi mai rămăsese scăpând din carantină. Mă destrămam cum am văzut destrămându-se coșmelia mea în vântul Africii, sub șuvoaiele de apă caldă. În ceea ce mă privea, aici eram în luptă cu un potop de senzații necunoscute. Vine o clipă când, între două genuri de umanitate, ajungi să te zbați în gol.

Brusc, fără să anunțe, flăcăuașul se întoarce în loc. Ajunsesem. Mă ciocnii de o ușă, era camera mea, o cutie mare cu pereții de abanos. Numai pe masă un pic de lumină, în jurul lămnii sfioase și verzui. „Directorul hotelului *Laugh Calvin* aducea la cunoștință clientului că-i devenise un prieten devotat și că va avea el, Directorul, grijă personală să întrețină bună dispoziția clientului pe tot timpul șederii lui la New-York". Lectura acestui anunț pus bine la vedere mă descurajă de tot.

Rămas singur fu și mai rău. Toată această Americă mă hărțuia, îmi puneam probleme peste măsură de grele, și-mi trezea sumbre previziuni, chiar acolo în acea cameră.

Pentru început, întins pe pat, neliniștit, încercam să mă familiarizez cu întunericul acestui loc. De un bubuit puternic se zguduiau pereții lângă fereastra mea... Trecea metroul aerian. Se zvârlea în față între două

străzi, ca un obuz, plin de cărnuri tremurătoare și stâlcite, sălta de-a lungul orașului lunatic, din cartier în cartier. Îl vedeam cutremurându-și carcasa deasupra unui torent de șasiuri și ecoul lui bubuia încă departe în urmă de la un zid la altul, după ce le părăsise cu o sută pe oră. Veni ora cinei găsindu-mă în aceeași stare de prostrație și apoi și cea a culcării.

Mai ales metrour furios mă zăpăcise. De cealaltă parte a acestui puț de curte, peretele se luminează cu o cameră, apoi cu două camere și apoi cu zecile. În câteva dintre ele puteam zări ce se petrece. Erau cupluri care se culcau. Păreau la fel de obosiți americanii ca și cei de pe la noi după atâtea ore de stat în picioare. Femeile aveau coapsele mari și bălane, cele pe care am putut să le văd eu, cel puțin. Majoritatea bărbaților se râdeau înainte de culcare fumând o țigară...

În pat își scoteau mai întâi ochelarii și apoi proteza pe care o așezau cu grijă într-un pahar cu apă punând totul la vedere. Nu păreau a-și vorbi între ei, între sexe, ca și pe stradă. Ai fi zis că sunt niște animale mari, foarte docile, îndelung obișnuite să se plictisească. Cu totul, n-am văzut decât două cupluri făcând la lumină ceea ce mă așteptam eu să facă și fără violență. Celelalte femei mâncau bomboane-n pat așteptând ca soțul să-și termine toaleta... Și apoi au stins cu toții.

E trist să vezi oameni care se culcă, se vede bine că nu le pasă că lucrurile merg cum vor ele, se vede că nu încearcă să-nțeleagă motivul pentru care se găsesc acolo. Le era indiferent. Dormeau oricum, bogați, săraci, nesusceptibili, americani sau nu. Aveau conștiința liniștită.

Văzusem prea multe lucruri tulburi ca să fiu mulțumit. Știam prea mult și nu știam destul. Trebuie să ies, să mai ies, îmi ziceam. Poate c-am să-l întâlnesc pe Robinson. Era o idee tâmpită, evident, dar pe care mi-o cultivam ca să am un pretext să ies din nou, cu atât mai mult cu cât în van mă suceam și mă răsuceam când pe o parte când pe alta în patul meu, că nu dam geană prin geană. Chiar masturbația nu-ți aduce în acest caz nici o mângâiere, nici o distracție. Și atunci vine adevărata disperare.

Mai rău e că te întrebi mereu cum vei găsi a doua zi forța necesară să continui să faci ceea ce ai făcut și în ajun și faci de atâta timp, unde vei găsi forța pentru acele demersuri imbecile, mii de proiecte care nu duc nicăieri, ca să scapi de copleșitoarea nevoie, tentative mereu eșuate și toate pentru a te convinge că destinul e de neînving, că trebuie să te prăbușești în spatele zidului în fiecare seară, zdrobit de frica zilei de mâine, mereu mai precară, mai sordidă.

Mai vine și vârsta poate, trădătoare, și ne amenință cu ce-i mai rău. N-ai destulă muzică în tine să faci viața să danseze, asta e. Toată tinerețea ți s-a dus să moară de acum la capătul lumii, în liniște, în adevăr. Și unde să te mai duci oare, dacă nu mai ai în tine suficient delir adevărat? Adevărul, iată o agonie fără sfârșit. Adevărul acestei lumi e moartea. Trebuie să alegi, să mori sau să minți. Eu n-am putut niciodată să mă sinucid.

Era mai bine deci să ies în stradă, un alt fel de sinucidere. Fiecare își are micile lui talente, metodele să-și găsească somnul și să halească. Trebuia și eu s-ajung să dorm pentru a dobândi destulă forță ca să-mi pot câștiga pâinea a doua zi. Să-mi recapăt elanul, exact ceea ce-mi trebuia pentru a-mi găsi mâine o slujbă și, până atunci să trec pragul spre taințele somnului. Să nu credeți că e ușor s-adormi, odată ce ai început să te-ndoiești de toate, și mai ales când ai îndurat atâta spaimă.

Mă îmbrăcai și anevoie ajunsei la ascensor, dar destul de năuc. Mai trebuia să trec și prin vestibul prin fața altor șiruri, altor fermecătoare enigme cu picioarele atât de ispititoare, cu figurile delicate și severe. Pe scurt, niște zeițe, zeițe codoașe. Aș fi putut încerca să mă-nțeleg cu ele. Dar mi-era frică să nu fiu arestat. Complicații. Aproape toate dorințele săracului sunt pedepsite cu închisoarea. Și strada mă luă-n primire din nou. Nu mai era aceeași mulțime ca adineaori. Asta de acum manifesta un pic mai mult curaj, vălurindu-se de-a lungul trotuarelor, ca și cum ar fi ajuns, această mulțime, într-o țară mai puțin aridă, țara distracției, țara serii.

Înaintau oamenii spre luminile suspendate în nopți departe, șerpi agitați și multicolori. Năvăleau din toate străzile învecinate. Făcea mulți dolari o mulțime ca asta, mă gândeam eu, socotind numai batistele, de exemplu, sau ciorapii de mătase! Sau numai țigările! Dar tu poți să te preumbli mult și bine printre atâta bănet, că nu vei căpăta un sfanț, nici cât să mergi să mănânci ceva! E disperant când te gândești cât de străini își sunt oamenii unii altora, ca și casele.

Și m-am târât și eu spre lumini, un cinematograf, și lângă el altul și tot așa de-a lungul întregii străzi. Pierdeam bucăți mari din mulțime în fața fiecăruia. Am ales și eu un cinematograf unde erau afișate fotografii cu femei numai în furouri și ce coapse! Domnilor! Grele! Ample! Precise! Și împodobite cu niște capete micuțe desenate parcă prin contrast, delicate, fragile, parcă scrise, fără retuș de făcut, perfecte, fără neglijențe, fără pată vă spun, micuțe dar puternice și concise în același timp. Tot ce viața poate înflori mai periculos, adevărate imprudențe de frumusețe, aceste dezvăluiri ale divinelor și profundelor armonii posibile.

Era bine în acest cinematograf, plăcut și cald. Voluminoase orgi foarte tandre ca-ntr-o biserică, dar care ar fi încălzită, orgi calde și tandre ca niște coapse. Nici un moment de pierdut. Te cufunzi adânc în această căldură îngăduință.

N-ai fi avut decât să te lași dus de gândul că poate lumea în sfârșit se convertise la indulgență. Aici în sinea ei aproape că așa era.

Atunci visele vin din întuneric să se-ncălzească la mirajul luminii care pâlpâie. Nu e întotdeauna aidoma vieții tot ce se petrece pe ecrane, rămâne acolo un mare loc ceșos pentru săraci, pentru vise și pentru morți. Trebuie să te grăbești să te-ndopi cu himere pentru a înfrunta viața de afară care te așteaptă, odată ieșit de la cinematograful, pentru ca să mai poți rezista în această atrocitate a obiectelor și a oamenilor. Alegi dintre visuri pe cele care-ți încălzesc cel mai tare sufletul. Pentru mine acestea erau, vă spun cinstit, porcăriile. Nu trebuie să fii mofturos, dintr-un miracol rămâi cu ce apuci. O blondă, cu o pereche de coapse și o ceafă de neuitat, crezu de cuviință să rupă liniștea ecranului printr-un cântec în care era vorba despre singurătatea ei. Ai fi plâns cu ea.

Asta e exact ce-ți trebuie! Ce elan îți dă! Aveam, o simțeam de pe acum, cel puțin pentru două zile hoitul plin de curaj. Nu așteptai să se aprindă lumina-n sală. Eram hotărât să dorm, acum că înghițisem ceva din acest admirabil delir al sufletului.

Când m-am întors la *Laugh Calvin*, cu toate că l-am salutat, portarul nu catadicsi să-mi dea bună seara, tot ca cei de pe la noi, dar oricum nu-mi păsa de disprețul portarului. O viață interioară puternică își ajunge sieși și ar putea chiar să topească douăzeci de ani de gheață. Asta-i.

În camera mea, cum închisei ochii, blonda de la cinema veni să-mi cânte iar și imediat, numai pentru mine singur, melodia disperării ei. O ajutai, ca să zic așa, să m-adoarmă și reușii destul de bine... Nu mai eram singur... E cu neputință să dormi singur...

Ca să te hrănești ieftin în America poți să-ți cumperi un corn cald cu un cârnat în el, e mai comod, nu-i scump deloc, se vinde la colțul străduțelor. Să mănânc în cartierul săracilor nu mă rușinam deloc, desigur, dar să nu mai întâlnesc niciodată creaturile acelea frumoase destinate bogaților, iată ce-mi venea foarte greu. Nu mai merită atunci nici măcar osteneala să halești.

La *Laugh Calvin* pe covoarele lui groase mai puteam să mă prefac a căuta pe cineva printre frumoasele femei de la intrare și să mai prind nițel curaj în ambianța lor echivocă. Gândindu-mă la asta, îmi mărturisii că avuseseră dreptate ceilalți, cei de pe *Infanta Combitta*, îmi dădeam seama, din experiență, nu aveam gusturi potrivite pentru un nenorocit ca mine. Făcuseră bine că mă ocărâseră colegii de pe galeră. Totuși curaj nu prinsei deloc. Înghițeam doze peste doze de cinematograful, de ici de colo, dar nu mă-nsuflețeam decât atât cât aveam nevoie pentru o plimbare sau două. Nimic mai mult. În Africa cunoscusem un gen de solitudine destul de brutală, dar izolarea în acest furnicar american lua o întorsătură și mai copleșitoare.

M-am temut mereu să nu ajung să mă golesc de tot, să nu mai am nici un motiv serios să mai trăiesc. Acum mă găseam în fața faptelor, foarte sigur de neantul meu individual. În acest mediu prea diferit de cel în care-mi făcusem măruntele obiceiuri, eram acum ca și dizolvat. Mă simțeam pur și simplu mult prea aproape de inexistență. Astfel am descoperit că de îndată ce nu mi se mai vorbea despre lucrurile familiare nimic nu mă mai putea împiedica să nu cad într-o irezistibilă plictiseală, într-un fel de dulceagă, îngrozitoare catastrofă sufletească. Dezgustat. Cu o zi înainte de a-mi cheltui ultimul dolar în această aventură, mai eram încă plictisit. Și atât de profund că refuzai chiar să mă ocup de cele mai urgente nevoi. Suntem prin natura noastră atât de nereserioși, că numai distracțiile ne împiedică să nu murim. În ceea ce mă privește mă agățam de cinematograful cu o fervoare disperată.

Ieșind din tenebrele delirante ale hotelului meu, mă avântam pe străzile cu case înalte de prin jur, carnaval insipid de fațade amețitoare, monotonie plină de pavaje, cărămizi și traverse nesfârșite și comerț și iar comerț, acest șancru al lumii, izbucnind într-o spuzeală de reclame promițătoare, care-mi agravau oboseala. Tot atâtea minciuni goale.

De-a lungul râului, am bătut alte și alte străzi ale căror dimensiuni deveneau destul de obișnuite, adică așa fi putut, de pildă, de pe trotuarul pe care mă aflam să sparg toate ferestrele imobilului de pe partea opusă.

Duhurile unor prăjeli interminabile stăpâneau aceste cartiere, magazinele nu mai aveau vitrine de frica furturilor. Totul îmi amintea împrejurimile spitalului meu de la Villejuif, chiar și copiii cu picioarele în X risipiți pe trotuare și flașnetele de bălci. Aș fi rămas acolo, dar nici ei, săracii, nu m-ar fi putut hrăni și i-aș fi tot văzut pe toți mereu, și prea multa lor mizerie mă-nfricoșa. Așa că-n cele din urmă m-am întors în partea bogată a orașului. „Nemernicule! mi-am zis atunci. N-ai într-adevăr nici un fel de virtute-n tine"! Trebuie să accepți să te cunoști în fiecare zi mai bine din moment ce curajul îți lipsește să termini odată pentru totdeauna cu văicărelile.

Un tramvai mergea de-a lungul fluviului Hudson îndreptându-se spre centrul orașului, un vehicul bătrân care tremura din toate roțile și din toată șubreda lui carcasă. Îi trebuia o oră bună ca să-și facă traseul. Călătorii lui se supuneau fără grabă unui ritual complicat de plată printr-un fel de rășniță de cafea plasată exact la intrarea vagonului. Controlorul îi privea executându-se îmbrăcat, ca și unul de-ai noștri, în uniformă de „soldat balcanic

prizonier".

În sfârșit soseam istovit, treceam la întoarcerea din aceste plimbări populiste prin fața ineputabilului și dublului rând de frumuseți din vestibulul meu tantalian, treceam și retreceam mereu visător și doritor.

Sărăcia mea era atât de mare că nu îndrăzneau să-mi scotocesc buzunarele ca să-mi dau seama ce mai am. Numai Lola de n-ar lipsi tocmai acum! mă gândeam... Și apoi o vrea să mă primească? Am s-o pot tapa de vreo cincizeci, o sută de dolari pentru început?... Șovăiam, simțeam că nu voi avea curaj decât dacă voi dormi și voi mânca o dată bine. Și apoi dacă aș reuși s-o tapez aș începe pe loc să-l caut pe Robinson, adică după ce îmi voi fi recăpătat forțele. Robinson nu era ca mine! Era un om hotărât! Curajos! Știa el multe șpiluri și șmecherii despre America! Avea el poate un mijloc de-a dobândi acea certitudine, acea liniște care-mi lipsea atât de mult mie...

Dacă și el debarcase tot de pe o galeră cum îmi închipuiam, desigur că la ora asta își aranjase situația lui americană! Imposibila agitație a acestor loviți de streche probabil că pe el nu-l supăra. Eu însumi dacă mă gândesc bine aș fi putut căuta un serviciu într-unul din aceste birouri ale căror pancarte strălucitoare le citeam pe afară... Dar numai gândul de a pătrunde într-una din aceste case mă îngrozea și mă topea de sfială. Hotelul îmi ajungea. Mormânt gigantic și odios de însuflețit.

Poate că celor obișnuiți nu le făceau aceeași impresie ca mie aceste mormane de marfă și alveole comerciale? Aceste ansambluri de șasiuri nesfârșite? Poate că pentru ei asta însemna siguranța, tot acest potop în suspensie, în timp ce pentru mine nu era decât un infernal sistem de constrângere, de cărămidă, de culori, zăvoare, ghișee, o tortură arhitecturală gigantesca, neiertătoare.

A filozofa nu-i decât un alt fel de a-ți fi frică și nu duce decât la niște lașe simulacre.

Neavând decât trei dolari în buzunar, mergeam să mă uit la ei în podul palmei la lumina reclamelor din Times Square, această piațetă uimitoare unde publicitatea împrăștia mulțimea ocupată să-și aleagă un cinematograf. Căutai un restaurant foarte ieftin și intrai într-una din acele cantine raționalizate în care serviciul era redus la minimum și ritualul, alimentar simplificat pe măsura exactă a nevoii naturale.

De la intrare îți se-nmânează o tavă și te așezi în rând la coadă. Aștepti. Vecinele, agreabile candidate la cină, nu-mi adresau nici o vorbă.

Ce impresie ai face asupra lor, dacă ți-ai putea permite s-o abordezi pe una din aceste domnișoare cu nasul bine desenat și cochet: „Domnișoară, sunt bogat, să-i zici, sunt foarte bogat... Spuneți-mi ce v-ar face plăcere să serviți...”

Atunci totul devine simplu imediat, divin fără îndoială, tot ce era atât de complicat numai cu o secundă mai înainte... Totul se schimbă într-o secundă și lumea peste măsură de ostilă până atunci se rostogolește la picioarele tale ca un bulgăre viclean, docil și catifelat. Pierzi atunci poate dintr-o dată obiceiul istovitor de a visa fără încetare la ființele ajunse, la destinele fericite poate pentru că poți atinge totul cu mâna. Viața oamenilor săraci nu e decât o continuă renunțare într-un nesfârșit delir și nu cunoști cu adevărat bine, nu te eliberezi decât de ceea ce ai. În ceea ce mă privește, tot făcându-mi iluzii și tot pierzându-le, ajunsesem cu conștiința în vânt, pleznită-n mii de locuri și respingător de viciată.

Așteptând nu îndrăzneau să încep cu aceste tinere din restaurant nici cea mai banală discuție. Îmi țineam tava mea foarte cuminte, tăcut. Când îmi veni rândul să trec prin fața adânciturilor de faianță, pline de caltaboși și fasole, luai tot ce mi se dădu. Cantina era atât de curată, atât de luminoasă că te simțai purtat pe mozaicul ei ca o muscă-n lapte.

Chelnerițele gen infirmiere se țineau drepte în spatele tăițelilor, orezului și compotului. Fiecare cu specialitatea ei. Mă servii de la cele mai drăguțe. Spre regretul meu ele nu surâdeau clienților. De îndată ce erai servit trebuia să te așezi și să lași locul altuia. Pășeai ușor, cu tava-n echilibru ca-ntr-o sală de operație. Asta mă făcea să uit de *Laugh Calvin*-ul meu și de cămăruța de abanos mărginită cu dungi aurii.

Dar dacă clienții erau îmbiați cu atâta lumină îmbelșugată, dacă erau scoși pentru moment din întunericul obișnuit al condiției noastre, asta făcea parte dintr-un plan. Proprietarul își avea socotelile lui. Eram bănuitor. Ce impresie ciudată făcea asupra mea după atâtea zile de întuneric să fiu scaldat dintr-odată într-un torent de lumină. Îmi crea un fel de delir suplimentar. Nici nu-mi trebuia mult, e adevărat.

Sub măsura la care nimerisem, imaculată, nu reușeam să-mi ascund picioarele; se vedeau din toate părțile. Aș fi vrut măcar o secundă să nu le mai am, pentru că de cealaltă parte a vitrinei, eram studiați de șirul de oameni pe care-i lăsasem în stradă. Așteptau să terminăm de halit ca să se așeze și ei. Cu acest scop și pentru a le întreține pofta de mâncare eram noi atât de bine luminați și puși în valoare, cu titlul de publicitate vie.

Căpșunile de pe prăjitura mea erau copleșite de atâtea reflexe strălucitoare că nu mă puteam hotărî să le înghit.

Nu scapi cu una cu două de comerțul american.

Cu toată năuceala luminilor aprinse și a stânenelii, zăream acel neîncetat du-te-vino din preajma mesei

noastre al unei chelnerițe foarte drăguțe și mă hotărâi să nu pierd nici unul din frumoasele ei gesturi.

Când îmi veni rândul să-mi schimbe tacâmul am băgat de seamă cu plăcere forma neprevăzută a ochilor al căror unghi extern era mult mai ascuțit, mai ascendent decât cel al femeilor de pe la noi. Pleoapele se ondulau ușor spre coada sprâncenelor. Arătau cruzime-n fond, dar așa trebuia, o cruzime pe care o poți săruta, insidioasă amărăciune ca aceea a vinurilor de Rhin, plăcute cu toate acestea.

Când fu aproape de mine mă apucau să-i fac semne de înțelegere dacă le pot numi așa, chelneriței, ca și cum aș fi recunoscut-o. Ea mă examina fără bunăvoință ca pe un animal dar cu curiozitate totuși. „Iată, îmi ziceam, prima femeie americană obligată să mă privească.”

Odată terminată tarta mea luminoasă, trebuia să las locul altuia. Atunci, bătând, în loc să-mi urmez drumul clar care ducea spre ieșire, drept înainte, prinsei curaj și lăsând deoparte pe omul cu casa care ne aștepta pe toți cu părăluțele, mă îndreptai spre ea, spre blondă, detașându-mă foarte obraznic în valurile de lumină disciplinată.

Douăzeci și cinci de chelnerițe postate în spatele fierbăturilor îmi făcură semn toate în același timp că greșisem drumul, că mă rătăcisem. Zării o mare agitație de forme dincolo de vitrină unde oamenii așteptau, iar cei care trebuiau să înceapă a hali în urma mea șovăiră un moment să se așeze. Stricaseam ordinea lucrurilor. Toată lumea-n jur se mira cu voce tare: „Poftim încă unul picat din lună!” ziceau.

Dar eu o singură idee aveam, fie ce-o fi, nu mai vroiam să-i dau drumul frumoasei mele care mă servise. Mă privise, cu atât mai rău pentru ea. Mă săturasem să fiu singur! Nu mai vroiam iluzii! Dragoste! Înțelegere! „Domnișoară, mă cunoașteți foarte puțin, dar eu vă iubesc, vreți să ne căsătorim?...” Așa am abordat-o, cel mai cinstit.

Răspunsul ei nu mai ajunsese până la mine vreodată, pentru că un paznic uriaș, îmbrăcat și el în alb, apărură exact în acel moment și mă împinse afară, corect, simplu, fără să-njure, fără violență, ca pe un câine necuviincios.

Totul se desfășurase conform regulamentului, nimic de zis.

M-am întors la *Laugh Calvin*.

În camera mea aceleași bubuituri izbeau ecoul, în trombe, mai întâi trăznetele metroului care părea a se arunca spre noi din zarea depărtată, la fiecare trecere luând cu el toate apeductele ca să zdrobească orașul cu ele și între timp apelurile incoerente ale mașinilor de jos care urcau strada și la care se mai adăuga pe deasupra flasca rumoare a mulțimii, șovăitoare, plicticoasă, gata mereu s-o ia din loc și apoi ezitând și întorcându-se. Marele terci al oamenilor de la orașe.

De sus, de unde eram, puteam să le strig tot ce vroiam. Am încercat. Toți mă dezgustau. N-aveam curaj să le zic ziua, când eram în fața lor, dar de acolo de unde eram nu riscam nimic, le-am strigat „Ajutor! Ajutor!” numai ca să văd dacă avea vreun efect asupra lor. Numai de asta nu le ardea! Oamenii împing viața înainte zi și noapte. Iar ea, viața, le ascunde totul oamenilor. Asurziți de propriul lor zgomot nu aud nimic. Îi doare-n cot. Și cu cât un oraș e mai mare cu atât se sinchiesc mai puțin. V-o spun eu. Am încercat. Nu merită osteneala.

Numai și numai împins de nevoia banilor, dar cât de urgentă și imperioasă nevoie, am început s-o caut pe Lola! Să nu fi fost această jalnică nevoie, cum aș fi lăsat-o să îmbătrânească și să dispară fără s-o mai revăd vreodată, țoapa! Mai la urma urmei, față de mine, dacă mă gândeam bine, nu mai părea să existe vreo îndoială, se purtase cu o dezgustătoare ușurință.

Egoismul ființelor care au fost amestecate în viața noastră, când te gândești la ele, bătrân, se dovedește incontestabil, așa cum a fost dealtfel, de oțel, de platină, și mult mai trainic decât timpul chiar.

Când ești tânăr, celor mai aride indiferențe, celor mai cinice bătărării, ajungi să le găsești întotdeauna scuza unor ciudățenii pasionale sau nu știi căror semne ale unui inexpert romantism. Dar mai târziu, când viața ți-a arătat de câtă șiretenie, de câtă cruzime și răutate are nevoie numai ca să se mențină de bine de rău la 37 de grade, îți dai seama, ești pe deplin lămurit și bine plasat pentru a înțelege toate murdăriile de care e plin un trecut. E de ajuns în toate și pentru toate să te contempli scrupulos pe tine însuși și starea de ticăloșie în care ai ajuns. Nici mister, nici candoare, ți-ai halit toată poezia pentru că ai trăit prea mult. Mare neghiobie, viața asta.

Pe putoarea de amică am descoperit-o în cele din urmă cu chiu cu vai, la al douăzeci și treilea etaj al unei străzi cu numărul 77. Ciudat cât te pot dezgusta oamenii căroră ești gata să le ceri un serviciu. Casa-i era bogată și exact cum mi-o imaginaseam.

Îndopat cum eram dinainte cu mari porții de cinema mă simțeam aproape bine dispus, eliberat de marasmul în care mă zbăteam de când debarcasem la New-York și primul contact fu mai puțin dezagreabil decât mă așteptasem. Nu păru mirată Lola văzându-mă, ci doar neplăcut surprinsă.

Încercai într-un fel de preambul să schițez un soi de conversație anonimă în jurul subiectului trecutului

nostru comun și asta bineînțeles în termeni pe cât posibil de prudenți, aducând vorba între altele, dar așa fără să insist, de război ca de un episod al acestui trecut.

Aici am comis o gafă de neiertat. Nu mai vroia să audă vorbindu-se de război, absolut deloc. O îmbătrânea. Furioasă, ca să-mi închidă gura, îmi mărturisi că întâlnindu-mă pe stradă nu m-ar fi recunoscut deloc, atât de tare mă ridase și mă buhăise vârsta, făcând din mine o caricatură. Schimb de vorbe curtenitoare. Își închipuia pușlamaua că mă ating asemenea mofturi! Mă făceam că nici nu bag de seamă nerușinata ei obrăznicie.

Mobilierul nu se fălea cu nu știu ce grație neprevăzută dar era plăcut totuși, suportabil, așa mi se păru cel puțin, comparat cu cel de la *Laugh Calvin*.

Metoda, detaliile unei rapide îmbogățiri îți dau întotdeauna o impresie de magie. De la ascensiunea Musynei și a madamei Herote știam ce mină de aur e fundul săracului. Aceste bruște schimbări la față feminine mă distrau și aș fi dat de pildă ultimul dolar portăresei Lolei numai ca s-o fac să vorbească.

Dar nu exista portăreasă în casa ei. Orașul întreg era lipsit de portărese. Un oraș fără portărese e un oraș fără istorie, fără gust, insipid ca o supă fără piper și sare, o bălmăjeală. Oh! Delicioase lături! Firimituri și resturi prelingându-se din alcov, din bucătărie, din mansarde, revărsându-se în cascade prin odăița portăresei, în mijlocul vieții, ce infern savuros! Unele portărese de pe la noi mor la datorie, le vezi laconice, tușind, amuzante, aiurite și asta pentru că le-a abrutizat adevărul, le-a consumat, bieteles martire.

Împotriva ticăloasei sărăcii, mărturisesc, e o datorie să-ncerci totul, să te-mbeți cu orice, cu vin de cel ieftin, masturbare sau cinematograf. Numai să nu fii năzuros, „particulier”, cum se zice în America. Portăresele de pe la noi, asta așa e, furnizează celor care știu s-o primească și s-o încălzească lângă inima lor acea ură bună la toate și la nimic, destulă pentru a dinamita o lume. La New-York ești îngrozitor de lipsit de acest condiment vital plebeu și dătător de viață, irefutabil, fără care spiritul se înăbușă, se condamnă a nu mai bârfi decât la întâmplare și a nu mai bâlbâi decât niște nesărate calomnii. Nimeni care să muște, să taie, să lovească, să hăituiască, să obsedeze, fără portăreasă, și să mai adauge cu siguranță ceva la ura universală, s-o aprindă cu ale sale mii de amănunte de netăgăduit.

Decepție cu atât mai mare cu cât Lola surprinsă în mediul ei îmi provoca pe drept cuvânt un nou dezgust, pofteam să vărs pe toată vulgaritatea succesului ei, a orgoliului fără pereche de trivial și respingător, dar cu ce? Prin efectul unei contagiuni bruște, amintirea Musynei îmi deveni pe loc tot atât de ostilă și nesuferită. O ură puternică se născu în mine pentru aceste două femei, mă ține și acum, s-a încorporat în rațiunea mea de a fi. Ar fi trebuit să știu totul pentru a mă elibera la timp și pentru totdeauna de orice indulgență prezentă și viitoare față de Lola. Viața n-o trăiești decât o dată.

Curajul nu înseamnă să ierți, iertăm și așa prea mult. Și nu folosește la nimic, s-a dovedit. Au fost așezați cei buni pe ultima treaptă, în urma tuturor ființelor omenești. Nu-i un fleac. Să nu uităm niciodată! Va trebui să-i adormim într-o zi de-a binelea pe cei fericiți și în timp ce dorm, vă spun, să terminăm cu ei și cu fericirea lor pentru totdeauna. A doua zi nu se va mai vorbi despre fericirea lor și vom fi liberi să fim nefericiți și buni în același timp. Bat câmpii: Lola măsură camera în lung și în lat, sumar îmbrăcată, și corpul ei îmi putea stârni poftă. Un corp luxos îți oferă întotdeauna ispita unui viol, o descindere prețioasă, directă, intimă în inima bogăției, a luxului dar și o neostoită teamă.

Poate că nu aștepta decât gestul meu ca să mă dea afară. Dar până la urmă tot afurisita de foame îmi inspiră prudență. Să mănânc mai întâi. Și ea nu mai termina tot povestindu-mi nimicurile existenței ei. Ar trebui poate să oprești lumea în loc timp de cel puțin două sau trei generații dacă n-ar mai fi minciuni de povestit. Oamenii n-ar mai avea nimic sau aproape nimic ce să-și spună unii altora. Mă întrebă ce credeam despre America, îi mărturisii că ajunsesem în așa hal de slăbiciune și de frică încât orice sau aproape orice mă putea îngrozi, iar în ceea ce privește țara ei, mai mult decât toate amenințările directe, oculte sau imprevizibile luate la un loc, pe care le întâlneam mă înfricoșa pur și simplu mai ales prin enorma ei indiferență față de mine, și care era chiar esența acestei țări după părerea mea.

Trebuia să-mi câștig pâinea, îi mărturisii și ar trebui în cel mai scurt timp să depășesc toate aceste sensiblerii. În această privință eram chiar în mare întârziere, și o asiguram de via mea recunoștință dacă ar fi vrut să mă recomande unui patron eventual... printre relațiile ei... Dar asta cât mai degrabă posibil... Un foarte modest salariu m-ar mulțumi întrutotul... Si i-am mai debitat multe alte dulcegării și stupidități. Primi destul de prost propunerea mea modestă dar oricum indiscretă. Mă descurajă din capul locului. Nu cunoștea absolut pe nimeni care ar putea să-mi dea ceva de lucru sau să mă ajute, îmi răspunse. De voie de nevoie am adus iar vorba despre viață în general și apoi în special despre viața ei.

Ne spionam așa fizic și moral când cineva sună la ușă. Și aproape năvălind, patru femei pătrunseră în cameră, fardate, coapte, cărnoase, musculoase și pline de bijuterii, cât se poate de familiare. Prezentat foarte sumar, Lola foarte încurcată (se vedea bine) încerca să le atragă atenția în altă parte, dar ele începură, dimpo-

trivă, profitând cu toatele de amabilitatea mea, să-mi povestească tot ce știau despre Europa, acest bătrân ținut plin de nebuni desueți, erotici și hrăpăreți. Știau pe dinafară Chabanais și Invalides.

În ceea ce mă privește nu vizitasem niciodată aceste două locuri. Primul era prea scump pentru mine, al doilea prea departe. Drept replică fui invadat de un val de patriotism automat și trențáros, mult mai neghiob decât îți este dat să auzi în asemenea împrejurări. Le-o întorsei răspicat că orașul lor mă dezgusta. Un soi de târg ratat, le-am spus, scârbos, pe care se încăpățânează să-l facă strălucitor cu orice preț.

Tot perorând astfel nesincer și convențional nu m-am putut stăpâni să nu observ încă o dată mai clar că, în afara paludismului, mai existau multe alte motive ale depresiunii morale și fizice care mă copleșea. Era vorba, între altele, de o schimbare de obiceiuri, trebuia încă o dată să mă deprind cu fețe noi într-un nou mediu, cu alte feluri de a vorbi și de a minți. Lenea este tot atât de tare ca și viața aproape. Banalitatea noii farse pe care trebuie s-o joci te zdrobește și ai nevoie în consecință de mai multă lașitate decât de curaj pentru a o lua de la capăt. Acesta e exilul și aceasta străinătatea, inexorabilă percepție a existenței adevărate în timpul acelor lungi ore lucide, excepționale în țesătura vieții unui om, când obiceiurile țării precedente te părăsesc, fără ca celelalte, cele noi, să te fi abrutizat suficient.

Totul în aceste momente vine să-ți crească ticăloasa ta disperare obligându-te, slab cum ești, să discerți lucrurile, oamenii și viitorul așa cum sunt, adică niște schelete, nimic decât nimicuri pe care va trebui totuși să le iubești, să le îndrăgești, să le aperi, să le dai viață ca și cum ar exista. Altă țară, alți oameni în jurul tău, agitându-se într-un fel bizar, lipsa câtorva mici vanități, risipite de acum, puținul orgoliu care nu-și mai găsește rațiunea de a fi, iluzia, ecoul lui familiar, și nu-ți trebuie mai mult, capul îți vâjâie, îndoiala te stăpânește, infinitul se deschide numai pentru tine, un mic și ridicol infinit care te prinde în capcana lui.

Călătoria este această căutare a neantului, a acestei mici ameteți pentru imbecili....

Făceau mult haz cele patru vizitatoare ale Lolei auzindu-mă cum mă confesez așa în gura mare și cum fac pe imbecilul în fața lor. Mă tratară cu o grămadă de nume pe care le înțelegeam greu din cauza deformărilor americane, a felului lor de a vorbi unsuros și indecent. Niște pisici în călduri.

Când servitorul negru intră să servească ceaiul, tăcurăm.

Una dintre aceste vizitatoare avea probabil ceva mai mult discernământ decât celelalte, pentru că am auzit-o spunând cu voce tare că aveam febră și că probabil sufeream de o sete neobișnuită. Cu tot tremuriciul meu ceea ce se servi ca gustări îmi plăcu. Aceste sandvișuri mi-au salvat viața, vă spun drept.

O conversație despre meritele comparative ale bordelurilor pariziene urmă apoi fără ca eu să mă mai ostenesc să particip. Frumoasele mai gustară încă multe lichioruri complicate și apoi deodată intime sub influența lor se înfierbântară pe chestiunea „căsătoriilor”. Cu toate că foarte ocupat cu crăpelnița, am observat în trecere că era vorbă de căsătorii foarte speciale, probabil despre cupluri foarte tinere, între copii, pentru care încasau comisioane.

Lola băgă de seamă că aceste vorbe mă făcuseră foarte atent și curios. Mă cerceta destul de dur. Nu mai bea. Bărbații pe care-i cunoștea Lola, americani, nu păcătuiau prin curiozitate ca mine, niciodată. Cu greu m-am putut sustrage supravegherii ei. Aș fi vrut să pun acestor femei mii de întrebări.

În sfârșit vizitatoarele ne părăsiră, cu mișcări grele, exaltate de alcool și sexual revigorate. Se amuzau perorând despre un erotism curios de elegant și cinic. Presimțeam eu ceva de epocă elisabethană, ale cărei vibrații, desigur foarte prețioase și concentrate, aș fi vrut și eu să le încerc... Dar această comuniune biologică, decisivă în timpul unei călătorii, acest mesaj vital l-am ghicit numai cu mari regrete și cu o și mai adâncă tristețe. Incurabilă melancolie. Lola se arată, de îndată ce ele, prietenele, trecură pragul, de-a dreptul exasperată. Acest divertisment îi displăcuse foarte tare. Nu sufla o vorbă.

– Ce vrăjitoare! Înjură ea câteva momente mai târziu.

– De unde le cunoști? o întrebai.

– Sunt niște prietene vechi...

Nu era pentru moment dispusă la mai multe confidențe.

După felul lor arogant de a se purta cu ea mi se păru că aceste femei o cam întrecuseră pe Lola într-un anumit mediu și exercitau chiar asupra ei o influență destul de mare, incontestabilă. Niciodată nu voi ști mai mult.

Lola vorbea de ieșit în oraș, dar mă invită să rămân la ea s-o aștept, acasă, mai mâncând dacă mi-era foame. Părăsind *Laugh Calvin-ul* fără să-mi achit nota și fără intenția de a mă-ntoarce, din motive serioase, fui mulțumit de permisiunea pe care mi-o acorda, câteva momente de căldură înainte de a înfrunta strada, și ce stradă, Dumnezeuule!

De îndată ce fui singur, mă îndreptai spre locul de unde-l văzusem ieșind pe servitorul ei negru. La jumătatea drumului spre oficiu ne întâlnirăm și-i strânsei mâna. Încrezător mă conduse în bucătăria lui, loc frumos și curat, mult mai logic, mai grațios decât salonul.

Imediat începu să scuipe în fața mea pe magnifica pardoseală și să scuipe cum numai negrii știu să scuipe, departe, copios, perfect. Scuipai și eu cum putui, din curtoazie. Brusc începurăm confidențele. Lola, aflai de la el, poseda un vas-salon pe fluviu, două mașini pe piață, o pivniță cu lichioruri din toate țările lumii. Primea cataloagele marilor magazine din Paris. Și poftim. Se porni să-mi repete la nesfârșit aceste sumare informații. Nu-l mai ascultam.

Somnolând lângă el, timpurile trecute îmi reveniră în minte, acele timpuri când Lola mă părăsise în Parisul copleșit de război. Vânătoare, goană, pândă vorbăreață, mincinoasă, șireată, Musyne, argentiniienii, vapoarele lor pline de cărnuri, Topo, cohortele de măcelăriți din piața Clichy, Robinson, valurile, marea, mizeria, bucătăria atât de albă a Lolei, negrul ei și neantul, iar eu înăuntrul străin. Totul putea să continue. Războiul îi arse pe unii, îi încălzise pe alții, așa cum focul torturează sau mângâie după cum ești așezat în fața lui sau chiar în el. Trebuie să te descurci, asta-i tot.

E adevărat ce spunea, că mă schimbasem mult. Existența te stoarce și-ți strâmbă fața. Și ei i-o strâmbase, dar mai puțin, mult mai puțin. Săracii sunt mulți. Sărăcia e uriașă și ea se folosește de fața ta ca de un spălător pentru a șterge zoaiile lumii. Iar urmele rămân.

Și totuși am băgat de seamă la Lola ceva nou, momente de depresiune, de melancolie, goluri în optimismul ei stupid, momente în care ființa trebuie să-și adune forțele pentru a purta mai departe povara vieții, a anilor, fără voia ei de-acum prea grei pentru elanul de care mai dispunea încă murdara ei poezie.

Negrul începu deodată să se fâțâie. Își venea în fire. Nou prieten, înțelegea să mă-ndoape cu prăjituri, să mă-nfunde de țigări. Dintr-un sertar scoase la sfârșit cu infinite precauții ceva rotund și plumbuit.

– Bomba! mă anunță el furios.

Am dat înapoi. „Liberté! Liberté!” vocifera el jovial.

Puse totul la loc și scuipă din nou măreț. Ce emoție! Exulta. Râsul lui mă-nfioră, o cufureală de senzații. Un gest în plus sau în minus, îmi ziceam, ce mai conta. Când Lola se-ntoarse din oraș ne găsi pe amândoi în salon, fumând și făcând haz. Se făcu a nu observa nimic.

Negrul o șterse pe dată, pe mine mă duse în camera ei. O regăsi tristă, palidă, tremurând. De unde putea să vină? Începea să fie foarte târziu. Era ora la care americanii se simt dezorientați, fiindcă viața nu mai vibrează în jurul lor decât cu încetinitorul. În garaj, o mașină din două. Momentul confidențelor spuse pe jumătate. Trebuie să te grăbești să profiți. Lola mă pregăti pentru acest moment punându-mi tot felul de întrebări, dar tonul pe care și-l alesese ca să-mi pună aceste întrebări despre existența mea în Europa mă agasa enorm.

Nu ascundea deloc că mă credea în stare de toate mârșăviile. Această ipoteză nu mă înfură, ci doar mă-ncurca într-un fel. Simțea ea bine că venisem s-o văd ca să-i cer bani și numai acest fapt și era de ajuns să creeze între noi o animozitate foarte firească. Sentimente la un pas de crimă. Ne mărgineam la banalități și făceam tot ce-mi stătea în putință pentru ca o ceartă definitivă să nu izbucnească între noi. Se interesă între altele de șotiile mele genitale, dacă nu cumva abandonasem vreun copil în hoinărelile mele și pe care ea ar fi putut să-l adopte. Ce idee caraghioasă-i mai venise! Marota ei, adopțiunea unui copil. Gândea destul de simplu că un ratat de felul meu trebuie să-și fi lăsat sămânța clandestină pe sub toate cerurile. Era bogată, îmi mărturisii, dar tânjea că nu se putea dedica unui copil. Citise toate lucrările de puericultură și mai ales cele care liricizau până la leșin maternitatea, acele cărți care dacă le citești te izbăvesc pentru totdeauna de dorința de a mai face amor. Pentru fiecare virtute, literatura ei infectă.

Pentru că ea dorea să se dedice exclusiv unei ființe „mititele”, eu nu mai aveam nici o șansă. Nu-i puteam oferi decât trupul meu cel mare, pe care ea îl găsea absolut dezgustător. La urma urmei numai mizeriile frumos prezentate fac rețetă, bine puse la punct de fantezia noastră. Conversația lânzezea: „Uite, Ferdinand, îmi propuse în cele din urmă, am pălăvrăgit destul, am să te iau cu mine de cealaltă parte a New-York-ului, ca să-i faci o vizită micuțului meu protejat, mă ocup de el cu destulă plăcere, dar maică-sa mă plectisește...” Nu era deloc o oră potrivită. Pe drum, în mașină, vorbirăm de negrul ei catastrofic.

– Ți-a arătat bombele? mă întrebă.

Îi mărturisii că fusesem supus la această probă.

– Nu-i periculos, să știi, Ferdinand, maniacul ăsta. Își încarcă bombele cu facturi de-ale mele vechi... De mult, la Chicago, a fost și el cineva... Făcea parte pe atunci dintr-o societate secretă foarte puternică pentru emanciparea negrilor. Erau, după câte mi s-au povestit, niște oameni îngrozitori... Banda a fost dizolvată de autorități, dar el a rămas cu gustul bombelor, negrul meu... Nu pune niciodată exploziv în ea... Gluma îi ajunge... Un artist în fond... Toată viața va face revoluție. Dar îl păstrez pentru că este o slugă excelentă! Și la urma urmei, e mai cinstit decât alții care nu fac revoluții...

Revenii la mania ei de adopțiune.

– Păcat totuși că nu ai o fetiță pe undeva, Ferdinand, în genul visător ca tine, i-ar sta foarte bine unei

femei, în timp ce unui bărbat nu i se potrivește deloc...

Ploaia biciuindu-ne abătea noaptea peste mașina noastră care aluneca pe lunga bandă de ciment luciu. Totul îmi era ostil și rece, chiar mâna ei pe care o țineam totuși strâns într-a mea. Totul ne despărțea. Sosirăm în fața unei case foarte diferite de cea pe care o părăsiserăm, într-un apartament de la primul etaj, un băiețel de vreo zece ani aproape ne aștepta împreună cu maică-sa. Mobilierul acestor încăperi, fals stil Louis XV, mirosea a prăjeala unui prânz recent. Băiețelul se așeză pe genunchii Lolei sărutând-o foarte tandru. Maică-sa mi se păru la fel de duioasă cu Lola și făcui în așa fel ca, în timp ce Lola vorbea cu cel mic, eu s-o trec pe maică-sa în cealaltă cameră.

Când ne-am întors, băiețelul repeta în fața Lolei un pas de dans pe care tocmai îl învățase la cursul de la Conservator. „Trebuie totuși să-i mai dăm câteva ore de lecții particulare, conchise Lola, apoi aș putea să-l prezint la teatrul *Globe* prietenei mele Vera. S-ar putea să aibă viitor, copilul!” Mama după aceste încurajări se pierdu în mulțumiri și văicăreli. Primi în același timp un fișic de dolari verzi pe care-l băgă în corsaj ca pe un bilet de amor.

– Mi-ar place băiețelul destul de mult, conchise Lola când furăm din nou afară, dar trebuie s-o suport și pe maică-sa și nu-mi plac mamele prea șmechere... Și apoi băiețelul e totuși prea vicios... Nu-i genul de atașament pe care l-aș dori... Aș vrea să încerc un sentiment absolut matern... Mă înțelegi, Ferdinand?...

Ca să pot mânca aș fi fost în stare să înțeleg orice, dar asta nu mai e inteligentă, e gumilastic.

N-o mai urneai din dorința ei de puritate. După câteva străzi mă întrebă unde am să mă culc în seara aceea și făcu cu mine câțiva pași pe trotuar. I-am răspuns că dacă nu găseam câțiva dolari pe loc, nu mă voi culca nicăieri.

– Bine, îmi răspunse, hai cu mine până acasă să-ți dau acolo ceva bani și ai să te duci unde vrei.

Ținea să mă semene în noapte cât mai degrabă posibil. Era firesc. Tot așa, împins în noapte mereu, trebuie să ajung undeva în cele din urmă, îmi ziceam. Asta era consolarea. „Curaj, Ferdinand, îmi repetam mie însumi, ca să mă îmbărbătez, alungat mereu de peste tot vei descoperi în cele din urmă trucul care să înfricoșeze de moarte toate bestiile câte sunt pe lumea asta, truc care trebuie să existe cu siguranță în străfundurile beznei, la capătul nopții. De frica lui nu merg ei până la capătul nopții!”

Apoi între noi doi în mașină se lăsă frigul. Străzile pe care treceam ne amenințau cu toată liniștea lor înarmată până-n dinți cu piatră, înălțată în infinit, ca un fel de potop în suspensie. Un oraș la pândă, monstru incredibil, cleios de bitum și de ploaie. În sfârșit încetănim. Lola mi-o luă înainte spre poartă.

– Urcă, mă invită, vino după mine!

Din nou în salonul ei. Mă-ntrebam cât îmi va da ca să termine cu mine și să scape. Căuta banii într-o poșetuță lăsată pe o mobilă. Auzeam foșnetul biletelor mototolite. Ce secunde! În oraș nu mai exista decât acest foșnet! Eram atât de încurcat că o întrebai, nu știu de ce, aproape fără legătură, despre maică-sa pe care o uitasem.

– E bolnavă, mama, făcu ea întorcându-se să mă privească drept în ochi.

– Unde-i acum?

– La Chicago.

– Ce are?

– Cancer la ficat... Am dat-o în grija celor mai mari specialiști din oraș... Mă costă foarte scump tratamentul, dar o vor salva. Mi-au promis.

Precipitată îmi dădu o mulțime de detalii privind starea mamei ei la Chicago. Devenită deodată foarte tandră și familiară, nu se putu stăpâni să nu-mi ceară un pic de intimă speranță. Îmi căzuse-n mână.

– Crezi, nu-i așa Ferdinand, că o vor vindeca?

– Nu, îi răspunsei, răspicat, foarte categoric, cancerul ficatului este absolut nevindecabil.

Păli deodată până-n albul ochilor. Era pentru prima oară când o vedeam, javra, deconcertată de ceva.

– Totuși, Ferdinand, specialiștii m-au asigurat că o vor vindeca! Mi-au certificat... Mi-au scris... Sunt doctori foarte buni...

– Pentru bani, Lola, din fericire vor exista întotdeauna doctori foarte buni... Și eu aș face la fel dacă-aș fi în locul lor... Și tu, Lola...

Ceea ce-i spuneam i se păru dintr-o dată atât de netăgăduit, atât de evident, că nu mai îndrăzni să mă contrazică.

O dată în viața ei, poate pentru prima oară, nu mai avea curaj.

– Ascultă, Ferdinand, îți dai seama ce rău îmi faci?... O iubesc mult pe mama, știi și tu cât de mult o iubesc, nu-i așa?...

Ca nuca-n perete! Dumnezeii mă-sii! Parcă ar avea vreo importanță pe lumea asta că-ți iubești mama sau nu? Suspina în neantul ei, Lola.

– Ferdinand, ești un ratat oribil, reluă ea furioasă, și al dracului de rău!... Te răzbuni cât poți, ca un ticălos, pentru situația ta de mizerie spunându-mi lucruri îngrozitoare... Sunt sigură că-i faci mamei mult rău numai vorbind așa cum vorbești!...

O ajungeau în disperarea ei duhurile metodei Coué.

Enervarea ei nu mă-nfricoșa la fel de tare ca aceea a ofițerilor de pe *Amiralul Bragueton*, cei care ar fi vrut să mă omoare ca să învioreze doamnele lenevite.

O priveam atent pe Lola în timp ce mă făcea albie de porci, mândru parcă să constat prin contrast că indiferența mea, ce spun, bucuria mea, creștea cu cât mă-njura mai tare. Mă simțeam bine-n sinea mea.

„Ca să scape de mine va trebui, calculam eu, să-mi dea acum cel puțin douăzeci de dolari... Poate chiar mai mult...”

Reluai ofensiva: „Lola, împrumută-mi banii pe care mi i-ai promis că dacă nu, am să mă culc aici și ai să mă auzi repetând tot ceea ce știu despre cancer, complicațiile, ereditatea, pentru că e ereditar, să știi, Lola, cancerul. Să nu uităm!”

Pe măsură ce etalam detaliile cazului mamei sale, le șlefuiam, o vedeam în fața mea pe Lola albăstrinduse, slăbind, muindu-se. Ah! javra, țin-te bine, Ferdinand! Ești și tu o dată pe drumul cel bun!... Nu slăbi coarda... Nu vei mai prinde ocazia multă vreme de acum încolo!...

– Ține! Pofțim! făcu ea exasperată, na-ți o sută de dolari și șterge-o de aici și să nu mai vii niciodată, mă auzi, niciodată!... Afară! Afară! Afară! Porcule!...

– Sărută-mă totuși, Lola, hai!... Să ne-mpăcăm! i-am propus ca să văd până unde merge dezgustul ei față de mine. Scoase atunci un revolver din sertar și nu-n glumă. Mi-a ajuns scara, n-am mai chemat ascensorul. Mi-a dat totuși poftă de muncă și mult curaj această formidabilă ceartă. De a doua zi am luat trenul spre Detroit unde mă asiguraseră că angajarea era mai ușoară în mii de slujbulețe nu prea obositoare și bine plătite.

Ei, trecătorii, mi-au vorbit cum îmi vorbise sergentul în pădure. „Uite! mi-au spus. Nu te poți rătăci, e drept în fața dumitale.”

Și-am văzut într-adevăr niște clădiri întinse, bondoace și-nsticlate, nesfârșite colivii de muște în care se zăreau oameni mișcându-se, dar abia mișcându-se de parcă s-ar fi zbatut fără vlagă împotriva nu știu cărui lucru imposibil. Asta era Ford? Și apoi roată-mprejur și deasupra până la cer un zgomot greu și multiplu al torentelor de aparate, copleșitor, îndârjirea mașinilor de a se învârti, de a geme, mereu gata să sară-n țandări și nesărind niciodată.

„Aici e deci, mi-am zis... Nu-i prea îmbietor...” Era chiar mai rău decât celelalte. Mă dădui mai aproape până lângă poartă unde era scris pe o tăbliță că se angajează oameni.

Nu eram singurul care așteptam. Unul din cei care stăruiau răbdători în fața porții mă informă că se-nvârtea pe acolo de vreo două zile. Venise din Iugoslavia, oaia, să se angajeze. Un alt nenorocit mi se adresă, pretinzând că venise să muncească așa numai de plăcerea lui, un maniac, un mincinos.

Din această mulțime nimeni aproape nu vorbea engleza. Se spionau între ei ca fiarele neîncrezătoare, bătute adesea. Din mijlocul lor urca un miros de rufărie pișărcoasă întocmai ca la spital. Când îți vorbeau le ocoleai gura din cauză că dinlăuntrul săracului duhnește a moarte.

Ploua peste mica noastră adunătură. Fetele se strânseseră una-n alta sub streășină. Oamenii care caută de lucru pot fi înghesuiți oricât. Era bine la Ford, îmi explica rusul cel bătrân în șoaptă, pentru că angajau pe oricine și orice. „Numai bagă de seamă, a adăugat întru știința conduitei mele, nu trebuie să faci pe deșteptul, pentru că dacă faci pe deșteptul te vor da afară cât ai zice pește și tot cât ai zice pește te vor înlocui cu acele mașini mecanice pe care le au întotdeauna pregătite și poți să zici adio că-n veci nu te mai primesc.” Vorbea bine limba de la Paris acest rus pentru că fusese „taxi” mulți ani acolo, dar rămăsese lefter după o afacere cu cocaină la Bezons pentru ca în cele din urmă să-și joace mașina la zaruri cu un client la Biarritz și s-o piardă.

Era adevărat ce-mi spusese că angajau pe oricine la Ford. Nu mințise. Mă-ndoisem totuși pentru că nenorocității delirează ușor. Există un moment în mizerie când rațiunea nu mai face una cu corpul. Pentru că-i vine foarte greu. Numai sufletul rămas din el îți mai vorbește. Dar sufletul nu-i responsabil.

Bineînțeles că pentru început ne-au dezbrăcat la piele. Vizita medicală se desfășura într-un laborator. Treceam încet prin fața lor. „Ești numai piele și os, a constatat infirmierul privindu-mă, dar nu-i nimic”.

Și eu care credeam că mă vor respinge de la muncă din cauza febrei africane, și ce ușor ar fi putut băga de seamă dacă numai din întâmplare mi-ar fi pipăit ficatul! Dimpotrivă, păreau foarte mulțumiți să găsească pociți și infirmi în lotul nostru.

– Pentru ceea ce veți face aici n-are importanță cum arătați! mă asigură doctorul examinator imediat.

– Cu atât mai bine, am răspuns eu, dar știți, domnule doctor, eu am ceva învățătură și chiar am făcut mai

de mult ceva studii medicale...

Brusc mă privi cu ochi răi. Am simțit că făcusem o gafă pe lângă multe altele și nu spre binele meu.

– Aici n-ai ce să faci cu studiile dumitale, băiete! N-ai venit aici ca să gândești, ci ca să faci gesturile care ți se comandă... N-avem nevoie de imaginativi în uzina noastră. De cimpanzei avem nevoie... Și încă un sfat. Nu mai vorbi nimănui despre inteligența dumitale! Vor gândi alții pentru dumneata, prietene! Să-ți fie de învățătură!

Avusesse dreptate să mă prevină. Era mai bine să știu la ce să mă aștept dinspre obiceiurile casei. Prostii aveam la activul meu pentru cel puțin zece ani. Țineam de acum să trec drept un biet nevoiaș. Odată îmbrăcați, furăm repartizați în șiruri târșite, în grupe șovăielnice, drept întărire spre acele locuri de unde ne ajungeau bubuiturile enorme ale mașinilor. Totul se zgâlțâia în imensul edificiu și tu însuși erai zgâlțâit din cap până-n picioare, zguduiturile venind din ferestre, din plafon, din fierărie, vibrații transmise de sus în jos. Deveneai tu însuși mașină, fără să vrei și cu toate cărnurile zdrumicate în acest vuiet de enormă turbare care-ți prindea capul ca într-un cerc de fier, și pe dinafară și pe dinăuntru și mai jos îți scutura mațele ca să urce apoi din nou spre ochi în mici salturi precipitate, nesfârșite, neobosite. Pe măsură ce înaintam mai pierdeam din tovarăși. Le surâdeam la despărțire de parcă tot ce s-ar fi petrecut era nespuse de plăcut. Nu se mai putea vorbi nici auzi nimic. Rămâneau de fiecare dată cite trei, patru în jurul unei mașini.

Și totuși se rezistă! Cu greu te dezgusti de propria-ți substanță, ai vrea numai să oprești totul în loc ca să poți gândi, și să-ți auzi inima bătându-ți ușor, dar asta nu se poate. Nu se mai poate opri. Se prăvale această nesfârșită cutie cu oțele învârtindu-ne și pe noi în pântecul ei odată cu mașinile și cu pământul. Toți deodată! Și miile de roțițe și de ciocane care nu cad niciodată în același timp, cu zgomote care se izbesc unul de altul, unele atât de violente că declanșează în jurul lor un fel de liniște care-ți face parcă bine. Vagonetul local plin de fierărie se chinuia să treacă printre mașini! Faceți loc! Feriți pentru ca el să poată sălta încă o dată, istericul! Și hop, pleacă fremătând mai departe nebunul, zornăind printre curele și volante, ducând oamenilor rația lor de trudă.

Muncitorii aplecați cu grijă să le facă pe plac mașinilor te scârbesc când îi vezi trecând mereu aceleași și aceleași buloane prin calibru, în loc s-o sfârșească odată pentru totdeauna cu acest miros de ulei și cu vaporii care-ți ard timpanele și interiorul urechii prin gât. Și nu rușinea le îndoie capetele. Cedezi zgomotului cum cedezi războiului. Te lași stăpânit de mașină cu cele trei idei care ți-au mai rămas în dosul frunții. S-a terminat. Tot ce privești, ce atingi cu mâna e acum dur. Și tot ce se nimerește să-ți mai amintești e țepăn ca fierul și n-are nici un gust în mintea ta.

Ai devenit dintr-odată scârbos de bătrân.

Trebuie să renunți la viața de afară, să faci din ea oțel, de folos cuiva. Și asta pentru că n-o iubeai destul așa cum era. Trebuie să faci din ea un obiect solid, asta-i Regula.

Încercă să-i vorbesc maestrului la ureche, a grohăit ca un porc drept răspuns și numai prin gesturi mi-a arătat foarte răbdător cea mai simplă manevră pe care trebuia s-o îndeplinesc de acum încolo pentru totdeauna. Minutele mele, orele mele, restul meu de timp, ca și al celorlalți de aici, se va petrece trecând șuruburi orbului de alături care măsoara de ani întregi aceste șuruburi, mereu aceleași. Dar mă executai de la început foarte prost. Nu mă certă deloc, dar după trei zile de la această muncă inițială fui transferat, ratat, la trambalarea unui cărucior plin de șaibe care naviga de la o mașină la alta. Acolo lăsam trei, aici douăsprezece, dincolo numai cinci. Nimeni nu-mi vorbea. Nu mai existai decât printr-un fel de ezitare între năuceală și delir. Nimic nu interesa decât continuitatea bubuitoare a mii și mii de instrumente care-l comandau pe om.

Când la ora șase totul se oprește, plecând de aici ieși cu tine în țeastă zgomotul pentru noaptea întreagă, zgomot și miros de ulei, de parcă ți-ai fi schimbat pentru totdeauna și nasul și creierul.

Și atunci, tot renunțând, am devenit parcă altul... Un nou Ferdinand. Numai în câteva săptămâni. Mă apucă totuși dorul de oamenii de afară. Nu de cei din atelier, desigur, aceștia nu erau decât ecouri și mirosuri de mașini ca și mine, cărnuri fără încetare cutremurate, tovarășii mei. Vroiam să ating un corp adevărat, un corp trandafiriu de adevărată viață liniștită și domoală.

Nu cunoșteam pe nimeni în acest oraș și mai ales nu cunoșteam femei. Cu multă greutate am reușit să culeg în cele din urmă adresa nesigură a unei „Case”, a unei spelunci clandestine în cartierul de nord al orașului. Mă dusei în recunoaștere prin acele locuri câteva seri la rând, după slujba de la uzină. Strada semăna cu oricare alta, dar mai bine întreținută poate decât cea pe care stăteam eu.

Descoperisem căsuța unde se întâmpla totul, înconjurată de grădini. Dacă vroiam să intru trebuia să procedez rapid, pentru ca polițistul care făcea de gardă în apropierea porții să nu bage de seamă nimic. Fu primul loc din America unde mă primiră fără brutalitate, amabil chiar pentru cei cinci dolari ai mei.

Și erau o mulțime de tinere femei frumoase, cărnose, pline de sănătate și de grație tot ca cele de la *Laugh Calvin* la urma urmei.

Și apoi pe acestea le puteai cel puțin atinge fără mofturi. Nu m-am putut stăpâni să nu devin un obișnuit al acestui loc. Toți banii mei se topeau aici. Îmi trebuiau odată cu venirea seriei promiscuitățile erotice ale acestor splendide gazde, ca să mai prind un pic de suflet. Cinematograful nu-mi mai ajungea, antidot prea blând, fără efect real contra atrocității materiale a uzinei. Trebuia să recurg, ca să rezist încă, la marile tonice ale dezvățului, la puternicele purgative vitale. Nu mi se cerea decât o cotă foarte mică în această casă, aranjamente între prieteni, pentru că le adusesem din Franța acestor doamne o mie și unu de șpiluri și minciuni. Numai sâmbătă seara, gata cu poveștile, afacerea era în toi și lăsam locul echipelor de base-ball în chef, pline de energie, niște zdrahoni cărora fericirea le venea tot atât de ușor ca respirația.

În timp ce ele bucurau echipele, eu, în vervă, redactam mici nuvele pentru mine singur în bucătărie. Entuziasmul acestor sportivi pentru creaturile locului nu se ridica desigur până la fervoarea mea un pic neputincioasă. Acești atleți siguri pe forța lor erau blazați în ceea ce privește perfecțiunea fizică. Frumusețea e ca bunăstarea sau alcoolul, te obișnuiești, nu-i mai dai atenție.

Ei veneau la bordel mai ales ca să se distreze. Adesea se băteau groaznic la sfârșit. Poliția sosea atunci în trombă și căra totul în micile ei camioane.

Curând față de una din tinerele femei ale aceluși loc, Molly, încercai un excepțional sentiment de încredere, care la ființele înfricoșate ține loc de dragoste. Mi-aduc aminte, parcă ar fi fost ieri, de drăgălășeniile ei, de picioarele ei lungi și bălane, nemaipomenit de zvelte și musculoase, picioare nobile. Adevărata aristocrație umană, orice s-ar spune, picioarele o conferă, fără nici o îndoială.

Devenirăm intimi trup și suflet și mergeam să ne plimbăm în oraș câteva ore în fiecare săptămână. Era plină de bani această prietenă pentru că ea câștiga până la o sută de dolari pe zi în spelunca ei, în timp ce eu la Ford de-abia câștigam șase. Amorul pe care-l executa pentru ca să trăiască n-o obosea deloc. Americanii fac asta ca păsările.

Înspre seară, după ce îmi terminam de târât căruciorul purtător, mă străduiam să fiu bine dispus pentru întâlnirea de după cină. Trebuie să fii vesel cu femeile, măcar la început. O mare și nedeslușită dorință mă împingea să-i propun unele lucruri, dar nu aveam forța necesară. Înțelegea bine Molly ramolismul industrial, era obișnuită cu muncitorii.

Într-o seară așa pe nepusă masă, mi-a oferit cincizeci de dolari. M-am uitat la ea mai întâi. Nu îndrăzneam. Mă gândeam ce-ar fi zis mama într-un asemenea caz. Apoi m-am gândit că maică-mea, biata, nu mi-ar fi putut oferi niciodată atât. Ca să-i fac plăcere lui Molly, imediat mi-am cumpărat cu dolarii ei un frumos costum bej pastel (four pièce suit¹) după moda din primăvara aceluși an. Niciodată nu mă văzuseră sosind la bordel atât de fercheș. Patroana puse să cânte fonograful ei cel mare, numai ca să mă-nvețe să dansez.

După asta m-am dus la cinematograful cu Molly ca să sărbătorim costumul meu cel nou. Mă-ntrebă pe drum dacă nu eram gelos, pentru că acel costum îmi dădea un aer foarte trist, și dorința de a nu mă mai întoarce la uzină. Un costum nou îți cam tulbură mințile. Ea, când oamenii nu se uitau la noi, îmi acoperea noul costum cu sărutări pasionale. Încercam să mă gândesc la altceva.

Molly asta, ce femeie! Ce generoasă! Ce carnație! Ce revărsare de tinerețe! Un ospăț de dorințe! Și iarăși eram neliniștit. Pește?... mă gândeam.

– Nu te mai duce la Ford! mă mai descuraja și ea pe deasupra, Molly. Caută-ți mai bine o slujbuliță undeva într-un birou... Ca traducător de pildă, e genul tău... Îți plac cărțile...

Mă sfătuia destul de binevoitoare, vroia să fiu fericit. Pentru prima oară o ființă umană se interesa de mine, din interior aș putea zice, de egoismul meu, se punea în locul meu și nu mă judeca numai din punctul ei de vedere, cum făcuseră toți ceilalți.

Ah! Dacă-ăș fi întâlnit-o mai devreme pe Molly, când mai aveam vreme s-o apuc pe alt drum! Înainte de a-mi pierde entuziasmul cu putoarea de Musyne și cu scârba de Lola! Dar era prea târziu ca să-mi mai refac tinerețea. Nu mai credeam în ea! Îmbătrânești repede și iremediabil! S-a băgat de seamă felul în care oamenii ajung să-și iubească nefericirea chiar fără voia lor. Natura e mai tare decât tine și gata! Te-ncearcă într-un gen și nu mai scapi de el. Eu apucasem drumul neliniștii. Îți iei ușor rolul și destinul în serios fără să-ți dai seama, și când să te-ntorci e mult prea târziu ca să mai poți schimba ceva. Ești tot numai o spaimă și asta pentru totdeauna.

Ea încerca foarte amabil să mă oprească pe lângă ea, Molly, să mă convingă... „Trece și aici viața la fel de bine ca și în Europa, să știi, Ferdinand! Nu vom fi nefericiți împreună.” Avea dreptate într-un sens. „Ne vom plasa economiile... Ne vom cumpăra un magazin... Vom fi ca toată lumea...” O spunea ca să-mi calmeze scrupulele. Proiecte. Îi dădeam dreptate. Mi-era chiar rușine de osteneala ce și-o da ca să mă țină pe lângă ea. O iubeam desigur, dar mai mult îmi iubeam viciul meu, dorința mea de-a fugi de peste tot, în căutarea a nu știu ce, dintr-un tâmpit orgoliu fără îndoială, din convingerea unui anumit fel de superioritate.

¹ Costum din patru piese (în engl. n. tr.)

Nu vroiam s-o jignesc, ea înțelegea și o lua înaintea grijii mele. Era atât de bună că în cele din urmă îi mărturisii mania care mă hărțuia, să fug de peste tot. M-a ascultat zile și zile la rând, etalându-mă și dezvăluindu-mă dezgustător, zbatându-mă printre fantome și orgolii și n-a dat semne de nerăbdare, dimpotrivă. Încerca numai să mă ajute să înving această zadarnică și neghioabă neliniște. Nu înțelegea prea bine unde vroiam să ajung cu sporovăielile mele, dar îmi dădea dreptate împotriva fantomelor sau alături de fantome, după voia mea. Din cauza acestei blândeți persuasive, bunătatea ei îmi deveni familiară și aproape personală. Dar mi se părea atunci că începeam să-mi trișez faimosul destin, rațiunea mea de-a fi, cum o numeam, și încetai de atunci brusc să-i mai povestesc tot ce gândeam.

Mă-ntorsei singur în mine însumi, foarte mulțumit de a fi și mai nefericit decât altădată, pentru că adăugam la singurătatea mea un nou fel de disperare, ceva care semăna cu un sentiment adevărat.

Toate acestea sunt banale. Dar Molly era dotată cu o răbdare angelică, credea tare ca fierul în vocații. Pe sora ei mai mică, de pildă, la Universitatea din Arizona, o apucase mania fotografiatului păsărilor în cuiburile lor și a fiarelor în vizuini. Și pentru ca ea să poată continua bizarele cursuri ale acestei tehnici speciale, Molly îi trimitea regulat surorii ei fotograf cincizeci de dolari pe lună.

O inimă nesfârșit de bună, cu ceva adevărat sublim în ea, care se putea transforma oricând în bani nu în mofturi ca a mea sau a atâtor altora. În ceea ce mă privește. Molly nu cerea mai mult decât s-o las să se intereseze pecuniar de nămolosa mea aventură. Cu toate că în unele momente îi apăream ca un băiat destul de aiurit, convingerea mea îi părea reală și cu adevărat demnă de a nu fi descurajată. Mă ruga numai să-i fac un fel de bilanț al cheltuielilor, pentru o pensie bugetară pe care vroia să mi-o constituie. Nu m-am putut hotărî să-i primesc darul. O ultimă adiere de delicatețe mă împiedică să mă bazez în continuare, să mai speculez această fire cu adevărat prea spiritualizată și prea bună. Și așa de bună voie m-am pus rău cu Providența.

Făcui chiar rușinat câteva încercări de a mă-ntoarce la Ford. Mici eroisme dealtfel fără urmări. Ajungeam exact până-n fața porții uzinei, dar rămâneam înțepenit în locul acela de hotar și perspectiva tuturor acelor mașini care mă așteptau învârtindu-se aneantiza în mine fără drept de apel orice veleități truditoare.

Mă postam în fața geamului cel mare al cazanului cu aburi central, acest uriaș multiform care mugea pompând și absorbind nu știu de unde, nu știu ce, prin miile de țevi lucitoare, întretăiate și diforme ca niște liane. Într-o dimineață pe când stăteam așa într-o mută contemplație, tocmai trecea rusul meu cel cu taxiul. „Și așa deci, te-au azvârlit afară, amice!... De trei săptămâni n-ai mai venit... Te-au înlocuit cu o mașină... Ți-am spus doar...”

„Așa, mi-am zis atunci, cel puțin s-a terminat... Nu mai am de ce să viu...” Și m-am întors în oraș. Ajungând acolo am trecut din nou pe la Consulat, să-ntreb dacă nu auziseră din întâmplare vorbindu-se de un francez cu numele de Robinson.

– Sigur! Bineînțeles! mi-au răspuns consului. A venit chiar de două ori pe la noi. Mai avea încă hârtii false... Dealtfel îl caută și poliția... Îl știți cumva?...

N-am mai insistat...

De atunci mă așteptam să-l întâlnesc pe Robinson în fiecare moment. Simțeam că se va întâmpla curând. Molly continua să fie tandră și binevoitoare. Era chiar mai drăguță decât înainte, de când se convinsese că vroiam să plec definitiv. Nu folosea la nimic să fii bun cu mine. Adesea străbăteam împrejurimile orașului amândoi, în după-amiezile ei libere.

Mici coline pleșuve, boschete de mesteacăn în jurul unor lacuri minuscule, oameni citind ici, colo, magazine cenușii sub cerul greu de norii plumburii. Evitam amândoi confidențele prea complicate. Și apoi ea se lămurise. Era prea sinceră ca să aibă multe de spus despre o amărăciune. Ceea ce se petrecea înăuntrul ei, în inima ei, îi ajungea. Ne îmbrățișam. Dar n-o îmbrățișam cum ar fi trebuit într-adevăr, în genunchi. Mă gândeam mereu și la altceva în același timp, temător să nu-mi risipesc timpul și tandrețea, de parcă aș fi vrut să păstrez totul pentru nu știu ce lucru mareț, sublim ce avea să vină mai târziu, dar nu pentru Molly și nu pentru asta. Ca și cum viața mi-ar lua sau mi-ar ascunde ceea ce vroiam să știu despre ea, viața din străfundurile Întunericului, în timp ce eu mi-aș fi cheltuit ardoarea îmbrățișând-o pe Molly, și atunci n-aș mai avea destulă ardoare și aș fi pierdut totul, în cele din urmă, din lipsă de forță, iar ea viața, m-ar înșela ca pe toți ceilalți, Viața, adevărata metresă a bărbaților autentici.

Ne amestecam apoi în mulțime și o lăsam în fața „casei”, pentru că noaptea era ocupată cu clientela până-n zori. În timp ce ea-și vedea de clienți, eu mă chinuiam totuși, și acest chin îmi vorbea despre ea atât de bine că o simțeam alături de mine mai mult decât în realitate. Intram într-un cinematograf ca să-mi treacă timpul. Când ieșeam de la cinematograf mă urcam într-un tramvai, luat de ici, de colo și mă plimbam în noapte. După ora două urcau călători timizi de un anumit fel, pe care nu-i întâlnești niciodată înainte sau după această oră, atât de palizi și somnoroși, în convoaie docile, până-n foburguri.

Cu ei mergeai departe. Dincolo de uzine spre parcelele imprecise, spre străduțele cu case înghesuite una-

n alta. Tovarășii mei de drum dispăreau odată cu umbrele lor. Închideau ochii-n zori. Cu greu îi puteai face să vorbească pe acești oameni ai umbrei. Prea obosiți. Nu se plângeau, nu, spălau nopți de nopți magazinele și birourile nenumărate ale întregului oraș, după închidere. Păreau mai puțin speriați decât oamenii trăind la lumina zilei. Poate pentru că ei ajunseseră pe ultima treaptă a oamenilor și a lucrurilor.

Într-una din aceste nopți, cum mai luasem un tramvai și acum coboram preocupat la ultima stație, mi se păru că cineva mă strigă pe nume: „Ferdinand! Ei, Ferdinand!” Firește că-n penumbra din jur, strigătul aduce prea mult a tărăboi. Nu-mi plăcea. Deasupra acoperișurilor cerul se lumina în fâșii reci întretăiate de streșini. Sigur, pe mine mă striga. Întorcându-mă îl recunoscu pe Léon. Șușotind mă ajunse din urmă și stăturăm de vorbă.

Se întorcea și el cu ceilalți de la serviciul de curățenie a unui birou. Era tot ce găsisese de făcut. Pășea cumpătat, cu un anumit fel de autentică măreție, de parcă numai cu o clipă înainte ar fi săvârșit în oraș lucruri primejdioase și sacre, ca să zic așa. Era genul pe care îl abordau de altfel toți acești măturători de nopți, remarcasem mai demult. În oboseală și singurătate divinul transpare din om. De acest divin îi erau și lui plini ochii când îi deschidea mai mari decât ochii obișnuiți în penumbra albastră în care ne aflam. Curățise și el întinderi nesfârșite de lavabo-uri și lustruise munți de etaje tăcute.

A adăugat: „Te-am recunoscut imediat, Ferdinand! După felul cum te-ai urcat în tramvai... Închipuie-ți, numai după cum te-ai întristat când ai văzut că nu era nici o femeie. Nu-i așa? Nu-i genul tău?” Era genul meu, adevărat. Evident aveam sufletul dezbumbat ca un prohab. Nu mă miră această justă observație. Ceea ce mă surprinse mai mult era că nici el nu reușise în America. Era singurul lucru pe care nu-l prevăzusem.

Îi vorbii imediat de galera de la San-Tapeta. Dar nu înțelegea ce vroiam să spun. „Ai febră, mi-a zis, simplu!” El sosise cu un cargou. Ar fi încercat și el să intre la Ford, dar hârtiile lui cu adevărat prea false îl împiedicau. „Sunt bune numai să le ai în buzunar!” remarcă el. La echipele de măturători nu-ți făceau greutăți în privința stării civile. Nu prea plătesc cine știe ce, dar te lasă-n pace. Era un fel de legiune străină de nopți.

– Și tu ce faci? mă-ntrebă. Nu te-ai săturat de trucuri și tertipuri! Mai vrei călătorii?

– Vreau să mă-ntorc în Franța, i-am zis, am văzut destule, ai dreptate, așa e...

– Ai face mai bine, mi-a răspuns, pentru că noi ne-am cam trăit traiul. Am îmbătrânit fără să ne dăm seama, știu eu ce spun... Aș vrea și eu să mă-ntorc, dar tot cu hârtiile astea mereu... Mai aștept, să-mi procur de cele bune... Nu s-ar putea spune că e prea grea munca pe care o fac. Sunt altele și mai rele. Dar nu pot să-nvăț englezește... Sunt unii de treizeci de ani la măturat în aceeași situație, n-au învățat decât „Exit” din cauză că scrie pe ușile pe care le lustruiesc și „Lavatory”. Înțelegi?

Înțelegeam. Dacă vreodată Molly m-ar fi părăsit, aș fi fost și eu obligat să mă angajez într-o muncă de nopți.

O asemenea muncă nu se termina niciodată.

Pe scurt, cât ești în război zici că ar fi mai bine să fie pace și apoi îți halești și această speranță ca pe o bomboană și ceea ce-ți rămâne nu mai are nici o valoare. Nu îndrăznești s-o spui ca să nu dezguști pe cineva. Ești, într-un cuvânt, delicat. Și apoi într-o bună zi îți dai drumul gurii în fața lumii întregi. Te saturi să te tot tăvălești în gunoi. Dar toată lumea găsește deodată că ești prost crescut. Asta-i.

M-am mai întâlnit cu Robinson după aceea în vreo două sau trei rânduri. Arăta rău. Un dezertor francez care fabrica băuturi ilegale pentru amicii din Detroit îi ceda o mică parte din „bussiness”-ul lui. Îl cam ispitesc pe Robinson. „Aș face și eu ceva «țuiculiță» pentru javrele astea, îmi mărturisii, dar mi-am cam pierdut curajul... Simt că primul polițist care m-ar lua la întrebări i-aș spune tot... Am văzut prea multe. Și apoi mi-e și somn tot timpul... Ca să dormi numai ziua, asta nu-i somn. Fără să mai pun la socoteală praful «birourilor» care-ți îneacă plămâni... Îți dai seama... O poți mierli ușor...”

Ne-am dat întâlnire pentru altă noapte. M-am întors la Molly și i-am povestit tot. Se ostenea foarte mult să-mi ascundă cât o chinuiam, dar nu era greu de văzut cât se chinuia. O îmbrățișam mai des acum, dar chinul ei era adânc, mai adevărat decât al nostru, al europenilor, poate pentru că noi prea avem obiceiul să vorbim mult despre el, exagerându-l. La americani, dimpotrivă. Nu îndrăznesc să-nțeleagă, să-l admită. Un pic umilitor, dar oricum, chin adevărat nu orgoliu, nu gelozie, nici scene, nimic decât chinul adevărat al inimii și trebuie spus că nouă toate acestea ne lipsesc, precum lipsiți suntem de plăcerea suferinții. Ți se face rușine că nu ești mai bogat la suflet și-n toate cele judecând omenirea mai josnică în fond decât este ea cu adevărat.

Din când în când pe Molly o trăgea ața să-mi facă câte un reproș, dar întotdeauna în termeni foarte măsurăți, foarte amabili.

– Tu ești bun, Ferdinand, și știu că faci eforturi să nu devii la fel de rău ca toți ceilalți, numai că eu nu-mi dau seama dacă tu însuți știi în fond ce vrei... Gândește-te bine! O bucată de pâine va trebui să-ți găsești la întoarcere, Ferdinand... Și acolo n-ai să te mai poți plimba, ca pe aici, nopți în șir, visător... cum îți place ție... în timp ce eu muncesc... Te-ai gândit la asta, Ferdinand?

Într-un sens avea dreptate, dar fiecare cu firea lui. Mi-era teamă să n-o jignesc, mai ales c-o puteai face atât de ușor.

– Fii sigură că te iubesc mult, Molly, și te voi iubi mereu... așa cum pot eu... În felul meu...

Felul meu nu prea era cine știe ce. Molly era frumoasă, ispititoare chiar. Dar eu aveam această ticăloasă înclinație pentru fantome. Poate că nu era numai vina mea. Viața te obligă să rămâi mult prea des cu fantele.

– Tu ești prea bun, Ferdinand, mă liniștea ea, nu-ți bate capul cu mine... Dar parcă-ai fi bolnav de dorința de a ști mereu mai mult... Asta e... În sfârșit poate asta e drumul tău... așa, singur... Numai cel care merge singur ajunge departe... Vei pleca curând, Ferdinand?

– Da, vreau să-mi termin studiile în Franța și apoi am să mă-ntorc, o asiguram cu curaj.

– Nu, Ferdinand, n-ai să te mai întorci... Și apoi nici eu nu voi mai fi pe aici...

Nu se lăsa păcălită.

Momentul plecării sosi. O luarăm într-o seară spre gară un pic înaintea orei în care ea trebuia să fie în „casă”. În timpul zilei îmi luasem rămas bun de la Robinson. Nici el nu era prea mândru că-l părăseam. Nu mai terminam odată de părăsit pe toată lumea. Pe peronul gării, cum așteptam trenul împreună cu Molly, treceau bărbați care se prefăceau că n-o cunosc, dar șușoteau tot felul de lucruri.

– Iată-te deja departe, Ferdinand. Ai să faci, nu-i așa, exact ceea ce ai dorit să faci? Asta e important... Numai asta contează...

Trenul a intrat în gară. Nu mai eram chiar atât de sigur pe mine când am văzut locomotiva. O îmbrățișai pe Molly cu tot curajul de care mai era capabil hoitul meu. O dată-n viața mea eram și eu plin de un chin adevărat, pentru lumea întregă, pentru mine, pentru ea, pentru toți oamenii.

Poate că asta și cauți de-a lungul vieții, și numai asta, chinul cel mare, pentru ca să poți deveni tu însuși înainte de-a muri.

Ani după ani au trecut de la această plecare a mea... Am scris adesea la Detroit și la toate adresele pe care mi le mai aminteam și pe unde i-aș fi putut da de urmă lui Molly. N-am primit răspuns niciodată.

„Casa” s-a închis acum. Asta-i tot ce am putut afla. Buna, admirabila Molly, vreau, dacă ea mă mai poate citi, într-un loc pe care nu-l cunosc, să știe că nu m-am schimbat pentru ea, că o mai iubesc și tot așa în felul meu, că poate veni oricând aici să-mpartă cu mine pâinea și obscurul meu destin. Și dacă nu mai e frumoasă, nu-i nimic! Ne vom împăca! Am păstrat în mine atâta din frumusețea ei, atât de vie, atât de caldă, încât am pentru amândoi și pentru cel puțin douăzeci de ani de acum încolo, timp ca să ajungem la capăt.

Mi-a trebuit multă nebunie, de un soi josnic și rece, ca s-o părăsesc. Totuși mi-am apărat sufletul până acum și dacă mâine moartea va veni să mă ia, nu voi fi, sunt sigur, la fel de rece, de urât și de greu ca toți ceilalți, atâta bunătate și vis mi-a dăruit Molly în cele câteva luni petrecute în America.

Nu-i mare lucru să te întorci de pe Lumea Cealaltă! Regăsești firul zilelor cum l-ai lăsat târându-se năclăios, precar. Te așteaptă.

M-am învățat săptămâni și luni în jurul pieții Clichy, de unde plecasem, și prin împrejurimi, făcând tot felul de meserii ca să trăiesc, prin cartierul Batignolles. Greu de povestit! Pe ploaie sau în căldura autobuzelor de îndată ce sosea luna iunie, cea care-ți arde gâtul și te sufocă aproape ca la Ford, priveam, ca să mă distrez, oamenii trecând și întorcându-se, fofilându-se seara spre teatru sau spre Bois.

Mereu mai mult sau mai puțin singur în timpul orelor libere, mocneam cu cărțile și ziarele alături și la fel cu toate lucrurile pe care le văzusem. Studiile mele odată reluate, examenele le-am trecut cum a dat Dumnezeu, câștigându-mi în același timp pâinea. Ea, Știința, e foarte bine apărată, v-o spun eu, Facultatea e un dulap bine pecetluit. Multe oale, toate goale. Când terminai totuși cei cinci sau șase ani de tribulații academice, îmi avui și eu titlul meu sforăitor. Atunci mă agățai de-o mahala, genul meu, la Garenne-Rancy, la ieșirea din Paris, imediat după Porte Brancion.

N-aveam nici o pretenție, nici o ambiție, numai dorința de-a respira un pic și de-a mânca ceva mai bine. După ce mi-am pus plăcuța la poartă am așteptat...

Oamenii din cartier veniră să privească plăcuța, bănuitori. Chiar au întrebat la Comisariatul de Poliție dacă eram un doctor adevărat. Da, li s-a răspuns. Și-a depus diploma, e deci unul adevărat. Atunci se zvoni în tot Rancy-ul că se mai instalase încă un doctor adevărat pe lângă ceilalți... "N-o să-și umple el traista pe aici! a prezis imediat portăreasa mea. Sunt și așa prea mulți!" Era o observație exactă.

Dimineața, la marginea orașului viața năvălește mai ales odată cu tramvaiul. De cum apăreau zorile pe bulevardul Minotaure treceau cutii bucșite cu artilerii întregi de aiuriți care se duceau la muncă, clătându-se pe picioare.

Cei tineri păreau chiar mulțumiți că se duc la muncă. Grăbeau traficul, se agățau de scări, gagiii, făcând

haz. Făcea să-i vezi. Dar când cunoști de douăzeci de ani cabina telefonică de la cârciumă, de pildă, atât de murdară că o iei întotdeauna drept o privată, îți trece pofta să mai glumești cu lucrurile serioase și cu Rancy-ul mai ales. Îți dai atunci seama unde ai fost plasat. Casele te domină, așa slinoase cum sunt, cu fațadele lor turtite, străine, inima lor aparține proprietarului. Pe el nu-l vezi niciodată. Nu îndrăznește să se arate. Îți trimite numai girantul, porcul. Se spune în cartier că e foarte amabil proprietarul când îl întâlnești. Nu-l costă nimic.

Lumina cerului la Rancy este la fel ca cea de la Détroit, zoaie de fum care scaldă câmpia cam de pe la Levallois. Resturi de case ținute în picioare de nămol. Hornurile cele mici și cele mari ți se par de departe niște țărushi la malul mării înfipți în nămol. Înăuntru noi.

Trebuie să ai și curajul crabilor la Rancy, mai ales când îmbătrânești și când ești foarte sigur că n-ai să mai ieși de aici niciodată. La capătul tramvaiului, iată podul năclăit aruncat peste Sena, acest mare canal plin cu de toate. De-a lungul malurilor, duminica și noaptea oamenii se urcă pe grămezile de pietriș să facă pipi. Văzând apa curgând în fața lor, bărbații devin meditativi. Urinează cu un sentiment de eternitate ca marinarii. Femeile, ele, nu meditează niciodată. Cu sau fără Sena. Dimineața deci tramvaiul cară mulțimea lui de oameni ca s-o înghesuie în metrou. Ai zice văzându-i pe toți cum o iau la goană într-acolo că s-a întâmplat o catastrofă în partea dinspre Argenteuil, că le arde ținutul. De fiecare dată, îi apucă în zori, se agață ciorchine de uși, de balustrade. Mare derută. Și totuși nu se duc decât să-și caute un patron la Paris, unul care să nu-i lase să moară de foame, și pe care se tem să nu-l piardă, lașii. Și cât te face să asuzi pentru bucata de pâine pe care ți-o dă. Puți zece, douăzeci de ani și uneori chiar mai mult. Nu-i de pomană.

Se ceartă îndelung în tramvai ca să-și dezmoștească gura. Femeile sunt încă și mai certărețe decât mucoșii. Ar fi fost în stare să blocheze toată linia numai să nu-și scoată bilet. E adevărat că multe dintre pasagere sunt deja bete, mai ales cele care coboară în piața de pe lângă Saint-Ouen, mahalagioaicele. „Cât fac morcovii?” întrebau mult înainte de a ajunge, ca să se știe că au cu ce.

Înghesuți ca niște gunoaie, cum sunt în aceste cutii de fier, traversează tot Rancy-ul puțind îngrozitor, mai ales vara. Când ajung la fortificații se mai amenință pentru ultima oară și apoi îi pierzi din vedere, metroul îi înghite pe toți și pe toate, costumele decolorate, rochiile purtate, ciorapii de mătase, metritele și picioarele murdare ca și șosetele, gulerele false și țepene ca datele fixe ale chiriilor, avorturi în curs, veterani de război, totul se revarsă pe scară în mirosul de gudron și fenice până la capătul cel întunecat cu un bilet dus-întors care el singur costă cât două cornuri.

Teama lentă a concedierii fără menajamente (printr-un simplu certificat), mereu gata să îngroși rândurile retardatarilor când patronul va vrea să-și reducă cheltuielile generale. Amintirile „Crizei” simțite pe pielea ta, ultima perioadă de șomaj, toate acele *Intransigent* pe care a trebuit să le citești, 25 de centime, 25 de centime... cozile în așteptarea unei slujbe... Toate acestea pot să omoare un om, oricât de bine protejat ar fi el în pardesiul lui „bun pentru toate anotimpurile”.

Orașul ascunde cât poate această mulțime de picioare murdare în lungile sale canale electrificate. Nu se mai întorc la suprafață decât duminica. Și când sunt ei pe afară nu trebuie să te arăți. O singură duminică numai să-i vezi distrându-se și-ți trece pofta de distracție pentru totdeauna. În jurul metroului pe aproape de bastioane, piperat, specific, mirosul urmelor lăsate de război, duhorile satelor pe jumătate arse, numai pârjolite, ale revoluțiilor eșuate, ale comerțului falimentar. Peticarii din împrejurimi ard de luni de zile aceleași grămejoare umede în gropile ferite de vânt. Niște barbari buni la nimic, acești trențari plini de vin și de oboseală. Or să tușească în curând la dispensarul de alături, în loc să mai călărească tramvaiile pe povârnișuri și să urineze-ndelung la vamă. Palizi, fără sânge în ei. Gata cu chefurile. Când războiul va reveni, următorul, vor face încă o dată avere vânzând pielea șobolanilor, cocaină, și măști de tablă ondulată.

Îmi găsisem, ca să-mi fac meseria, un mic apartament în marginea ținutului de unde se zăreau bine povârnișurile fortificațiilor și nelipsitul muncitor mereu cocoțat acolo privind în gol cu brațul înfășurat într-o pânză albă groasă, accident de muncă, care nu știe ce să mai facă și la ce să se mai gândească neavând nici destul ca să bea și ca să-și umple burta.

Molly avusese dreptate, începeam s-o înțeleg. Studiile te schimbă, ele fac orgoliul unui bărbat. Trebuie neapărat să treci și prin asta ca să intri adânc în viață. Mai înainte nu făceai decât să te învârți în jurul ei. Te considerai lipsit de prejudecăți, dar te împiedicai în fleacuri. Visai prea mult. Lunecai pe vorbe. Nu-i asta. Nimic decât intenții, aparențe. Cel hotărât are nevoie de altceva. Eu, cu medicina, deși nu prea înzestrat, m-am apropiat totuși de oameni, de animale, de tot. De acum nu aveam decât să merg înainte, cu mulțimea. Moartea aleargă după tine, trebuie să te grăbești și mai trebuie să și mănânci în timp ce ea te caută și apoi mai trebuie să ocolești și războiul pe deasupra. Și multe altele de făcut. Nu-i ușor.

Cât privește bolnavii, îi așteptam, dar nici urmă de ei. E greu până te pornești, îmi spuneau ca să mă liniștească. Bolnavul pentru moment eram mai ales eu.

Nimic mai jalnic ca Garenne-Rancy când n-ai clienți, mă gândeam eu. Așa-i. Pe aici nu trebuie să

gândești, și eu care venisem tocmai de la celălalt capăt al lumii exact ca să mă gândesc în liniște. Picasem la țanc! Biet orgolios! Și gândul venea peste mine negru și greu... Nu era glumă, și n-am mai scăpat. Creierul, un tiran fără pereche.

Sub mine locuia Bézin, un biet telal care-mi zicea de câte ori mă opream în fața ușii lui: „Trebuie să alegi, domnule doctor! Să joci la curse ori să-ți bei aperitivul, ori una, ori alta!... Nu le poți face pe toate!... Eu prefer aperitivul! Nu-mi plac cursele...”

Ca aperitiv prefera lichiorul de coacăze. Nu era rău de obicei, Bézin, dar nici prea bun după chef... Când mergea după aprovizionare în „Foire aux puces”, hoinărea pe acolo vreo trei zile, în „expediție”, cum zicea el. Îl aduceau pe sus. Atunci profetiza:

– Viitorul, eu îl văd cum va fi... O partuză fără sfârșit... Și cu cinema între... Nu vedeți c-a și-nceput...

Vedea chiar mai departe: „Prevăd că nu se va mai bea... Eu sunt ultimul care bea în viitor... Trebuie să mă grăbesc... Îmi cunosc viciul...” Pe strada mea toată lumea tușea. Era o ocupație. Din cauza fumului, ca să vezi soarele trebuia să urci până la Sacré-Coeur.

Dar de acolo se vede bine; își dai seama că-n fundul câmpiei eram noi și casele în care locuiam. Dacă le cauți însă cu tot dinadinsul nu le găsești, n-o găsești nici măcar pe a ta, atât sunt de urâte toate și la fel de urât tot ce vezi. Și mai departe Sena curgând în zigzag ca un albuș de ou de la un pod la altul.

Când locuiești la Rancy nu-ți dai seama cum ai devenit trist. Atât doar că nu-ți vine să mai faci mare lucru. Pentru că trebuie să tot economisești la toate și pentru toate, dorințele te părăsesc.

Luni în șir am tot împrumutat bani când de ici, când de colo. Erau atât de săraci și neîncrezători oamenii din cartier că trebuia să se facă noapte ca să se hotărască să facă apel la mine, un doctor nu prea scump totuși. Am străbătut astfel nopți și nopți la rând curticelele întunecoase în căutarea celor zece, cincisprezece franci.

Dimineața strada devenea ca o tobă mare de atâtea covoare bătute.

În dimineața aceea l-am întâlnit pe Bébert pe trotuar, păzea odăița mătuși-sii plecată după cumpărături. Ridica și el norul lui de praf pe trotuar cu o mătură, Bébert.

Cine nu-și ridică praful lui propriu prin aceste locuri, în jurul orei șapte, trece drept un faimos porc murdar pe strada lui. Carpete scuturate, semn de curățenie, menaj bine ținut. E de ajuns. Îți poate mirosi și gura după aia, ești mulțumit. Bébert înghițea tot praful pe care-l ridica, inclusiv pe cel trimis de la etaje. Pe pavaj mai ajungeau totuși câteva pete de soare, dar ca-ntr-o biserică, palide și blânde, mistice.

Bébert mă văzuse venind. Eram doctorul din colț, acolo unde oprește autobuzul. Obraz prea verzui, măr care nu se va coace niciodată, Bébert. Se scârpina și văzându-l îmi venea și mie să mă scarpin. Ce-i drept, e drept, pureci aveam și eu, luați noaptea când stăteam aplecat deasupra bolnavului. Săreau cu plăcere în pardesiul meu pentru că era cel mai cald și mai umed loc la îndemâna lor. Înveți la Facultate despre asta.

Bébert lepădă covorul ca să-mi spună bună ziua. De la toate ferestrele se uitau la noi cum stăteam de vorbă.

Dacă tot trebuie să iubești ceva, riști mai puțin cu copiii decât cu oamenii mari, ai cel puțin scuza speranței că vor fi mai puțin infecti decât noi mai târziu. Cine știe.

Pe fața lui lividă juca acel zâmbet de pură afecțiune pe care nu l-am uitat niciodată. O bucurie pentru un univers.

Puțini mai păstrează după vârsta de douăzeci de ani ceva din această afecțiune spontană, asemănătoare cu cea a animalelor. Lumea nu e cum o crezuseră ei! Asta-i! Atunci se schimbă la față! Și-nă cum! Pentru că s-au înșelat! Devin porci cât ai zice pește! Asta ne rămâne pe obraz după trecerea celor douăzeci de ani! O eroare! Obrazul nostru nu-i decât o eroare.

– Ei! mi se adresă Bébert, domnule doctor! Au adunat pe unul astă noapte din Place de Fêtes, nu-i așa? Avea gâtul tăiat cu briciul? Dumneavoastră ați fost de servici? Nu?

– Nu, n-am fost eu de servici, Bébert, a fost doctorul Frolichon...

– Păcat, pentru că mătușa mea a zis că ar fi fost bine să fiți dumneavoastră... Că i-ați fi povestit tot...

– Altădată, Bébert.

– Seucid așa de des pe aici oamenii? a mai adăugat Bébert.

Și când să scap de praful stârnit de el, mașina-măturătoare municipală trecu tocmai în momentul acela bâzâind și un uragan de praf se ridică din șanțuri acoperind toată strada cu alți nori de praf, mai denși, mai pipărați. Nu ne mai vedeam. Bébert sărea la dreapta și la stânga, strâmbându-se și urlând, bucuros. Capul cenușiu, părul năclăit, picioarele de maimuță costelivă, totul dansa convulsiv la capătul măturii.

Mătușa lui Bébert se întorcea de la cumpărături, își dăduse deja pe gât păhăruțul, și trebuie să vă mai spun că mai trăgea și ceva eter, obicei contractat pe când slujea la un doctor și-o duruseră foarte tare măselele de minte. Nu-i mai rămăseseră decât doi dinți în față, dar nu uita niciodată să și-i spele. „Când ești ca mine, care am slujit la un doctor știi ce-i aia igienă”. Dădea consultații medicale prin împrejurimi și chiar mai departe până

la Bezons.

M-ar fi interesat să știu dacă se gândea vreodată la ceva mătușa lui Bébert. Nu, nu se gândea la nimic. Vorbea enorm fără să se gândească niciodată. Când eram singuri fără indiscreții prin jur, mă tupa la rândul ei de o consultație. Într-un anumit sens era măgulitor.

– Bébert, domnule doctor, trebuie să vă spun, pentru că sunteți doctor, e o pușlama!... Se „frecă"! Am observat de vreo două luni și mă-ntreb cine ar fi putut să-l învețe asemenea murdării!... Eu l-am crescut bine totuși! Îi interzic... Dar el iar începe...

– Spune-i c-o să-nnebunească, o sfătuii eu, clasic.

Bébert care ne auzea nu era mulțumit.

– Nu mă „frec", nu-i adevărat, ăla mic al lui Gagat mi-a propus...

– Vedeți, bănuiam eu, făcu mătușa, în familia Gagat, știți, ăia de la cinci?... Sunt toți niște vicioși. Bunicul se pare că aleargă după călărețe... Ei, ce ziceți, călărețe, ai?... Spuneți-mi, domnule doctor, pentru că tot sunteți aici, puteți să-i dați un sirop ca să nu se mai frece?...

Intrai după ea în odăiță ca să-i prescriu un sirop anti-viciu pentru țâncul de Bébert. Eram prea binevoitor cu toată lumea, știam eu bine. Nimeni nu mă plătea. Consultam pe datorie mai ales din curiozitate. Era o greșeală. Oamenii se răzbună pentru binele pe care li-l faci. Mătușa lui Bébert a profitat ca toți ceilalți de orgolioasa mea dezinteresare. A abuzat chiar fără rușine. Mă lăsam înșelat, mințit. Îi urmăream cu atenție. Mă țineau în gheare, se văicăreau din ce în ce mai mult, făceau din mine ce vroiau. Și de la o mizerie la alta, îmi arătau tot ce ascundea dugheana sufletului lor, și nu arătau nimănui decât mie. Aceste hidoșenii nu sunt plătite niciodată prea scump. Numai că-ți scapă printre degete ca niște șerpi băloși.

Voi spune totul într-o zi, dacă voi trăi destul ca să povestesc tot.

„Atenție, javrelor! Lăsați-mă să mai fiu bun măcar vreo câțiva ani. Nu mă ucideți încă! Cu un aer servil și dezarmant voi spune tot. Vă jur, și vă veți zgârci dintr-o lovitură precum omizile acelea băloase care veneau în Africa să-mi cufurească coliba și am să vă descriu mai profund lași și mai infecți decât sunteți, în așa fel încât poate o să crăpați și voi, în sfârșit".

– E dulce? întrebă Bébert în privința siropului.

– Să nu i-l faceți dulce, cerea mătușa, pușlamaua... Nu-l merită dulce, îmi fură și așa destul zahăr în fiecare zi. Are toate viciile, toate obrăznicile! O să-și omoare mama!

– N-am mamă, i-o întoarse scurt Bébert, fără să-și piardă busola.

– Rahat! făcu mătușa atunci. Am să-ți altoiesc niște bice pe spinare dacă-mi mai răspunzi obraznic. Și întinse pe loc mâna după biciul din cui, dar el și ajunsese în stradă. „Păcătoaso"! îi strigă de pe hol. Mătușa roși și se întoarse spre mine.

Liniște. Schimbarăm vorba.

– Ar trebui poate, domnule doctor, să vă duceți s-o vedeți pe doamna de la mezanin din strada Mineurs nr.4... El e un fost funcționar de notariat, i-am vorbit despre dumneavoastră... I-am spus că sunteți un doctor cum nu se poate mai amabil cu bolnavii.

Știi pe loc că-mi trânteste o minciună, mătușa. Doctorul ei preferat era Frolichon. Pe el îl recomandă de câte ori poate... iar pe mine mă bârfește de fiecare dată. Umanitarismul meu stârnește în ea o ură animalică. O tâmpită, nu uitați. Numai că Frolichon pe care ea-l admiră atât o pune să plătească pe loc, și atunci ea mă consultă pe mine așa la botul calului. Dacă mă recomanda acum trebuie să fie vorba de ceva gratuit sau de vreo afacere dubioasă la mijloc. Plecând mă gândesc din nou la Bébert.

– Trebuie să-l mai scoateți la aer! Nu-l scoateți destul!...

– Unde ați vrea să mergem amândoi? Cu slujba asta a mea nu prea pot pleca departe...

– Duceți-vă cu el măcar duminica în parc...

– Dar în parc duminica e și mai multă lume și mai mult praf decât aici. Stau grămadă unul peste altul...

Remarca ei era adevărată. Căutai alt loc s-o îndrum.

Timid propun cimitirul.

Cimitirul de la Garenne-Rancy era singurul loc mai împădurit și mai spațios din ținut.

– Ia te uită, ai dreptate, nu m-am gândit, am putea merge foarte bine acolo.

Bébert tocmai se întorcea.

– Ei, Bébert, ți-ar place să mergi să te plimbi prin cimitir? Trebuie să-l întreb, domnule doctor, că și în privința plimbărilor e un căpos fără pereche, să știți!...

Bébert n-are, pe drept cuvânt, nici o părere. Dar ideea place mătușii, și asta-i de ajuns. Avea o slăbiciune pentru cimitire mătușa, ca toți parizienii. Ai fi zis în această privință că parcă ar începe să gândească. Examina avantajele și dezavantajele. În fortificații, prea multă golănie. În parc prea mult praf... În timp ce în cimitir, e adevărat, nu-i rău... Și mai ales oamenii care vin duminica acolo sunt niște oameni convenabili, bine crescuți...

Și apoi, ceea ce e comod, la întoarcere pe bulevardul Liberté și-ar putea face cumpărăturile, mai sunt deschise duminica niște prăvălii.

Și conchise: „Bébert, du-te cu domnul doctor până la doamna Henrouille, în strada des Mineurs... Știi unde stă, Bébert, Doamna Henrouille?”

Bébert știa orice, numai ca să mai poată hoinări puțin.

Între strada Ventrú și piața Lenin nu mai erau decât imobile de închiriat. Antreprenorii cumpăraseră tot ce mai ținea de satul numit Garenne. Câteva terenuri virane în margine, dincolo de ultimul bec de gaz, era tot ce mai rămăsese.

Înghesuite între aceste clădiri se mai sumețeau, mucegăind, câteva case, cu patru camere și o sobă mare pe culoarul de jos; de-abia dacă se face câte un pic de foc, e adevărat, din pricina economiilor. Soba fumegă în aerul umed. Casele acestea, câte au mai rămas, aparțin rentierilor. Cum intri la ei tușești din cauza fumului. Nu erau bogați rentierii pripășiți pe acolo, și mai ales familia Henrouille unde mă trimiseseră... Dar oricum tot mai aveau câte ceva.

Când intrai la familia Henrouille mirosea nu numai a fum, ci și a closet și a prăjeală. Tocmai terminaseră de plătit casa. Asta însemna cincizeci de ani buni de economii. De îndată ce intrai la ei și-i vedeai te-ntrebai ce au amândoi. Ei, bine, nefiresc la cei doi Henrouille era că nu cheltuiseră în cei cincizeci de ani un ban fără să-l fi regretat. Cu carnea și cu sufletul lor dobândiseră casa, ca melcul. Dar melcul o face fără să aibă habar.

Familia Henrouille nu-și mai venea în fire de pe urma faptului că-și trecuseră toată viața numai a-și face o casă și, ca oamenii pe care-i dezgropi, erau năuciți. Tot așa năuci sunt probabil și oamenii pe care-i scoți din temnițele în care i-ai închis pe viață. Cei doi Henrouille, încă înainte de a se căsători, se gândeau să-și cumpere o casă. Separat mai întâi și după aceea împreună. Au refuzat să se gândească la altceva o jumătate de secol, și când viața i-a obligat să se gândească la altceva, la război de pildă, și mai ales la fiul lor, asta i-a îmbolnăvit.

Când s-au mutat în casa lor, tineri căsătoriți, fiecare cu cei zece ani de economii, casa nu era în întregime gata. Se afla încă în plin câmp. Ca să ajungi până acolo iarna trebuia să-ți iei saboții, pe care-i lăsați la fructarul din colțul străzii la Revolte plecând dimineața la lucru la ora șase din stația tramvaiului cu cai spre Paris, la trei kilometri, pentru două centime.

Îți trebuie o sănătate de fier ca să rezisti o viață întreagă la un asemenea regim. Portretul lor făcut în ziua nunții era agățat deasupra patului la primul etaj. Și dormitorul era plătit, mobilele, de multă vreme. Toate facturile achitate de zece, de douăzeci, de patruzeci de ani se aflau dealtfel prinse cu un bold laolaltă în sertarul de sus al comodei, în timp ce registrul de socoteli adus la zi se afla în sufrageria unde ei nu mâncau niciodată. Henrouille îți arată dacă vrei tot. Sâmbăta el este cel care face socotelile în sufragerie. Că de mâncat ei mănâncă întotdeauna în bucătărie.

Am aflat toate acestea una câte una de la ei, de la alții și de la mătușa lui Bébert. Când i-am cunoscut mai bine, mi-au povestit ei înșiși despre frica lor cea mare, frica vieții lor, că fiul lor, unicul, lansat în comerț, să nu dea faliment. De treizeci de ani, mai mult sau mai puțin acest gând parșiv i-a trezit în fiecare noapte. Băiatul, stabilit în comerțul cu pene! Să ne gândim dacă au fost crize în comerțul cu pene timp de treizeci de ani! Nu-i nici o meserie mai rea și mai nesigură decât penele astea.

Sunt unele afaceri atât de proaste că nici nu-ți trece prin minte să împrumuți bani ca să le descurci, dar sunt altele care au mereu mai mult sau mai puțin nevoie de împrumuturi. Când se gândeau la un asemenea împrumut, cu casa plătită și cu tot, se ridicau de pe scaune cei doi Henrouille și se priveau roșind. Ce-ar face într-un asemenea caz? Ar refuza.

Hotărâseră de multă vreme să refuze orice fel de împrumut... Din principiu, ca să-i păstreze o sumă de bani, o moștenire și o casă fiului lor, Patrimoniul. Cam așa gândeau. Un băiat serios, desigur, fiul lor, dar în afaceri te poți lăsa antrenat...

Întrebat, eram absolut de aceeași părere cu ei.

Și mama mea făcea comerț; numai mizerii ne adusesese comerțul ei, o coajă de pâine și multe necazuri. Nici mie deci nu-mi plăceau afacerile. Pericolul în care se găsea acest fiu, primejdia unui împrumut la care ar fi putut să se gândească la nevoie în cazul unei scadențe amenințătoare, le înțelegeam din capul locului. Nu era nevoie să mi se explice. El, bătrânul Henrouille, fusese cincizeci de ani mic funcționar la un notar din bulevardul Sevastopol. Așa că știa și el o mulțime de povești cu delapidări de averi! Îmi povesti câteva faimoase. Cea a tatălui său mai întâi, pentru că tocmai din cauza falimentului propriului său tată n-a mai putut deveni profesor, Henrouille, după bacalaureat, și a trebuit să rămână la scripte. Sunt lucruri pe care nu le uiți.

În sfârșit, odată plătită casa, intrați în posesia ei cu toate, nici o centimă datorie, nu mai trebuiau să-și mai bată capul cu ziua de mâine. Erau în al șaiszeci și șaselea an al vieții lor.

Și iată că exact acum, pe el începu să-l încerce un pustiu de boală sau mai degrabă acest fel de boală îi încercase mai demult, dar mai înainte nu se gândise la ea din cauza casei care trebuia plătită. Dar când totul fu achitat, stabilit și parafat, începu să se gândească la curioasa lui boală. Îl apucau niște amețeli și niște șuierături de vapor în fiecare ureche.

Începând cam de prin această vreme se apucă să-și cumpere jurnalele, de acum încolo și-o putea permite! în jurnal era scris și descris tot ce simțea el în urechi. Cumpără medicamentul indicat în anunț, dar nu se schimbă nimic în boala lui, dimpotrivă; părea că îi șuieră acum și mai tare. Oare numai pentru că se gândea la asta? Totuși s-au dus împreună să consulte pe medicul Dispensarului. "Presiune arterială", li s-a spus.

Cuvântul îl șocase. Dar în fond, obsesia îi sosise la timp. Își făcuse sânge rău atâta amar de ani pentru casă și scadențele fiului, că se crease brusc un gol în urzeala de neliniști care-i ținuseră carnea pe el timp de patruzeci de ani de la un termen de plată la altul, în aceeași constantă fervoare temătoare. Acum că doctorul îi vorbise despre presiunea lui arterială, își asculta tensiunea pulsând pe fața perinii și în fundul urechilor. Se trezea special ca să-și controleze pulsul și rămânea așa, nemișcat, la marginea patului, în întuneric, mult timp, ca să-și simtă trupul zgâlțâit de acele mici și blânde cutremurături, de câte ori îi bătea inima. Era moartea, își zicea, îi fusese mereu frică de viață, acum frica lui se lega de ceva, de moarte, de tensiunea lui cum o legase patruzeci de ani de riscul de-a nu putea termina de plătit casa.

Era mereu la fel de nefericit, dar trebuia să se grăbească să-și găsească un motiv nou, adevărat pentru a fi nefericit. Nu e atât de ușor pe cât pare. Nu-i totul să spui: „Sunt nefericit”. Trebuie s-o dovedești, să te convingi fără drept de apel. Nici nu cerea mai mult: să poată da fricii un motiv solid, autentic. Avea 22 tensiunea după spusele medicului. E ceva 22. Medicul îl învățase să-și găsească drumul propriei lui morți.

Pe faimosul fiu până nu-l vedea aproape niciodată. O dată sau de două ori pe an, cam pe la Anul Nou. Asta era tot. Dealtfel ar fi putut să tot vină pânăru! Nu mai era nimic de împrumutat de la mama și de la tata. Așa că aproape nu mai dădea pe acolo.

Pe doamna Henrouille mi-a trebuit mai mult timp s-o cunosc; nu suferea de nici o angoasă, nu știa nici măcar ce-i frica de moarte, pe care nu și-o imagina. Se plângea numai de vârstă, dar fără să se gândească cu adevărat, așa cum face toată lumea, și de scumpirea vieții. Marea lor muncă se terminase. Casa plătită. Ca să achite mai repede polițele, ultimele, se apucase să coasă butoni pe jileci pentru un mare magazin. „E de necrezut cât trebuie să coși pentru cinci franci!” Și ca să-și ducă marfa în autobuz, se iscau întotdeauna discuții pentru obținerea unui loc la clasa a doua; într-o seară erau gata să se-ncaiere cu o străină, prima și singura străină cu care a vorbit în viața ei, batjocorind-o.

Pereții casei se păstrau uscați altădată, când aerul circula roată-mprejur, dar acum când înaltele case de raport o împresurau, totul transpira de umezeală, chiar și perdelele care se pătau de mucegai.

Odată casa dobândită, doamna Henrouille se arătase timp de o lună de zile surâzătoare, impecabilă, încântată ca o călugăriță după comuniune. Chiar ea-i propusese lui Henrouille: „Jules, știi, de azi înainte o să ne cumpărăm jurnalul în fiecare zi, ne putem permite...” Așa. Se gândise la el, își privise soțul, apoi privise în jurul ei și se gândi și la mama lui, soacra Henrouille. Și redeveni serioasă dintr-o dată, ca înainte de a fi terminat de plătit. Și odată cu acest gând totul reîncepu, pentru că mai erau economii de făcut în legătură cu mama soțului ei, cu această bătrână despre care nu se vorbea prea des în casa lor și nimănui în afară.

Stătea în fundul grădinii, în curticica unde se adunau măturile vechi, vechile cotețe de găini și toate umbrele clădirilor vecine. Locuia într-o căsuță joasă de unde nu ieșea aproape niciodată. Era o poveste întregă până reușea să-i strecori mâncarea. Nu lăsa pe nimeni să intre în cocioaba ei, nici măcar pe fiul ei. Îi era frică să nu fie asasinată, zicea ea.

Când îi veni nurorii ideea să întreprindă noi economii, aruncă mai întâi câteva vorbe soțului ei, să-l încerce, să vadă dacă nu cumva s-ar putea face ceva, de pildă ca bătrâna să intre la Surorile de la Saint-Vincent, călugărițe care se ocupau de aceste bătrâne ramolite în ospiciul lor. El, fiul, nu răspunse nici da, nici nu. Era preocupat de altceva în acele momente, de zgomotele lui din urechi care nu mai încetau. Tot gândindu-se, tot ascultându-le, se convinsese că aceste îngrozitoare zgomote îl vor împiedica să doarmă. Și le asculta într-adevăr în loc să doarmă, șuierături, tobe, zumzete... Era un nou supliciu. Se ocupa de ele toată ziua și toată noaptea. Avea în el toate zgomotele.

Puțin câte puțin totuși spaima lui se-nvechi și nu-i mai rămăsese destulă ca să se ocupe numai de ea. Se duse atunci iar cu nevastă-sa în piața Saint-Ouen. Era, după cum se spunea, cea mai ieftină de prin împrejurimi, piața Saint-Ouen. Plecau de dimineață pentru toată ziua, din cauza socotelilor și observațiilor pe care le schimbau în legătură cu prețul lucrurilor și cu economiile pe care le-ar fi putut face cumpărând asta în loc de cealaltă... Pe la ora unsprezece, noaptea, în casă îi cuprindea frica să nu fie asasinați. Frica îi apuca regulat. Mai puțin pe el decât pe nevastă-sa. El, în jurul acestei ore, când strada era liniștită, se agăța mai degrabă cu disperare de țuiturile lui din urechi. „Cu astea-n urechi n-am să mai pot dormi!” repeta cu voce tare ca să-și

întețească frica. „Nu-ți poți închipui!”

Dar ea nu încercase niciodată să înțeleagă ce vroia să spună, nici să-și închipuie ce erau aceste tulburări din urechi care-l săcâiau. „Mă auzi bine, totuși?” îl întreba.

– Da, îi răspundea.

– Ei, atunci nu-i nimic!... Ai face mai bine să te gândești la maică-ta care ne costă atât de mult și că viața se scumpește în fiecare zi... Și că locuința ei a devenit o adevărată cocină!...

Femeia de serviciu venea pe la ei de trei ori pe săptămână ca să spele, era singura vizită pe care o primeau de ani de zile. O mai ajuta pe doamna Henrouille să-și scuture patul și pentru ca femeia de serviciu să aibă chef s-o tot repete în împrejurimi, de câte ori întorceau salteaua împreună, de zece ani, doamna Henrouille anunța pe tonul cel mai ridicat posibil: „Noi nu ținem bani niciodată-n casă!”. Așa, ca indicație și precauție, pentru a descuraja pe eventualii hoți și asasini.

Înainte de-a urca-n camera lor, împreună închideau cu cea mai mare grijă toate ieșirile, unul controlându-l pe celălalt. Apoi mergeau să arunce o privire spre casa soacrei, în fundul grădinii ca să vadă dacă mai era aprinsă lampa. Semn că mai trăia. Ce de gaz mai ardea! Nu stingea lampa niciodată. Îi era și ei frică de asasini, și frică de copiii ei în același timp. De douăzeci de ani de când trăia acolo nu deschisese niciodată fereastra, nici vară nici iarnă, și nu stinsese niciodată lampa.

Fiul păstra banii maică-sii, mici rente. Avea grijă de ea. Îi puneau mâncarea dinaintea ușii. Îi păstrau banii. Era bine așa. Dar ea se plângea de aceste diverse aranjamente și nu numai de acestea, ea se plângea de toate. De dincolo de ușă, îi înjura pe toți cei care se apropiau de odăița ei. „Nu-i vina mea, dacă îmbătrânești, mamaie, încerca să parlez nora. Te doare ca pe toate femeile bătrâne...”

– Bătrână ești tu, netrebnic! Golanco! Tu ai să mă bagi în pământ cu minciunile tale puturoase!...”

Își nega vârsta cu furie maica Henrouille... Se zbătea neîmpăcată dincolo de ușă împotriva tuturor flagelurilor lumii. Respingea ca pe o impostură murdară contactul cu fatalitățile și resemnările vieții exterioare. Nu vroia să audă de nimic. „Minciuni! urla. Voi le-ați născocit!”

Împotriva a tot ce se întâmpla în afara magherniței ei se apăra sălbatic, ca și-mpotriva oricărei tentative de apropiere și de împăcare. Era încredințată că, dacă ar fi deschis ușa, forțele ostile ar fi năvălit asupra ei, ar fi luat-o de gât și s-ar fi terminat cu ea pentru totdeauna.

– Sunt răi cei de azi, striga. Au ochi peste tot de jur împrejurul capului și guri până la gaura curului, și prin alte părți, numai ca să mintă cu ele... Așa sunt...

Vorbea stufos cum învățase să vorbească la Paris, în piața du Temple, ca telălăiță cu maică-sa, în copilărie... Venea dintr-un timp când poporul de jos nu învățase încă să se asculte îmbătrânind.

– Vreau să muncesc, dacă nu vrei să-mi dai banii mei! îi striga nurorii. Mă auzi, pungășoico! Vreau să muncesc!

– Dar nu mai poți, mamaie!

– Aha! Nu mai pot! Încearcă numai să intri în gaura mea! Am să-ți arăt dacă mai pot!

Și o lăsau în plata Domnului în cocioaba ei în care se apăra. Totuși vroiau cu orice preț să mi-o arate, venisem pentru asta, și ca să ne primească fu necesară o drăcească manevră. Și apoi, să vă spun drept, nu înțelegeam prea bine ce vroiau de la mine. Portăreasa, mătușa lui Bébert. stăruise pe lângă ei că eram un doctor foarte blând, foarte amabil, foarte binevoitor... Vroiau să știe dacă aș putea s-o liniștesc pe bătrână numai cu medicamente... Dar ceea ce doreau în fond (mai ales nora) era s-o internez pe bătrână odată pentru totdeauna... După ce băturăm o jumătate de oră la ușa ei, ne-a deschis brusc și o văzui acolo în fața mea, cu ochii mărginiți de serozități roșietice. Dar privirea îi juca veselă peste obrajii uscați și pământii, o privire care-ți reținea atenția și te făcea să uiți restul, din cauza acelei ușoare bucurii pe care ți-o dădea fără să vrei tinerețea ei și pe care încercai s-o reții din instinct.

Această privire vioaie anima totul în jur, din umbră, cu o bucurie tinerească, fără prea mult elan, dar curată cum nu întâlnim prea des; vocea ei, spartă când vocifera, relua voios cuvintele când vroia să vorbească ca toată lumea, le sălta, frazele și sentințele, le făcea să joace și să țâșnească vioaie, foarte nostim, cum puteau face oamenii cu vocea și lucrurile din jurul lor în acele vremuri când dacă nu știai să te descurci povestind și cântând, rând pe rând, cu îndemănare, treceai drept nerod, timid, bolnăvicios.

Vârsta o acoperise ca pe un copac bătrân ramurile tinere.

Era veselă maica Henrouille, nemulțumită, răpănoasă, dar veselă. Sărăcia lucie în care trăia de mai bine de douăzeci de ani nu-i atinsese sufletul. Era pornită numai împotriva lumii de afară, de parcă frigul, groaza și moartea nu puteau să-i vină decât de acolo, nu dinlăuntru. Dinlăuntru nu se temea de nimic, se arăta a fi sigură de capul ei ca de un lucru de netăgăduit și bine stabilit, odată pentru totdeauna.

Și eu care alergasem atât după al meu și încă roată-mprejurul lumii.

„Nebună” îi ziceau bătrânei, e ușor de zis „ne bună”. Nu ieșise din cocioaba ei mai mult de trei ori în

doisprezece ani, asta e! Avea poate motivele ei... Nu vroia să piardă nimic... N-avea să ni le spună nouă, care nu de viață eram inspirați.

Noră-sa reveni la proiectul de internare.

„Nu-i așa, domnule doctor, că e nebună?... N-o putem scoate de aici și pace!... I-ar face bine din când în când!... Zău, maică, ți-ar face bine!... Nu-mi spune mie!... Ți-ar face bine!... Sunt sigură!...” Bătrâna clătina din cap, mută, încăpățanată, sălbatică, când o îmbiai așa...

– Nu vrea să se ocupe nimeni de ea. Preferă să stea așa într-un ungher... E frig la ea, nu-i foc... vedeți că doar nu se poate să stea așa... Nu-i așa, domnule doctor, că nu se poate?...

Mă făceam că nu pricep. Henrouille, el, rămăsese pe lângă sobă, prefera să nu știe precis ce se pune la cale între nevastă-sa, maică-sa și mine...

Bătrâna se-nfurie atunci din nou.

– Dă-mi tot ce-ai al meu și am să plec de aici! Am cu ce să trăiesc!... Și n-o să mai auzi de mine!... În vecii vecilor!

– Din ce să trăiești! Că doar n-o să trăiești cu cei trei mii de franci pe an, maică? Viața s-a scumpit de când n-ai mai ieșit dumneata... Nu-i așa, domnule doctor, că e mai bine să meargă la Surori, cum i-am spus... Se vor ocupa de ea... Sunt tare bune Surorile...

Dar perspectiva Surorilor o îngrozea.

– La Surori?... izbucni ea pe loc. N-am fost niciodată la Surori!... De ce nu m-aș duce până la preot, dacă tot mai stați pe aici!... Ei? Dacă n-am destui bani, cum ziceți, o să muncesc!...

– Să muncești? Maică! Unde? Ah! Domnule doctor! Auziți la ea: să muncească! La vârsta ei! În curând optzeci de ani! Nebunie curată, domnule doctor! Ce mai vreți de la ea! Ești nebună, maică!...

– Nebună! Nimeni! Nicăieri!... Nebună ești tu!...

– Auziți-o acum, domnule doctor, cum delirează și mă insultă, cum s-o mai ținem aici!

Atunci bătrâna se întoarse spre mine, noul ei pericol.

– De unde să știe el că sunt nebună? E în capul meu? Sau într-al tău? Ar trebui să fie ca să știe!... Afară amândoi!... Plecați din casa mea!... Când e vorba să mă hăituiți sunteți mai răi decât șase luni de iarnă!... Mai bine uitați-vă la fiul meu, decât să vorbiți în bobote! El are nevoie de doctor, nu eu!... Așa care nu mai are dinți în gură, și care îi avea atât de frumoși când mă ocupam eu de el!... Hai, n-auziți, afară, amândoi!

Și-a trântit ușa în urma noastră.

Ne-a mai pândit încă pe după lampă, să vadă cum ne îndepărtăm prin curte. După ce o străbăturăm, când furăm destul de departe, începu să râdă. Se apăraseră bine.

La întoarcerea din această amărâtă incursiune, l-am găsit pe Henrouille tot lângă sobă cu spatele la noi. Nevastă-sa continua să mă hărțuiască cu întrebări și mereu în același sens... Ce față mică, tuciuire și veștejită mai avea, nora. Coatele nu i se deslipeau de corp când vorbea. Nu mima nimic. Ar fi dorit cu tot dinadinsul ca această vizită medicală să nu fie zadarnică, să folosească la ceva... Viața se scumpea din ce în ce... Pensia soacrei nu mai ajungea... Și apoi îmbătrâneau și ei... Nu mai puteau să stea mereu cu grijă că moare bătrâna fără lumânare... Sau că dă foc, de pildă... Cu purecii și murdăria ei... În loc să se ducă într-un azil convenabil unde s-ar ocupa de ea...

Cum mă arătam a fi de părerea lor, devenirea amândoi și mai amabili... Îmi promiteau să răspândească multe vorbe bune pe seama mea în cartier, dacă aș vrea să-i ajut... Să-mi fie milă de ei. Să-i scap de bătrână... Nefericită și ea în condițiile în care se încăpățâna să stea...

– Și chiar am putea închiria odaia ei, sugeră soțul trezit deodată...

Comisese o gafă vorbind despre asta în fața mea. Nevastă-sa îl calcă pe picior pe sub masă. El nu înțelegea de ce.

În timp ce se dondăneau, eu mă gândeam la biletul de o mie de franci pe care aș fi putut să-l încasez numai dresându-i un certificat de internare. Păreau că-l doresc enorm... Mătușa lui Bébert îi încredințase fără îndoială în privința mea și le povestise că nu mai era în tot Rancy-ul un doctor atât de sărăntoc ca mine... Că poți face cu mine tot ce vrei... Nu i-ar fi oferit lui Frolichon o asemenea afacere! Acela era un virtuos.

Eram copleșit de aceste gânduri, când bătrâna năvăli în camera unde complotam. Ai fi zis că bănuia. Ce surpriză! Își adunase cârpele pe lângă burtă și iat-o înjurându-ne de zor, suflecată, mai ales pe mine. Nu venise decât pentru asta din fundul curții ei.

– Golanule! mă insulta direct. Cară-te, pleacă, auzi!... N-ai de ce să mai stai!... Nu mă duc la nebuni!... Și nici la Surori!... Orice ai face, orice ai minți!... N-o să mă dai gata, pungașule!... Ei or să se ducă înaintea mea javrele, jefuitori de femei bătrâne!... Și tu, canalie, în închisoare ai să intri în cel mai scurt timp!

Hotărât, n-aveam noroc. Când puteam și eu să câștig o mie de franci dintr-odată! N-am mai așteptat.

Ajuns în stradă, ea tot mai era aplecată deasupra pridvorului ca să mă-njure de departe, în întunericul în

care mă refugiasem. „Canalie!... Canalie!” urla. Răsuna. Ce ploaie! Am alergat de la un felinar la altul până la vespasiana din Place de Fêtes. Primul adăpost.

În pavilion, ghemuit îl găsii pe Bébert în persoană. Intrase să se adăpostească și el. Mă văzuse ieșind în fugă de la familia Henrouille. „Veniți de la ei? m-a întrebat. Trebuie să urcați la ăia de la cinci din casa noastră, pentru fata lor...” Clienta pe care mi-o indicase o cunoșteam bine, cu bazinul ei mare... Cu frumoasele ei coapse lungi și catifelate... Cu acea tandră autoritate și grație sigură în mișcări, care caracterizează femeile bine făcute sexual. Venise să mă consulte de mai multe ori de când o apucase acea durere de burtă. La douăzeci și cinci de ani, după al treilea chiuretaj, suferea de complicații și familia ei numea asta anemie.

Trebuia s-o vezi cât de solidă și de bine făcută era, cu un gust pentru dragoste cum puține femele îl au. Discretă-n viață, înfățișare și expresie rezonabile. Nimic isteric în ea. Dar bine înzestrată, bine hrănită, echilibrată, o adevărată campioană a genului, nici vorbă. O frumoasă atletă a plăcerii. Nimic rău în asta. Nu frecvența decât bărbați însurați. Și numai cunosători. Bărbați care știau să recunoască și să aprecieze frumoasele reușite naturale și care n-o luau drept o vicioasă oarecare, bună numai pentru o aventură. Nu, pielea ei mată, surâsul ei binevoitor și amploarea nobil mișcătoare a coapselor ei stârneau entuziasmul profund, meritat al celor câțiva șefi de birou care-și cunoșteau marfa.

Dar, oricum, ei nu puteau divorța pentru asta, șefii de birou. Dimpotrivă, era un motiv în plus să rămână fericiți în căsnicie. Atunci de fiecare dată, la trei luni când era însărcinată, și nu scăpa, se ducea la moașă. Când ai un asemenea temperament, și când nu ai la îndemână un încornorat nu te distrezi în fiecare zi.

Maică-sa îmi întredeschise ușa cu precauții de asasinat. Șoptea numai, mama, dar atât de tare, atât de intens că era mai rău decât dacă ar fi înjurat.

– Cu ce am greșit lui Dumnezeu, domnule doctor, ca să am o asemenea fată? Măcar să nu spunei nimănui în cartier, domnule doctor... Mă bazez pe dumneavoastră! Nu înceta să-și agite temerile și să se gargarisească cu ce-ar putea să gândească vecinii și vecinele. Era într-o transă de prostie neliniștită. Și țin mult aceste stări.

Mă lăsă să mă obișnuiesc cu penumbra culoarului, cu mirosul prazului pentru supă, cu tapetul, cu imprimeul lui idiot, cu vocea ei de ștrangulată. În sfârșit, bălbâindu-ne, exclamând am ajuns lângă patul fetei apatică, bolnavă, în derivă. Vruî s-o examinez, dar ea pierdea atâta sânge, era un asemenea terci în vaginul ei, că nu se putea vedea nimic. Numai cheaguri. Făceau glu-glu între picioarele ei, ca în război gâtul tăiat al colonelului. Pusei la loc șomoioagul de vată și-o învelii simplu cu cuvertura.

Mama nu vedea nimic, nu se auzea decât pe ea. „Am să mor, domnule doctor, striga. Am să mor de rușine!” Nu încercam s-o scot dintr-ale ei. Nu știam ce să fac. În sufrageria mică de lângă noi se zărea tatăl măsurând odaia. Nu-și avea poate gata pregătită atitudinea pentru împrejurarea de față. Poate că aștepta ca evenimentele să se precizeze înainte de a-și alege o ținută. Rămânea așa ca-ntr-o zonă marginașă. Oamenii trec de la o comedie la alta. Între timp piesa încă nu s-a montat, nu-i discern contururile, rolul lor cel mai adecvat, și atunci rămân așa, cu brațele spânzurate, în fața evenimentelor, cu instinctele repliate ca o umbrelă, clătînându-se de atâta incoerență, reduși la ei înșiși, adică la nimic. Dobitoace.

Dar mama, ea deținea rolul capital, între fiică și mine. Teatrul putea să se prăbușească, nu-i păsa, o ținea una și bună.

Nu mă puteam bizui decât pe mine ca să mă rup din această vrajă căcăcioasă.

Riscaî sfatul să fie transportată imediat la spital pentru ca să fie operată în cea mai mare grabă.

Oh! Nefericitul de mine! Îi furnizai dintr-o dată prilejul celei mai bune replici, cea pe care o aștepta.

– Ce rușine! Spitalul! Ce rușine! Domnule doctor! Numai asta ne mai lipsea! Culmea!

Nu mai aveam nimic de zis. Mă așezai deci și o ascultai pe mamă zbatându-se și mai vijelios, vârată până-n gât în palavrele ei tragice. Prea multă umilință, prea multă sfială duc la o inerție definitivă. Lumea devine prea împovăraătoare pentru tine. Păcat. În timp ce ea invoca și provoca Cerul și Infernul, tunând de nefericire, eu lăsai nasul în jos și lăsându-l descumpănit vedeam formându-se sub patul fetei o baltă de sânge, un șanțuleț îngust, șiroind ușor de-a lungul peretelui spre ușă. O picătură cădea regulat din saltea. Tac! Tac! Prosoapele între picioarele ei musteau de roșu. Întrebai totuși cu glas timid dacă placenta a fost expulzată în întregime. Mâinile fetei, palide și albastrii la vârf, atârnav de fiecare parte a patului, fără vlagă. La întrebarea mea tot mama a răspuns printr-un val de văicăreli dezgustătoare. Dar să reacționez era deja pentru mine prea mult.

Eram eu însumi de atâta timp obsedat de nenoroc, dormeam atât de prost, că în această derivă nu mă mai interesa deloc de ce se întâmplă așa și nu altfel. Mă gândeam numai că era mai bine s-o ascult pe această mamă urlătoare așezat decât în picioare. Un nimic te poate mulțumi când ești atât de resemnat. Și apoi ce forță

mi-ar fi trebuit ca s-o întrerup pe această sălbatică, exact în momentul în care „nu mai știa cum să salveze onoarea familiei sale”. Ce rol! Și ce mai urla! După fiecare avort, o cunoșteam bine, se desfășura în același fel, antrenată bineînțeles de fiecare dată din ce în ce mai bine! Ținea cât vroia ea! Astăzi îmi părea gata să-și înzecească efectele. Și ea, mă gândeam privind-o, trebuie să fi fost o frumoasă creatură, cărnosă la vremea ei, dar mai vorbărează totuși, risipitoare de energie, mai demonstrativă decât fata a cărei intimitate concentrată fusese cu adevărat foarte bine reușită de natură. Aceste lucruri n-au fost atât de bine studiate pe cât meritau. Mama ghicea superioritatea animalică a fiicei în acel fel al ei de a se lăsa iubită până la adâncimi de neuitat și de a se bucura ca un continent, și geloasă reprobă totul din instinct.

Partea teatrală a dezastrului în orice caz o entuziasma. Acoperea cu tremolo-uri dureroase mica noastră lume restrânsă în care eram gata s-o feștelim cu toții din pricina ei. Nici s-o îndepărtezi nu te puteai gândi. Aș fi încercat să fac ceva. Era de datoria mea, cum se zice. Dar mi-era atât de rău în picioare și atât de bine pe scaun.

La ei era un pic mai vesel decât la Henrouille, la fel de urât, dar mai confortabil. Plăcut. Nu sinistru ca dincolo, numai urât, liniștit. Strivit de oboseală privirile mele rățăceau pe obiectele din cameră. Mici lucrăsoare de nimica pe care le are întotdeauna o familie, așezate mai ales deasupra șemineului cu țarțamuri trandafirii din catifea cum nu mai găsești prin magazine, cu acel napolitan din porțelan și măsuța de lucru cu o oglindă cu marginile tăiate oblic pe care o mătușă din provincie o avusese probabil în dublu exemplar. Nu-i arătai mami balta de sânge pe care o vedeam formându-se sub pat, nici picăturile care continuau să cadă cu regularitate, ar fi strigat prea tare și nu m-ar mai fi ascultat. Nu mai înceta să se plângă și să se indigneze.

Mai bine să taci și să te uiți afară, pe fereastră, catifeaua cenușie a seriei învăluia deja strada din față, casă cu casă, întâi pe cele mici și apoi pe celelalte, pe cele mari, care la urmă se întunecau și ele, cu oameni care se agită în jurul lor, din ce în ce mai șterși oamenii, mai nedeslușiți, mai tulburi, șovăind de la un trotuar la altul înainte de a fi înghițiți de noapte.

Mai departe, mult mai departe, dincolo de fortificații, șiruri și rânduri de opaițe împrăștiate pe toată întinderea nopții ca niște cuie pentru a întinde uitarea peste oraș, și alte luminițe mai mici care scânteiau printre cele verzi, clipeau, roșii, nave, zeci de nave, o escadră răsărită de neunde ca să aștepte, tremurătoare, să se deschidă în spatele Turnului marile porți ale Noptii.

Dacă această mamă și-ar fi îngăduit să răsuflă o secundă, dacă și-ar fi îngăduit un lung moment de liniște, s-ar fi putut lăsa în voia renunțării la toate, a încercării de a uita că trebuie să trăiești. Dar ea mă hărțuia.

– Dacă i-aș face o spălătură, domnule doctor? Ce credeți? Nu spusei nici da, nici nu, dar pentru că aveam cuvântul, o sfătui încă o dată să o ducă imediat la spital. Alte chelălăituri, mai ascuțite, mai stridente drept răspuns. Nimic de făcut.

Mă îndreptai ușor spre ușă, fără zgomot.

Întunericul mă despărțea acum de pat.

Nu mai deslușeam aproape deloc mâinile fetei, probabil din pricina palorii care le făcea una cu cearceaful.

M-am întors să-i iau pulsul, mai redus, mai ascuns, decât adineaori. Respira întretăiat. Auzeam mereu sângele căzând pe parchet ca tic-tacul unui ceas din ce în ce mai lent, din ce în ce mai slab. Nimic de făcut. Mama mă conduse până la ușă.

– Mai ales, domnule doctor, îmi ceru ea rebegită, promiteți-mi că n-o să spuneți nimic nimănui! Mă implora. – Jurați?

Am promis tot ce a vrut. Am întins mâna. Căpătai douăzeci de franci. Închise ușor ușa în spatele meu puțin câte puțin.

Jos, mătușa lui Bébert mă aștepta cu o figură adaptată împrejurărilor. „Nu merge”? se neliniști ea. Am înțeles că mă aștepta acolo de o jumătate de oră ca să-și ia comisionul obișnuit: doi franci. Să nu mă scape. „Și la Henrouille cum a mers?” vroia să știe. Spera să-ncaseze un bacșiș și pentru ăia. „Ei nu m-au plătit!” i-am răspuns. Era adevărat. Surâsul ei gata pregătit se schimbă într-o strâmbătură. Mă suspecta.

– Nu ești chiar atât de nenorocit, domnule doctor, dacă nu știi să te faci plătit! Cum vrei să te respecte oamenii?... În ziua de azi se plătește pe loc sau niciodată! Asta așa era! Am șters-o! Pusesem niște fasole la foc înainte de a pleca. Era și momentul, la căderea seriei să mă duc după lapte. Ziua oamenii surâdeau când mă-ntâlneau cu sticla în mână. Obligat. N-aveam femeie de serviciu.

Și apoi iarna s-a mai lungit încă luni și luni. Nu mai scăpăm de brumă și de ploaie, nu mai scăpăm în fond de nimic.

Bolnavii nu lipseau, dar nu erau mulți cei care puteau sau care vroiau să plătească. Ingrată medicină! Când te plătesc cei bogați pari slugă, când te plătesc cei săraci pari hoț. „Onorarii?” Ce mai vorbă! Nu le ajunge să mănânce și să meargă la cinema bolnavilor, trebuie să le mai iei și tu bănuții ca să-ți încropești „onorariul”? Mai ales în momentul când dau ortul popii. Nu-i ușor. Lași de la tine. Ești bun. Și trece.

Pentru chiria din ianuarie am vândut bufetul, ca să fac loc, am explicat în cartier și să transform sufrageria în studio de educație fizică. Cine m-a crezut? În februarie ca să-mi lichidez angaralele, mi-am vândut bicicleta și gramofonul pe care mi-l dăduse Molly la plecare. Cânta „No More Worries"! Mai am și acum melodia în cap. E tot ce mi-a rămas. Discurile mele, Bézin le-a ținut mult timp în prăvălie și până la urmă le-a vândut totuși.

Ca să fac pe bogatul, am mai povestit în cartier că o să-mi cumpăr o mașină odată cu primele zile ale primăverii, și că din cauza asta adun ceva bani în numerar. Numai că-mi lipsea curajul ca să mă ocup serios de medicină. Când mă conduceau spre ușă, după ce dădeam familiei sfaturile și-i înmânam rețeta, mă lansam într-o mulțime de comentarii numai să mai amân momentul plății cu câteva secunde. Nu știam să fac pe târfa. Aveau un aer atât de mizerabil, de împutit, majoritatea clienților mei, se uitau atât de chiorâș, că mă-ntrebam unde vor găsi cei douăzeci de franci să mi-i dea sau dacă nu mă vor ucide în schimb. Și câtă nevoie aveam și eu de cei douăzeci de franci... Ce rușine! Niciodată n-am să mai termin de roșit.

"Onorarii!"... continuau confrății să le numească. Nu se dezgustau! Ca și cum cuvântul era de la sine înțeles și nu mai avea nevoie de explicații... Rușine! nu mă puteam stăpâni să nu-mi zic, dar nici nu exista vreo ieșire. Totul se poate explica, știu bine, dar asta nu împiedică pe cel ce a primit cei cinci franci ai săracului și ai răului să fie tot o javră! Din acele timpuri am certitudinea că și eu sunt la fel de javră ca și ceilalți. Și nu pentru că aș fi făcut orgii și nebunii cu cei cinci sau zece franci ai lor. Nu! Pentru că proprietarul îmi lua cea mai mare parte din ei, și totuși nici asta nu-i o scuză. Aș vrea să fie, dar nu e. Proprietarul e mai rău decât un rahat. Asta-i.

Tot făcându-mi sânge rău și tot umblând așa, bătut de ploile înghețate ale anotimpului, arătai și eu în curând ca un tuberculos. Fatal. Așa ți se întâmplă când trebuie să renunți la toate plăcerile. Din când în când mai cumpăram câte un ou de ici de colo, dar regimul esențial era compus în fond din legume uscate. Le trebuia mult timp până să fiarbă. Petreceam ore întregi în bucătăria mea păzindu-mi fierturile după orele de consultație, și cum stăteam la primul etaj, aveam în fața ochilor frumoasa panoramă a curților din dos. Curțile din dos sunt gropnițele caselor în serie. Aveam destul timp să privesc în curtea mea din dos și s-o ascult.

Acolo huiiau, trozneau, țâșneau, făcând ocolul celor douăzeci de case, țipetele, chemările, ajungând până la pășărelele cuprinse de disperare ale portăreselor, care mucegăiau piuind de dorul primăverii pe care n-o vor mai vedea niciodată în cuștile lor, așezate pe lingă closete, toate la un loc closetele, acolo în fundul întunecos al curții, cu ușile lor spânzurând mereu scoase din țâțâni. O sută de bețivi, bărbați și femei populează aceste zidării și încarcă ecoul cu certurile lor zgomotoase, cu înjurăturile lor neînțelese și debordante, mai ales după prânzurile de sâmbătă. Cel mai tensionat moment din viața familiilor. Se întărită cu vorbe și beți turtă tatăl mânuiește scaunul, nu-ți vine a crede, ca pe un topor, iar mama vătraiul ca pe o sabie! Vai atunci de cei slabi! Cel mic o încasează. Sunt lipiți cu pumnii de perete toți cei ce nu pot să se apere și să riposteze: copiii, câinii sau pisicile. De la al treilea pahar de vin, negru, foarte prost, câinele e cel care începe să sufere, i se zdrobește laba cu o lovitură de călcâi. Să se-nvețe minte să-i mai fie foame odată cu oamenii. Fac un haz nebun privindu-l cum dispăre scheunând sub pat ca un spintecat. Acesta e semnalul. Nimic nu stimulează mai bine femeile bete ca durerea animalelor, neavând întotdeauna tauri la îndemână. Discuția pe un ton de ceartă, imperioasă ca un delir, o conduce nevasta, lansând bărbatului o serie de chemări ascuțite la luptă. Și atunci începe vârtejul, obiectele sparte se fac țândări. Curtea culege vacarmul. Ecoul se-nvârte în jurul umbrei. Copiii îngroziți răcnesc și descoperă tot ce zace în Tata și în Mama. Urlând atrag asupra lor trăznetul.

Petreceam multe zile așteptând să se-ntâmple ceea ce se-ntâmpla din când în când după reuniunile casnice la etajul ai treilea, în fața ferestrei mele, în casa de peste drum.

Nu puteam să văd nimic, dar auzeam bine.

Totul are un capăt. Nu era întotdeauna moartea, ci altceva adesea și destul de rău, mai ales cu copiii.

Acești chiriași locuiau acolo exact deasupra curții unde umbra începe să pălească. Când erau singuri tata și cu mama, în zilele în care se întâmpla, discutau mai întâi îndelung, după care se făcea un timp liniște. Se pregăteau. Trimiteau după fetiță mai întâi, o aduceau acasă. Știa. Scâncea imediat. Știa ce o așteaptă. După voce s-ar fi putut să aibă vreo zece ani. S-a întâmplat de mai multe ori până am ajuns să-nțeleg ce-i făceau.

O legau mai întâi, dura mult legatul, ca o operație. Asta îi excita. „Mortăciune", o înjura el. „Ah! Pușlama mică ce ești!" făcea maică-sa. „O să te-nvățăm noi minte!" strigau amândoi deodată și alte și alte lucruri pe care i le reproșau în același timp, lucruri pe care probabil că și le imaginau. Cred că o legau de tăblia patului. În acest timp, copilul se văicărea ca un șoarece prins în cursă. „Te căznești degeaba, scrofițo, n-ai să scapi! Haide! Tot nu scapi!" reîncepea maică-sa, însoțind totul cu salve de insulte ca pentru un cal. Foarte excitată. „Taci, mamă, răspundea slab cea mică. Taci, mamă! Bate-mă, dar taci"! Nu scăpa și încasa o chelfăneală. Ascultam până la capăt ca să fiu sigur că nu mă înșelam și că lucrurile se petreceau întocmai. N-aș fi putut să-mi mănânc fasolea în acest timp. Nu puteam nici să-nchid fereastra. Nu eram bun de nimic. Nu puteam face nimic. Stăteam numai și ascultam, ca-ntotdeauna, ca peste tot. Și totuși parcă prindeam putere

ascultând aceste lucruri, puterea de a merge mai departe, ciudată putere, pentru ca data viitoare să pot coborî și mai adânc și să pot asculta alte vaiete pe care nu le auzisem încă, sau pe care nu le înțelegeam mai înainte, pentru că s-ar zice că atunci când se termină unele vin mereu alte vaiete, pe care nu le-ai auzit încă și nu le-ai înțeles.

Cum o băteau atât de tare că nu mai putea urla, fata lor mai țipa doar câte puțin de fiecare dată când respira, ca un sughiț.

Auzeam pe bărbat zicând atunci: „Tu, aia mare, vino-n-coa! Repede! Vino pe aici!” Fericit.

Mamei îi vorbea așa, și apoi o ușă se trântea în spatele lor.

Așa făceau amor amândoi, mi-a explicat portăreasa lor, în bucătărie rezemați de chiuvetă. Altfel nu reușeau.

Toate aceste lucruri le-am aflat de pe stradă și puțin câte puțin. Când îi întâlneam pe toți trei împreună, treceau neobservați. Se plimbau ca o adevărată familie. Pe el, pe tată, îl mai zăream din când în când dacă aveam drum prin fața magazinului din colțul bulevardului Poincaré, aparținând unei întreprinderi de „Încălțăminte pentru picioare sensibile”, unde era prim-vânzător.

În majoritatea timpului curtea noastră nu oferea decât hidoșenii fără importanță, mai ales vara, bubuind de amenințări, vâlvă, lovături, căderi și înjurături nedeslușite. Niciodată soarele nu ajungea până jos. Era parcă pictată cu umbre albastre, curtea, compacte, mai ales prin colțuri. Portarii își aveau micile lor closete ca niște stupi. Noaptea când se duceau să facă pipi, se loveau de lăzile de gunoi și în curte se declanșau niște zgomote de tunet.

Rufe întinse de la o fereastră la alta încercau să se usuce.

După cină se încingeau mai ales discuții despre curse, asta când nu se încăierau. Dar aceste polemici sportive sfârșeau și ele adesea destul de rău, cu diverse păruieli, și mereu în spatele cel puțin a uneia dintre ferestre până la urmă se stâlceau dintr-un motiv sau altul.

Și vara mirosea foarte tare. În curte nu era aer, nu erau decât duhori. Cea a conopidei le întrecea cu ușurință pe celelalte. O conopidă miroase cât zece closete revărsate. Garantat. Cele de la etajul doi se revărsau adesea. Portăreasa de la 8, mătușa Cézanne sosea atunci cu un șomoiog de desfundat. Mă uitam la ea cum se ostenea. Așa am ajuns să stăm de vorbă. „Eu, mă sfătuia ea, dacă aș fi în locul dumneavoastră fără zarvă, aș scăpa femeile însărcinate... Sunt la femei care-și trăiesc viața în acest cartier... Nu-ți vine a crede!... Și nu vor decât să treceți la treabă!... V-o spun eu! Oricum mai bine decât să te ocupi de varicele acestor funcționărașe... Mai ales că plătesc cu bani peșin”.

Mătușa Cézanne avea un mare dispreț de aristocrată, nu știu de unde-i venea, pentru toți oamenii care muncesc...

– Locatarii nu sunt mulțumiți niciodată, parcă ar fi niște prizonieri, fac mizerie tuturor!... Că li se-nfundă closetele... Că le scapă gazul... Că li se deschid scrisorile... Mereu gata cu o șicană.... Te pisează tot timpul, ce mai!... E unul care mi-a scuipat în plicul cu banii de chirie.... Ai mai văzut așa ceva?....

Trebuia adesea să renunțe la desfundatul closetelor, mătușa Cézanne, atât era de greu. „Nu știu ce bagă-n ei, n-ar trebui lăsat să se usuce!... Știu eu ce fac!... Te previn întotdeauna prea târziu!... O fac dinadins!... Unde am fost mai înainte au trebuit chiar să spargă o conductă, așa se întărise... Nu știu ce dracu toarnă-n ei!... „Aștia fac dublu!...”

Greu o să-mi iasă din cap că dacă m-a apucat, n-a fost mai ales din pricina lui Robinson. La început n-am ținut seama de dureri. Continuam să mă târâi când mai bine când mai rău, de la un bolnav la altul, dar eram mai neliniștit decât înainte, din ce în ce mai neliniștit, ca la New-York, și începu și somnul să nu mă mai prindă, mai rău decât de obicei.

Reîntâlnirea cu Robinson mă zdruncinase și mă nămolise parcă într-un fel de nouă boală.

Cu figura lui toată năpădită de chin, îmi trezea parcă un vechi coșmar de care nu mai ajungeam să cap de mulți, de prea mulți ani. Deliram.

Picase acolo, drept în fața mea. Nu mai scăpăm. Sigur că el mă căutase. Că doar eu mă feream să-l întâlnesc, bineînțeles... Ca să nu-mi cadă pe cap și să mă oblighe să mă gândesc din nou la necazurile lui... Dar dealtfel oricum totul mă ducea cu gândul la firea lui nenorocită. Chiar acei oameni pe care-i priveam pe fereastră cu aerul lor nepăsător, mergând așa pe stradă, îmi aminteau de el, vorbind în fața porții, frecându-se unii de alții. Eu știam ce caută, ce ascund cu aerul lor indiferent acești oameni. Să ucidă și să se sinucidă vroiau, dar nu dintr-o dată desigur, ci încetul cu încetul, ca Robinson, cu tot ce aveau la îndemână, necazuri vechi, noi mizerii, uri fără nume, dacă nu vine războiul de-a dreptul, când se petrece totul mai repede decât de obicei.

Nu îndrăzneau să ies de frica de a nu-l întâlni.

Trebuiau să vină după mine de două sau trei ori ca să mă hotărâsc să răspund la chemările bolnavilor. Și de cele mai multe ori până soseam eu găseau un altul. În mintea mea era vraiște, ca și în viață. În strada Saint-Vincent, unde nu mai fusesem decât o dată, mă chemară locatarii de la etajul trei, la numărul 12. Veniră chiar să mă ia cu mașina. Îl recunoscu imediat pe bunic, șoptea, își ștergea picioarele îndelung pe rogojina mea. O ființă care umbla strecurându-se, cenușie, adusă de spate, venise să mă cheme grăbit pentru nepoțelul lui.

Mi-o aminteam bine pe fiică-sa, altă deșucheată, ofilită deja, dar solidă și tăcută, care venise de mai multe ori să avorteze acasă la părinți. Acesteia nu i se reproșa nimic. Ar fi vrut numai să se mărite în sfârșit, mai ales că avea de acum un băiețel de doi ani care locuia la bunici.

Copilul se îmbolnăvea din te miri ce, și când era bolnav, bunicul, bunica, mama plâneau cu toții, enorm, și mai ales pentru că nu avea tată legitim. În aceste momente oamenii sunt mai profund afectați de situațiile neclare din familie. Bunicii credeau fără s-o mărturisescă că acești copii din flori sunt mai fragili și se-imbolnăvesc mai des decât ceilalți..

În sfârșit, tatăl, sau cel puțin cel pe care-l bănuiau a fi fost, plecase hăt și bine pentru totdeauna. Atât i se vorbise despre căsătorie acestui om, că-n cele din urmă se plictisise. Dacă mai alerga, trebuie să fi ajuns departe acum. Nimeni nu înțelesese acest abandon, și mai ales fata, pentru că-i plăcuse mult să facă dragoste cu ea.

Deci, de când plecase nestatornicul, ei contemplau toți trei copilul scâncind. Și când te gândești că ea se dăduse acestui bărbat după cum zicea „trup și suflet”. Așa trebuia să se-ntâmpile, și, după părerea ei asta ajungea să explice totul. Micuțul ieșise din ea și-i ridicase toată carnea în jurul șoldurilor. Sufletul se mulțumește cu vorbe, corpul nu-i la fel, cu el e mai greu, îi trebuie mușchi. Un corp este întotdeauna o realitate, iată de ce e trist și dezgustător să-l privești. Am văzut, și asta-i adevărat, foarte puține sarcini care să-ți mănânce tinerețea dintr-o dată, în felul acesta. Ca să zic așa, nu-i mai rămăseseră acestei mame decât sentimentele și un suflet. Nimeni n-avea nevoie de el.

Înainte de această naștere clandestină, familia locuise foarte mulți ani în cartierul „Filles du Calvaire”. Dacă se exilasera cu toții la Rancy, n-o făcuseră din plăcere, ci ca să se ascundă, să se facă uitați, să dispară-n mulțime.

De când devenise imposibil să ascundă sarcina în ochii vecinilor, se hotărâră să părăsească cartierul lor din Paris pentru a evita orice comentarii. Mutare de onoare.

La Rancy considerația vecinilor nu era indispensabilă și apoi nu-i cunoștea nimeni la Rancy, municipalitatea acestui ținut practica pe drept cuvânt o politică abominabilă, anarhică într-un cuvânt, și despre care se vorbea în toată Franța, o politică de golani. În acest mediu de damnați, judecata celuilalt nu mai conta.

Familia se pedepsise de bună voie, rupsese toate relațiile cu rudele și prietenii de altădată. Ca dramă, aveam de-a face cu una completă. Nu mai aveau nimic de pierdut, își ziceau. Declasați. Când ții să te înjosești te amesteci în mulțime.

Nu reproșau nimănui nimic. Înceau numai să descopere prin puseuri de revoltă neputincioasă cu ce se amețise Destinul în ziua în care le făcuse o asemenea porcărie.

Fata nu avea, trăind la Rancy, decât o singură consolare, dar foarte importantă, aceea de-a putea vorbi liber tuturor de acum încolo de „noile ei responsabilități”. Amantul fugind trezise în firea ei pătimașă dorința de eroism și de originalitate. De când se încredințase pentru tot restul zilelor că nu avea o soartă comună cu a majorității femeilor din clasa și din mediul ei, și că putea oricând apela la romanul vieții ei pustiite de prima dragoste, se obișnuie cu marea nefericire care o lovise, cu delicii, iar ravagiile sorții fură, în cele din urmă, dramatic de binevenite. Poza în fată-mamă.

Când intrarăm în sufragerie tatăl ei și cu mine, din cauza luminii economicoase care nu răzbea semiobscuritatea, nu puturăm zări figurile decât ca pe niște pete gălbui, cărnuri pisate de vorbe care se târau în penumbră, grea de acel miros de piper uscat pe care-l răspândesc toate mobilele de familie.

Pe masă-n mijloc, culcat pe spate, printre scutece, copilul se lăsa palpat. Îi apăsați pentru început pielea burții cu multă precauție, treptat de la buric până la coite și-l ascultai foarte atent.

Inima lui bătea în ritmul unei mâțe, scurt și nebunește. Și apoi copilul se sătură de degetele mele pipăitoare și de manevrele mele și începu să urla cum nu se face decât la această vârstă, inimaginabil. Era prea mult. De când se întorsese Robinson, în capul și în trupul meu se petreceau lucruri ciudate și țipetele acestui plod îmi făcură o impresie îngrozitoare. Ce țipete, Dumnezeule! Ce țipete! Nu mai rezistam.

Și o altă idee determină fără îndoială purtarea mea tâmpită. Excedat, nu mă putui împiedica să nu le împărtășesc toată ranchiuna și tot dezgustul pe care le simțeam de prea multă vreme în mine.

– Ei! îi răspunsei acestui mic urlător, nu te grăbi, cretinule, vei avea tot timpul să răcnești! O să-ți rămână, nu te teme, măgarule! Cruță-te! O să-ți rămână destulă nefericire ca să-ți topească ochii și capul și tot restul dacă n-ai să fii atent!

– Ce-i tot spuneți, domnule doctor? tresări bunica.

Repetai simplu: „O să-ți mai rămână!”

– Ce? Ce o să rămână? întreba ea îngrozită...

– Trebuie să-nțelegeți! le răspund. Trebuie să-nțelegeți! Vi se explică întotdeauna prea multe lucruri! Asta-i nenorocirea! Încercați să înțelegeți! Faceți un efort!

„Rămâne ce?... Ce spune?” Și se întrebau toți trei deodată, și fata „cu responsabilități” căscă ochii și se porni și ea să scoată niște lungi țipete strașnice. Găsise ocazia unei crize. N-o va scăpa! Război în toată regula! Și ce-mi mai bătea din picioare! Și ce mi se mai sufoca! Și ce-și mai rostogolea ochii! O făcusem lată! Nu-ți venea a crede! „E nebun, mamă! se gătuia mugind. A înnebunit doctorul!... Ia-i copilul, mamă!” Smulse copilul.

Nu voi ști niciodată de ce începuse să vorbească cu un accent basc, atât era de enervată. „Spune lucruri îngrozitoare! Mamă!... E nebun...”

Mi-l smulseră pe cel mic din mână, de parcă l-ar fi smuls din flăcări. Bunicul, atât de timid până mai adineaori, desprinse de pe perete un termometru uriaș din lemn de acaju, ca pe o măciucă... Și mă-nsoți de la distanță spre ușă, pe care o trânti în urma mea, violent, cu o puternică lovitură de picior.

Bineînțeles că profitară ca să nu-mi plătească vizita.

Când am ajuns în stradă, nu eram prea mândru de ceea ce se întâmplase. Nu atât din punctul de vedere al reputației mele care nu putea deveni mai proastă decât mi-o făcuseră până acum fără ca eu să am vreun amestec, dar mai ales din cauza lui Robinson de care sperasem să mă eliberez printr-o izbucnire de sinceritate, să găsesc într-un scandal voit hotărârea de-a nu-l mai primi, făcându-mi mie însumi un fel de scenă brutală.

Calculasem astfel: Voi vedea exact cu titlu de experiment tot scandalul pe care-l pot face deodată! Numai că scandalul și frica sunt fără fund, nu știi niciodată până unde vei fi obligat să mergi cu sinceritatea... Ce-ți mai ascund oamenii... Ce-or să-ți mai arate... Dacă ai să trăiești destul... Dacă ajung destul de departe cu balivernele lor... Trebuia luat totul de la început.

Mă grăbeam eu însumi acum să mă ascund. O luai prin fundătura Gibet și apoi pe *rue des Valentines*. Era ceva de mers. Ai timp să-ți schimbi gândurile. Mergeam spre lumini. În piața Transitoire îl întâlnii pe Périodon felinaragiul. Am schimbat câteva vorbe fără importanță. „Vă duceți la cinema, domnule doctor?” m-a întrebat, îmi dădu o idee. O găsii bună.

Cu autobuzul ajungi mai repede decât cu metrourul. După acest rușinos episod, ar fi trebuit să plec din Rancy de tot și pentru totdeauna dacă aș fi putut.

Pe măsură ce rămâi într-un loc oamenii și lucrurile devin mai dezamățate, mai putregăioase și încep să pută parcă dinadins pentru tine.

Am făcut totuși bine că m-am întorsă doua zi la Rancy din cauza lui Bébert, care se-mbolnăvise exact atunci. Confratele Frolichon plecase în vacanță, mătușa a șovăit și apoi mi-a cerut să-i îngrijesc totuși nepotul, fără îndoială pentru că eram cel mai puțin scump dintre doctorii pe care-i cunoștea.

S-a întâmplat după Paști. Se făcuse frumos. Primele vânturi ale sudului, cele care abăteau toată funinginea uzinelor pe pervazul ferestrelor, treceau peste Rancy.

A durat multe săptămâni boala lui Bébert. Mă duceam să-l văd de două ori pe zi. Oamenii din cartier mă așteptau în fața odăiței portăresei, fără să pară, și de asemenea vecinii pe pragul caselor. Era ca o distracție pentru ei. Veneau de departe să se intereseze de-i mai rău sau mai bine. Soarele care străbate atâtea lucruri nu arunca niciodată pe stradă decât o lumină de toamnă încărcată de regrete și de nori.

Sfaturi am primit multe-n legătură cu Bébert. Într-adevăr, tot cartierul se interesa de el. Se pleda pentru și apoi împotriva priceperii mele. Când intram în odăiță, se lăsa o liniște critică și destul de ostilă, încărcată mai ales de prostie. Odăița era mereu plină de cumetre prietene intime, care miroseau foarte tare a fuste și a pișat de iepure. Fiecare ținea la medicul ei preferat, totdeauna mai subtil, mai savant. Nu prezentam în fond decât un singur avantaj, dar exact cel mai greu de iertat, de a fi aproape gratuit, o nedreptate făcută bolnavului și familiei sale, un doctor gratuit, oricât de săracă ar fi ea. Bébert nu delira încă, dar pur și simplu nu mai vroia să se miște. Începu să piardă din greutate în fiecare zi. Un pic de carne galbenă și mobilă se mai ținea încă pe trupul lui tremurând de la cap până la picioare cu fiecare bătaie a inimii. Ai fi zis că sub piele nu-i mai rămăsese decât inima, atât se subțiasse Bébert în mai mult de o lună de boală. Îmi zâmbea înțelept când veneam să-l văd. Depăși astfel cu ușurință 39° și apoi 40° și rămase acolo zile și săptămâni întregi, gânditor.

Mătușa lui Bébert tăcu în cele din urmă și ne lăsă în pace. Spusese tot ce știa, apoi începu să se smiorcăie, dezorientată, pe rând, prin toate colțurile odăiței sale. Suferința se ivi după ce se terminară vorbele și nu părea a ști ce să facă cu această suferință, încerca s-o gonească, dar ea, suferința, i se întorcea în gât plină de lacrimi și atunci o lua din nou de la capăt. Se tăvălea peste tot și ajunsese în felul acesta să fie mai murdară decât

de obicei, ceea ce o uimea și pe ea: „Doamne Dumnezeule!” făcea atunci. Și asta era tot. Ajunsesse la capătul puterilor tot plângând și brațele îi atârnavă și rămânea așa aiurită-n fața mea.

Mai făcea câte un salt înapoi în suferința ei, dar se hotăra iar să reînceapă, scâncind. Trebuia să presimt că boala va lua o întorsătură nefericită. O tifoidă malignă care rezista cu încăpățănare la tot ce încercam, băi, serum... regim uscat... vaccinuri... Nimic nu ajuta. Mă zbăteam în zadar, fără folos. Bébert se pierdea, dus irezistibil, surâzător. Se ținea la înălțimea febrei ca-ntr-un fel de echilibru, eu, jos, bâjbâiam. Bineînțeles mătușa era sfătuită de pretutindeni și imperios să mă lichideze fără mofturi și să cheme-n grabă alt doctor, mai experimentat, mai serios.

Incidentul cu „fata cu responsabilități” fusese ținut minte de toți și comentat enorm. Se gargariseau cu el prin cartier.

Dar cum ceilalți doctori, avertizați de cazul lui Bébert, se fereau, m-a păstrat pe mine până la urmă. Pentru că-mi căzuse în brațe Bébert, n-aveam decât să continui, gândeau pe drept cuvânt confrății.

Nu-mi mai rămăsese nici un mijloc de a acționa decât să mă duc până la cârciumă ca să telefonez din când în când altor câțiva practicieni, de ici, de colo, de mai departe, pe care-i cunoșteam mai mult sau mai puțin de prin Paris, de prin spitale, și să-i întreb ce-ar face ei, pricepuții, notorii, în fața unei tifoide ca aceea care mă hărțuia pe mine. Toți îmi dădeau sfaturi bune, drept răspuns, inefficiente sfaturi bune, dar mie-mi făcea plăcere să-i aud cum își bat capul, așa gratuit, pentru copilul necunoscut pe care-l protejam. Ajungi să te bucuri de nu prea mare lucru, de acel foarte puțin pe care viața catadicsește să ți-l lase drept consolare.

În timp ce despicam astfel firu-n patru, mătușa lui Bébert se prăbușea la întâmplare în dreapta și-n stânga pe scaune, pe scări, nu mai ieșea din năuceala ei decât pentru a mânca. Dar ora mesei n-o uita niciodată, trebuie spus. Nici n-ar fi fost lăsată dealtfel să uite de ea însăși. Vecinii vegheau asupra ei și o îndopau printre suspine. „Îți dă putere!” îi spuneau. Începu chiar să se-ngrașe. În toiul bolii lui Bébert, bântuiau adevărate orgii ale mirosului de varză de Bruxelles. Era anotimpul ei și toată lumea îi dăruia varză de Bruxelles, fiartă, aburind. „Mă-ntărește, e adevărat!... accepta ea binevoitoare. Și urinezi bine după ea!”

Spre seară, ca să audă soneria, să doarmă mai ușor și să nu scape imediat primul apel, se-ndopa cu cafea, pentru ca locatarii să nu-l trezească pe Bébert sunând de două-trei ori la rând. Trecând prin fața casei, seara intram să văd dacă din întâmplare nu s-a terminat totul. „Oare nu s-a îmbolnăvit din pricina romaniței cu rom pe care a vrut s-o bea la fructarul din colț în ziua cursei cicliste?” presupunea ea cu voce tare. Acest gând o stăpâna de la început. Idioata.

„Romaniță”, murmură slab Bébert, ca-ntr-un ecou pierdut în febră. La ce bun s-o mai lămuresc? Am mai efectuat încă o dată două sau trei simulacre profesionale pe care le așteptau de la mine și am ieșit din nou în întuneric, nu prea mândru, pentru că, întocmai ca mama mea, nu ajungeam niciodată să mă simt complet nevinovat de nenorocirile care se întâmplau.

În ziua a șaptesprezecea mi-am zis totuși că aș face bine dacă m-aș duce să-ntreb ce gândeau cei de la institui Bioduret Joseph despre un caz de tifoidă de acest gen, să le cer un sfat și poate chiar un vaccin pe care mi l-ar recomanda. În felul acesta aș fi făcut tot, aș fi încercat tot, chiar bizarerii, și dacă murea Bébert, ei bine, nu vor avea poate ce să-mi reproșeze. Am ajuns la Institut, la capătul Parisului, în spatele cartierului la Vilette, într-o dimineață pe la orele unsprezece. M-au plimbat mai întâi printr-un șir nesfârșit de laboratoare în căutarea unui savant. Nu era încă nimeni prin aceste laboratoare, nici savanți și nici public, numai obiecte azvârlite într-o mare dezordine, hoituri de animale spintecate, chiștoace de țigări, becuri de gaz ciobite, colivii și borcane în care șoarecii stau să se sufoce, retorte, vezici risipite, scaune desfundate, cărți și praf, și iarăși chiștoace, mirosul lor și al closetelor întrecându-le pe toate celelalte. Pentru că venisem prea devreme, mă hotărâi să fac un tur, tot eram acolo, până la mormântul marelui savant Bioduret Joseph care se afla chiar în pivnițele Institutului, acoperit de aur și marmoră. Fantezie burghezo-bizantină de un gust subtil. Cheta se făcea la ieșirea din cavou, paznicul bombănea chiar din cauza unei monede belgiene pe care i-o strecuraseră. Din cauza acestui Bioduret, o mulțime de tineri optau de aproape o jumătate de secol pentru cariera științifică. Și se întâmpla să iasă tot atâția ratați și de acolo ca și de la Conservator. Se adunau în cele din urmă cu toții, după un număr de ani, după ce nu reușiseră. În groapa comună a marei derute, un „Laureat de Faculté” valorează cât un „Prix de Rome”. Chestiune de autobuz pe care nu-l iau toți la aceeași oră. Asta-i tot.

A mai trebuit să aștept încă destul de mult timp în grădinile Institutului, un fel de combinație de închisoare și de scuar public, cu straturi de flori sădite cu îngrijire de-a lungul acestor pereți cu tencuiala căzută.

Totuși, câțiva băieți din personalul mărunț sosiră în cele din urmă primii, unii dintre ei cărau deja provizii din piața vecină, în plase mari, târându-și picioarele. Și apoi savanții pășiră și ei pe poartă, la rândul lor și mai târșiți, mai reticenți decât modeștii lor subalterni, în grupulețe, prost bărbieriți, şușotind. Se-mprăștiară de-a lungul culoarelor ștergând pereții. Întoarcere din vacanță a unor școlari albiți, cu umbrele, prostiți de rutina meticuloasă, de manipulările disperat de dezgustătoare, legați pentru niște salarii de mizerie de-a lungul întregii

lor maturității de aceste cuhnii de microbi, încălzind și reîncălzind interminabile fierturi de coji de legume, de cobai asfixiați și de alte vagi putreziciuni.

Nu mai erau nici ei în cele din urmă decât niște bătrâne rozătoare domestice, monstroase, în pardesie. Gloria zilelor noastre nu surâde decât bogaților, savanți sau nu. Plebei ai Cercetării nu se puteau bizui, pentru a se menține într-o formă mai bună, decât pe propria lor frică de-a nu-și pierde locul în această ladă de gunoi caldă, ilustră și compartimentată. Țineau în mod esențial la titlul de savant oficial. Titlul datorită căruia farmaciștii din oraș le acordau un plus de încredere în analiza, dealtfel cu zgârcenie distribuită, a urinei și scuipatului clienței. Beneficiul glodos al savantului.

De îndată ce sosea, cercetătorul metodic se apleca ritual, timp de câteva minute, asupra maștelor bilioase și putrede ale unui iepure din cealaltă săptămână, pe care-l spuneau, printr-o tradiție bine stabilită, într-un colț al camerei, aghiazmatar de murdării.

Când mirosul devenea într-adevăr de nesuportat, se sacrifică alt iepure, dar nu mai înainte, din cauza economiilor la care profesorul Jaunisset, marele secretar al Institutului, se deda în chip fanatic.

Unele putreziciuni animale treceau din cauza asta, din economie, prin degradări și prelungiri de necrezut. Totul era o chestiune de obișnuință. Unii îngrijitori de laboratoare bine antrenați ar fi putut foarte bine găti mâncare și într-un sicriu în plină descompunere, într-atât putrefacțiile și duhorile nu-i mai stânjeneau. Acești modești auxiliari ai mării cercetări științifice ajungeau chiar în această privință să-l întrecă în economii pe profesorul Jaunisset însuși, faimos prin meschinăria lui totuși, și să-l bată cu propriile lui arme, profitând de gazul etuvelor sale de pildă, ca să-și fiarbă rasolurile personale și alte dospite sosuri și mai periculoase.

După ce savanții terminau de supus unui examen neatent maștele cobaiului și ale iepurelui ritual, ajungeau ușor la al doilea act al vieții lor științifice zilnice, acela al țigării. Încercare de a anula putoarea ambiantă și plictiseala printr-un fum de țigară. Și de la un chiștoc la altul, savanții ajungeau într-un fel la capătul zilei lor de lucru, în jurul orei cinci. Atunci puneau la loc fără zgomot putreziciunile să se coacă în etuva oscilatorie. Octav, îngrijitorul, își ascunde fasolea lui bine fiartă într-un jurnal pentru a putea trece fără să fie observat prin fața portăresei. Șiretlucuri. Gata cina pe care o ducea la Gargan. Savantul, stăpânul lui, mai scria ceva pe un colț al registrului de experiențe, timid, parcă nesigur, în vederea unei comunicări apropiate, absolut inutile, dar justificativă pentru prezența lui în Institut și a slabelor avantaje pe care această prezență le comporta, corvoadă pe care ar fi trebuit să se hotărască s-o îndeplinească în fața unei Academii absolut imparțiale și dezinteresate.

Unui adevărat savant îi trebuie în medie douăzeci de ani buni pentru a face marea descoperire, aceea care îl lămurește că delirul unora nu aduce altora fericire și că fiecare aici pe pământ este stângenit de ideea fixă a celuilalt.

Delirul științific, mai rațional și mai rece decât altele, este cel mai puțin tolerabil dintre toate. Dar când ai dobândit câteva posibilități ca să viețuiești chiar meschin într-un anumit loc, cu ajutorul câtorva schimonoseli, trebuie sau să perseverezi sau să crape ca un cobai. Obiceiurile se deprind mai repede decât curajul, și mai ales obiceiul de a mânca.

Îl căutai deci pe Parapine al meu prin tot Institutul, pentru că venisem într-adins pentru asta de la Rancy, ca să-l gădesc. Era vorba deci să persevereze în a-l căuta. N-a mers ușor. M-am oprit de mai multe ori ezitând îndelung între atâtea culoare și uși.

Belferul ăsta nu mânca la prânz și nu cina decât de două, trei ori pe săptămână cel mult, dar atunci enorm, cu frenezia studenților ruși ale căror obiceiuri fantastice le păstrase.

În cercurile ele specialitate i se recunoștea acestui Parapine o desăvârșită competență. Tot ce privea bolile tifoide îi era familiar, fie ele animale sau umane. Notorietatea lui data de douăzeci de ani deja, din epoca în care anumiți germani pretinseseră așa tam-nesam, într-o bună zi, c-ar fi izolat vibrionii ebertheieni trăind în excretatul vaginal al unei fete de optsprezece luni. Ce mai scandal în acest domeniu al adevărului. Din fericire Parapine a răspuns în cel mai scurt timp în numele Institutului Național și-l întrecu din capul locului pe fanfaronul ăla de teuton, cultivând el, Parapine, același germene, dar în stare pură și în sperma unui invalid de șaptezeci și doi de ani. Celebru dintr-o dată, nu-i mai rămăsese până la moarte decât să-nnegrească cu regularitate coloane ilizibile în diverse periodice de specialitate pentru a se menține în frunte. Ceea ce și făcu dealtfel fără greutate din acea zi de curaj și de noroc.

Publicul științific serios îi acorda acum încredere și considerație. Era scutit în felul acesta, publicul, să-l mai citească.

Dacă acest public serios s-ar fi apucat să-l contrazică n-ar mai fi fost posibil nici un progres. Ar fi rămas un an pe fiecare pagină.

Când ajunsei în fața ușii celulei lui, Serge Parapine scuipa în cele patru colțuri ale laboratorului cu jeturi interminabile, cu o strâmbătură atât de dezgustătoare că-ți dădea de gândit. Se rădea din când în când Parapine,

dar păstra totuși pe fiecare parte a obrazului destul păr pentru a avea aerul unui evadat. Tremura de frig tot timpul sau cel puțin așa părea, cu toate că nu-și lepăda pardesiul niciodată, mare alesătură de pete și mai ales de mătreață pe care o împrăștia cu un bobârnac, aranjându-și o șuviță de păr care se legăna mereu pe nasul lui verde și rozaliu.

În timpul stagiului meu la cursurile practice ale Facultății, Parapine îmi dăduse câteva lecții de microscop și-mi arătă în diverse ocazii o anumită reală bunăvoință. Speram că nu mă uitase din acele timpuri îndepărtate și că ar fi poate chiar în stare să-mi dea un sfat terapeutic foarte important pentru cazul lui Bébert care mă obseda cu adevărat.

Hotărât, îmi descoperisem mult mai mult gust de a-l împiedica pe Bébert să moară decât pe un adult. Nu ești întotdeauna nemulțumit când dai ortul popii un adult, un porc mai puțin pe pământ, cum se zice, în timp ce pentru un copil ești oricum mai puțin sigur. Are un cuvânt de spus viitorul.

Parapine pus la curent cu greutățile mele nici nu vroia altceva decât să mă ajute și să orienteze amenințata mea terapeutică, numai că el învățase în douăzeci de ani atâtea lucruri și atât de diverse și adesea atât de contradictorii pe seama tifoidei, că-i era acum foarte greu și așa zice chiar imposibil să formuleze cea mai neînsemnată părere clară și categorică în legătură cu această afecțiune atât de banală și cu tratamentul ei.

– Mai întâi, crezi, scumpe confrate, în seruri? mă întrebă. Ei? Ce zici?... Și vaccinurile?... În fond care este impresia dumitale?... Minți foarte luminate astăzi nu vor să mai audă de vaccinuri... E un curaj și ăsta, confrate, desigur... Cred și eu... Dar în sfârșit? Ce zici? Totuși? Nu crezi că este și ceva adevăr în acest negativism?... Ce părere ai?...

Frazele ieșeau din gura lui în salturi teribile printre avalanșele unor „R” enorme.

În timp ce se zbătea ca un leu printre atâtea furioase și disperate ipoteze, Jaunisset, ilustrul mare secretar care mai trăia la vremea aceea, tocmai trecu pe sub ferestrele noastre hotărât și încruntat.

La vederea lui, Parapine păli și mai tare, dacă asta se mai putea, și schimbă nervos subiectul, grăbit să-mi arate tot dezgustul pe care i-l provoca numai vederea zilnică a acestui Jaunisset, altfel universal glorificat. Mi-l califică într-o clipită pe acest faimos Jaunisset de șarlatan, maniac dintr-o speță foarte de temut, și-l mai încarcă cu atâtea crime monstruoase și inedite și secrete că puteai popula cu ele o ocnă vreme de un secol.

Și nu-l putui împiedica pe Parapine să-mi dea alte o mie și una de detalii dușmănoase asupra bufonadei meseriei lui de cercetător, la care era obligat să se supună ca să aibă ce mânca, ură mai precisă, mai științifică într-adevăr, decât a celorlalți oameni plasați în condiții similare prin birouri sau magazine.

Vorbea cu voce tare și mă uimea sinceritatea lui. Îngrijitorul lui de laborator ne asculta. Terminase și el de bucătărit și se mai agita de formă printre etuve și eprubete, dar se obișnuise atât de mult îngrijitorul să-l audă pe Parapine proferându-și blestemele, ca să zic așa zilnice, că lua acum aceste vorbe, oricât de exorbitante ar fi fost ele, drept academice și neînsemnate. Câteva mici experiențe personale pe care le urmărea cu multă gravitate, îngrijitorul, într-una din etuvele laboratorului, i se păreau împotriva a ceea ce spunea Parapine, minunate și foarte instructive. Furiile lui Parapine nu puteau să-l distragă. Înainte de a pleca, închise ușa etuvei peste microbii lui personali, ca peste un tabernacol, tandru, scrupulos.

– Mi-ai văzut îngrijitorul, confrate? L-ai văzut pe acest cretin de îngrijitor? mă întrebă Parapine de îndată ce acesta ieși. Ei bine, iată vor fi treizeci de ani în curând de când, tot măturându-mi murdăria, nu aude în jurul lui vorbindu-se decât despre știința, și mult și sincer, pe crucea mea... și totuși departe de a se dezgusta, numai și numai el mai crede aici în ea! Tot pipăindu-mi culturile, a ajuns să le creadă minunate! Își linge buzele!... Cea mai mică maimuțăreală a mea îl încântă! Nu se întâmplă de fapt la fel în toate religiile? De când hăul și pârăul popa se gândește la altceva decât la bunul Dumnezeu în care țârcovnicul lui mai crede încă... Și tare ca fierul! Să verși, nu alta!... Idiotul meu împinge ridicolul până acolo încât îl copiază pe marele Bioduret la costum și barbișon! N-ai băgat de seamă?... Între noi fie spus, marele Bioduret nu se deosebea de îngrijitorul meu decât prin reputația sa mondială și prin forța pasiunilor sale... Cu mania lui de a clăti perfect sticlulele și de a supraveghea incredibil de aproape dezvoltarea moliilor, mie mi s-a părut dintotdeauna monstruos de vulgar acest imens geniu experimental... Iai marelui Bioduret minunata lui meschinărie menajeră și spune-mi și mie ce mai rămâne de admirat? Ei? O figură ostilă de portar cârcotaș și răuvoitor. Asta-i tot. Și pe deasupra chiar el și-a dovedit Academiei caracterul de porc timp de douăzeci de ani cât a trecut pe acolo, detestat de toți; se certa aproape cu toată lumea și nu în glumă... Era un megaloman ingenios... Și gata.

Parapine se pregătea la rândul lui, fără zgomot, să plece. L-am ajutat să-și pună fularul în jurul gâtului și pe deasupra mătreții lui acoperindu-l dintotdeauna ca un fel de mantie. Și atunci își aduse aminte că venisem să-l caut în legătură cu un lucru foarte precis și urgent. „Adevărat, luat cu plecticoasele mele palavre, am uitat de bolnavul dumitale! Iartă-mă, confrate, să ne întoarcem la subiect! Dar ce ți-ai putea spune ca dumneata să nu știi! Printre atâtea teorii șovăitoare, experiențe discutabile, rațiunea ți-ar recomanda în fond să nu mai alegi! Fă deci cum e mai bine, confrate! Fă cum te taie capul! Pe mine dealtfel, și aici îți fac o mărturisire, această

afecțiune tifică mă dezgustă de moarte! Dincolo de orice limită! Dincolo de orice ți-ai putea imagina! Când m-am apucat să studiez tifoida în tinerețea mea, eram doar câțiva cercetători care prospectam acest domeniu și ne puteam ușor număra și pune-n valoare reciproc. În timp ce acum, ce să-ți spun? Sosesc din Laponia, dragul meu! Din Peru! în fiecare zi tot mai mulți! Vin specialiști de pretutindeni! Îi fabrică în serie în Japonia! Am văzut lumea devenind în mai puțin de câțiva ani un veritabil sat al lui Cremene de publicații universale și îndrăznețe chiar asupra acestui subiect bătătorit. Mă resemnez, ca să-mi păstrez locul și să mi-l apăr de voie de nevoie, să produc și să reproduc de la un congres la altul micul meu articol, căruia îi aduc la sfârșitul fiecărui sezon câteva subtile și anodine modificări, fără importanță... Și totuși tifoida, crede-mă, confrate, în zilele noastre e la îndemâna tuturor, ca mandolina și banjoul. Să mori, nu alta! Fiecare vrea să-și cânte aria în felul lui. Nu, îmi place să-ți mărturisesc, nu mai am forța necesară să mă chinuiesc, ceea ce-mi trebuie ca să-mi termin existența e un colțișor mic de cercetare, mai liniștit, care să nu-mi mai aducă nici dușmani, nici prozeliți, ci doar acea mediocră notorietate, neînvidiată cu care m-aș mulțumi și de care aș avea mare nevoie. Între alte banalități mă gândesc la studiul influenței comparative a încălzirii centrale asupra hemoroizilor în țările din nord și din sud. Ce crezi? Despre igienă? Despre regim? Sunt la modă aceste istorii? Nu? Un asemenea studiu condus cu pricepere și lungit m-ar împăca cu Academia, sunt convins, care e constituită dintr-o majoritate de bătrâni pe care aceste probleme cu hemoroizii și încălzirea n-ar putea să-i lase indiferenți. Uită-te ce au făcut pentru cancer, care-i privește de aproape!... M-ar onora poate până la urmă Academia cu unul din premiile ei de igienă? Cine știe? Zece mii de franci? Ei? Iată cum mi-aș putea plăti o călătorie la Veneția... Știi, am fost în tinerețea mea la Veneția, tinere prieten... Da, da! Poți muri de foame și acolo ca în oricare alt loc... Dar respiri un parfum de moarte mai somptuos pe care nu-l uiți ușor după aceea..."

Ajunși în stradă a trebuit să ne întoarcem în grabă-napoi să-i căutăm galoșii pe care și-i uitase. Așa că am întârziat. Și apoi ne grăbirăm spre un loc despre care nu-mi spunea nimic.

Străbătând lunga *rue de Vaugirard*, plină de legume și îmbulzeală, ajunserăm într-o piață înconjurată de castani și agenți de poliție. Ne-am strecurat într-o odăiță din fundul unei cafenele, unde Parapine se cățără pe pervazul unei ferestre, privind de după perdele.

– Prea târziu! făcu el. Au ieșit deja!

– Cine?

– Elevele de la liceu... Sunt fermecătoare, să știi.... Le cunosc picioarele pe de rost. Nici nu mai cer altceva pentru sfârșitul zilelor mele... Să mergem! Rămâne pentru altă zi...

Și ne despărțirăm cu adevărat buni prieteni.

Aș fi fost mulțumit dacă n-ar mai fi trebuit să mă-ntorc la Rancy niciodată. Chiar din dimineața în care plecasem de acolo aproape că-mi uitasem grijile obișnuite! erau atât de puternic încrustate la Rancy că n-ar fi putut să mă urmeze. Ar fi murit acolo, poate, grijile mele, părăsite ca și Bébert, dacă nu m-aș fi întors. Grijii de mahala. Totuși cam prin dreptul străzii Bonaparte, gândul se întoarce, cel trist, deși era o stradă plăcută trecătorului. Puține sunt atât de binevoitoare și grațioase. Dar apropiindu-mă de chei mă cuprinse teama. Dădeam târcoale. Nu mă puteam hotărî să trec Sena! Nu-i toată lumea Cezar! De cealaltă parte, pe celălalt mal, începeau necazurile. Am rămas în așteptare pe malul stâng până seara. Câștig oricum câteva ore de soare, îmi ziceam.

Apa clipocea în dreptul pescarilor și m-am așezat să-i privesc la lucru. Într-adevăr, nu eram grăbit nici eu, ca și ei. Parcă aș fi ajuns într-un moment, la o vârstă poate când știi bine ce pierzi cu fiecare oră care trece. Dar nu ți-ai dobândit acea forță a înțelepciunii care ți-ar trebui pentru a te opri stană pe drumul timpului și apoi chiar dacă te-ai opri tot n-ai ști ce să faci fără această nebunie de a merge înainte care te stăpânește și după care te topești din cea mai fragedă tinerețe. Nu mai ești atât de mândru de tinerețea ta, nu îndrăznești să mărturisești deschis că poate tinerețea nu-i altceva decât ardoarea de-a îmbătrâni.

Descoperi în tot trecutul tău ridicol atâta ridicol, înșelătorie, credulitate că ai vrea să încetezi brusc de-a mai fi tânăr, să aștepti ca tinerețea să te părăsească, să treacă pe lângă tine, s-o vezi plecând, îndepărtându-se, să-i vezi întreaga vanitate, să-ți plimbi mâna prin golul ei, s-o mai vezi din nou trecând prin fața ta, și apoi, odată plecată, să fii sigur că s-a dus tinerețea și, liniștit atunci dinspre partea ei, rămas singur, să treci ușor de cealaltă parte a timpului pentru a privi cu adevărat cum sunt oamenii și lucrurile.

Pe marginea cheiului pescarii nu prindeau nimic. Nici nu păreau că țin cu tot dinadinsul să prindă pește. Peștii probabil îi cunoșteau. Se prefăceau cu toții. O ultimă rază de soare ne mai încălzea, aprinzând pe ape scânteiuțe întretăiate de albastru și de aur. Vântul venea răcoros din față printre arbori, surâzând vântul, strecurându-se printre mii de frunze, în dulci rafale. Era bine. Două ore bune am stat așa neprinzând nimic, nefăcând nimic. Și apoi Sena s-a întunecat și capătul podului s-a înroșit de lumina crepusculului. Lumea trecând pe chei ne uitase acolo între mal și apă.

Noaptea a ieșit de sub arcade, a urcat de-a lungul castelului, i-a cuprins fațada, ferestrele una după alta care sclipeau înfruntând umbra, în întineric. Și apoi s-au stins și ferestrele.

Încă o dată nu ne mai rămânea decât să plecăm.

Anticarii de pe chei își strângeau catrafusele. „Haide”, striga câte o femeie pe deasupra parapetului soțului ei care, lângă mine, își strângea și el instrumentele, pliantul și viermușii. A bombănit și după el au bombănit toți pescarii și au urcat cu mine cu tot sus, printre ceilalți trecători. I-am vorbit nevesti-sii, așa ca să-i zic ceva plăcut înainte de a ne înghiți noaptea pe toți. Imediat vru să-mi vândă o carte. Era o carte pe care uitase s-o bage în ladă după cum pretindea. „Ți-o dau mai ieftin, ți-o dau aproape pe degeaba...” mai adăugă. Un vechi „Montaigne” autentic, numai pentru un franc. Vroiam să-i fac o plăcere acestei femei pentru atât de puțini bani. Și i-am cumpărat pe „Montaigne” al ei.

Sub pod apa se-ngreunase. N-aș fi vrut deloc să merg mai departe. Ajuns în bulevarde, am băut o cafea și am deschis vechitura pe care mi-o vânduse. Și deschizând-o am dat tocmai peste pagina cu scrisoarea pe care o scria Montaigne soției sale, exact cu ocazia morții recente a unui fiu de-al lor. Pasagiul îmi trezi imediat curiozitatea, probabil din cauza legăturii pe care o făcui pe loc cu Bébert. „Ah! îi zicea soției sale Montaigne, cam așa. Nu te necăji, scumpă soție! Trebuie să te consolezi! O să treacă!... Totul trece în viață... Și apoi dealtfel, îi mai zicea, chiar ieri am găsit în niște hârtii uitate ale unui prieten al meu o scrisoare pe care Plutarh o scria și el soției sale în împrejurări foarte asemănătoare cu ale noastre... Și mi s-a părut atât de bine scrisă, scumpa mea soție, că ți-o trimit!... Frumoasă scrisoare! Dealtfel nu vreau să te lipsesc mai mult de ea și o să-mi dai dreptate în privința vindecării necazului tău!... Scumpa mea soție! Îți trimit această frumoasă scrisoare! Bine ticluită această scrisoare a lui Plutarh... Nimic de zis! Și infinit de interesantă! Cu siguranță! Ia cunoștință de ea, scumpa mea soție! Citește-o bine! Arat-o prietenilor! Și recitește-o! Sunt liniștit acum! Sunt sigur că o să-ți dea curaj!... Bunul tău soț, Michel”. Iată-mi zic, ceea ce se poate numi o treabă cu temei. Soția lui trebuie să fi fost foarte mândră că are un soț bun ca Michel al ei care nu se necăjește. În sfârșit, treaba lor! Te înșeli poate întotdeauna când vrei să judeci inima altora. Poate că erau cu adevărat nefericiți? Nefericire de epocă?

Dar în ceea ce-l privea pe Bébert avusesem o zi blestemată. N-aveam noroc cu el, nici viu nici mort. Mi se părea că nu se află nimic pe pământ pentru el, nici chiar în Montaigne. Poate că așa e pentru toată lumea dealtfel, de îndată ce cercetezi mai atent, dai de vid. Ce să mai spun, plecasem de dimineață din Rancy, trebuia să mă-ntorc și veneam cu mâna goală. N-aveam nimic ce să le ofer, nici lui și nici mătușii dealtfel. O scurtă plimbare prin piața Blanche înainte de a mă-ntoarce. Multă lume de-a lungul străzii Lepic, mai multă ca de obicei. Mă apropii să văd ce-i. În dreptul unei măcelării văd lume adunată. Trebuia să te-nghesui în cerc ca să vezi. Era un porc gras, enorm. Gemea și el în mijlocul cercului ca un om pe care-l doare ceva, dar foarte tare. Îl chinuiau fără încetare... Îl trăgeau de urechi ca să-l audă țipând. Se sucea și se răsucea pe labe vrând să fugă, trăgând de sfoară, alții îl ciupeau și el urla încă și mai tare de durere. Iar ei râdeau și mai cu poftă. Nu știa cum să se ascundă porcul ăsta așa de mare în mâna de paie pe care i-o lăsaseră și care se împrăștia când grohăia și sufla în ea. Nu știa cum să scape de oameni. Înțelegea. Urina cât putea el de tare, dar asta nu ajuta la nimic. Nici grohăitul, nici zbieratul. Nimic de făcut. Se distrau. Mezelarul de dincolo de vitrină schimba semne și glume cu clienții gesticulând cu un cuțit foarte mare.

Era și el mulțumit. Cumpărase porcul și-l legase afară drept reclamă. Nici la nunta fiică-sii nu s-ar fi distrat atât de bine.

Venea mereu mai multă lume în fața prăvăliei să vadă porcul prăbușindu-se în cutele lui trandafirii, ori de câte ori vroia să fugă. Dar asta nu era destul. I-au urcat în spinare un cățel arțăgos pe care-l asmuțeau să sară și să-l muște de cărnurile lui grase. Se distrau așa de bine că nu mai puteai înainta de ei. Au venit agenții să-mprăștie mulțimea.

Când ajungi în jurul acestor ore pe podul Caulain-court zărești dincolo de marele lac al nopții care învăluie cimitirul primele lumini ale Rancy-ului. Rancy-ul e de cealaltă parte. Trebuia să faci un ocol complet ca să ajungi la el. E atât de departe! Ai zice că trebuie să faci ocolul nopții, atâta timp și atâția pași îți trebuie ca să ocolești cimitirul pentru a ajunge la fortificații. Și ajungând la barieră, la acciz, mai treci prin fața biroului mucegăit unde vegetează un funcționăraș verde. Și atunci ești foarte aproape. Căinii sunt la postul lor lătrând. Sub un bec de gaz mai găsești flori, cele ale negustoresei care așteaptă acolo mereu morții care trec în fiecare zi, în fiecare oră. Un cimitir și încă unul alături și apoi bulevardul *de la Revolte*. Cel care se-nfinge cu toate luminile sale drept și larg exact în inima nopții. N-aveam decât s-o iau pe el la stânga. E strada mea. Nu întâlneam cu adevărat pe nimeni. Și totuși aș fi vrut să fiu altundeva și departe. Aș fi vrut să fiu în papuci ca să nu m-audă nimeni întorcându-mă acasă. Și așa mă-ntorsesem degeaba dacă lui Bébert nu-i mergea mai bine. Am făcut tot ce-am putut. N-aveam nimic să-mi reproșeze. Nu era vina mea dacă nu se putea face nimic într-un caz ca al lui. Ajunsesem până-n fața ușii mele și, bănuiesc, fără să fiu zărit de nimeni... Și apoi odată ajuns sus, fără să trag persienele, am privit printre crăpături să văd dacă mai erau oameni adunați la vorbă în fața casei lui Bébert. Din

casă mai ieșeau vizitatori, dar nu mai semănau cu cei de ieri. O slujnică de prin împrejurimi pe care o cunoșteam bine ieșea plângând. „S-ar părea că merge mai rău, îmi ziceam. În nici un caz mai bine... Oare o fi murit? îmi ziceam. Pentru că era cineva care plângea!...” Ziua se terminase. Încercam să văd dacă aveam vreo vină în toate astea. Era frig și liniște la mine. Ca o noapte mai mică într-un ungher al nopții celei mari, destinată numai mie.

Din când în când ajungeau până la mine zgomote de pași și ecoul răsună din ce în ce mai tare în camera mea, zumzăia, se estompa... Liniște. M-am mai uitat să văd dacă se petrece ceva afară în fața casei. Dar totul se petrecea numai în mine, punându-mi mereu aceeași întrebare.

În cele din urmă am adormit tot cu această întrebare, singur în noaptea mea, ca-ntr-un sicriu, atât eram de obosit de a fi umblat și de a nu fi găsit nimic.

Cât timp nu-și fac iluzii, oamenii nu au ce să-și spună, nu vorbesc decât despre grijile lor, firește. Fiecare pentru sine, pământul pentru toți. Încearcă ei să scape de suferința lor pe seama celui alt, când fac amor, dar nu merge și oricât s-ar strădui, suferința tot le rămâne și o iau iar de la capăt, încercând s-o plaseze din nou. „Sunteți drăguță, domnișoară”, zic. Și viața îi poartă în vârtej până data viitoare când vor încerca același truc. „Sunteți chiar foarte drăguță, domnișoară!”...

Și apoi între timp se laudă c-au scăpat de suferință, dar toată lumea știe că nu e adevărat deloc și că o vor păstra întreagă și numai pentru ei de acum până-n vecii vecilor. Și cum devii din ce în ce mai urât și mai respingător în acest joc, îmbătrânind, nu-ți mai poți ascunde suferința, falimentul, și în cele din urmă obrazul întreg nu-i decât o infectă grimasă căreia i-au trebuit douăzeci, treizeci de ani și chiar mai mult ca să urce din măruntaie pe figură. Numai și numai la asta e bun omul, o grimasă pentru care îți trebuie o viață întreagă ca să ți-o confecționezi și uneori nici atât nu ți-e destul ca s-o desăvârșești, atât de grea și complicată e grimasa la care ar trebui s-ajungi pentru a-ți exprima întreaga, adevărata esență a sufletului fără să se piardă nimic.

Cât despre grimasa mea, îi dam ultimul retuș cu facturile pe care nu mai ajungeam să le plătesc, destul de mici totuși, cu locuința mea imposibilă, cu pardesiul meu prea subțire pentru anotimpul în care mă găseam, și fructarul care zâmbea în colțul gurii când mă vedea numărându-mi bănuții, șovăind în fața unei bucăți de brânză, roșind când strugurii începeau să coste prea scump. Și apoi din cauza bolnavilor care nu erau niciodată mulțumiți. Vestea morții lui Bébert nu-mi făcuse nici un bine prin împrejurimi. Totuși mătușa nu era supărată pe mine. N-aș fi putut spune că s-a purtat urât în această împrejurare, nu. Mai degrabă din partea familiei Henrouille, dinspre căsuța lor, începură să s-adune subit necazuri și să se ivească temeri.

Într-o zi maica Henrouille, așa, pe nepusă masă, își părăsi casa, fiul, nora și se hotărî cu de la sine putere să-mi facă o vizită. Nu era proastă. Și de atunci veni adesea să mă-ntrebe dacă credeam cu adevărat că era nebună. I se părea o distracție să tot vină să mă-ntrebe. Mă aștepta în camera care-mi servea de sală de așteptare. Trei scaune și-un gheridon.

Și în seara aceea când m-am întors, am găsit-o în sala de așteptare consolând-o pe mătușa lui Bébert, povestindu-i tot ce pierduse ea, bătrâna Henrouille, în materie de rude, pe drum, înainte de-a ajunge la vârsta ei, o duzină de nepoate, câte un unchi pe ici pe colo, un tată, hăt tocmai pe la mijlocul secolului trecut, și mătuși, și apoi propriile fete atât de risipite că nu-și mai aducea bine aminte nici unde nici cum, atât de vagi, atât de nesigure, propriile-i fete, că era obligată să le inventeze, ba chiar cu multă greutate de îndată ce trebuia să le vorbească altora despre ele. Nici măcar amintiri nu mai erau propriii ei copii. Purta în jurul bătrânelor ei coapse un întreg popor de morți vechi și mărunți, umbre amuțite de când lumea, suferinți imperceptibile pe care mai încerca să le reînvie, cu multă greutate pentru a o consola, tocmai când apărui eu, pe mătușa lui Bébert.

Și Robinson veni la rândul lui să mă vadă. Am făcut prezentările. Prieteni.

Chiar din ziua aceea, mi-aduc aminte, își luă obiceiul Robinson să se întâlnească cu bătrâna maică Henrouille. Vorbeau. A doua zi îl înmormântau pe Bébert. „Veniți și dumneavoastră? îi întreba mătușa pe toți cei care o întâlneau, m-aș bucura dacă ați veni...”

– Bineînțeles că vin, a răspuns bătrâna. Ți face plăcere să fie lume în jurul tău în asemenea momente.

N-o mai puteai ține în coliba ei. Devenise o plimbăreață.

– Ce bine că veniți! îi mulțumi mătușa. Și dumneavoastră, domnule, o să veniți? îl întreba ea pe Robinson.

– Mie mi-e frică de înmormântări, doamnă, nu vă supărați, a răspuns el ca să scape.

Și apoi fiecare a mai vorbit încă o bună bucată de timp numai despre el însuși, aproape violent, chiar și bătrâna maică Henrouille, care se amesteca în conversație. Vorbeau mult prea tare cu toții ca la casa de nebuni.

Venii s-o chem pe bătrâna în camera de alături pentru consultație.

Nu prea aveam ce să-i spun. Mai degrabă ea era cea care îmi cerea tot felul de lucruri. I-am promis să nu

insist pentru certificat. Ne-am întors în salon ca să stăm de vorbă cu mătușa și cu Robinson vreun sfert de oră despre nefericitul caz al lui Bébert. Firește toată lumea era de aceeași părere în cartier, că-mi dădusem multă osteneală ca să-l scap pe micuțul Bébert, că era vorba numai de o fatalitate, că m-am purtat bine în fond, și că asta fusese chiar o surpriză pentru toată lumea. Maica Henrouille, când auzi vârsta copilului, șapte ani, păru că se simte mai bine, mai liniștită. Moartea unui copil atât de mic îi apărea numai ca o pură întâmplare, nu ca o moarte normală care ar fi putut să-i dea de gândit ei.

Robinson începu iar să povestească cum acizii îi ard plămâni și stomacul, cum îl înăbușeau și-l făceau să scuipe negru. Dar maica Henrouille, ea, nu scuipa, nu muncea în mediu acid, ceea ce-i povestea Robinson deci nu putea s-o intereseze. Ea venise numai să-și facă o părere despre mine. Mă cerceta pe furis, în timp ce vorbeam, cu pupilele ei albastrii și agile, iar Robinson nu pierdea nici un dram din această tensiune latentă dintre noi. Se-ntunecase în sala mea de așteptare, casa cea mare de pe cealaltă parte a străzii se încetșoșă înainte de a dispărea în întuneric. Nu rămăseseră decât vocile noastre, între noi, cu tot ceea ce par că sunt gata să-și spună vocile și nu-și spun niciodată.

Rămas singur cu el, încercai să-l fac să-nțeleagă că nu mai vroiam să-l văd, dar el tot s-a-ntors spre sfârșitul lunii și apoi de atunci aproape-n fiecare seară. E adevărat că nu stătea deloc bine cu plămâni.

– V-a căutat domnul Robinson... mă anunța portăreasa care se interesa de el. N-o să mai scape, așa-i?... mai adăuga ea. Tot mai tușea când a venit...

Știa foarte bine că nu-mi place să-mi vorbească despre asta.

E adevărat că tușea. „Nu-i chip să mai scap...” își prezicea el însuși.

– Mai așteaptă și tu până la vară. Puțină răbdare, o să se termine de la sine... Ai să vezi...

În sfârșit, tot ce se poate spune în asemenea cazuri. Nu puteam să-l vindec atât timp cât lucra cu acizi... Încercam să-i dau curaj.

– Să mă vindec așa singur? răspundea el. Știi că ești bine!... Ai zice că e ușor să respiri cum respir eu... Aș vrea să te văd pe tine cu porcăria asta în piept... O poți foarte ușor mierli cu ce am eu în piept... Ascultă la mine...

– Ești deprimat, treci printr-un moment greu, dar când o să-ți fie mai bine... Numai un pic mai bine, ai să vezi...

– Un pic mai bine? În groapă o să-mi fie mai bine. Dacă ar fi fost să fie cu adevărat bine, apoi mai bine ar fi fost să fi crăpat în război! Tu ai avut de ce să te-ntorci... Nimic de zis!

Oamenii țin la toate amintirile lor împruțite, la toate nenorocirile lor și nu-i poți scăpa de ele. Le stau pe suflet. Se răzbună pe nedreptatea prezentului mânjindu-și în sinea lor viitorul cu rahat. Cinstiți și lași cum sunt toți în adâncul lor. Asta le e firea.

Nu-i mai răspundeam nimic și atunci se supăra pe mine.

– Vezi și tu bine că e așa!

Ca să se liniștească, îi preparam un medicament împotriva tusei. Pentru că vecinii se plângeau că tușește întruna și nu-i lasă să doarmă. În timp ce-i umpleam sticlucă se tot întreba unde dracul putuse să se prindă de el tușea asta atât de îndărătnică. Îmi cerea să-i fac injecții cu săruri de aur.

– Dacă o fi să crap din pricina injecțiilor, nu-i nici o pagubă!

Dar eu îmi interziceam bineînțeleas întreținerea oricărei terapeutici eroice, oricare ar fi fost ea, vrând înainte de orice să se cure.

Îmi pierise cheful numai văzându-l învârtindu-se pe aici. Mă osteneam din toate puterile mele să nu mă las târât de propria-mi mizerie, să nu cedez dorinței de a închide ușa odată pentru totdeauna și de douăzeci de ori pe zi îmi repetam: „La ce bun?” Și atunci îmi era cu adevărat peste puteri să-l mai ascult și pe el pe deasupra înjurând și blestemând.

– N-ai curaj, Robinson! îi ziceam în cele din urmă... Ar trebui poate să te-nsori, asta ți-ar reda cheful de viață... Dacă și-ar fi luat o femeie, aș fi scăpat eu într-un fel. La vorba asta pleca foarte supărat. Nu-i plăceau sfaturile mele, și mai ales asta. Nici nu-mi răspundea măcar în privința însuratului. Era, e adevărat, un sfat destul de neghiob, sfatul pe care i-l dădeam.

Într-o duminică în care nu eram de serviciu, am ieșit împreună. La o cafenea din colțul bulevardului Magnanime luarăm un *cassis* și un *diabolo*. Nu prea vorbeam, n-aveam mare lucru să ne spunem. Dealtfel, la ce folosesc vorbele când totul e limpede? Numai ca să te cerți și atât. Nu trec prea multe autobuze duminica. Din cafenea e aproape o plăcere să vezi bulevardul pustiu, odihnindu-se și el, în fața ta. Din spate se auzea gramofonul cârciumii.

– Auzi? face Robinson. Cântă melodii americane, fonograful; știam și eu aceste melodii, aceleași care se cântau la Détroit, la Molly...

Doi ani cât trăise acolo nu pătrunsese adânc în viața americanilor; fusese totuși impresionat de acel fel

de muzică prin care încercau și ei să-și uite obiceiul supărător și neîndurătorul chin de a face mereu același lucru, și, în timp ce se cânta, să se hârjonească cu viața care, într-un fel, n-are sens. Niște urși ăștia de aici ca și cei de dincolo. Uitase să-și mai bea *cassis*-ul tot gândindu-se. Un nor subțire de praf se ridica de pretutindeni. Printre platani hoinăreau copii murdari și burtoși, atrași și ei de disc. Nimeni nu rezistă în fond muzicii. N-ai ce face cu inima și atunci o dăruiești bucuos. Trebuie să auzi în adâncul oricărei muzici cântecul fără note, făcut pentru noi, cântecul Morții.

Câteva dughene rămân deschise și duminica, din încăpățănare: negustoreasa de papuci iese din dugheana ei și-și plimbă de la o vitrină vecină la alta, vorbind, kilogramele de varice.

La chioșc jurnalele de dimineată spânzură murdare și îngălbenite, formidabil vraf de știri gata să râncezească. Un câine face pipi rapid pe ele, chioșcărița moțâie.

Un autobuz gol se precipită spre depou. Și ideile își au în cele din urmă duminica lor: ești mai năuc decât de obicei. Stai așa golit. Spui parcă numai neghiobii. N-ai despre ce să vorbești pentru că-n fond nu se întâmplă nimic, ești prea sărac, poate până și existența s-a scârbit de tine? Așa ar fi normal.

– Nu știi ceva ce aș putea face ca să scap de meseria asta care mă omoară?

Venea la suprafață din adâncul meditației lui.

– Vreau să scap de afacerea asta, înțelegi? M-am săturat să trag ca un măgar... Vreau și eu să mă plimb... Nu știi pe cineva care ar avea nevoie de un șofer, din întâmplare?... Cunoști doar multă lume!...

Îi veneau idei de duminică, idei de domn. Nu încercam să i le scot din cap, să insinuez că nimeni nu i-ar încredința automobilul lui, cu capul lui de asasin nevoiaș, că orice ar face va avea întotdeauna un aer ciudat, cu sau fără livrea.

– Nu-mi prea dai curaj, s-ar zice, conchise el atunci. N-am să scap deci niciodată după părerea ta?... Să nu mă ostenesc deci să mai încerc?... În America ziceai că mă mișc prea încet... În Africa mă omora căldura... Aici nu sunt prea inteligent... Peste tot am ceva în plus sau în minus... Palavre, văd eu! Ah! Dacă aș avea bani!... Toată lumea m-ar găsi foarte simpatic, aici... dincolo... peste tot... Chiar și în America... N-am dreptate?... Chiar și tu!... Nu ne-ar trebui decât o casă de raport cu vreo șase locatari care să plătească bine...

– Asta-i exact așa! îi răspunsei.

Era uluit că ajunsese singur la această concluzie măreață. Și mă privi curios deodată ca și cum ar fi descoperit un aspect necunoscut al parșiveniei mele.

– Dacă stau să mă gândesc, tu trăiești bine. Îți vinzi minciunile tale muribunzilor și-n rest te doare-n cot... Nu te controlează nimeni... Vii și pleci când vrei, ești liber pe scurt. Pari bun, dar în fond ești un porc!...

– Ești nedrept, Robinson!

– Atunci găsește-mi și mie ceva!

Ținea mult la proiectul lui de a le lăsa altora slujba de la acizi.

Ne-am întors pe niște străduțe lăturalnice. Seara îți venea să crezi că Rancy-ul e un sat. Porțile țărănești stau întredeschise. Curtea goală. Cotețul câinelui la fel. Într-o seară ca asta, cu mult timp în urmă, țărani au plecat din casele lor alungați de orașul care se întindea dinspre Paris. N-au mai rămas decât una sau două cocioabe din vremea aceea, de nevândut, mucegăite și înăbușite de glicinele obosite care se revărsau de-a lungul pereților mici, stacojii de atâtea afișe. Gardul de fier spânzurat între două burlane era în ultimul hal de rugină. Un trecut de care nu e nevoie să te atingi. Moare singur. Locatarii de acum sunt mult prea obosiți pentru a se apuca de ceva când se întorc seara. Se îngămădesc simplu în ceea ce mai rămâne din sălile comune, pe familii, și beau. Plafonul poartă urmele cercurilor de fum ale lămpilor suspendate de pe vremuri, șovăitoare. Tot cartierul se zgâlțâie fără să se plângă de uritul continuu al noii uzine. Țiglele acoperite de mușchi cad sfărâmându-se de înaltele pavaje cocoșate cum nu mai există decât la Versailles și în închisorile venerabile.

Robinson mă însoți până la micul parc municipal, înconjurat tot de antrepozite, unde de-a lungul peluzelor chelboase vin să-și facă nevoile toți câinii părăsiți de primprejur între bulodromul pentru ramoliți, o Venus insuficientă și o movilă de nisip pentru copii să se joace și să facă pipi.

Am început așa să vorbim de una de alta.

„Ceea ce-mi lipsește, vezi, e forța de a suporta băutura". Era ideea lui. „Când beau mă omoară crampele. E și mai rău." Mi-o dovedi pe loc printr-o serie de râgâieli, că nu suportase nici măcar păhăruțul de *cassis* băut în acea după amiază... „Vezi?"

În fața ușii sale mă părăsi. „Castelul curenților de aer", anunță el... Dispăru. Nu credeam că-l voi mai revedea curând.

Propriile mele necazuri avură aerul că mă vor copleși din nou și tocmai în cursul acelei nopți.

Numai în clădirea Comisariatului fui chemat de urgență de două ori. Duminică seara toate ofurile, toate emoțiile și nerăbdările sunt cuprinse de dezmăț. Amorul-propriu în pauză duminicală și în mare veselie. După o zi întregă de libertate alcoolică, iată-i pe sclavi cum își ies din fire, cu greu îi mai poți ține în frâu, fac nazuri,

fornăie și-și scutură lanțurile.

Chiar în clădirea Comisariatului, două drame se desfășurau în același timp. La primul etaj se sfârșea un canceros, în timp ce la al treilea se petrecea un avort cu care moașa nu se mai descurca. Dădea această matroană sfaturi absurde tuturor, clătind și iar clătind șervete. Și între două injecții fugea să-l înțepe și pe cancerosul de jos, zece franci seringă de ulei camforat, dacă vreți să știți. Pentru ea fusese o zi bună.

Toate familiile din imobil petrecuseră duminică în capoate și cămăși gata să facă față evenimentelor, ghiftuite cu bucate pipărate. Mirosul de usturoi și alte mirosuri curioase te întâmpinau pe culoare și pe scări. Căinii se amuzau zbenguindu-se până la etajul șase. Portăreasa ținea să știe totul. O găseai pretutindeni. Nu bea vin decât de cel alb, cel negru îi dădea scurgeri.

Moașa enormă și șmecheră punea cele două drame în scenă, și la primul etaj, și la al treilea, săltând, transpirând, încântată și certăreată. Venirea mea o înfurie. Ea care ținea publicul în mână încă de dimineață, vedetă.

În zadar mă străduiam s-o cruț, să trec cât mai neobservat, să găsesc că totul e bine făcut (când de fapt nu săvârșise în slujba ei decât abominabile prostii), venirea mea, vorba mea o scârbeau din capul locului. Nimic de făcut. O moașă pe care o supraveghezi este tot atât de amabilă ca un panarițiu. Nu știi unde s-o așezi ca să facă cât mai puțin rău. Familiile se revărsau din bucătărie până la scara apartamentului, amestecându-se cu rudele casei. Și ce multe rude erau! Mari și mici strânse ciorchine, somnolând sub luminile lămpilor suspendate. Ora înainta și ei tot mai veneau din provincie unde se culcau mai devreme decât la Paris. Aștia erau sătui de toate. Tot ce le-ai fi povestit acestor rude despre drama de jos ca și despre oea de sus era rău venit.

Agonia de la primul etaj a durat puțin. Cu atât mai bine și cu atât mai rău. Tocmai când ultimul sughiț i se opri în gât, apăru și doctorul lui obișnuit, doctorul Omanon care urcase numai așa ca să vadă dacă nu-i murise clientul și aproape că mă ocări și el pentru că mă găsise la căpătâiul lui. Îi explicai atunci lui Omanon că eram de serviciu municipal de duminică și că prezența mea era firească și urcai demn la al treilea.

Dosul femeii de sus sângera mereu. Încă un pic și ar fi murit și ea fără să mai aștepte prea mult. Un minut cât să-i fac o injecție și am coborât iar la tipul lui Omanon. Se terminase de-a binelea. Omanon tocmai plecaseră, și-mi luase și cei douăzeci de franci ai mei, porcul. La naiba! Brusc nu mai vrui să-mi pierd locul lângă cea care avorta. Urcai în grabă.

În fața vulvei sângerând explicai familiei o mulțime de lucruri. Moașa evident nu era de acord cu mine. Ai fi zis că-și câștiga banii contrazicându-mă pe mine. Dar eram acolo, atâta rău, mă durea-n cot că era ea mulțumită sau nu! Nici o fantezie! Aveam de încasat cel puțin o sută de franci dacă știam cum să procedez și să insist. Calm și știință, Dumnezeii mă-siii! Să rezști la asaltul observațiilor și întrebărilor borhotind de vin alb care se încrucișau implacabil pe deasupra capului tău nevinovat e o treabă deloc ușoară. Familia zice ce crede printre suspine și râgâieli. Moașa, pe de altă parte, aștepta să mă-mpotmolesc, s-o șterg și să-i las ei cei o sută de franci. Dar n-avea decât! Chiria mea? Cine mi-o plătește? Această naștere s-a-mpotmolit de dimineață, sigur. Sângerează, de acord și cu asta, dar nu iese, și trebuie să rezist!

Acum, când cancerosul murise tot publicul agoniei lui a urcat pe furiș aici. Dacă tot ești gata să petreci o noapte albă, să te sacrifici, măcar să nu-ți scape nici o distracție dimprejur. Familia de jos venise să vadă dacă și aici se va termina tot așa de rău ca și la ei. Doi morți în aceeași noapte, în aceeași casă, ții minte asta o viață! Ba bine că nu! Se aud căinii tuturor sărind, lătrând și făcând tumbe de-a lungul scărilor. Urcă și ei. Mai intrară pe deasupra și niște oameni veniți de departe, șușotind. Fetele învață dintr-o dată „ce-i viața”, cum zic mamele afișând aere duios cunoscătoare în fața nefericirii. Instinctul feminin de consolare. Un văr emoționat la culme le spionează de dimineață. Nu-și mai ia privirea de la ele. Sunt o revelație în oboseala lui. Toată lumea e cu hainele dezmațate. Se va însura cu una dintre ele, vărul, dar ar vrea să le vadă și picioarele cât mai e pe acolo, ca să poată alege mai bine.

Expulzarea fătului nu avansează, locul de trecere e probabil prea uscat, nu lunecă, numai sângerează. Ar fi fost al șaselea copil. Unde este soțul? Trimit după el.

Trebuie să-l găsesc pe soț ca să pot transporta femeia la spital. O rudă îmi făcuse această propunere, s-o trimit la spital. O mamă de familie care ar fi vrut să se ducă la culcare, din cauza copiilor. Dar când a venit vorba despre spital, nimeni n-a mai fost de acord. Unii nu sufereau spitalul, alții se arătau absolut ostili pe motiv că nu-i frumos. Nici nu vroiau să audă măcar. S-au spus chiar în aceste momente cuvinte grele între rude, pe care nu le vor uita niciodată. Se va ține minte în familie. Moașa disprețuia pe toată lumea. Dar în ceea ce mă privea, pe soț vroiam să mi-l găsească, ca să-l consult și să decidă în cele din urmă el într-un sens sau altul. Și iată-l pe soț răsărind dintr-un grup, mai nehotărât decât toți ceilalți. Și totuși numai el putea să hotărască. Spitalul? Nu spitalul? El ce vrea? Nu știe. Vrea să privească. Și privește. Îi descopăr gaura nevastă-sii de unde se preling cheaguri și gălgâituri și apoi pe nevastă-sa toată, pe care o privește. Și ea care geme ca un câine călcat de mașină. Pe scurt nu prea știe ce vrea. I se dă un pahar de vin alb ca să-l întărească. Se așează.

Totuși nu-i dă nimic prin minte. E un om care muncește din greu în timpul zilei. Toată lumea îl cunoaște bine la Piață și la Gară mai ales, unde cară de vreo cincisprezece ani sacii pentru zarzavagii, și poveri adevărate, nu fleacuri. E renumit. Pantaloni îi e mare, atârână pe el, vesta la fel. Nu le pierde, dar nici nu pare să țină prea mult la pantalonul și la vesta lui. Îi era drag numai pământul pe care părea că ține să rămâie drept cu cele două picioare ale lui larg desfăcute ca și cum pământul ar fi fost gata să se cutremure dintr-un minut în altul sub el. Se numea Pierre.

Toată lumea așteaptă. „Ce crezi, Pierre?” îl întreabă cu toții în jur. Se scarpină, se așează Pierre la căpătâiul nevastă-sii ca și cum îi venea greu s-o recunoască, ea care nu mai termina de adus pe lume atâtea dureri, plânse apoi o lacrimă Pierre și se sculă în picioare. I se puse din nou aceeași întrebare. Pregătesc deja un bilet de internare pentru spital. „Gândește-te un pic, Pierre!” îl imploră toată lumea. El încearcă dar face un semn că nu-i vine. Se ridică și merge împleticindu-se spre bucătărie ducând și paharul cu el. Ce să mai aștepți? Ar fi putut dura toată noaptea șovăiala soțului, toți din jur își dădeau seama. Mai bine să se ducă altundeva.

Pierdeam o sută de franci, asta era! Dar oricum cu această moașă aș fi avut necazuri... Fără doar și poate! Și pe de altă parte n-aveam să mă lansez în tot felul de manevre operatorii în fața lumii întregi, obosit cum eram. „Atâtea pagubă! – mi-am zis! Plec! Altă dată!... Să ne resemnăm! Să lăsăm natura în pace! Putoarea!”

Abia am ajuns pe palier că toți mă strigară și el care coborî după mine. „Hei! îmi strigă. Domnule doctor, nu pleca!”

– Ce să mai fac? îi răspund.

– Așteptați! Vă conduc, domnule doctor!... Vă rog, domnule doctor!...

– Bine, am făcut și l-am lăsat să mă conducă până jos. Și iată-ne coborâți. Trecând pe la etajul întâi, intru totuși să-mi iau rămas bun de la familia mortului de cancer. Soțul intră cu mine în casă, ieșim. În stradă își potrivi pasul după al meu. Afară vremea se iuțise. Am întâlnit un câțel care se învăța să răspundă celorlalți câini din mahala urlând îndelung. Și ce încăpățânat și plângăreț era. Știa să-și moduleze urletele. În curând va fi un câine adevărat.

– Iaca și „Gălbenuș”, băgă de seamă soțul mulțumit că-l recunoscuse și că poate schimba vorba... Fetele spălătorului din rue des Gonesses l-au crescut cu biberonul pe puță asta de „Gălbenuș”!... Le știți pe fetele spălătorului?

– Da, răspund.

Tot timpul cât am mers mi-a povestit cum se pot crește câinii cu lapte fără să te coste prea scump. Totuși în spatele acestor cuvinte dibuia mereu un gând în legătură cu nevastă-sa.

Aproape de poartă o cârciumă era deschisă.

– Intrați, domnule doctor? Fac eu cinste...

Nu vroiam să-l supăr. „Hai!” fac. „Două cafele.” Profit ca să-i vorbesc despre nevastă-sa. Devenea foarte serios când îi vorbeam despre asta, dar de hotărât tot nu reușeam să-l hotărâsc. Pe tejghea trona un buchet mare de flori. Era ziua cârciumarului Martrodin. „Un cadou de la copii!” ne-a informat chiar el. Și am băut un vermut cu el, în cinstea lui. Mai avea deasupra tejghelei Legea asupra beției și un certificat de studii înrămat. Brusc văzându-l, soțul ceru hotărât cârciumarului să-i spună pe de rost subprefecturile din Loir-et-Cher pentru că el le învățase și le mai știa încă. Apoi a pretins că nu era numele cârciumarului pe certificat, ci un altul, și s-au certat și a venit să se așeze lângă mine, soțul. Îndoiala îl copleși din nou. Nici nu mă văzu plecând, atât era de hărțuit...

Nu l-am mai văzut pe soț. Niciodată. Eram descurajat de ceea ce se întâmplase în acea duminică și pe deasupra foarte obosit.

În stradă abia făcui o sută de metri că-l zării pe Robinson care venea spre mine, încărcat cu tot felul de scânduri, mai mici, mai mari. În ciuda întunericii l-am recunoscut foarte bine. Încurcat că mă-ntâlnește vru să mă ocolească, dar îl oprii.

– Nu te-ai culcat? îl întrebai.

– Gura mai mică!... îmi răspunde... Vin de la construcții!...

– Ce vrei să faci cu lemnele astea? Tot construcții?... Un sicriu?... Le-ai furat cel puțin?...

– Nu, un coteț pentru iepuri...

– Te-ai apucat să crești iepuri, de-acu?

– Nu, pentru familia Henrouille...

– Pentru Henrouille? Au iepuri?

– Da, trei, pe care vor să-i pună în curtea din dos, știi acolo unde stă bătrâna lor...

– Și tu faci cuști pentru iepuri la ora asta? Cam neobișnuită oră...

– Ideea nevastă-sii...

– Ciudată idee!... Ce vor să facă cu iepurii? Comerț? Căciuli?

– Știi, asta ai să-i întrebi tu, când ai să-i vezi, mie să-mi dea o sută de franci...

Totuși această afacere cu cotețul îmi păru foarte curioasă, așa în puterea nopții. Stăruii. Atunci el schimbă vorba.

– Dar cum ai ajuns la ei? îl întrebai din nou. Doar nu-i cunoșteai pe alde Henrouille?

– Bătrâna m-a dus la ei, ți-am spus doar, în ziua în care am întâlnit-o la tine, la consultație... O guralivă bătrâna asta, când începe... N-ai idee... Nu mai scapi... Întâi m-am împrietenit cu ea, și apoi cu ei... Să știi că mai există oameni care mă bagă-n seamă!...

– Nu mi-ai spus nimic... dar dacă te duci pe la ei trebuie să ai idee dacă au reușit sau nu s-o interneze pe bătrână?...

– Nu, n-au putut după câte mi-au spus...

Toată această conversație îi era foarte neplăcută, simțeam, nu știa cum să scape de mine, dar cu cât încerca să-mi scape, cu atât țineam mai mult să știu...

– Viața e grea oricum, nu crezi? Trebuie să găsești mereu câte ceva? Nu, repeta el confuz. Dar eu îl re-duceam la subiect... Eram hotărât să nu-l las din mână...

– Se zice că au mai mulți bani decât s-ar părea alde Henrouille? Tu ce crezi, acum că mergi pe acolo?

– Da, e posibil să aibă, dar în orice caz țin foarte mult să scape de bătrână...

Nu fusese niciodată abil Robinson, când era vorba s-ascundă ceva.

– Din cauza vieții, știi, care e din ce în ce mai scumpă, vor să scape de ea. Mi-au spus că tu n-ai vrut s-o declari nebună... E adevărat? Și fără să mai stăruie în așteptarea răspunsului, mă întrebă foarte interesat unde mă duceam.

– Te-ntorci de la vreo vizită?

Îi povestii pe scurt întâmplarea mea cu soțul pe care-l pierdusem pe drum. Asta îl făcu să râdă, dar în același timp să și tușească.

Se ghemui atât de tare-n întuneric ca să tușească, că aproape nu-l mai vedeam, lângă mine, numai mâinile i le mai zăream, reunite blând ca o mare floare albastră în fața gurii, în noapte, tremurând. Nu mai termina. „Din cauza curentului!” zise în sfârșit după ce termină de tușit, ajuns în fața casei lui.

– Asta e, e curent la mine! Și pureci! Tu ai pureci?...

Aveam. „Evident, i-am răspuns, îi aduc de la bolnavi”.

– Spune-mi, tu simți cum miroso bolnavii a urină? m-a întrebat.

– Da, și a sudoare...

– Totuși, zise el încet, după ce se gândi bine, mi-ar fi plăcut să fiu infirmier.

– De ce?

– Pentru că, vezi tu, oamenii când sunt sănătoși, nici vorbă, te-nfricoșează... Mai ales de când cu războiul... Eu știu la ce se gândesc. ...Ei înșiși nu-și dau seama întotdeauna... Dar eu știu la ce se gândesc... Când sunt sănătoși se gândesc numai cum să te ucidă... Pe când dacă sunt bolnavi, orice ai spune sunt mai puțin periculoși. Când se țin pe picioare, trebuie să te aștepți de la ei la orice. Nu-i așa?

– Asta așa-i! fui obligat să-i răspund.

– Și atunci tu nu pentru asta te-ai făcut doctor? m-a mai întrebat.

Stând și gândindu-mă, îmi dădui seama că s-ar fi putut să aibă dreptate Robinson. Dar îl apucă deodată o tuse violentă.

– Ți-s picioarele ude, o să te lovească o pleurezie tot umblând hai-hui pe drum noaptea... Du-te acasă, îl sfătuii. Du-te și te culcă...

Și tușind așa mereu se enervă.

– Ce mai gripă afurisită o s-o lovească pe bătrâna Henrouille! îmi tuși el în ureche râzând.

– Cum așa?

– Ai să vezi... făcu.

– Ce-au mai născocit?

– Nu pot să-ți spun prea multe... Ai să vezi...

– Hai, spune odată, Robinson, scârbă, știi foarte bine că nu spun nimănui...

Și brusc îi veni pofta să-mi povestească tot, ca să-mi dovedească poate că nu trebuia să-l cred atât de resemnat și vlăguit pe cât părea.

– Hai! Dă-i drumul! îl încurajai în șoaptă. Știi foarte bine că nu vorbesc niciodată...

Era scuza care-i trebuia ca să-mi spună tot...

– Asta-i adevărat, știi să taci, admise.

Și iată-l pornit să-mi spună tot de-a fir a păr.

Numai noi eram la ora aceea pe bulevardul Contumance.

– Ții minte istoria cu vânzătorii de morcovi? Începu el.

Nu mi-am amintit pe loc de această istorie cu vânzătorii de morcovi.

– Hai c-o știi! Îi dădea el zor... Doar tu mi-ai povestit-o!...

– A, da... Și-mi amintii pe loc. Feroviarul din strada Brumaires?... Cel care a primit o petardă în testicule pe când vroia să fure iepuri?...

– Da, știi, la fructarul de pe cheiul Argenteuil...

– Așa-i!... Mi-am amintit îi zic, și? Pentru că nu vedeam încă legătura între această veche istorie și cazul bătrânei Henrouille. Încercă imediat să mă lămurească.

– Înțelegi?

– Nu, zic...

Dar pe loc nu mai avui curajul să-nțeleg...

– Ei, greu mai ești de cap!...

– Ai luat-o cam anapoda... nu-mi putui stapâni remarca. Doar n-ai să te apuci s-o asasinezi pe bătrâna Henrouille numai ca să-i faci plăcere noră-sii?

– Eu nu fac decât cotețul pe care mi l-au cerut... de petardă se vor ocupa ei... dacă vor...

– Cât ți-au dat pentru asta?

– O sută de franci pentru lemn și două sute cincizeci ca s-o fac și apoi o mie de franci numai așa pentru istoria-n sine... Înțelegi... Asta nu-i decât începutul... E o istorie pe care, dacă știi s-o povestești bine, devine o adevărată rentă!... Ei, puișorule, acum ești lămurit?...

Eram lămurit într-adevăr și nu foarte surprins. Doar parcă și mai trist. Tot ce le puteai spune oamenilor în aceste cazuri ca să-i faci să renunțe e întotdeauna fără importanță. Viața e oare bună cu ei? Ei de ce și de cine ar avea milă? Și de ce-ar face-o? Pentru alții? Ați văzut pe cineva vreodată coborând în infern ca să înlocuiască pe un altul? Niciodată. Îl vezi numai cum îl ajută să coboare. Asta-i.

Vocația crimei care pusese stăpânire pe Robinson așa deodată îmi părea la urma urmei mai degrabă un fel de progres în comparație cu ceea ce observasem până acum la ceilalți oameni, mereu pe jumătate dușmănoși, pe jumătate binevoitori, plicticoși întotdeauna prin lipsa de precizie a țelurilor lor. Evident, învățasem o mulțime de lucruri urmându-l pe Robinson până-n întunericul în care ajunsese.

Dar există un pericol: Legea. „E primejdioasă Legea, i-am atras atenția. Dacă te prind, cu sănătatea ta, nu mai scapi... Acolo o să-ți rămână oasele, în închisoare... Nu vei rezista!...”

– Atâta pagubă, mi-a răspuns el, mi-e lehamite de toate învățelile astea legale știute de toată lumea... Ești bătrân, și-ți mai aștepți încă rândul la o viață mai bună, și când vine... Răbdare, dacă vine... Crăpat și îngropat de când lumea... Afacere pentru imbecili, meseria cinstită, cum se zice... Dealtfel, o știi și tu la fel de bine ca și mine...

– Poate... dar cealalte, marile lovituri, toată lumea le-ar încerca dacă n-ar exista riscuri... Și poliția nu glumește, știi...

O vorbă eu, una el... Examinam situația...

– Asta zic și eu, dar înțelege și tu că să muncești cum muncesc eu, în starea în care sunt, nedormind, tușind, trăgând ca un cal, nu mai ține... Nimic mai rău nu mi se poate întâmpla... Asta-i părerea mea... Nimic...

Nu îndrăzneam să-i zic că avea dreptate în definitiv, din cauza reproșurilor pe care ar fi putut să mi le facă mai târziu, dacă afacerea ar fi eșuat.

Ca să-mi redea cheful, îmi enumeră în cele din urmă câteva solide motive să nu-mi mai bat capul cu bătrâna, mai întâi de toate pentru că oricum nu mai avea mult de trăit, atât de vârstnică cum era. Nu făcea decât să-i aranjeze plecarea în fond și asta era tot.

De dibace orice ai spune, afacerea era foarte dibace. Cel mai mic amănunt era pus la cale între el și copii: pentru că bătrâna își luase obiceiul de a pleca de acasă, o vor trimite într-o seară să dea de mâncare la iepuri... Petarda va fi bine așezată... Îi va exploda drept în față de cum se va atinge de porțiță... Exact cum se întâmplase și la fructar... Cum trecea drept nebună în cartier, întâmplarea nu va surprinde pe nimeni.... Vor spune că o preveniseră să nu se ducă la iepuri niciodată... Că nu ascultase... Și la vârsta ei precis nu va scăpa de o petardă, precum cea pe care i-o pregăteau... așa drept la moacă.

Nimic de zis, frumoasă întâmplare îi mai povestisem lui Robinson.

Ș muzica s-a întors în bâlci, acea muzică pe care o auzi din vremuri tot atât de depărtate pe cât îți poți aduce aminte, din cea mai fragedă copilărie, și pe care o auzi mereu, când ici, când colo, prin ungherele orașului, pe toloaca de la țară, pretutindeni unde săracii vin la sfârșit de săptămână ca să afle ce s-a mai întâmplat cu ei. Pofțiți! Paradisul, li se spune. Și apoi muzica cântă pentru ei, când ici, când colo, de la un

anotimp la altul, și zornăie și macină muzica tot ce au dansat bogații cu un an înainte. E muzica de flașnetă a cailor de lemn, a automobilelor ce nu sunt automobile, a înălțimilor ce nu sunt tobogane, a ringului în care luptătorul n-are biceps și nu vine de la Marsilia, a femeii care n-are barbă, a iluzionistului încornorat, a orgii care nu-i de aur, a tirului în care ouăle sunt goale. Bâlci de înșelat oamenii la sfârșit de săptămână.

Și lumea merge să bea berea fără spumă! Dar sub falsele boschete, chelnerului îi pute gura foarte tare. Și mărunțișul pe care-l dă rest conține niște monede curioase, atât de curioase că te uiți la ele săptămâni în șir și apoi, le strecuri mai departe cu mare greutate, mai ales când dai de pomană. Bâlci, ce mai! Trebuie să te distrezi când poți între foame și închisoare și să iei lucrurile așa cum vin. Dacă stai jos nu mai trebuie să te plângi. Ai câștigat ceva. „Tirul Națiunilor”, același, l-am revăzut, cel pe care-l remarcase Lola cu mulți ani în urmă pe aleile parcului Saint-Cloud. În bâlciuri poți revedea dealtfel orice, râgâieli ale veseliei, bâlciurile. Era mult timp de când mulțimea se întorsese să se plimbe pe aleea cea mare din Saint-Cloud... Plimbăreții... Războiul se terminase. Oare era același proprietar la Tir? Se mai întorsese oare din război? Vroiam să știu totul. Am recunoscut țintele, dar se mai trăgea acum și asupra aeroplanelor, o noutate. Progresul. Moda. Nunta mai era și acum acolo, soldații și Primăria cu drapelul. Totul, pe scurt. Cu mult mai multe obiecte de împușcat decât înainte.

Dar oamenii se amuzau mult mai bine în manejul cu automobile, invenție recentă, din cauza a tot felul de accidente care se-ntâmplau mereu acolo și a scuturăturilor îngrozitoare pe care le simțeai în cap și în mațe. Veneau mereu alți aiuriți și scandalagii ca să se tamponeze sălbatic și să cadă grămadă snopindu-și splina în aceste harabale. Nu mai puteai să-i oprești. Nu păreau a obosi, nu păreau a fi fost mai fericiți vreodată. Trebuia să-i smulgi cu de-a sila din mașinăriile lor catastrofice. Unii delirau. Și moartea dacă le-ai fi dat-o, pentru cinci franci, și tot s-ar fi azvârlit și în această distracție. Pe la ora patru trebuia să cânte în mijlocul bâlciului orchestra Orphéon. Să-i aduni pe cei din Orphéon era o adevărată bătaie de cap, din cauza cârciumilor care-și disputau rând pe rând toți muzicanții. Totdeauna ultimul lipsea. Îl așteptau. Îl căutau. Și așteptându-l să se întoarcă li se făcea sete, și iată alți doi care dispăreau. Și iar o lua de la capăt.

Purceii de turtă dulce năclăiți sub praf păreau adevărate moaște și provocau o sete atroce câștigătorilor.

Familiile așteptau focurile de artificii ca să se poată duce la culcare. A aștepta e și asta o distracție. În umbră tresăreau mii de sticle goale care zăngăneau la fiecare secundă pe sub mese. Picioare agitate, binevoitoare sau potrivnice. Nu mai auzeau muzica pentru că-i știau melodiile, nici cilindrii hârâitori ai mașinilor din spatele barăcilor unde se frământau lucruri pe care merita să le vezi pentru doi franci. Când ești prea beat de oboasă, inima îți bate în tâmp. Bim! Bim! face lovindu-se de catifeaua capului și a urechilor. Așa o să pleznească într-o zi. Amin! într-o zi când mișcarea dinăuntru se va uni cu cea din afară și toate ideile se vor împrăștia și se vor duce să se distreze cu stelele.

Curgeau multe lacrimi din cauza copiilor pe care-i striveau aici, colo între scaune fără voie și apoi din cauza celor care erau dăscăliți să reziste plăcerilor, micilor lor mari plăceri pe care le-ar fi avut să se tot învârtă pe caii de lemn. Trebuie să profiți de bâlci ca să călești un caracter. Nu-i niciodată prea devreme să treci la o treabă de genul acesta. Ei nu știu încă mititeii că totul se plătește. Cred că din bunătațe acele persoane mari din dosul tejghelelor luminate îi îndemneau să guste din minunile pe care ele le îngrămădesc, le stăpânesc și le apără cu surăsuri vociferante. Copiii nu cunosc legea. Numai cu palme îi învață părinții legea și-i apără de plăceri.

Nu există sărbătoare veritabilă decât pentru comerț și asta numai pe dedesubt și în secret. Numai seara se bucură comerțul, când toți inconștienții, clienții, aceste vaci de muls, au plecat, când s-a așternut liniștea pe esplanadă, și când în sfârșit ultimul câine a făcut pipi pentru ultima oară pe biliardul japonez. Atunci socotelile pot începe. E momentul când comerțul inventariază forțele și victimele cu ajutorul banilor.

În seara ultimei duminici a bâlciului, slujnica lui Martrodin, cârciumarul s-a rănit destul de adânc la mână, tăind cârnați.

În jurul ultimelor ore ale aceleiași seri totul deveni destul de clar în jurul nostru, ca și cum lucrurile se saturaseră să se tot târască de la un mal la altul al destinului, nehotărâte, și ieșiră toate în același timp din umbră ca să-mi vorbească. Dar nu trebuie să te încrezi în oameni și în lucruri în aceste momente. Crezi numai că lucrurile vor să-ți vorbească și de fapt nu-ți spun nimic reintrând foarte adesea în întuneric înainte ca tu să fi putut înțelege ce vroiau să-ți spună. Eu cel puțin o știam din experiență.

În sfârșit fapt e că l-am văzut pe Robinson în cafeneaua lui Martrodin chiar în seara aceea, tocmai când o pansam pe slujnică. Mi-aduc exact aminte împrejurările. Alături de noi beau niște arabi, îngrămădiți în grupuri pe banchete, moțând. Nu păreau a se interesa de ceea ce se întâmplă în jurul lor. Vorbind cu Robinson evitam să aduc vorba despre discuția noastră din seara cealaltă, când îl prinsesem cărând scândurile. Rana slujnicii era greu de suturat și nici nu vedeam prea bine în fundul dughenii. Concentrarea mă împiedica să vorbesc. De îndată ce terminai, Robinson mă trase într-un colț și ținu să-mi confirme el însuși că afacerea se aranjase și încă pentru foarte curând. Iată o confidență care-mi dădea bătaie de cap și de care aș fi dat mult ca să

scap.

– Curând ce?

– Știi doar...

– Tot aia?...

– Ghici cât îmi dau acum?

Nu țineam să ghicesc.

– Zece mii!... Numai ca să tac...

– E o sumă!

– Uite-mă scos din încurcătură foarte simplu, adăugă, sunt exact cei zece mii de franci care mi-au lipsit dintotdeauna!... Zece mii de franci pentru început!... Înțelegi? Eu n-am avut la drept vorbind o meserie, dar cu zece mii de franci!...

Probabil că deja îi șantaja...

Mă lăsa să-mi dau seama de tot ceea ce ar fi putut realiza, întreprinde cu acești zece mii de franci... Îmi dădea timp să reflectez, el, în picioare, lângă zid, în umbră. O nouă lume. Zece mii de franci!

Totuși gândindu-mă și iar gândindu-mă la afacerea lui, mă întrebam dacă nu mă expuneam unui risc personal, dacă nu lunecam într-un fel de complicitate, nepărând a-i reproba imediat întreprinderea. Ar fi trebuit poate chiar să-l denunț. De morala umanității mă durea-n cot, ca și pe ceilalți dealtfel. Ce aș fi putut să fac? Dar era vorba despre acele mizere istorii, mofturi împuțite pe care le agită justiția în momentul unei crime, numai pentru a-i amuza pe contribuabili, vicioșii!... Atunci nu mai știi cum să scapi... Am mai văzut eu de-astea... Mizerie pentru mizerie, aș fi preferat-o pe aceea care nu face zgomot celei trâmbițate prin ziare.

Pe scurt eram și curios, și plictisit în același timp. Ajuns aici, curajul îmi lipsea ca să merg cu adevărat până la capăt. Acum când era vorba să deschid ochii în beznă, mi-ar fi plăcut tot atât de mult să-i închid. Dar Robinson ținea să-i deschid și să-mi dau bine seama de toate.

Ca să schimb subiectul, mergând mai departe, adusei vorba despre femei. Femeile, el nu le prea iubea.

– Eu, știi și tu, nu prea mă sinchisesc de femei, de dosurile lor frumoase, de coapsele lor mari, de gura lor în formă de inimă și burțile lor în care crește mereu câte ceva, când prunci, când boli... Nu cu zâmbetul lor îți plătești chiria! Nu-i așa! Chiar eu în coliba mea, dacă aș avea o femeie, oricât i-aș arăta fesele ei proprietarului, la fiecare cincisprezece ale lunii, asta tot nu l-ar face să-mi scadă chiria!...

Independența era slăbiciunea lui Robinson. O spunea chiar el. Dar patronul Martrodin se săturase de „aparteurile” noastre prin colțuri și de șușotelile noastre.

– Robinson, paharele! Dumnezeii mă-sii! comandă el. Vrei să ți le spăl eu?

Robinson făcu un salt.

– Vezi, mai fac și eu pe aici câte un „supliment”!

Hotărât, bâlciul era în toi. Cel mai greu pe lume îi era lui Martrodin să facă socoteli, și asta îl enerva. Arabii plecaseră, în afară de doi care mai moțâiau lângă ușă.

– Aștia ce așteaptă?

– Slujnica! îmi răspunse patronul.

– Merg afacerile? îl întrebai ca să zic ceva.

– Așa și așa... Dar e greu! Uite-te și dumneata, domnule doctor, un local pe care l-am cumpărat cu șizeci de bilete în numerar înainte de criză. Ar fi trebuit să scot cel puțin două sute... Înțelegi?... E adevărat, vine lume, dar mai ales arabi... Aștia nu prea beau... Nu s-au obișnuit încă... Mi-ar fi trebuit polonezi. Polonezii, aștia da, doctore, știi și eu că beau... Unde eram înainte, în Ardeni, erau mulți polonezi care veneau de la cuptoarele de emailat, asta îți spune totul, nu?... Îi înfierbântau cuptoarele de emailat!... Asta ne trebuie nouă!... Setea!... Și sâmbăta vindeam totul... Ce mai muncă era! Plata pe loc! Tranc!... Caprele astea de arabi, nu-i interesează băutura, mai degrabă fac amor între ei! Religia lor le interzice băutura, dar nu și inversiunea... nu...

Îi disprețuia Martrodin pe arabi. „Niște nespălați!... Se pare că-i fac asta și slujnicei mele!... Niște turbați!... Ce-o mai fi și asta, oare, domnule doctor? vă întreb?”

Patronul Martrodin își strângea cu degetele lui scurte pungile seroase de sub ochi. „Cum mai stai cu rinichii?” îl întrebai văzându-i gestul. Îl îngrijeam de rinichi. „Cel puțin nu mai mănânci sărat?”

– Tot albumina, domnule doctor! Am făcut analizele alaltăieri la un farmacist... Nu-mi pasă dac-am să crap de albumina sau de altceva, dar scârbă mi-e numai să muncesc în halul în care muncesc... așa la micul câștig!...

Slujnica terminase cu vasele, dar pansamentul se murdărise atât de tare de zoaie c-a trebuit să i-l refac. Îmi oferi o hârtie de cinci franci. N-am vrut să-i primesc cei cinci franci ai ei, dar ținuu cu tot dinadinsul să mi-i dea. Se numea Séverine.

– Ți-ai tăiat părul, Séverine? am remarcat eu.

– Trebuie! Asta e moda! a zis. Și apoi părul lung cu bucătăria asta atrage toate mirosurile...

– Fundul tău miroase mult mai urât! o întrerupse Martrodin, deranjat în socotelile lui de vorbăria noastră. Și asta nu-i împiedică pe clienții tăi...

– Da, dar nu-i același lucru, i-o întoarse Séverine, foarte supărată. Fiecare parte cu mirosurile ei... Și dumneata, patroane, ai vrea să-ți spun eu a ce miroși?... Nu numai undeva, ci peste tot?

Se-nfuriase Séverine. Martrodin nu mai vru s-audă și restul. Se cufundă grohăind în socotelile lui împutite.

Séverine nu-și mai putu scoate păslarii ca să-și puie pantofii, din cauza picioarelor umflate de muncă. Rămase deci cu ei în picioare.

– O să și dorm cu ei! remarcă ea în cele din urmă cu voce tare.

– Du-te și stinge lumina din spate! îi mai ordonă Martrodin. Nu-mi plătești tu electricitatea!

– Vai cum am să mai dorm! mai gemu ea încă o dată ridicându-se. Martrodin nu mai termina cu socotelile. Își scoase mai întâi șorțul și apoi jiletca pentru ca să poată socoti mai bine. Se necăjea. Din fundul întunecat al prăvăliei ajungea până la noi clinchet de farfurii, muncea Robinson și cu celălalt spălător de vase. Martrodin desena cifre mari copilărești cu un creion albastru pe care-l zdrobea între degetele lui groase de asasin. Slujnica moțâia în fața noastră, lăbărțată pe tot scaunul. Se mai trezea din când în când.

– Ah! Picioarele mele! făcea atunci și adormea din nou. Dar Martrodin se apucă s-o trezească urlând la ea.

– Ei! Séverine! Cară-ți caprele de aici!... M-am săturat!... Cărăbăniți-vă cu toții de aici! Dumnezeii mâne-sa! E vremea!

Nu păreau deloc grăbiți arabii, cu toată ora înaintată. Séverine se trezi în cele din urmă. „E adevărat, trebuie să plec! conveni ea. Mulțumesc, patroane!” Luă cu ea cele două capre de arabi. Puseseră bani amândoi ca s-o plătească.

– Am să-i servesc pe amândoi în seara asta, îmi explică ea plecând. Pentru că duminica viitoare n-am să pot din cauză că trebuie să plec la Achères să-mi văd băiatul. Sâmbăta viitoare e ziua doicii.

Arabii se sculară ca s-o urmeze. Nu aveau deloc un aer nerușinat. Séverine îi privea totuși un pic cu ciudă din cauza oboselii. „Nu sunt de acord cu patronul, îmi plac mai bine caprele astea de arabi! Nu sunt brutali ca polonezii, arabii, dar sunt vicioși... În sfârșit, facă tot ce vor, numai să mă lase să dorm! – Haideți! îi chemă ea. Înainte, băieți”.

Și iată-i pe toți trei plecând, ea un pic înaintea lor. I-am văzut traversând piața pustie, plină de rămășițele bălciului, ultimul bec i-a mai luminat o dată scurt și apoi noaptea i-a înghițit. Le-am auzit un timp vocile și apoi nimic. Nu mai era nimeni.

Am părăsit și eu cârciuma fără să mai vorbesc cu Robinson. Patronul mi-a urât o mulțime de lucruri. Un polițist măsoara bulevardul. Trecând, tulbura liniștea. Mai făcea să tresară ici, colo cite un comerciant, înnămolit în socotelile lui, agresiv ca un câine sugându-și osul. O familie hoinărind ocupa toată strada în colțul pieții Jean-Jaurès, se oprise pe loc, familia, șovăia în fața unei străduțe ca o escadrilă de pescuit pe furtună. Tatăl trecea mereu de pe un trotuar pe altul ca să urineze.

Noaptea se instalase ca la ea acasă.

Din cauza unor anumite împrejurări îmi mai amintesc și de o altă seară, cam de prin aceeași epocă. Întâi, imediat după cină am auzit un zgomot asurzitor de lăzi de gunoaie mutate din loc. Se întâmpla adesea pe scara mea să fie trântite lăzile de gunoaie. Apoi gemetele unei femei, vaiete. Am întredeschis ușa de la palier, dar fără să mă mișc.

Ieșind spontan în momentul vreunui accident, m-ar fi putut considera ca pe un vecin și ajutorul meu medical ar fi trecut drept gratuit. Dacă mă vroiau, n-aveau decât să mă cheme după regulă și atunci i-ar fi costat douăzeci de franci. Mizeria hăituește implacabil și meticolos altruismul și cele mai amabile inițiative sunt crunt pedepsite. Așteptai deci să vină să mă sune, dar nu veni nimeni. Economie fără îndoială.

Totuși, când aproape că nu mai așteptam, o fetiță apără în fața ușii mele, încercând să citească numele pe sonerii... Eu eram în cele din urmă cel căutat din partea doamnei Henrouille.

– Cine e bolnav la ei? o întrebai.

– Pentru un domn care s-a rănit la ei...

– Un domn? – mă gândii imediat chiar la Henrouille.

– El?... Domnul Henrouille?

– Nu.... Pentru un prieten care e la ei...

– Îl știi?

– Nu.

Nu-l văzuse niciodată pe acest prieten.

Afară era frig, copilul galopa, eu mergeam repede.

– Cum s-a întâmplat?

– Nu știu nimic.

Am mers de-a lungul unui părculeț, ultimă rămășiță a unei păduri de altădată în care noaptea se agățau printre copaci nesfârșitele brume de iarnă târându-se domol. Am parcurs străduțele una după alta. Ajunserăm în câteva secunde în fața casei lor. Copilul îmi zise la revedere. Îi era frică să se apropie mai mult. Nora Henrouille, pe peronul marchizei, mă aștepta. Lampa de petrol tremura în vânt.

– Pe aici, domnule doctor! Pe aici! mă chema ea de departe. Întrebai îndată: „Soțul dumneavoastră s-a rănit?”

– Intrați, odată! făcu ea destul de brusc, fără să-mi dea timp de gândire. Și dădai exact peste bătrână care de pe culoar se apucă să schelălăie și să mă asalteze. O ploaie de înjurături.

– Ah! Pușlamalele! Ah! Bandiții! Domnule doctor! Au vrut să măucidă! Canaliile!

Deci rataseră lovitura.

– Să văucidă? făcui, foarte surprins. Și de ce?

– Fiindcă nu vreau să crap destul de repede, păi! Dumnezeii mă-sii! Și culmea e că nu vreau deloc să mor!

– Mamă, mamă, o întrerupse nora. Ți-ai pierdut mințile! Spui numai grozăvii, haide, mamă!...

– Grozăvii? Ei bine, putoare, știu că ai tupeu! Mi-am pierdut mințile? Am încă destulă minte ca să vă spânzur pe toți! S-o știți de la mine!

– Dar cine e rănit? Unde e?

– O să-l vedeți! îmi tăie vorba bătrâna. E sus, în pat, asasinul! Ți-a murdărit bine patul, putoare? Pătat bine cu sângele lui de porc! Nu cu al meu! Sângele lui e ca zoaiele, n-ai să-l mai poți spăla, nu se mai duce! Și va puți a sânge de asasin de acum în vecii vecilor, așa să știi! Ah! Sunt unii care se duc la teatru ca să-și facă emoții! Dar vă spun eu, teatrul e aici! Și ce teatru! Adevărat! Nu prefăcătorie! Nu trebuie să pierzi ocazia! Urcați repede! S-ar putea să moară, canalia, până ajungeți sus! Și n-o să mai vedeți nimic!

Nora se temea să n-o audă cineva din stradă și o soma să tacă. În ciuda celor întâmplate, ea, nora, nu părea dezorientată, era numai foarte contrariată că lucrurile se întâmplaseră pe dos, dar era stăpână pe mintea ei. Era absolut sigură că ea avea dreptate.

– Ascultați-o, domnule doctor! Ce nenorocire să stai s-ascuți toate astea! Eu care, din contră, m-am străduit să-i fac dintotdeauna o viață mai ușoară! Știți doar?... Eu care tot timpul i-am propus să meargă în pensiune la Surori...

Era prea mult pentru bătrână să mai audă iar vorbindu-se de Surori.

– În Paradis! Da, acolo ați vrut să mă trimiteți cu toții, putoare! Ah! Bandito! De asta l-ați chemat aici, tu și cu bărbatu-tău, pe târătura de sus! Ca să mă ucideți și nu ca să mă trimiteți la Surori, sigur! A ratat combinația, prost a mai pus-o la cale! Duceți-vă, domnule doctor, duceți-vă să-l vedeți în ce hal s-a aranjat, nemernicul, singur și-a făcut-o cu mâna lui!... Să sperăm cel puțin că va crăpa! Du-te, doctore! Du-te să-l vezi, cât mai e timp!...

Dacă nora nu părea deloc abătută, bătrâna era și mai puțin. Fusese cât pe-acum să treacă ea însăși prin această încercare, dar nu era atât de indignată pe cât vroia să pară. Mofturi. Această crimă ratată o stimulase mai degrabă, o smulsese din sumbrul ei mormânt în care se închisese de atâta vreme în fundul grădinii mucegăite. La vârsta ei fiorul unei tenace vitalități o străbătea din nou. Se bucura fără rușine de victoria ei și de plăcerea de a avea la dispoziție un mijloc de-a-și tracasă la nesfârșit nora neînduplecată. Acum o avea în mână. Nu vroia să mă lase să pierd nici un amănunt al acestui atentat eșuat și al felului cum se petrecuseră lucrurile.

– Și apoi, ți-aduci aminte, continuă adresându-mi-se în același mod exaltat, la dumneata l-am întâlnit pe asasin, la dumneata, domnule doctor... N-aveam nici o încredere în el totuși!... Ah, cum îl mai bănuiam!... Știți ce mi-a propus mai întâi? Să-ți pună ție pielea pe băț, fato! Ție, putoare! Și nu pentru prea mult! Fii sigură! Dealtfel el propune asta tuturor! Se știe!... Atunci, vezi, nemernico, că-și știu eu meseria meșterului tău! Sunt informată! Se numește Robinson!... Nu-i așa numele lui? Spune-mi, nu-i așa? De când l-am văzut pe aici frecându-se cu voi am intrat imediat la bănuieli!... Și bine am făcut! Dacă n-aș fi fost bănuitoare, unde aș fi ajuns acum?

Și bătrâna-mi povesti încă o dată și-nă o dată cum se petrecuseră lucrurile. Iepurele se mișcase în timp ce el atășa petarda după ușița cotețului. În timpul asta, ea, bătrâna, îl privea, din adăpostul ei, „din loja întâi”, cum zicea ea. Și petarda cu toată încărcătura de alică i-a explodat drept în față, în timp ce pregătea dispozitivul, chiar în ochi. „Nu ești prea sigur pe tine când pregătești asasinat, firește!” conchise ea.

În sfârșit, culme a stângăciei și a neputinței.

– Așa sunt oamenii din ziua de azi! Perfect! Așa au fost învățați! Îi dădea zor bătrâna. Azi trebuie să uciți ca să mânânci! Nu le ajunge că-și fură pâinea... Își maiucid și bunicile!... Așa ceva nu s-a mai văzut... Niciodată!... Sfârșitul lumii! N-au nimic în ei decât răutate. Dar iată-vă pe toți până-n gât băgați în drăcia asta!... Și celălalt e și orb acum! O să vă rămână-n cârcă pentru totdeauna!... Și o să puteți pune potlogării la cale cât oți vrea!...

Nora nu sufla o vorbă, dar își făcuse deja planul cum să scape. Un hoit foarte concentrat. În timp ce noi căzusem pe gânduri, bătrâna se apucă să-și caute fiul prin camere.

– Și apoi se pare, doctore, că mai am și un fiu! Unde e! Ce mai pune la cale?

Șovăia prin culoar scuturată de hohote de râs interminabile.

Un bătrân, răsând și încă atât de tare nu vezi decât la nebuni. Te întrebi încotro s-apuci când auzi. Dar ea ținea să-și găsească fiul. Fugise în stradă. „Ei bine! Să se ascundă și să trăiască încă mult timp de-acum încolo! A găsit exact ce a căutat, să trăiască cu ăla de sus, să trăiască amândoi cu ăla care nu va mai vedea nimic! Să-l hrănească! Petarda i-a explodat exact în moacă! Am văzut! Am văzut! Bum! Tot am văzut! Și ăla nu era un iepure, te asigur! Ah, drăcia dracului! Unde-mi este fiul, doctore! Unde este? Nu l-ați văzut? Jigodia asta blestemată, un fățarnic de când îl știu, mai rău decât celălalt, dar acum ticăloșia a țâșnit în sfârșit din el, și asta-i bine! Mult timp îi trebuie naturii ca să scoată la iveală asemenea firi oribile ca a lui. Dar și când le dă la iveală sunt adevărate puturoșenii! Nimic de zis, doctore, bine a mai ieșit! Nu trebuie să pierzi ocazia!” Și se amuza continuu. Vroia să mă uimească prin superioritatea ei în fața evenimentelor și să ne bage pe toți în aceeași oală, pe scurt să ne umilească.

Prinsese un rol avantajos cu care putea emoționa. Și era cum nu se poate mai fericită. Nu e fericire mai mare atât timp cât mai poți juca un rol. Văicăreli, pentru bătrâni, i se serviseră de douăzeci de ani, nu-i mai trebuiau bătrânei Henrouille. Rolul care-i căzuse în mână nu mai vroia să-l scape, puternic, nesperat. A fi bătrân înseamnă a nu mai avea roluri pătimase de jucat, a cădea în acest insipid repaus în care nu mai aștepti decât moartea. Se trezise în bătrână gustul vieții, cu o poftă nebună de răzbunare. Brusc nu mai vroia să moară, deloc. Strălucea de această dorință de a trăi, de această putere. Regăsindu-și energia, o veritabilă energie în dramă.

Se reîncălzea, nu mai vroia să părăsească acest nou izvor de energie. Nu mai vroia să ne părăsească. Mult timp nu mai crezuse. Ajunsese să nu mai știe ce să facă numai să nu moară în fundul grădinii ei mucegăite, și iată că deodată se iscăse o mare furtună de actualitate aspră, fierbinte.

– Moartea mea! urla maica Henrouille acum, vreau s-o văd și eu. Înțelegeți? De asta am ochi, ca s-o văd! Înțelegeți! Încă mai am ochi! Vreau s-o văd drept în față!

Nu mai vroia să moară, niciodată. Era clar. Nu mai credea în moartea ei.

Se știe întotdeauna că asemenea treburi sunt greu de aranjat și ca să le aranjezi te costă întotdeauna foarte mult. Pentru început nu știam unde să-l plasăm pe Robinson. La spital? Asta ar fi putut provoca mii de comentarii, vorbe... Să-l trimiți acasă la el? În halul în care-i era fața nici nu te puteai gândi. De voie, de nevoie familia Henrouille fu obligată să-l țină la ea.

El, în patul lor din camera de sus, numai liniștit nu era. Îl stăpânea groaza de a nu fi dat pe ușă afară și urmărit. Era de înțeles. O asemenea istorie nu puteai s-o destăinuiești nimănui. Se țineau persienele ferestrelor bine închise, dar oamenii, vecinii, începură să treacă pe stradă mai des decât de obicei, numai ca să privească obloanele și să ceară noutăți despre cel rănit. Li se dădeau știri, li se povesteau baliverne. Cum să-i împiedici să se mire? Să bârfească? Și să mai și adauge de la ei. Cum să eviți bănuielile? Din fericire Parchetul nu fusese sesizat printr-o plângere precisă. Asta era situația. În ceea ce privește figura lui, mă descurcai. Nu surveni nici o infecție cu toate că rana era dintre cele mai adânci și mai murdare. În ceea ce privește ochii, până la cornee, bănuiam existența cicatricelor prin care lumina nu va mai trece decât cu mare greutate dacă va mai ajunge să treacă vreodată, lumina.

Se va găsi el un mijloc de a-i aranja cât de cât o vedere, dacă mai rămânea ceva de aranjat. Pentru moment trebuia să ne ocupăm de ceea ce era mai urgent și mai ales să ne ferim ca bătrâna să ajungă să ne compromită cu schelălăiturile ei în fața vecinilor și a curioșilor. Degeaba o luau drept nebună, asta nu explica totul.

Dacă poliția ar fi apucat să se amestece în istoriile noastre, nu se știe până unde ne-ar fi târât, poliția. S-o împiedici pe bătrână să facă scandal în curticica ei era o întreprindere foarte delicată. Fiecare pe rând trebuia s-o calmăm. Să nu pară c-o violentezi, dar nici cu blândețea nu reușeai întotdeauna. Era stăpânită de gândul răzbunării acum și ne șantaja pur și simplu.

Treceam să-l văd pe Robinson cel puțin de două ori pe zi. Începea să geamă sub bandajele lui de îndată ce mă auzea suind scara. Suferea, era adevărat, dar nu atât cât încerca să-mi demonstreze. Avea de ce să fie

dezolat, bănuiam, și încă și mai tare când avea să-și dea seama exact în ce hal îi erau ochii... Rămâneam destul de evaziv asupra viitorului. Pleoapele îl înțepau foarte tare. Își închipuia că din cauza acestor înțepături nu mai vedea nimic în fața lui.

Familia Henrouille începu să-l îngrijească scrupulos, după indicațiile mele. Dinspre partea asta nici un necaz.

Despre tentativă nu mai vorbeau. Dar nici despre viitor. Când ne despărțeam seara, fiecare îl privea bine pe celălalt, și de fiecare dată cu atâta insistență, că mereu mi se părea că ne vom suprima pe loc unul pe altul, odată pentru totdeauna. Acest sfârșit, gândindu-mă, îmi părea logic și foarte oportun. Cu greu puteam să-mi imaginez nopțile în această casă. Totuși dimineața o regăseam și reluam oameni și lucruri de acolo de unde îi lăsasem cu o seară înainte. Cu ajutorul doamnei Henrouille, schimbam pansamentul cu permanganat și întredeschideam puțin persienele de probă. De fiecare dată-n zadar. Robinson nici nu zărea măcar c-am întredeschis persienele...

Așa se învățea lumea în puterea nopții, peste măsură de amenințătoare și tăcută.

Și fiul venea să mă-ntâmpine în fiecare dimineață cu o vorbă de țaran: „Ei bine! Uite și doctorul... Iată-ne și la ultimele îngheturi!” remarca ridicând ochii spre cer din micul pridvor. Ca și cum ar fi avut importanță cum era vremea. Nevastă-sa pleca să mai încerce o dată să parlamenteze cu soacră-sa de după ușa baricadată și nu reușea decât s-o înfurie și mai tare.

Cât timp l-am ținut sub bandaje, Robinson mi-a povestit cum debutase în viață. În comerț. Părinții lui îl plasaseră de la unsprezece ani la un pantofar de lux, să-i facă comisioanele. Într-o zi, în timp ce preda marfa, o clientă îl invită să se-mpartășească dintr-o plăcere necunoscută lui până atunci decât din imaginație. Nu s-a mai întors la acest patron, atât de ticăloasă i se păruse propria lui purtare. A săruta o clientă, într-adevăr în timpurile despre care vorbea el, era un act de neiertat. Cămașa acestei cliente mai ales, toată din muselină, îi făcuse o extraordinară impresie. Treizeci de ani mai târziu își aducea aminte exact de această cămașă. Dama foșnitoare în apartamentul ei plin de perini și draperii cu franjuri, carnea roză și parfumată, micul Robinson le păstrase în viața lui ca pe niște elemente de interminabile comparațiiperate.

Multe lucruri se mai întâmplaseră de atunci. Văzuse continente, războaie întregi, dar în amintirea lui clipa revelației de atunci era mereu vie. Îl amuza să se gândească la ea, să-mi povestească acel minut al tinereții lui, cu clienta. "Când stai așa cu ochii închiși, te gândești mai bine, băga el de seamă. Defilează... Ai zice că ai un cinematograf în țeastă..." Nu îndrăzneau să-i zică că va avea timp să se sature de micul lui cinematograf. Cum toate gândurile duc la moarte, se va întâmpla la un moment dat că n-o va mai vedea decât pe ea, moartea, în cinematograful lui.

Foarte aproape de casa familiei Henrouille, trudea o mică uzină cu un motor mare în ea. Îi zgâlțâia acum în apartamentul lor, de dimineață până seara. Și alte fabrici, un pic mai departe, care pisau și ele fără încetare ceva ce nu se termina nici măcar noaptea. „Când va cădea bojdeuca, n-o să mai fim pe aici!” glumea Henrouille, neliniștit totuși. „O să cadă în cele din urmă!” Era adevărat că plafonul se risipea pe parchet în grămezi mici de moloz. Degeaba îi asigurase un arhitect, de îndată ce te opreai puțin să asculti lucrurile lumii, te simțeai în casa lor ca pe un vapor, un fel de vapor ce rătăcea de la un țarm al fricii la altul. Cu pasagerii închiși care-și petreceau mult timp făcând planuri triste, mai triste decât viața, și economii, ferindu-se de lumină și temându-se de întuneric.

Henrouille urca în cameră după prânz ca să-i citească ceva lui Robinson, cum îi cerusem. Zilele treceau. Întâmplarea cu acea minunată clientă pe care o iubise în timpul uceniciei lui i-o povesti și lui Henrouille. Și povestirea deveni în cele din urmă un fel de glumă generală pentru toată lumea din casă. Așa sfârșesc secretele noastre de îndată ce le scoți la aer și în public. Nu există nimic mai teribil în noi, și pe pământ și în cer, decât poate ceea ce n-a fost încă spus. Nu vom fi liniștiți decât când totul va fi spus, odată pentru totdeauna, atunci în sfârșit se va face liniște și nu ne va mai fi frică să tăcem.

Câteva săptămâni cât mai dură supurația pleoapelor, am mai putut să-l duc cu vorba în ceea ce privea ochii și viitorul lui. Ori îi spuneam că fereastra e închisă atunci când de fapt ea era larg deschisă, ori că afară era foarte întuneric.

Într-o zi totuși, pe când eram întors cu spatele, merse el însuși până la pervaz ca să-și dea seama și înainte ca să-l pot împiedica își smulse bandajele de pe ochi. Șovăi un lung moment. Pipăi la dreapta și apoi la stânga tocurele ferestrei, întâi nu i-a venit să creadă și apoi a trebuit să creadă. Trebuia să se întâmple odată și asta.

– Bardamu! mă strigă urlând, Bardamu! E deschisă! E deschisă fereastra, îți zic! – Nu știam ce să-i răspund, am rămas în fața lui prostit. Își scosese amândouă mâinile afară pe fereastră, în aerul curat. Nu vedea nimic evident, dar simțea aerul. Întindea astfel brațele în întuneric, cât putea, de parcă ar fi vrut să-i dea de capăt. Nu vroia să creadă. Întunericul întreg pentru el. Îl împinsei în pat și-l consolai cu tot felul de vorbe, dar

nu mă mai credea deloc. Plângea. Ajunsese și el la capăt. Nu mai puteai să-i spui nimic. Există un moment când ajungi singur de tot la capătul a tot ceea ce ți se poate întâmpla. E capătul lumii. Suferința ta proprie nu-ți mai spune nimic și trebuie să te-ntorci înapoi, printre oameni, oricare ar fi ei. Nu trebuie să faci mofturi, căci numai pentru a plânge și tot trebuie să te reîntorci acolo unde reîncepe totul, să te întorci la ei.

– Ce-o să faceți cu el când o să-i meargă mai bine? o întrebai într-o zi pe noră în timpul prânzului care urmă după această scenă, mă rugaseră tocmai să rămân să iau prânzul cu ei în bucătărie. În fond nu știau prea bine nici unul nici altul cum vor ieși din această situație. Cheltuiala unei pensiuni de plătit îi îngrozea, pe ea mai ales, mai bine informată decât el asupra prețurilor combinațiilor de felul acesta pentru infirmi. Ea încercase deja câteva demersuri pe lângă asistența publică. Demersuri despre care se ferise să-mi vorbească.

Într-o seară după a doua mea vizită, Robinson încerca să mă rețină lângă el cu toate mijloacele, numai ca să plec mai târziu. Povestea la nesfârșit tot ce putuse aduna, amintiri despre lucrurile și călătoriile pe care le făcuserăm împreună, și chiar despre ceea ce nu încercase să-și amintească niciodată. Lucruri pe care nu avusese încă timp să le povestească. În refugiul lui, lumea pe care o străbătuse părea că năvălește cu toate necazurile, bucuriile, hainele ei vechi, prietenii pe care-i părăsise, un adevărat bazar de emoții trecute pe care le inaugura în capul lui fără ochi.

„Am să mă sinucid!” mă prevenea când chinul i se părea prea mare. Și ajungea totuși să-și poarte suferința un pic mai departe ca pe o povară prea grea pentru el, absolut inutilă, suferință pe un drum în care nu găsea pe nimeni să-i vorbească despre ea, atât de enormă și multiplă era. N-ar fi știut s-o explice, era o suferință care depășea tot ce învățase el.

Laș din fire cum era, o știam, și el la fel, spera mereu că va fi ferit de adevăr, dar începeam pe de altă parte să mă întreb dacă existau pe undeva oameni cu adevărat lași... S-ar zice că poți găsi oricând pentru orice fel de om un anumit gen de lucruri pentru care el ar fi gata să moară imediat și chiar foarte mulțumit. Numai ocazia nu i se prezintă întotdeauna de a muri frumos, ocazia care să-i placă. Și atunci moare și el cum poate, pe unde poate... Și rămâne omul așa pe pământ părănd tuturor un tâmpit și un laș, și pe deasupra, nici măcar convins, asta-i. E lașitate numai în aparență.

Robinson nu era gata să moară în ocazia care i se prezenta. Poate că altfel prezentată i-ar fi plăcut.

În fond, moartea este aproape ca o nuntă.

Și moartea asta nu-i plăcea și gata. N-aveai ce să-i zici.

Ar fi trebuit atunci măcar să se resemneze să-și accepte mizeria și disperarea. Dar pentru moment era foarte ocupat, foarte pasionat să-și mânjească sufletul într-un fel dezgustător cu nefericirea și disperarea lui. Mai târziu va pune ordine în nefericirea lui și atunci o adevărată nouă viață va reîncepe. Așa trebuia să se întâmple.

– Poate n-ai să mă crezi, îmi povestea el, ținând capete de amintiri, într-o seară așa după cină, dar să știi, în engleză, cu toate că n-am avut niciodată prea mari dispoziții pentru limbi, ajunsesem să pot susține totuși un fel de conversație în cele din urmă, la Detroit... Ei bine, acu am uitat aproape totul, totul în afară de un singur lucru... Două vorbe... Care-mi vin în minte tot timpul de când mi s-a întâmplat asta la ochi: „Gentlemen first!” este tot ce pot spune acum în engleză, nu știu de ce... E adevărat, e ușor de ținut minte... „Gentlemen first!” Și încercând să-i mai schimb ideile ne distram vorbind împreună englezește. Repetam foarte des: „Gentlemen first!” în legătură cu toate și cu nimic, ca niște idioți. O glumă numai pentru noi. L-am învățat în cele din urmă și pe Henrouille care urca și el din când în când să ne supravegheze.

Răscolind amintirile ne întrebam ce mai putea dăinui din toate acestea. Din tot ce cunoscusem împreună. Ne întrebam ce se întâmplase cu Molly, buna noastră Molly... Pe Lola aș fi vrut s-o uit, dar oricum mi-ar fi plăcut să am vești de la toate, de la micuța Musyne chiar... Probabil că nu locuia acum departe de Paris. Lângă mine, în fond... Dar ar fi trebuit să întreprind tot felul de expediții ca să-i dau de urmă Musynei... Printre atâția oameni cărora le uitasem numele, obiceiturile, adresele și ale căror gingășii și surâsuri după atâția ani de griji și foame trebuie să fi devenit ca o brânză veche, plină de penibile zbârcituri... Și amintirile își au tinerețea lor... Devin, de îndată ce le lași să mucezească, dezgustătoare fantome mustind de egoism, de vanități, de minciuni... Putrezesc ca merele... Vorbeam deci despre tinerețea noastră, gustând-o și regustând-o. Devenisem neîncrezători. Pe mama n-o mai văzusem de foarte multă vreme... Și vizitele la ea nu-mi redresau deloc sistemul nervos... În ceea ce privește tristețea, mama era mai rău ca mine... Mereu în dugheana ei, părea că se străduie din toate puterile să adune pe lângă ea decepțiile atâtor și atâtor ani... Când mergeam s-o văd, ea-mi povestea: „O știi pe mătușa Hortense, a murit acum două luni la Coutance... Ai fi putut să vii și tu!... Și Clémentin? Îl știi pe Clémentin? Ceruitorul de parchete care se juca cu tine când erai mic?... Ei bine, l-au adunat alaltăieri din strada Aboukir... Nu mâncase de trei zile...”

Copilăria lui, Robinson nu știa de unde s-o apuce când se gândea la ea, atât era de plată. În afară de povestea cu clienta, nu găsea nimic în ea de care să nu dispere până la a voma prin colțuri, ca-ntr-o casă în care

nu se găsesc decât lucruri care put, mături, hârdaie, servitoare, palme... Domnul Henrouille nu avea nimic de povestit despre tinerețea lui până la regiment, în afară de faptul că la acea epocă își avea fotografia lui cu pompon și că mai exista și acum această fotografie, drept deasupra dulapului cu oglindă...

Când coborî Henrouille, Robinson îmi împărtăși neliniștea lui că nu va mai încasa acum cei zece mii de franci promiși... Într-adevăr, nu te bizui prea mult pe ei, i-am spus și eu. Era mai bine să-l pregătesc pentru această nouă decepție.

Fărâmaturi de plumb rămase de la explozie se iveau pe marginea rănilor. I le scoteam din când în când, câteva în fiecare zi. Îl durea foarte tare când îi pipăiam așa țesutul conjunctiv.

Orice precauții am aplicat, oamenii din cartier tot începură să vorbească în dreapta și-n stânga. Robinson habar n-avea, din fericire, de toată această vorbărie, l-ar fi îmbolnăvit mai tare. Nimic de zis, bănuielile ne înconjurau din toate părțile. Doamna Henrouille făcea din ce în ce mai puțin zgomot mergând prin casă în păslari. Nu ne puteam bizui pe ea și ea era acolo lingă noi.

Ajunși așa în mijlocul recifelor, cea mai mică bănuială ar fi fost de ajuns ca să naufragiem cu toții. Totul troznea, crăpa, se izbea, se prăbușea, ieșea la mal. Robinson, bunica, explozia, iepurele, ochii, fiul nevolnic, nora asasină, ne-am fi dezvăluit atunci cu toate ticăloșiile și murdarele noastre pudori în fața curioșilor fremătând. Nu eram deloc mândru. Și nu pentru că aș fi comis eu însumi cu adevărat o crimă. Nu, dar mă simțeam oricât vinovat. Eram vinovat mai ales pentru că doream în fond ca totul să continue. Și pentru că nu mai vedeam nici un inconvenient să hoinărim așa cu toții din ce în ce mai departe în noapte.

De fapt nici nu era nevoie s-o dorești, mergea de la sine, și cu ce grabă încă.

Bogații nu au nevoie să ucidă ca să mănânce. Îi pun pe alții la treabă cum se zice. Nu fac răul cu mâna lor, bogații. Plătesc. Se face orice pentru a le fi pe plac, și toată lumea-i mulțumită. În timp ce femeile lor sunt frumoase, femeile celor săraci sunt urâte. Asta e rezultatul unor secole, ca să nu mai punem la socoteală podoabele. Frumusele, bine hrănite, bine spălate. De când e viața viață, tot așa a fost.

În rest, oricât te-ai strădui, luneci, te duci la fund, te-mbeți cu alcool care-i conservă pe vii și pe morți, nu se-ntâmplă nimic. S-a dovedit. Și de atâtea secole nu privim oare animalele născându-se, chinându-se, crăpând în fața noastră fără să li se întâmple nimic extraordinar decât că reiau mereu și mereu de la capăt același eșec de acolo de unde l-au lăsat celelalte animale? Ar fi trebuit să-nțelegem ce se-ntâmplă. Valuri neîncetate de ființe inutile vin din afundul veacurilor ca să moară mereu în fața noastră, și totuși rămânem cum suntem sperând mereu ceva... Incapabili să ne gândim la moartea care suntem noi înșine.

Femeile celor bogați, bine hrănite, bine întreținute, odihnite, se fac frumoase. Sigur că da. Și poate că asta ajunge. Nu se știe. Ar fi cel puțin o rațiune ca să trăiești.

– Femeile din America, nu găsești că-s mai frumoase decât cele de pe aici? – Tot lucruri din astea mă întreba Robinson de când își rumega amintirile de călătorie. Avea ciudățeni, începuse chiar să vorbească despre femei.

Mergeam acum mai rar să-l văd, pentru că în acea vreme fusesem numit doctor consultant într-un mic dispensar de tuberculoși de prin împrejurimi. Ca să spun lucrurilor pe nume, încasam de aici opt sute de franci pe lună. Ca bolnavi aveam oameni din zonele mărginașe, din acel soi de sat care nu reușește să scape de noroaie niciodată, înghesuit între gunoaie și mărginit de cărări, pe unde fetele prea ațățate și mucoase fugeau de la școală pentru a câștiga de la un desfrânat la altul cinci franci, o porție de cartofi prăjiți și o blenoragie. Ținut de cinematograf de avangardă în care rufele murdare otrăvesc copacii și toate salatele mustesc de urină în fiecare sâmbătă seara. În domeniul meu n-am săvârșit nici o minune în cele câteva luni de practică specializată. Și totuși era mare nevoie de minuni. Dar nici măcar clienții mei nu țineau să fac minuni, se bazau pe oftica lor pentru a trece de la starea de mizerie absolută în care se sufocau dintotdeauna la starea de mizerie relativă pe care o confereau minusculele pensii guvernamentale. Își târșeau scuipatul mai mult sau mai puțin pozitiv de la o reformă la alta, după război încoace. Slăbeau din cauza febrei pe care o întrețineau mâncând puțin, vomând mult, bând enorm și muncind totuși o zi din trei, e adevărat.

Speranța unei pensii îi stăpâna trup și suflet. Le venea într-o zi ca o grație, pensia, numai să fi avut forța să mai aștepte un pic înainte de a crăpa de tot. N-ai idee ce înseamnă să revii și să aștepti ceva câtă vreme n-ai văzut cum pot să aștepte și să revină săracii care speră o pensie.

Petreceau după-amieze și săptămâni întregi sperând, în hol și pe pragul jalnicului meu dispensar, când ploua afară, agitându-și speranțele procentajelor, dorințele unui scuipat cu adevărat bacilar, scuipături veritabile, sută la sută scuipat tuberculos. Vindecarea nu venea în nădejdea lor decât mult după pensie, se gândeau desigur și la vindecare, dar abia dacă se gândeau, într-atât speranța de a deveni un rentier, acolo, cât de mic, în orice condiții îi orbea. În ei nu puteau exista în afara acestei dorințe intransigente, ultime, decât mici dorințe

subalterne și chiar moartea lor devenea prin comparație ceva destul de neînsemnat, cel mult un risc sportiv. Moartea nu este în definitiv decât o problemă de câteva ore, minute chiar, în timp ce renta e ca mizeria, durează o viață întreagă. Oamenii bogați se amețesc într-alt fel și nu ajung să-nțeleagă această frenezie a siguranței zilei de mâine. A fi bogat e o altă beție, beția de a uita... Tocmai de asta devii bogat, ca să uiți.

Încetul cu încetul pierdui prostul obicei de a le promite sănătate bolnavilor mei. Nu putea să-i bucure prea mult perspectiva de a fi sănătoși. Pentru ei a fi sănătos era și mai rău. Cel sănătos trebuie să muncească. Apoi? În timp ce o pensie de stat, chiar infimă, e dumnezeiască, pur și simplu.

Când n-ai bani de dat săracilor, mai bine taci. Când le vorbești despre altceva decât despre bani, îi înșeli, îi minți, aproape întotdeauna. Pe bogat e ușor să-l distrezi, numai cu oglinzi de pildă, ca să se contemple în ele, pentru că nimic nu-i mai frumos de privit în lume ca bogatul. Pentru a-i înviora, sunt ridicați la fiecare zece ani cu încă o treaptă în Legiunea de Onoare, ca niște săni veștejiți, și iată-i ocupați pentru încă zece ani. Asta e. Clientii mei, ei erau niște egoiști, niște săraci materialști, limitați la jalnicele lor proiecte de pensie cu ajutorul scuipatului sângerând și pozitiv. Restul le era indiferent. Anotimpurile nu aveau nici un efect asupra lor și nu vroiau să știe despre ele decât ceea ce era legat de tuse și de boală, că iarna, de exemplu, răcești mult mai mult decât vara, dar că dimpotrivă primăvara scuipi mai ușor sânge, că vara poți ajunge să slăbești și trei kilograme pe săptămână... Îi auzeam câteodată vorbind între ei, mă credeau în altă parte, așteptându-și rândul. Povesteau la nesfârșit orori pe seama mea și minciuni care întreceau orice imaginație. Să mă bârfească așa le dădea nu știu ce curaj misterios care le era necesar pentru a fi din ce în ce mai nemiloși, dârji și foarte răi, curajul să dureze, să se țină tari. E de crezut că a vorbi astfel de rău, a bârfi, a disprețui, le făcea foarte bine. Și totuși făcusem tot ce-mi stătea în putință ca să le fiu agreabil, prin toate mijloacele, mă dedicasem cauzei lor, încercam să le fiu util, le dădeam multă iodură pentru a-i face să scuipe toți baciliile lor împruțiți și toate acestea fără a ajunge vreodată să le astâmpăr ticăloșia...

Stăteau așa în fața mea, surâzând ca niște servitori când le puneam întrebări, dar nu mă iubeau, mai întâi pentru că le făceam bine, apoi pentru că nu eram bogat, și să fii îngrijit de mine era ca și cum ar fi fost îngrijit gratis, și asta nu e niciodată măgulitor pentru un bolnav, fie el și în pragul pensionării. Nu există vreo ticăloșie pe care să n-o fi răspândit pe la spate pe socoteala mea. N-aveam nici măcar mașină ca majoritatea medicilor din împrejurimi, faptul că mergeam pe jos era pentru ei un soi de infirmitate. De îndată ce-i incitai pe bolnavii mei, și confrății nu scăpau ocazia, se răzbunau, ai fi zis, de toată amabilitatea mea, de faptul că eram atât de serviabil, de devotat. Toate astea sunt în firea lucrurilor. Și timpul trecea totuși.

Într-o seară, când sala mea de așteptare era aproape goală, un preot intră să-mi vorbească. Nu-l cunoșteam pe acest preot, și eram gata să-l dau afară. Nu-mi plăceau popii, aveam motivele mele, mai ales de când îmi jucaseră festa cu imbarcarea la San-Tapeta. Dar pe acesta, oricât mi-am dat silința să-l recunosc, ca să-l iau la refec mai cu adresă, cu adevărat nu-l întâlnisem pe nicăieri până atunci. Umbla probabil și el mult noaptea ca și mine, în Rancy, pentru că era de prin împrejurimi. Mă ocolea oare când ieșea? Asta bănuiam. În sfârșit probabil că fusese prevenit că nu-mi plac preoții. Se simțea după maniera furișă cu care-mi strecura vorbele. Să nu ne fi ciocnit oare niciodată în jurul acelorași bolnavi? Slujea într-o biserică de alături, de douăzeci de ani, mă informă. Credincioși avea cu grămada, dar foarte puțini care să plătească. Mai degrabă un cerșetor. Asta ne apropia. Sutana care-l acoperea mi se părea o draperie foarte incomodă de purtat prin noroaiele ținutului. Am făcut această remarcă. Stăruii chiar asupra incomodității extravagante a unui asemenea calabalâc.

– Te obișnuiești! îmi răspunse.

Obrăznicia observației mele nu-i tăie chefu de a fi încă și mai amabil. Evident avea ceva să-mi ceară. Vocea lui nu se ridica deasupra unei monotonii confidentiale, care i se trăgea, cel puțin așa-mi închipuiam, de la profesia lui. În timp ce vorbea prudent și preliminar, eu încercam să-mi imaginez tot ce făcea în fiecare zi acest preot pentru a-și câștiga pâinea, o grămadă de strâmbături și promisiuni, ca ale mele.....Și apoi mi-l închipuiam ca să mă amuz, gol pușcă în fața altarului... Așa trebuie să te obișnuiești să-i imaginezi din capul locului pe oamenii care-ți vin în vizită și ai să-nțelegi mai bine apoi, ai să discerni imediat în orice personaj realitatea lui de vierme enorm și lacom. O utilă șmecherie a imaginației. Prestigiul lui împruțit se risipește, se evaporă. Gol pușcă, nu mai rămâne în fața ta în definitiv decât o biată traistă pretențioasă și lăudăroasă care-și dă osteneala să se bâlbâie nesperios într-un gen sau altul. Nimic nu rezistă acestei probe. Te regăsești imediat. Nu mai rămân decât ideile, și de ele nu ți-e frică niciodată. Cu ele nimic nu e pierdut, totul se aranjează până la urmă. În timp ce e atât de greu uneori să suportți prestigiul unui om îmbrăcat. Hainele îi sunt pline de mirosuri și mistere.

Avea dinții foarte stricați, preotul, râncezi, înnegriți și încercuți sus de un tartru verzui, pe scurt o adevărată supurație alveolară. Eram gata să-i vorbesc despre supurația lui, dar era prea ocupat să-mi spună o sumedenie de lucruri. Lucrurile pe care mi le povestea musteau fără încetare, izbindu-se de cioturile lui de dinți sub îmbrânciturile unei limbi ale cărei mișcări le spionam. În mii de minuscule locuri își julea limba de marginile lor sângerânde.

Aveam obiceiul și chiar plăcerea acestor meticuloase intime observații. Când te oprești de exemplu la felul în care sunt formate și proferate vorbele, frazele noastre nu mai rezistă deloc decorului lor bălos. E mai complicat și mai penibil decât defecația efortul nostru mecanic de-a vorbi. Această corolă de carne umflată, gura, care se convulsionează să șuiere, aspiră și se zbate, scoate tot soiul de sunete vâscoase de dincolo de barajul împuțit al cariei dentare, ce pedeapsă! Iată totuși ceea ce suntem conjurați să idealizăm. E greu. Pentru că nu suntem decât niște îngrădituri de măruntaie calde și urât putregăite, ne va fi întotdeauna greu cu sentimentele. Să fii îndrăgostit nu-i nimic, să stai împreună e greu. Ordura nu încercă niciodată nici să dureze, nici să crească. Aici, suntem, în acest punct, mult mai nefericiți decât ordura, această turbare de a persevera în starea noastră constituie o tortură de necrezut.

Desigur nimic nu-i mai divin pentru noi decât propriul nostru miros. Toată nefericirea ține de faptul că trebuie să rămânem Jean, Pierre sau Gaston, orice ar fi, atâta amar de ani. Corpul nostru, travestit în moleculele agitate și banale, se revoltă tot timpul împotriva acestei atroce farse de a dura. Ar vrea, drăguțele, să se piardă cât mai repede în univers, moleculele! Suferă că sunt numai „noi”, păcăliți ai infinitului. Dacă ai avea curaj ai exploda, dar ești doar gata-gata de la o zi la alta. Scumpa noastră tortură este închisă acolo, atomică, chiar în pielea noastră, alături de orgoliul nostru.

Cum tăceam, consternat de evocarea acestor ignominii biologice, abatele crezu că mă stăpânește și profită pentru a deveni în privința mea foarte binevoitor și chiar familiar. Evident că se informase despre mine în prealabil. Cu infinite precauții aborda subiectul viclean al reputației mele medicale în împrejurimi. Ar fi putut fi mai bună, lăsa el să se-nțeleagă, reputația mea, dacă aș fi procedat altfel instalându-mă, și chiar de la primele luni de practică, la Rancy. „Bolnavii, scumpe doctore, să nu uităm niciodată, sunt în principiu niște conservatori. Se tem, se poate ușor înțelege, să nu piardă pământul și cerul...”

După părerea lui ar fi trebuit chiar de la început să mă apropii de Biserică. Asta era concluzia lui de ordin spiritual și practic în același timp. Ideea nu era rea. M-am ferit să-l întrerup, dar așteptam cu răbdare să revină la scopul vizitei lui.

Dacă voiai un timp trist și confidențial nu puteai să-ți dorești mai mult decât vremea de afară. Ai fi zis, atât era de urât timpul, atât de rece, de apăsător, că ieșind n-ai să mai regăsești restul lumii, că lumea s-a topit dezgustată.

Infirmiera mea își terminase în sfârșit de redactat fișele, toate fișele, până la ultima. Nu mai avea nici o scuză ca să rămâie acolo să ne asculte. Plecă deci, dar foarte supărată, trântind ușa în urma ei, într-o furioasă bufnitură de ploaie.

În timp ce vorbeam, preotul se prezentă, se numea abatele Protiste. Mă informă din reticență în reticență că efectuase de câțiva timp cu „fiica” Henrouille demersuri în vederea plasării bătrânei și a lui Robinson într-o comunitate religioasă nu prea scumpă. Mai căutau încă. Privindu-l bine, abatele Protiste ar fi putut trece la nevoie drept un fel de băiat de prăvălie, chiar un șef de raion, plouat, mucegăit și iar uscat de o sută de ori. Era cu adevărat un plebeu prin umilitatea insinuărilor. Și prin mirosul gurii. Acest miros nu mă-nșela niciodată. Era un om care mânca repede și bea vin alb.

Nora Henrouille venise să-l caute, îmi povesti, pentru început, chiar în presbiteriu, la foarte puțin timp după atentat, ca să-l roage să-i ajute să iasă din încurcătura în care intraseră. Mi se părea că povestind căuta scuze, explicații, parcă i-ar fi fost rușine de această colaborare. Nu meritam în ceea ce mă privește atâta fandoșală. Înțelegeam. Venise să ni se alăture în noapte. Asta era. Cu atât mai rău pentru preot! Odată cu banii, pusese stăpânire pe el puțin câte puțin un fel de curaj ticălos. Păcat! Cum tot dispensarul era cufundat în liniște și noaptea învăluise ținutul, preotul scăzu tonul de tot pentru a-mi face confidențe numai mie. Dar în zadar se străduia să șușotească, tot ce-mi povestea mi se părea imens, insuportabil, din cauza liniștii, fără îndoială, care stăpânea în jurul nostru și care parcă era plină de ecouri. Poate numai în sinea mea? Șșșș! Aveam poftă să-i suflu tot timpul, în pauza cuvintelor pe care le pronunța. Buzele îmi tremurau chiar un pic de frică și după fiecare frază cădeam pe gânduri. Acum că se întâlnește cu noi în neagra noastră neliniște, nu mai știa preotul cum să facă să ne urmeze pe toți în întuneric. Vroia să știe cât de departe dusesem aventura noastră? Încotro mergeam? Pentru a putea și el să apuce mâna noilor prieteni în drum spre acel final pe care trebuia să-l atingem cu toții. Se-mbarcase pentru aceeași călătorie. Învăța să meargă în întuneric, preotul, cu noi, ca toți ceilalți. Se mai împiedica încă. Mă întreba ce să facă să nu cadă. Dacă îi era frică n-avea decât să nu vină! O să ajungem cu toții la capăt și atunci o să știm ce am căutat în această aventură. Asta e viața, un fir de lumină care sfârșește în întuneric.

Și s-ar putea să nu știm niciodată, să nu găsim nimic. Asta e moartea.

Totul era acum să înaintăm pe băjbăite. De acolo unde ajunseserăm de fapt nu mai puteam da înapoi. N-

aveam de ales. Justiția lor împuțită era peste tot, în orice ungher cu legile ei. Doamna Henrouille îi ținea de mână pe bătrână și pe fiul ei, eu îi țineam de mână pe ei și pe Robinson. Eram cu toții împreună. Asta e. I-am explicat imediat preotului. Și el a înțeles.

Vrând, nevrând, acolo unde ajunseserăm acum, nu era bine să ne lăsăm surprinși și demascați de către trecători, îi spuneam preotului și stăruiam. Dacă ne întâlneam cu cineva trebuia să avem aerul că ne plimbăm, că nu se întâmpla nimic. Acesta era consemnul. Să rămânem firești. Acum preotul știa tot, înțelegea tot. Îmi strânse la rândul lui foarte tare mâna, îi era și lui, inevitabil, frică. Începutul. Șovăia, bâjbăia ca un novice. Nici drum, nici lumină acolo unde ne aflam, iar în locul lor nimic altceva decât tot felul de precauții pe care ni le treceam unul altuia și în care noi înșine nu mai credeam prea mult. Vorbele pe care ni le spunem ca să ne liniștim în asemenea cazuri nu se izbesc de nimic. Ecoul nu răspunde, ești în afara Societății. Frica nu-ți zice nici da, nici ba. Dar ea cuprinde totul, frica, tot ce zici, tot ce gândești.

Nu folosește la nimic să belești în acest caz ochii în întuneric. N-ai de pierdut nimic decât groaza. Noaptea a cuprins totul, chiar și privirile. Te-ai golit. Dacă nu ne-am ține de mână am cădea. Oamenii care trăiesc la lumina zilei nu te mai înțeleg. Despărțit de ei prin frica toată, copleșit sub povara ei până-ntr-un moment când sfârșești într-un fel sau altul și atunci ajungi să-i întâlnești pe toți ticăloșii lumii în viață sau în moarte.

Abatele n-avea decât să ne ajute pentru moment și să dea din coate, asta era sarcina lui. Și apoi nu venise decât pentru asta, să se ostenească cu plasarea maicii Henrouille pentru început și cât mai degrabă, și cu a lui Robinson în același timp la Surori în provincie. I se părea posibilă această combinație. Numai că trebuia să aștepti luni în șir un loc vacant și noi nu puteam aștepta. Basta.

Nora avea dreptate, cu cât mai repede cu atât mai bine. Să plece! Să scape de ei! Atunci Protiste căută alt aranjament. Acesta, fui de acord imediat, părea foarte ingenios. Și apoi mai comporta și un comision pentru amândoi, pentru preot și pentru mine. Afacerea trebuia să se-ncheie fără amânare, și aveam și eu un rol în ea. Consta în a-l convinge pe Robinson să plece în sud, să-l sfătuiesc eu în acest sens și-ntr-o manieră foarte amicală, bineînțeles, dar presantă totuși.

Nu cunoșteam bine reversul combinației de care-mi vorbea preotul, ar fi trebuit să am câteva rezerve, să obțin pentru prietenul meu câteva garanții de exemplu... Oricum, era destul de ciudată afacerea abatelui Protiste, dacă stăteam și mă gândeam bine. Dar noi eram cu toții atât de grăbiți de împrejurări, că esențialul era să nu se târăgăneze. Promisei tot ce doreau, sprijinul și tăcerea. Acest Protiste părea foarte obișnuit cu asemenea împrejurări delicate și simțeam că-mi va ușura multe încurcături.

De unde să-ncep? Trebuia să organizăm o plecare discretă către sud. Ce va crede Robinson despre sud? Și apoi plecarea împreună cu bătrâna pe care fusese gata s-o asasineze... Voi stăruii... Așa era!... Trebuia să treacă și prin asta, pentru o mulțime de motive, nu foarte clare toate, dar foarte temeinice...

De ciudată era foarte ciudată ocupația care li se găsisese lui Robinson și bătrânei în sud. Se afla la Toulouse. Frumos oraș! Vom vizita dealtfel orașul! Vom merge să-i vedem! Le-am promis că voi fi la Toulouse de îndată ce se vor instala și vor purcede la treabă.

Și apoi gândindu-mă bine, eram îngrijorat că pleca atât de repede, Robinson, și în același timp mă bucuram mai ales că pentru prima oară avea să-mi iasă și mie din asta un mic beneficiu. Îmi vor da o mie de franci. Așa convenisem. N-aveam decât să-i trezesc curiozitatea lui Robinson asupra sudului, asigurându-l că nu există climat mai propice pentru vindecarea rănilor de la ochi, că se va simți acolo cum nu se poate mai bine și că-n definitiv avusese mare noroc să iasă atât de bine din încurcătură. Acesta era mijlocul de a-l hotări.

După ce rumegai cinci minute gânduri de soiul ăsta, devenii eu însumi îmbibat de convingere și gata pregătit pentru o întrevvedere decisivă. Trebuie să bați fierul cât e cald, asta-i părerea mea. La urma urmei n-o să fie mai rău acolo decât aici. Ideea pe care o avusese Protiste părea, dacă te gândea încă o dată, evident, foarte rezonabilă. Știu acești preoți totuși să-năbușe cele mai rele scandaluri.

Un comerț nu mai rău decât altul, iată ce li se oferea lui Robinson și bătrânei în definitiv. Un fel de pivniță cu mumii, dacă înțelegeam eu bine. Prezenta vizitatorilor pivnița, care se afla în subsolul bisericii, primind un obol. Turiști. O adevărată afacere, mă asigura Protiste. Eram aproape convins și chiar gelos. Nu ți-e dat în fiecare zi să-i pui la treabă pe morți.

Am încuiat dispensarul și iată-ne în drum spre familia Henrouille foarte hotărâți, eu și preotul, prin băltoace. Ca noutate era cu adevărat o noutate. De o mie de franci speranță! Îmi schimbasesm părerea despre preot. Sosind la casa lor îi găsirăm pe soții Henrouille lângă Robinson, în camera de la primul etaj. Dar în ce stare era Robinson!

– Tu ești, făcu la capătul puterilor, imediat ce mă auzi urcând. Simt că se petrece ceva!... E adevărat? mă întrebă cu suflul la gură.

Și iată-l văicărindu-se înainte ca să-i pot răspunde un cuvânt. Ceilalți, alde Henrouille, îmi făceau semne

în timp ce el striga disperat după ajutor. „Frumoasă treabă, îmi zic. Prea grăbiți aștia!... mereu prea grăbiți! I-au zvârlit ideea așa la rece?... Fără să-l pregătească? Fără să mă aștepte?...”

Din fericire putui relua, ca să zic așa, toată afacerea cu alte vorbe. Nici Robinson nu vroia altceva decât un nou aspect al aceleiași situații. Era de ajuns. Preotul, pe culoar, nu îndrăznea să intre în cameră. Se clătina de groază.

– Intrați! îl invită nora în cele din urmă. Intrați! Nu sunteți deloc în plus, domnule Abate! Surprindeți doar o biată familie în plină nefericire!... Asta-i tot... Doctorul și preotul!... Nu se întâmplă întotdeauna așa în momentele cele mai dureroase ale vieții?

Era gata să facă fraze. Noile speranțe care i se dădeau de a ieși din rahat și din întuneric o făceau lirică, ticăloasă, în maniera ei împutită.

Preotul dezorientat își pierduse capul și începu să se bâlbâie rămânând la o oarecare distanță de bolnav. Bâlbâiala lui emoționată i se transmise și lui Robinson care relua în transă: „Mă mint! Mă mint!” urla el.

Vorbărie și nimic decât fleacuri. Emoții. Mereu același lucru. Dar asta îmi dădu avânt și curaj. Am tras-o pe doamna Henrouille de o parte și i-am propus de-a dreptul târgul pentru că vedeam bine că singurul om de acolo capabil de a-i scoate la liman eram în cele din urmă numai eu. „Un acot, îi cerui celei tinere... Și pe loc!” Când n-ai nici o încredere în cineva nu-i motiv să te jenezi, cum se zice. A înțeles și mi-a închis în pumn o hârtie de o mie de franci și apoi încă una, numai să fie sigură. Mă impusesem. Începui să-l conving pe Robinson cât am stat acolo. Trebuia să-și ia valea către sud.

Să trădezi, cum se spune, ușor de zis. Numai că trebuie să știi să prinzi ocazia. A trăda e ca și cum ai deschide o fereastră într-o închisoare. Toată lumea ar avea poftă de asta, dar rar o poți face.

Odată Robinson plecat din Rancy, am crezut că-mi va merge mai bine, că voi avea de exemplu mai mulți bolnavi decât de obicei, și nimic. Mai întâi în împrejurimi se instala șomajul, criza și asta fu cel mai rău. Vremea, în ciuda iernii, era blândă și uscată, în timp ce medicinei îi trebuie umezeală și frig. Nici o epidemie, nimic, în sfârșit un sezon potrivit, de-a dreptul falimentar.

Am zărit confrăți care mergeau pe jos, asta spune tot, părănd amuzați de plimbare, dar în realitate furioși, și asta numai ca să nu-și scoată mașinile, din economie. Eu ca să ies nu aveam decât un impermeabil, din cauza asta să fi căpătat oare o răceală atât de tenace? Sau pentru că mă obișnuisem să mănânc cu adevărat foarte puțin? Tot ce-i posibil. Dar dacă mă prinseseră din nou frigurile? În sfârșit, fapt e că la o adiere de frig, exact înaintea primăverii, începui să tușesc fără încetare, bolnav al dracului. Și-ntr-o dimineață nu mai avui putere să mă scol din pat. Mătușa lui Bébert tocmai trecea prin fața ușii. O strigai. Urcă. O trimisei imediat să-mi încaseze o notă care mi se datora în cartier. Singura, ultima. Această sumă recuperată pe jumătate mi-a ajuns zece zile, cât am stat la pat.

Ai destul timp, zece zile, să te gândești. De îndată ce-mi va fi mai bine o să plec din Rancy, asta era hotărârea mea. Eram de altfel cu două chirii în întârziere... Adio deci cele câteva mobile ale mele! Fără să anunț pe nimeni bineînțeles, o s-o iau din loc ușurel și n-or să mă mai vadă niciodată la Garenne Rancy. Voi pleca fără urmă și adresă. Când bestia de mizerie, puțind, te hăituiește, ce să te mai întinzi la vorbă? Nu mai e nimic de zis, cel mai inteligent lucru e s-o ștergi.

Cu diploma mea aș fi putut să mă stabilesc oriunde, e adevărat... Dar nu va fi în altă parte nici mai rău nici mai bine... Ceva mai bine la început, firește, pentru că le trebuie un anumit timp oamenilor ca să te cunoască, să prindă curaj și să le vină la îndemână să-ți facă rău. Atât timp cât caută locul slab pe unde să te poată lovi mai ușor, ai cât de cât liniște, dar îndată ce ți-au dat de rost, totul e la fel. Pe scurt, intervalul cel mai plăcut este cel în care nu te cunoaște nimeni într-un loc. Apoi începe aceeași porcărie. Asta li-e firea. Totul e să nu aștepți prea mult într-un loc, ca să nu-ți prindă ei, oamenii, slăbiciunile. Ploșnițele trebuiesc strivite înainte de a intra în cuibul lor, nu?

Cât despre bolnavi, clienții, în privința lor nu-mi făceam nici o iluzie... Nu vor fi în alt cartier nici mai puțin rapaci, nici mai puțin proști, nici mai puțin lași decât cei de aici. Același vin, același cinematograf, aceleași flecăreli sportive, aceeași supunere entuziastă la nevoile gurii și ale fundului, alcătuind aici ca și acolo aceeași hoardă grosolană, murdară, bâjbâind dintr-o speluncă într-alta, fanfaroană, traficantă, răuvoitoare, agresivă între două spaime.

Dar așa cum bolnavul se-ntoarce în patul lui pe o rână, în viață avem și noi dreptul să ne răsturnăm de pe o coastă pe alta, e tot ce poți opune ca apărare împotriva Destinului. Să nu speri că-ți vei putea lăsa undeva suferința în drum. Suferința ta e ca o femeie urâtă cu care te-ai însurat. E mai bine să încerci până la urmă s-o iubești cât de cât, în loc să te ostenești s-o bați toată viața. Pentru că e de la sine înțeles că n-o poți omorî, nu?

Fapt e c-am șters-o din mezaninul meu de la Rancy. La portăreasa mea se bea vin și se mâncau castane când am trecut prin fața odăiței lor pentru ultima oară. Nevăzut, necunoscut. Ea se scărpină, el aplecat deasupra

sobei, topit de căldură, băuse așa de mult că drojdiile vinului îl făceau să închidă ochii.

Din cauza acestor oameni lunecam eu în necunoscut ca-ntr-un uriaș tunel fără sfârșit. Vor fi trei ființe mai puțin care să te cunoască deci să te spioneze, și să-ți facă rău, nemaștiind deloc ce-ai devenit. Era bine. Trei pentru că o puneam la socoteală și pe fiica lor, copilul lor Thérèse, care era toată numai o rană de furuncule supurând, atâta se scărpinga din cauza purecilor și a ploșnițelor. E adevărat că totul pișcă atât de tare la portarii mei că intrând în odăița lor parcă ai fi pătruns din ce în ce mai adânc într-o perie. Degetarul de lumină de la intrare, crudă și şuierătoare, se proptea de trecătorii din marginea trotuarului făcând brusc din ei niște fantome buimace și bete în cadrul întunecat al porții. Porneau apoi să-și caute un pic de culoare trecătorii, pe ici pe colo, în fața altor ferestre și lampadare ca să se piardă în cele din urmă ca și mine în noapte, negri și fleșcăiți.

Nu eram obligat nici măcar să-i recunosc pe trecători. Mi-ar fi plăcut totuși să-i opresc din bolânda lor plimbare, o singură secundă numai, atât doar cât să le spun, odată pentru totdeauna, că eu mă duceam la dracul în praznic, că plecam foarte departe, că nu mă mai sinchiseam de ei, că nu mai puteam nimic să-mi facă, nimic să încerce nici unii nici alții...

Când am ajuns în bulevardul Libertății, căruțele de legume urcau hurducându-se spre Paris. O luai pe urmele lor. Pe scurt eram ca și plecat din Rancy. Cald nu era. Și atunci ca să mă-nvălesc făcui un mic ocol pe la odăița mătușii lui Bébert. Lampa ei, bumb de lumină în întunericul din fundul culoarului... La urma urmei trebuie să-i spun la revedere mătușii. Stătea așezată pe scaunul ei ca de obicei între mirosurile odăiței, sobița încălzindu-le pe toate, chiar și fața ei bătrână stând mereu să plângă de când murise Bébert și apoi pe perete, deasupra cutiei cu lucru de mână, o fotografie de școală a lui Bébert cu șorțulețul lui, bereta și crucea. Era o fotografie mărită pe care o obținuse în schimbul unei cești de cafea. O trezii.

– Bună ziua, domnule doctor, tresări ea. Mi-aduc aminte și azi ce mi-a spus. Parcă ați fi bolnav! a băgat imediat de seamă. Stați jos... Nici mie nu mi-e prea bine..

– Tocmai făceam o plimbare, i-am răspuns pentru a salva aparențele.

– E destul de târziu pentru o plimbare, mai ales dacă mergeți spre piața Clichy... Pe bulevard la ora asta bate un vânt foarte rece...

Se ridică și începu să se poticnească de aici, dincolo ca să-mi facă un grog vorbind în același timp despre toate, și de Henrouille și de Bébert, inevitabil.

Nu puteam face nimic ca s-o împiedic să vorbească despre Bébert, deși știa și ea cât amar și chin îi răscoleau sufletul. O ascultam fără s-o mai întrerup deloc, parcă amorfisem. Încerca să-mi aducă aminte toate calitățile lui Bébert din care ea închipuia cu multă greutate un fel de vitrină, pentru că nu trebuia uitată nici una din calitățile lui Bébert și trebuia s-o ia mereu de la capăt și când totul era gata și-mi povestise de-acum toate împrejurările creșterii lui cu biberonul, mai găsea o calitate, mică de tot, pe care trebuia s-o pună alături de celelalte, și atunci relua povestea de la capăt și iar uita ceva, ajungând în cele din urmă să scâncească de neputință. Pierdea șirul de oboseală. Adormea printre suspine. Nu mai avea forța de a smulge pentru multă vreme din întuneric firava amintire a lui Bébert pe care-l iubise atât. Neantul era mereu mai aproape de ea, învăluind-o. Un fleac de grog și oboseala și amin, adormea fornăind ca un mic avion depărtat pe care-l înghit norii... Nu mai era nimeni pe pământ pentru ea.

În timp ce se prăbușea printre mirosurile ei, eu mă gândeam că voi pleca și că fără îndoială n-o voi mai vedea niciodată pe mătușa lui Bébert, că Bébert se dusese și el fără mofturi pentru totdeauna și că mătușa se va duce pe urmele lui, nu peste mult timp. Inima-i era bolnavă și foarte bătrână. Împingea și ea cum putea sângele prin artere, urcându-l cu greu prin vine. Marele cimitir de alături o s-o înghită, acolo unde morții stau ca o mulțime în așteptare. Acolo îl ducea pe Bébert să se joace înainte de a se-mbolnăvi, în cimitir. Și după asta totul se va termina. Or să vină să-i zugrăvească odăița și vom putea spune că ne ajungem din urmă unul pe altul ca bilele la jocul de biliard, șovăind la marginea gropii și făcând mofturi înainte de a ne rostogoli în ea.

Și ele o pornesc tot violente și gălăgioase, bilele, și până la urmă tot n-ajung nicăieri niciodată. Nici noi, dealtfel, iar pământul întreg nu folosește decât ca să ne adune în cele din urmă pe toți. Pentru mătușa lui Bébert nu mai era mult de acum, aproape nu mai avea suflu. În viață, noi, oamenii dăm greu unii de alții. Prea multe culori care te zăpăcesc și prea mulți oameni care se mișcă-n jur. Ne putem întâlni numai în marea tăcere, când e prea târziu, morți. Și eu trebuia să mă mișc mai departe, să plec altundeva... Orice aș fi făcut, oricât aș fi știut... Nu puteam rămâne cu ea.

Diploma îmi umfla buzunarul mai mult decât banii și actele de identitate. În fața postului de poliție, agentul de pază aștepta schimbul de la miezul nopții și scuipa cât putea. Ne-am dat bună seara.

După vagonul de benzină întunecat din colțul bulevardului, urma accizul cu funcționarii lui mucegăiți în colivia lor de sticlă. Tramvaietele nu mai mergeau. Era un moment prielnic să le vorbesc despre existența funcționarilor, despre existența care era din ce în ce mai grea, mai scumpă. Erau doi, un tânăr și un bătrân, mătreași amândoi, aplecați peste niște registre foarte mari. Pe fereastra lor se vedea marele chei de întuneric al

fortificațiilor care se ridicau înalte în noapte, pentru a aștepta vasele de atât de departe, vapoare atât de nobile, cum nu se vor mai vedea altele la fel vreodată. E sigur. Sunt așteptate.

Am vorbit îndelung cu funcționarii și chiar am băut cu ei o cafea pe care au încălzit-o pe o sobiță. Mă întrebară dacă nu cumva plec în vacanță, așa ca să glumească, noaptea, cu băgăjelul pe care-l aveam în mână. „Chiar așa”, le-am răspuns. Inutil să le explic lucruri ieșite din comun funcționarilor. Nu mă puteau ajuta să-nțeleg. Și înfuriat de remarcă lor, mă prinse și pe mine pofta să devin interesant, să-i uimesc, și începui așa pe nepusă masă să le vorbesc de campania din 1816, cea care îi adusese pe cazaci exact până-n locul în care ne aflam, la Barrière, pe urmele lui Napoleon.

Totul evocat cu dezinvoltură, bineînțeles. Convingându-i în câteva cuvinte pe acești nenorociți de superioritatea mea culturală și de spontana mea erudiție, iată-mă plecat ceva mai sigur pe mine spre piața Clichy, pe bulevardul care urcă.

Veți observa că se află întotdeauna în colțul străzii Dames două prostituate care așteaptă... Ele acoperă astfel cele câteva ore istovite care despart sfârșitul zilei de zori. Datorită lor viața continuă și în întuneric. Ele stabilesc această continuitate, în mână cu poșeta lor bucușită de rețete, de batiste bune la toate și de fotografii ale copiilor lor de la țară. Când te apropii de ele pe întuneric trebuie să fii foarte atent, pentru că ele abia dacă mai există, aceste femei, atât sunt de specializate, viu a mai rămas în ele numai atât cât e necesar ca să răspundă la cele două sau trei fraze care rezumă tot ce se poate face cu ele. Suflete de insecte în botine cu nasturi.

Să nu le zici nimic, nici să nu te apropii. Sunt rele. Aveam destul loc în fața mea. O luai la goană printre șine. Bulevardul era lung.

La capăt, statuia mareșalului Moncey. Apără piața Clichy din 1816 împotriva amintirilor și a uitării și a nimicului, cu o coroană de perle destul de ieftină. Ajunsei și eu lângă el alergând pe bulevardul pustiu cu o sută doisprezece ani întârziere. Nici ruși, nici bătlui, nici cazaci, nici soldați, nimic în piață decât o bucată de soclu sub o coroană de care să te sprijini. Numai focul unei sobițe cu mangal cu trei dârdâtori în jurul ei care se uitau chiorâș prin fumul înecăcios. Nu era a bună.

Câteva automobile fugeau din toate puterile spre ieșirea din piață.

Îți amintești la nevoie de marile bulevarde ca despre un loc mai puțin friguros decât altele. Din cauza febrei mintea nu-mi mai mergea decât cu mari eforturi de voință. Încălzit de grogul mătușii, am coborât alergând pe direcția vântului care e mai puțin rece când îl primești din spate. O bătrână doamnă cu bonetă, lângă metrour Saint-George, plângea soarta unei nepoțele bolnave la spital de meningită, zicea ea. Profita ca să cerșească. Nimerise prost.

Nu i-am dat decât vorbe. I-am vorbit și eu de micul Bébert și de o altă fetiță pe care o îngrijisem în oraș și care murise în timpul studiilor mele, tot de meningită. Trei săptămâni a durat agonia și maică-sa în patul de alături nu putea să doarmă de durere, și atunci s-a masturbat trei săptămâni cât a durat agonia și apoi n-au mai putut s-o oprească nici după ce totul s-a terminat.

Asta dovedește că nu poți să trăiești fără plăcere nici chiar o secundă și că e foarte greu să suferi cu adevărat. Asta-i viața. M-am despărțit de bătrâna amărâtă în fața Galeriilor. Avea de descărcat la Hale niște morcovi. Mergea și ea ca și mine pe drumul legumelor, același. Dar cinematograful „Tarapout” m-a atras. Așezat cum e, ca o prăjitură uriașă în lumină. Și oamenii vin de peste tot, grăbiți ca muștele. Roată-mprejur oamenii răsar din noapte cu ochii gata beliți ca să și-i umple cu imagini. Un extaz fără sfârșit. Sunt aceiași din metrour de dimineață. Dar acolo în față la „Tarapout” sunt mulțumiți, întocmai ca la New-York, se scarpină pe burtă în fața ghișeului, preling ceva mărunțiș și iată-i cum, hotărâți, se precipită veseli nevoie mare spre găurile de lumină. Parcă îi dezbrăca lumina, atât de multă cădea peste ei, peste lucruri, peste mișcări, șir de ghirlande și lampadare. Nu puteai să vorbești despre o afacere intimă în acest hol, era contrariul nopții.

Năucit și eu de-a binelea intrai într-o cafenea de alături. La masa vecină, mă uit și-l văd pe Parapine, care bea o bere, fostul meu profesor, cu veșnica lui mătreată cu tot. Ne recunoaștem, suntem bucuroși. Au survenit mari schimbări în viața lui, îmi spune. Îi trebuie zece minute ca să mi le povestească. Nimic neobișnuit. Profesorul Jaunisset devenise atât de rău cu el, atât îl persecutase, că Parapine trebuise să plece în cele din urmă, să demisioneze, și să-și părăsească laboratorul și apoi și mamele fetelor de la Liceu veniseră la rândul lor să-l aștepte la poarta Institutului să-i spargă capul. Povești. Anchete. Neliniști.

În ultimul moment, datorită unui anunț ambiguu dintr-un periodic medical, putuse să se agațe de un alt soi de subsistență. Nu mare lucru, evident, dar în orice caz ceva nu prea obositor și pe gustul său. Era vorba de aplicarea vicleană a recentelor teorii ale profesorului Baryton asupra dezvoltării mintale a micilor cretini cu ajutorul cinematografului. Un faimos pas înainte în subconștient. Nu se vorbea în oraș decât despre asta. Era la modă.

Parapine îi însoțea pe micii cretini la „Tarapout”-ul modern. Trecea să-i ia de la sanatoriul modern al lui Baryton, din împrejurimile Parisului, și-i reconducea după spectacol, ramoliți, ghiftuiți de imagini, fericiți, să-

nătoși și ceva mai moderni. Asta era tot. Odată așezați în fața ecranului, nu mai era nevoie să te ocupi de ei. Un public de aur. Toată lumea mulțumită, același film văzut de zece ori îi fermeca. Nu aveau memorie. Se bucurau continuu de surpriză. Familiile încântate. La fel Parapine și eu. Făceam haz de mulțumire și beam bere după bere pentru a celebra această reconstituire materială a lui Parapine pe plan modern. Nu pleca decât la ora două dimineața, după ultimul spectacol de la „Tarapout”, așa se hotărâse, când își căuta cretinii, îi aduna și-i ducea în cea mai mare grabă cu mașina la sanatoriul doctorului Baryton de la Vigny-sur-Seine. O afacere.

Pentru că eram fericiți și unul și altul că ne întâlnisem, începurăm să vorbim numai din plăcerea de a ne spune tot felul de goange, de a ne povesti călătoriile pe care le făcusem și unul și altul și în sfârșit despre Napoleon, așa, pomenind despre statuia lui Moncey din piața Clichy. Totul devine o plăcere de îndată ce ai ca unic scop numai să fii împreună cu cineva, pentru că-ți vine a zice în sfârșit că ești aproape liber. Uțiți viața, adică problema banului.

Din una în alta, am povestit anecdote chiar și pe seama lui Napoleon. Parapine, el, știa bine istoria lui Napoleon. Îl pasionase odinioară, mă informă el, în Polonia, pe când era la liceu. Fusesse crescut bine, nu ca mine.

Așa îmi povesti că-n timpul retragerii din Rusia, generalii lui Napoleon avură mult de furcă cu el vrând să-l împiedice să meargă la Varșovia ca să mai facă amor pentru ultima dată cu poloneza inimii lui. Așa era el, Napoleon, chiar în mijlocul celor mai mari înfrângeri și nenorociri. Neserios, pe scurt. Chiar el, Vulturul Joséphinei sale! În dârdora amorului mereu, trebuie s-o spunem orice ar fi. Nu-i nimic de făcut, dealtfel, atâta timp cât cineva are chef de petreceri și distracții, și asta e un chef pe care-l avem de fapt cu toții. Iată ce-i mai trist. Nu ne gândim decât la asta. În leagăn, la cafenea, pe tron, la closet. Peste tot! Peste tot! Napoleon sau nu! Încornorat sau nu! Plăcerea mai întâi! Să crape cei patru sute de mii de halucinați înfundați în Berezina până-n gât! Își zicea marele învins numai să mai petreacă o dată Poleon! Ce otreapă! Ei haida, de! Asta-i viața! Așa se termină toate! Neserios! Tiranul este dezgustat de piesa pe care o joacă mult înaintea spectatorilor. Se duce să facă amor când nu mai poate secreta delir pentru public. Și atunci e gata cu el! Norocul îl părăsește în doi timpi și trei mișcări! Nu că i-a masacrat pe rupele îi reproșează entuziaștii! Nu! Asta nu-i nimic! Și cum i-ar mai ierta ei totul! Dar să devină deodată plicticos, iată ce nu i se poate ierta! Seriosul nu este acceptat decât cel mult ca moft. Epidemiile nu încetează decât în momentul în care microbii sunt dezgustați de propriile lor toxine. Pe Robespierre l-au ghilotinat pentru că repeta mereu același lucru și Napoleon n-a rezistat nici el la mai mult de doi ani de inflație a Legiunii de Onoare. Tortura lui de nebun a fost obligația de a furniza poftă de aventură unei jumătăți de Europă cuminte. Meserie imposibilă. A și murit din asta.

În timp ce cinematograful, acest nou salariat al visurilor noastre, îl poți cumpăra pentru o oră sau două ca pe o prostituată.

Și pe deasupra artiștii, în zilele noastre au fost răspândiți peste tot, din precauție, atât de mult ne plictisim. Fiecare casă își are artiștii ei, revărsând fiori pretutindeni și rostogolindu-și sinceritatea de-a lungul etajelor. Se cutremură ușile. Va câștiga cel care va fremăta mai mult și cu mai mult curaj și se va abandona mai patetic decât celălalt. Se decorează acum și closetele și abatoarele și Muntele de Pietate, toate numai ca să te amuze, să te distreze, să te scoată din destinul tău.

A trăi fără plăcere, ce închisoare! Viața, o clasă în care supraveghetor e plictisul, mereu la pândă dealtfel, trebuie să te prefaci a fi ocupat cu ceva, cu orice preț, cu ceva pasionant, altfel el se năpustește asupra-ți și-ți halește creierul. O zi care nu este decât o simplă zi de 24 de ore nu-i de îndurat. Vrei, nu vrei, ea trebuie să fie o neîntreruptă plăcere aproape insuportabilă, o lungă partidă de amor.

Și-ți vin idei atât de dezgustătoare când ești năuc de necazuri și când fiecare secundă a vieții tale îți ucide dorința de mii de alte lucruri și de alte locuri.

Robinson era și el în felul lui un băiat tracasat de infinit, înainte de a i se întâmpla accidentul, dar acum se terminase cu el. Cel puțin așa credeam.

Profitai de faptul că eram la cafenea, liniștiți, ca să-i povestesc și eu lui Parapine tot ce mi se întâmplase de când nu ne mai văzusem. El înțelegea lucrurile, chiar și pe ale mele, și-i mărturisii că-mi zdrobisem cariera medicală părăsind Rancy-ul într-un mod insolit. Așa trebuie spus. Nu era glumă. Să mă-ntorc la Rancy, nici vorbă nu mai putea fi; datorită împrejurărilor. Era și el de acord, Parapine.

Și iată că pe când vorbeam așa foarte plăcut, pe când ne confesam, pe scurt, surveni la „Tarapout” un antract și muzicanții cinematografului năvăliră cu toții în cârciumă. Băurăm împreună un pahar, Parapine îi cunoștea bine pe muzicanți.

Din vorbă în vorbă, aflu că se căuta un Pașă pentru figurația divertismentului. Un rol mut. Plecase cel care deținea rolul Pașei fără să spună nimic. Și era totuși un rol frumos, bine plătit, într-un prolog. Nici un efort. Și să nu uităm, ștregărește înconjurat de un stol de dansatoare englezoaice, mii de mușchi vioi și bine desenați. Exact genul și nevoia mea.

Făcui pe interesatul și așteptai propunerile regizorului. Pe scurt mă prezentai. Cum era târziu și nu mai aveau timp să mai meargă până la Porte-Saint-Martin să caute alt figurant, regizorul fu mulțumit că mă găsisse pe loc. Îl scuteam de umblat. Și pe mine. Abia dacă se uită la mine. Mă adoptă din capul locului. Mă angajează. Numai să nu schiopătez, nu cerea mai mult, încolo...

Și pătrund în frumoasele subsoluri calde și capitonate ale cinematografului „Tarapout”. Un adevărat stup de cabine parfumate în care englezoaicele în așteptarea spectacolului se destindeau cu înjurături și cavalcade ambigui. Imediat, fericit de-a-mi fi găsit o bucată de pâine, mă grăbii să intru în relații cu aceste tinere și dezinvolve colege. Îmi făcură dealfel onorurile întregului lor grup, cel mai grațios din lume. Niște îngeri. Niște îngeri discreți. E bine să nu fii nici prea intim dar nici disprețuit, asta-i Anglia.

Mari rețete la „Tarapout”. În culise chiar, totul era lux, confort, coapse, lumină, săpun, sandvișuri. Subiectul divertismentului în care apăream ținea cred de Turkestan. Era un pretext pentru nebunii coregrafice, dejghinări muzicale și violente tamburinate.

Rolul meu – sumar, dar esențial. Încărcat de aur și de argint, îmi fu greu la început să mă instalez printre atâtea portante și lampadare instabile, dar mă obișnuii și ajuns aici, generos pus în valoare, nu aveam decât să mă las în voia fanteziilor, mângâiat de proiectoarele opaline.

Un bun sfert de oră douăzeci de baiadere londoneze se dezlănțuiau în melodii și bacanale impetuoase, chipurile, să mă convingă de realitatea farmecelor lor. Nu eram chiar atât de pretențios și mă gândeam că a repeta această performanță de cinci ori pe zi era prea mult pentru niște femei și încă fără să ostenească niciodată de la o repriză la alta, răsucindu-și implacabil fesele cu acea energie a rasei lor un pic monotonă, cu acea continuitate intransigentă a vapoarelor plecate la drum, etrave, trudind la nesfârșit de-a lungul Oceanelor...

N-are rost să te zbați, să aștepti e destul, pentru că în cele din urmă totul sfârșește prin a ieși în stradă. Numai strada mai contează. Ea ne așteaptă. Va trebui să coborâm în stradă, să ne hotărâm, nu unul, nu doi, nu trei dintre noi, ci toți. Mai șovăim în fața ei dându-ne aere și făcând mofturi, dar oricum până la urmă asta se va întâmpla.

În case nimic bun. De îndată ce o ușă se închide în urma unui om el începe să pută și tot ce poartă cu el pute de asemenea. Se învechește pe loc, trup și suflet. Putrezește. Dacă put oamenii, e vina noastră. Trebuie să ne ocupăm de ei! Să-i scoatem afară, să-i expulzăm, să-i expunem. Tot ce se află într-o cameră pute, chiar spilcuit și tot pute.

Vorbind despre familii, cunosc în această privință un farmacist în strada Saint-Ouen care are în vitrina lui un afiș mare, frumos, o reclamă: Trei franci cutia pentru purgația întregii familii! O afacere! Râgâie! Fac la oală cu toții! în familie! Se urăsc la sânge, acesta e adevăratul cămin, dar nimeni nu se plânge, pentru că oricum e mai puțin scump decât la hotel.

Hotelul, la drept vorbind, e mai neliniștit, nu e pretențios ca un apartament, te simți în el mai puțin vinovat. Rasa oamenilor nu e deloc liniștită și pentru a coborî la judecata din urmă care se va petrece în stradă, evident la hotel ești mai aproape. Pot veni îngerii cu trompetele lor, noi vom fi primii, coborâți din hotel. Încerci la hotel, să treci neobservat, dar nu reușești. Vorbește numai un pic mai tare, sau prea mult și ești reperat. În cele din urmă nu mai îndrăznești să faci la chiuvetă, atât de tare se aude dintr-o cameră în alta. Și sfârșești inevitabil prin a-ți însuși bunele maniere, ca ofițerii din marina de război. Cerul și pământul pot să înceapă să se cutremure dintr-o clipă-n alta, suntem gata, nu ne pasă, pentru că ne cerem „iertare” de zece ori pe zi, numai pentru că ne întâlnim pe culoare, la hotel.

Trebuie să înveți să recunoști la closet mirosul fiecăruia dintre vecinii de palier, e mai comod. E greu să-ți faci iluzii într-o cameră mobilată de hotel. Clienții n-au panăș. Își călătoreau viața de la o zi la alta fără zgomot, fără să fie băgați în seamă, în hotel, ca pe o corabie putredă și plină de găuri, și ale cărei necazuri pe deasupra toată lumea le cunoaște.

Cel în care mă instalasem eu atrăgea mai ales studenții din provincie. Mirosea a chiștoace și a dejun de la primele trepte. Îl vedeai noaptea de departe din cauza luminii cenușii a becului de deasupra intrării și a literelor aurite știrbe care spânzurau deasupra balconului ca o enormă și veche proteză. Un monstru de locuit, îndobitocit de combinații răpănoase.

De la o cameră la alta, pe culoare se făceau vizite. După ani de încercări nenorocite în viața practică, de aventuri, cum se zice, m-am întors la ei, la studenți.

Dorințele lor erau aceleași mereu, neabătute și mucegăite, nici mai mult nici mai puțin insipide decât în vremea în care-i părăsisem. Se schimbaseră oamenii dar nu și ideile. Mergeau și acum ca și altădată și unii și alții să rumege mai multă sau mai puțină medicină, firimituri de chimie, comprimate de drept și zoologii întregi, aproape la aceleași ore în celălalt capăt al cartierului. Războiul trecând peste ei nu-i schimbă deloc și dacă te

amestecai printre iluziile lor din simpatie te conduceau direct spre imaginea lor la patruzeci de ani. Își dădeau astfel înainte douăzeci de ani, două sute patruzeci de luni de economie tenace pentru a-și fabrica fericirea.

Era o imagine de Epinal cea care le servea de fericire și de reușită, dar mai gradată, mai grijulie. Se vedeau în ultimă instanță înconjurați de o familie puțin numeroasă, dar incomparabilă și prețioasă până la delir. Dar, ca să zic așa, ei nu-și vor privi familia niciodată. Nu se merită. Familia e făcută pentru orice, în afară de-a fi privită. Dealtfel asta e forța tatălui, fericirea lui, de a-și îmbrățișa familia fără s-o privească niciodată, pe ea și poezia ei. Nou era numai faptul că se și vedeau la Nisa, în automobil cu soția plină de zestre, și poate adoptând obiceiul cecului pentru transferurile de bancă. Pentru părțile rușinoase ale sufletului, își vor duce fără îndoială și soția într-o seară să vadă bordelul. Nu mai mult. Restul lumii e închis în jurnalele zilnice și păzit de poliție. Șederea la hotelul păduchios îi cam rușina pentru moment și-i enerva pe camarazii mei. Tânăr burghez la hotel, studentul se simte pedepsit și, pentru că e de la sine înțeles că nu poate face încă economii, face caz de boemă și iarăși de boemă, acest moft disperat de cafea cu lapte.

Cam pe la începutul lunii treceam printr-o scurtă și adevărată criză de erotism, hotelul întreg vibra. Ne spălam pe picioare. Se organiza un turneu de amor. Sosirea mandatelor din provincie ne hotăra. Ar fi putut probabil obține aceleași partide de amor în ceea ce mă privea, la „Tarapout”, cu englezoaicele mele dansatoare și încă pe gratis, dar gândindu-mă bine, renunțai la acest avantaj din cauza poveștilor care s-ar fi iscat și a nefericiților și geloșilor amici codoși, care se târâsc mereu prin culise după dansatoare.

Cum citeam o mulțime de ziare porno la hotel, cunoșteam trucuri și adrese pentru a face amor la Paris! Trebuie să mărturisesc că adresele erau foarte amuzante. Te lăsați dus, chiar și mie, care trecusem prin pasajul Bérézinas și călătorisem atât și cunoscusem multe complicații ale genului porno, partida de intimități nu-mi părea niciodată epuizată. Subzistă întotdeauna în tine o rezervă de curiozitate în ceea ce privește sexul. Îți spui că sexul nu mai are nimic să te-nvețe, că nu mai ai nici un minut de pierdut cu el, și totuși o iei iar de la capăt numai și numai ca să fii cu inima împăcată că nu e nimic și totuși mai înveți ceva nou în privința lui, ceea ce e suficient ca să-ți redea încrederea în viață. O iei de la capăt, gândești mai clar decât înainte, începi să sperii tocmai când nu mai sperai nimic și fatal te-ntorci tot la sex, pentru același preț. Pe scurt, rămâne mereu ceva de descoperit într-un vagin pentru toate vârstele. Într-o după amiază deci, să povestesc ce s-a petrecut, plecarăm în trei, toți locatari ai hotelului în căutarea unei aventuri ieftine. Era ușor, datorită relațiilor lui Pomone care ținea un oficiu cu tot ce puteai să-ți dorești în materie de ajustări și compromisuri erotice în cartierul său des Batignolles. Registrul lui, al lui Pomone, era plin de invitații la toate prețurile; funcționa acest providențial fără nici un fast în fundul unei curți, într-o odăiță îngustă atât de prost luminată, că-ți trebuiau tot atâta tact și băgare de seamă ca să te orientezi ca-ntr-o vespasiană necunoscută. Mai multe draperii pe care trebuia să le dai la o parte te nelinișteau înainte de a da de el, de acest proxenet, așezat întotdeauna într-o falsă semi-obscuritate necesară confidențelor.

Din cauza acestei penumbre, nu l-am văzut, ca să spun drept, niciodată ca lumea pe Pomone, și cu toate că am stat mult de vorbă amândoi și chiar am colaborat un timp, făcându-mi tot felul de propuneri și împărțându-mi tot felul de secrete periculoase, aș fi absolut incapabil să-l recunosc astăzi dacă l-aș întâlni în infern.

Mi-aduc aminte numai că amatorii care veneau pe furiș să-și aștepte rândul la o întrevedere în salonul lui se țineau foarte bine, vă spun drept, nici o familiaritate între ei, rezervați chiar, ca la un dentist căruia nu i-ar fi plăcut gălăgia și nici lumina.

Datorită unui student în medicină, l-am cunoscut și eu pe Pomone. Îl frecventa ca să împuște un mic beneficiu, datorită chestiei lui, căci era dotat, băftosul, cu un mădular formidabil. Era chemat studentul ca să anime cu acest instrument faimos mici serate intime în afara orașului. Mai ales damele, ele, care nu credeau că cineva ar putea avea ceva atât de mare, îl sărbătoreau. Aiureli de fetițe uluite. În registrele poliției, studentul nostru figura cu un nume teribil: Balthazar!

Conversația se lega greu între clienții care așteptau. Durerea se etalează întotdeauna, în timp ce plăcerea și necesitatea se rușinează. Vrei, nu vrei, să iubești și să fii sărac, sunt păcate. Când Pomone fu la curent cu starea mea și trecutul meu medical, nu se putu stăpâni să nu-mi împărtășească necazul lui. Un viciu îl epuiza. Îl contractase „tot frecându-se” pe sub masă în timp ce vorbea cu clienții, căutători hărțuiți ai perineului. „Asta mi-e meseria, înțelegi? Nu-i ușor să te stăpânești... Cu tot ce vin să-mi povestească, pușlamalele!...” Pe scurt, clientela îl împingea la abuzuri, ca pe acei măcelari prea grași care aveau mereu tentația să se îndoape cu carne. Pe deasupra cred că mai avea și mațele înfierbântate mereu de o căldură rea care-i venea de la plămâni. Avea să crape dealtfel câțiva ani mai târziu de tuberculoză. Vorbăria nesfârșită a clientelor pretențioase îl istovea în alt fel, înșelându-l mereu, creându-i încurcături cu grămada și făcând mofturi pentru fleacuri și pentru fundul lor care, dacă ar fi fost să le ascuți, n-avea pereche chiar dacă ai fi răscolit lumea în cele patru vânturi.

Bărbaților trebuia mai ales să le prezinți femeii supuse și admiratoare ale capriciilor lor pasionale. Încă

nu fuseseră câți aveau să mai vină, clienții, ca să le împartă dragoste, tot atâți câți veneau altădată la madama Herote. Sosea într-un singur curier matinal al agenției Pomone atâta dragoste flămândă că puteai stinge cu ea toate războaiele acestei lumi. Dar vai, aceste potopuri sentimentale nu treceau dincolo de sex niciodată. Asta era nenorocirea.

Masa nu i se mai vedea de sub acest talmeș-balmeș dezgustător de plicuri pline de banalități pătimeșe. În dorința de a afla mai mult, mă hotărâi să mă ocup câțva timp de clasarea acestei imense tocane epistolare. Se proceda, mă informă, pe sorturi de afecțiuni, ca pentru cravate și boli, delirul de o parte mai întâi, și apoi masochiștii și vicioșii de altă parte, flagelații aici și genul „guvernantă” pe altă pagină și așa pentru toate. Nu-ți trebuie mult ca să transformi distracția în corvoadă. De asta a fost alungat omul din Paradis! Așa era, nimic de zis! Pomone era și el de aceeași părere, cu mâinile sale umede și viciul lui interminabil care-l supunea în același timp plăcerii și pedepsei. În câteva luni mă saturai de el și de comerțul lui. Am rărit-o cu vizitele.

La „Tarapout” mă găsiră în continuare convenabil, cuminte, un figurant punctual, dar după câteva săptămâni de acalmie nenorocirea se ivi din altă parte neașteptată și fui obligat și încă brusc să abandonez figurația pentru a-mi continua drumul meu păcătos.

Privite de la distanță aceste vremuri de la „Tarapout” nu au fost în definitiv decât un fel de escală interzisă și perfidă. Mereu bine îmbrăcat, sunt de acord, în aceste patru luni, când prinț, centurion de două ori, în altă zi aviator, bine și la timp plătit. Am mâncat la „Tarapout” să-mi ajungă ani de zile. O viață de rentier fără rentă! Trădare! Dezastru! Într-o seară numărul nostru fu schimbat nu știu din ce motiv. Noul prolog reprezenta cheiul Londrei. Imediat devenii bănuitor. Englezoaicele noastre trebuiau să cânte, așa, prefăcându-se, chipurile, că s-ar afla pe cheiurile Tamisei, noaptea, iar eu făceam pe polițistul. Un rol absolut mut, să mă plimb când la stânga când la dreapta prin fața parapetului. Deodată, fără să-mi dau seama cum, cântecul lor deveni mai puternic decât viața și-mi mână destinul drept în direcția nefericirii. Și în timp ce ele cântau eu nu mă mai puteam gândi la altceva decât la mizeria bieteii lumi și a mea, mai ales că-mi întorceau stomacul pe dos ca thonul cu cântecul lor, fetițele astea! Crezusem că am digerat, că am uitat ce fusese mai greu! Mai rău decât orice era acest cântec vesel al lor care nu reușea deloc să fie vesel! Și țopăiau cântând, colegile mele, încercând să ne înveselească. Bine ne mai stătea, ce să zic! Ca și cum am fi făcut paradă de mizeria noastră, de dezolarea noastră... Chiar așa! A hoinări în ceață și lacrimi! Șiroaie de vaiete, îmbătrâneai cu ele minut cu minut. Decorul asuda și el de groază. Iar ele continuau! Nu păreau a înțelege toată nefericirea pe care o aducea asupra noastră cântecul lor... Se plângeau de viața lor, sărind într-un picior, amuzându-se, foarte ritmic... Când vine de atât de departe, atât de sigur, nu te poți înșela, nu poți rezista.

Mizeria era peste tot, în ciuda luxului din sală, de pe noi, a decorului, se revărsa, mustea, pe întreg pământul. Ca artiste erau niște adevărate artiste. Țâșnea din ele nenorocul, fără ca ele să dea semn că ar vrea să-l oprească sau măcar să-l înțeleagă. Numai ochii le erau triști. Dar ochii nu-s destul. Cântau deruta de a exista și de a trăi și nu o înțelegeau. O luau drept dragoste, numai dragoste, în rest nu fuseseră învățate nimic, puicuțele. Cântau, chipurile, despre un anumit fel de necaz. Așa-i spuneau! Iei totul drept necazuri din dragoste când ești tânăr și încă nu știi...

Where I go... where I look...

It's only for you... ou...

Only for you... ou...

Așa cântau.

Asta-i mania tinerilor de a băga toată umanitatea într-un cur, unul singur, marele vis, turbarea dragostei. Vor învăța mai târziu poate când totul se va termina, când nu vor mai fi deloc atât de trandafirii, când gravul nenoroc al țării lor păcătoase le va fi copleșit pe toate șaisprezece, cu coapsele lor mari ca de iapă, cu sânii lor săltăreți. ...Le strângea de altfel de pe acum mizeria de gât, le intrase în trup, nu vor scăpa, le intrase în burtă, în suflu prin toate coardele vocii lor subțiri și false.

Era în ele. Nici costume, nici paiete, nici lumini, nici surâs pentru a o înșela, pentru a o iluziona în ceea ce o privea pe ea și pe ai săi, căci îi găsea pretutindeni pe unde se ascundea pe cei care erau de-ai ei; se distrează doar făcându-i să cânte până le vine rândul, toate tâmpeniile speranței. Asta o ține trează, leagănă și-nfioară, mizeria.

În felul acesta chinul nostru, cel mare, e o distracție.

Și atunci cu atât mai rău pentru cel care cântă cântece de dragoste! Dragostea e iarăși și iarăși mizeria însăși, numai ea, mereu cea care vine să-și scurgă gunoiul minciunii în gura noastră. Asta e. E peste tot mizeria, putoarea, nu trebuie răscolită nici măcar în glumă. Pentru că nu există glumă. De trei ori pe zi totuși englezoaicele mele o luau de la capăt, în fața decorului și în cântec de acordeon. Evident avea să se termine

foarte rău.

Le lăsam în pace dar pot să spun că am văzut, eu, venind catastrofa.

Mai întâi se îmbolnăvi una dintre ele. Moarte drăguțelor care răscolesc nefericirea! Să crape, cu atât mai bine! Și încă ceva, să nu vă opriți niciodată, nici măcar în colțul străzii să ascultați acordeonul, acolo te poți adesea ușor îmbolnăvi de adevăr. O poloneză veni deci s-o înlocuiască pe cea bolnavă, în riturnela lor. Tușea și ea poloneza între timp. O lungană de față palidă și vânjoasă. Devenirăm imediat intimi. În două ore știi tot ce avea în suflet, în privința corpului mai aveam de așteptat. Mania acestei poloneze era să-și mutilizeze sistemul nervos cu pasiuni imposibile. Evident intrase în hora scârboasă a englezoaicelor ca în unt cu durerea ei cu tot. Începea pe un ton agreabil cântecul lor, părea că nimic nu se întâmplă, ca la toate cântecele pentru dans, și iată că deodată inima ți se-nmuia fără voia ta, deveneai trist, ca și cum ți-ai fi pierdut, auzindu-le, cheful de viață, atât era de adevărat că totul nu ducea nicăieri, tinerețea și toate celelalte și vorbele îți rămâneau mereu în minte, chiar și după ce cântecul se termina și melodia pleca departe să se cuibărească în patul ei adevărat, cel mai adevărat, în mormânt. De două ori era reluat refrenul și un fel de nostalgie te copleșea după acea dulce țară a morții, o țară mereu tandră și alinătoare exact ca o ceață. Vocile lor erau pe scurt niște voci de ceață.

Reluau în cor un plâns-reproș împotriva celor care mai erau pe acolo, târându-se, viețuind, așteptând de-a lungul cheiurilor, a tuturor cheiurilor lumii, să treacă în cele din urmă viața, iluzionându-se, vânzând tot soiul de lucruri și de portocale altor fantome, știri și monede false, poliție, vicioși, necazuri, povestind baliverne în această ceață a răbdării care e fără sfârșit.

Tania se numea noua mea prietenă din Polonia. Viața ei era acum în fierbere, am înțeles, din cauza unui funcționar de bancă cvadragenar pe care-l cunoscuse la Berlin. Ar fi vrut să se-ntoarcă în Berlinul ei și să-l iubească cu orice preț și împotriva tuturor. Pentru a se-ntoarce acolo ca să-l întâlnească ar fi făcut orice.

Vâna impresarii, acești promițători de angajamente, în întunericul scărilor mizere. O ciupeau de coapse, răii, așteptând răspunsuri care nu mai veneau. Dar ea abia dacă băga de seamă mașinațiile lor, atât era de preocupată de amorul ei din depărtare. Nici nu trecu o săptămână în asemenea condiții și catastrofa se întâmplă. Îndopase Destinul cu ispite ca pe un tun, luni și săptămâni la rând.

Gripa îi ucise prodigiosul amant. Aflară nenorocirea într-o sâmbătă seară. Îndată ce primi știrea, mă târî, descreierată, buimacă, să ia cu asalt Gara de Nord. Și asta nu era nimic, dar în delirul ei pretindea funcționarului de la ghișeu să ajungă la timp la înmormântare. Îi trebuiră doi șefi de gară ca să i-o scoată din cap, s-o facă să-nțeleagă că era mult prea târziu.

În starea în care ajunsese nici nu mă puteam gândi s-o las singură. Ținea de altfel la tragedia ei și mai mult chiar ținea să mi-o înfățișeze în plină transă. Ce ocazie! Amourile contrariate de distanță și de mizerie ca și amourile marinarului sunt magnifice și irefutabile. Mai întâi cum n-ai ocazia să te întâlnești prea des nu te poți certa, și asta e una la mână. Și apoi cum viața nu-i decât un delir îndopat cu minciuni, cu cât ești mai departe și poți să minți mai mult cu atât ești mai mulțumit, e firesc. Adevărul nu-i bun la gust.

Odată asigurați eu și Tania că nu exista nici un tren posibil pentru Berlin, ne-am mângâiat cu telegramele. În biroul Bursei am redactat una foarte lungă, dar când s-o trimitem se ivi altă dificultate, nu știam de loc cui s-o adresăm. Nu cunoșteam pe nimeni la Berlin în afară de cel mort. Nu mai vorbeam acum decât despre mort. Tot vorbind am mai dat ocol de două sau trei ori Bursei și cum trebuia să ne gândim la alinarea durerii într-un fel, urcarăm încet spre Montmartre, delirând de amărăciune.

Din strada Lepic începi să-ntâlnești oameni care vin în căutare de distracții în susul orașului. Se grăbesc. Ajunși la Sacré-Coeur, privesc în jos spre întunericul pe care-l face acea groapă mare și miloasă cu toate casele îngrămădite în fundul ei.

În piațetă, în cafeneaua care ni se păru, după toate aparențele a fi cea mai puțin scumpă, intrară. Tania mă lăsa drept consolare și recunoștință s-o sărut în voie. Îi plăcea și să bea. Pe banchetele din jurul nostru petrecăreții beți dormeau deja. Orologiul de deasupra biseriței începu să bată ore și ore nesfârșite. Ajunseserăm la capătul lumii, era din ce în ce mai limpede. Nu se putea merge mai departe, pentru că după asta nu mai erau decât morții.

Începeau din Place du Tertre, de alături, morții. Eram bine așezați ca să-i putem zări. Treceau pe deasupra galeriilor Dufayel, pe la est prin urmare.

Dar oricum trebuia să știi cum să-i găsești, adică dinlăuntru și cu ochii aproape închiși, pentru că marile tufișuri de lumină ale publicității te împiedicau, chiar printre nouri, să-i zărești pe morți. Morții, am înțeles imediat, îl luaseră cu ei pe Bébert, chiar ne-am făcut cu ochiul Bébert și cu mine, și apoi ceva mai departe de el, cu fata foarte palidă care avortase în sfârșit, cea din Rancy, golită de acum de toate măruntaiele. Era plin de vechi clienți de ai mei pe ici pe colo, și clienți deasemeni, la care nu mă mai gândisem niciodată, și alții încă, negrul într-un nor alb, singur, cel pe care-l biciuiseră degeaba atunci, îl știam de la Topo, și taica Grappa deci, bătrânul locotenent al pădurii virgine! La ei mă mai gândisem din când în când, la locotenent, la negrul torturat

și de asemeni la spaniolul meu; preotul venise și el, preotul cu morții în noaptea aceasta pentru rugile cerului, și crucea lui de aur îl împiedica să zboare de la un cer la altul. Se agăța cu crucea de nori, de cei mai murdari și de cei mai galbeni, și recunoșteam pe măsură ce treceau și alți dispăruți, mereu alții... Atât de numeroși, că ți-era cu adevărat rușine că n-ai avut timp să-i privești cât au mai trăit acolo alături de tine ani în șir....

N-ai niciodată destul timp, e adevărat, decât atât cât să te gândești la tine.

În sfârșit, toate aceste javre au devenit îngeri fără ca eu să bag măcar de seamă! Nouri întregi de îngeri extravaganzți și obraznici peste tot. Hoinărind deasupra orașului! O căutai pe Molly printre ei, era momentul, buna mea, singura mea prietenă, dar ea nu venise cu ei... Probabil că avea o bucățică de cer aparte numai pentru ea, aproape de bunul Dumnezeu, atât fusese întotdeauna de bună Molly... Mă bucuram că n-o vedeam alături de aceste lepădături, pentru că morții aceștia erau într-adevăr niște lepădături, niște golani, pleavă și clică de fantome adunate în acea seară deasupra orașului. Mai ales dinspre cimitirul de alături veneau mereu, fără să-i pot desluși prea bine. Și era totuși un cimitir destul de mic, veneau chiar comunarzi, tot însângezați, care-și deschideau gura mare parcă ar fi vrut să mai înjure și nu mai puteau... Îl așteptau comunarzii pe La Pérouse, cel din Iles, care îi convocase pe toți în noaptea aceea pentru o adunare... La Pérouse nu mai termina cu pregătirile din cauza piciorului lui de lemn care i se punea de-a curmezișul... și pe care îl fixa întotdeauna cu mare greutate și apoi din cauza lornietei pe care nu i-o mai găseau.

Nu vroia să apară printre nouri fără lornietă atârnată de gât, ideea lui fixă, faimoasa lui lornietă de circumstanță, o adevărată distracție care te face să vezi oamenii și lucrurile de departe, mereu mai departe și mereu mai dorite printr-un capăt al ei pe măsură ce și în ciuda faptului că te apropii de ele. Cazacii îngropați pe lângă Moulin nu mai pridideau să iasă din mormintele lor. Făceau eforturi îngrozitoare, dar mai încercaseră de nenumărate ori. Cădeau la loc în fundul gropilor... Erau beți încă din 1820...

Totuși o rafală de ploaie îi făcu și pe ei să țâșnească, răcoriți în sfârșit deasupra orașului. Se împrăștiară atunci și ei la rândul lor umplând noaptea cu turbulența lor de la un nor la altul... Opera îi atrăgea mai ales se pare cu marele ei jar de anunțuri din mijloc. Împroșcați, strigoii făceau un salt până la celălalt capăt al cerului și atât de agitați și numeroși că te apuca amețeala. La Pérouse în sfârșit echipat ceru să încalece pe ultima bătaie a orei patru, îl susținură și-l așezară moț deasupra. Instalată, încălecat în sfârșit, el tot mai gesticula și se mai zbătea... Bătaia orei patru îl făcu să se clatine în timp ce se încheia. În spatele lui La Pérouse se desfășoară marele iureș al cerului, o neruinată debandadă, fantomele sosesc mereu din cele patru colțuri, toți strigoii tuturor epopeilor... Se urmăresc, se sfidează și se-nvrăjbesc secole contra secole. Nordul rămâne mult timp strivit sub îngrozitoarea lor încăierare. Orizontul se eliberează în sfârșit albăstrindu-se și ziua se arată prin spărtura pe care au făcut-o în noapte ca să fugă.

După asta e foarte greu să-i mai regăsești. Ar trebui să ieși din timp.

Îi regăsești prin părțile Angliei când ajungi pe acolo, dar ceața este prin ținuturile acelea mereu atât de deasă, de compactă, ca niște adevărate voaluri care se ridică fără încetare unele în fața altora de la pământ până-n înaltul cerului. Cu rutină și atenție poți ajunge să-i descoperi totuși, dar niciodată pentru mult timp din cauza vântului care aduce alte rafale și aburi din larg.

Femeia aceea mare de colo care păzește Insula rămâne cea din urmă. Capul ei se-nalță mult deasupra celor mai de sus aburi. Numai ea este vie în Insulă. Părul ei roșu dominând totul, aurește încă puțin norii, tot ce mai rămâne din soare.

Mi se explică cum că ea încearcă să facă ceai. Trebuie să încerce, pentru că va sta acolo o veșnicie. Nu va ajunge să-și fiarbă ceaiul din cauza ceții care a devenit și mai densă, și mai friguroasă.

Folosește drept ceainic carcasa unui vapor, cel mai frumos, cel mai mare dintre vapoare, ultimul pe care ar mai fi putut să-l găsească la Southameton, s-a obișnuit să-și încălzească ceaiul mereu pe valuri... Mestecă... Învârte cu o vâslă enormă... Are și ea o treabă.

Nu vede nimic altceva, mereu serioasă și aplecată cum e.

Hora a trecut exact pe deasupra ei, dar nu s-a mișcat, s-a obișnuit cu toate fantomele de pe continent care se rătăcesc pe aici... E gata...

Scormonește focul sub cenușă între două păduri moarte, cu degetele, asta îi ajunge.

Încearcă să-l aprindă, totul este numai al ei acum, dar ceaiul nu-i va fierbe niciodată.

Nu mai au viață flăcările.

Nu mai e viață pentru nimeni în lume, doar un pic pentru ea, în rest totul e aproape pe sfârșite.

Tania mă trezi în camera în care în cele din urmă ajunseserăm să ne culcăm. Era ora zece dimineața. Ca să scap de ea i-am îndrugat că nu mă simțeam prea bine și că aș mai rămâne un pic în pat.

Viața reîncepea. S-a prefăcut că mă crede. De îndată ce coborî, o luai și eu din loc la rândul meu. Aveam

într-adevăr o treabă. Sarabanda din noaptea trecută îmi lăsase un gust ciudat de remușcare. Amintirea lui Robinson mă hărțuia. E adevărat că-l lăsasem în voia sorții și, ce era și mai rău încă, în grija abatelui Protiste. Asta spune tot. Auzisem desigur povestindu-se că totul mergea de minune acolo, la Toulouse, și că maica Henrouille se purta chiar bine cu el. Numai că în unele cazuri, nu-i așa, nu auzi niciodată decât ceea ce vrei să auzi și-ți convine... Aceste vagi indicații nu dovedeau nimic în fond.

Neliniștit și curios, mă îndreptai spre Nancy în căutare de noutăți, dar de data asta exacte, amănunțite. Ca să ajung acolo trebuia să trec prin *rue des Batignolles* pe unde locuia Pomone. Era în drumul meu. Ajungând în apropiere de casa lui, fui uimit să-l zăresc chiar pe el în colțul străzii, pe Pomone, pândind parcă pe un oarecare domn de la distanță. Un eveniment pentru Pomone, care nu ieșea niciodată. Recunoscuți și pe tipul pe care-l urmărea, era un client, „Cidul”, cum se iscălea în corespondență. Dar noi știam din surse intime că lucra la poștă, „Cidul”.

De ani de zile se ținea scai de Pomone să-i găsească o fată bine crescută, visul lui. Dar domnișoarele care i se prezentau nu erau niciodată destul de bine crescute pentru gustul lui. Făceau gafe, pretindea el. Și treaba nu mergea. Dacă stai să te gândești bine, există două feluri de fete, cele cu „vederi largi” și cele care au primit „o bună educație catolică”. Două feluri în care nenorocitele se pot simți superioare, două feluri de a provoca pe temători și pe nesătui, genul „deochiat” și genul „fetiță”.

Toate economiile „Cidului” se topiseră în câteva luni de zile cu aceste căutări. Ajunsesese acum cu Pomone la capătul resurselor și al speranțelor. Aveam să aflu că se sinucisese chiar în acea seară pe maidan. Dealtfel, de îndată ce-l văzui pe Pomone ieșind de la el de acasă, nu m-am îndoit ca se petrecuse ceva neobișnuit. L-am urmărit așa mult timp prin tot cartierul care-și risipea prăvăliile de-a lungul străzilor și culorile, ca să se termine în niște cârciumi precare exact la marginea accizului. Când nu ești grăbit, te pierzi ușor pe aceste străzi, derutat mai întâi de tristețea lor și apoi de prea multă indiferență a locurilor. Dacă ai avea ceva bani, te-ai azvârli într-un taxi ca să scapi, atât e de plicticos. Oamenii pe care-i întâlnești târâie în urma lor un destin atât de lănced că te simți stingherit pentru ei. După ferestrele cu perdele e aproape sigur că micii rentieri au lăsat gazul deschis. Nu se poate face nimic! Accidente, se spune, nu-i cine știe ce.

Și nici o bancă să te așezi. Numai cenușiu și cafeniu peste tot! Când plouă, plouă din toate părțile, din față, din coastă, și strada lunecă atunci ca spinarea unui pește cu o șină de ploaie pe mijloc. Nici măcar nu poți zice că e un cartier dezordonat, e mai degrabă ca o închisoare bine întreținută, o închisoare care n-are nevoie de porți.

Hoinărind așa, l-am pierdut în cele din urmă pe Pomone și pe sinucigașul lui, imediat după *rue des Vinaigriers*, Ajuns atât de aproape de Garenne-Rancy, nu mă putui stăpâni să nu arunc o privire spre fortificații.

De departe, Garenne-Rancy te-mbie, nimic de zis, din cauza copacilor din cimitirul cel mare. Mai că te-ai lăsa înșelat și ai jura că-i Bois de Boulogne.

Dacă vrei cu tot dinadinsul vești despre cineva, trebuie să-ntrebi pe cei care știi. Oricum nu pierd mare lucru făcând o scurtă vizită familiei Henrouille, mi-am zis. Ei trebuie să știe cum stau lucrurile la Toulouse. Și iată imprudența pe care am comis-o. Nu bănuiești. Nu știi că ai ajuns și totuși te trezești de-a dreptul în cele mai întunecoase ținuturi ale nopții. O nenorocire te va ajunge curând. E de ajuns un fleac; și oricum n-ar trebui să mai încerci niciodată să revezi anumiți oameni, de soiul ăsta mai ales. Că nu mai scapi.

Tot ocolind, mă trezii parcă împins de obișnuință în fața casei lor. Stăteam și mă tot minunam că se afla în același loc. Începuse sa plouă. Pe stradă nimeni decât eu, care nu îndrăzneam să merg mai departe. M-aș fi întors din drum fără să mai stărui, când ușa casei se deschise exact atât cât să-mi poată face semn nevasta să intru. Desigur ea vedea tot. Mă zărise șovăind pe trotuarul din față. Nu mai vroiam să mă apropiu, cu toate că ea mă chema acum pe nume.

– Doctore!... Vino repede!

Așa mă striga, autoritar... Mi-era teamă să nu fiu remarcat. Mă grăbii să urc până la micul lor peron, să regăsesc coridorul și soba și să revăd tot decorul. Și totuși eram neliniștit. Apoi se apucă să-mi povestească că soțul ei era foarte bolnav de vreo două luni de zile și că se simțea din ce în ce mai rău.

Pe loc, desigur, bănuiala.

– Și Robinson? întrebai precipitat.

Se făcu întâi că nu m-aude. Apoi se hotărî: "O duc bine amândoi... Afacerea le merge și ea bine la Toulouse", îmi răspunse în cele din urmă, dar așa, rapid. Și fără o vorbă în plus mă asaltă din nou în legătură cu soțul ei bolnav. Îmi ceru să mă ocup imediat de el, fără să pierd un minut... „Că sunt atât de devotat... Că-l cunosc bine pe soțul ei... c-o fi, c-o păți... Că nu vrea să vadă nici un fel de doctor... Că nu mai știau adresa mea...” În sfârșit, mofturi.

Dar eu aveam destule motive să mă tem ca această boală a soțului să nu aibă niște origini bizare. Eram în măsură să-mi cunosc cucoana și obiceiurile casei. Pe loc, o satanică curiozitate mă făcu să urc în camera lui.

Era culcat exact în același pat în care-l îngrijisem pe Robinson după accident, numai cu câteva luni mai înainte.

În câteva luni o cameră se schimbă chiar dacă nu se mișcă nimic în ea. Oricât de bătrâne, oricât de subrede, lucrurile mai găsesc încă, nu se știe de unde, forța de a îmbătrâni și mai mult. Totul era schimbat în jurul meu. Nu obiectele de la locurile lor, desigur, dar lucrurile ele însele, în adâncul lor. Sunt altfel lucrurile când le în-tâlnești din nou, posedă s-ar zice mai multă forță pentru a pătrunde în noi cu mai multă tristețe, mai adânc, mai blând decât altădată, forța de a se topi în acel fel de moarte care se produce în noi cu încetul, delicat, pe furiș, în fața căreia în fiecare zi înveți să te aperi mai puțin decât în ajun. O vezi de la o zi la alta muindu-se, zbârcindu-se în noi înșine, viața și odată cu ea lucrurile și ființele, pe care le-ai părăsit neînsemnate, prețioase sau uneori chiar de temut. Teama sfârșitului a însemnat totul cu ridurile ei, în timp ce alergai prin oraș după pâine sau după plăcere.

Curând nu vor mai exista decât oameni și lucruri inofensive, demne de milă și dezarmate în jurul trecutului nostru, nimic decât păcatele amuțite pentru totdeauna.

Nevasta mă lăsă singur cu soțul. Nu prea arăta bine soțul. Circulația aproape că i se oprise. Îi sugusa inima.

– Voi muri, repeta, destul de simplu dealtfel.

Aveam un fel de baftă de șacal de a mă afla de față întotdeauna în asemenea situații. Îi ascultam inima bătând, așa numai ca să fac ceva în situația dată, cele câteva gesturi pe care le aștepta. Inima îi alerga, ai fi putut zice, dincolo de coaste, închisă, alerga să prindă din urmă viața, în salturi, dar oricât s-ar fi zbatut, tot n-ar mai fi prins-o. Era terminat. Curând, tot poticnindu-se inima va începe să putrezească, mustind toată, roșietică și băloasă ca o rodie veche strivită. Așa se va prezenta inima lui flască pe dalele de marmoră, crăpată cu cuțitul după autopsie în câteva zile. Căci totul se va sfârși printr-o frumoasă autopsie judiciară. Așa prevedeam, gândindu-mă că toată lumea în cartier va povesti destule amănunte murdare în legătură cu această moarte, pe care n-o vor găsi în firea lucrurilor, după cealaltă istorie.

O așteptau la cotitură oamenii din cartier pe nevastă-sa, cu toate cancanurile adunate încă de la afacerea precedentă, pe care n-o uitaseră. Dar asta va fi ceva mai târziu. Deocamdată, soțul nu știa nici cum să rămână, nici cum să moară. Parcă trecuse de acum dincolo de viață, dar nu reușea totuși să se desprindă încă de propriii lui plămâni. Alunga aerul și aerul revenea. S-ar fi lăsat dus, dar oricum trebuia să trăiască până la capăt. Era un chin cu adevărat atroce, care-l făcea să se uite cruciș.

– Nu-mi mai simt picioarele, gemea... Mi-e frig până la genunchi...

Ar fi vrut să-și frece picioarele, dar nu mai putea. Nici să bea nu mai putea. Era sfârșit. Dându-i ceaiul preparat de nevastă-sa, mă întrebam ce-ar fi putut să pună-n el. Nu prea mirosea plăcut ceaiul, dar mirosul nu-i o dovadă, și valeriana miroase foarte urât. Și apoi când te înăbușeai cum se înăbușea soțul, nu mai avea nici o importanță că ceaiul era bizar. Se chinuia mult, se ostenea cu tot ce-i mai rămăsese mușchi sub piele, ca să mai sufere, să mai sufle. Se lupta în același timp împotriva vieții și a morții. Drept ar fi fost să se facă țândări în acest caz. Dar natura, când ține cu tot dinadinsul să-și bată joc de cineva, s-ar spune că nu cunoaște limite. În spatele ușii nevastă-sa trăgea cu urechea la consultația pe care i-o dădeam, dar eu o cunoșteam bine pe nevastă-sa. Tiptil am surprins-o. „Chit, chit”, îi făcu. Nu se supără deloc și chiar veni imediat să-mi șoptească la ureche:

– Ar trebui să-l faceți să-și scoată proteza... Probabil că-l împiedică să respire... – Și eu aș fi vrut să-și scoată proteza....

– Dar de ce nu i-o spuneți singură! am sfătuit-o. – Era o sarcină delicată în starea în care se afla el.

– Nu! Nu! Ar fi mai bine să vină de la dumneavoastră! îi da ea zor. De la mine, să nu i se pară ceva, știu eu....

– Aha! mă mirai, de ce?

– De treizeci de ani o poartă și niciodată nu mi-a vorbit despre ea....

– Să i-o lăsăm atunci! propun. Dacă tot s-a obișnuit să respire cu ea...

– Oh! nu, nu mi-aș ierta-o! mi-a răspuns cu o oarecare emoție în glas...

Mă întorsei fără vorbă în camera lui. Mă auzi întorcându-mă lângă el, soțul. Se bucură că m-am întors. Între două sufocări mai vorbea, încerca chiar să fie amabil cu mine. Îmi ceru vești despre mine, dacă-mi făcusem o nouă clientelă.... „Da, da” îi răspundeam la toate întrebările. Ar fi fost prea lung și prea complicat să-i dau amănunte. Nu era momentul. Ascunsă după canatul ușii, nevastă-sa îmi făcea semn să-i mai cer încă o dată să-și scoată proteza. Atunci mă apropiai de urechea soțului și-l sfătuii în șoaptă să-și scoată proteza. Gafă! „Am aruncat-o în closet!”... făcu el cu ochii plini de groază. Pe scurt, o cochetărie. Și horcăi îndelung după aceea.

Ești artist cum poți. Toată viața, osteneala lui estetică se risipise numai în legătură cu proteza.

Momentul confesiunilor. Aș fi vrut să profit ca să-i cer părerea în legătură cu ceea ce i se întâmplase

maică-sii. Dar nu mai putea. Bătea câmpii. Și balele începură să-i curgă abundent. Sfârșitul. Nici un mijloc de a mai scoate măcar o frază de la el. Îi închisei gura și coborâi. Nevastă-sa în culoarul de jos nu era deloc mulțumită și aproape că m-a ocărât din pricina protezei, ca și cum ar fi fost greșeala mea.

– De aur era, doctore... Știu! Știu și cât a plătit-o!... Nu se mai fac în ziua de azi!... O poveste întreagă. „Să urc și să mai încerc”, i-am propus atât eram de stingherit. Dar numai însoțit de ea.

De această dată soțul aproape că nu ne-a mai recunoscut. Horcăia mai încet când eram aproape de el, ca și cum ar fi vrut să audă ce ne spuneam eu și nevastă-sa.

N-am venit la înmormântare. Nici autopsie n-a fost cum mă temeam. Totul s-a petrecut fără zgomot. Dar cu văduva Henrouille am rămas certat de-a binelea din cauza protezei.

Tinerii sunt atât de zoriți să facă dragoste, se grăbesc atât de mult să apuce tot ce li se oferă drept distracție, că nu stau să-și aleagă plăcerile. Sunt într-un fel ca acei călători care se silesc să-nghită la repezeală tot ce li se servește la bufetul gării, între două semnale. Numai să le pui la dispoziție cele două, trei cuplete care-i ajută să-ntrețină o conversație de amor, asta le ajunge, sunt fericiți. E ușor să-i mulțumești pe cei tineri, și apoi de altminteri, se pot distra cum vor, e adevărat!

Se îndreaptă cu toții spre plaja strălucitoare, la malul apei, acolo unde femeile au aerul că sunt în sfârșit libere, acolo unde sunt atât de frumoase că nu mai au nevoie nici măcar de minciuna visurilor noastre.

Și atunci desigur odată cu iarna ți-e greu să te-ntorci, să-ți spui că totul s-a terminat, să ți-o mărturisești. Rămâi oricum în mijlocul frigului, al vârstei, să mai speri încă. E de înțeles, păcătoși cum suntem. Nu trebuie să dăm vina pe nimeni. Bucurie și fericire înainte de toate. Asta e părerea mea. Și apoi când începi să te ascunzi de ceilalți e semn că ți-e teamă să te mai amuzi cu ei. Semn de boală. Ar trebui să știm de ce ne încăpățânăm să nu ne vindecăm de singurătate... Un alt tip pe care-l întâlnisem în timpul războiului la spital, un caporal, îmi vorbise cumva despre aceste sentimente. Păcat că nu l-am mai revăzut pe băiatul acela! „Pământul e mort! îmi explicase... Iar noi viermi, viermi pe hoitul lui cel mare și împuțit halindu-i mereu măruntaiele, sugându-i otrăvurile... Nimic de făcut. Suntem putrezi din naștere... Asta-i!”

Ce are a face că mi ți l-au dus pe acest filozof într-o seară în mare viteză lângă bastioane, asta era o dovadă în plus că mai era încă bun de împușcat. I-au trebuit chiar doi jandarmi să-l ducă, unul mare și unul mic. Mi-aduc bine aminte. Un anarhist, s-a spus despre el în Consiliul de război.

După ani și ani, tot gândindu-te, se întâmplă să vrei să prinzi iar vorbele pe care le-au spus unii oameni și chiar să-i întâlnești pe oamenii care le-au spus, ca să-i întrebi ce au vrut să spună... Dar sunt de mult duși! Nu aveai destulă învățătură ca să-i fi înțeles... Ai vrea să știi dacă nu cumva și-au schimbat părerea din întâmplare... Dar e mult prea târziu... S-a terminat. Nimeni nu mai știe nimic despre ei... Trebuie să-ți continui singur drumul în noapte. Ți-ai pierdut adevărații tovarăși. Și nu le-ai pus întrebarea cea mai nimerită, cea adevărată, cât mai era încă timp. Cât erai lângă ei, n-o știai. Un om pierdut. Și apoi ești oricum în întârziere. Toate astea sunt doar regrete care nu-ți mai țin de cald.

În sfârșit din fericire, abatele Protiste veni el să mă caute într-o bună dimineată, ca să-mpărțim câștigul, cel pe care-l obținusem din afacerea cu cavoul maicii Henrouille. Nu credeam c-am să mai văd ceva vreodată de la preot. Parcă-mi picaseră din cer. Câte o mie cinci sute de franci pentru fiecare. Aducea în același timp vești bune de la Robinson. Ochii lui după cât se părea mergeau mult mai bine. Pleoapele nu-i mai supurau. Și toți cei de acolo mă chemau să vin. Le promisesem dealtfel să merg să-i văd. Protiste el însuși stăruia.

După câte îmi povestea am înțeles că Robinson se va însura curând cu fiica negustoresei de lumânări a bisericii de lângă cavou, cea de care depindeau mumiile maicii Henrouille. Căsătoria era ca și făcută.

Firește toate acestea ne făcură să vorbim într-un fel despre decesul domnului Henrouille, dar fără să stăruim, și reluarm mai plăcut vorba despre viitorul lui Robinson și chiar despre acest oraș Toulouse pe care eu nu-l cunoșteam deloc și despre care Grappa îmi vorbise odinioară, și apoi despre genul de comerț pe care-l făceau acolo Robinson împreună cu bătrâna și în sfârșit despre tânăra care se va mărita cu Robinson. Pe scurt vorbirăm câte puțin de toate și despre toate... O mie cinci sute de franci! Mă făceau indulgent și ca să zic așa optimist. Găseam că toate proiectele lui Robinson despre care-mi vorbea abatele erau foarte înțelepte, pline de bun simț și judecată, adaptate la împrejurări... Totul se va aranja. Așa credeam cel puțin. Și apoi începurăm să discutăm, eu și părintele, despre vârstă. Trecuserăm și eu și el de mult de treizeci de ani. Rămâneau departe în trecut cei treizeci de ani ai noștri pe malurile nămolite de ape și fără prea mari păreri de rău. Nu mai merita nici măcar osteneala să-ntorci capul ca să mai privești o dată malurile. Nu pierdem mare lucru îmbătrânind. „Trebuie să fii abject, conchisei eu, ca să regreți un an mai degrabă decât altul! ... Așa că noi, părinte, putem îmbătrâni cu curaj, fără mofturi! A fost ziua de ieri oare atât de plăcută? Sau cea de acum un an! Cum ți s-a părut? Să regreți, ce? Oare? Tinerețea?... Noi n-am avut tinerețe!...”

„Întineresc, e adevărat, mai degrabă dinlăuntru și pe măsură ce înaintează în vârstă cei săraci, și când li se apropie sfârșitul, dacă au încercat să se lepede în drum de toată minciuna și frica și nerușinata poftă de a se supune care li s-a dat din naștere, devin pe scurt mai puțin dezgustători ca la început. Încolo nimic din ce există pe pământ nu e pentru ei! Nu-i privește! Sarcina lor, singura, e să se lepede de supunerea lor, s-o borască. Dacă ajung s-o facă înainte de a crăpa se pot lăuda că n-au trăit degeaba”.

Hotărât, eram binedispus. Cei o mie cinci sute de franci îmi ațâțau verva, continuai: „Tineretea adevărată, singura, părinte, e să iubești lumea întreagă fără distincție, numai asta e adevărat, numai asta e tineretea și prosperitatea. Ei bine, cunoști vreunul care să fie atât de chibzuit, părinte?... Eu unul, nu!... Nu văd pretutindeni decât odioase și străvechi neghiobii borșindu-se în trupuri mai mult sau mai puțin tinere, și cu cât se borșesc mai mult aceste murdării cu atât îi răscolesc mai mult pe cei tineri și pretind atunci că sunt formidabil de tineri. Dar nu e adevărat, e numai pălăvrăgeală!... Sunt tineri numai în felul furunculelor în care forfotește puroiul și le umflă.”

Era cam încurcat Protiste că-i vorbeam așa... Ca să nu-l agasez prea mult schimbai vorba... Mai ales că fusese amabil cu mine și chiar providențial... Când un subiect te frământă cum mă frământa pe mine, e greu să renunți la el... De îndată ce rămâi singur te copleșește subiectul întregii tale vieți... Te idioțește. Ca să scapi încerci să spoiești cu el pe toți cei care vin să te vadă și asta îi plictisește. A fi singur înseamnă a te-nvăța cu moartea. „Vom muri, i-am mai spus, mai rău decât câinii, și ne vor trebui o mie de minute ca să crăpăm și fiecare minut va fi nou și încolțit de atâta spaimă încât să uităm de o mie de ori toată plăcerea pe care am avut-o făcând o mie de ani dragoste... Fericirea pe pământ e să mori iubind, înconjurat de iubire. Restul nu e nimic decât frică, pe care nu îndrăznești s-o mărturisești, nu e nimic decât artă.”

Protiste ascultându-mă divagând în felul acesta își făcu gânduri că mă-mbolnăvisem din nou. Poate că el avea dreptate și eu greșeam în toate. În pustnicia mea, gata să caut o pedeapsă egoismului universal, imaginația mea o lua razna într-adevăr, aș fi căutat o pedeapsă până-n pânzele albe! Te distrezi cum poți și când poți pentru că ocaziile de a merge undeva sunt foarte rare, din cauza banilor care-ți lipsesc, și încă mai rare ocaziile de a scăpa de tine însuși și de a face dragoste.

Sunt de acord că nu eram deloc în drept să-l agasez pe Protiste cu ideile mele contrarii convingerilor lui religioase, dar trebuie să mărturisesc că avea în toată persoana lui un anumit aer de superioritate care probabil că-i enerva pe mulți. După părerea lui ne găseam cu toții pe pământ, numerotați, într-un fel de scârboasă sală de așteptare a eternității pe pământ. Numărul lui era excelent bineînțeles, rezervat pentru Paradis. Restul nu-l interesa.

Asemenea convingeri nu-s de înghițit. În pofida acestui lucru, pentru că mi se oferise chiar în aceeași seară să-mi avanseze suma de care aveam nevoie pentru călătoria la Toulouse încetai să-l mai inoportunez și să-l mai contrazic. Frica de a da peste Tania cu fantoma ei la „Tarapout” mă făcu să accept pe loc invitația. Oricum, o săptămână sau două de trai bun, îmi ziceam. Dracul are la îndemână toate mijloacele ca să te ispitească. Nu le dai de capăt niciodată!

Numai un pic să trăiești mai mult și n-ai mai ști încotro s-o apuci de atâta fericire. Risipite peste tot, pute pământul de aceste stârpituri de fericire, nu mai poți răsufla de ele.

Stârpiturile de prin muzee, avortonii adevărați, există oameni care numai văzându-i se-mbolnăvesc, gata mereu să vomeze. Te poți îmbolnăvi de asemeni numai gândindu-te la prizăritele noastre încercări de a fi fericiți, pierituri mult înainte de a fi murit cu adevărat.

Mereu ai tânji după ele dacă nu le-ai uita. Fără a mai pune la socoteală osteneala pe care ți-ai dat-o ca să ajungi acolo unde ai ajuns, tot ațâțându-ți mereu speranța, căzătura noastră de fericire, fervorile și minciunile... Dacă mai vrei, poftim! Și apoi, banii! Și odată cu ei mofturi și eternități câte vrei... Lucrurile pe care ești pus să juri și pe care juri și pe care le crezi nespuse de alții niciodată și nejurate înainte să-ți fi umplut ție spiritul și gura, și parfumurile și mângâierile și strâmbăturile, în sfârșit toate, ca să termini în cele din urmă prin a le ascunde cât poți, ca să nu mai vorbim de rușinea și de frica de a nu le râgâi pe toate ca pe o vărsătură. Nu îndârjirea ne lipsește, așadar, ci faptul că cel mai adesea nu găsim drumul cei bun care duce liniștit spre moarte.

A merge la Toulouse era în definitiv tot o prostie. Nu m-am îndoit o clipă de asta, deci nu am scuze. Dar tot urmându-l așa pe Robinson în aventurile lui, prinsesem gustul afacerilor dubioase. Încă de la New-York, în nopțile în care nu mai puteam dormi, mă frământam cum aș putea să-l însoțesc pe Robinson mai departe, tot mai departe. Te afunzi în noapte, te-ngrozești mai întâi, și totuși vrei încă să-nțelegi și atunci nu-i mai părăsești adâncurile. Dar sunt prea multe de înțeles în același timp. Viața e cu adevărat mult prea scurtă. Nu vrei să fii nedrept cu nimeni. Îți faci scrupule, șovăi să judeci totul dintr-odată și ți-e frică să nu mori șovăind, pentru că atunci sigur ai venit pe pământ degeaba. Mai rău decât orice.

Trebuie să te grăbești să nu-ți ratezi moartea. Boala, mizeria care îți fac praf orele, anii, insomniile care te-ncenușează zile și săptămâni, și cancerul care urcă poate meticolos și sângerând din rect.

Timpu-i scurt, se zice! Fără a mai pune la socoteală războaiele gata mereu să se dezlănțuie în plictiseala criminală a oamenilor, să urce din pivnițele în care sunt închiși săracii. Sunt uciși oare destui săraci?... Nu-i sigur... Asta e problema? Ar trebui poate să-i strângem de gât pe cei care nu înțeleg? Și să se nască alți săraci, mereu alții, până când se va întâmpla să-nțeleagă în sfârșit bine batjocura, toată batjocura... Cum tunzi peluzele până când iarba e cu adevărat moale și bună.

Debarcând la Toulouse, mă trezii în fața gării destul de șovăitor. O bere la bufet și iată-mă hoinărind pe străzi. Plăcute sunt orașele necunoscute! E momentul și locul în care poți crede că toți oamenii sunt buni. E un moment de vis. Poți profita că e numai un vis și să zăbovești puțin prin grădina publică. Dar, trecut de o anumită vârstă, fără excelente motive de familie, ai aerul, ca Parapine, că urmărești fetele în grădina publică, trebuie să te ferești. E mai bine, înainte de a trece pragul grădinii, să intri la patiserie, în frumosul magazin din colț aranjat minuțios ca un decor de bordel cu păsărele care împodobesc oglinzile cu marginile late. Lumea se oglindește meșterind praline, multiplicată la nesfârșit. Loc pentru serafimi. Domnișoarele din magazin flecăresc despre afacerile lor amoroase în șoaptă, cam așa:

– Atunci i-am spus că poate veni să mă caute duminică... Mătușa mea care a auzit a făcut o întreagă tevdură din cauza tatii...

– Dar tatăl tău nu-i însurat a doua oară? a întrerupt-o o colegă.

– Ce are a face dacă-i însurat a doua oară?... Are oricum dreptul să știe cu cine umblă fiică-sa...

Era și părerea celeilalte domnișoare din magazin. De unde o controversă pasionată între toate domnișoarele din magazin. În zadar, ca să nu le deranjez, mă-ndopam în colțul meu, fără să le întrerup, cu prăjituri și tarte, care se topeau dealfel fără urmă, în speranța că vor ajunge să rezolve aceste delicate probleme de întâietăți familiale, ele nu mai terminau. Nimic nu apărea la orizont. Neputința lor speculativă le mărginea la o ură fără nici o claritate. Crăpau de ilogism, de vanitate și de ignoranță domnișoarele din magazin și se-mbălau șușotindu-și mii de ocări.

Am rămas totuși fascinat de dezolanta lor mizerie. Am început să mănânc și babas-urile. Nu le mai țineam socoteala. Nici ele. Speram că nu va trebui să plec înainte ca ele să ajungă la o concluzie... Dar pasiunea le făcuse mai întâi surde și apoi mute în privința mea.

Cu fierea sleită, crispate, se țineau la adăpostul tejghelei cu prăjituri, toate la un loc invincibile, închise și înțepate rumegând „las' că mai vorbim noi", și mai înveninate, să-mproaște cu altă ocazie și mai prompt decât de astă dată dobitociile lor turbate și jignitoare pe care le cunoșteau pe seama colegei. Ocazie care dealfel nu va întârzia să apară, pe care o vor face să se ivească...

Lături de argumente asaltând neantul. În cele din urmă m-am așezat ca să mă poată zăpăci mai bine cu zgomotul neîntrerupt al vorbelor, cioturi de idei, ca la malul apei unde vâlurile de pasiuni neîncetate nu ajung niciodată să se organizeze.

Ascultă, așteptă, speră, aici, colo, în tren, la cafenea, pe stradă, în salon, la portar, așteptă, așteptă ca răutatea omenească să se organizeze ca la război, dar se agită numai și nimic nu se întâmplă, niciodată, nici la ele, la biete domnișoare și nici la alții. Nimeni nu vine să ne ajute. O enormă flecăreală se întinde peste tot cenușie și monotonă deasupra noastră, ca un miraj peste măsură de descurajant. Și tocmai atunci intrară două dame și milosul farmec al conversației ineficace, învăluindu-ne pe mine și pe domnișoare, fu întrerupt. Clientele fură obiectul unei precipitate atenții din partea personalului. Le venură în întâmpinarea comenzilor și a celor mai mici dorințe. Alegeau, ciuguleau de ici-colo prăjituri și tarte pentru a le cumpăra. În momentul plății se risipiră în alte politețuri și-și oferiră apoi reciproc prăjiturele crocante de ronțait „pe loc".

Una dintre ele refuză cu mii de mulțumiri, explicând cu mii de amănunte confidentiale celorlalte dame, foarte interesate, că doctorul ei îi interzicea de acum încolo orice fel de dulciuri și că era nemaipomenit doctorul ei, că făcuse minuni în constipațiile din oraș și de aiurea, că printre altele era gata s-o vindece și pe ea de o retenție de care suferea de mai mult de zece ani, datorită unui regim foarte special, și datorită unui medicament numai de el cunoscut. Damele nu vrură să se lase mai prejos în chestiuni de constipație. Ele sufereau mai mult decât oricine de constipație. Protestau. Vroiau probe. Doamna pusă la îndoială adăugă numai că "dădea acum vânturi când mergea călare, ca un foc de artificii... Că din cauza acestor șei noi, foarte rigide, foarte rezistente, trebuia să-și ia noi precauții... Câteodată erau atât de tari, aceste minunate șei noi, că ea simțea o durere îngrozitoare la fund... sfâșietoare. Era obligată să se ungă cu vaselină înainte de a merge la closet". Un asemenea argument nu mai putea fi respins. Așa că plecară aceste cliente foarte sfătoase, însoțite până la pragul patiseriei „Păsărelele" de multele surâsuri ale magazinului.

Parcul din față îmi păru propice unei mici halte de reculegere, timp cât să-mi adun gândurile înainte de a pleca în căutarea prietenului meu Robinson.

În parcurile provinciale, băncile rămân aproape tot timpul libere în diminețile din cursul săptămânii, risipite pe marginile rondurilor înțesate de trestie și margarete. Lângă imitațiile de stânci, pe o apă strict

îngrădită, o bărcuță de tablă, învăluită în piele ușoare era legată de mal cu o sfoară mucețită. Schiful naviga duminica, era anunțat pe un afiș, iar prețul unui tur al iacului: doi franci.

Câți ani? Câți studenți? Câte fantome?

În toate colțurile grădinilor publice există astfel de unghere pline de gropnițele înflorite ale idealurilor, de boschete ale promisiunilor și de batiste murdare de tot ce vrei. Nimic serios.

Dar destul cu fantasmagoriile! La drum mi-am zis, în căutarea lui Robinson și a bisericii sale Sainte-Éponime, a cavoului în care-și ținea mumiile împreună cu bătrâna. Venisem să văd tot, trebuia s-o pornesc.

Trăsura mă purtă ocolind într-un moft de trap în căușul străzilor umbrite ale bătrânului oraș, acolo unde lumina rămâne prinsă între acoperișuri. Duceam cu noi o mare zuruială de roți, îndărătul calului tot numai potcoave, trecând peste șine și pasarele. De foarte multă vreme orașele din sud n-au mai ars. Parcă niciodată n-au arătat atât de bătrâne. Războaiele nu se mai poartă pe aici.

Ajunserăm în fața bisericii Sainte-Éponime când sună de amiază. Cavoul era ceva mai departe, sub o troiță. Mi se indică locul care se afla exact în mijlocul unei grădini foarte veștede. Se pătrundea în această criptă printr-un fel de gaura baricadată. Zării de departe pe cea care o păzea, o fată. Îi cerui mai întâi vești despre prietenul meu Robinson. Tocmai trebuia să-nchidă poarta, fata. Surâse amabil răspunzându-mi și-mi dădu imediat vești bune.

În lumina amiezii, din locul în care eram, totul în jur părea trandafiriu și pietrele măcinate de vreme urcau spre cer în susul bisericii, parcă ar fi fost și ele gata la rândul lor să se topească în aer.

Trebuie să fi avut cam douăzeci de ani, fata, picioarele puternice și zvelte, un bust micuț foarte grațios, un căpșor îngust deasupra, bine conturat, hotărât, ochii un pic poate prea negri și atenți pentru gustul meu. Ca gen, deloc visătoare. Ea scria scrisorile lui Robinson, cele pe care le primeam de la el. Mi-o luă înainte cu mersul ei hotărât, spre cavou, picior, gleznă bine desenată, și încheieturi de mare iubăreață care se arcuiau probabil foarte precis la momentul potrivit. Mâini scurte puternice, care știau să strângă bine, mâini de muncitoare ambițioasă. Un zgomot sec când întoarse cheia. Căldura ne învăluia din toate părțile și tremura deasupra șoselei. Vorbeam despre una, despre alta și, odată redeschisă poarta ne hotărârăm să facem o vizită în cavou cu toate că era ora prânzului. Începui să-mi recapăt nepăsarea. Ne înfundarăm în răcoarea care creștea în spatele felinarului. Era chiar foarte plăcut. Mă prefăcui că mă clatin între două trepte ca s-o apuc de braț, ceea ce ne făcu să glumim și, odată ajunși pe pământul bătătorit de jos, o sărutai pe gât. Ea protestă mai întâi, dar nu prea.

După un moment de tandrețe mă răsucii în jurul pântecului ei ca o adevărată rămă amoroasă. Vicioși ne mozoleam buzele pentru o conversație între suflete. Cu mâna îi măsurai ușor coapsele cambrate, e plăcut așa, cu felinarul așezat jos pe pământ, pentru că poți privi în același timp reliefulurile mișcătoare ale picioarelor. E o poziție recomandabilă. Ah! Nu trebuie să pierzi nimic din aceste momente! Trage cu ochiul! Merită! Ce zvâcnet! Ce bună dispoziție! Ne reluarăm conversația într-o notă nouă de intimitate și simplitate. Eram prieteni. Amorul mai întâi. Am economisit astfel zece ani!

– Vii adesea aici? o întrebai gâfâind și gâfând. Dar continui. Mama dumitale vinde, nu-i așa, lumânări la biserica de alături? Abatele Protiste mi-a vorbit și despre ea.

– O înlocuiesc pe doamna Henrouille în timpul prânzului... mi-a răspuns. După amiaza sunt modistă... În strada Teatrului... N-ai trecut prin fața teatrului venind înapoi?

Mă liniști încă o dată în privința lui Robinson, îi mergea foarte bine, și specialistul de ochi credea că va vedea în curând atât cât să se conducă singur pe stradă, încercase deja. Totul era de bun augur. Maica Henrouille, în ceea ce o privea, se declara mulțumită de cavou. Făcea afaceri bune și economii. Un singur inconvenient, în casa în care locuiau, ploșnițele îi împiedicau pe toți să doarmă, mai ales în nopțile furtunoase. Atunci ardeau sulf. Părea că Robinson vorbea adesea despre mine și chiar de bine. Din una în alta ajunserăm la istoria și împrejurările căsătoriei lor.

E adevărat că n-o întrebam cum o cheamă. O cheama Madelon. Se născuse în timpul războiului. La urma urmei proiectul căsătoriei lor îmi convenea. Madelon era un nume ușor de ținut minte. Desigur că știa ea ce face căsătorindu-se cu Robinson. În fond, în ciuda ameliorărilor, el va fi pentru totdeauna un infirm... Și ea care credea că numai ochii îi sunt atinși... Dar nervii lui erau la fel de bolnavi și moralul și tot restul... Eram cât pe-acum să-i spun, s-o pun în gardă... Dar n-am știut niciodată să port o conversație despre căsătorie și nici s-o isprăvesc.

Ca să schimb vorba mă arătai subit interesat de lucrurile din cavou, că doar de asta venisem atât de departe, să-l văd, era momentul să mă ocup de el.

Cu felinarul ei cel mic, Madelon și cu mine luminarăm peretele ca să scoatem cadavrele din umbră unul câte unul. Aveau de ce cădea pe gânduri turiștii! Erau lipiți de zid ca niște împușcați acești vechi morți... Nici în piele, nici în oase, nici în haine nu erau cu totul... Un pic din toate acestea la un loc... Jegoși și găuriți... Timpul

care le stătea în cârcă de atâtea secole nu-i lăsa nici acum în pace... Le mânca de ici de colo câte o bucată de obraz... Le lărgea mereu găurile, dar tot mai găseai lungi odgoane de epidermă pe cale moartea le uitase pe cartilajii. Burta li se golise de tot și aveau acum în loc de buric un fel de mic leagăn de umbră.

Madelon mi-a explicat că într-un cimitir de var nestins acești morți așteptaseră mai mult de cinci sute de ani ca să ajungă aici. Nu mai puteai spune că sunt niște cadavre. Starea de cadavre se terminase pentru ei de mult. Ajunseseră încet, încet la hotarele prafului.

Erau în acest cavou și de cei mari și de cei mici, douăzeci și șase în total, care nu mai cereau altceva decât să intre în eternitate. Și nu erau lăsați. Femei cu bonetele găurite în vârful țestelor, un cocoșat, un uriaș și chiar un copil de țâță terminat și el, cu un fel de barbetică de dantelă în jurul gâtului lui minuscul, uscat, dacă vreți, și un căpețel de scutec.

Câștiga mulți bani maica Henrouille cu aceste rămășițe seculare. Când te gândești că și ea era aproape ca aceste fantome când am cunoscut-o... Trecui astfel prin fața tuturor însoțit de Madelon. Unul câte unul așa zisele lor capete intrau supuse în cercul neiertător al luminii de lampă. Nu era încă întuneric de tot în fundul orbitelor lor, mai persista ceva asemănător privirii, dar mai blând, cum e privirea oamenilor care știi. Ceea ce te deranja cel mai mult era mirosul de praf care parcă te apuca de nas.

Maica Henrouille nu pierde nici o vizită de-a turiștilor, îi pune la treabă pe morți ca-ntr-un circ. O sută de franci pe zi îi aduceau morții în plin sezon.

– Nu-i așa că nu par triști? mă întreba Madelon.

Întrebarea era rituală.

Moartea nu-i spunea nimic acestei fetișcane. Se născuse în timpul războiului când se moare ușor. Eu știam bine cum se moare. Învătasem. Suferința era enormă. Poți să povestești turiștilor că acești morți sunt mulțumiți. Ei ce să zică? Maica Henrouille îi bătea chiar pe burtă pe cei care mai aveau destul pergament deasupra și se auzea atunci: „bum, bum”. Dar nici asta nu era o dovadă că totul merge bine.

În sfârșit ne-am întors cu Madelon la afacerile noastre. Era deci adevărat că lui Robinson îi mergea mai bine. Nu doream nimic mai mult. Părea că ține la căsătoria ei, gagică! Se plictisea tare probabil la Toulouse! Erau rare ocaziile când puteai să întâlnești un băiat care să fi călătorit atât ca Robinson. Ce de povești mai știa! Adevărate și mai puțin adevărate! Le vorbise de altfel îndelung despre America și despre tropice. Era perfect. Și eu fusesem în America și la tropice. Știam și eu povești. Mi-am propus să le povestesc. De altfel nu călătorind m-am împrietenit eu cu Robinson? Felinarul se stinsese. L-am mai aprins de vreo zece ori în timp ce amestecam trecutul cu viitorul. Își ferea sânii care erau foarte sensibili.

Totuși, cum maica Henrouille trebuia să se-ntoarcă dintr-un minut în altul de la masă, urcarăm în cele din urmă la lumina zilei pe niște trepte abrupte și șubrede ca o scară mobilă. Am remarcat-o.

Din cauza acestei scări atât de înguste și periculoase, Robinson nu cobora prea des în pivnița cu mumii. De fapt rămânea cel mai adesea în fața ușii ca să facă un pic de reclamă pentru turiști și să învețe de asemenea să redescopere lumina, puțin câte puțin cu propriii lui ochi.

În acest timp, în adâncuri, maica Henrouille se descurca. În realitate muncea cât doi cu mumiile. Agrementa vizita turiștilor cu un mic discurs despre morții ei de pergament. „Nu sunt deloc dezgustători, domnilor și doamnelor, pentru că au fost păstrați în var, după cum vedeți, mai mult de cinci veacuri... Colecția noastră este unică în lume... Carnea firește a dispărut... Numai pielea le-a mai rămas, foarte tăbăcită și ea... Sunt goi dar nu indecenți... Observați că un copil a fost înmormântat odată cu mama lui. Și copilul s-a păstrat foarte bine... Și cel mare de colo cu cămașa și dantela care se mai țin încă pe el... Are toți dinții... Observați...” Le ciocănea la urmă încă o dată tuturor pieptul care suna ca o tobă...

„Vedeți, doamnelor și domnilor, că acestuia nu i-a mai rămas decât un ochi... uscat de tot... și limba... care s-a făcut ca talpa!...” Și trăgea de ea. „Scoate limba, dar nu-i scârboș... Puteți să dați cât vreți la plecare, dar de obicei se dă doi franci de persoană și jumătate pentru copii... Puteți să-i atingeți înainte de plecare... Să vă dați singuri seama... Dar nu trageți tare de ei... Vă sfătuiesc... Nu există ceva mai șubred...”

Maica Henrouille se gândise să mărească prețurile de îndată ce sosise, rămânea numai să se-nțeleagă cu Episcopia. Nu i-a fost ușor din cauza preotului de la Sainte-Éponime care vroia să-și păstreze o treime din câștig numai pentru el, și apoi și din cauza lui Robinson, care protesta tot timpul că nu-i dădea destul din câștig, credea el.

– Sunt prins în cursă, conchidea el, ca un șoarece... încă o dată... N-am noroc... Bună afacere totuși pivnița bătrânei!... Și-și umple buzunarele, te asigur, scroafa.

– Dar tu n-ai băgat bani în afacerea asta! am obiectat ca să-l calmez și să-l fac să înțeleagă... Și ești bine hrănit... Și toată lumea se ocupă de tine...

Încăpățânat ca un bărzăun, adevărată fire de persecutat ce era! Nu vroia să-nțeleagă, să se resemneze.

– La urma urmei, n-ai ieșit deloc rău dintr-o afacere atât de dubioasă, fii sigur!... Nu te plânge! Ai fi ajuns direct la Cayenne dacă te-ar fi agățat... Și uite că ești liniștit!... Și ai mai găsit-o pe deasupra și pe micuța Madelon care e foarte drăguță și ține mult la tine!... Așa bolnav cum ești! Atunci de ce te mai plângi?... Mai ales că și cu ochii îți merge acum mult mai bine!...

– Pari a zice că nu prea știi de ce mă plâng? îmi răspundea. Dar simt totuși că trebuie să mă plâng... Așa este... Atât mi-a mai rămas... Vreau să-ți spun... Este singurul lucru care mi se permite... Nimeni nu-i obligat să mă asculte.

De fapt nu mai termina cu văicărelile de îndată ce rămâneam singuri. Ajunsesem să mă tem de aceste momente de intimitate. Mă uitam la el, cu ochii lui încă supurând la soare, și-mi ziceam că la urma urmei nu prea era simpatic Robinson. Există așa, unele animale, degeaba sunt nevinovate și nefericite, se știe, nimeni nu le poate suferi. Le lipsește ceva.

– Ai fi putut crăpa în închisoare... îi tot dădeam zor. ca să-l fac să se mai gândească.

– Dar eu am mai fost în închisoare... Nu-i mai rău decât aici... N-ai nimerit-o...

Nu-mi spusese că a fost în închisoare. Probabil că asta se întâmplase înainte de a ne cunoaște, înainte de război... Insista și încheia: „Nu există decât o libertate, și-o spun eu, numai una: mai întâi să vezi bine și apoi să ai buzunarele pline cu bani, restul e mof!...”

– Și atunci ce vrei la urma urmei? îl întrebam. Când îl puneai astfel în situația de a se hotărî, de a se pronunța, de a se mărturisi cu adevărat, se dezumfla. Și totuși acest moment ar fi fost interesant...

În timp ce Madelon era plecată în timpul zilei la atelier, iar maica Henrouille își arăta resturile ei de cadavre clienților, noi mergeam la cafeneaua de sub copaci. Iată un colțișor care-i plăcea lui tare mult. Cafeneaua de sub copaci. Probabil din cauza zgomotului pe care-l făceau păsările deasupra capului. Și câte mai erau! Mai ales pe la ora cinci când se întorceau la cuib foarte vesele că era vară. Se abăteau asupra locului ca o furtună. Se povestea chiar că un frizer care-și avea prăvălia lângă grădina înnebunise numai auzindu-le piuind în fiecare dimineață ani în șir. E adevărat că nu ne mai auzeam. Dar era oricum plăcut, găsea Robinson.

– Ar fi foarte bine dacă mi-ar da măcar regulat cele patruzeci de centime de fiecare vizitator.

Cam din cincisprezece în cincisprezece minute se întorcea iar la necazul lui. Între timp părea că-și aduce aminte de culorile timpurilor trecute, de întâmplările, cele ale Companiei Pordurière din Africa, între altele, pe care le cunoșteam bine amândoi, și de alte povești pipărate pe care nu mi le spusese încă. Nu îndrăznise poate. Era destul de secretos în fond, chiar misterios.

În ceea ce privește trecutul, mai ales de Molly îmi aduceam aminte, când mă înduioșam, ca de ecoul unui clopot bătând o oră de mult uitată. Și când mă gândeam la ceva frumos imediat îmi venea în minte ea.

La urma urmei când egoismul slăbește hățul, când sosește timpul să termini cu toate, în privința amintirilor nu păstrezi în suflet decât pe cea a femeilor care iubeau bărbații, nu numai pe unul singur, chiar dacă acela ai fost tu, ci pe toți.

Întorcându-ne seara acasă de la cafea n-aveam nimic de făcut, ca niște subofițeri la pensie.

Turiștii veneau fără încetare cât ținea sezonul. Se târau până la cavou și maica Henrouille reușea să-i distreze. Preotul dădea din cap a dojană la aceste glume, dar pentru că lua mai mult decât i se cuvenea, nu sufla o vorbă, și apoi în materie de glume nu se pricepea. Și totuși merita osteneala s-o vezi și s-o auzi pe maica Henrouille în mijlocul cadavrelor ei. Ți le privea drept în ochi, ea, căreia nu-i era frică de moarte, atât de zbârcită și sfrijită ea însăși de parcă era una de-a lor când se oprea ridicând spre ele felinarul ca să le vorbească drept în așa-zisele lor fețe.

Când se întorceau cu toții acasă, când se adunau pentru cină, vorbeau despre câștig și maica Henrouille mă poreclea: „doctorașul meu Șacal” din cauza a ceea ce se întâmplase între noi la Rancy. Dar totul numai în glumă, bineînțeles. Madelon trebăluia pe la bucătărie. Locuința care ne găzduia nu primea decât un mof de lumină, dependență a sacristiei, foarte îngustă, întretăiată de grinzi șubrede și colțuri prăfoase. „Totuși, remarca bătrâna, cu toate că e întuneric aproape tot timpul, îți nimeresti patul, buzunarul și gura, și e destul!”

După moartea fiului ei nu s-a amărât prea mult timp. „Totdeauna a fost foarte debil, mi-a povestit ea într-o seară despre el, și uite eu la cei șaptezeci și șase de ani ai mei nu m-am plâns niciodată... El se plângea mereu, așa îi era felul, exact ca și Robinson al matală... ca să-ți dau un exemplu. Uite scărișoara de la cavou, e foarte greu de urcat, nu-i așa?... O știi?... Mă obosește bineînțeles, dar sunt zile când mi-aduce câte doi franci de fiecare treaptă... Am făcut socoteala... Ei bine, pentru banii ăștia eu aș urca și până la cer, dacă vrei!”

Madelon punea mirodenii în mâncare și mult bulion. Era grozav de bună. Și vin porfiriu. Chiar și Robinson începuse să bea de când era în sud. Îmi povestise tot ce se întâmplase de când sosise la Toulouse. Nu-l mai ascultam. Ca să fiu sincer mă decepționa și mă dezgusta. „Ești un burjui, i-am zis în cele din urmă (fiindcă pentru mine la epoca aceea nu exista înjurătură mai rea). Nu te gândești decât la bani... Când ai să vezi bine, ai

să devii mai rău decât ceilalți!"

Ocara nu-l supăra. Ai fi zis mai degrabă că-i dădea curaj. Știa dealtfel că-i adevărat. Băiatul ăsta, îmi ziceam, s-a aranjat de acum, nu mai trebuie să-mi bat capul cu el... O femeiușcă puțin violentă și vicioasă îți poate schimba un bărbat, nimic de zis, de să nu-l mai recunoști. Pe Robinson, îmi ziceam, l-am luat mult timp drept un aventurier, dar nu era decât un neisprăvit, încornorat sau nu, orb sau nu... Poftim.

Pe deasupra, maica Henrouille îl contaminase cu economiile ei turbate, iar Madelon cu pofta ei de măritiș. Nu mai lipsea nimic. Socoteala lui era făcută. Mai ales că prinsese gust pentru fetișcană. Știam eu ce știam. Mai întâi aș minți dacă n-aș spune că eram gelos, n-ar fi drept. Cu Madelon mă întâlneam din când în când pe fugă înainte de cină, în camera ei. Dar nu erau ușor de aranjat aceste întrevederi. Nu ne vorbeam. Eram cum nu se poate mai discreți.

Nu trebuie să credeți doar pentru atât că ea nu-l iubea pe Robinson al ei. N-avea nimic de a face una cu alta. Numai că el se juca de-a logodna și atunci natural ea făcea pe credincioasa. Există un sentiment între ei. Totul în acest caz e să te-nțelegi. El aștepta să se însoare ca să se poată atinge de ea, îmi mărturisi chiar el. Era ideea lui fixă. Pentru el eternitatea, pentru mine clipa. Îmi vorbise dealtfel despre un proiect pe care și-l făcuse să-și cumpere împreună cu ea un mic restaurant și s-o părăsească pe maica Henrouille. Deci totul era serios. „E drăguță, o să placă clienților”, prezicea el în momentele lui bune. „Și apoi ai mâncat din mâncărurile ei. N-o bate nimeni la bucătărie”.

Se gândea chiar s-o tapeze pe maica Henrouille de un mic capital la început. Eram și eu de aceeași părere, dar prevedeam că bătrâna va fi foarte greu de convins. „Prea le vezi pe toate în roz”, remarcam eu ca să-l calmez și să-l fac să se gândească. Brusc se punea pe plâns și mă făcea dezgustător. În fond nu trebuie să descurajezi pe nimeni și eram de acord că nu aveam dreptate și că pe mine numai gândurile negre mă pierduseră. Meseria pe care știa s-o facă Robinson înainte de război era gravura în aramă, dar nu mai vroia s-o încerce sub nici o formă. Treaba lui. „Cu plămâni mei, știi, am nevoie de aer curat și apoi nici ochii nu mai sunt ca înainte.” Avea dreptate într-un sens. N-aveam ce să-i răspund. Când treceam împreună pe străzi oamenii se întorceau după el compătitori. Oamenilor le e milă de invalizi și de orbi, și se poate spune că păstrează pentru ei un fel de rezervă de dragoste. Am simțit eu de multe ori pe pielea mea această rezervă de dragoste a lor. Sunt plini de ea nici vorbă. Numai că, din nefericire, rămân mereu la fel de păcătoși, oamenii, cu toată această rezervă de dragoste. Nu pot scăpa de ea, asta e. A intrat în ei, rămâne în ei, nu le folosește la nimic. Crapă cu dragostea în ei.

După cină Madelon se ocupa de el, de Léon al ei, cum îi zicea ea. Îi citea ziarul. Se înnebunea după politică acum și jurnalele din sud supurau de o politică foarte gălăgioasă.

În jurul nostru, seara, casa se prăbușea în rumegușul ei de secole. Era momentul, atunci după cină, tocmai când ploșnițele ieșeau la promenadă, să încerc asupra lor, asupra ploșnițelor, efectul unei soluții corosive pe care vroiam s-o cedez mai târziu unui farmacist contra unui beneficiu. O mică combinație. Pe maica Henrouille o distra drăcovenia mea și mă asista la experiențe. Mergeam amândoi cercetând cuib după cuib, în crăpături, în cotloane, să le flituim roiurile cu vitriolul meu. Colcăiau, leșinau sub lumânarea pe care maica Henrouille o ține foarte atentă.

Lucrând, vorbeam despre Rancy. Numai gândindu-mă la acel loc, mă apucau crampele, aș fi rămas la Toulouse tot restul vieții mele. Nici n-aș fi vrut altceva decât o coajă de pâine asigurată și timp pentru mine. Adevărată fericire, ce mai! Și totuși trebuia să mă gândesc la întoarcere și la muncă. Timpul trecea și prima popii și economiile mele se topeau.

Înainte de a pleca vrui să-i dau câteva lecții și sfaturi Madelonei. E mult mai bine, desigur, să dai bani, când poți și când vrei să faci bine. Dar îți poate folosi să fii și prevenit și să știi exact ce te așteaptă și îndeosebi tot ce riști iubind în dreapta și în stânga. Iată ce-mi ziceam, mai ales că în ceea ce privește bolile mă cam temeam pentru Madelon. Dezghețată desigur, dar tot ce putea fi mai neștiutor în privința microbilor. Mă lansai deci în explicații foarte detaliate în legătură cu ceea ce trebuia să privească cu atenție înainte de a răspunde mângâierilor amoroase... Dacă era roșu... dacă avea o broboană în vârf... În sfârșit, lucruri clasice pe care trebuia să te știi și care sunt atât de utile... După ce mă ascultă cu atenție, lăsându-mă să vorbesc, protestă de formă. Îmi făcu un fel de scenă... „Că ea era serioasă... Că era o rușine din partea mea... Că-mi făcusem despre ea o părere îngrozitoare... Că o făcuse numai cu mine... Că o disprețuiam... Că bărbații sunt toți niște infecți...”

În sfârșit, tot ce spun damele în asemenea împrejurări. Trebuia să mă aștept... Paravan. Principalul pentru mine era că-mi ascultase sfaturile și că reținuse esențialul. Restul nu avea nici o importanță. Înțelegându-mă bine, ceea ce o întrista în fond era gândul că ar fi putut să se molipsească de tot ceea ce-i povestisem numai prin dragoste și plăcere. Oricât ar fi fost de natural, găsea că era tot atât de dezgustător ca natura însăși și se simțea insultată. Nu mai stăruii, i-am mai vorbit numai despre prezervativele cele atât de practice. În sfârșit pentru a ne juca un pic de-a psihologii, încercăm să analizăm întrucâtva caracterul lui Robinson. Nu e gelos,

evident, îmi zise, dar are momente când e foarte dificil.

„Merge, merge!...” i-am răspuns și mă apucau să-i dau o definiție a caracterului lui Robinson, ca și cum i-aș fi cunoscut, eu, caracterul lui Robinson, dar băgai de seamă imediat că nu-l cunoșteam deloc pe Robinson în afară de câteva săritoare în ochi evidente ale temperamentului său. Nimic mai mult.

E uimitor cât de greu poți să-ți imaginezi ceea ce face ca o ființă să fie mai mult sau mai puțin agreabilă semenilor săi... Vrei să-l ajuți, să-l vorbești de bine și te bâlbâi numai... Mai mare mila, chiar de la primele vorbe... O scalzi.

În zilele noastre să faci pe La Bruyère nu-i ușor. Tot ce aparține subconștientului se ascunde de îndată ce te apropii.

Când am vrut să-mi iau bilet m-au mai reținut o săptămână în plus față de cât fusese stabilit. Ca să-mi arate împrejurimile orașului Toulouse, malurile răcoroase ale fluviului, despre care mi se vorbise atât și să vizitez mai ales acele faimoase vii de prin împrejurimi de care toată lumea în oraș părea mândră și mulțumită, ca și cum ar fi fost cu toții proprietari. Nu puteam pleca așa, numai cu vizita făcută cadavrelor maicii Henrouille. Nu, era imposibil! În sfârșit, mofturi...

M-a muiat atâta amabilitate. Nici nu îndrăzneam să insist prea mult să mai rămân din cauza intimității mele cu Madelon, intimitate care devenise într-un fel periculoasă. Bătrâna începuse să bănuiască ceva. O stinghereală. În această plimbare ea nu ne însoțea. Și asta pentru că nu vroia să-și închidă cavoul, nici măcar pentru o singură zi. Am acceptat să mai stau și iată-ne porniți într-o duminică de dimineață la țară. Pe el, pe Robinson. Îl țineam de braț între noi doi. La gară am luat clasa a doua. Și mirosea tot atât de tare a cârnați ca și în cel de clasa a treia. Într-un sat care se numea Saint-Jean am coborât.

Madelon avea aerul că știe ținutul și dealtfel întâlni curând cunoștințe venite din toate părțile. Vasăzică se anunța o frumoasă zi de vară. Tot plimbându-ne trebuia să-i povestim lui Robinson ceea ce vedeam. „Aici e o grădină... Dincolo uite un pod și pe el un pescar cu undița... Pescarul nu prinde nimic... Atenție la biciclist...” De exemplu mirosul de cartofi prăjiți îl orienta foarte bine. Astfel el însuși ne conduse spre o cârciumă unde se preparau cartofi prăjiți, zece centime porția. Știam dintotdeauna că lui Robinson îi plăceau cartofii prăjiți, ca și mie dealtfel. Gustul pentru cartofi prăjiți e parizian. Madelon prefera vermul sec și neamestecat.

Râurile n-o duc prea bine în sud. Parcă ar suferi de o boală, mereu gata să sece. Colinele, soarele, pescarii, peștii, bărcile, șanțulețele, lavoarele, strugurii, sălciile plângătoare, toată lumea cere, toată lumea vrea apă. Li se cere prea multă apă și atunci în albia fluviului nu mai rămâne mare lucru. Pe alocuri ai zice că-i un drum inundat, nu un râu. Deoarece venisem pentru distracție, trebuia să ne grăbim s-o găsim. După ce terminarăm cu cartofii prăjiți hotărâram că o plimbare cu barca înainte de prânz ne-ar distra, eu să vâslesc bineînțeles, iar ei doi mână în mână să stea în fața mea, Robinson și cu Madelon.

Iată-ne deci plecați pe firul apei, cum s-ar zice, râcâind fundul pe ici, pe colo, ea cu mici țipete, el nu prea liniștit nici el. Muștele, roiuri, roiuri. Libelulele care supravegheau râul, cu ochii lor holbați așezați peste tot și cu timide bătăi din coadă. O căldură incredibilă care făcea să fumege toate suprafețele. Luneci așa pe vâlurelele mărunte până dai de un braț al fluviului mort. La nivelul malurilor încinse, lumea trecea în căutarea unei adieri de răcoare pe care o prindeau cum puteau în spatele câtorva arbori nu atât de săgetați de soare. A vorbi însemna să te încingi și mai mult. Nu îndrăzneai nici măcar să spui că nu te simți bine.

Firește Robinson fu primul care se satură de navigat. Am propus să debarcăm în fața unui restaurant. Nu eram singurii care avuseserăm această idee. Toți pescarii din scoc se instalaseră într-adevăr în cârciumă înaintea noastră, pofticioși de aperitive, retrași în spatele sifoanelor. Robinson nu îndrăzni să mă întrebe măcar dacă acest restaurant pe care-l alesesem era scump, dar îl cruțai de această îngrijorare asigurându-l că toate prețurile erau afișate și că toate erau foarte rezonabile. Era adevărat. Madelonei sale nu-i mai dădea drumul de mână.

Pot spune azi că am plătit în acest restaurant ca și cum am fi mâncat, dar numai am încercat să mâncăm de fapt. Mai bine să nu mai vorbim de bucatele ce ni s-au servit. Mai sunt și acum acolo.

Să petrecem o după-amiază, organizând o partidă de pescuit cu Robinson, era prea complicat, s-ar fi amărât că nu vede nici măcar dopul. Pe de altă parte eu de vâslit eram aproape bolnav, numai după încercarea de dimineață îmi era destul. Nu mai aveam antrenamentul din apele Africii. Îmbătrânisem și aici ca-n toate. Ca să schimb oricum mișcarea, opinai că o mică plimbare pe jos de-a lungul malurilor ne-ar face foarte bine, măcar până la ierburile acelea înalte care se zăreau la mai puțin de un kilometru lângă un șir de ploi.

Și iată-ne din nou plecați, braț la braț cu Robinson, Madelon înaintea noastră la câțiva pași. Era mai ușor să trecem așa printre ierburi. La un cot al râului auzirăm un acordeon. Muzica venea dinspre o șalupă, o frumoasă șalupă ancorată în acest loc al fluviului. Muzica îl făcu pe Robinson să se oprească. În cazul lui era de înțeles, și apoi avusese dintotdeauna o slăbiciune pentru muzică. Atunci mulțumiți de a fi găsit ceva pe placul

lui, ne așezarăm chiar acolo pe iarbă, oricum mai puțin prăfuită decât cea de pe malul în pantă, de alături. Se vedea că nu era o șalupă oarecare. Foarte curată și elegantă, o șalupă numai de locuit în ea, nu pentru cargou, plină de flori, având chiar și un mic coteț foarte cochet pentru câine. I-am descris lui Robinson șalupa. Vroia să știe tot.

– Aș vrea și eu să locuiesc într-un vas atât de curat ca ăsta, a zis atunci, și tu? o întreba pe Madelon...

– Te cred și eu! a răspuns ea. Dar ideea asta care ți-a venit, Léon, e foarte scumpă. E mult mai scumpă, sunt sigură, decât o casă de raport!

Ne apucarăm toți trei să facem socoteala cam cât ar trebui să coste o asemenea șalupă și nu mai terminam cu presupunerile... Fiecare ținea la cifra lui... Obiceiul ăsta al nostru de a socoti totul cu voce tare... Muzica acordeonului ajungea în timpul ăsta până la noi, foarte mângâietoare, și chiar și vorbele unui cântec de acompaniament... În sfârșit, convenirăm că ea trebuia să coste, așa cum era, cam o sută de mii de franci, cel puțin. De necrezut...

Închide ochii tăi frumoși, căci orele sunt scurte...

În țara minunată, în dulcea țară-a visului...

Iată ce cântau cei dinăuntru, voci de bărbați și de femei amestecate, un pic false, dar oricum plăcute din pricina locului în care ne aflam. Se potrivea totul cu căldura, cu satul, cu ora la care ne aflam, cu râul.

Robinson se încapățâna să socotească miile și sutele. Găsea că totul trebuia să coste încă și mai mult, după cum îi descriesem noi șalupa... Pentru că avea și o fereastră deasupra ca să se vadă mai bine înăuntru, și aramă peste tot, în sfârșit, lux...

– Léon, te obosești, încerca să-l calmeze Madelon, lungește-te mai bine în iarbă că e foarte deasă și odihnește-te un pic... O sută de mii, cinci sute de mii, tot-nu sunt nici ai tăi, nici ai mei, nu?... Nu merită atunci să te aprinzi...

Dar el se lungise și-și bătea capul în continuare cu prețul și vroia să-și dea seama orice ar fi și să încerce să vadă șalupa care costa atât de mult...

– Are motor? întreba... Nu știam.

M-am dus să mă uit în spate pentru că insistă, așa numai ca să-i fac plăcere, ca să văd dacă zăresc coșul vreunui motor.

Închide ochii tăi frumoși, căci viața nu-i decât un vis...

Dragostea doar o minciună...

Închide ochii tăi frumoși!

Așa continuau să cânte oamenii dinăuntru. Și atunci noi căzurăm de oboseală. Ne adormeau.

La un moment dat prepelicarul din coteț a sărit afară și a venit să latre pe pasarelă în direcția noastră. Ne-am trezit sărind în sus și înjurând prepelicarul! De teamă pentru Robinson.

Un tip care părea a fi proprietarul ieși atunci pe punte printr-o ușiță a șalupei. Nu vroia să-i fie înjurat câinele de nimeni și cerea explicații! Dar când a înțeles că Robinson era aproape orb, ca să zic așa, s-a calmat brusc, bărbatul și chiar s-a simțit un pic jenat... Nu ne mai ocări și se lăsă chiar tratat de mitocan, numai să împace lucrurile... Ne rugă în compensație să venim să luăm cafeaua cu el pe șalupă, pentru că era ziua lui, a mai adăugat. Nu vroia să rămânem acolo în soare, să ne prăjim, îl pâlise grija... Și cădea tocmai bine, pentru că erau treisprezece la masă... Patronul era un bărbat tânăr, un fantezist... Îi plăceau vapoarele, ni s-a explicat mai târziu... Am înțeles imediat. Dar nevastă-sii îi era frică de mare și atunci ancoraseră acolo ca să zic așa pe pietriș. În șalupa lui păreau cu toții bucuroși să ne primească. Nevasta lui mai întâi, o persoană frumoasă care cânta la acordeon ca un înger. Drăguț din partea lor că ne invitară la cafea. Puteam fi cine știe cine! Pe scurt ne arătaseră încredere... Am înțeles imediat că nu trebuia să le facem de râs pe aceste gazde fermecătoare... Mai ales în fața oaspeților... Robinson avea multe defecte, dar era de obicei un băiat sensibil. În inima lui, numai la auzul vocilor a înțeles că trebuia să ne stăpânim și să nu spunem potlogării... Nu eram bine îmbrăcați, desigur, dar curați și decenti. Patronul șalupei, l-am examinat de aproape, trebuia să fi avut cam la treizeci de ani, cu frumosul și poeticul lui păr castaniu și un plăcut costum gen matelot, dar foarte elegant. Frumoasa lui soție avea cu adevărat niște ochi de catifea.

Erau pe la sfârșitul prânzului. Resturile erau abundente. N-am refuzat o prăjiturică, nu! Și câte un pahar de porto lângă ea. De multă vreme nu mai auzisem niște voci atât de distinse. Oamenii distinși au un fel de a vorbi care te intimidează și care pe mine mă îngrozește pur și simplu, mai ales la femeile lor, deși nu-s decât niște fraze prost făcute și pretențioase, dar lustruite ca niște mobile vechi. Cu toate că, anodine, frazele lor tre-

zesc frica. Ți-e frică să nu aluneci pe ele numai răspunzându-le. Și chiar când adoptă un ton deșuchiat pentru a cânta în glumă cântecele săracilor păstrează acel accent distins, care te face bănuitor și te dezgustă, un accent ca un bici de care au de fapt mereu nevoie pentru a vorbi slugilor. Enervant, dar te îndeamnă în același timp să le ridici poalele nevestelor lor numai ca să vezi cum li se topește demnitatea, cum îi spun ei...

Explicai în șoaptă lui Robinson felul cum era mobilat în jurul nostru, numai mobilă stil. Îmi aducea aminte de prăvălia mamei, dar mai curată și mai ordonată, firește. La maică-mea mirosea întotdeauna a ardei iute.

Apoi, spânzurate de pereții despărțitori, tablourile patronului, pretutindeni. Un pictor. Nevastă-sa mi-a mărturisit în cele din urmă, și încă făcând o mie și unul de mofturi. Nevastă-sa își iubea bărbatul, se vedea de la o poștă. Era un artist patronul, bărbat frumos, păr frumos, rente frumoase, tot ce-ți trebuie ca să fii fericit; și acordeonul pe deasupra, prietenii, visări pe vapor, pe apele scăzute care se învolburau împrejur, fericiți să nu pornească niciodată... Le aveau pe toate în casa lor cu dulceața și răcoarea prețioasă a lumii, între brise-bizuri, și adierea ventilatoarelor, și divina siguranță.

Pentru că venisem trebuia să ajungem la unison. Băuturile la gheață și căpșunile cu frișcă mai întâi; era desertul meu preferat. Madelon se sucea și se răsucea să mai capete o dată. O cuceriseră și pe ea bunele maniere... Bărbații o găseau plăcută, socrul mai ales, un mare bogătaş, părea mulțumit s-o aibă pe Madelon lângă el și se dădea peste cap să-i fie pe plac. Căuta pe toată masa bunătați numai pentru ea, care se umpluse de frișca până-n vârful nasului. După câte spunea socrul, era vădov. Mai degrabă nu-și mai aducea aminte. Curând, la lichioruri, Madelon se ameți. Costumul pe care-l purta Robinson ca și al meu vădeau oboseala anotimpurilor, dar în adăpostul în care ne găseam putea să nu se vadă. Și totuși mă simțeam umilit în mijlocul celorlalți, atât de înstăriți, atât de curați, ca americanii cei atât de bine spălați, atât de bine îmbrăcați, gata parcă mereu pentru concursurile de eleganță.

Madelon pilită nu se mai ținea prea bine. Întoarsă în profil înspre tablouri spunea prostii, gazda care se dumirea încet încet începu să cânte la acordeon ca să aranjeze lucrurile și cântau cu toții și noi trei în surdină, dar fals și plat, același cântec pe care-l auzisem mai înainte de afară și apoi un altul.

Robinson găsisese prilejul să angajeze o conversație cu un domn bătrân care părea că se pricepe foarte bine la culturile de cacao. Frumos subiect! Un colonial, doi coloniali. „Când eram în Africa, îl auzii spre marea mea surprindere pe Robinson afirmând, în calitate de inginer agronom al Companiei Pordurière, repeta el, foloseam întreaga populație a unui sat la recoltat... etc.” Nu putea să mă vadă și-și dădea frâu liber... Cât putea... False amintiri... Praf în ochii bătrânului domn... Minciuni! Tot ce putea găsi ca să se țină la înălțimea domnului în vârstă competent. Deși destul de rezervat în conversație, mă agasa și mă necăjea să-l aud divagând în felul acesta.

Îl instalaseră la loc de onoare în vârful unui divan mare parfumat, cu un pahar de coniac în mână, în timp ce cu cealaltă evoca prin gesturi largi măreția pădurilor virgine și furiile uraganului ecuatorial. Era departe, foarte departe... Alcide s-ar fi amuzat dacă ar fi putut fi și el pe aici pe undeva, în vreun colțisor. Bietul Alcide!

Nimic de zis, de bine era bine în șalupa lor. Mai ales că începuse să bată vântul dinspre râu și să înfoaie la ferestre perdelele plisate ca pe tot atâtea drapele de proaspătă bucurie.

În sfârșit veni înghețata și iarăși șampania. Patronul, era ziua lui, ne-o spusese de o sută de ori. A dorit să facă plăcere, o dată măcar, tuturor, chiar și trecătorilor de pe drum. O dată și pentru noi. Pentru o oră, două, poate trei eram cu toții împăcați sub sceptrul lui, prieteni cu toții, cunoscuți, necunoscuți și chiar străini, noi trei pe care ne culesese de pe mal în lipsă de altceva mai bun ca să nu fie treisprezece la masă. Vruî să încep un cântecel de veselie, mă răzgândii apoi prea mândru, deodată, conștient. Găsii astfel de cuviință să le mărturisesc, pentru a justifica invitația mea acolo, mă încălzisem, că invitaseră în persoana mea unul dintre cei mai distinși medici din regiunea pariziană! Firește că după ținuta mea nu și-ar fi putut da seama. Și nici după mediocritatea tovarășilor mei! Dar îndată ce-mi cunoscură rangul, se declarară încântați, flatați, și, fără să mai aștepte, fiecare începu să mă inițieze în micile sale nefericiri trupești; profitați ca să mă apropii de fiica unui antreprenor, o verișoară tare de șale și care suferea precis de urticarie și de râgâieli acre din te miri ce. Când nu ești obișnuit cu bunătațile mesei și cu confortul, te amețești repede. Atât așteaptă adevărul ca să te părăsească. Puțin lipsește ca să scapi de el. Nu ții prea mult niciodată la propriul tău adevăr. În această abundență de lucruri plăcute, marele delir al megalomaniei te prinde ca pe un nimic, începu și eu să bat câmpii, tot vorbindu-i verișoarei de urticarie. Scapi de umilințele zilnice încercând, ca Robinson, să te pui la unison cu oamenii bogați, spunând minciuni, banul săracului. Ne e rușine tuturor de hoitul nostru atât de puțin prezentabil, de carcasa lui deficitară. Nu mă puteam hotărî să le spun adevărul, ar fi fost nedemn de ei ca și fundul meu. Trebuia să fac cu orice preț impresie bună.

La întrebările lor mă apuca să le răspund scornind baliverne, ca mai adineaori Robinson domnului celui bătrân. La rândul meu fui invadat de superbie... Marea mea clientelă!... Surmenajul... Prietenul meu Robinson...

inginerul care-mi oferise ospitalitate în mica lui cabană toulouseană...

Și apoi, când comeseanul a mâncat și a băut bine, e ușor de convins. Din fericire! Înghite tot! Robinson mi-o luase înainte în acea parșivă plăcere a valului de minciuni imprevizibile, ca să-l urmez nu trebuia să fac decât un mic efort.

Din cauza ochelarilor fumurii pe care îi purta, oamenii nu-și puteau da seama de starea ochilor lui Robinson. Atribuirăm cu multă generozitate nefericirea lui războiului. Și de atunci ne văzurăm bine instalați, ridicați social, și apoi patriotic până la înălțimea lor, a gazdelor, surprinși mai întâi de fantezia soțului, pictorul pe care situația lui de artist de lume îl împingea din când în când la oarecari acțiuni insolite. Erau uimiți invitații că ne găseau pe toți trei realmente foarte simpatici și interesanți la culme.

Ca logodnică, Madelon nu-și juca rolul atât de pudic pe cât ar fi trebuit, excita pe toată lumea, chiar și pe femei, în așa hal că mă întrebam dacă nu se va termina totul printr-o orgie. Nu, vorbele se destrămau treptat rupte de efortul îmbăiat de a trece dincolo de vorbe. Nimic nu se întâmplă.

Rămăseserăm agățați de perne și de fraze, aiuriți complet din cauza încercării tuturor de a ne face fericiți, mai profund, mai cald, încă și încă, unii pe alții, numai și numai spiritual, corpul se îmbuibase deja, făcând tot posibilul ca să reținem toată plăcerea pentru prezent, tot ceea ce știam că-i mai minunat în noi și în lume, pentru ca cel de alături să se bucure și el și să mărturisească că tocmai asta căuta, acest lucru admirabil, că nu-i lipsea de ani și ani decât această dăruire a noastră pentru a fi în sfârșit fericit în întregime și pentru totdeauna! Că i se revelase în sfârșit propria lui rațiune de a fi! Și că trebuia spus lumii întregi că-și găsisese propria rațiune de a fi. Și să mai bem odată împreună pentru a sărbători și celebra această delectare și pentru ca întotdeauna să fie așa! Farmecul să nu se mai risipească niciodată! Și să nu ne mai întoarcem mai ales la acele timpuri abominabile, la acele timpuri fără miracole, la timpul dinainte de a ne cunoaște și de a ne fi întâlnit! Toți împreună de acum înainte! În sfârșit! Pentru totdeauna!

Patronul, el, nu se putu stăpâni să nu rupă farmecul!

Avea și el mania de a vorbi despre pictura lui care-l sâcâia cu adevărat foarte tare, despre tablourile sale, cu orice preț, în orice împrejurare, fără nici o legătură... Așa că prin încăpățânata lui prostie, cu toate că beți, banalitatea reveni printre noi, zdrobitoare. Înving de pe acum îi adresai câteva complimente bine simțite și strălucitoare patronului, fericire turnată în fraze pentru artiști. Asta era ceea ce-i trebuia. De îndată ce primi complimentele mele, fu ca un final amoros. Lunecă pe una dintre sofalele umflate de la bord și adormi aproape pe loc cu mare plăcere, și evident fericit. Comesenii în acest timp își priveau reciproc contururile fețelor, cu priviri plumbuite și fascinate, nehotărâți între somnul aproape de neînving și deliciile unei digestii miraculoase.

Cruța această poftă de somn în ceea ce mă privea și mi-o rezervai pentru noapte. Temerile care supraviețuiesc unei zile alungă adesea somnul și când ai bafta să-ți constitui, pe cât poți, o mică provizie de beatitudine, trebuie să fii un imbecil ca s-o risipești în neserioase ațipiri prealabile. Totul pentru noapte! Asta era deviza mea! Trebuie tot timpul să te gândești la noaptea care vine. Și apoi fuseserăm invitați să rămânem la cină, era momentul să ne refacem apetitul...

Profitarăm de zăpăceala care domnea pentru a o șterge. Executarăm toți trei o ieșire foarte discretă, ocolindu-i pe comesenii ațipitiți și plăcut risipiți în jurul acordeonului patroanei. Ochii patroanei împlânziți de muzică clipeau în căutarea unui colț de umbră. „La revedere”, ne făcu când trecurăm pe lângă ea și surâsul i se topi într-un vis.

N-ajunserăm prea departe toți trei, numai până la acel loc zărit de mine unde râul făcea un cot, între două rânduri de plopi, plopi mari cu vârfulurile foarte ascuțite. Din acest loc se dezvăluia toată câmpia și mai departe chiar un orașel așezat în căușul ei, chircit în jurul unei clopotnițe, înfiptă ca un cui în roșul cerului.

– La ce oră avem trenul de întors? se agită deodată Madelon.

– Nu-ți bate capul! o liniștea el. Ne vor duce cu mașina, se înțelege, patronul a spus... Au ei una...

Madelon nu mai stăruie. Rămase visătoare de plăcere. O zi cu adevărat minunată.

– Și ochii tăi, Léon, cum le mai merge acum? îl mai întrebă ea.

– Mult mai bine. Nu vroiam să-ți spun nimic, pentru că nu eram încă sigur, dar cred că cu ochiul stâng încep chiar să pot număra sticlele de pe masă... Am cam băut, ai băgat de seamă? Era grozav! Ce bun era!

– Ochiul stâng e pe partea inimii, observă Madelon bucuroasă. Era foarte mulțumită, se înțelege, de starea bună a ochilor lui. Sărută-mă în timp ce te sărut! îi propuse ea. Începui să mă simt în plus din cauza efuziunilor ei. Mi-era greu să mă-ndepărtez pentru că nu știam prea bine încotro s-o apuc. Mă prefăcui deci că mă duc pentru niște nevoi după un copac și am rămas acolo în spatele copacului așteptând să le treacă. Era înduioșător ceea ce-și povesteau. Îi auzeam. Dialogurile amoroase chiar cele mai plate și se par stranii când cunoști persoanele. Și apoi nu-i auzisem niciodată spunându-și asemenea lucruri.

– E adevărat că mă iubești? îl întreba ea.

– Ca pe ochii din cap! îi răspundea el.

– Nu-i un fleac ceea ce spui, Léon!... Dar tu nici nu m-ai văzut încă?... Poate când ai să mă vezi cu ochii tăi și nu numai cu ai altora, n-ai să mă mai iubești atât!... În momentul acela ai să mai vezi și alte femei și poate c-o să începi să le iubești pe toate?... Cum fac amicii tăi!...

Această remarcă pe care o făcuse în șoaptă era pentru mine. Nu mă înșelam... Ea credea că sunt departe și nu puteam s-o aud... Și începu să mă bârfească. Nu pierdea timpul degeaba. El, prietenul, începu să protesteze. „Cum adică? făcea el. Simple bănuieli! Calomnii...”

– Nu, Madelon, deloc! se apăra el. Eu nu sunt ca el! Ce te face să crezi că sunt ca el?... După ce ai fost atât de bună cu mine?... Eu mă atașez! Nu sunt o lepădătură! Ți-am spus-o pentru totdeauna, n-am decât o vorbă! Pentru totdeauna! Tu ești frumoasă, o știi, dar ai să fii și mai frumoasă când te voi vedea... Pofim! Ești mulțumită? Nu mai plângi? Nu pot să-ți spun mai mult acum!

– Drăguț! Léon! îi răspundea ea ghemuindu-se lângă el. Erau gata să-și facă jurăminte, nu puteai să-i mai oprești, cerul nu le mai era destul pentru asta.

– Aș vrea să fii fericită cu mine întotdeauna... îi spunea el foarte dulce. Să nu mai ai nimic de făcut și să ai totuși tot ce-ți trebuie...

– Ah! cât ești de bun, scumpul meu Léon. Ești mai bun decât mi-am putut imagina vreodată... Ești duios! Ești fidel! Și ești totul!...

– Pentru că te ador, iubita mea...

Și se încălzeau așa, mângâindu-se. Și ca și cum ar fi vrut să mă țină departe de intensa lor fericire, îmi altoiră una...

Ea mai întâi: „Doctorul, prietenul tău, e bun?” Adusese din nou vorba despre mine, ca și cum i-aș fi stat în gât. „E cumsecade!... Nu vreau să spun nimic împotriva lui, că e prietenul tău... Dar parcă e prea brutal cu femeile. Nu vreau să-l vorbesc de rău, pentru că-mi vine să cred că ține la tine... Dar în sfârșit nu-i genul meu... Vreau să zic... Nu te superi, nu?” Nu, nimic nu-l supăra pe Leon! „Ei bine, mi se pare că doctorului îi plac cam mulțisor femeile... Seamănă cu câinii, mă înțelegi? Sare pe ele, cum se zice! Face rău și pleacă... Nu crezi?”

El credea, măgarul, credea tot ce vroia ea, găsea chiar că tot ce spune e adevărat și amuzant. Caraghios ca tot restul. O încuraja să continue și-și dădea duhul pentru asta.

– Da, e adevărat ce ai remarcat în privința lui, Madelon, nu e un om rău, Ferdinand, dar delicatețea nu-i virtutea lui, asta așa e, și nici fidelitatea dealtfel!... Sunt sigur!...

– I-ai cunoscut metresele, spune Léon?

Se informa, putoarea.

– Câte și mai câte! i-a răspuns el foarte hotărât, dar știi... El, întâi de toate, nu prea-i mofturos...

Din asta trebuia trasă o concluzie, Madelon își asumă această sarcină.

– Doctorii, se știe, sunt cu toții niște porci... mai tot timpul... Dar cred că în felul lui îi cam întrece pe toți...

– Ți-a ieșit un sfânt din gură, a aprobat-o bunul, fericitul meu prieten și a continuat: „În așa hal că adesea am crezut, atâta era de înclinat spre asta, că lua droguri... Și apoi să știi, are un mădular! Dacă ai vedea cât e de mare! Nu-i normal!...”

– Aha! Aha! făcu Madelon, perplexă deodată, încercând să-și amintească cum era mădularul meu. Crezi că e bolnav de ceva? Spune!

Era neliniștită, zăpăcită de aceste informații intime.

– Asta nu știi, fu el obligat să convină, cu regret. Nu pot spune nimic sigur... Dar are toate șansele cu viața pe care o duce.

– Totuși, ai dreptate, poate ia droguri... De asta e câteodată atât de bizar...

Și căpșorul ei începu să macine. Adăugă: „Pe viitor va trebui să ne ferim un pic de el...”

– Doar nu ți-e frică de el? a întrebat-o. Nu înseamnă nimic pentru tine, doar? Nu ți-a făcut avansuri niciodată?

– O! Nu, n-aș fi acceptat! Dar nu știi niciodată ce-i poate trece prin cap... Închipuie-ți de pildă că face o criză... Oamenii ăștia care iau droguri cam fac crize... Fapt e că nu m-aș lăsa niciodată îngrijită de el...

– Nici eu, acum că am vorbit despre asta! a aprobat Robinson. Și iar drăgălășeni și mângâieri...

– Scumpule! Scumpișorule!... îl alinta ea.

– Frumoaso!... Frumoaso!... îi răspundea el.

Cu tăceri însoțite de turbate sărutări...

– Spune-mi repede că mă iubești de atâtea ori de câte ori poți, în timp ce eu te sărut până la umăr...

Jocul începea de la gât.

– Sunt toată roșie! exclama ea, abia trăgându-și sufletul... Mă înăbuș! Lasă-mă să suflu! Dar el n-o lăsa să sufle. O lua de la capăt. Eu, în iarba de alături, încercam să văd ce se petrece. Îi prinsese sfârșurile între buze

și se juca cu ele. În sfârșit, glume. Mă înroșisem și eu înghesuit de tot felul de sentimente și minunându-mă singur de indiscreția mea.

– Noi doi vom fi foarte fericiți, nu-i așa, Léon? spune-mi că ești sigur că vom fi fericiți!

Pauză. Și apoi proiecte de viitor nesfârșite ca pentru a reface o lume întreagă, dar o lume numai pentru ei doi! Eu mai ales nu aveam loc în ea! Ai fi zis că nu se săturau să se lepede de mine, să curețe intimitatea lor de împruțita mea prezență.

– Ești de mult prieten cu Ferdinand?

Asta o sâcăia...

– De ani de zile... Când ici... când colo... a răspuns el. Ne-am întâlnit din întâmplare, în călătoriile noastre... E un tip căruia îi place să vadă multe țări... Și mie, într-un sens și atunci e ca și cum am fi făcut un drum lung împreună... Înțelegi?...

Reducea viața noastră la câteva platitudini mărunte.

– Ei bine! N-o să mai fiți așa buni prieteni de acum încolo, scumpule! Și chiar începând de acum! i-a răspuns ea foarte hotărâtă, scurt și clar... Să înceteze!... Nu-i așa, iubitul, că ai să termini cu el?... Numai cu mine ai să călătorești, nu-i așa?... M-ai înțeles?... Nu, scumpule?

– Ești geloasă pe el? a întrebat-o foarte nedumerit, idiotul.

– Nu, nu sunt geloasă pe el, dar te iubesc prea mult, vezi, Léon, și te vreau întreg numai pentru mine... Să nu te împart cu nimeni... Și apoi nici nu-i un prieten de frecventat pentru tine, acum că te iubesc eu, Léon... E prea vicios... Înțelegi?... Spune-mi că mă adori, Léon! Și că mă înțelegi?

– Te ador...

– Bine.

Ne-am întors cu toții la Toulouse în aceeași seară Două zile mai târziu se întâmplă accidentul. Trebuia să plec și exact când eram gata să-mi termin de făcut valiza ca să plec la gară, iată că aud pe cineva strigând nu știu ce în fața casei. Am ascultat... Trebuia să mă grăbesc să cobor imediat în cavou... Nu-l vedeam pe cel care-mi striga aceste lucruri... Dar după voce părea să fi fost ceva foarte urgent... Trebuia să mă prezint imediat, mi se pare.

– Nici un minut? Arde? îi răspund eu, numai așa ca să nu mă precipit... Să fi fost ora șapte seara, exact înainte de cină. Trebuia să ne luăm rămas bun la gară, așa stabilisem. Asta convenea tuturor, pentru că bătrâna era obligată să vină mai târziu acasă. Tocmai în seara aceea din cauza unui pelerinaj pe care-l aștepta la cavou.

– Repede, doctore! stăruia omul din stradă. I s-a întâmplat o nenorocire doamnei Henrouille!

– Bine! Bine! zic... Vin imediat! Bineînțeles!... Cobor!...

Dar avui timp să mă răzgândesc: „Du-te oricum înainte. Spune-le că vin în urma ta... Că alerg... Numai să-mi trag pantalonii...”

– Dar e urgent! stăruia omul. Și-a pierdut cunoștința, nu auziți!... Și-a spart un os de la cap! se pare... A căzut pe treptele cavoului!... Grămadă!...

„Asta era!” îmi zisei în mintea mea auzind această frumoasă istorie, și nu mai statui pe gânduri... Am șters-o direct spre gară. Eram lămurit.

Am reușit să prind trenul de ora șapte și un sfert, dar la țanc.

Nu ne-am mai luat rămas bun.

Mai întâi, când mă văzu, Parapine băgă de seamă că eram foarte tras la față.

– Te-ai oboșit prea mult pe acolo, pe la Toulouse, a remarcat bănuitor ca întotdeauna.

E adevărat că avusesem emoții acolo la Toulouse, dar în sfârșit, n-aveam de ce mă plânge, scăpasem basma curată, cel puțin așa speram, scăpasem de necazuri făcându-mă nevăzut la momentul potrivit.

Îi explicai în detaliu aventura și în același timp bănuielile mele lui Parapine. Dar el nu păru convins c-aș fi acționat cu destulă abilitate în această împrejurare... Nu prea am avut timp să discutăm despre asta, pentru că problema unei slujbe devenise pentru mine între timp atât de presantă încât trebuia să iau o hotărâre. Nici un minut de pierdut cu comentariile... Nu mai aveam decât o sută cincizeci de franci din economii și nu prea știam unde mă voi așeza de-acum încolo. La „Tarapout”?... Nu mai angajau. Criza. Să mă-ntorc la Garenne-Rancy? Să iau din nou la pipăit clientela! Și totuși m-am gândit și la asta un moment, dar numai ca la ultima dintre probabilități și împotriva voinței mele.

Nimic nu se stinge atât de ușor ca focul sacru.

Tot Parapine mi-a dat în cele din urmă o mână de ajutor oferindu-mi un loc pe care-l descoperise pentru

mine. Azilul unde, evident, lucra și el, și încă de câteva luni.

Afacerile mergeau încă destul de bine. În acest sanatoriu Parapine era însărcinat nu numai cu dusul alienaților la cinema, se mai ocupa pe deasupra și de steluțe. La ore exacte, de două ori pe săptămână, declanșa adevărate furtuni magnetice peste capetele melancolicilor adunați dinadins într-o cameră bine închisă și foarte întunecată. Sport mintal, pe scurt, realizarea unei frumoase idei a doctorului Baryton, patronul lui. Un zgârcit dealfel cumătrul ăsta, care mă primi cu un salariu foarte mic dar cu un contract și niște clauze foarte lungi, toate în avantajul lui, firește. Pe scurt, un patron. Eram foarte prost plătiți în Azilul lui, în schimb mâncam pe săturate și dormeam foarte bine. Ne puteam bucura și de infirmiere. Era permis, desigur printr-o înțelegere tacită. Baryton, patronul, n-avea nimic de zis despre aceste distracții și chiar remarcase că respectivele favoruri erotice legau mai bine personalul de sanatoriu. Nici prost, nici sever.

Și apoi nici nu era momentul să pun condiții când mi se oferise cât de cât o bucată de pâine care picase exact la țanc. Dacă stau și mă gândesc, nu discern prea bine de ce Parapine îmi arătase brusc un interes atât de activ. Purtarea lui față de mine mă neliniștea. Să-i atribui lui, lui Parapine, sentimente fraterne... L-aș fi înfrumusețat prea mult... Trebuia să fie ceva mai complicat. Se mai întâmplă.

Ne întâlneam cu toții la masa de prânz, acesta era obiceiul, adunați în jurul lui Baryton, patronul nostru, alienist experimentat, barbișon, coapse scurte și cărnoase, destul de cumsecade, în afara spiritului de economie, capitol la care se arăta scârbos de neînduplecat ori de câte ori i se iveau prilejul și pretextul.

Ne răsfața cu macaroane și vinuri acre, nimic de zis. Moștenise o vie întregă, ne explica el. Vai de capul nostru. Dar nu era decât o biată viișoară, vă asigur.

Azilul lui din Vigny-sur-Seine nu se golea niciodată. Se numea „Casă de sănătate” pe formulare, din cauza grădinii mari care îl înconjura și în care se plimbau nebunii noștri în zilele frumoase. Se plimbau având aerul ciudat că-și țin cu foarte mare greutate capul pe umeri în echilibru, nebunii, ca și cum le-ar fi fost întotdeauna frică să nu-i risipească conținutul, pe jos, clătănându-l. În capetele lor se ciocneau tot soiul de lucruri săltărețe și chisnovate, la care țineau îngrozitor de mult.

Nu vorbeau despre comorile lor mentale, alienații, decât strâmbându-se oribil sau cu niște aere condescendente și protectoare, asemenea unor puternici și meticuloși administratori. Pentru un imperiu nu le-ai fi scos ideile din cap acestor oameni. Un nebun nu-i altceva decât mănunchiul de idei obișnuite ale unui om, dar bine strânse într-un cap. Lumea nu mai străbate prin capul lui și asta ajunge. Capul îi devine un fel de lac fără scurgere, o infecție.

Baryton se aproviziona cu macaroane și legume de la Paris, cu ridicata. Astfel că negustorii din Vigny-sur-Seine nu ne iubeau deloc. Putem chiar zice că le eram nesuferiți. Această animozitate nu ne tăia pofta de mâncare. La masă, pe la începuturile stagiului meu, Baryton era cel care trăgea concluziile și desprindea învățămintele vorbelor noastre dezlănate. Dar petrecându-și viața între alienați, câștigându-și pâinea din comerțul cu ei, împărțind supa cu ei, încercând să le neutralizeze cât de cât smintelile, nimic nu-i părea mai plictisitor decât să mai și vorbească la masă de maniile lor. „Nebunii nu trebuie să figureze în conversația oamenilor normali!” afirma el defensiv și peremptoriu. Ținea în ceea ce-l privea la această igienă mentală.

Îi plăcea conversația aproape neliniștitor de mult, îi plăcea să fie amuzantă, potolită și inteligentă. Nu dorea deloc să lungim vorba pe seama smintiților. O instinctivă antipatie în privința lor îi ajungea odată pentru totdeauna, în schimb povestirile despre călătoriile noastre îl fermecau. Nu se mai sătura de ele. Parapine, de la sosirea mea, fu scutit de vorbăria lui. Căzusem la țanc ca să-l distrez pe patron în timpul prânzului. Toate peregrinările mele se perindară prin fața ochilor lor, îndelung relatate, aranjate evident, făcute literare, amuzante. Baryton mâncând, plescăia teribil. Fiica lui stătea tot timpul la dreapta lui. Deși avea numai zece ani, părea pentru totdeauna veștejită fiica lui, Aimée. Ceva neînsuflețit, un incurabil ten cenușiu o estompa pe Aimée vederii noastre, ca și cum niște nori vătămători i-ar fi trecut mereu peste față.

Între Baryton și Parapine surveneau mici frecuşuri. Totuși Baryton nu păstra nimănui ranchiună atât timp cât nu se amesteca în nici un fel în beneficiile întreprinderii sale. Afacerile lui constituiră multă vreme singura parte sfântă a existenței sale.

Într-o zi Parapine, pe timpul când încă mai vorbea, îi declară verde, la masă, că era lipsit de etică. Întâi această remarcă îl supără pe Baryton. Și apoi trecu totul. Nu se supără nimeni numai pentru atâta. Când îi povesteam călătoriile mele, Baryton încerca nu numai o emoție romanescă, ci și sentimentul că face economii. „Când te ascultă cineva pe dumneata, nu mai are nevoie să vadă aceste țări, atât de bine povestești, Ferdinand!” Nici nu putea visa să-mi adreseze un compliment mai drăguț. Nu primea în Azilul lui decât nebuni ușor de su-pravegheat și niciodată alienați furioși sau de-a dreptul ucigași. Azilul lui nu era deci un loc absolut sinistru. Fără grilaje, câteva celule numai. Subiectul cel mai neliniștitor era poate, între toate, micuța Aimée, fiica lui. Copilul nu era socotit printre bolnavi, dar mediul îl deprima.

Câteva urlate ajungeau, din când în când, până în sufrageria noastră, dar cauza acestor țipete era mai

întotdeauna destul de neserioasă. Țineau dealtfel destul de puțin. Mai erau și acele lungi și bruște valuri de frenezie care zguduiau din când în când grupurile de alienați, fără motiv, în timpul nesfârșitelor lor hoinăreli între pompă, boschete și straturile de begonii. Totul se termina fără tevdură și alarmă, cu băi calde și bomboane cu sirop tebaic.

La câteva dintre ferestrele sufrageriilor care dădeau în stradă se mai întâmpla câteodată ca nebunii să urle și să tulbure liniștea împrejurimilor, dar oroarea rămânea mai ales în ei. Erau preocupați să-și ocrotească această oroare, personal, împotriva întreprinderilor noastre terapeutice. Îi pasiona această rezistență.

Gândindu-mă acum la toți nebunii pe care i-am cunoscut la moș Baryton nu-mi pot stăpâni îndoiala că ar mai putea exista și alte veritabile reușite ale profundelor noastre temperamente, în afara războiului și a bolii, aceste două infinituri ale coșmarului.

Marea oboseală a existenței nu este poate în definitiv decât această enormă străduință pe care o depui ca să rămâi douăzeci de ani, patruzeci de ani și mai mult, rezonabil, ca să nu fii, simplu, profund tu însuți, adică ticălos, atroce, absurd. Coșmarul de a-l prezenta mereu ca pe un fel de mic ideal universal, ca pe un supraom de dimineață până seară, pe această stărpitură de om șontorog care suntem.

Bolnavi, aveam la Azil, la toate prețurile, cei mai bogați locuiau în camere Louis XV bine capitonate. Acestora Baryton le făcea câte o vizită în fiecare zi, vizită scump plătită. Îl așteptau. Din când în când primea câte o energică pereche de palme, Baryton, formidabilă, pe drept cuvânt, îndelung premeditată... Imediat o trecea pe nota de plată cu titlul de tratament special.

La masă, Parapine rămânea tăcut, nu pentru că succesele mele oratorice în fața lui Baryton l-ar fi supărat, ferească sfântul, dimpotrivă, părea chiar mai puțin preocupat decât altădată, pe vremea microbilor, și în definitiv aproape mulțumit. Trebuie să mai adaug că trăsesese o spaimă cumplită în încurcăturile lui cu minorele. Rămăsese de atunci deconcertat într-un fel în chestiunile sexuale. În orele libere, ca un bolnav, hoinărea în jurul peluzelor azilului și, când treceam pe lângă el, îmi surâdea, dar erau atât de nehotărâte aceste surâsuri, atât de palide, încât ai fi zis că-și lua rămas bun.

Primindu-ne pe amândoi în rândul personalului tehnic, Baryton făcuse o bună achiziție pentru că noi i-am dăruit nu numai tot devotamentul nostru de fiecare oră, dar și distracții și ecouri ale aventurilor noastre după care era atât de ahtiat și de care era atât de lipsit.

Astfel că-i făcea plăcere să ne dovedească satisfacția lui. Avea totuși unele rezerve în ceea ce-l privea pe Parapine.

Nu se simțise alături de Parapine niciodată la largul lui. „Parapine... Vezi dumneata, Ferdinand... îmi mărturisi el în taină într-o zi, e rus!” Să fii rus pentru Baryton era ceva la fel de neiertat, descriptiv-morfologic, ca și „diabetic” sau „negru”. Lansat în acest subiect care-i tulbura sufletul de luni întregi, începu în prezența și spre folosul meu îndeosebi să-și muncească enorm creierii... Nu-l mai recunoșteam pe Baryton. Am mers împreună tocmai până la tutungeria din colț să căutăm țigări.

– Parapine, nu-i așa, Ferdinand, e un băiat după părerea mea foarte inteligent, bineînțeles... Dar are acest băiat o inteligență cu totul arbitrară. Nu crezi, Ferdinand? Mai întâi că e un băiat care nu vrea să se adapteze... Se observă imediat... Nici în meserie nu-i la largul lui... Și nici în această lume... Spune și dumneata!... Și n-are dreptate!... N-are deloc dreptate!.. Pentru că suferă... Asta e dovada!... Uită-te la mine, Ferdinand, cum mă adaptez!... (Se bătea cu pumnul în piept)... Dacă mâine, de exemplu, pământul ar începe să se învârtă în sens invers. Ei bine? Eu? M-aș adapta, Ferdinand!... Pe loc! Și știi cum, Ferdinand?... Aș dormi vreo douăsprezece ore în șir și totul ar fi în ordine! Asta e! Hop! Nimic mai abil! Totul ar fi în ordine! Voi fi adaptat! În timp ce Parapine al dumatăle, într-o asemenea aventură, știi ce ar face! Ar rumega proiecte și amărăciuni încă o sută de ani de acum încolo!... Sunt sigur!... Îți spun drept!... Nu-i așa? Și-ar pierde somnul de îndată ce pământul ar începe să se învârtă de-a-ndoaselea!... Ar găsi în asta nu știu ce nedreptate specială!... Prea multă nedreptate!... Dealtfel mania lui e nedreptatea!... Îmi vorbea enorm despre nedreptate în epoca în care catadicsea să-mi mai vorbească... Și crezi că s-ar mulțumi să se vâicărească numai? N-ar fi încă decât pe jumătate rău!... Nu! Ar căuta imediat un truc care să facă pământul să sară în aer! Ca să se răzbune, Ferdinand! Și ceea ce e mai rău, am să-ți spun imediat, Ferdinand!... Dar numai între noi!... O să-l găsească, trucul!... Așa cum îți spun. Ah! Uite, Ferdinand, încearcă să reții bine ceea ce am să-ți explic!... Există nebuni simpli și mai există și alți nebuni, cei pe care-i torturează ideea fixă a civilizației... Mă îngrozesc când mă gândesc că Parapine se numără printre aceștia din urmă!... Știi ce mi-a zis într-o zi?

– Nu, domnule...

– Ei bine, mi-a zis: „Între penis și matematică nu există nimic... domnule Baryton! Nimic! Golul!” Și apoi ascultă!... Știi ce așteaptă ca să-mi vorbească din nou?

– Nu, domnule Baryton, nu știu nimic...

– Deci nu ți-a povestit?

– Nu, încă nu...

– Ei bine, mie mi-a spus! Așteaptă să vină epoca matematicilor. Simplu! Hotărât! Cum îți place această manieră de a se purta față de mine? Mai vârstnic decât el? Șeful lui?...

Trebuia să râd ca să poată încăpea între noi această exorbitantă fantezie. Dar Baryton nu știa de glumă. Găsea chiar ocazii de a se indigna de multe alte lucruri...

– Ah! Ferdinand! văd că totul ți se pare lipsit de interes... Vorbe goale, trăznăi extravagante între atâtea altele... Iată ce pari a conchide, numai asta, nu? O, imprudent mai ești, Ferdinand! Dă-mi voie dimpotrivă mie să te pun în gardă cu multă grijă contra acestor rătăcirii, neserioase doar în aparență! Îți declar că nu ai dreptate!... Nu ai deloc dreptate!... De o mie de ori n-ai dreptate!... În cursul carierei mele, crede-mă că am auzit într-un fel tot ce se poate auzi aici sau aiurea în materie de delir rece sau fierbinte! Nimic nu mi-a scăpat!... Mă crezi, nu, Ferdinand? Și nu prea par a mă lăsa pradă angoaselor, ai observat, desigur, Ferdinand?... Exagerărilor? Nu? Nu-i așa? În fața judecății mele forța unui cuvânt, a mai multor cuvinte și chiar a frazelor și a discursurilor întregi înseamnă foarte puțin!... Destul de simplu prin naștere și prin fire, nu mi se poate nesocoti faptul că sunt unul dintre acei oameni pe deplin inhibați, pe care vorbele nu-i sperie... Ei bine, Ferdinand, după o conștiincioasă analiză în ceea ce-l privește pe Parapine, sunt constrâns să fiu întotdeauna foarte atent!... Să formulez rezervele cele mai hotărâte... Extravaganța lui nu seamănă deloc cu una inofensivă și obișnuită!... Aparține mi se pare uneia dintre cele mai rare formule, foarte de temut, ale originalității, una din acele manii foarte contagioase: sociale și persuasive într-un cuvânt!... Poate nu-i vorba chiar despre nebunie în cazul prietenului dumitale... Nu! Nu e poate la mijloc decât o convingere exagerată!... Dar mă pricep în materie de demență contagioasă!... Nimic mai grav decât convingerea exagerată!... Uită-te la mine, Ferdinand, am cunoscut un mare număr de convinși de soiul ăsta și de diverse proveniențe... Cei care vorbeau despre dreptate erau cei mai turbați!... La început, mărturisesc, acești justițiareri mă interesau întrucâtva... Acum acești maniaci mă agasează, mă irită la culme... Nu ești de aceeași părere?... Există în oameni nu știu ce ușurință de transmisiune în această privință care mă îngrozește, și asta la toți oamenii, mă înțelegi?... Bagă de seamă, Ferdinand! La toți! Ca alcoolul și erotismul!... Aceeași predispoziție!... Aceeași fatalitate!... Răspândită la nesfârșit!... Râzi, Ferdinand? Mă îngrozești și tu la rândul tău! Fragil! Vulnerabil! Inconsistent! Periculos! Ferdinand! Și când mă gândesc că te credeam serios! Nu uita că sunt bătrân, Ferdinand! îmi pot permite luxul să mă doară în cot de viitor! Eu am voie! Dar mă gândesc la dumneata!

În principiu, pentru totdeauna și în toate, eram de aceeași părere cu patronul meu. Nu prea am făcut cine știe ce progrese practice de-a lungul hăituitei mele existențe, dar am învățat oricum solidele principii de etichetă a servitutii. Brusc, datorită acestor aptitudini, m-am împrietenit cu Baryton, nu-l contraziceam niciodată și mâncam puțin la masă. Pe scurt un asistent simpatic, foarte economic și nici de doi bani ambițios, neprimejdios.

Vigny-sur-Seine se înfățișează vederii așezat între două ecluze între cele două coaste ale sale despuiate de verdeață, un sat care devine periferie. Parisul îl va înghiți curând.

Pierde câte o grădină pe lună. Reclamele, de cum te apropii, îți sar în ochi, bălțate ca un balet rusesc. Fata aprodului știe deja să prepare cocteiluri. Numai tramvaiul ține să devină istoric, și n-o să se termine cu el decât printr-o revoluție. Oamenii sunt neliniștiți, copiii nu mai au același accent ca părinții lor. Parcă nu-ți mai e la îndemână să zici că ești din Seine-et-Oise. Miracolul este pe cale să se săvârșească. Ultimul bulgăre de grădină a dispărut odată cu venirea lui Laval la Ministerul Afacerilor Publice și, după vacanță, femeile de serviciu și-au scumpit prețurile cu douăzeci de centime ora. A apărut și un bookmaker. Funcționarele de la poștă cumpără romane despre invertiți și-și imaginează altele și mai realiste. Preotul spune „rahat” când vrei și când nu vrei și dă sfaturi de bursă celor mai înțelepți. Sena și-a ucis peștii și se americanizează între două rânduri de vărsătoare-tractoare-împingătoare, care seamănă cu o proteză plină de putreziciuni și fierăraie. Trei dintre cei care au departajat loturile au intrat în pușcărie. Ne organizăm.

Această transformare funciară locală nu-i scapă lui Baryton. Regretă amar că n-a știut, să-și fi cumpărat câteva terenuri în ținutul de alături acum douăzeci de ani, când te rugau să iei cu patru centime metrul pătrat, ca pe o felie de tort nu prea proaspăt. Dar trecuseră frumoasele vremuri de altădată. Din fericire Institutului său psihoterapeutic îi mergea încă bine. Dar nu fără greutate. Familiile nesățioase nu încetau să-i ceară, să-i pretindă mereu și tot mai mult noi sisteme de cură dintre cele mai electrice, dintre cele mai misterioase, dintre cele mai de toate... Mai ales mecanisme recente, impresionante, și cât mai iute sub amenințarea de a fi depășit de concurență, trebuia să se supună. De concurența sanatoriilor ambuscate prin pădurile învecinate de la Asnières, Passy, Montretout, pândind și ele toate dobitociile luxului.

Se grăbea Baryton, învățat de Parapine, să fie în pas cu gustul vremii, la prețul cel mai ieftin bineînțeles, cu rabat, de ocazie, de la solduri, necurmat, cărând mereu noi mașini electrice, pneumatice, hidraulice, ca să

arate că e cel mai bine echipat, pentru a fi la dispoziția capriciilor pensionarilor cârcotași și bogați... Gema de disperare când se vedea constrâns să cumpere aparate inutile... când era obligat să ceară favoruri chiar nebunilor...

– Când mi-am deschis eu azilul, îmi mărturisii el într-o zi, descărcându-și necazurile, era exact înainte de deschiderea Expoziției, Ferdinand, cea mare... Nu eram, nu formam, noi alieniști, decât un mic număr de practicieni mult mai puțin curioși și depravați decât astăzi, te rog să mă crezi! Nimeni nu încerca pe vremea aceea să fie la fel de nebun ca pacientul... Nu venise încă moda delirului sub pretextul de a vindeca mai bine, modă obscenă ca tot ce ne vine din străinătate, bagă de seamă...

Pe la începuturile mele deci medicii francezi, Ferdinand, se mai respectau! Nu se credeau constrânși să bată câmpii în același timp cu bolnavii lor... Așa numai ca să fie ia același diapazon, fără îndoială... Sau mai știi?... Să le facă plăcere! Unde o să ajungem? te întreb. Devenind mai vicleni, mai morbizi, mai perversi decât persecuții cei mai minaiți ai azilurilor noastre, tot tăvălindu-ne cu un fel de nou orgoliu jegos în toate murdăriile pe care ei ni le oferă, unde o să ajungem? Ești în stare, Ferdinand, să mă liniștești asupra viitorului rațiunii noastre?... Sau chiar numai asupra bunului nostru simț?... În ritmul ăsta ce va mai rămâne din bunul nostru simț?... Nimic! E de prevăzut! Absolut nimic! Prevăd... Evident...

Mai întâi, Ferdinand, nu e vizibil că, pentru o inteligență cu adevărat modernă, totul capătă aceeași valoare? Alb? Negru? Totul se destramă... Asta se poartă! Moda! De ce nu înnebunim și noi atunci?... Pe loc! Să începem odată! Să ne facem reclamă cu demența noastră! Cine ne împiedică? Te întreb, Ferdinand? Câteva supreme și inutile scrupule umane?... Niște temeri insipide? Ei?... Uite, mi se întâmplă, Ferdinand, când îi ascult pe unii dintre confrății noștri, și ăștia sunt dintre cei mai prețuiți, bagă de seamă, dintre cei mai căutați de clientelă și academii, să mă întreb unde ne duc?... E infernal într-adevăr! Acești descrierați mă derutează, mă neliniștesc, mă scot din sărite și mai ales mă dezgustă! Numai auzindu-i raportându-și în timpul unuia dintre aceste congrese moderne rezultatele cercetărilor lor obișnuite, mă cuprinde groaza, Ferdinand! Mi se întunecă mintea, numai ascultându-i... Posedați, vicioși, șarlatani, logoreici, acești aleși ai psihiatriei recente, cu analizele ei superconștiente, ne aruncă în abisuri... Direct în abisuri! Într-o bună zi, dacă voi nu reacționați, Ferdinand, voi tinerii, aici o să ajungem, înțelegi, aici. Tot forțându-ne, sublimându-ne, răscolindu-ne înțelegera dincolo de granițele firești ale înțelegerii noastre, vom ajunge într-un ținut infernal, din care nu mai e întoarcere!... Dealtfel chiar îți vine să zici că sunt închiși acești supervicleni în beciul cu condamnați, tot masturbându-și judecata zi și noapte!

Am zis bine zi și noapte, pentru că trebuie să știi, Ferdinand, că ei nu încetează nici noaptea să se depraveze în vis, pușlamalele! Asta e vasăzică! Și ce-și mai sfarmă și ce-și mai umflă mintea! Și ce-o mai tiranizează!... Iar în jurul lor, nimic altceva decât o tocană împutită de resturi de organe, o marmeladă de simptome delirante în suc propriu care se revarsă și mustește de peste tot... Cu mâinile mânjite de ceea ce a mai rămas din spirit, devenim cleioși, groțești nedemni, împutiți. O să se ducă dracului totul de răpă, Ferdinand, se duce deja, și-o prezic eu, bătrânul Baryton, și nu peste mult timp! O să vezi cu ochii tăi, Ferdinand, imensa debandadă! Pentru că ești încă tânăr! O să vezi!... O să treceți cu toții la inamic! Și delirând pe deasupra! De un delir în plus! Vruum! Prea vă ispitesc asta de multă vreme! De curaj, sunt de acord, va fi vorba de un mare curaj! Dar și când veți fi ajuns la casa de nebuni, iubitorilor! Vă asigur că de acolo nu mai ieșiți!

Reține bine, Ferdinand, ceea ce constituie începutul sfârșitului este lipsa de măsură! Cum a început marea debandadă, o știi prea bine ca să-ți pot povesti... Au început prin a sări peste cal! Prin ciudate exagerări! Nici o măsură, nici o constrângere! Era scris! Și atunci toată lumea în neant? De ce nu? Toți? Bineînțeles! Și nu la pas, în galop! O adevărată năvală! Am văzut eu însumi, Ferdinand, spiritul cedând puțin câte puțin din echilibrul său și apoi dizolvându-se în marea întreprindere de ambiții apocaliptice! A început cam pe la 1900... E o dată memorabilă!... Începând cam de pe atunci nu mai există în lume în general și în psihiatrie în special decât o cursă frenetică: care să devină mai pervers, mai desfrânat, mai original, mai dezgustător, mai creator, cum zic ei, decât cel de alături!... Frumoasă bălmăjeală!... Câștiga cel care se devota cât mai repede posibil monstrului, bestiei fără inimă și fără reținere... Ne va înghiți pe toți, bestia, Ferdinand, e de la sine înțeles și nu-i nimic de făcut!... Bestia! Un cap, uite așa de mare care judecă la voia întâmplării!... Războaiele și eroii lui se apropie de noi arzând din toate părțile!... Iată-ne în plin potop!... Simplu! Ne plictisim pare-mi-se la nivelul conștiinței! N-o să ne mai plictisim! Ca să provoace o schimbare au început prin a deveni pederastați... Și dintr-o dată începură să-i muncească „impresiile” și „intuițiile”... ca pe femei...

Mai e nevoie aici, unde am ajuns, să ne împiedicăm de o vorbă goală cum e logica?... Bineînțeles că nu! Mai degrabă i-ar stânjeni logica pe acești savanți infinit de subtili, așa cum îi modelează timpul nostru, cu adevărat progresiști... Să nu care cumva să deduci din asta că disprețuiesc femeile! Nu! Știi doar! Dar nu-mi plac impresiile lor! Sunt un animal coios, Ferdinand, și când am apucat ceva e foarte greu să mi-l smulgi... Alaltăieri mi s-a întâmplat una năstrușnică... Mi se cerea să primesc un scriitor... Bătea câmpii scriitorul... Știi

poate ce urla ăla de o lună de zile? „Se lichidează! Se lichidează!...” Așa vocifera prin toată casa. Aici ajunsese... Ce să mai zici... Trecuse dincolo de hotarele inteligenței!... Și culmea e că urina foarte greu... O îngustare de canal îl otrăvea cu urină, îi bloca vezica... I-am introdus sonde peste sonde și l-am debarasat picătură cu picătură... Familia insista că totul i se trage de la geniul său... Oricât am încercat să-i explic familiei că mai degrabă la vezică era bolnav scriitorul lor, nu vroiau să creadă și pace...

Pentru ei el sucombuse într-un moment de exces al geniului său și cu asta basta... A trebuit în cele din urmă să mă raliez părerii lor... Știi probabil ce înseamnă o familie! Imposibil s-o faci să-nțelegă, familia, că un om, rudă sau nu, nu-i decât un hoit în suspensie... Ar refuza să plătească pentru un asemenea hoit...

De douăzeci de ani Baryton nu înceta să satisfacă familiile în vanitățile lor pretențioase. Îi făceau viața grea, familiile. Răbdător și echilibrat cum îl știam, păstra pe suflet o rămășiță de ură rancedă de veche ce era în privința familiilor. În acea vreme în care trăiam pe lângă el, excedat, căuta în secret, cu obstinație, să se elibereze, să se sustragă într-un fel sau altul odată pentru totdeauna tiraniei familiilor. Fiecare își are motivele lui ca să scape de mizeria intimă și fiecare dintre noi, ca să reușească, se folosește de împrejurări pentru a găsi drumul cel mai ingenios. Fericit cel căruia bordelul îi ajunge!

Parapine în ceea ce-l privea părea fericit de-a fi ales drumul tăcerii. Baryton, n-am înțeles-o decât mai târziu, se întreba în sinea lui dacă va ajunge vreodată să scape de aceste familii, de dominația lor, de miile de platitudini respingătoare ale psihiatriei alimentare, pe scurt de starea în care se afla. Avea atâta nevoie de lucruri absolut noi și deosebite că era copt până-n măduvă pentru fugă și evadare, de unde fără îndoială aceste tirade critice... Egoismul lui pleznea ieșind la iveală de sub rutină. Nu vroia să sublimeze nimic, vroia pur și simplu să plece să-și ducă trupul în altă parte. Nu era un terchea-berchea Baryton, trebui deci, ca un urs, să răstoarne totul ca să poată termina.

Se eliberă el, care se credea rezonabil printr-un scandal absolut deplorabil. Voi încerca mai târziu să vă povestesc pe îndelete cum s-au petrecut lucrurile.

În ceea ce mă privea, pentru moment, meseria de asistent al lui îmi părea foarte acceptabilă.

Aplicațiile obișnuite ale tratamentului nu erau deloc penibile, cu toate că evident, din cind în cind, mă apuca amețeala dacă stăteam prea mult de vorbă cu pensionarii, un vârtej mă târa atunci ca și cum m-ar fi luat cu ei și dus departe de malurile mele, pensionarii, așa fără să pară de la o frază banală la alta, cu vorbe nevinovate, drept în mijlocul delirului lor. Mă întrebam o secundă cum să scap și dacă nu cumva din întâmplare fusesem prins de nebunia lor odată pentru totdeauna, fără să bag de seamă.

Stăteam în umbra periculoasă a nebunilor, la lizieră ca să zic așa, fiind mereu amabil cu ei, prin firea mea. Nu mă scufundam, dar tot timpul mă simțeam în pericol ca și cum aș fi fost atras cu perfidie în cartierele orașului lor necunoscut. Un oraș ale cărui străzi se muiau pe măsură ce înaintai printre casele lor băloase cu ferestre care se topeau prost închise, într-o bănuitoare rumoare. Ușile, pământul se mișcau... Dar te apuca totuși dorința să mergi mai departe și mai departe ca să-ți dai seama dacă vei avea forța să-ți regăsești rațiunea, chiar printre ruine. Rațiunea devine repede un viciu ca și buna dispoziție și somnul la neurastenici. Nu te mai gândești decât la propria ta rațiune. Așa nu mai merge. Se termină gluma.

Totul a mers așa din îndoială în îndoială până pe data de 4 mai. Celebra dată de 4 mai. Mă simțeam atât de bine în ziua aceea de parcă o minune se întâmpla. Pulsul – 78. Ca în urma unui prânz bun! Când iată că deodată totul începe să se învârtă cu mine. Mă cramponez. Totul se înveninează. Oamenii încep să arboreze niște mutre ciudate. Mi se par acri ca lămâile și mai răi decât înainte, mă cocoșasem fără îndoială prea sus, prea imprudent pe treapta de sus a sănătății și acum mă trezeam căzut în fața oglinzii privind-mă cu pasiune cum îmbătrânesc.

Nemăsurat e dezgustul și oboseala când aceste mohorâte zile sosesc adunate între ochi și nas; numai acolo s-a adunat atâta dezgust și oboseală cât s-ajungă ani întregi mai multor oameni la un loc. Pentru unul singur e cu adevărat prea mult.

Stând și gândindu-mă îmi veni brusc cheful să mă-ntorc la „Tarapout”, așa, pe nepusă masă. Mai ales că Parapine nu mai vorbea nici cu mine. Dar nici cu „Tarapout”-ul nu mai era nimic de făcut. E greu să nu ai decât un patron drept orice confort material și spiritual, mai ales când ești alienist și nu prea sigur pe capul tău. Trebuie să rezist. Să nu zic nimic. Numai despre femei ne mai rămăsese să vorbim; era un subiect plăcut datorită căruia speram să-l mai pot distra din când în când. În această privință îmi acorda un oarecare credit al experienței, un soi de dezgustătoare competență.

Nu era deloc rău că Baryton mă aprecia cu un oarecare dispreț. Un patron e întotdeauna mai liniștit de ignominia personalului său. Sclavul trebuie să fie cu orice preț un pic și chiar mai mult demn de disprețuit. Un ansamblu de mici păcate cronice, morale și fizice, justifică soarta care-l copleșește. Pământul se învârte mai bine atunci când fiecare se află pe el exact în locul pe care-l merită.

Ființa de care te folosești trebuie să fie inferioară, searbădă, destinată decăderii, asta îți ușurează

conștiința, mai ales că el, Baryton, ne plătea foarte prost. În aceste cazuri de avariție acută funcționarii sunt într-un fel bănuitori și neliniștiți. Ratați, destrăbălați, devotați, perversi, totul se explică, se justifică, se armonizează în cele din urmă. Nu i-ar fi displăcut lui Baryton să mă fi căutat și poliția puțin. Asta te face devotat.

Renunșasem de altfel de când hăul la orice fel de amor propriu. Sentimentul acesta mi s-a părut dintotdeauna mult deasupra condiției mele, de o mie de ori prea costisitor pentru resursele mele. Mă simțeam foarte bine de când renunșasem la el odată pentru totdeauna.

Îmi era acum de ajuns să mă mențin într-un echilibru suportabil, alimentar și fizic. Restul cu adevărat nu mă interesa absolut deloc. Totuși unele nopți le înduram peste măsură de greu, mai ales când amintirea a ceea ce se petrecuse la Toulouse mă ținea treaz ore întregi.

Îmi imaginam atunci, nu mă puteam stăpâni, tot felul de urmări dramatice după rostogolirea mătușii Henrouille în groapa ei cu mumii și frica îmi urca din măruntaie, m-apuca de inimă și o ținea strâns, să bată, până când săream din plapumă cât eram de lung și începeam să măsor camera în lung și-n lat până în străfundul întunericului și până dimineața. Mă apuca disperarea, în timpul acestor crize, că nu-mi voi mai regăsi suficiența nepăsare ca să mai adorm vreodată. Să nu credeți niciodată din capul locului în nefericirea oamenilor. Întrebați-i numai dacă mai pot dormi. Dacă da, totul merge bine. Ajunge.

Niciodată n-am să mai pot dormi adânc. Pierdusem acea siguranță într-adevăr imensă care-ți este foarte necesară, ca să poți dormi cu adevărat profund printre oameni. Mi-ar fi trebuit cel puțin o boală, o febră, o catastrofă, desigur, pentru ca să-mi aflui nepăsarea, să-mi neutralizez neliniștea și să-mi recapăt divina și tâmpita siguranță. Singurele zile suportabile de care pot să-mi amintesc de-a lungul multor ani sunt câteva zile de gripă cu febră foarte mare.

Baryton nu mă-ntreba niciodată de sănătate. Evita să se ocupe chiar și de a lui însuși. „Știința și viața conduc la niște amestecuri dezastruoase, Ferdinand! Ferește-te întotdeauna să te îngrijești, crede-mă... Orice întrebare pusă corpului devine o breșă... Un început de neliniște, de obsesii...” Acestea erau principiile lui biologice preferate, simpliste. Făcea în fond pe șmecherul. „Cât știi îmi ajunge!” zicea frecvent. Ca să-mi arunce praf în ochi.

Nu-mi vorbea niciodată de bani, dar asta numai ca să se gândească mai mult la ei, mai intim.

Răfuielile lui Robinson cu familia Henrouille, destul de neclare de altfel, îmi stăteau pe suflet și încercam adesea să-i povestesc fragmente și episoade lui Baryton. Dar nu-l interesau. Prefera povestirile mele din Africa, mai ales cele în care era vorba despre confrății pe care-i întâlnisem aproape peste tot, despre practicile medicale ale acestor confrăți, neobișnuite practici, ciudate sau îndoielnice.

Din când în când la Azil, intram în alertă din cauza fetiței lui, Aimée. Brusc, la ora cinei, n-o mai găseam nici în grădină, nici în camera ei. În ceea ce mă privește, mă așteptam s-o găsec într-o seară făcută bucăți în spatele unui boschet. Cu nebunii noștri care umblau peste tot se putea întâmpla orice. De altfel, de mai multe ori scăpase ca prin urechile acului de un viol. Și atunci urmau crize, dușuri, explicații fără sfârșit. Degeaba i se interzisesse să mai treacă pe unele dintre aleile prea ferite, tocmai acolo se ducea copilița, irezistibil, prin colțurile cele mai ascunse. De fiecare dată tatăl îi trăgea câte o bătaie să țină minte. Nu era nimic de făcut. Cred că-i plăceau acele locuri. Încrucisându-ne, trecând pe lângă ei, pe lângă nebuni, pe culoare, noi personalul trebuia să fim întotdeauna foarte atenți. Alienațiiucid chiar mai ușor decât oamenii obișnuiți. Astfel că ne făcusem un fel de obicei să ne așezăm, când îi întâlneam, cu spatele la perete, mereu gata să-i primim cu un picior zdravăn în burtă, la primul gest. Te privesc cu coada ochiului și trec. În afară de nebunia lor ne înțelegeam perfect. Baryton se plângea că nici unul dintre noi nu știa să joace șah. M-am apucat să învăț numai ca să-i fac plăcere.

În timpul zilei se distingea printr-o activitate hărțuitoare și minusculă, ceea ce făcea traiul în preajma lui destul de obositor. Câte o searbădă idee practică îi țâșnea din cap în fiecare dimineață. Înlocuirea hârtiei igienice în rulouri cu hârtia în foi depliable ne obligă să medităm o săptămână, pe care o risipirăm în rezoluții contradictorii. În cele din urmă, hotărârăm să așteptăm luna soldurilor ca să dăm o raită prin magazine. Apoi veni cu altă hărțuială inutilă, cea a jileticilor de flanelă... Trebuiau purtate pe dedesubt?... Sau peste cămașă?... Și metoda de administrare a sulfatului de sodiu... Parapine scăpa printr-o tăcere tenace de aceste controverse subintelectuale.

Stimulat de plictiseală, îi povestii în cele din urmă lui Baryton mult mai multe aventuri decât ar fi putut cuprinde călătoriile mele. Eram epuizat! Și atunci fu rândul lui, în fine, să susțină singur conversația ce lânzezea cu propuneri și reticențe minuscule.

N-am mai scăpat. M-a învins prin epuizare. Căci nu posedam ca Parapine o indiferență absolută ca să mă apăr. Dimpotrivă. Fără voia mea trebuia să-i răspund. Nu mă puteam abține să nu discut la nesfârșit asupra meritelor comparative dintre cafeaua cu lapte și cacao. Mă vrăjea cu prostia.

Reluam încă o dată și încă o dată discuția despre toate și despre nimic, despre varice, despre curentul

faradic optim, despre tratamentul celulei în regiunea cotului... Ajunsesem să bâigui numai și numai după indicațiile și preferințele lui despre tot și despre nimic, ca un adevărat specialist... Mă însoțea și mi-o lua înainte în această plimbare cum nu se poate mai ramolită, Baryton, și mă sătură de conversație pentru eternitate. Parapine se amuza vârtos în sinea lui auzindu-ne cum defilam printre discuțiile noastre contradictorii mâncând pe îndelete tăiței, stropind printre dinți vinul patronului drept pe fața de masă.

Dar să lăsăm amintirea lui Baryton în pace, pușlamaua! L-am făcut să dispară până la urmă. Dar cât geniu mi-a trebuit pentru asta!

Printre clientele cu a căror supraveghere fusesem însărcinat în mod special, cele mai pisăloage mă făceau să turbez de necaz. Duș pe aici... Sonda pe dincolo... viciile, violențele și găurile lor de ținut întotdeauna curate... Una dintre tinerele pensionare îmi aducea adesea observații din partea patronului. Distrugea grădina smulgând florile, era mania ei, și mie nu-mi plăceau observațiile patronului...

„Logodnica” o porecleau, o argentiniană, nu prea urâtă la înfățișare, dar moralmente nimic altceva decât o idee, să se mărite cu tatăl ei. Și atunci ea rupea una câte una toate florile din straturi pentru a și le înfige în marele ei voal alb pe care-l purta și ziua și noaptea, pretutindeni. Un caz de care familiei, fanatic religioasă, îi era îngrozitor de rușine. O ascundeau pe fiica lor de lume, cu ideea ei cu tot. După părerea lui Baryton, ea sucombuse datorită inconsecvențelor unei educații prea încordate, prea severe, de o morală absolută care-i explodase ca să zic așa în cap.

La apusul soarelui îi băgam pe toți înăuntru după ce făceam un minuțios apel și mai treceam o dată prin camere, mai ales să-i împiedicăm pe cei mai excitați să se masturbeze prea frenetic înainte de a adormi. Era foarte important, mai ales sâmbăta seara, să-i potolești și să-i urmărești cu atenție, pentru că duminica ziua în care veneau rudele era rău pentru sanatoriu să-i găsească pe pensionari masturbați până la învinețire.

Toate acestea îmi aduceau aminte de Bébert și de delicatul lui sirop. La Vigny prescriam cu toptanul acest sirop. Păstrasem formula. Ajunsesem să am încredere în ea.

Portăreasa Azilului făcea comerț cu bomboane împreună cu bărbatul ei, un adevărat zdrahon, la care făceam apel din când în când pentru treburile mai grele.

Așa treceau lucrurile și lunile destul de plăcut în fond și nu prea am fi avut de ce ne plânge, dacă lui Baryton nu i-ar fi venit în cap o alta nouă idee năstrușnică.

De foarte multă vreme, cu siguranță, se tot întreba dacă din întâmplare n-ar fi putut să mă folosească mai mult la același preț. Și în sfârșit găsisese soluția.

Într-o zi după prânz își expuse ideea. Mai întâi porunci să ni se servească o tavă plină cu desertul meu favorit, căpșuni cu frișca. Mi se păru imediat ceva suspect. Într-adevăr de abia înghiții ultima căpșună că mă atacă hotărât.

– Ferdinand, mi se adresă, mă întreb dacă ai consimți să-i dai câteva lecții de engleză fetiței mele Aimée?... Ce zici? Știi că ai un accent excelent... Și în engleză accentul contează, nu? E cel mai important!... Și dealtfel, ce să mai spun fără să te flatez, dumneata ești amabilitatea întruchipată...

– Dar desigur, domnule Baryton, îi răspunsei luat din scurt...

Și căzurăm de acord pe loc să-i dau lui Aimée chiar începând cu a doua zi de dimineață prima lecție de engleză. După care urmară altele săptămâni la rând...

Începând cu aceste lecții de engleză intrarăm într-o perioadă foarte tulbure, echivocă, în cursul căreia evenimentele se succedară într-un ritm care nu era deloc cel al unei vieți obișnuite.

Baryton ținu să asiste la lecțiile pe care le dădeam fiicei lui, la toate lecțiile absolut. Cu toată solitudinea mea neliniștită, biata Aimée nu mușca nici un cuvânt în engleză, dar absolut nici unul ca să fiu sincer. În fond ea nu ținea să știe deloc ce puteau să însemne aceste noi cuvinte. Se întreba ce vroiam cu toții de la ea insistând cu perversitate să rețină realmente vreo semnificație. Nu plângea dar era mereu gata. Ar fi preferat Aimée s-o lăsăm să se descurce de bună voie cu puțină franceză pe care o știa și ale cărei dificultăți și facilități îi erau prea destul ca să-i umple toată viața.

Dar tatăl ei era surd de această ureche. „Trebuie să devii o fată modernă, micuța mea Aimée! o stimula el neobosit, numai ca s-o consoleze... Eu, tatăl tău, am suferit destul pentru că n-am știut englezește ca să mă descurc așa cum ar fi trebuit cu clientela străină... Hai, nu mai plânge, draga mea!... Ascultă-l mai degrabă pe domnul Bardamu care e atât de răbdător, atât de amabil și când vei ști și tu la rândul tău să faci acele «the» cu limba cum îți arată el, îți voi cumpăra, ți-am promis, o frumoasă bicicletă nichelată toată...”

Dar ea nu avea chef să facă, Aimée, nici „the” nici „enough”, deloc... Le făcea patronul în locul ei, și „the” și „rough” și multe alte progrese în ciuda accentului de Bordeaux și a maniei sale logice foarte nepotrivite pentru limba engleză. Așa o lună, două. Pe măsură ce se dezvolta la tată pasiunea de a învăța limba engleză, Aimée avea din ce în ce mai puțin ocazia să se bată cu vocalele. Baryton îmi ocupa tot timpul. Mă acapara, nu-mi dădea drumul, sugea din mine toată engleza pe care o știam. Cum camerele noastre se învecinau, puteam să-

I aud de dimineată cum îmbrăcându-se își transpunea toată viața intimă în engleză. „*The coffee is black... My shirt is white... The garden is green... How are you today Bardamu?*” urla el prin perete. Prinsese foarte repede gust pentru formele cele mai eliptice ale limbii.

Cu această perversiune aveam să ajungem foarte departe... De îndată ce luă contact cu marea literatură, fu imposibil să ne mai oprim... După opt luni de progrese destul de anormale, el reuși să se reconstituie în întregime, în plan anglo-saxon. Reuși astfel să mă dezguste aproape în întregime de el, de două ori la rând.

Puțin câte puțin ajunseseam s-o lăsăm pe micuța Aimée în afara oricărei discuții, deci din ce în ce mai liniștită. Se întoarse pașnică printre cețurile ei, fără să ceară mai mult. N-o să mai învețe engleza și gata! Totul pentru Baryton!

Veni iarna. Crăciunul. Agențiile ofereau bilete dus și întors cu preț redus pentru Anglia... Trecând pe bulevarde cu Parapine, însoțindu-l la cinema, am remarcat aceste afișe... Am intrat chiar să mă informez asupra prețurilor.

Și apoi la masă printre alte lucruri, i-am aruncat două vorbe lui Baryton. La început, mi se păru că nu-l interesează știrea. S-a prefăcut că nu aude. Credeam că uitase de tot când într-o seară îmi vorbi el însuși din nou rugându-mă să-i aduc eventual niște prospecte.

Între ședințele noastre de literatură engleză, jucam destul de des biliard japonez și „bouchon”, într-una din camerele de izolare, prevăzută cu bare solide și situată chiar deasupra odăiței portăresei.

Baryton excela în jocurile de îndemânare. Parapine miza regulat pe aperitiv și-l pierdea tot atât de regulat. Petreceam în această sală de jocuri improvizate seri întregi, mai ales iarna, când ploua, ca să nu-i murdărim patronului saloanele cele mari. Câteodată era închis în acest salonaș de jocuri câte un agitat pus sub observație, dar destul de rar.

În timp ce se întreceau în îndemânare, Parapine și cu patronul, pe covor sau pe dușumea, jucând „bouchon”, eu mă distram, dacă pot să spun așa, încercând să simt aceleași senzații ca un prizonier în celula sa. Nu încercasem niciodată asemenea senzații. Cu un pic de bunăvoință reușești să îndrăgești oamenii care trec rar pe străzile mahalalei. La sfârșitul unei zile te poate înduioșa agitația pe care o provoacă tramvaiele aducând de la Paris, în convoaie cuminți, funcționarii. La primul colț, după băcănie, gata, începe deruta. Noaptea îi înghite pe toți. Nici n-ai timp să-i socotești. Dar Baryton mă lăsa rar să visez în voia mea. În plină partidă de „bouchon” mă asalta cu întrebări insolite.

– *How do you say „impossible” in english, Ferdinand?*

Pe scurt, nu se mai sătura să facă progrese. Tindea cu toată prostia lui spre perfecțiune. Nu vroia să audă de aproximații sau concesi. Din fericire o criză mă eliberă. Iată cum s-a întâmplat. Pe măsură ce avansam în lectura istoriei Angliei, îl văzui pierzându-și puțin câte puțin din siguranță și în cele din urmă o bună parte din optimism. Când abordaram poezii elisabethani, mari schimbări imperceptibile se produsese în spiritul și persoana lui. Nu mi-a venit să cred la început, dar în cele din urmă fui obligat să-l accept așa cum devenise, Baryton. Lamentabil, pe drept cuvânt. Atenția lui precisă și destul de severă altădată plutea acum atrasă de fabuloase și interminabile digresiuni. Și-i veni treptat și lui rândul să stea ore întregi chiar acolo, în casa lui, în fața noastră, visător, dus departe cu gândul. Cu toate că mă dezgustase îndelung și pentru totdeauna, aveam remușcări privindu-l pe Baryton cum se descompunea. Mă credeam vinovat de această ruină. Dezolarea lui spirituală nu-mi era în întregime străină.

Așa că i-am propus într-o zi să întrerupem câțiva timp cursul nostru de exerciții de literatură sub pretextul că o pauză ne-ar putea procura plăcerea și ocazia de a ne reînnoi resursele documentare... Nu se lăsă înșelat de această mieroasă viclenie și-mi opuse pe loc un refuz desigur încă binevoitor, dar foarte hotărât... Dorea să continue alături de mine fără întrerupere descoperirea Angliei spirituale... Așa cum o începusem... N-aveam ce să-i răspund. Acceptai. Se temea chiar că nu va avea destule ore de trăit ca să reușească s-o facă în întregime... Trebui pe scurt, cu toată că aveam presimțiri foarte rele, să continui cu el, de voie de nevoie, aceste dezolante peregrinări academice...

Într-adevăr Baryton nu mai era cel de altădată. În jurul nostru, persoane și lucruri începură, ciudate și greoaie, să-și piardă importanța și culorile pe care le știam, luându-și un aer de dulce visare foarte echivocă...

Nu mai manifesta Baryton decât un interes ocazional și din ce în ce mai lănced pentru detaliile administrative ale sanatoriului lui, opera lui totuși, și de care fusese treizeci de ani literalmente pasionat. Se baza în întregime pe Parapine care se ocupa de afacerile serviciului administrativ. Tulburarea crescândă a convingerilor pe care mai încerca pudic să le ascundă în public deveni evidentă pentru noi curând, irefutabilă, fizică.

Gustave Mandamour, agentul de poliție pe care-l cunoșteam de la Vigny și pe care-l foloseam câteodată la muncile mai grele ale sanatoriului, ființa cea mai puțin perspicace pe care mi-a fost dat s-o cunosc vreodată printre atâtea altele de același fel, m-a întrebat într-o zi, cam prin această perioadă, dacă nu cumva patronul

primise niște vești foarte triste. Îl liniștii cum mă pricepui, dar neconvingător.

Toate aceste cancanuri nu-l mai interesau pe Baryton. Tu mai vroia decât să nu mai fie deranjat sub nici un motiv. Pe la începutul studiilor noastre am parcurs rapid, la cererea lui, marea *Istorie a Angliei* de Macaulay operă capitală în șaisprezece volume. Reluarăm la ordinul lui această faimoasă lectură în condiții morale foarte neliniștitoare. Capitol după capitol.

Baryton îmi părea din ce în ce mai perfid contaminat de meditație. Tocmai ajunsesem la pasajul, implacabil între toate, în care Monmouth Pretendentul debarcă pe malurile necunoscute ale ținutului Kent... În momentul când, în aventura lui, nici el nu știe prea bine ce așteaptă... Ce vrea să facă... Ce venise să facă... În care începe parcă să-și spună c-ar fi mai bine să plece, dar nu știe nici unde, nici cum să plece... Când înfrângerea i se așternea în fața ochilor... în lumina palidă a dimineții. Când marea îi îneca ultimele corăbii... când Monmouth începu să gândească pentru prima oară... ei bine, Baryton nu ajungea nici el, în ceea ce-l privea, așa mărunț cum era, să-și pună în practică propriile lui hotărâri... Citea și recitea acest pasaj și-l murmură încă o dată. Copleșit, închidea cartea și venea să se întindă lângă noi.

Multă vreme, relua apoi, cu ochii pe jumătate închiși, textul în întregime din memorie și apoi cu accentul lui englezesc cel mai bun dintre toate cele din Bordeaux între care îi dădusem să aleagă, el ni-l mai recita încă o dată... În aventura lui Monmouth în care tot ridicolul jalnic al puerilei și tragicei noastre naturi se demască în fața eternității, Baryton fu prins la rândul său de viitoare și, cum nu se mai ținea decât într-o ață de destinul nostru obișnuit, rupse hățul... Din acest moment pot să vă spun că n-a mai făcut parte dintre noi... Nu mai putea...

Chiar la sfârșitul acelei seri, îmi ceru să vin la el în cabinetul directorial... Desigur mă așteptam ca în faza la care ajunsesem să-mi împărtășească câteva supreme rezoluții, să mă dea afară de exemplu imediat... Ei bine, nu! Hotărârea la care se oprise îmi era în întregime favorabilă! Or, mi se întâmplase atât de rar să fiu luat pe nepusă masă de o soartă favorabilă, că nu mă putui abține să nu vărs câteva lacrimi... Baryton vru să ia aceste dovezi ale emoțiilor mele drept amărăciune și fu rândul lui să mă consoleze...

– Poate n-ai să mă crezi, Ferdinand, dar vreau să te asigur că mi-a trebuit mai mult decât simplul curaj ca să mă hotărâsc să părăsesc această casă!... Eu, ale cărui obiceiuri le cunoști, atât de sedentar, eu, aproape un bătrân în definitiv, a cărui carieră n-a însemnat decât o lungă verificare foarte tenace, foarte scrupuloasă a o sumedenie de trucuri mai lente sau mai prompte... Cum am ajuns, e de necrezut, numai în câteva luni abia să reneg totul?... Și iată-mă trup și suflet în această stare de detașare, de noblețe... Ferdinand! Ura! Cum se zice în engleză? Trecutul meu nu mai înseamnă nimic pentru mine! Vreau să renasc, Ferdinand! Foarte simplu! Plec! Oh! Lacrimile dumitale, bunule prieten, nu vor putea atenua definitivul dezgust pe care-l simt pentru tot ce m-a reținut aici ani și ani fără rost... A fost prea mult! Destul, Ferdinand! Plec, mă auzi! Fug! Evadez! Desigur mă destram! Știu! Sângerez! Văd! Ei bine, pentru nimic în lume, Ferdinand! Ferdinand, nimic n-o să mă facă să-mi schimb părerea! Mă înțelegeți?... Chiar dacă mi-ar cădea un ochi în noroi și tot nu m-aș întoarce să-l ridic! Atunci! Asta e tot ce vroiam să-ți spun! Te mai îndoiești acum de sinceritatea mea?

Nu mă mai îndoiam de nimic. Evident, Baryton era capabil de orice. Cred chiar că ar fi fost fatal pentru rațiunea lui să mă apuc să-l contrazic în starea în care se afla. I-am dat un pic de răgaz și apoi am încercat totuși să-l înduplec, m-am aventurat într-o supremă tentativă de a-l readuce printre noi... Prin efectul unei argumentații ușor piezișe... voit laterale...

– Lasă, te rog, Ferdinand, fă-mi plăcerea, nu mai spera c-am să revin asupra hotărârii mele! Să nu mai vorbim despre asta, fă-mi această favoare... Pentru ultima oară te rog, Ferdinand, vrei să-mi faci această plăcere?... La vârsta mea, nu-i așa, Ferdinand, vocațiile sunt rare... e adevărat... dar sunt iremediabile...

Acestea fură aproape ultimele cuvinte pe care le mai pronunță... Vi le destăinuiesc.

– Poate, scumpe domnule Baryton, îndrăznii totuși să-l întreprin, că acest soi de vacanță imprevizibilă pe care doriți s-o luați nu reprezintă până la urmă decât un episod romanesc, o binevenită diversiune, un antract fericit, în cursul desigur puțin prea auster al carierei dumneavoastră? Poate că după ce veți gusta din altă viață... Mai plăcută, mai puțin banal-metodică decât cea pe care noi o ducem aici, poate că veți reveni pur și simplu, mulțumit de călătorie, sătul de neprevăzut?... Vă veți relua atunci locul în frunte... Mândru de cuceririle recente. Reînnoit, pe scurt, și, fără îndoială, de acum încolo indulgent și consimțind la monotoniile zilnice ale trudnicei noastre rutine!... Un bătrân, în fine! Dacă-mi dați voie să mă exprim astfel, domnule Baryton?

– Ce lingușitor ești, Ferdinand!... Mai găsești mijloace să mă atingi în mândria mea masculină, sensibilă, exigentă chiar, pe care mi-o descopăr încă în ciuda oboselii și a încercărilor prin care am trecut... Nu, Ferdinand! Toată ingeniozitatea pe care o pui la bătaie nu va putea într-o clipă binecuvântată să schimbe tot ce rămâne rușinos de ostil și dureros în adâncul însuși al voinței noastre! Dealtfel, Ferdinand, nu mai am timp să șovăi, să mă-ntorc din drum!... O știu, o mărturisesc, o strig, Ferdinand! Sunt golit! Abrutizat! Învins! De patruzeci de ani de meschinării sagace!... E enorm! Ce vreau să-ncerc? Vrei să știi? Pot să-ți spun dumitale,

supremul meu prieten, dumitale care ai luat parte dezinteresat, admirabil, la suferințele unui bătrân în derută... Vreau, Ferdinand, să încerc să-mi pierd sufletul cum pierzi un câine râios, înainte de-a muri... În sfârșit singur... Liniștit... eu însumi...

– Dar, scumpe domnule Baryton, această violentă disperare ale cărei exigențe intratabile mi le dezvăluie deodată, n-am băgat-o de seamă, sunt uluit, nici un moment, în vorbele dumneavoastră! Dimpotrivă observațiile dumneavoastră obișnuite îmi par chiar astăzi perfect pertinente... Toate inițiativele dumneavoastră vicioase și fecunde... Intervențiile medicale perfect judicioase și metodice... În zadar caut de-a lungul actelor dumneavoastră zilnice unul din semnele tristeții, ale derutei... Într-adevăr nu zăresc nimic care să aducă așa ceva...

Dar pentru prima oară de când îl cunoșteam, Baryton nu încerca nici o plăcere ascultându-mi complimentele. Mă opri chiar, binevoitor, să mai continui conversația pe tonul acesta, laudativ.

– Nu, dragul meu Ferdinand, te asigur... Aceste ultime mărturisiri ale prieteniei dumitale îndulcesc desigur într-un mod neașteptat ultimele momente ale prezenței mele aici, și totuși toată sollicitudinea dumitale n-ar putea să-mi facă tolerabilă măcar amintirea unui trecut care mă copleșește și de care acest loc mustește... Vreau cu orice preț, mă înțelegi, și în orice condiții să mă-ndepărtez de el....

– Dar cu acest sanatoriu ce vom face de acum încolo? V-ați gândit?

– Desigur, m-am gândit, Ferdinand!... Vei prelua direcția pe tot timpul absenței mele și gata!... N-ai întreținut dumneata întotdeauna relații excelente cu clientela noastră? Direcția dumitale va fi ușor acceptată... Totul va merge bine, ai să vezi, Ferdinand!... Parapine, pentru că nu poate suferi conversația, se va ocupa de mașini, aparate și laboratoare... Se pricepe!... Așa, totul e pus în ordine cu înțelepciune!... Dealtfel am încetat să mai cred în prezențele indispensabile... În privința asta vezi, prietene, m-am schimbat mult...

Într-adevăr, era de nerecunoscut.

– Dar nu vă temeți, domnule Baryton, că plecarea dumneavoastră va fi comentată cu multă răutate de concurenții noștri de prin împrejurimi... de la Passy, de pildă? De la Montretout?... De la Gargan-Livry? De toți cei care ne înconjoară... care ne spionează... De acești confrăți mereu atât de perfizi?... Ce sens vor da ei nobilei dumneavoastră plecări de bună voie?... Cum o vor califica? O escapadă? Sau mai știu eu ce? Boroboată? Derută? Faliment? Cine știe?...

Această eventualitate desigur îl făcuse să se gândească mult și chinuitor. Se mai tulbura și acum, acolo în fața mea, pălea, gândindu-se...

Aimée, fiica lui, nevinovata noastră, trebuia să suporte în toată această poveste un destin foarte brutal. O lăsa în paza unei mătuși, o adevărată necunoscută, din provincie. Astfel odată treburile personale bine puse la punct, nu ne mai rămânea mie și lui Parapine decât să ne străduim din toate puterile să-i girăm interesele și bunurile. Plutească deci barca fără căpitan!

Mi se păru că puteam să-mi permit după aceste confidențe să-l întreb pe patron pe unde socotea de cuviință s-o apuce înspre tărâmurile aventurii...

– Prin Anglia!... îmi răspunse fără ezitare.

Tot ce se întâmplase într-un răstimp atât de scurt îmi părea desigur foarte greu de asimilat, dar trebuia să ne acomodăm în viteză cu această nouă soartă.

Chiar de a doua zi Parapine și cu mine îl ajutarăm să-și facă bagajul. Pașaportul cu paginuțele și vizele lui îl uimea. Nu avusese în viața lui niciodată pașaport. Ar mai fi vrut și altele, de schimb. L-am convins că așa ceva nu se poate.

Se mai poticni pentru ultima oară în chestiunea gușterilor tari sau moi pe care trebuia să le ia în călătorie și câte din fiecare? Această problemă se lăbărta, prost rezolvată, până la ora trenului. Sărirăm toți trei în ultimul tramvai de Paris. Baryton nu ducea decât o valiză ușoară, înțelegând să rămână peste tot pe unde mergea și în toate împrejurările foarte sprinten și foarte lejer.

Pe peron, aristocratica înălțime a scârilor de la trenurile internaționale îl impresiona. Șovăi să urce aceste trepte mărețe. Se reculese în fața vagonului ca în fața unui monument. Îl ajutarăm puțin. Luând clasa a doua, mai făcu o ultimă remarcă, comparativă, practică, surâzătoare: „Nici cele de-a-ntâia nu sunt mai bune!” zise.

I-am întins mâna. Bătuse ceasul. Se fluiera plecarea și trenul se porni într-un zdruncin enorm, într-o rostogolire de fierăraie, exact la minut. Așa că despărțirea noastră pe când ne luam rămas bun fu oribil brutalizată. „La revedere, copiii mei”, atât mai avu timp să zică și mâna lui se desprinse, smulsă dintr-a noastră.

Se agita acolo în fum, mâna lui, ridicată în mijlocul zgomotului, întâmpinând noaptea, dincolo de liniile ferate, mereu mai depărtată, mai palidă...

Într-o anumită privință nu-l regretam, dar oricum plecarea lui crease un gol blestemat în sanatoriu.

Mai întâi felul în care plecase ne întristase ca să zic așa fără voia noastră. Nu plecase în mod firesc. Ne întrebam ce ni se va întâmpla nouă după o asemenea lovitură.

Dar n-am avut prea mult timp nici să ne-ntrebăm, nici să ne plictisim. Numai la câteva zile după ce l-am condus la gară pe Baryton, iată că mi se anunță o vizită la birou, numai și numai pentru mine. Abatele Protiste.

Ce de mai noutăți aveam să-i spun! Și cât de năstrușnice! Mai ales felul faimos în care Baryton ne părăsise pe toți ca să hoinărească prin Septentrion... Nu-i venea să-și creadă urechilor auzind toate acestea, lui Protiste, și apoi când în sfârșit se dumiri nu mai putu discerne în această schimbare decât profitul pe care-l aveam eu dintr-o asemenea situație... „Această încredere a Directorului dumitale mi-apare ca cea mai măgulitoare promovare, scumpul meu doctor!” mă pisălogea fără încetare.

În zadar mă străduiam să-l calmez, în mare vervă, nu-și păreasa deloc formula și nu înceta să-mi prezică cel mai frumos viitor, o splendidă carieră medicală, cum îi spunea el.

Cu multă greutate ne-am întors la treburile noastre serioase, adică la acel oraș Toulouse, de unde sosise în ajun. Bineînțeles că-l lăsa să povestească la rândul său tot ce știa. Mă prefăcui uimit, stupefiat, când mă informă despre accidentul care i se întâmplase bătrânei.

– Cum? Cum? îl întrerupeam eu. A murit?... Dar când s-a întâmplat?

Din una-n alta dădu tot din el până la urmă.

Fără să-mi povestească pe șleau că Robinson fusese acela care o împinsese pe bătrână pe scăriță, nu mă împiedică s-o presupun... Nici n-a avut timp să zică of! se pare. Se înțelege... Totul fusese pus la cale frumos, cu grijă... La a doua încercare bătrâna nu-i mai scăpase.

Din fericire la Toulouse, în cartier, Robinson trecea drept complet orb. N-au mers mai departe cu cercetarea decât până la constatarea unui accident tragic, desigur, dar totuși foarte explicabil, dacă stai să te gândești la toate, la împrejurări, la vârsta bătrânei și la faptul că totul se petrecuse la sfârșitul unei zile, oboseala... Nu țineam pentru moment să știu mai mult. Primisem și așa destule confidențe.

Și totuși cu mare greutate îl făcui pe abate să schimbe vorba. Povestea îl obseda. Se întorcea iarăși și iarăși în speranța că mă voi da de gol, că mă voi compromite, cum se zice... Era limpede... Putea să se dea de ceasul morții cât vroia!... Și atunci renunță totuși și se mulțumi să-mi vorbească despre Robinson, de sănătatea lui... despre ochii lui... În privința asta îi mergea bine... Cu moralul stătea însă mai rău! Hotărât, moralul nu mergea deloc! Și asta în ciuda solitudinii, a afecțiunii cu care cele două femei îl înconjurau fără încetare... Iar el, în schimb, nu mai termina tot plângându-se de soarta și de viața lui.

Dar ceea ce-mi spunea preotul nu mă surprindea. Îl știam eu bine pe Robinson. Cu tristele, ingratele lui dispoziții... Dar rămâneam în continuare și mai bănuitor cu abatele... Nu clipeam când vorbea. Și făcu atunci toate confidențele numai pe socoteala lui.

– Prietenul dumitale, doctore, în ciuda unei vieți materiale acum agreabilă, ușoară, și a perspectivelor, pe de altă parte, a unei fericite apropiate căsătorii, ne dezamăgește toate speranțele, trebuie s-o spun. Nu l-o fi apucat oare iar acel gust funest pentru escapade, acel gust de rătăcire pe care dumneata i-l cunoști din alte timpuri?... Ce crezi dumneata despre aceste dispoziții, doctore?

Pe scurt, de acolo de unde se afla, Robinson nu se mai gândea decât să lase totul baltă, dacă înțelegeam eu bine. Logodnica și maică-sa se înfuriară mai întâi și apoi amărăciunea lor întrecu orice imaginație. Iată ce venise să-mi povestească abatele Protiste. Totul era destul de tulbure, desigur, dar în ceea ce mă privea eram hotărât să tac, să nu intervin cu nici un preț în afacerile mărunte ale acestei familii... Întrevederea neatingându-și scopul, m-am despărțit de abatele Protiste în stația de tramvai, cu destulă răceală. Întorcându-mă la Azil nu eram prea liniștit...

Foarte puțin după această vizită primirăm din Anglia primele vești de la Baryton. Câteva cărți poștale. Ne ura la toți „multă sănătate” și „noroc”. Ne mai scrisese câteva rânduri de ici, de colo. Printr-o ilustrată fără text aflară că ajunsese în Norvegia și câteva zile mai târziu o telegramă de la Copenhaga ne liniști: „Traversat cu bine!”

Așa cum prevăzusem, absența patronului fu comentată cu multă răutate la Vigny și chiar în împrejurimi. Era mai bine pentru viitorul Institutului să nu mai dăm de acum încolo decât minime explicații asupra motivelor acestei absențe, atât bolnavilor, cât și confrăților de primprejur.

S-au scurs astfel luni de mare prudență, terne, tăcute. În cele din urmă ne feream chiar să mai evocăm amintirea lui Baryton între noi. Dealtfel, amintindu-ne de el, ni se făcea într-un fel rușine.

Și apoi veni vara. Nu puteam sta tot timpul în grădina supraveghind bolnavii. Ca să ne dovedim nouă înșine că eram, în ciuda a tot ceea ce ni se întâmplase, întrucâtva liberi, ne aventuram până la malul Senei, așa numai ca să zicem c-am ieșit și noi.

Dincolo de rambleul celui alt mal, începe marea câmpie Gennevilliers, frumoasă întindere cenușie și albă în care drumurile se profilează blând în praf și păclă. În apropierea halajului e așezată cârciuma marinarilor

de pe fluviu, exact la intrarea pe canal. Șuvoiul de apă galbenă se bate de ecluză.

Priveam de sus totul ore în șir, și alături un fel de baltă mare al cărei miros se răspândea perfid până în drumul mașinilor. Te obișnuiești. Mlaștina nu mai are culoare, atât e de bătrână și bătută de viituri. Spre seară vara se împlânzește parcă, mlaștina, când cerul, bătând în roz, devine sentimental. Acolo pe pod veneam să ascultăm acordeonul care se auzea de pe șalupele ce așteptau în fața porților să se sfârșească noaptea ca să poată trece pe fluviu. Mai ales cele care vin dinspre Belgia sunt foarte muzicale, vopsite peste tot în verde și galben, cu sfori pline de rufe întinse la uscat și furouri zmeurii pe care palele de vânt le umflă, jucăușe.

La cârciuma marinarilor veneam adesea singur, la acea oră moartă care urmează prânzului, când pisica patronului stă liniștită, între patru pereți, închisă parcă într-un minuscul cer emailat albastru numai pentru ea.

Acolo, la începutul unei după amieze, somnolând, așteptam și eu, uitat cum mă credeam, să treacă după amiaza.

Am văzut pe cineva venind de departe, urcând drumul. Nu m-am îndoit o secundă. De pe pod l-am recunoscut. Era chiar Robinson al meu. Nu mă înșelasem. „A venit să mă caute! mi-am zis din capul locului... Abatele i-a dat adresa mea... Trebuie să scap de el repede”.

Pe moment găseam că era o mare nerușinare pentru el să mă deranjeze exact în momentul în care încercam să-mi refac și eu mica mea existență. Lumea are dreptate, nu trebuie să te-ncrezi în cel ce vine de pe drum. Iată-l ajuns în fața cârciumei. Ies. Pare surprins că mă vede. „De pe unde mai vii?” l-am întrebat fără bunăvoință. „De la Garenne...” îmi răspunde. „Bine, hai! Ai mâncat?” îl întreb. Nu prea avea aerul c-ar fi mâncat, dar nu vroia nici să pară că e mort de foame de cum sosise. „Iar hoinărești, deci?” adaug. Pentru că azi pot spune, nu eram deloc mulțumit că-l vedeam din nou. Nu-mi făcea nici o plăcere.

Parapine venea și el dinspre canal în întâmpinarea mea. Cădea la țanc. Era și el obosit, Parapine, de atâtea gârzi pe care trebuia să le facă la Azil.

E adevărat că eu nu prea-mi băteam capul cu serviciul. Mai întâi în ceea ce privește această situație, am fi dat mult și unul și celălalt ca să știm exact când se va întoarce Baryton. Speram că în curând își va sfârși hoinăreala și că va veni să-și ia bazarul în primire și să se ocupe de el. Pentru noi era prea mult. Nu eram niște ambițioși nici unul, nici altul și ne durea în cot de viitor. Și rău făceam, dealtfel.

Și dacă e să fiu încă o dată drept cu Parapine, trebuie să spun că nu punea niciodată întrebări despre felul cum giram afacerile comerciale ale Azilului, cum mă descurcam cu clienții, și totuși îl informam fără voia lui dealtfel, ca să zic așa, și atunci vorbeam singur. În cazul lui Robinson era însă important să-l pun la curent.

– Ți-am vorbit de Robinson, nu-i așa? l-am întrebat în loc de introducere. Știi, prietenul meu din război!... Ți-aduci aminte?

Mă auzise bineînțeles povestind de o sută de ori întâmplările din război și întâmplările din Africa și tot de o sută de ori în alt fel. Așa era felul meu.

– Ei bine, continuai, iată-l acum pe Robinson care a venit în carne și oase de la Toulouse să ne vadă... O să mâncăm la sanatoriu împreună. De fapt vorbind așa, în numele sanatoriului, nu mă simțeam la largul meu. Comiteam un fel de indiscreție. Mi-ar fi trebuit pentru această împrejurare o autoritate amicală, atrăgătoare și care-mi lipsea cu desăvârșire. Și apoi Robinson el însuși nu-mi ușura sarcina deloc. Pe drum, la întoarcere, se arăta deja curios și neliniștit, mai ales în privința lui Parapine a cărui figură lungăreață și palidă alături de noi îl intriga. Crezuse mai întâi că Parapine e și el un nebun. De când știa unde locuiam la Vigny nu vedea peste tot decât nebuni. Îl liniștii.

– Măcar ți-ai găsit vreo slujbă de când te-ai întors? l-am întrebat.

– Am să caut... se mulțumi el să răspundă.

– Ochii ți s-au vindecat? Vezi bine cu ei?

– Da, aproape ca înainte...

– Atunci ești mulțumit? făcui eu.

Nu, nu era mulțumit. Avea altă treabă decât să fie mulțumit. M-am ferit să aduc vorba imediat despre Madelon. Era un subiect care rămânea între noi, mereu un pic prea delicat. Petrecurăm îndelung în fața unor aperitive și profitai de răgaz ca să-l pun la curent cu situația Azilului și-i mai dădui și alte detalii. Nu m-am putut abține niciodată să nu vorbesc vrute și nevrute. Pe scurt nu prea eram departe de Baryton. Cina se termină într-o atmosferă cordială. După care nu puteam să-l arunc așa deodată în stradă pe Robinson Léon. Am hotărât pe loc să i se pună până una alta în sufragerie un pat pliant. Parapine nu avansa nici o idee. „Uite, Léon, cum te vom găzdui până o să-ți găsești un loc...” „Mulțumesc”, mi-a zis simplu și din acest moment în fiecare dimineață se ducea cu tramvaiul la Paris, în căutarea unei slujbe de reprezentant, vorba vine.

Se săturase de uzină, zicea, vroia acum „să reprezinte”. Ca să fim dreپți, poate că și-a dat chiar multă osteneală să găsească o asemenea reprezentanță, dar fapt e că n-a găsit-o până la urmă.

Într-o seară, s-a întors de la Paris mai devreme decât de obicei. Eram încă în grădină, supraveghind

împrejurimile bazinului cel mare. Mă caută ca să-mi zică două vorbe.

– Ascultă! a început.

– Te ascult! i-am răspuns.

– N-ai putea să-mi dai vreo slujbă pe aici pe la tine?... N-am găsit nimic, nicăieri...

– Ai căutat bine?

– Da, am căutat bine...

– O slujbă aici la sanatoriu? Dar ce să faci aici? N-ai găsit deci nici un fel de slujbuliță la Paris? Nu vrei ca împreună cu Parapine să ne interesăm pe lângă oamenii pe care-i cunoaștem?

Era jenat că-i propuneam să intervenim în legătură cu slujba lui.

– Nu pentru că nu s-ar găsi absolut nimic, a continuat atunci. Poate că s-ar mai găsi câte ceva... o muncă acolo, oarecare... Sigur... Dar, fii atent... Trebuie neapărat să par că sunt bolnav la cap... E urgent și indispensabil să par bolnav la cap...

– Bine! îi zic atunci, nu trebuie să spui mai mult!...

– Ba da, Ferdinand, dimpotrivă, trebuie să-ți spun mai departe, îi dădea el zor, trebuie să mă înțelegi... Și după cât te cunosc înțelegi greu și te hotărăști și mai greu...

– Dă-i drumul, fac, resemnat, povestește...

– Dacă nu par nebun, va fi rău de mine, îți garantez... O să vorbească... E capabilă să mă dea pe mâna poliției... Înțelegi acum?...

– De Madelon e vorba?

– Sigur că de ea!

– Drăguț!

– Cum zici...

– Atunci v-ați certat rău de tot!

– După cum vezi!...

– Hai pe aici dacă vrei să-mi dai amănunte! l-am întrerupt atunci și l-am tras alături. Era mai prudent din cauza nebunilor. Pot înțelege atât de multe lucruri și povesti mai departe altele și mai nostime... așa nebuni cum sunt...

Urcarăm într-una din camerele de izolare și, odată ajunși acolo, nu-i trebui mult ca să-mi reconstituie toată afacerea, mai ales că eram lămurit ce-i putea capul iar abatele Protiste mă lăsase să bănuiesc restul.

A doua oară nu mai ratase afacerea. Nu se mai putea pretinde că s-a împotmolit și a doua oară! Nu! Deloc! Nimic de zis.

– Înțelegi, bătrâna mă călca pe nervi din ce în ce mai tare... Mai ales de când începusem să văd mai bine, adică de când puteam să merg singur pe străzi... De atunci am început să văd o mulțime de lucruri... Și am revăzut-o și pe ea... Ce să zic! N-o vedeam decât pe ea! Numai pe ea o aveam în fața ochilor, mereu!... Ca și cum mi-ar fi închis viața... Cred că o făcea într-adins, când stătea așa în fața mea... Numai ca să mă otrăvească... Altfel nu se explică... Și apoi în casa în care locuiam cu toții, o mai ții minte, nu-i așa, era ușor să te iei la ceartă!... Ai văzut cât era de mică?... Ne călcam pe picioare! Că nu pot zice altfel!...

– Și treptele cavoului nu prea țineau!

Remarcasem eu însumi cât era de periculoasă scara la prima vizită cu Madelon, cum se clătinau treptele scării.

– Erau terminate în privința asta, a admis el foarte deschis.

– Și oamenii de pe acolo?... îl mai întrebai. Vecinii, preoții, jurnaliștii?... N-au băgat de seamă nimic, când s-a întâmplat?...

– Se pare că nu... nu mă credeau în stare... Mă luau drept un bleg... un orb... Înțelegi?

– În sfârșit, fii mulțumit că a ieșit așa, că altfel... Și Madelon? Ea ce rol a avut în toată afacerea asta? Era și ea amestecată?

– Nu de tot!... Dar întrucâtva totuși, evident, doar cavoul, înțelegi, trebuia să ne revină la amândoi în totalitate după moartea bătrânei. Așa se aranjase... Trebuia să ne ocupăm amândoi de această afacere...

– Și atunci, de ce n-a mers amorul vostru?

– Știi, e foarte complicat de explicat...

– Nu te mai vroia?

– Ba da, dimpotrivă, ea dorea foarte tare, era foarte dispusă în problema căsătoriei... Maică-sa vroia și ea și chiar mai tare decât înainte, și s-o facem în grabă mare, din cauza mumiilor mătușei Henrouille care ne rămăseseră nouă și din care am fi putut trăi liniștiți toți.

– Ce s-a întâmplat atunci între voi?

– Ei bine, vroiam să mă lase în pace! Foarte simplu... Și mama, și fata...

– Ascultă, Léon!... Îl oprii net, auzind aceste vorbe. Ascultă-mă... Bălmăjeala ta nu e deloc serioasă... Pune-te în locul lor, al lui Madelon și al maică-sii... Ai fi mulțumit? Cum? Sosind acolo abia dacă aveai cu ce te încălța, nici tu situație, nici tu nimic, nu te mai saturai să mârâi toată ziua că bătrâna îți păstra câștigul și câte altele... Ea dă ortul popii sau mai degrabă o faci tu să dea ortul popii... Și acum o iei de la cap din nou cu strâmbăturile tale, cu mofturile tale... Pune-te în locul lor! Al acestor două femei, pune-te! Nu-i de suportat!... Eu însumi te-aș fi băgat la răcoare... Meritai de o sută de ori să înfunzi pușcăria! Să fie clar!...

Așa i-am vorbit lui Robinson.

– Posibil, mi-a răspuns ca să-mi închidă gura, dar degeaba ești medic, și foarte instruit, și toate, că tot nu înțelegei nimic din firea mea.

– Taci, odată, Léon! i-am spus în cele din urmă ca să închei discuția! Taci odată, nenorocitul ce ești cu firea ta! Vorbești ca un bolnav la cap!... Regret că Baryton a plecat la dracul în praznic, altfel te-ar fi luat și pe tine sub supravegherea lui! Asta ar fi de fapt cel mai bine pentru tine! Să te fi închis undeva! Mă auzi? Să te închidă! S-ar fi ocupat el, Baryton, de firea ta!

– Dacă tu ai avea ce am eu, și dacă tu ai fi trecut prin ce am trecut eu, se împotrivi el auzindu-mă, ai fi fost și tu la fel de bolnav fără îndoială! Ți-o garantez! Și poate chiar mai rău decât mine! Bleg cum te știi! Și cu asta începu să mă beștelească, ca și cum ar fi fost dreptul lui.

Mă uitam bine la el în timp ce mă beștelea. Eram obișnuit să fiu tratat astfel de bolnavi. Nu mă sinchiseam.

Slăbise mult de când cu plecarea la Toulouse și apoi ceva pe care eu nu i-l știam, ceva nou se ivise pe figura lui, ai fi zis un portret cu trăsăturile lui exacte, dar înconjurat acum de tăcere și uitare.

În întâmplările de la Toulouse, mai era și altceva, mai puțin grav evident, dar el nu putea să înghită asta, simțea răscolindu-i-se firea în el. Fusesse obligat să ungă laba unei mulțimi de traficanti pe degeaba. Nu putea înghiți că fusesse obligat să dea comisioane în stânga și în dreapta, când trebuise să ia cavoul în primire, preotului, celei care închiria scaune, primăriei, vicarilor și multor altora încă, și tot fără rezultat în cele din urmă. Se tulbura când venea vorba despre asta. O numea hoție.

– Și în cele din urmă, nu te-ai mai însurat? îl întrebai ca să pun capăt discuției.

– Dar ți-am spus odată că nu! N-am mai vrut!

– Dar n-arăta deloc rău micuța Madelon! Nu mă poți contrazice!

– Nu despre asta e vorba!

– Ba da, despre asta e vorba. Pentru că mi-ai spus că ești liber... Dacă vroiai cu tot dinadinsul să părăsești orașul Toulouse, puteai foarte bine să lași cavoul în grija mamei ei un timp... Te-ai fi întors mai târziu...

– În ceea ce privește fizicul, reluă el, ai dreptate, era cu adevărat foarte drăguță, de acord, nu m-ai mințit, mai ales că, imaginează-ți, parcă într-adins când am văzut pentru prima oară ca să zic așa, pe ea am văzut-o întâi, într-o oglindă... Îți dai seama?... În lumină... Bătrâna murise de aproape două luni... Vederea mi-a venit parcă dintr-o dată uitându-mă la ea, încercând să-i zăresc fața... Înțelegeți?...

– Nu era plăcut?

– Dacă era plăcut?... Dar nu era decât asta...

– Și totuși ai spălat putina...

– Da, dar vreau să-ți explic, pentru că văd că vrei să-nțelegeți, mai întâi ea a început să mă găsească ciudat. Că nu mai aveam destul elan... Că nu mai eram amabil... Mofturi, toane...

– Te munceau probabil remușcările?

– Remușcările?

– Mai știi?

– Zi-le cum vrei, dar nu prea eram vesel... Asta-i tot... Nu cred totuși că erau remușcări...

– Erai bolnav?...

– Mai degrabă asta, cred că eram bolnav... Uite, e mai bine de o oră de când încerc să te fac să spui că sunt bolnav... Ești de acord că-ți trebuie timp.

– Bine! S-a făcut! îi răspund. Le vom spune că ești bolnav... dacă tu crezi că e mai prudent...

– Ai face bine, a stăruit, pentru că nu garantez nimic în ceea ce o privește... E capabilă să ne denunțe înainte de a fi trecut timp îndeajuns...

Avea aerul că-mi dă un sfat, și eu nu vroiam de la el nici un sfat. Nu-mi plăceau deloc acest fel de sfaturi, din cauza complicațiilor care urmau să se ivească.

– Chiar crezi c-ar putea să denunțe? îl întrebai ca să mă liniștesc... Doar era și ea complicea ta?... Asta ar trebui s-o facă să se gândească un pic înainte să bleorcăiască ceva!

– Să se gândească?... tresări auzindu-mă. Se vede cât de colo că n-o cunoști... Dacă ar auzi ar râde... Dar

n-ar șovăi o secundă!... Cum îți zic... Dacă ai fi trăit ca mine alături de ea, nu te-ai mai îndoii! E o îndrăgostită, îți spun doar!... N-ai cunoscut niciodată o îndrăgostită? Simplu, când e îndrăgostită e nebună! Nebună! Și eu sunt ăla de care e îndrăgostită și după care e nebună!... Îți dai seama?... Înțelegi? Și atunci tot ce e nebunie o excită! E foarte simplu! N-o oprește! Dimpotrivă!...

Nu-i puteam spune că eram uimit totuși cum de ajunsese Madelon numai în câteva luni la acest grad de frenezie, pentru că orișicum o cunoscusem și eu pe Madelon cât de cât... Aveam ideea mea în ceea ce o privea, dar nu puteam să i-o spun.

După felul cum se descurca la Toulouse și așa cum o auzisem când stăteam în spatele plopului în ziua cu șalupa, era greu să-mi imaginez că-și putuse schimba atât de mult dispozițiile într-un timp atât de scurt... Mi se păruse mai mult descurcarea decât tragică, nostim libertină și foarte mulțumită să se gargarisească cu povești de amor și cu mofturi pretutindeni unde se putea prinde... Pentru moment în situația în care eram nu mai aveam nimic de zis. N-aveam decât să las să treacă. „Bine! Bun! Merge! Am conchis! Și maică-sa? Probabil că a făcut ceva gălăgie când a înțeles că te cari de-a binelea?...”

– Mie-mi spui? Repeta toată ziua că am un caracter de porc și asta, bagă bine de seamă, asta exact în momentul în care eu aș fi avut nevoie să mi se vorbească frumos!... Ce mai muzică!... În fond nici cu maică-sa nu puteam s-o țin așa la nesfârșit, așa că i-am propus să le las cavoul amândurora, în timp ce eu aș fi plecat să fac un tur, să călătoresc singur, să mai văd un pic țara...

– Ai să mergi cu mine, protesta ea atunci... Nu sunt eu logodnica ta? Ori mergi cu mine, ori nu mergi deloc!... Și apoi, îi da ea zor, nici nu ești vindecat de tot...

– Ba da, sunt vindecat și o să plec singur! răspundeam eu... N-o mai scoteam la capăt.

– O femeie își însoțește întotdeauna bărbatul! făcea maică-sa. N-aveți decât să vă căsătoriți! O susținea numai ca să mă înfurie. Auzind aceste mofturi, sufeream cumplit. Tu mă cunoști! Ca și cum aș fi avut nevoie de vreo femeie ca să merg la război! Sau ca să scap! Și în Africa am avut femei? Aveam eu vreo femeie în America?... Totuși ascultându-le vorbind așa ore în șir despre asta, mi se-ntorcea stomacul. Mă apucau crampele! Știu și eu totuși la ce sunt bune femeile! Și tu nu? La nimic! Și ce-am mai umblat! În sfârșit într-o seară, când m-au scos din răbdări cu balmăjelile lor, i-am aruncat în cele din urmă mă-sii în față tot ce gândeam despre ea! „Nu ești decât o babă imbecilă! i-am zis... Mai tâmpită chiar decât maica Henrouille!... Dacă ai fi cunoscut atâtea oameni și țări ca mine, nu te-ai grăbi așa să dai sfaturi tuturor și mai ales nu adunând resturi de ceară în biserica dumitale împruțită ai să înveți vreodată ce-i viața! Mai pleacă și dumneata, o să-ți faci bine! Plimbă-te un pic, gunoi bătrân! Să te răcorești! N-o să mai faci atâtea rugăciuni și n-o să mai puți atât a hoit!...”

Așa m-am purtat cu maică-sa. Îți spun că de mult îmi stătea pe limbă s-o înjur, mai ales că avea mare nevoie... Dar mi-am făcut bine mai ales mie!... M-am eliberat dintr-o situație... Dar nu zici că baba atâtea aștepta, să-mi dau în petic, ca să mă facă la rândul ei cu ou și cu oțet... Scuipea atunci chiar mai mult decât ar fi fost nevoie... „Hoțule! împruțitule! mă insulta... N-ai nici măcar o meserie!... E un an de când te hrănim, fata mea și cu mine!... Nimicule!... Codoșule!...” Îți dai seama, nu? O adevărată scenă de familie... A stat un moment și apoi a zis mai încet, dar știi, din toată inima: „Asasinule! Asasinule!...” așa m-a făcut! Asta m-a cam înfiorat.

Fiică-sa se temu auzind, să n-o omor pe maică-sa. S-a azvârlit între noi doi. I-a pus mâna la gură. Și bine a făcut. Erau deci înțelese, hoiturile! mi-am zis atunci. Evident! În sfârșit, am trecut și peste asta... Nu era momentul violențelor. Crezi că după ce s-au ușurat m-au lăsat în pace?... S-o crezi tu!... Nu! înseamnă că nu le cunoști!... Fata o luă de la capăt!... Avea și inima și dosul în flăcări... O apuca din ce în ce mai tare...

– Te iubesc, Léon, vezi doar că te iubesc, Léon...

Nu știa decât atât „te iubesc”. Parcă asta ar fi fost un răspuns la toate.

– Îl mai iubești? se aprindea maică-sa auzind-o. Nu vezi că nu-i decât un golan! O lepădătură! Acum că și-a căpătat lumina ochilor datorită îngrijirilor noastre, o să te nenorocească, fata mea! Ți-o spun eu! Mama ta!...

Toată lumea a plâns la sfârșitul scenei, chiar și eu, pentru că nu vroiam să mă pun rău cu cele două putori, să mă cert prea tare cu ele.

Am scăpat, dar ne spuseseam prea multe lucruri, pentru ca traiul nostru unul lângă altul să mai poată rezista mult. Ne-am mai târât așa săptămâni certându-ne ba de una ba de alta, și supraveghindu-ne zi și noapte.

Nu ne puteam hotărî să ne despărțim, dar nici inimă nu mai aveam să continuăm.

Numai temerile ne mai țineau împreună.

– Iubești deci pe alta? mă întreba Madelon din când în când.

– Ba nu! încercam s-o liniștesc. Nu! – Dar era clar că nu mă credea. Pentru ea, trebuie să iubești în viață pe cineva, de asta nu scapi.

– Spune, îi răspundeam, ce să fac eu cu altă femeie? Dar mania ei era dragostea. Nu mai știam ce să-i spun ca s-o liniștesc. Îmi îndruga tot soiul de chestii pe care nu le mai auzisem niciodată în viața mea. N-aș fi

crezut că-i pot trece prin cap asemenea lucruri!

– Mi-ai furat inima, Léon! Mă acuza și încă serios. Și acum vrei să pleci! mă amenința. Pleacă, dar să știi c-am să mor de amărăciune, Léon.. Auzi, din cauza mea să moară de amărăciune... Ce vrea să spună cu asta?... Spune-mi și mie!... „N-o să mori... o asiguram. Nu ți-am luat nimic! Nici măcar un copil nu ți-am făcut! Gândește-te! Nici o boală nu ți-am dat! Nu? Atunci? Vreau numai să plec și atât! Ca și cum m-aș duce în vacanță... E atât de simplu... Încearcă să fii înțelegătoare!" Și cu cât încercam s-o fac să-mi înțeleagă punctul de vedere, cu atât vedeam că-i plăcea mai puțin punctul meu de vedere. Pe scurt, nu ne mai înțelegeam deloc. Parcă turba la ideea că aș putea să gândesc cu adevărat ceea ce spuneam, simplu și sincer.

Mai credea pe deasupra că tu ești cel care mă împingi s-o șterg. Văzând atunci că nu mă poate reține rușinându-mă asupra sentimentelor mele, a încercat să mă rețină altfel.

– Să nu crezi, Léon, mi-a zis atunci, că țin la tine din cauza afacerilor cu cavoul!... Nu-mi pasă de bani... Ceea ce vreau, Léon, e să rămân cu tine... Să fiu fericită... Asta e tot... E firesc... Nu vreau să mă părăsești... Să te desparti e prea greu când iubești cum ne-am iubit noi doi. Măcar, jură-mi, Leon, că nu vei pleca pentru mult timp...

Și așa a ținut criza, săptămâni... Ce mai vorbă, era grozav de îndrăgostită și pisăloagă... În fiecare seară o lua de la capăt cu dragostea ei nebună... În cele din urmă a vrut totuși să-i lăsăm cavoul maică-sii în pază, cu condiția să plecăm noi amândoi să ne căutăm servicii la Paris... Tot împreună... Mie-mi spui, ce plăcere! Nu putea să înțeleagă și pace că eu o s-o apuc singur pe drumul meu și ea pe al ei... Nimic de făcut în privința asta!... Cu cât se încăpățâna mai tare, cu atât mă îmbolnăveam mai mult, evident!

Nu mai merita să încerci s-o faci rezonabilă. Mi-am dat categoric seama că era timp pierdut, o idee fixă și că mai degrabă o făceam să turbeze și mai tare. Mi-a trebuit să inventez alte trucuri ca să scap de dragostea ei, cum îi zicea ea... Așa îmi veni ideea s-o înfricoșez spunându-i că mă apuca nebunia din când în când... Mă lua cu crize... Fără veste... M-a privit cruciș, curios... Nu știa dacă și asta nu-i cumva tot o minciună... Numai că aventurile pe care i le povestisem mai înainte și războiul care mă atinsese întrucâtva și apoi ultima afacere cu maica Henrouille urmată de brusca mea schimbare față de ea au pus-o totuși pe gânduri...

S-a gândit o săptămână și în timpul asta m-a lăsat în pace. Probabil că-i șoptise mă-sii două vorbe despre accesele mele... Fapt e că insistau mai puțin să rămân... Asta e, îmi ziceam, merge! Iată-mă liber!... Mă și vedeam cărbănindu-mă liniștit, ușurel înspre Paris, fără ceartă!... Dar stai să vezi!... Vroiam să fac totul prea bine... Să-mi pun planul la punct cu migală... Credeam c-am găsit trucul cel mai bun ca să le dovedesc că e adevărat... Că eram nebun de-a binelea când mă apuca... „Pune mâna! îi zic într-o seară Madelonei. Pune mina acolo la ceafă, simți umflătura și cicatricea?"

După ce-mi pipăi bine umflătura de la ceafă, nu pot să-ți spun cât a emoționat-o... Dar în loc s-o dezguste definitiv, a înflăcărat-o, și mai tare... „Acolo am fost rănit în Flandra. Mi-au făcut o trepanație", îi tot dam eu zor.

– Ah! Léon! a sărit simțindu-mi umflătura, îți cer iertare, dragul meu Léon!... M-am îndoit de tine până acum, dar îți cer iertare din toată inima! Îmi dau seama! Am fost infamă cu tine! Ba da! Ba da! Am fost îngrozitoare, Léon!... N-am să mai fiu rea cu tine niciodată! Ți-o jur! Vreau să ispășesc! Léon! Imediat! Mă lași să-mi ispășesc greșeala? Îți voi reda fericirea! Te voi îngriji! Începând chiar de astăzi! Voi avea întotdeauna răbdare cu tine! Voi fi atât de blândă! Ai să vezi, Léon! O să te înțeleg atât de bine că n-ai să mai poți trăi fără mine! Îți dăruiesc din nou toată inima mea, îți aparține!... Totul! Îți dăruiesc toată viața mea! Dar spune cel puțin că mă ierți, spune, Léon!...

Nu zisesem nimic de genul ăsta, nimic. Ea zisesese totul, atunci era mai ușor să-și răspundă singură... Dar ce trebuia să fac ca s-o opresc?

Pipăindu-mi cicatricea și umflătura parcă s-ar fi îmbătat brusc de dragoste! Vroia tot timpul să-mi ia capul în mâini, să nu-i mai dea drumul și să mă facă fericit până-n vecii vecilor! Fie că vreau sau nu! De la această scenă maică-sa nu mai avu dreptul să mă ocărăscă. Madelon n-o lăsa pe maică-sa să vorbească. N-o mai recunoșteai, ar fi vrut să mă protejeze până în pânzele albe.

Trebuia să termin odată! Aș fi preferat desigur să ne despărțim prieteni. Dar nu merita să mă ostenesc... Nu mai știa decât de dragoste și era și încăpățânată... Într-o dimineață, pe când ele erau plecate după cumpărături, maică-sa și cu ea, am făcut, ca tine, un pachetel și am șters-o pe furiș... Poți să mai zici după asta că n-am avut destulă răbdare?... Numai că-ți mai spun o dată, nu era nimic de făcut... Acum știi totul... Când îți spun eu că nebuna e capabilă de orice, chiar să vină să se țină scai după mine dintr-un moment în altul, și să nu vii să-mi spui că am năluci! Știu eu ce spun! O cunosc eu! Ar fi mai bine după părerea mea să mă găsească deja închis cu nebunii!... Ar fi mai ușor pentru mine să mă prefac că nu știu despre ce e vorba!... Așa trebuie să te porți cu ea. Să te faci că nu înțelegi...

Cu două sau trei luni înainte, tot ce-mi povestise Robinson m-ar fi interesat, dar acum parcă

îmbătrânisem brusc.

Pe scurt semănam din ce în ce mai mult cu Baryton, mă durea în cot. Tot ce-mi povestise Robinson despre aventura lui de la Toulouse nu prezenta pentru mine un pericol real. Oricât m-am străduit să mă-nflăcerez pentru cauza lui, cauza lui cam mirosea a mucegai. Orice s-ar spune și orice s-ar pretinde, lumea ne părăsește mult înainte ca noi să-nchidem ochii pentru totdeauna.

Despre lucrurile la care ții cel mai mult, te hotărăști într-o bună zi să vorbești din ce în ce mai puțin, cu efort la început. Ți se face silă să te tot ascuți vorbind... O scurtezi... Renunți... Sunt vreo treizeci de ani buni de când tot vorbești... Nu mai vrei nici măcar să ai dreptate... Te părăsește și cheful chiar de-a-ți mai păstra acel loc moderat pe care l-ai rezervat plăcerilor... Ți-e scârbă... Ți-ajunge să halești ceva, să te dezmorești un pic la căldură și să dormi din răspuțeri pe drumul neantului. Ca să te mai intereseze ceva ar trebui să găsești alte strămbături pe care să le faci în fața celorlalți... Dar nu mai ai forța să-ți schimbi repertoriul. Te bâlbâi. Mai cauți trucuri și scuze ca să rămâi cu prietenii, dar moartea e și ea prezentă, puțind, alături de tine, mereu de acum încolo, și mai puțin misterioasă decât o belotă. Îți mai rămân acele prețioase mici necazuri, cum e acela de a nu fi găsit timpul necesar să te duci să-l vezi pe bătrânul unchi de la Bois-Colombes, cât mai trăia încă, și al cărui firisor de viață s-a stins pentru totdeauna într-o seară de februarie. Este tot ce ai mai păstrat din viață. Acest biet regret atroce, restul l-ai risipit pe drum, mai mult sau mai puțin, cu multe eforturi și chin. Nu mai ești decât un vechi felinar al amintirilor păstrat în colțul unei străzi pe unde nu mai trece nimeni.

Și dacă tot e să te plictisești, cel puțin s-o faci îndeplinindu-ți cu regularitate toate tabieturile. Țineam ca la sanatoriu toată lumea să se culce la ora zece. Eu eram cel care stingea lumina. Afacerile mergeau de la sine.

Dealtfel nu prea făceam risipă de imaginație. Sistemul lui Baryton, cu cretinii lui la cinema, ne dădea destul de lucru. Economii, sanatoriul nu mai făcea. Risipa, ne spuneam, l-ar fi neliniștit pe patron și poate l-ar fi făcut să se-ntoarcă.

Am cumpărat un acordeon pentru ca Robinson cântând să-i facă pe bolnavi să danseze în grădină, în zilele de vară. Era greu să-i dai bolnavului o ocupație zi și noapte. Nu puteai să-l trimiți tot timpul la biserică, se plictisea prea tare.

De la Toulouse nu mai primirăm nici o veste, abatele Protiste nu mai veni niciodată să ne vadă. Existența la Azil se organiza pe furiș, monoton. Moralmente nu prea eram la largul nostru. Prea multe fantome ici și colo.

Mai trecură câteva luni. Robinson începea să-și revină. De Paști, nebunii noștri se agitară puțin, femeii în toalete deschise trecură încoace și încolo prin fața grădinii noastre. Primăvară timpurie. Bromură.

La „Tarapout” personalul fusese de mai multe ori reînnoit de când făcusem eu figurație pe acolo. Englezoaicele plecaseră departe, am fost informat, tocmai în Australia. Nu le vom mai revedea. În culise nu mai puteam călca după povestea mea cu Tania. N-am mai stăruit.

Începurăm să scriem scrisori pretutindeni și mai ales consulatelor țărilor nordice, pentru a obține câteva indicii despre eventualele treceri ale lui Baryton. Nu primirăm nici un răspuns interesant.

Parapine își îndeplinea sânguincios și tăcut serviciul tehnic alături de mine. De douăzeci și patru de luni nu pronunțase cu totul nici douăzeci de fraze. Aproape singur decideam asupra micilor aranjamente materiale și administrative pe care existența zilnică le cerea. Mi s-a întâmplat să comit și câteva gafe. Parapine nu mi le reproșa niciodată. Prin indiferența noastră, eram de acord aproape în toate. Dealtfel un rulaj suficient al bolnavilor asigura partea materială a Institutului nostru. Odată plătiți furnizorii și chiria, ne rămânea suficient ca să trăim, plătind regulat și mătușii pensiunea pentru micuța Aimée, bineînțeles.

Găseam că Robinson era acum mult mai liniștit decât la sosirea lui. Se înzdrăvenise și se îngrășase cu trei kilograme. Pe scurt, se părea că atât timp cât vor exista nebuni în familii, vor fi mulțumiți să vină la noi, comod așezați în apropierea capitalei. Numai grădina noastră și merita o călătorie. Veneau dinadins de la Paris ca s-o admire, cu rondurile ei de flori și boschetele de trandafiri în lumina verii.

În cursul uneia dintre aceste duminici de iunie mi s-a părut c-o recunosc pe Madelon, pentru prima dată, în mijlocul unui grup de plimbăreți, nemișcată o secundă, exact în fața porții noastre.

Mai întâi n-am vrut să-i spun nimic lui Robinson despre această apariție, ca să nu-l îngrozesc și apoi totuși, gândindu-mă bine, câteva zile mai târziu îi recomandai să nu se mai îndepărteze de acum încolo, cel puțin pentru un timp, în plimbările fără țintă pe care obișnuia să le facă prin împrejurimi. Acest sfat îl neliniști. Nu stăruii să afle mai mult. Spre sfârșitul lui iulie primirăm de la Baryton câteva cărți poștale, din Finlanda de astă dată. Ne făcu plăcere, dar despre întoarcere tot nu vorbea, Baryton, ne dorea numai încă o dată „noroc” și mii de alte lucruri amicale.

Mai trecură două luni și apoi altele... Praful verii se așternuse pe drum. Unul dintre alienați pe la sărbătoarea Tuturor Sfinților făcu scandal în fața Institutului. Acest bolnav, înainte pașnic și manierat, suportă greu exaltarea funebră a acestei sărbători. N-am reușit să-l împiedicăm să urle pe fereastră că el nu vrea să

moară... Trecătorii se minunau găsindu-l foarte hazliu... În momentul când avu loc această ieșire zgomotoasă se întâmplă din nou, dar de această dată mult mai precis decât prima oară, să am impresia foarte dezagreabilă că o recunosc pe Madelon în rândul întâi al unui grup, exact în același loc, în fața porții. În cursul nopții care urmă, mă trezii înspăimântat, încercând să uit ce am văzut, dar toate eforturile mele fură zadarnice. Era mai bine să nu mai încerc să dorm.

Nu mai fusesem de multă vreme la Rancy. Dacă tot eram hărțuit de coșmare, mă întrebam dacă nu era mai bine să dau o raită pe acolo, de unde îmi veneau toate nenorocirile, mai devreme sau mai târziu... Acolo îmi lăsasem departe, în urmă, coșmarurile... A merge în întâmpinarea lor putea trece la nevoie drept un fel de precauție... Ca să ajungi la Rancy, cel mai scurt drum, venind de la Vigny, este de-a lungul cheiului până la podul de la Gennevilliers, cel întins pe burtă peste Sena. Târându-se, brumele fluviului se destramă la suprafața apei, se îngheșuie, trec, urcă, se clatină și se prăbușesc de cealaltă parte a parapetului în jurul lampadelor. Uzina de tractoare din stânga se ascunde într-o mare de întuneric. Stă mereu cu ferestrele deschise din cauza unui incendiu mocnit care o arde pe dinăuntru și care nu se mai termină. Odată trecut de uzină te trezești singur pe chei... Dar nu te poți rătăci... După oboseală îți dai seama că ești pe aproape.

E de ajuns s-o iei la stânga pe rue des Bournaires și nu mai e mult. Nu-i greu de găsit din cauza felinarului verde și roșu de pe pasajul de nivel, care e totdeauna aprins.

În plină noapte și cu ochii închiși și tot așa fi nimerit casa familiei Henrouille. Atât de des mergeam altădată acolo...

Și totuși în seara aceea, ajuns în fața porții, mă oprii să mă gândesc în loc să înaintez...

Ea, doamna, locuiește acum singură în casă, mă gândeam... Ceilalți au murit cu toții. Probabil că știa sau măcar bănuia cum se sfârșise bătrâna ei la Toulouse... Ce efect să fi avut oare asupra-i?

Felinarul de pe trotuar lumina, albind mica marchiză de sticlă ca și cum peronul ar fi fost acoperit de zăpadă. Am rămas acolo, în colțul străzii, așa, mult timp, numai ca să privesc... Așa fi putut să sun. Desigur că mi-ar fi deschis. Oricum nu ne certasem. În locul în care mă oprisem se făcea frig... Strada se termina tot într-o hârtoapă ca și pe vremea mea. Li se promisese localnicilor multe lucrări, nu se întreprinsese nimic... Nu mai trecea nimeni pe acolo...

Nu pentru că mi-ar fi fost frică de ea, de doamna Henrouille! Nu! Dar brusc nu mai avui poftă s-o văd. Mă înșelasem încercând s-o văd. Acolo, în fața casei ei, am descoperit că nu mai avea ce să-mi spună... M-ar fi plictisit acum dacă ar fi vorbit... Iată ce deveniserăm unul pentru altul...

Înaintasem mai adânc în beznă decât ea și chiar decât bătrâna Henrouille care murise... Nu mai eram cu toții împreună... Ne despărțiserăm pentru totdeauna... Nu numai moartea ne despărțise, ci chiar și viața... Prin forța împrejurărilor... Fiecare pentru sine... îmi ziceam... Și-am luat-o pe drumul de întoarcere spre Vigny.

Nu avea destulă instrucție ca să mă urmeze, doamna Henrouille... Caracter da, avea... Dar nu și instrucție... Asta era baiul... Fără instrucție... Instrucția e un lucru capital! Pentru că nu mă mai putea înțelege nici pe mine și nici ce se petrece în jurul nostru, oricât de afurisită și de căpoasă ar fi fost... Nu-i destul... Îți trebuie multă inimă și știință pentru a merge mai departe decât alții...

O luai pe *rue des Sanzillons* ca să mă-ntorc spre Sena și apoi prin fundătura Vassou. Gata cu chinul meu! Eram aproape mulțumit! Mândru, pentru că-mi dădusem seama că nu mai merita să stărui în privința noiei Henrouille, o pierdusem, nemernica, în cele din urmă pe drum!... Ce mai poamnă! Ne simpatizam în felul nostru... Mă înțelesesem bine cu ea altădată... Multă vreme... Acum eu ajunsesem mult mai jos decât ea, care nu mai putea să coboare... Să mă întâlnească... Nu mai avea destulă instrucție și forță... În viață nu urci, cobori... Ea nu mai putea... Nu mai putea coborî până unde ajunsesem eu... Se făcuse prea întuneric în jurul meu...

Trecând prin fața imobilului a cărui portăreasă fusese mătușa lui Bébert, așa fi intrat numai ca să-i văd pe cei care locuiau acum în odăița ei, în care-l îngrijisem pe Bébert și unde se prăpădise sârmanul. Poate că se mai află deasupra patului fotografia lui de școlar... Dar era prea târziu să scol lumea. Trecui fără să mă arăt la față...

Un pic mai departe, în faubourg de la Liberté, am dat peste dugheana lui Bézin telalul, luminată încă. Nu mă așteptam. Un singur bec în mijlocul vitrinei. Bézin, el știa toate bârfele și noutățile cartierului, tot umblând prin toate cârciumile și fiind atât de cunoscut de la Foire aux Puces până la Porte-Maillot.

Mi-ar fi putut povesti o mulțime de întâmplări dacă l-aș fi trezit. Am împins ușa ușor... Clopoțelul a sunat dar n-a răspuns nimeni... Știam că doarme într-o odăiță din fundul prăvăliei, de fapt sufrageria lui... Era și el acolo în întuneric, culcat cu capul între brațe, pe masă, lângă cina rece care-l aștepta, linte. Începuse să mănânce. Dar somnul îl prinsese de îndată ce intrase. Sforăia foarte tare. E adevărat că și băuse. Mi-aduc bine aminte ziua aceea, era într-o joi, zi de târg la Lilas... La picioarele lui, o boccea desfăcută plină cu „ocazii” cumpărate de la târg.

Îl știam pe Bézin, băiat bun, nu mai păcătoș decât alții... Nimic de zis. Amabil, nemofturos. N-am să m-apuc acum să-l scol numai așa din curiozitate, ca să-i pun întrebările mele fără rost... Am plecat după ce i-am

stins gazul.

Cu genul lui de comerț se descurca greu, e adevărat. Dar el cel puțin putea dormi.

M-am întors trist totuși la Vigny, gândindu-mă că toți acești oameni, aceste case, aceste lucruri sumbre și murdare nu-mi mai spuneau nimic, nu-mi mai mergeau la inimă ca altădată, și că eu, așa fanfaron cum păream, nu mai aveam nici eu destulă forță, simțeam bine, să merg mai departe, așa, singur de tot.

Ca să mâncăm, la Vigny, păstrasem obiceiurile din timpul lui Baryton, adică ne întâlneam cu toții la masă, dar de preferință acum în sala de biliard aflată deasupra odăiței portăresei. Era mai intimă decât adevărata sufragerie în care se mai păstrau amintirile deloc încântătoare ale conversațiilor în englezește. Și apoi erau și prea multe mobile în sufragerie pentru noi, stil 1900, veritabile, cu vitrine gen opal.

Din sala de biliard se putea vedea tot ce se petrece pe stradă. Ne putea fi de folos. Duminici întregi petreceam în această sală. Cât despre invitați, primeam câteodată la cină doctori de prin împrejurimi, de ici, de colo, dar comeseanul nostru cel mai obișnuit era mai degrabă Gustave, agentul de circulație. Se putea spune despre el că era un obișnuit al casei. Ne-am cunoscut așa duminica la fereastră, el făcându-și serviciul la răscrucea drumului de intrare în ținut. Se descurca greu cu automobilele. Ne-am adresat mai întâi câteva cuvinte și apoi am devenit de la o duminică la alta foarte bune cunoștințe. Am avut prilejul să-i îngrijesc în oraș doi copii, unul după altul, de oreion și de rujeolă. Ne era devotat Gustave Mandamour, așa își spunea, din Cantal. Se descurca greu în conversație, nu se pricepea la vorbe. Găsea cuvintele, dar ele nu ieșeau, îi rămâneau mai degrabă în gură, făcând zgomot.

Și așa într-o seară Robinson îl invită la biliard, în glumă, cred. Dar obiceiul lui era să continue ce a început, și de atunci Gustave venea mereu, la aceeași oră, în fiecare seară, la ora opt. Se simțea bine cu noi Gustave, mai bine decât la cafenea, ne-o spunea chiar el, din cauza discuțiilor politice care se înveninau adesea între obișnușii localului. Noi nu discutăm niciodată politică. În cazul lui Gustave, cu politica era destul de delicat. Avusese necazuri la cafenea din pricina asta. În principiu n-ar fi trebuit să vorbească despre politică, mai ales dacă era băut, ceea ce i se întâmpla. Era notat chiar numai pentru că dădea noroc, slăbiciunea lui. În timp ce la noi se afla în deplină siguranță. Era și el de acord. Noi nu beam. La sanatoriu se putea lăsa în voia lui, fără vreo consecință. Venea cu toată încrederea.

Când ne gândeam, Parapine și cu mine, la situația din care ieșisem și la cea în care intrasem la Baryton, nu ne plângeam, nici n-am fi avut dreptul, pentru că în esență dăduse peste noi un soi de noroc miraculos și aveam tot ce ne trebuia, atât în ceea ce privește considerația cât și confortul material.

Numai că eu m-am îndoit întotdeauna că miracolul ar putea dura. Aveam un trecut năclăit și el îmi venea acum înapoi pe gât ca un fel de râgâială a destinului. Încă pe la început când venisem la Vigny primisem vreo trei scrisori anonime care erau tot ce putea fi mai suspect și mai amenințător. Și după aceea multe altele la fel de înveninate. E adevărat că primeam cu toții asemenea scrisori anonime, dar nu le dădeam nici o atenție de obicei.

Proveneau adesea de la foști bolnavi pe care delirul de persecuție îi muncea și la domiciliu.

Dar aceste scrisori aveau niște întorsături de fraze care mă nelinișteau, nu semănau cu celelalte, acuzațiile erau precise și nu era vorba în ele decât de mine și de Robinson. Într-un cuvânt eram acuzați că ne cuplasem unul cu altul. Ca supoziție era tot ce putea fi mai scârnav. M-am jenat mai întâi să-i spun, apoi m-am hotărât pentru că primeam fără încetare noi scrisori, toate de același soi. Cercetarăm împreună de unde ar fi putut proveni. Număram pe degete pe toți cei în stare de așa ceva dintre cunoștințele comune. Nu găseam. Acuzația nu stătea în picioare. Inversiunea nu era genul meu, iar Robinson nu se sinchisea nici cât negru sub unghie în privința sexului, nici de unul nici de celălalt. Dacă îl hărțuia ceva, desigur nu problemele fundului erau acestea. Trebuia să fie cineva cel puțin gelos ca să-și poată închipui asemenea murdării.

Pe scurt nu știam pe altcineva în afară de Madelon capabil să vină până la Vigny să ne sâcăie cu asemenea invenții scabroase. Că-și scria prostiile, mi-era indiferent, dar mă temeam că, exasperată pentru că nu i se răspundea nimic, o să vină într-o zi sau alta în persoană să ne sâcăie și să facă scandal în Azil. De la ea puteai să te aștepti la orice.

Petrecurăm astfel câteva săptămâni tresărind la fiecare sonerie. Așteptam o vizită a Madelonei sau, mai rău, a Parchetului.

De fiecare dată când agentul Mandamour sosea pentru o partidă un pic mai devreme decât de obicei, mă întrebam dacă nu poartă în centironul lui vreo convocare, dar el era în această epocă tot ce putea fi mai agreabil și mai liniștitor, Mandamour. De abia mai târziu avea să se schimbe și încă într-un mod foarte bătător la ochi. În acel timp încă pierdea liniștit toate partidele. Dacă și-a schimbat caracterul a fost de altfel tot din vina noastră.

Într-o seară așa din curiozitate, l-am întrebat de ce nu reușea niciodată să câștige la cărți, n-aveam nici un motiv să-l întreb asta pe Mandamour în afară de mania mea de a ști de ce? Pentru ce? Mai ales că nu jucam

pe bani! Și tot discutând despre nenorocul lui, m-am apropiat de el și examinându-l mi-am dat seama că suferea de un foarte grav presbitism. Într-adevăr la lumina în care ne aflam nu discerneam decât cu multă greutate trefla de caro pe cărți. Așa nu putea să mai țină.

Am făcut ordine în infirmitatea lui oferindu-i o frumoasă pereche de ochelari. Fu mai întâi mulțumit să-și încerce ochelarii, dar nici asta nu dură mult. Cum juca acum mai bine, pierdea mai puțin decât înainte și-și puse în cap să nu mai piardă deloc. Nu era posibil și atunci trișa. Și când se întâmpla să piardă chiar trișând atunci ne bombănea ore întregi. Pe scurt, devenise imposibil.

Eram năucit, se supăra din te miri ce el, Gustave, și pe deasupra încerca să ne înfurie și pe noi, să ne neliniștească, să ne îngrijoreze. Se răzbuna când pierdea, în felul lui... Și totuși nu pentru bani, repet, jucam, numai din distracție și pentru glorie... Și totuși era furios.

Într-o seară când norocul îl părăsise, ne interpelă la plecare: „Domnilor, vă spun să fiți cu băgare de seamă!... Eu în locul dumneavoastră, cu oamenii pe care-i frecvențați, aș fi mai atent!... Între altele este una brună care trece de zile întregi prin fața Azilului!... Prea des, după mirosul meu!... Are ea motivele ei!... Cu unul dintre dumneavoastră are ceva de lămurit și n-aș fi de altfel surprins!...” Iată cum ne zvârlise vorba otrăvită Mandamour, plecând. Nu greșise ținta. Totuși îmi revenii într-o secundă. „Bine, mulțumesc, Mandamour! i-am răspuns foarte calm... Nu văd cine ar putea fi brunetica despre care vorbești... Nici o femeie dintre fostele noastre bolnave n-a avut, după câte știu, a se plânge de îngrijirile noastre... E vorba, fără îndoială, de vreo biată rătăcită cu mintea. O vom găsi... În sfârșit, ai dreptate, e mai bine totdeauna să știi dinainte... Încă o dată îți mulțumesc, Gustave, că ne-ai prevenit. Bună seara!”

Brusc Robinson nu se mai putu scula de pe scaun. Odată polițistul plecat, examinaram informația pe care ne-o furnizase pe toate fețele. Se putea foarte bine să fie o cu totul altă femeie decât Madelon... Mai erau o mulțime de femei care dădeau târcoale pe sub ferestrele Azilului... Exista totuși o serioasă bănuială că ar putea fi chiar ea și numai această îndoială și era de ajuns ca să ne treacă un fior pe spinare. Și dacă ea era, care-i erau noile intenții? Și apoi din ce trăia de atâtea luni la Paris! Și dacă venise chiar ea în persoană, trebuia să fim cu băgare de seamă, să ne luăm măsurile de apărare, imediat.

– Ascultă, Robinson, am încheiat eu atunci, hotărăște-te, e timpul, nu mai șovăi... ce vrei să faci? Ai vrea să te mai întorci la Toulouse?

– Nu! Ți-am spus doar. Nu și nu!

Acesta era răspunsul. Era hotărât.

– Bine! am spus atunci. În acest caz, dacă într-adevăr nu mai vrei să te întorci la Toulouse cu ea, cel mai bine după părerea mea ar fi să pleci să-ți câștigi pâinea în străinătate... Așa ești sigur c-ai să scapi... N-o să se țină după tine până acolo... Ești tânăr doar... Te-ai întremat... Te-ai odihnit... O să-ți dau niște bani și pe aici ți-e drumul!... După părerea mea!... Și pe deasupra, îți dai seama, nici asta nu e o situație pentru tine... Nu poate ține la nesfârșit așa...

Dacă m-ar fi ascultat, dacă ar fi plecat în momentul acela, mi-ar fi convenit, mi-ar fi plăcut. Dar n-a vrut.

– Nu prea-ți pasă de mine, zi mai bine, Ferdinand! a răspuns el... Nu-i ușor la vârsta mea... Haide, uită-te la mine!...

Nu vroia să plece... Se săturase de hoinăreală...

– Nu vreau să plec altundeva, repeta... Orice ai spune tu... orice ai face... Nu voi pleca...

Așa răspundea el prieteniei mele. Am stăruit totuși.

– Și dacă Madelon o să te denunțe pentru afacerea Henrouille?... Doar tu cu gura ta mi-ai spus c-ar fi în stare...

– Fie ce-o fi! a răspuns. Facă ce-o vrea...

Erau vorbe pe care nu le mai auzisem din gura lui, pentru că înainte fatalismul nu era genul lui...

– Du-te cel puțin și caută-ți o slujbă pe undeva pe aproape, într-o uzină, de exemplu, ca să nu mai fii obligat tot timpul să stai cu noi... Dacă vine cineva să te caute, avem timp să te prevenim.

Parapine era și el exact de aceeași părere cu mine în privința asta și chiar a schimbat câteva vorbe cu noi în această împrejurare. Probabil că i se părea foarte grav și foarte urgent ceea ce se petrecea între noi. A trebuit să ne batem capul să-i găsim un rost, să-l ascundem pe Robinson. Printre cunoștințele noastre se afla și un industriaș de prin împrejurimi specialist în caroserii, care ne era recunoscător pentru niște mici servicii foarte delicate făcute la momentul potrivit. A fost bucuros să-l ia pe Robinson de încercare la vopsitul manual. Era o muncă fină, nu grea, bine plătită.

– Léon, i-am zis în dimineața în care a început lucrul, nu face pe prostul la locul de muncă, nu te lăsa reperat pentru ideile tale fanteziste... Sosește la fix... Nu pleca înaintea altora... Spune bună ziua la toată lumea... Ține-te, bine, într-un cuvânt... Te afli într-un atelier convenabil și ai și recomandări...

Dar iată că totuși s-a lăsat reperat și chiar foarte repede, nu din vina lui, de un turnător dintr-un atelier de alături care-l văzuse intrând în closetul patronului. A fost de ajuns. Raport. Înclinații rele. Măturat.

Și ne-am trezit din nou cu Robinson, fără slujbă, câteva zile mai târziu. Fatalitate!

Și aproape în aceeași zi începu să tușească. L-am ascultat și am descoperit o serie de hârâituri care-i prinseseră tot vârful plămânului drept. Acum n-avea decât să stea în casă.

Asta s-a întâmplat exact într-o sâmbătă seară înainte de cină. Cineva mă chemă pe mine în persoană la biroul de primiri.

O femeie, mi se spuse.

Era ea, cu o pălărieuță la modă și înmănușată. Mi-aduc bine aminte. Fără introducere, intră direct în subiect. Dar i-am închis gura.

– Madelon, am oprit-o, dacă pe Léon vrei să-l vezi, nu mai merită să insiști, poți să te-ntorci de unde ai venit... E bolnav de plămâni și de cap... Destul de grav dealtfel... Nu poți să-l vezi... Și-apoi n-are nimic să-ți spună...

– Nici măcar mie?

– Nu, nici chiar ție... Sau mai ales ție, am adăugat.

Credeam c-o să ia foc, nu, își clătina capul, acolo în fața mea de la stânga la dreapta, cu buzele strânse și încercând cu ochii să mă regăsească acolo unde mă lăsase în amintirea ei. Nu mai eram. Îmi schimbasesem și eu locul în amintire. În situația în care ne aflam, de un bărbat sau de vreun zdrahon, mi-ar fi fost frică, dar de ea n-aveam de ce mă teme. Era mai puțin puternică decât mine, adică. Din totdeauna am dorit să lovesc o căpățână cuprinsă de furie, ca să văd cum se învârt capetele înfuriate în asemenea caz. Asta sau un cec baban este ceea ce-ți trebuie pentru a vedea cum își schimbă direcția toate pasiunile care se-nfruntă într-un cap. E tot atât de plăcut ca și o frumoasă manevră cu pânze pe o mare agitată. Tot omul se înclină în direcția noului vânt. Vroiam să văd și asta.

De cel puțin douăzeci de ani mă urmărea ideea. Pe stradă, la cafenea, pretutindeni unde oameni mai mult sau mai puțin agresivi, cârcotași și flecari se certau. Dar n-aș fi îndrăznit de frica loviturilor și apoi a rușinii care ar fi urmat loviturilor. Dar acum, măcar o dată, ocazia era magnifică.

– Nu vrei să te cari? făcui numai ca s-o înfurii și mai tare, s-o pun la punct.

Nu-i venea să creadă că eu eram acela care-i vorbeam așa. Începu să suradă enervată la culme, ca și cum m-ar fi găsit ridicol și fără însemnătate. Pleosc! Pleosc! I-am lipit două palme, să năucești un măgar. Căzu pe divanul cel mare roz din față, lângă perete, cu capul în mâini. Respira întretăiat și gemea ca un cățel istovit în bătai. Și apoi parcă gândindu-se la ceva, se sculă brusc, foarte ușoară, suplă, și ieși pe ușă, fără să întoarcă măcar o dată capul. Nu văzusem nimic. Trebuia să mai încerc o dată.

În zadar ne-am bătut capul, ea era mult mai vicleană decât noi toți luați la un loc. Dovada e că l-a văzut pe Robinson al ei și încă așa cum a vrut... Primul care i-a zărit împreună a fost Parapine. Erau pe terasa unei cafenele din fața Gării de Est.

Bănuiam că se întâlnesc, dar nu vroiam să par că mă interesează în vreun fel relațiile lor. În fond nici nu mă priveau. Se achita de serviciul lui la Azil și încă destul de bine, îngrijindu-i pe paralizici, o muncă ingrată la culme, să-i ștergi de scârnă, să-i speli, să le schimbi patul, să le ghicești dorințele. Nu-i puteam cere mai mult.

Dacă profita de după-amiezile când îl trimiteam la Paris ca s-o revadă pe Madelon, era treaba lui. Fapt e că pe Madelon n-am mai revăzut-o la Vigny-sur-Seine de când o palmisem. Câte porcării nu trebuie să-i fi povestit pe socoteala mea, mă gândeam.

Eu nu-i mai vorbisem lui Robinson niciodată despre Toulouse, ca și cum nimic din toate acestea nu s-ar fi întâmplat vreodată.

Trecură astfel, târâș-grăpiș vreo șase luni și în rândul personalului nostru deveni vacant un loc, aveam mare nevoie de o infirmieră bine instruită pentru masaj, a noastră plecase fără să ne avertizeze ca să se mărite.

Un mare număr de fete frumoase se prezentară pentru acest post și nouă nu ne reveni decât dificultatea de a alege dintre atâtea vâjnoase creaturi de toate naționalitățile, care năvăliseră la Vigny de îndată ce apăruse anunțul nostru. În cele din urmă ne-am hotărât pentru o slovacă pe nume Sophie ale cărei carnație, port suplu și tandru în același timp și divină sănătate ne păzură, trebuie să mărturisesc, irezistibile.

Nu știa această Sophie decât puține vorbe în franceză, dar cât despre mine eram foarte bucuros, făcându-i cel mai mărunț dintre favoruri, să-i dau fără întârziere lecții. În contact cu prospețimea ei mi se făcuse din nou poftă de dat lecții. Oricât încercase Baryton să mă dezguste. Nu mă învățasem minte! Dar și ea, ce tinerețe! Ce elan! Ce musculatură! Elastică! Nervosă! Splendidă! Această frumusețe nu era micșorată de nici una din acele veritabile sau false pudori în care se tot împiedică conversațiile prea occidentale. În ceea ce mă privea, vasăzică,

nu mă mai săturam admirând-o. Din mușchi în mușchi, grupă anatomică după grupă anatomică, eu avansam mereu... Pe versante musculare, pe regiuni... Această vigoare concentrată, dar degajată în același timp, repartizată pe fascicule care-mi scăpau și mi se supuneau rând pe rând la mângâiat, nu mă mai săturam s-o urmăresc... Pielea catifelată, încordată, destinsă, miraculoasă...

Vremea acestor vii bucurii, a marilor armonii inegalabile, fiziologice, comparative, n-a venit încă... Corpul – divinitatea pipăită de mâinile mele rușinate... Mâini de bărbat cinstit, acest preot ignorat până acum... Eliberat de Moarte și de Vorbe... Ce de fleacuri puturoase! Numai uns cu rapănul gros al simbolurilor și înfășat până la os în excremente artistice, omul distins poate face amor... Apoi întâmplă-se orice! Bună afacere! Economia de a nu te excita decât în prezența amintirilor... Ne stăpânesc amintirile și ne mai putem chiar cumpăra pe deasupra dintre cele năstrușnice, splendide... Viața e însă mai complicată, cea a formelor umane mai ales. Atroce aventură. Nu există o alta mai disperată. Pe lângă acest viciu al formelor perfecte, cocaina nu-i decât o pierdere de vreme pentru șefii de gară.

Dar să ne întoarcem la Sophie a noastră! Numai prezența ei și ne dădea curaj în sanatoriul nostru ursuz, suspect și plin de teamă.

După un oarecare timp de viață comună, noi eram desigur tot așa de fericiți s-o avem printre infirmierele noastre, dar nu ne puteam învinge teama că într-o bună zi ne va stânjeni ansamblul infinitelor noastre precauții sau pur și simplu că va lua act într-o zi de mizera noastră realitate... Ea nu cunoștea încă, Sophie, mulțimea stătuțelor noastre renunțări! O bandă de ratați! O admiram, atât de vie pe lângă noi, numai văzând-o cât de simplu se ridica să vină la masa noastră sau plecând iar. Ne fermeca...

De fiecare dată când făcea aceste gesturi atât de simple, eram bucuroși și surprinși. Ca și cum ne-am fi apropiat din ce în ce mai mult de poezie, numai admirând-o, atât era de frumoasă și atât de mult mai inconștientă decât noi... Ritmul vieții ei țâșnea din alte izvoare decât ale noastre... Târătoare, ale noastre, pentru totdeauna și măloase...

Această forță vioaie, hotărâtă și blândă în același timp, însuflețind-o de la creștet până la călcâie, ne tulbura, ne neliniștea fermecându-ne, dar ne neliniștea, asta era cuvântul.

Neîmpăcata noastră cunoaștere a lumii mai degrabă respingea această bucurie, chiar dacă instinctul era în câștig, acea cunoaștere mereu prezentă, înfricoșată, refugiată în beciul existenței, supusă din obișnuință, din experiență la ce-i mai rău.

Avea Sophie acel mers întraripat, suplu și hotărât, atât de des întâlnit, aproape obișnuit la femeile din America, mersul marilor ființe ale viitorului pe care viața ambițioasă și ușoară le poartă spre forme noi de aventură... Corabie cu trei catarge de vioiciune tândră, în drum spre Infinit...

Parapine, puțin sensibil la acest fel de atracție, zâmbea în sinea lui de îndată ce ea pleca. Numai s-o privești și-ți făcea bine la suflet. Mai ales sufletului meu care, să fiu sincer, nu mai dorea nimic.

Ca s-o surprind, s-o fac să-și piardă un pic din această superbie, din această putere și prestigiu pe care le avea asupra mea, s-o micșorez în fond pe Sophie, s-o umanizez după măsura noastră meschină, intram în camera ei când dormea.

Era un alt fel de spectacol, de data aceasta mai familiar și totuși surprinzător, și de asemenea liniștitor. Fără paradă, aproape fără cuvertură, de-a-curmezișul patului, coapse bătăioase, cărnuri moi și destinse, se lăsau pradă oboselii.

Se dădea cu patimă somnului Sophie în adâncul trupului ei, sforăia. Era singurul moment când o aveam la îndemână. Fără trucuri. Fără glume... Totul în serios... Se trudea parcă să-i mai sugă viață, în ciudă, existenței... Lacomă cum era în aceste momente, beată chiar tot adăpându-se... Trebuia văzută după aceste ore de somn, încă toată umflată și sub pielea ei roză organele într-un nesfârșit extaz. Nostimă și ridicolă ca toată lumea. Bâjbăia încă de fericire vreo câteva momente și apoi toată lumina zilei se revărsa asupra ei și ca după trecerea unui nor prea greu, își recăpăta strălucitoare, eliberată, elanul...

Și atunci puteai s-o săruți. E foarte plăcut să prinzi momentul în care materia devine viață. Urci până la câmpia infinită care se deschide în fața oamenilor. Faci: „Uf! și of!”, te bucuri cât poți acolo deasupra, unde totul seamănă cu un deșert... Dintre noi toți, prieteni mai degrabă decât patroni, eu îi eram cred cel mai apropiat. Mă înșela de pildă regulat cu infirmierul din pavilionul agitațiilor, un fost pompier, spre binele meu, îmi explica ea, ca să nu mă surmenez, din cauza muncii intelectuale pe care o aveam de îndeplinit și care venea în contratimp cu accesele temperamentului ei. Totul pentru binele meu. Iată-mă înșelat din igienă. Nimic de zis.

Toate acestea nu puteau decât să-mi facă plăcere la urma urmei, dar istoria cu Madelon îmi stătea pe suflet. Într-o bună zi i-am povestit Sophiei totul ca să văd ea ce zice. Mă mai și ușuram în felul acesta, povestindu-i toate necazurile mele. Mă săturasem, e adevărat, de disputele lor fără sfârșit și de pizma iscată de amorul lor nefericit. Sophie fu de aceeași părere cu mine în această privință.

Cum fuseserăm atât de buni prieteni, Robinson și cu mine, ea găsea că trebuia să ne împăcăm, simplu,

amabil, și cât mai repede cu putință. Un sfat pornit dintr-o inimă bună. Sunt mulți așa ca ea, cu inima bună, în Europa centrală. Numai că ea nu prea era la curent cu caracterele și reacțiile oamenilor de pe la noi. Cu cele mai bune intenții de pe lume îmi tot dădea la sfaturi pe dos. Când mi-am dat seama că se înșelase, era prea târziu.

– Trebuie s-o revezi pe Madelon, m-a sfătuit ea, o fată bună în fond, după câte mi-ai spus... Numai că tu ai provocat-o și ai fost brutal cu ea și scârbos!... Ar trebui să-i ceri scuze și chiar să-i dai un cadou frumos ca s-o faci să uite...

Așa se aranjau lucrurile în țara ei. Mă îndemna la demersuri curtenitoare, dar nu practice.

I-am urmat sfaturile, mai ales că întvedeam la capătul tuturor acestor mofturi apropiere diplomatice și vorbe goale, o mică orgie în patru, ceea ce ar fi fost cât se poate de distractiv și inedit. Prietenia mea devenea, bag de seamă, sub presiunea evenimentelor și a vârstei, amenințator de erotică. Trădare. Sophie mă ajuta fără să vrea să trădez în acele clipe. Era un pic prea curioasă Sophie ca să nu-i placă primejdia. O fire excelentă, deloc potrivnică și care nu căuta să diminueze ocaziile oferite de viață, nebănuitoare din principiu. Exact genul meu. Mergea chiar mai departe. Înțelegea necesitatea schimbărilor în ceea ce privește distracțiile amoroase. Dispoziție aventuroasă, înnebunitor de rară, să admitem, printre femei. Evident, alesesem bine.

Ar fi dorit, și eu găseam asta firesc, să-i dau câteva detalii despre fizicul Madelonei. Se temea să nu pară stângace pe lângă o franțuzoaică, în intimitate, mai ales din cauza renumelui de artiste în acest gen ce s-a constituit pe seama franțuzoaicelor în străinătate. Pe deasupra, consimțea să-l suporte pe Robinson numai ca să-mi facă plăcere. N-o interesa deloc Robinson, îmi spunea, dar la urma urmei ne împăcăm bine cu toții. Asta era principalul. Bine.

Am mai așteptat un pic să se ivească ocazia pentru a-i arunca două vorbe lui Robinson despre proiectul de reconciliere generală. Într-o dimineață pe când copia la Economat observațiile medicale în registrul cel mare, momentul îmi păru nimerit să încerc și l-am întrerupt ca să-l întreb foarte simplu ce credea despre un demers din partea mea pe lângă Madelon cu scopul de a uita recentul trecut violent. Și dacă n-aș putea cu aceeași ocazie să i-o prezint pe Sophie, noua mea prietenă? Și apoi în sfârșit dacă nu credea că venise momentul pentru noi toți să ne explicăm cu bunăvoință, o dată pentru totdeauna.

Mai întâi a șovăit, am văzut bine, apoi mi-a răspuns, dar fără chef, că nu vedea nici un inconvenient... În fond cred că Madelon îl prevenise că voi încerca s-o văd curând sub un pretext sau altul. Cât despre palmele din ziua în care venise la Vigny, n-am suflat o vorbă.

Nu puteam risca să mă-njure și să mă trateze de mârlan în public, pentru că oricum, cu toate că eram prieteni de multă vreme, în acest sanatoriu el era sub ordinele mele. Autoritatea înainte de toate.

Pica tocmai bine să încerc acest soi de demers în cursul lunii ianuarie. Hotărârăm, pentru că era mai comod, să ne întâlnim cu toții la Paris într-o duminică, să mergem apoi la cinema împreună, după ce vom fi trecut mai întâi un moment pe la bâlciul din Batignolles, dacă n-o fi prea frig afară. Promise s-o aducă la bâlciul din Batignolles. Se înnebunea după bâlciuri, Madelon. Pica bine! Cum ne revedeam pentru prima oară, era mai bine ca totul să se petreacă cu ocazia unui bilei.

Și pot spune c-am avut bâlci pe săturate! Să-ți crape ochii! Și capul! Bum, bum! Și iarăși bum! Și ce mi te-nvârtea! Și ce mi te lua pe sus! Și ce mi te zdroncăia! Iată-ne pe toți în îmbulzeală, cu lumini, cu vacarm și cu tot. Înainte, la îndemânare, curaj și distracție! Zang! Fiecare încerca în pardesiul lui să pară mai mult decât era, mai isteț și totuși distant pentru a arăta celorlalți oameni că el se distrează de obicei în altă parte, în locuri mult mai costisitoare, „expensifs” cum se zice în engleză.

Vroiau să pară șmecheri, băieți veseli, în ciuda vântului rece, umilitor și el în ciuda spaimei deprimante de a nu fi prea generoși cu distracțiile și de a nu regreta a doua zi, poate chiar toată săptămâna.

O mare râgâială de muzică vine dinspre manej. Nu reușește să-și borască tot valsul din Faust, manejul, dar face tot ce poate. Coboară valsul și urcă apoi până-n tavanul rotund care se învârtejește cu toate tarteles lui de lumini în formă de becuri. Nu e ușor. Orga cu țeava din burtă bolnavă de muzică. Doriți alviță? Sau preferați un cartonaș cu prăjituri? La alegere!...

Dintre noi toți la tir, Madelon, cu pălăria dată pe ceafă, e cea mai îndemânatecă. „Privește! făcea către Robinson! Nu tremur! Și ce-am mai băut!” Asta așa ca să vă redau tonul exact al conversației. Ieșeam de la restaurant deci! „Încă unul!” Madelon a câștigat sticla de șampanie! „Ping, pong! Ținta!” Apoi am făcut cu ea un pariu că nu mă va prinde pe autodrom. „Moft!” răspunde foarte veselă. „Fiecare cu ale lui!” Și hop! eram mulțumit că acceptase. Un mijloc să mă apropii de ea. Sophie nu era geloasă. Avea motivele ei.

Robinson se urcă deci cu Madelon într-o hărăbaie din spatele nostru iar eu cu Sophie într-una din față și începem să ne ciocnim cu niște bufnituri strașnice. Și ce ne mai trântim și ce ne mai agățăm! Dar văd imediat că Madelonei nu-i place s-o împingi așa. Nici lui Robinson nu-i place dealtfel. S-ar fi zis că nu-i la îndemână cu

noi. În trecere, în timp ce ne agățăm de balustrade, niște marinari încep să ne înghesuie cu forța, bărbați și femei și să ne facă oferte. Tremurăm. Ne apărăm. Glumim. Năvălesc de peste tot și ne înghesuie cu muzică, chef și ritm! De fiecare dată când ne ciocnim cu aceste hârdaie pe roți ne zgâlțâim atât de tare că ochii stau să ne sară din cap. Veselie, ce mai! Violență amestecată cu distracție. Tot diapazonul plăcerilor. Aș vrea să mă-mpac de tot cu Madelon înainte de a părăsi bâlciul. Vreau eu, dar ea nu răspunde deloc avansurilor mele. Nu, cu siguranță. Mă respinge chiar. Mă ține la distanță. Nu-mi vine să cred. Are toane. Mă așteptam să iasă mai bine. Se schimbă de altfel și la fizic și în toate.

Observ că alături de Sophie pierde, e ștearsă. Amabilitatea i-ar fi stat mai bine, dar ai zice că știe acum niște lucruri de o importanță superioară. Mă agasează. Aș palmui-o cu multă plăcere, să văd dacă și-ar reveni sau dacă mi-ar spune ce știe mai mult decât mine. Dar să zâmbim! Am venit la bâlci nu ca să ne văicărim! Trebuie să ne distrăm!

Mergând, ea povestește Sophiei că a găsit de lucru la o mătușă. În Rue du Rocher, o mătușă corsetieră. Trebuie s-o crezi.

Nu era greu să-ți dai seama chiar din aceste momente că, în ceea ce privește reconcilierea, întrederea fusese ratată. Combinația mea amoroasă nu reușise nici ea. Era chiar falimentară.

Încercarea noastră de a ne revedea fusese o greșeală. Sophie nu înțelegea încă bine situația. Nu simțea că revăzându-ne complicasem și mai mult lucrurile. Robinson ar fi trebuit să-mi spună, să mă prevină de halul în care era de pornită... Păcat! Bine! Bum! Zdrang! Mereu și orice-ar fi! Înainte spre „Caterpillar”! cum îi zice. Eu propun, eu plătesc, numai și numai ca să mai încerc o dată să mă apropiu de Madelon. Dar ea îmi scapă mereu, mă evită, profită de înghesuială ca să sară pe o altă banchetă cu Robinson, în față, mă păcălește. Valuri și vârtejuri de întuneric ne zăpăcesc. Nimic de făcut, mi-am spus în șoaptă. Și Sophie e în sfârșit de părerea mea. Înțelege că fusese în întregime și încă o dată victima imaginației mele porcoase. „Uite! S-a supărat! Cred că ar fi mai bine acum s-o lași în pace... Noi am putea face o plimbare la Chabanais înainte de a ne întoarce”. Propunerea îi plăcea Sophiei pentru că auzise de multe ori vorbindu-se de Chabanais pe când se mai afla încă la Praga și nu dorea altceva decât să-l vadă cu proprii ei ochi, ca să judece singură. Dar socotirăm că ne-ar costa prea scump o plimbare la Chabanais după suma de bani pe care o luaserăm cu noi la plecare. A trebuit să ne interesăm în continuare de bâlci.

Robinson, pe când se afla în „Caterpillar” se certase probabil cu Madelon. Coborâseră amândoi foarte agasați din carusel. Evident era foarte prost dispusă în seara aceea. Ca s-o calmez și să-mpac lucrurile le-am propus o distracție foarte pasionantă, un concurs de pescuit la gâtul sticlei. Madelon făcea mofturi. A câștigat totuși cât a vrut. Își azvârlea inelul drept deasupra dopului și-i strecura lațul pe loc! Așa! Clic! și era gata! Negustorului nu-i venea să-și creadă ochilor. A mai pus în joc „o jumătate de Grand Duc de Malvoison”. Oricât i-ai fi spus că era foarte îndemânatecă, ea tot nu era mulțumită. „Că ea n-o să bea...” ne-a anunțat pe loc. „Că era prost”... O destupă Robinson ca s-o bea. Hop! O dădu pe gât dintr-o înghițitură. Ciudat din partea lui, pentru că nu bea ca să zică așa niciodată.

Am trecut după aceea prin fața nunții de tablă. Trag cu toții în ea cu gloanțe cât pot. Ce trist că sunt atât de neîndemânatec... Îl felicit pe Robinson. Și el mi-o lua înainte la orice joc. Dar nici pe el îndemânarea nu-l făcea să suradă. Ai fi zis că i-am târât pe amândoi într-o adevărată corvoadă. Nici un mijloc de a-i însufleți, de a-i descreți. „Suntem în bâlci!” urlu nemaștiind pentru o clipă ce să inventez.

Dar lor le era indiferent că-i îndemn și le strig mereu la ureche. Nu mă auzeau. „Dar tinerețea? îi întrebai. Ce faceți cu ea?... Nu se mai distrează tinerețea? Ce să mai zic eu atunci, că am, neică, zece ani mai mult ca voi?” Se uitau la mine și el și Madelon de parcă ar fi avut în fața ochilor un intoxicat, un gazat, un nebun care nu merită nici măcar osteneala să-i răspunzi. De ce să-și mai bată capul să-mi vorbească de vreme ce eu tot n-aș fi înțeles, oricât mi-ar fi explicat ei... Nimic. Poate că au dreptate, mi-am zis atunci și am privit neliniștit în jurul meu, la ceilalți oameni.

Dar ei, ceilalți oameni făceau ceea ce trebuie ca să se distreze, nu aveau ca noi mici necazuri de freat. Deloc! Se bucurau de bâlci! Ici de-un franc!... Dincolo de cincizeci de centime... Lumină... Reclame sforăitoare, muzică, bomboane... Ca niște muște se agitau cu tot cu larvele lor livide în brațe, copiii vineți care se topeau de palizi ce erau în torentul de lumină. Un pic de roșu numai în jurul nasului, locul guturaiului și al sărutărilor.

Între ștanduri l-am recunoscut imediat pe cel al „Tirului Națiunilor”, o amintire, nu le-am spus nimic celorlalți. Trecuseră cincisprezece ani – mi-am zis numai mie – cincisprezece ani... E multă vreme! Am pierdut mulți prieteni pe drum! N-aș fi crezut că „Tirul Națiunilor” ăsta va mai ieși vreodată din noroiul care stătea să-l înghită acolo la Saint-Cloud... Dar fusese refăcut, era aproape ca nou, cu muzică și cu tot. Nimic de zis. Se trăgeau cartușiere întregi. Un tir cere de lucru întotdeauna. Ținta era și ea acolo din nou, în mijloc ca și mine, pe buza neantului, gata să sară. Costa doi franci. Trecurăm, ne era prea frig ca să mai încercăm, mai bine să mergem. Nu că ne-ar fi lipsit mărunțișul, aveam buzunarele încă pline de mărunțiș zornăind, mica muzică a

buzunarelor.

Aș fi dat orice în acele momente, numai să ne fi schimbat gândurile. Dar nimeni nu vroia să lase de la el. Dacă Parapine s-ar fi aflat aici, ar fi fost și mai rău, fără îndoială, trist cum era de îndată ce se găsea între oameni. Din fericire rămăsese să păzească Azilul. În ceea ce mă privea regretam mult că venisem. Madelon începu atunci pe nepusă masă să râdă, dar râsul ei nu era deloc plăcut. Robinson rânjea lângă ea ca să nu facă altceva. Brusc Sophie începu să se țină de glume. Asta mai lipsea.

Pe când treceam prin fața barăcii fotografului, artistul ne-a surprins șovăind. Nu prea ținam să ne fotografiem la el, în afară poate de Sophie. Dar tot ezitând în fața ușii iată-ne totuși expuși pe toți în fața aparatului. Ne supuneam comenzilor lui blegi, acolo pe pasarela din carton pe care o construise el însuși dintr-o presupusă navă „La Belle France”. Așa stătea scris pe falsele colacuri de salvare. Am rămas un moment așa privind drept înaintea noastră înfruntând viitorul. Alți clienți așteptau nerăbdători să coborâm de pe pasarela și își răzbunau așteptarea găsindu-ne urâți și spunând-o cu voce tare.

Profitau de faptul că nu ne puteam mișca. Dar Madelonei, ei nu-i era frică, îi înjură și ea cu tot accentul ei din sud. Firește. Îi pusese la punct.

Magneziu. Clipim cu toții. Pentru fiecare câte o fotografie. Suntem mai urâți decât înainte. Plouă prin acoperiș. Picioarele frânte și înghețate de oboseală. Cât am pozat ne-a suflat vântul prin toate găurile, așa că nici pardesiul nu ne mai era de mare ajutor.

Trebuia să hoinărim în continuare pe lângă barăci. Nu îndrăzneau să propun să ne întoarcem la Vigny. Era prea devreme. Orga sentimentală a maneului profită de faptul că dărdăim de frig ca să ne facă să dărdăim și mai tare de nervi. Își bătea joc instrumentul de falimentul lumii întregi. Urlă la marea derută din fluierașele ei argintii, aria se face țândări murind în întunericul de alături, pe străzile pișârcoase care coboară de la Buttes.

Slujnicuțele din Bretagne tușesc mult mai tare decât iarna trecută, e adevărat, când de abia veniseră la Paris. Coapsele lor smălțuite cu verde și albastru împodobesc cum pot harnașamentele cailor de lemn. Băieții din Auvergne care le plătesc scrânciobul, prudenți titulari la Poștă, nu le iubesc decât cu precauții, se știe. Nu vor s-o ia de două ori. Și ele se frământă, servitoarele, așteptând dragostea în zgomotul al naibii de melodios al maneului. Le e rău dar sfidează cele șase grade de frig, pentru că era momentul suprem, momentul de a-și pune la încercare tinerețea asupra amantului definitiv care se afla pe undeva pe aproape poate, cucerit deja, înghesuit printre tâmpiții acestei mulțumi degerate. Poate că Dragostea nu îndrăznește încă... Și totuși totul trebuie să se întâmple ca la cinema, aducând fericirea... Numai o singură seară să te adore fiul proprietarului și n-o să te mai părăsească... S-a mai întâmplat și asta le ajunge... Dealtfel e bine făcut, e frumos, e bogat...

În chioșcul de lângă metrou, vânzătoarea de ziare nu se sinchisește de viitor, își scarpină vechea conjunctivită, și-o stoarce îndelung cu unghiile. E și asta o plăcere modestă și gratuită. O are de vreo șase ani și o mănâncă din ce în ce mai tare.

Plimbăreții adunați grămadă, înghesuiți unul în altul de frigul căinos se tescuiesc topindu-se unii în alții în jurul loteriilor. Nu reușesc să se încălzească la jeraticul dosurilor. Aleargă atunci și sar ca să se mai dezmoștească în nodul de mulțime mai din față, dinaintea vițelului cu două capete.

Ascuns după closet, un omuleț amenințat de șomaj se tocmește cu o pereche de provinciali, pe care emoția îi face să roșească. Polițistul de moravuri a înțeles bine combinația, dar nu-i pasă, misiunea lui deocamdată e să pândească ieșirea cafenelei Miseux. Pândește de o săptămână cafeneaua Miseux. Nu se poate întâmpla decât la tutungerie ori în odăița din fund a librarului porno. E mult de când le-au fost semnalate. Unul din ei procură minore, după cum se aude, care se preface că vând flori. Tot scrisorile anonime. Cât despre cel cu castanele din colț, e și el la pândă. Obligat de altminteri. Tot ce se află pe trotuar aparține poliției.

Soiul ăla de mitralieră turbată care se aude în rafale de cealaltă parte nu-i decât motocicletă tipului de la „Discul Morții”. Un „evadat” ni se spune, dar nu-i sigur. Și-a zdrobit în orice caz de vreo două ori oasele pe aici, iar acum doi ani la Toulouse. De s-ar termina odată cu mașinăria lui! Să-și zdrobească mutra și să-și frângă gâtul și să nu mai aud vorbindu-se de el! Turbezi dacă-l ascuți! Dealtfel chiar și tramvaiul așa cum e el cu sonerie și tot a zdrobit doi bătrâni de la Bicêtre lângă barăci, în mai puțin de o lună. Autobuzul în schimb e cuminte. Sosește ușurel în Place Pigalle, cu multe precauții, mai degrabă bâjbâind, trâmbițând, suflând din greu, cu cele patru persoane dinăuntru, prudente și încete la coborâre ca niște copii de cor.

De la tarabe la oameni, de la maneul la loterie, tot mergând așa am ajuns la capătul bâlciului, în golul mare și negru unde vin familiile să facă pipi... Înapoi deci! Întorcându-ne pe propriile noastre urme am mâncat castane ca să ni se facă sete. Am în gură un gust rău, dar sete tot nu mi-e. Un vierme minuscul în castane. Și tot Madelon l-a găsit, parcă era un făcut. Și chiar din clipa asta lucrurile au început să nu mai meargă între noi deloc, până atunci se mai stăpânise, dar întâmplarea cu castana o înfuriase la culme...

Pe când se îndrepta spre rigolă să scuipe, Léon i-a mai zis ceva pe deasupra, parcă s-o oprească, nu știu de ce, nici ce-l apucase, dar felul acesta de a merge să scuipe nu-i plăcu brusc lui Robinson. O întrebă destul de

prostește dacă nu cumva găsisse înăuntru un sâmbure?... Nici asta nu era o întrebare de pus. Și iat-o și pe Sophie care găsește prilejul să se amestece în discuția lor, nu înțelegea pentru ce se certau... Vroia să știe.

Se înfuriară și mai tare că Sophie îi întrerupsese, o străină, evident. Și tocmai atunci un grup de gălăgioși trece printre noi despărțindu-ne. Erau niște tineri care de fapt ieșiseră la agățat, dar cu tot felul de strâmbături, de fluierase și țipete înfiorătoare. Când ne-am apropiat iar de ei tot se mai certau. Robinson și cu ea.

„Iată că a venit și momentul să ne-ntoarcem, mă gândeam... Dacă îi mai las aici împreună câteva clipe o să ne facă un scandal exact în mijlocul bălciului... E destul pentru astăzi! Nu ieșise nimic, trebuie s-o spun.”

– Vrei să plecăm? i-am propus. Mă privi surprins. Și totuși decizia asta îmi părea cea mai înțeleaptă și mai indicată. Nu te-ai săturat de bălci? l-am întrebat. Îmi făcu semn atunci că ar fi mai bine să-i cer întâi Madelonei părerea. Eram și eu de acord că ar fi trebuit s-o întreb mai întâi pe ea, dar nu găseam că ar fi fost prea abil.

– O luăm cu noi pe Madelon! am spus la urmă.

– S-o iei? Unde vrei, s-o iei? face el.

– La Vigny, unde în altă parte! răspund.

Asta era gafa... Încă una. Dar nu mai puteam da înapoi, vorbisem.

– Doar avem o cameră liberă pentru ea acolo la Vigny! Nu camerele ne lipsesc!... O să supăm împreună înainte de culcare... Oricum va fi mai vesel decât aici, unde de două ore am înghețat de-a-binelea! Nu va fi greu... Ea, Madelon, nu răspundea nimic la propunerile mele. Nici nu se uita la mine când vorbeam, dar nu pierdea nici un cuvânt din ce spuneam. În sfârșit ce zisesem, era bun zis.

Rămas în urmă un pic, ea s-a apropiat ușurel de mine și m-a întrebat dacă nu cumva vreau să-i joc vreo festă nouă invitând-o la Vigny. N-am răspuns nimic. Nu te poți înțelege cu o femeie geloasă cum era ea, s-ar fi iscat doar alte și alte pretexte de discuții nesfârșite. Și apoi la drept vorbind nici nu știam de ce era geloasă și pe cine. E greu să precizezi sentimentele născute din gelozie. Era geloasă, îmi închipuiam, ca toată lumea, de toate.

Sophie nu mai știa ce să facă, dar era în continuare amabilă, stăruia să se facă plăcută. O luase chiar pe Madelon de braț, dar Madelon era prea turbată și mulțumită că e turbată ca să se lase distrată de asemenea amabilități. Ne-am strecurat cu multă abilitate spre piața Clichy ca să așteptăm tramvaiul. Și exact în momentul când să prindem tramvaiul un nor a pleznit deasupra pieții și ploaia a început să răpăie în cascade. Cerul se revărsa.

Toate mașinile fură luate cu asalt într-o secundă. „Vrei să mă jignești încă o dată în fața oamenilor?... Zi, Léon!” o auzeam pe Madelon întrebându-l în șoaptă alături de noi. Nu mergea. „Te-ai săturat de mine?... Zi dacă te-ai săturat?... relua... Zi! Nu mă vezi chiar atât de des totuși! ...Vrei să fii singur numai cu ei doi?... Vă culcați cu toții împreună, pariez, când nu sunt eu de față... Zi, dacă-ți place cu ei mai mult decât cu mine!... Zi, ca să-nțeleg și eu odată!...” Și apoi rămânea așa fără să mai spună nimic, fața i se boțea într-o strâmbătură în jurul nasului care se ridica în sus trăgând după el gura. Așteptam pe trotuar. „Nu vezi cum se poartă cu mine prietenii tăi?... Zi, Léon?” Și iar o lua de la capăt.

Dar Léon, ce-i al lui e al lui, nu răspundea, n-o provoca, privea numai fațadele de pe cealaltă parte, bulevardul și mașinile.

Și totuși în vremurile lui bune Léon era un violent. Și cum ea își dădea seama că aceste amenințări nu se prind de el, tot așteptând, îl lua altfel, o dădea pe tandrețe. „Te iubesc, Léon, iubitul meu, spune, auzi, te iubesc?... Îți dai măcar seama ce am făcut pentru tine? Poate că nici nu merita osteneala să vin astăzi?... Dar mă iubești și tu un pic, Léon? Nu se poate să nu mă iubești deloc... Ai inimă, Léon?... Zi, nu se poate să nu ai inimă deloc! Ne-am făcut atâtea vise frumoase amândoi! De ce-mi disprețuiești dragostea?... Ce crud ești cu mine!... Mi-ai disprețuit visul! L-ai murdărit!... Mi-ai distrus idealul... Vrei să nu mai cred niciodată în dragoste?... Și să plec pentru totdeauna... Asta vrei?...” îl tot întreba așa în timp ce ploaia pătrundea prin storul cafenelei. Se prelingea printre oameni. Evident era așa cum mă prevenise Robinson. Nu inventase nimic în privința caracterului ei. Nu mi-aș fi putut imagina că ajunseseră la asemenea intensități sentimentale, asta era adevărat.

Am profitat de faptul că traficul și mașinile făceau mult zgomot în jurul nostru ca să-i strecor o vorbă la ureche lui Robinson în legătură cu situația creată, să încercăm să scăpăm acum de ea și să terminăm cât mai repede posibil, pentru că nu ieșise nimic, să ne despărțim fără scandal ca să nu se-nvenineze totul și să ne certăm de moarte. Era de temut. „Vrei să găsești un pretext? i-am suflat. Și s-o luăm fiecare în drumul lui?” – Asta mai ales nu! Să nu faci asta! Ar fi capabilă să ne facă o criză chiar aici și n-ai s-o mai poți opri! – N-am mai stăruit.

La larma urmelor poate că-i făcea plăcere să fie așa ocărat în public și apoi el o cunoștea mai bine decât mine. Cum încetă aversa, găsirăm un taxi. Ne-am aruncat în el, și iată-ne ghemuiți unii într-alții. Mai întâi nu ne-am spus nimic. Erau prea multe între noi și apoi făcusem și așa destule gafe. Puteam să mai aștept înainte de

a începe iar.

Eu și cu Léon ocupam strapontina din față și cele două femei ocupară locurile din fundul taxiului. În serile de bălci pe drumul de la Argenteuil, mai ales până la Porte, e foarte mare îmbulzeală. Din cauza mașinilor îți trebuie o oră bună ca să ajungi la Vigny. Nu-i ușor să stai o oră fără să spui nimic, față-n față, uitându-ne unii la alții, mai ales când e întuneric și când unii sunt neliniștiți din pricina celorlalți.

Și totuși dacă am fi rămas așa supărați, dar fiecare pentru el, nimic nu s-ar fi întâmplat. Și astăzi când mă gândesc cred tot la fel.

Pe scurt tot din cauza mea am legat iarăși vorba și cearta a reînceput pe loc, și mai strașnică. Niciodată nu ești destul de prudent cu vorbele, par a nu avea nici o importanță vorbele, nu le poți crede în nici un caz periculoase, bășinuțe, fâșâieli ale gurii, nici calde nici reci, preluate cu ușurință de îndată ce ajung la ureche de acest urât cenușiu și fleșcăit de creier. Nu ești prudent cu vorbele și vine nenorocirea.

Vorbele sunt ca pietricelele, ascunse unele printre celelalte. Nu le recunoști numaidecât, dar iată că ele îți tulbură toată viața pe care o mai ai de trăit, toată, și în ce are ea slab și în ce are ea puternic... Și vine panica... O avalanșă. Rămâi așa ca un spânzurat deasupra emoțiilor... A venit ca o furtună, a trecut, mult prea puternică pentru tine, atât de violentă că n-ai fi crezut niciodată că se poate stârni numai cu sentimente... Deci nu ești niciodată destul de prudent cu vorbele, asta-i concluzia mea. Dar să vă povestesc ce s-a întâmplat... Taxiul mergea încet în urma tramvaiului din cauza drumului în reparație... „Ron, ron”, făcea. Un șanț la fiecare sută de metri... Numai că mie nu-mi era de ajuns tramvaiul pe care-l aveam în față. Mereu vorbăreț și copilăros îmi pierdeam răbdarea. Nu puteam suporta această încetineală de înmormântare și această nehotărâre pe deasupra. Mă grăbii să sparg liniștea ca să știu ce avea să se întâmple. O zării sau mai degrabă încercai s-o zăresc, pentru că nu se mai vedea în colțul ei din stânga, pe bancheta din fund a taxiului, pe Madelon. Stătea cu fața întoarsă în afară, spre peisaj, spre noapte de fapt. Constatai cu ciudă că era la fel de încăpățânată. Iar eu pe de altă parte un adevărat pisălog. O strigai numai ca s-o fac să-ntoarcă spre mine capul.

– Zi, Madelon! o întrebai. Poate ai vreun plan de distracție pe care nu îndrăznești să ni-l mărturisești? Vrei poate să ne oprim undeva înainte de a ne întoarce acasă? Zi repede!...

– Să ne distrăm! Să ne distrăm! mi-a răspuns parcă insultată. Numai la asta vă gândiți! La distracție!... Și brusc începu să suspine cu niște suspine cumplite, atât de înduioșătoare cum rar mi-a fost dat s-aud vreodată.

– Fac și eu ce pot! E duminică!

– Și tu, Léon? îl întreabă atunci. Și tu faci tot ce poți?

L-a atacat de-a dreptul.

– Mie-mi spui! i-a răspuns el.

I-am privit pe amândoi în momentul când treceam prin fața felinarului. Furia se dezlănțuise. Madelon s-a aplecat spre el de parcă ar fi vrut să-l sărute. Se poate spune că-n seara aceea n-am scăpat ocazia nici unei gafe.

Taxiul mergea din nou foarte încet din cauza camioanelor încolonate pretutindeni în fața noastră. Îl enervă să fie sărutat tocmai atunci și-o respinse cu destulă brutalitate, nici vorbă. Desigur că gestul lui nu era amabil, mai ales că se petrecea în fața noastră.

Când am ajuns în capătul bulevardului Clichy, la Porte, se-nnoptase de-a binelea, prăvăliile își aprindeau luminile. Pe podul de cale ferată care răsuna întotdeauna atât de tare o mai auzii totuși întrebându-l o dată: „Nu vrei să mă săruți, Léon?” O luase de la capăt. El tăcea mereu. Brusc se întoarse spre mine și mă apostrofă direct. Nu suporta afrontul.

– Ce i-ai făcut lui Léon că a devenit atât de rău? Îndrăznește și spune pe loc... Ce minciuni i-ai mai povestit?... mă tot provoca.

– Nu i-am spus nimic! îi răspund. Nu i-am povestit nimic!... Nu mă interesează pe mine certurile voastre!...

Culmea e că era adevărat, nu-i povestisem lui Léon nimic despre ea. Era liber, îl privea dacă vrea să rămână cu ea sau să se despartă. Nu mă interesa, dar mă osteneam în zadar s-o conving, nu mai judeca, și am tăcut din nou față-n față, în taxi, dar în aer plutea greu cearta și mult nu mai putea ține. Începu să-mi vorbească cu o voce subțire pe care nu i-o cunoșteam, o voce monotonă ca a unei persoane foarte hotărâte. Retrasă cum stătea în colțul taxiului, nu puteam să-i văd gesturile și asta mă săcâia foarte tare.

Sophie în acest timp mă ținea de mână. Brusc nu mai știu unde să se ascundă biata față.

Treceam de Saint-Ouen când tot Madelon reîncepu să-și verse nemulțumirile pe care le avea împotriva lui Léon, cu un fel de frenetică ampoare, punându-i întrebări peste întrebări cu voce tare acum în legătură cu iubirea și cu fidelitatea lui. Pentru noi doi, pentru mine și pentru Sophie, era neplăcut la culme. Dar ea era atât de furioasă că nu-i păsa c-o auzeam, dimpotrivă. Evident nici din partea mea n-a fost prea inspirat s-o închid în această cutie laolaltă cu noi, răsuna și-i stârnea pofta, cu firea ei, să ne joace marea scenă. Și taxiul fusese tot o

frumoasă inițiativă de-a mea.

El, Léon, nu reacționa. Mai întâi era obosit de seara pe care o petrecuserăm împreună, fiind el mereu în urmă cu somnul, asta era boala lui.

– Calmează-te, haide! găsii prilejul s-o fac pe Madelon să mă audă. O să vă lămuriți amândoi când o să ajungem! Aveți timp...

– Să ajungem! Să ajungem! îmi răspunse pe un ton de neînchipuit. N-o să ajungem niciodată, și-o spun eu!... M-am săturat de toate mofturile voastre! Eu sunt o fată cinstită!... Fac mai mult decât voi toți luați la un loc!... Bandă de porci!... Nu vă mai osteniți degeaba să mă păcăliți!... Nu sunteți demni să mă-nțelegeți!... Sunteți mult prea putrezi cu toții ca să puteți înțelege! Nu mai puteți înțelege nimic din ce-i frumos și curat!

Pe scurt ne ataca în amorul propriu ținând-o așa una, iar eu în zadar făceam tot ce puteam ca să mă țin strict pe bancheta mea, nici nu mai suflam numai ca să n-o enervez mai tare, la fiecare schimbare de viteză a taxiului ea reîncepea parcă-n transă. Era de ajuns un fleac în acele momente ca să se-ntâmpile o nenorocire și de parcă nu s-ar fi bucurat decât dacă ne-ar fi văzut nefericiți, nu se putu abține până nu-și dădu pe față toată răutatea firii ei.

– Să credeți voi că asta o să rămână așa! continua să ne amenințe. Sau c-o să vă puteți descotorosi de-o fată ca mine așa fără scandal! O! Nu! Am poftă să v-o spun pe loc! N-o să meargă cum vreți voi! Nerușinaților!... M-ați nenorocit! Am să vă zgâlțâi eu pe voi, pușlamale ce sunteți!...

Brusc se aplecă spre Robinson, îl prinse de pardesiu și începu să-l zgâlțâie cu amândouă mâinile. El nu făcea nimic ca să scape. N-aveam să mă amestec. Îți venea să crezi că pe Robinson chiar îl amuza s-o vadă înfuriindu-se tot mai tare din pricina lui. Rânjea, nu era firesc, se clătina în timp ce ea îl ocăra, ca o marionetă pe banchetă, cu nasul în jos, cu gâtul moale.

În momentul în care făcui totuși un gest de dojana ca să pun capăt acestei grosolănii, ea se zborși și-mi altoi mie una... Să-mi spună ea mie ce avea ea pe inimă de multă vreme... Și-ntr-adevăr, fu rândul meu, nimic de zis! Și-n fața tuturor. „Stai la locul tău, satirule! mi-a zis. Nu te privește ce-i între mine și Léon! M-am săturat de violențele dumitale, domnule! Mă auzi? M-am săturat! Dacă mai ridici o singură dată mâna la mine o să te învețe ea minte, Madelon, cum trebuie să te porți în viață! Să pui coarne prietenilor și să le bați femeile! Știi că are tupeu, măgarul! Nu ți-e rușine?” Léon, auzind aceste adevăruri, parcă se mai trezi puțin. Nu mai rânjea. Mă întrebam chiar dacă în clipa următoare nu vor sări unul la altul, nu se vor bate, dar nu aveau loc să se bată, patru câți eram în taxi. M-am liniștit, era prea strâmt.

Mai ales că mergeam acum destul de repede pe pavajul bulevardelor de pe malul Senei, și te scutura prea tare ca să te mai poți și mișca.

– Haide, Léon! i-a poruncit! Haide, îți spun pentru ultima oară! Mă auzi! vii? Lasă-i baltă! Auzi ce-ți spun? – O adevărată comedie.

– Haide, oprește taxiul, Léon! oprește-l sau îl opresc singură! Dar Léon nu se mișca de pe bancheta lui. Parcă era înșurubat.

– Nu vrei să vii? a reînceput, nu vrei?

Mă prevenise că în ceea ce mă privește era mai bine să stau la locul meu, calm. Îmi promisem porția. „Vii?” repeta. Taxiul mergea acum în viteză, drumul era liber în fața noastră, și ne zdruncina și mai tare. Ca pe niște baloturi de ici, colo.

– Bine conchise ea, pentru că el nu-i răspundea nimic. E foarte bine! Așa să fie! Tu ai vrut-o! Mâine! Mă auzi, mâine chiar voi merge la Comisariat și-i voi explica eu Comisarului cum a căzut pe scară maica Henrouille! Mă auzi acum? Zi, Léon?... Ești mulțumit? Mai faci pe surdul? Ori vii acum imediat cu mine, ori mă duc mâine la el!... Vrei să vii sau nu vrei? Lămurește-mă!... Amenințarea era răspicată.

El se hotărî în acest moment să-i răspundă ceva.

– Haide, că doar ești și tu amestecată! i-a zis. N-ai ce să-i spui...

Dar auzindu-i răspunsul ea nu se calmă deloc, dimpotrivă. „Mă doare-n cot! i-a răspuns. Că sunt și eu amestecată! Vrei să zici c-o să mergem amândoi la închisoare?... Că am fost complicea ta?... Asta vrei să zici?... Dar nici nu vreau altceva...”

Și începu să rânjească pe loc ca o isterică, de parcă n-ar fi auzit niciodată ceva mai nostim...

– Nu vreau altceva! Mie-mi place la închisoare! Să nu crezi tu că mă dezumfli pe mine cu închisoarea ta!... Mă duc când vrei tu! Dar ai să mergi și tu cu mine, canalie!... Cel puțin n-ai să mai fugi de mine!... Sunt a ta, bine, dar și tu ești al meu! N-ai decât să stai cu mine acolo! Eu nu cunosc decât o singură dragoste, domnule! Eu nu sunt o târâtură!

Spunând aceste vorbe ne sfida pe mine și pe Sophie în același timp. Pleda pentru fidelitate, pentru considerație.

Cu toate acestea taxiul mergea încă și el nu se hotăra să oprească taxiul.

– Nu vii? Mai bine mergi la închisoare? Bine!.. Nu-ți pasă că te denunț? Că te iubesc?... Nici de asta nu te sinchisești? Nu te sinchisești de viitorul meu? Nu te sinchisești de nimic? Nu-i așa? Zi!

– Da, într-un sens, a răspuns... Ai dreptate. Dar nu mă sinchiesc de alta mai mult decât de tine... N-o lua ca pe o insultă!... Tu ești bună cu mine în fond... Dar nu mai vreau să fiu iubit... Mă scârbește!...

Ea nu se aștepta să i se spună așa drept în față un asemenea lucru, și fu atât de surprinsă că nu prea mai știa bine de unde să reia cearta pe care o începuse. Era destul de deconcertată, dar își reveni totuși. „Aha! Te dezgustă!.. Cum adică te dezgustă? Ce vrei să spui?... Lămurește-mă, scârbă ingrată!...”

– Nu! nu tu, totul mă dezgustă! i-a răspuns el. Nu mai am chef... Nu trebuie să-mi porți pică pentru asta...

– Cum, ce zici? Mai zi o dată!... Eu și tot restul? Ea încerca să-nțeleagă – Eu și tot? lămurește-mă! Ce vrea să zică asta!... Eu și toate!... Vorbești chinezește!... Spune pe franțuzește, în fața lor, ce te dezgustă acum? Nu ești la fel cu toți ceilalți când faci amor? Sau ție nu-ți vine?... Îndrăznește și spune aici în fața lumii că ție nu-ți vine!...

Cu toată furia ei te făcea să râzi de felul în care se apăra cu remarcile ei. Dar nu avui prea mult timp să râd pentru că se-ntoarse spre mine. „Și dumnealui de colo, a zis, se bucura de fiecare dată când putea să mă prindă într-un colț! Pușlamaua! Iubărețul, să-ndrăznească să zică că nu-i așa?... Spuneți-mi cu toții că vreți o schimbare!... Mărturișiți!... Că vreți altceva!... Vreo partuză!... De ce nu o fecioară!... Bandă de depravați! Bandă de porci! De ce mai căutați pretexte?... Sunteți niște blazați, basta! Numai că nu aveți curajul viciilor voastre! Vă e frică de ele!...”

Și atunci Robinson își asumă sarcina să-i răspundă. Se înfuriase și el în cele din urmă, urla acum la fel de tare ca și ea.

– Ba da! i-a răspuns. Am curaj! Și cu siguranță tot atâta cât tine!... Numai că eu dacă vrei să știi... Absolut totul... Ei bine, acum totul mă scârbește și mă dezgustă! Nu numai tu!... Totul!... Dragostea mai ales!... A ta ca și a altora!... Găselnițele tale cu sentimentele, știi cu ce seamănă? Seamănă cu amorul în closet! Acum înțelegi?... Și toate sentimentele pe care le băjbâi ca să mă ții legat de tine au asupra mea același efect ca o insultă, dacă vrei să știi... Și tu habar n-ai că spurcată ești chiar tu, pentru că nu-ți dai seama... Habar n-ai cât ești de scârboasă!... Îți ajunge să repeți toate potlogăriile altora!... Găsești că-i normal... Îți ajunge pentru că ți-au povestit alții că nu există nimic mai bun pe lume decât dragostea și că asta se prinde la toată lumea întotdeauna... Ei bine, scuipe pe dragostea lor, a tuturor!... Înțelegi? La mine nu se mai prinde, fato... scârboasa lor dragoste!... Ai picat prost!... Ai sosit prea târziu!... Nu se mai prinde și basta!... De asta te înfurii tu atât de tare!..., Ții cu tot dinadinsul să faci dragoste în mijlocul a tot ce se petrece?... A tot ce se vede?... Sau tu nu vezi nimic?... Cred mai degrabă că nu-ți pasă! Faci pe sentimentala în timp ce ești chiar mai brută decât altele... Vrei să mănânci hoituri? Cu sosul tău de tandrețe?... Merge?... La mine, nu!... Dacă nu-ți miroase, cu atât mai bine pentru tine! Ai nasul astupat! Trebuie să fii abrutizat cum sunteți voi toți ca să nu te dezguste... Vrei să știi ce-i între mine și tine? Ei bine, între mine și tine e o viață... Poate din întâmplare asta ți-ajunge?

– Dar eu sunt curată, protesta ea... Poți să fii sărac și curat! Când ai văzut că nu sunt curată? Ce vrei să spui insultându-mă? Fundul meu e curat, domnule!... Nu pot să zic același lucru despre tine... Și nici despre picioarele tale!

– N-am spus asta niciodată, Madelon! N-am spus așa ceva deloc!... Că nu ai fi curată?... Vezi bine că nu-nțelegi nimic! – Asta era tot ce găsisese să-i răspundă ca s-o calmeze.

– Zici că n-ai spus nimic? N-ai spus nimic? Ascultă-l cum mă împroașcă cu noroi și pretinde că n-a zis nimic! Ar trebui să-l omori ca să nu mai poată minți! Nu-i destul închisoarea pentru un asemenea porc! O scârbă de codoș împuțit!... Nu ajunge!... I-ar trebui eșafodul!

Nu mai vroia să se calmeze. Din cearta lor nu se mai înțelegea nimic în taxi. Nu se mai auzeau decât niște vorbe urâte în zarva pe care o făcea mașina, zgomotul roților în ploaia și în vântul care se izbea de portieră în rafale. Între noi nu mai erau acum decât amenințările. „E odios...” a repetat de mai multe ori la rând. Nu mai putea spune altceva... „E odios!” Și apoi și-a încercat marele rol: „Vii? i-a zis. Vii, Léon? Unu!... Vii? Doi!...” A așteptat. „Trei!... Nu vii?...” „Nu!” fără să se miște cu un deget. „Fă ce vrei!” a mai adăugat. Era un răspuns.

Probabil că s-a tras înapoi pe bancheta, în fund de tot. Trebuie să fi ținut revolverul cu amândouă mâinile, pentru că în momentul când a plecat glonțul parcă a ieșit direct din burta ei, și aproape deodată încă două, de două ori la rând... Taxiul s-a umplut de un fum iute.

Și totuși mai mergeam încă. Robinson a căzut pe o coastă peste mine, săltând, bolborosind. „Hop! și Hop!” gemea într-una. „Hop! și Hop!”. Desigur șoferul auzise.

A încetinit mai întâi ca să-și dea seama; apoi sub lumina unui bec opri.

De îndată ce a deschis portiera, Madelon l-a împins cu violență, s-a azvârlit afară. A coborât de-a dreptul peste rambleu. A dispărut în noapte peste câmp, direct prin mlaștină. În zadar am strigat-o, era departe.

Nu prea știam ce să fac cu rănitul. Să-l duc la Paris era într-un sens mai practic... Dar nu eram departe de casă... Oamenii din ținut ar fi înțeles manevra. L-am învelit ajutat de Sophie în pardesiile noastre și l-am îngămădit în colțul în care stătuse Madelon când trăsese, „încet”, i-am recomandat șoferului. Numai că acum el mergea mult prea repede. Se grăbea. Zdruncinăturile îl făceau pe Robinson să geamă și mai tare.

Odată ajunși în fața azilului, șoferul nu vru să-mi dea nici măcar numele, era neliniștit de necazurile pe care și le-ar fi putut atrage cu poliția și mărturiile...

Pretindea că i-am pătat pernele cu sânge. Vroia să plece imediat fără să mai aștepte. Dar i-am luat numărul.

Două gloanțe primise Robinson în burtă, poate chiar trei, nu știam încă precis câte.

A tras drept în fața ei, asta am văzut. Rănille nu sângerau. Între Sophie și mine, cu toate că-l țineam, se clătina tare, capul îi cădea. Vorbea dar era greu de înțeles. Delira. Hop! și Hop! continua să murmure. Ar fi avut timp să moară înainte de a ajunge.

Strada era pavată de curând. De îndată ce am ajuns în fața grilei am trimis-o pe portăreasă după Parapine în camera lui, în mare grabă. A coborât imediat și cu ajutorul lui și al unui infirmier l-am putut urca până-n patul lui. Odată dezbrăcat i-am putut examina și pipăi pielea burții. Era foarte întinsă sub degete și pe alocuri mată. Am găsit două găuri una deasupra celeilalte, dar a treia nu era, unul din gloanțe probabil se rătăcise.

Dacă aș fi fost în locul lui Léon aș fi preferat o hemoragie internă, și se inundă burta și-o mierlești rapid. Se umple peritoneul și gata, ce mai vorbă. În timp ce o peritonită e o infecție în perspectivă, durează.

Te puteai întreba ce avea să mai facă pentru ca să se sfârșească. Burta i se umfla, ne privea fix Léon, prea fix deja, gema dar nu prea tare. Era parcă un fel de liniște în el. L-am văzut de multe ori bolnav și în multe locuri diferite, dar de data asta era cu totul altceva, altfel și suspinele, și ochii, și tot. Parcă nu-l mai puteam reține, se ducea minut cu minut. Transpira cu broboane mari, ca și cum ar fi plâns cu toată fața. Ce greu e în aceste momente să fii atât de sărac și nesimțitor. Îți lipsește aproape totul din ceea ce ți-ar trebui ca să ajuți pe cineva să moară. Nu ai în tine decât lucruri utile pentru viața cea de toate zilele, viața ușoară, viața numai pentru tine, o porcărie. Ai pierdut încrederea pe drum. Ți-ai alungat mila, ai hăituit-o, cea care-ți mai rămăsese cu grijă ascunsă în adâncul trupului, ca o pilulă scârboasă. Ai împins mila spre capătul mașului gros... Acolo e locul ei, și-ai zis.

Și stăteam în fața lui Léon ca să-i împărtășesc durerea și niciodată nu mi-a fost atât de rușine. Nu reușeam... Nu mă găsea... Își dădea toată silința... Trebuia să caute un alt Ferdinand, mult mai generos, desigur, ca să moară, ca să-l ajute să moară mai degrabă, mai ușor. Făcea eforturi să-și dea seama că lumea făcuse ceva progrese din întâmplare. Făcea în sinea lui inventarul, marele nenorocit... Dacă nu-i schimbare cât de cât pe oameni în bine cât trăise, dacă nu fusese din întâmplare nedrept cu ei... Dar nu eram decât eu, numai eu, eu singur, alături de el, un Ferdinand foarte adevărat căruia îl lipsea tocmai ceea ce-l face pe om mai mare decât simpla lui viață, dragostea pentru viața altora. Nu aveam, sau dacă aveam, era cu adevărat atât de puțină că nu merita s-o mai arăt. Nu eram pe măsura morții. Eram mult mai mic. Îmi lipsea marea idee umană. Mai ușor mi-ar fi fost milă de un câine gata să crape decât de Robinson, pentru că un câine nu e viclean în timp ce Léon în ciuda a toate mai avea răutate în el. Și eram rău, cu toții eram răi. Totul se pierduse pe drum și chiar acele schimonoseli care-ți mai pot servi pe lângă muribunzi, le pierdusem, pierdusem desigur totul pe drum, nu mai găseam nimic din ceea ce ți-ar fi trebuit ca să poți crăpa, nimic altceva decât răutăți. Sufletul meu era ca o casă în care nu te duci decât în vacanță. Nu-i de locuit. Și apoi un muribund e foarte exigent. Nu-i destul agonia. Gata să crape, mai vrea încă să se distreze, odată cu ultimele sughițuri, pe pragul de jos al vieții, cu arterele pline de uree, mai vrea distracții.

Scâncesc că nu se distrează destul muribunzii... Pretind... Protestează. E tot comedia nefericirii care încearcă să treacă din viață în moarte la fel.

Și-a recăpătat cunoștința când Parapine i-a făcut injecția cu morfină. Ne-a povestit o mulțime de lucruri, chiar în legătură cu ceea ce se întâmplase. „E mai bine că se termină așa...” a zis. Și apoi: „Nu-i chiar atât de rău pe cât am crezut.” Când Parapine l-a întrebat unde-l doare exact, se vedea bine că nu prea-și mai dădea seama și cu toate astea ținea să ne mai spună o sumedenie de lucruri încă... Îi lipseau forța și mijloacele. Plângea, se înăbușea și râdea imediat. Nu era un bolnav obișnuit, nu știai cum să te porți în fața lui.

Era ca și cum el ne ajuta acum pe noi să trăim. Ca și cum ne căuta bucurii pentru care merita să rămânem în viață. Ne ținea de câte o mână pe fiecare. L-am sărutat. În asemenea cazuri numai asta poți face fără să te înșeli. Am așteptat. N-a mai zis nimic. Un pic mai târziu, o oră poate, nu mai mult, s-a pornit hemoragia, dar de astă dată abundentă, internă, masivă. Ea l-a omorât.

Inima lui începu să bată din ce în ce mai repede și apoi foarte repede. Alerga inima după sânge, epuizată, minusculă, la capătul arterelor, tremurând în vârful degetelor. Paloarea i-a urcat de pe gât și i-a cuprins

fața. S-a înăbușit. A plecat brusc ca și cum și-ar fi făcut vânt prinzându-se de noi cu brațele.

Și apoi a revenit acolo în fața noastră, aproape imediat, crispat, gata să-și ia toată greutatea lui de mort.

Ne-am ridicat, ne-am eliberat mâinile. Mâinile lui au rămas în aer, țepene, ridicate galbene și albăstrii în lumina lămpii.

Parcă era un străin acum Robinson venit dintr-o țară atroce, căruia nu mai îndrăzneai să-i vorbești.

Parapine își ținea firea. A găsit chiar puterea să trimită un om la post. Și tocmai Gustave, Gustave al nostru, era de planton după serviciul la circulație.

– Altă nenorocire! a zis Gustave de îndată ce a intrat în cameră și a văzut.

Și apoi s-a așezat alături ca să răsuflă un pic și să bea un pahar la masa infirmierilor care nu fusese încă strânsă. „Pentru că e vorba de o crimă trebuie dus la Post” a propus și apoi a remarcă: „Băiat bun, Robinson, n-ar fi strivit o muscă. Mă întreb de ce l-o fi omorât?”... Și a băut iar. N-ar fi trebuit. Suporta greu băutura. Dar îi plăcea. Era slăbiciunea lui.

Am căutat împreună cu el o targă sus în rezervă. Era acum prea târziu să mai deranjăm personalul, ne hotărâram să-i ducem noi înșine corpul până la Post. Postul era departe, în celălalt capăt al ținutului, după pasajul de nivel, ultima casă.

Ne-am așternut la drum. Parapine ținea targa de capătul de dinainte. Gustave Mandamour de celălalt capăt. Numai că nu mergeau prea drept nici unul, nici celălalt. Sophie a trebuit chiar să-i conducă puțin, când au coborât scara cea mică. Am băgat de seamă că Sophie nu era prea emoționată. Totuși se petrecuse totul lângă ea și ar fi putut încasa chiar unul dintre gloanțe în timp ce nebuna cealaltă trăgea. Dar Sophiei, am observat și în alte împrejurări, îi trebuia timp ca să se emoționeze. Și nu pentru că ar fi fost rece, când o apuca era ca o involburare, dar îi trebuia timp.

Am mai mers cu ei o bucată de drum ca să fiu sigur că totul s-a terminat. Dar în loc să-i urmez pe ei și targa lor, cum ar fi trebuit, mă preumblam de la stânga la dreapta drumului, și când în cele din urmă au trecut de școala cea mare care se afla chiar lângă pasajul de nivel, m-am fofilat pe un drumeag care cobora printre niște garduri de nuiele drept spre Sena.

Pe deasupra gardurilor i-am văzut îndepărtându-se cu targa, mergeau ca și cum s-ar fi înecat, despicând ceața în fășii care se înnodau încet în urma lor. La chei, apa izbea greu șalupele bine ancorate împotriva viiturii. Dinspre câmpia Gennevilliers năvălea frigul risipindu-și palele reci pe valurile fluviului făcându-l să strălucească între arcade.

Acolo departe e marea. Dar nu mai aveam acum ce să-mi imaginez despre ea. Aveam altceva de făcut. Am încercat mereu să mă pierd ca să nu mă trezesc mereu cu viața în față, dădeam peste ea oriunde. Mă întorceam la mine însumi. Se terminase pentru totdeauna cu trambalarea mea... Lumea se închisese! Alții la rând!... Noi ajunsesem la capăt!... Ca la bălci!... Să suferi nu-i destul, muzica trebuie să reînceapă, trebuie să cauți și mai multă suferință...

Dar de-acum, fie la alții!... Parcă ți s-ar cere așa într-o doară să mai fii tânăr!... Fără rușine!... Și apoi ca să sufăr și mai tare nu mai eram pregătit!... Și totuși nu ajunsesem atât de departe în viață ca Léon!... Până la urmă tot nu reușisem... Nu dobândisem nici una din acele idei solide pe care el le avusese ca să poată înghiți totul. O idee mult mai mare decât capul meu cel mare, mai tare decât toată frica care era înăuntru, o idee frumoasă, magnifică și cu care să poți muri ușor... Câte vieți mi-ar fi trebuit ca să-mi pot face și eu o idee mai tare decât orice în lume? Imposibil de spus! Ratasem! Ideile mele hoinăreau prin capul meu la mari distanțe, ai fi zis că sunt niște lumânările foarte modeste clipind cutremurate toată viața în mijlocul unui abominabil univers oribil...

Era mai bine oricum decât acum douăzeci de ani, nu se poate spune că nu făcusem progrese, dar nu era de crezut că aș fi ajuns ca Robinson, să-mi umplu capul cu o singură idee, dar superbă, mult mai tare decât moartea și să reușesc numai cu această idee a mea să mustesc de plăcere, de nepăsare, de curaj. Un erou zemos.

Ce curaj aș mai fi avut atunci. Aș fi șiroit de atâta curaj și toată viața n-ar fi fost decât o singură idee de curaj care le-ar fi făcut pe toate să meargă, și oameni și lucruri de la Pământ până la Cer. Aș mai fi avut atunci parte de atâta dragoste, că Moartea ar fi rămas și ea închisă la un loc cu tandrețea și i-ar fi fost atât de bine acolo înăuntru, atât de cald, că s-ar fi bucurat și ea în sfârșit, putoarea, că s-ar fi înduplecat până la urmă să se bucure drăgostindu-se cu toată lumea. Ce frumos ar fi fost! Ce reușită! Mă amuzam singur pe chei gândindu-mă la tot ce ar fi trebuit să îndeplinesc, șpiluri și șmecherii, ca să reușesc astfel să mă umplu de hotărâri infinite... Ca o pungă plină cu ideal! Febra!

Prietenii mă căutau de o oră. Mai ales că văzuseră bine că nu prea eram în apele mele când îi părăsisem... Gustave Mandamour m-a zărit primul sub un bec de gaz. „Hei, doctore!” m-a strigat! Ce voce

afurisită mai avea și Mandamour ăsta! „Pe aici! Sunteți chemat la Comisariat! Să depuneți mărturie! Știți, doctore, nu prea arătați bine"... mi-a șușotit la ureche! M-a însoțit. M-a susținut chiar, să merg. Mă iubea Gustave. Nu-i reproșam niciodată că bea. Eu înțelegeam totul. În timp ce Parapine era mai sever. Îl mai rușina din când în când pentru băutura. Ar fi făcut multe pentru mine Gustave. Mă admira chiar. Nu știa de ce. Dar mă admira. Era singurul.

Am mai cotit pe vreo două, trei străzi până am zărit lumina de la Post. Nu ne mai puteam pierde. Ceea ce-l hărțuia pe Gustave era raportul pe care trebuia să-l facă. Nu îndrăznea să mi-o spună. Pusese pe toată lumea să semneze în josul raportului, dar îi mai lipseau o mulțime de amănunte raportului.

Avea un cap mare Gustave, în genul meu; puteam să-mi pun chipiul lui, asta vă spune totul, dar uita ușor amănunțele. Ideile-i veneau greu, se chinuia ca să se exprime și mai mult ca să scrie. Parapine l-ar fi putut ajuta să redacteze raportul, dar el nu văzuse nimic din împrejurările dramei. Ar fi trebuit să inventeze și Comisarul nu vroia să i se inventeze în raport, nu vroia decât realitatea, cum zicea.

Urcând scărița Postului, dărdăiam. Nici eu n-am putut să-i spun mare lucru Comisarului, nu-mi era bine deloc, într-adevăr.

Corpul lui Robinson îl așezară acolo în fața marilor clasoare ale prefecturii.

Imprimate peste tot în jurul băncilor și chiștoace, pe pereți era scris „Moarte curcanilor", nu prea bine șters.

„V-ați rătăcit, doctore?" mă întrebă secretarul, foarte cordial dealtfel, când în sfârșit am ajuns. Eram cu toții atât de obosiți că am bâiguit câte ceva fiecare pe rând,

În sfârșit căzurăm de acord asupra termenilor și traiectoriilor gloanțelor, unul era înfipt chiar în șira spinării. Nu l-am mai găsit. L-am înmormântat cu el. Le-am căutat pe celelalte. Erau înfipte în taxi. Fusese un revolver puternic.

Sophie veni și ea, fusese să-mi caute pardesiul. Mă îmbrățișa și mă strângea lângă ea ca și cum aș fi fost gata să mor la rândul meu sau să-mi iau zborul. „Nu plec, haide, Sophie!" N-o mai puteam liniști.

Am început să discutăm în jurul tărgii cu secretarul Comisarului care văzuse multe altele, cum zicea el, crime și necrime, catastrofe, și ar fi vrut să ne povestească toate experiențele lui deodată. Nu îndrăzneau să plecăm ca să nu-l supărăm. Era prea amabil. Îi făcea și lui plăcere să vorbească măcar o dată cu niște oameni instruiți, nu numai cu golani. Ca să nu-l supăr am mai întârziat deci pe la Postul lui.

Parapine nu avea impermeabil. Gustave ascultându-ne își legăna mintea. Stătea cu gura căscată și cu ceafa lui groasă întinsă ca și cum ar fi fost înhămat la o căruță. De foarte mulți ani nu-l mai auzisem pe Parapine spunând atâtea vorbe, încă din timpul studiilor mele, pe drept cuvânt. Tot ce se întâmplase în ziua aceea îl ametea. Hotărârăm să ne întoarcem la sanatoriu imediat.

Pe Mandamour l-am luat cu noi, la fel și pe Sophie care tot mă mai strângea din când în când și al cărei trup era plin de o forță neliniștită și tandră, și la fel inima, și peste tot și de ispravă. Eram plin de forța ei. Asta mă stingherea însă, că nu era a mea, și eu de a mea aveam nevoie ca să pot crăpa într-o zi ca Léon. N-aveam timp de pierdut cu mofturi. La muncă! îmi ziceam. Dar nu-mi venea!

N-a vrut să mă lase nici să mai văd cadavrul. Am plecat deci fără să mă mai uit înapoi. „Închideți poarta", stătea scris. Lui Parapine îi era sete. Pentru că vorbise atâta, fără îndoială. Prea mult pentru el. Trecând prin fața cârciumei de lângă canal am bătut îndelung în oblon.

Asta m-a făcut să-mi aduc aminte de drumul de la Noirceur din timpul războiului. Aceași licărire de lumină gata să se stingă deasupra porții. În sfârșit patronul veni să ne deschidă. Nu știa nimic. L-am informat noi despre toate și i-am dat și vestea despre dramă. „O dramă din dragoste" cum o numea Gustave.

Cârciuma canalului se deschidea exact înaintea zorilor din cauza barcagiilor. Ecluza pivotează ușor în zori. Și apoi tot peisajul se înviorează și începe munca. Malurile se despart de fluviu încet, încet, se ridică și se conturează de o parte și de alta a fluviului. Muncitorul iese din umbră. Totul capătă relief, se vede, simplu, aspru. O macara aici, palisadele șantierelor dincolo și departe pe drum mai vin încă oameni. Se strecoară în convoaie rebegite, la lumina murdară a zilei. Pentru început trecând prin fața aurorei, obrazul li se umple de lumină. Merg mai departe. Nu li se văd bine decât figurile palide și simple: restul e încă în întuneric. Vor trebui să moară cu toții într-o zi. Cum vor face?

Urcă spre pod. Apoi dispar puțin câte puțin în câmpie și vin mereu alții, mai palizi, pe măsură ce ziua înaintează de peste tot. La ce se gândesc?

Cârciumarul vrea să cunoască toate împrejurările dramei, să i se povestească tot.

Vaudescal se numește patronul, un băiat din nord, foarte curat.

Gustave i-a povestit atunci vrute și nevrute.

Tot repeta împrejurările, Gustave, deși nu asta era important; se pierdea printre vorbe. Și apoi cum era beat o lua de la capăt. Numai că nu mai avea cu adevărat nimic de spus, nimic. L-aș mai fi ascultat totuși un pic,

așa lin, ca-n somn, dar iată că ceilalți îl contestară și asta îl înfurie la culme. De mânie se izbește o dată puternic de sobă. Totul se prăbușește, se răstoarnă, burlanul, grătarul, cărbunii în flăcări. Era voinic Mandamour, cât patru. Și apoi se apucă să ne arate un adevărat dans al focului. Și-a scos încălțările și a sărit drept pe jar.

Cu patronul el a avut o dată o ceartă de la o mașină de bani nemarcată... era cam ursuz Vaudescal... nu trebuia să te încrezi în el, cu cămășile lui întotdeauna prea curate ca să fie de-a-ntregul cinstit. Un ranchiunos! și un turnător. Pline cheiurile de ăștia.

Parapine bănuie că-i caută ceartă lui Mandamour ca să-l dea afară, profitând de faptul că băuse.

Îl împiedică să joace dansul Focului și-l rușina. L-am împins apoi pe Mandamour la capătul mesei. S-a prăbușit în cele din urmă acolo, cuminte, printre suspine și mirosuri. A adormit.

De departe a șuierat remorcherul; chemarea lui a trecut podul, o arcadă, încă una, ecluza, un alt pod, mai departe... Chema spre el toate șalupele fluviului, toate, și întreg orașul și cerul și câmpul și pe noi, lua cu el totul, și Sena, totul, ce să mai vorbim.

*Louis-Ferdinand Céline,
Cel mai original scriitor francez al secolului 20*

Louis-Ferdinand Céline, cel mai original scriitor francez al secolului 20, cum îl numește Marin Preda în *Imposibila întoarcere*, s-a născut la 27 mai 1894 la Cour-bevoie, ca fiu al lui Ferdinand-Auguste Destouches și al Margueritei-Louise-Céline Guilloux.

Până în 1932 când apare *Călătorie la capătul nopții*, el se va numi însă Louis-Ferdinand-Auguste Destouches, pseudonimul feminin, cum s-a văzut, n-a avut darul să-i îndulcească firea...

Fire promițătoare în toate privințele și precoce predispusă la amor fapt care i-a obligat pe numiții Ferdinand Auguste Destouches și Marguerite-Louise-Céline Destouches, proprietara unui magazin de danteluri fine la Paris în pasajul Choiseul, să-l aducă urgent acasă, fie din Germania, fie din Anglia, de pe unde fusese trimis să învețe limbi străine copilul avea aplicație pentru limbi, dar era foarte nedisciplinat...

Până la șaptesprezece ani are timp deci să se compromită, să-și facă ucenicia pe lângă mai multe celebre case de comerț – părinții îl vroiau într-o bună zi lansat în comerț – să-și pregătească singur bacalaureatul, să viseze la cariera de medic, altceva nu.

Se angajează voluntar în regimentul 12 cuirasieri în garnizoană la Rambouillet, în 1912. În 1914, în martie, caporalul Destouches e numit sergent, în octombrie e rănit de un glonte în brațul drept la Ypres, e citat pe ordin de zi, i se acordă Medalia militară, de la spitalul auxiliar nr. 6 din Hazebrouck, este purtat la spitalul militar de la Val-de-Crâce, la Paris, pagina întâi din *Illustre national* e consacrată în întregime bravelor sale fapte de arme, și este admis la spitalul Paul Brousse din Vrilejuif, unde suportă o intervenție chirurgicală. Trece și prin spitalul auxiliar Michelet din Vanves înainte de a fi trimis la Londra, afectat Biroului de pașapoarte. Georges Geoffroy, cel cu care împarte camera mobilată din Gower Street 71, va povesti mai târziu că eroul Louis era de mult acaparât de pasiunea sa pentru dans și pentru dansatoare. La 2 septembrie 1915 cu avizul lui H. Dardenne, medicul Consulatului general, „M. Destouches Louis”, sergent al regimentului 12 cuirasieri este declarat impropriu serviciului militar și reformat... *Ça a commencé comme ça... cam așa a început...*

Între 1916 și 1918 eroul betegit are posibilitatea să fie agent al Companiei forestiere Sangha-Oubangui în fostul Cameroun german și de asemenea să stea la spitalul din Douala, pasiunea lui, unde este îngrijit pentru rana sa la braț care supura și pentru o enterită cronică.

Reîntors în Franța se fixează la Rennes și aproape trei ani face parte dintr-un grup itinerant al misiunii Rockefeller însărcinată să lupte împotriva tuberculozei. Urmează cursurile Școlii de medicină din Rennes.

În 1919 Louis Destouches ia de soție pe Edith Follet fiica directorului Școlii de medicină din Rennes, care Edith și naște peste un an o fiică fermecătoare, Colette Destouches.

La 1 mai 1924, Louis Destouches își susține teza de doctorat la Facultatea de medicină din Paris, *Viața și opera lui Philippe Ignace Semmelweis*. Este admis doctor în medicină cu mențiunea *foarte bine*. În decembrie își publică la Rennes lucrarea de doctorat *Viața și opera lui Philippe Ignace Semmelweis (1818–1865)*. La 22 ianuarie 1925 la Paris Consiliul Universității îi acordă lui Louis Destouches o medalie de bronz pentru teza sa de doctorat. Tânărul doctor Louis Destouches se instalează în cabinetul său ultra-luxos din Rennes, „place des Lices” (pentru pura noastră plăcere transcriem din dicționarul etimologic al lui Albert Dauzat următoarea explicație pentru *lice*: fin. XII-e s. Marie de France, „femelle du chien de chasse”; sans doute du bas lat. lyciscus, chien-loup, empr. au gr. lukos, loup). Place des Lices deci... Tot acum publică *Chinina în terapeutică*, „chez Doin, à Paris, aux frais de l'auteur”.

Visele prind aripă... cu toții sperăm... numai că aici biograful vine cu o frază mortală: „Prea puțin făcut pentru o viață familială burgheză, Louis Destouches părăsește orașul Rennes fără iluzia că se va mai întoarce vreodată...” Așa e... Ce era porcăria asta de viață cu o soție angelică care-i mai făcuse și un înger de copilă, cu un tată socru care-ți pune la dispoziție un cabinet ca pentru un ministru... trebuia găsită o ieșire... Cabinetul o avea prin spate... pe acolo s-a și dus domnul doctor pe vecie...

Între 1925 și 1927 este medic la Societatea Națiunilor, lucrează la Geneva și apoi la Liverpool, se reîntoarce în Cameroun, ca medic epidemiologist, călătorește în Statele Unite unde va petrece mai multe luni de zile la uzinele Ford din Detroit, uzine care foloseau ca mână de lucru infirmi civili și invalizi de război. O cunoaște pe Elisabeth Craig, dansatoare americană pe care o va iubi toată viața și căreia îi dedică primul său roman, *Călătorie la capătul nopții*.

Din 1928 se instalează la Clichy, rue d'Alsace, 36, unde-și deschide cabinetul de consultații. Își începe cariera incomparabilă și groaznică până la delir și calvar de *medic al săracilor*. Elisabeth Craig, supranumită de cei din jur „Împărătița”, locuiește cu el. Timp de cinci ani doctorul Destouches, insomniac, își va umple nopțile

cu scrierea unui roman: *Voyage au bout de la nuit*... În timpul lui liber, cum se zice... În timpul lui liber pe Muntele Măslinilor, cât ucenicii se mai hodineau Iisus bea otravă... fiecare face ce vrea cu timpul lui liber...

În 1931 își părăsește cabinetul privat de consultații și se angajează medic-șef al dispensarului municipal Clichy, rue Fanny, 10.

În primăvara lui 1932 cunoaște în împrejurări romantice pe tânăra evreică germană Erika Irrgang... Corespondența dintre ei, publicată mai târziu, ne poate lăsa să etichetăm relația dintre ei cu expresiunea „amitié amoureuse”.

În vara lui 1932 încheie redactarea *Călătoriei*. Depune un exemplar al romanului la Gallimard și un altul la Denoël et Steele. În octombrie apare *Voyage au bout de la nuit* de Louis-Ferdinand Céline la Denoël et Steele, pseudonimul, unul dintre prenumele mamei sale, era menit să-l apere pe autor de indiscreții, curiozități, admiratori și admiratoare, sărăcie și dureri de cap...

Deși în 30 noiembrie este virtualul câștigător al premiului Goncourt, premiul i se acordă totuși la 7 decembrie lui Guy Mazeline (autorul dumneavoastră preferat), pentru romanul *Lupii*.

Lui Céline i se acordă premiul Théophraste-Renaudot.

Oripilat de tapajul făcut în jurul cărții sale, Céline pleacă în decembrie în Germania. La cererea Societății Națiunilor, secția igienă, va studia influența șomajului și a mizeriei șomajului asupra sănătății într-o țară aflată în plină criză.

În 1933 publică comedia în cinci acte *Biserica* (Denoël et Steele). Piesa e dedicată dansatoarei daneze Karen Marie Jansen, iar pe frontispiciu, portretul autorului e înlocuit cu masca celebră „L'Inconnue de la Seine”.

La 1 octombrie Louis-Ferdinand Céline pronunță un discurs la Médan cu ocazia celei de a 31-a aniversări a morții lui Zola.

Începe să lucreze la cel de-al doilea roman al său *Mort à credit*, călătorește din nou în Statele Unite. În 1935 o cunoaște pe Lucette Almanzor, viitoarea sa soție, care la acea vreme frecventa ca și el cursul de dans al doamnei d'Alessandri. În martie 1936 la aceeași editură Denoël et Steele apare *Mort à credit. Voyage au bout de la nuit* este tradus în limba rusă de Louis Aragon și Eisa Triolet.

În decembrie la Denoël et Steele Céline publică *Hommage à Emile Zola* precedat de *Apologie de „Mort à credit”* de Robert Denoël.

În decembrie 1937 publică *Bagatelle pour un massacre* (Denoël). Este constrâns să-și dea demisia de la dispensarul din Clichy. În noiembrie 1938 publică *L'École des cadavres* (Denoël).

În 1939 autorul pamfletului *L'École des cadavres*, este condamnat pentru calomnie ca urmare a unei plângeri depuse de M. Rouquès. Ediția este interzisă.

Cele două pamflete care i-au făcut un rău imens lui Céline, trebuie s-o spunem astăzi cu toată sinceritatea, sunt absolut nule ca valoare literară. Anumiți celinieni de ultimă oră încearcă, în Franța, să acrediteze ideea că aceste două pamflete ar trebui republicate pentru valoarea lor pur literară... Acești inși ar fi trebuit să-și manifeste curajul când aproape de moarte, Céline, înfometat și bolnav, era injuriat de toate nulitățile literare franceze.

Nu au aceste pamflete nici o valoare literară, sunt tot ce poate fi mai ilizibil și pe deasupra sunt și o jalnică ilustrare a ceea ce poate face un scriitor când se amestecă în politică și în chestiuni sociale fără să se priceapă cu adevărat.

La 2 august 1939 Franța declară război Germaniei naziste. Doctorul Destouches vrea să se angajeze ca medic pe întreaga durată a războiului dar cererea nu-i este admisă, dată fiind infirmitatea sa. În noiembrie totuși Louis Destouches se îmbarcă la bordul pachebotului înarmat Shella, ca medic al marinei de război.

În octombrie 1940 Céline se reîntoarce la Paris unde se instalează la al cincilea etaj al unei case din rue Girardon, 4. În 1943, etajul de dedesubt va fi ocupat de doamna Simone și Robert Champfleury, personaje foarte importante ale Rezistenței franceze. Apartamentul soților Champfleury va deveni locul de reuniune și mai ales ascunzătoarea cea mai sigură a persoanelor din rezistență. Doctorul Destouches nu ignora nimic din ceea ce se întâmpla dedesubtul lui, ba mai mult, va îngriji într-o zi un om care fusese torturat de Gestapo. Din apartamentul domnului Champfleury se auzea foarte bine vocea crainicului de la radio Londra, aparatul fiind dat mai tare dinadins pentru ca vecinul să-l pată auzi și el.

Recomandăm celor interesați de „colaboraționismul” lui Céline să lectureze în volumul editat la „L'Herne”, „L. F. Céline” (volum reunind Cahiers de L'Herne nr. 3 și nr. 5, 1963 și 1965) textul lui Robert Champfleury intitulat *Céline ne nous a pas trahis* și pentru a vedea cum autorii mediocri (Roger Vailland în cazul de față) nu scapă nici un prilej când e vorba să asasineze un autor genial. Între 1940 și 1944 Céline mai publică *Beaux Draps* și *Guignol's Band* și se căsătorește cu Lucette Almanzor.

La 6 iunie 1944 are loc debarcarea Aliaților în Normandia. În iulie Céline părăsește Parisul însoțit de

Lucette, actorul Le Vigan și motanul Bébert. Sosește la Singmaringen unde va fi oficial medicul coloniei franceze până în martie 1945. În februarie reușește să obțină ausweis-ul special care-i va permite să treacă frontiera germană pentru a se stabili în Danemarca. Sosește la Copenhaga și se ascunde împreună cu Lucette în locuința dansatoarei Karen Marie Jansen, plecată în Spania. Céline află de moartea mamei sale survenită la 6 martie.

Judecătorul de instrucție de pe lângă „Cour de justice de la Seine” emite un mandat de arestare pe numele Louis-Ferdinand Destouches, zis Céline. La 18 decembrie 1945 atașatul legației franceze la Copenhaga, G. De Girard de Charbonnière cere ministrului danez al Afacerilor străine, Gustave Rasmussen, „să provoace de urgență arestarea și extrădarea” lui L. F. Céline. Céline și Lucette sunt arestați. Lucette va sta și ea două luni și jumătate în închisoare, Céline va sta încarcerat paisprezece luni la Vesterfangsel. Cât va dura detenția lui Céline, Lucette Destouches va locui într-un hambar și va da lecții de dans balerinelor de la Opera din Copenhaga.

În 1947 Céline este eliberat din ordinul ministrului de Justiție danez care ordonează să fie internat la Ryshospitalet în Copenhaga, și începe să lucreze la *Féerie pour une autre fois*, I.

În 1943, ca răspuns la articolul lui Jean-Paul Sartre *Portrait de l'antisémite*, apărut în *Temps modernes* (decembrie 1945) Céline publică *A l'agité du bocal*. În același an publică în *Cahiers de la Pléiade*, *Casse-pipe*.

La 26 aprilie 1951, tribunalul militar din Paris decide că legea amnistiei din august 1947 este aplicabilă lui Louis-Ferdinand Céline, medaliat militar și grav rănit în războiul din 1914, și astfel scriitorul se poate reîntoarce în Franța.

În august 1951, Céline semnează un contract pentru *Voyage au bout de la nuit*, *Mort à credit*, *Guignol's Band* și *Casse-pipe* cu Gallimard. Toate cărțile lui Céline vor apărea de acum încolo la Gallimard: *Féerie pour une autre fois, I* (1952), *Feerie pour une autre fois, II* și *Normance* (1954), *Entretiens avec le professeur Y* (1955), *D'un château l'autre* (1957), *Ballets sans musique, sans personne, sans rien* (1959), *Nord* (1960).

La 1 iulie, 1961, sâmbătă, Céline e doborât de o congestie cerebrală. Tocmai termina ultimul episod al dulcii sale epopei scandinave. Cartea are un titlu grațios: *Rigodon*, numele unui vechi dans francez. Timp de trei zile moartea sa este ținută secretă. La 4 iulie, sub o ploaie fină, prietenii și câțiva admiratori îl conduc pe Céline pe drumul vechiului cimitir din Meudon.

Cel care împarte cu Proust și cu Malraux gloria de a reprezenta romanul francez al secolului 20, L. F. Céline, rămâne autorul a două incomparabile cărți, *Voyage au bout de la nuit* și *Mort à credit*.

Prima, *Călătorie la capătul nopții* pe care o prezentăm azi tradusă în românește publicului nostru a fost ceea ce în limbaj curent numim o carte „epocală”, care și-a creat un public imens și de asemenea a creat alți scriitori, ca americanul Henry Miller ori ca francezul Jean Paul Sartre, al cărui roman *Greața* e tot într-un fragment din *Călătorie la capătul nopții*. Să urmărească cu atenție cititorii noștri episodul cu dansatoarele engleze de la cinematograful „Tarapout” și să-și dea seama că zece pagini din Céline fac mai mult decât 300 de pagini scrise de un oarecare. Obligați să rezumăm în câteva pagini cariera lui L.F. Céline încheiem acest text sumar cu cuvântul lui Henri Mondor „de L'Académie française”, medic, prefațatorul ediției Céline din Pléiade, prietenul discret și salvator când în viața autorului nostru totul nu era decât amărăciune:

„Sub semnul înaltei triade inițiale, *fatalitate, poezie, magie*, Céline nu mai e, ascuns, înconjurat de ură, decât autorul blestemat prin excelență. Totuși, într-un jurnal care nu e dintre acelea care îl iubesc ori îl iartă de orice vină, oare nu s-a scris recent: „A vorbi despre romanul contemporan fără a-l cita pe Céline e ca și cum a-i evoca Romantismul fără Victor Hugo”?

Cezar Ivănescu